

Fotografia de portada: *Banda de música Lira Sollerense*. Principis de segle XX. Arxiu Municipal.

XI JORNADES D'ESTUDIS LOCALS DE SÓLLER I FORNALUTX

Edita: Ajuntament de Sóller i Ajuntament de Fornalutx

© dels autors, 2017

Col·labora: Estanc de Plaça, Imprenta Calatayud i Llibreria Calabruixa

Impressió i disseny: Gràfiques Rubines, Binissalem

Dipòsit legal: PM 432-2017

El present volum recull les comunicacions presentades a les XI Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx, celebrades al Centre Capvespre (Cooperativa de Sant Bartomeu, Sóller) els dies 4 i 5 de novembre de 2016.

Comitè científic a càrrec del Grup de Recerca i Estudis Sollerics (GRES): Aina Mora Vives, Antoni Quetglas Cifre, Antoni Frau Mayol, Carolina Constantino de la Peña, Dr. Francesc Lladó Rotger, Irene Cabrer González, Jaume Albertí Sastre, Jaume Deyà Miró, Dr. Manel Calvo Trias, Plàcid Pérez Pastor, Pere Crespi Isun, Josep A. Morell González i Cristina Fiol París

XI JORNADES
D'ESTUDIS LOCALS
DE SÓLLER
I FORNALUTX

Índex

Presentacions

Jaume Servera Servera. Batle de l'Ajuntament de Sóller [Pàgina 15](#)

Antoni Aguiló Amengual. Batle de l'Ajuntament de Fornalutx [Pàgina 17](#)

Ponència

La música a la parròquia de Sant Bartomeu de Sóller [Pàgina 21](#)

Xavier Carbonell

Societat, cultura i art

Deu anys de Jornades d'Estudis Locals també són 10 anys d'activitats del [Pàgina 53](#)

GRES de Grup de Recerca i Estudis Sollerics

Grup de Reserca i Estudis Sollerics (GRES)

L'educació a Sóller en el segle XIX.

La disputa entre Francesc Saltor i Josep Rullan i Mir (1890-1892) [Pàgina 65](#)

Miquel Jaume Campaner i Francesc Lladó Rotger

Estadística escolar curs 1924-25. [Pàgina 79](#)

El cas concret de les escoles de Sóller i Fornalutx

Antoni Aulí Ginard (AMEIB), Joan Cánovas Salvá, Joan Pons Julià, (AMEIB) i Jaume Soler Capó

Quatre dècades del col·legi Es Puig (2). Experiències i innovacions educatives [Pàgina 91](#)

Jaume Albertí i Catalina Bernat

Modernitat i noves tendències musicals a Sóller a la dècada de 1930 [Pàgina 113](#)

Antoni Quetglas Cifre i Pedro Andreu Marroig

Breu història de les Joventuts Musicals a Sóller [Pàgina 133](#)

Maribel Torrens Artal

Estol de Tramuntana, 35 anys de música i cançons [Pàgina 145](#)

Aina Mora Vives

L'or del fornaltuxencs donat al *Movimiento* [Pàgina 153](#)

Joan Estades de Moncaira i Bisbal

Geografia, medi ambient i territori

Sa vinyassa: 30 anys d'observacions meteorològiques [Pàgina 159](#)

Joan Puigserver i Joan Rosselló

Història

L'orgue gòtic de la parròquia de Sant Bartomeu de Sóller (1498). [Pàgina 171](#)

Les relacions de poder entre l'església i el municipi pel seu manteniment

Plàcid Pérez Pastor

Un expedient de contraban al serradell de sa costera a 1777 [Pàgina 185](#)

Gabriel Ordinas i Marcé

Les cases de Sóller – propietaris i habitants - 1816 a 1916. [Pàgina 189](#)

Les cinc primeres cases del costat esquerre del carrer de Sant Pere

Pere Frontera Alemany

El cicle festiu al Sóller de Rullan i Mir (i II) [Pàgina 209](#)

Joan Carles Simó Artero

Les fites per anar a Palma dels traginers sollerics [Pàgina 217](#)

Antoni Quetglas Cifre i Antoni Reynés Trias

Aspectes generals i estructura del cos de carabiners a Sóller [Pàgina 235](#)

Celso Calviño Andreu

Visita a Sóller, l'any 1932, del president de la II República, [Pàgina 253](#)

Niceto Alcalá Zamora

Pau Tomàs Ramis

La multitudinària visita del Conde Rossi a Sóller (1936). Context i diada [Pàgina 275](#)

Pau Tomàs Ramis

L'emigració sollerica entre 1949-1970 [Pàgina 295](#)

Julià Joy Marroig

Un exministre romanès a l'Horta dels anys cinquanta [Pàgina 307](#)

Francesc Lladó i Rotger

Sóller a la Historia de Lluçmajor [Pàgina 321](#)

Pau Tomàs Ramis

Patrimoni

Eixamplament i extrem eixamplament del cementeri de Sóller *Pàgina 337*

Josep A. Morell González

Les pintures de velers de Soller del pintor de Marsella *Pàgina 363*

Louis François Prosper Roux

Michel Waller

Presentacions

Jaume Servera Servera

*Batle de l'Ajuntament de Sóller
Sóller, abril de 2017*

Novament, i després d'onze anys, teniu entre les vostres mans la recopilació de les comunicacions llegides durant les XI Jornades d'Estudis Local de Sóller i Fornalutx. Des dels seus inicis aquest esdeveniment ha esdevingut un referent en el calendari cultural de la nostra ciutat i, podem afirmar rotundament, que s'ha consolidat com una eina bàsica de recopilació i difusió de la nostra història, patrimoni i cultura. Per tant, com a batle de Sóller i ciutadà assidu d'aquestes jornades, per mi és un orgull i un plaer presentar aquest nou volum i vos convido de tot cor a gaudir de llegir-lo.

Per finalitzar, vull agrair la tasca de tots els implicats en aquestes jornades ja que sense ells no es podria dur terme, així, hem de destacar la feina feta pels membres del Grup de Recerca i Estudis Sollerics (GRES), la Regidoria de Cultura i l'Arxiu Municipal, l'Ajuntament de Fornalutx, i com no, la dels comunicants i a tots els assistents que gràcies al seu interès fan que cada any ens engresquem a continuar. No ens podem oblidar tampoc del suport econòmic de l'Estanc de plaça i la Impremta Calatayud. A tots, moltes gràcies.

Antoni Aguiló Amengual

*Batle de l'Ajuntament de Fornalutx
Fornalutx, abril de 2017*

Un any més, com ja és tradició, volem donar l'enhorabona a tots els comunicants i organitzadors que han fet possible tenir en les nostres mans aquest llibre, recopilació de les comunicacions presentades a les XI Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx.

Aquesta onzena edició consolida la voluntat dels nostres municipis de fer feina per recuperar la història, el patrimoni cultural i natural i refermar els llaços entre els nostres pobles.

L'alta participació a les jornades així com l'alta qualitat de les comunicacions són un reclam més per encoratjar a seguir endavant amb aquest projecte que ens està proporcionant gran quantitat d'informació sobre temàtiques molt variades que conformen tot l'espectre social, cultural, natural, geogràfic... de la nostra vall i que aportaran en el futur molts recursos als nous investigadors.

Per tot això, agrair l'esforç de tots els comunicants, oients, GRES i Ajuntament de Sóller, per seguir un any més fent feina a favor de la cultura i el nostre patrimoni comú.

Ponència

Xavier Carbonell

La música a la parròquia de Sant Bartomeu de Sóller

Resum

A l'Arxiu Parroquial de Sant Bartomeu s'han conservat uns tres-cents documents musicals. En els anys vuitantes del passat segle l'aplec de partitures fou ordenat i catalogat. Fins avui, la col·lecció ha restat inèdita. El conjunt abarca documents amb una cronologia estesa entre el segle XV i els anys seixanta del nou-cents.

1.

A les darreries de l'any 1982, el rector Bartomeu Barceló ens demanà ajut per aplegar i ordenar un conjunt de partitures que s'havien trobat en diversos calaixos, caixes i enfonys de l'església parroquial. Aquest material documental l'afegírem a un fons musical ja acaramullat i servat en un racó del petit espai destinat a conservar els documents de l'Arxiu Parroquial. L'any següent vàrem iniciar la tasca d'ordenar i apariar –ja que la majoria de documents musicals estaven fragmentats i despariats- i un cop feta aquesta labor iniciàrem un inventari, una catalogació i un fitxatge de les partitures aplegades. Aquesta feina fou feta a batzegades, sovint unes poques hores setmanals i perdurà fins ja entrat l'any 1990.

Per a la catalogació empràrem experimentalment un model de fitxa dissenyat i pensat per l'Institut Pau Vilallonga de Musicologia, entitat aleshores de recent constitució. El model utilitzat, que avui entenem no del tot adequat als trets i perfils de la col·lecció sollerica, feia constar:

- a. Nom de l'arxiu
- b. Data de la realització de la fitxa
- c. Signatura, provisional o definitiva
- d. Autoria coneguda o bé desconeguda de la partitura
- e. Títol
- f. Índex
- g. Veus/Instruments
- h. Nombre de folis, quaderns
- i. Nombre de pàgines
- j. Datació, segura o hipotètica
- k. Matèria escriptòria -com paper, pergami, etc.-
- l. Estat de conservació
- ll. Document complet o no
- m. Observacions afegides –per exemple enquadernació, decoracions, anotacions, marques (com segells de goma), notació, document manuscrit o imprès, etc.-
- n. Incípit musical

El conjunt de partitures de l'Arxiu de Sant Bartomeu –amb l'excepció d'alguna composició de Miquel Tortell- ha restat inèdit fins avui. El fons musical col·lecciona prop de quatre-cents documents (397 concretament). Un aplec que perfila i retrata l'activitat musical de la parròquia així com la seva vida, tarannà, funcionalitats, etapes, estils o *manieras* artístics, etc. L'àmbit cronològic s'esten entre un ja llunyà segle XV i la segona meitat de la vintena centúria, concretament en els anys posteriors al Concili Vaticà II. Gran nombre de documents foren impresos però és rellevant el conjunt de partitures manuscrites. Impresos o escrits a ma, els documents estan elaborats majoritàriament sobre paper. Les finalitats originàries foren variades i essencialment podem agrupar-les en quatre blocs: el de la música litúrgica, el de la música pietosa –i/o paralitúrgica-, el de la música instrumental –de farciment, enllaç i/o entonació de caire teclístic (orgue, harmònim o, fins i tot piano)- i el de les músiques profanes com les peces de *saló*, de pianisme, lieder i cançó, teatre líric, i també els aplecs i peces de caire pedagògic.

2.

La col·lecció de peces litúrgiques és el que presenta un marc temporal més àmple i alhora el que manifesta més varietat de paràmetres estilístics, artístics i culturals. És el conjunt documental que ens aporta una visió en la sageta de l'evolució històrica, més completa i variada. En aquest conjunt hi tenen una especial importància les mostres que pertanyen a la llarga tradició del cant propi de l'església de Roma, allò que identifiquem popularment com a *cant gregorià* o també *cant pla* –en castellà *canto llano*-. Del cant propi de la tradició romana l'arxiu ha conservat mostres (escadusseres) d'arrels i cronologia medievals, els testimonis, estesos entre el segle XVII i el segon terç del vuitcents, de cant pla post-tridentí i els testimonis *gregorians* fruites de la voluntat reformista de certs moviments del darrer terç del segle XIX que conduiran envers el *Motu Proprio* imposat per Roma el 1904 amb perduracions fins els anys centrals del segle passat.

El document més antic de l'arxiu i que pertany al conjunt ara mateix descrit, és un llibre de cor, un Kirial, avui mutilat –el trobarem fent de falca d'unes estanteries (sic!)-. Presenta les restes d'una coberta, bella enquadernació també mutilada, de fusta folrada de pell. La matèria escriptòria és de pergamí d'alta qualitat. La grafia emprada és quadrada i està embellida per l'ús general de tres tintes i lletres inicials ornades amb dissenys de retícules i filigranes. Aquest extraordinari document que fitxàrem amb la Signatura provisional de 1021, fou obrat probablement en un *scriptorium* mallorquí dins de la quinzena centúria.

L'arxiu de Sant Bartomeu ha servat altres i diversos llibres de cor amb continguts de Cant Pla i notació quadrada, on hi destaquen:

- (Sig. Prov. 1023) – *Antiphonale sanctorum*
Tapes de fusta, pell i llautó.
Manuscrit sobre paper amb miniatures polícromes.
Segle XVII.
- (Sig. Prov. 1015) – *Graduale Romanum de tempore et sanctis*
Tapes , cuir i llautó.
Imprès a Venècia en el 1701.
- (Sig. Prov. 1019) – *Hanc colectionem divinorum officiorum (...) ad modum R. Cleri Parrochialis Ecclesiae de Sóller*
Tapes de fusta folrades de pell i aplics de llautó.
DCCCXLIV (1844).

3.

Son d'especial interès els documents de Cant Pla, sempre elaboracions anònimes fetes entre el segle XVIII i els anys centrals del vuitcents, per exemple:

- (Sig. Prov. 73) – *Tres Misses (?/Matutinalis/Duplex)*.
És una plagueta que potser havia format part d'un llibre de cor.
Segle XVIII (c.).
- (Sig. Prov. 72) – *Kirie i Gloria* d'una missa *Dominicalis*.
Document a dues tintes (roig i negre).
Segle XVIII (c.).
- (Sig. Prov. 67) – *Oficio de la Virgen*.
Manuscrit de la primera meitat del segle XIX.
- (Sig. Prov. 65) – *Tres misses: Imperial/ Mallorquina/ Catalana*.
Manuscrit, inicis del segle XIX.
- (Sig. Prov. 66) – *Voces al Credo Imperial* (probable relació amb la Sig. 65).
Manuscrit, inicis del segle XIX.
- (Sig. Prov. 64) – *Christus natus est*.
Manuscrit, segles XVIII-XIX.
- (Sig. Prov. 63) – *Incipit oracio*.
Manuscrit del segle XVIII (c.).

Uns quants documents testimonien la perduració de la praxis del Cant Pla post-tridentí dins la dinovena centúria. A tall d'exemple volem mencionar:

- (Sig. Prov. 54) – *Oficium S. Gabrielis* amb sis fragments instrumentals d'intercalació.
Primera meitat del segle XIX.
- (Sig. Prov. 62) – *In festo Sa. Eulalia Emeritensis. Laudes et per horas*.
Manuscrit de la primera meitat del segle XIX.
- (Sig. Prov. 57) – *Atrem Omnipotem*.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 56) – *Responsoria brevia ad horas minores. Responsoria ad Completorium. Hymnus ad horas minores*.
Manuscrit, segle XIX.

A les darreries d'aquell segle i sota la influència del reformisme “cecilianista” i a partir de l'aplicació del *Motu Propio* (1904) – que a Mallorca tingué un singular rigor- hi hagué un revifament del Cant Romà que aleshores és anomenat generalitzadament amb l'adjectiu de “Gregorià”. Uns quants documents sollerics en son el testimoni:

- (Sig. Prov.574) – *In Festo D.N. Jesu Christi Regis*.
Imprès a Bèlgica el 1926.
- (Sig. Prov. 1) – *Ubi Caritas*.
Imprès, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 2) – *Veni Creator*.
Imprès, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 471) – *Audi benigne conditor*.
“Gregorià” de grafia “modernitzada”.
Manuscrit del primer quart del segle XX.
- (Sig. Prov. 483) – *Vexilla Regis*.
Gregorià de grafia modernitzada.
Manuscrit, inicis segle XX.

- (Sig. Prov. 110) – (Missa).
Manuscrit del segle XX.
- (Sig. Prov. 465) – *Puer natus*.
“Gregorià” de grafia modernitzada.
Manuscrit del segle XX.
- (Sig. Prov. 300) – *Dominica in Palmis*.
Manuscrit, darrers anys del segle XIX.
- (Sig. Prov. 302) – *Responsorios de difuntos que se cantan en el cementerio*.
Manuscrit, darrerries del segle XIX.
- (Sig. Prov. 323) – *Missa de Angelis*.
Edició del segle XX.
- (Sig. Prov. 370) – Julius Bas (transcriptor).
Manual pro benedictionibus et processionibus S.S. Sacramenti.
Editat en el 1908.

L'Arxiu Parroquial ha aplegat també, alguns exemples de combinacions híbrides o mixtes on s'hi alternen (i contrasten) els fragments de Cant Gregorià i els bocins de composició polifònica i/o instrumental de perfils més “moderns” –transcripcions escrites d'una praxis que fou habitualment general dins el mon catòlic d'entre segles. Així, a tall d'exemple podem citar:

- (Sig. Prov. 55) – Juan Albertí.
Credo a una veu alterna amb gregorà.
Segle XX.
- (Sig. Prov. 61) – Autor desconegut.
Himne *Lotare Virgo Mater Coelestis urbs Jesuralem*.
Una veu alterna amb gregorà.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 60) – Autor desconegut-
Coro al Credo Apostolico a dos voces y coro (gregorià).
Grafia quadrada i moderna.
Segle XIX.

4.

El conjunt més nombrós a l'Arxiu de Sant Bartomeu de composicions funcionalment litúrgiques, el conformen les obres post-gregorianes de perfils conceptuals més moderns. Peces produïdes per autors concrets -encara que sovint desconeguts-, i que, a Sóller, dominen quantitativament des del segle XVIII. El conjunt és rellevant i significatiu tot retratant l'univers artístic religiós mallorquí del romanticisme, un cosmos solcat per condicionants de caire extra-musical (econòmics, concordataris, filosòfics, etc.), uns condicionants que marcaren decisions creatives com la quantitat de veus cantàbils i les formes d'agregació instrumental. Des del Concordat del 1853 on les capelles eclesiàstiques son reduïdes a cinc membres -mestre, organista i tres veus masculines, infantils o adultes (femenines excepcionalment en institucions formades per membres d'aïtal gènere)-. Així els compositors d'aquí o d'arreu de l'àmbit catòlic hispànic, es veieren obligats a autocontenir-se en l'ambició i la major part d'obres religioses escrites entre la data del Concordat i els inicis de la vintena centúria, foren pensades generalitzadament a una veu (greu o blanca –menys freqüent-) i, a dues o tres parts. Les limitacions estimularen també, la realització de noves solucions compositives com ara l'ús d'una part vocal d'execució col·lectiva (integrada a l'harmonia estructural), l'anomenada Veu del Poble, musicalment textural, unisonal o octavada i tot una aposta ideològica a un retorn d'un sentit més assembleari de la celebració litúrgica. A l'Arxiu es conserven diverses misses a una sola veu:

- (Sig. Prov. 98) – Autor desconegut.
Segle XIX.
- (Sig. Prov. 108) – Autor desconegut.
Segle XIX.
- (Sig. Prov. 94) – *Agnus*
Autor desconegut.
Segle XIX.
- (Sig. Prov. 152) – Autor desconegut.
Segle XX.
- (Sig. Prov. 118) – Autor desconegut.
Segle XX.
- Alguns motets:
- (Sig. Prov. 2002) – Autor desconegut.
- (Sig. Prov. 255) – Autor desconegut.
- (Sig. Prov. 309) – Bottigliero.
Segle XIX.
- (Sig. Prov. 250) – Autor desconegut.
Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 7) – Autor desconegut.
Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 456) – Autor desconegut.
Document del segle XX.
- Peces de funció i estructura variades:
- (Sig. Prov. 566) – Autor desconegut.
Document del segle XIX.
- (Sig. Prov. 588b) – *Resurrexit*.
Document de 1955.
- Son d'especial importància artística dues misses:
- (Sig. Prov. 559) – J. E. Hummel.
Missa pro defunctis.
Imprès a Leipzig en el segle XIX.
- (Sig. Prov. 58) – Bartomeu Torres.
Misa para coro de peregrinos (Tot un exemple de veu col·lectiva).
Manuscrit del segle XIX.

5.

Les composicions litúrgiques a dues parts, ben presents en el nostre arxiu, foren pensades estilísticament sobre tres postulats:

- Solisme inspirat i practicant d'un *belcanto* virtuós i d'arrels profanes. Una forma de cantar emmarcada i no aliena als paràmetres artístics generals coetanis.
- Dualitat vocal de veus blanques (normalment), eficient i efectista emprant procediments senzills de vells orígens. Unes senzilles tècniques, d'arcaiques seqüències en contrapunt paral·lel (hymel o moviments de tercers o sextes) fàcils d'executar.
- Recerca d'un estil solemne i alhora auster, contingut i diferenciat de l'exhibicionisme vocal, d'un estil propi, religiós i sacre.

Alguns documents són testimonis de les formacions a dues parts (i acompanyament teclístic generalment:

- (Sig. Prov. 102) – Autor desconegut.
Credo.
 Segle XIX.
- (Sig. Prov. 303) – Autor desconegut.
 Sequència de *Requiem*.
 Segle XIX.
- (Sig. Prov. 90) – Autor desconegut.
 Missa.
 Segle XIX.
- (Sig. Prov. 376) – A. Vicens.
 Sequència *Dominica Resurrectionis*.
 Edició madrilenya del segle XIX.
- (Sig. Prov. 375) – A. Dierieux.
Messe n° 1.
 Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 500b) – Gounod.
Messe en Ut Majeur n° 4.
 Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 369) – O. Ravanello.
 Missa.
 Edició de 1903.
- (Sig. Prov. 573) – O. Ravanello.
Cantiones sacrae ex officio Hebdomadae Sancte, amb *acompanyament d'organo* Op. 60.
 Editat a Torí el 1905.
- (Sig. Prov. 246) – Autor desconegut.
 Motet.
 Document del segle XIX.
- (Sig. Prov. 553) – C. Bortolan.
 Motet.
 Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 304) – Autor desconegut.
 Per a Vespres o Completes. *Fratres*.
 Manuscrit del segle XVIII-XIX.

6.

Les composicions a tres veus i acompanyament teclístic, foren una pràctica sovintejada al món hispànic després del mencionat Concordat. A l'arxiu solleric s'han conservat nombrosos exemples documentals, per exemple tres misses d'autors desconeguts (Signatures Provisionals 279, 282 i 348) obrades en la *divinena* centúria i obres com:

- (Sig. Prov. 43) – Florit
 Missa de *Requiem*.
 Document de la primera meitat del segle XIX.
- (Sig. Prov. 91) – Autor desconegut.
 Missa.
 Manuscrit del segle XIX.

- (Sig. Prov.) – Goicoechea.
Missa.
Document del segle XIX.
- (Sig. Prov. 96) – Perosi.
Missa *Pontificalis*.
Edició de 1899.
- (Sig. Prov. 500) – Gounod.
Missa.
Document del segle XIX.
- (Sig. Prov. 339) – Ribera.
Missa.
- (Sig. Prov. 576) – Blondel.
Motet.
- (Sig. Prov. 251) – Gounod.
Motet.
- (Sig. Prov. 314) – Tartini.
Motet.
Segle XIX.

7.

Alguns documents mostren composicions que surten dels límits generalitzats. Així:

- (Sig. Prov. 50) – Autor desconegut.
Misa de Cuaresma a cuatro voces solas (Tip, C, T i B).
Document del segle XIX.
- (Sig. Prov. 870) – Hilarión Eslava.
Misa en Mib, Op. 133 (Tip, C, T, B cor de baixos i orquestra).
Document del segle XIX.
- (Sig. Prov. 458) – Autor desconegut.
Miserere a quatre parts (Tip 1, Tip2, T i B).
Segle XX.
- (Sig. Prov. 374) – Julio Valdés.
Missa *de Angelis* (T1, T2, B, Veu de Poble i Orgue).
Edició del segle XX.
- (Sig. Prov. 84) – D.L. Perosi.
Missa *Benedicamus Domino* (S, C, T, B i Orgue).
Edició de 1907.
- (Sig. Prov. 371) – Perosi.
Motet (4 veus mixtes i orgue).
Edició de 1899.
- (Sig. Prov. 294) – Estarelles ?
Sense títol, peça litúrgica.
Manuscrit de 1747 ?
- (Sig. Prov. 582) – Ramón Gonzalez Barrón.
Misa de Difuntos con Responsorio (Solistes, Veu Poble i Orgue).
1966.

8.

Un subconjunt rellevant entre els documents litúrgics de Sóller, el configuren les peces escrites amb uns acompanyaments de nodrits conjunts d'instruments, agrupacions amb una clara ambició orquestral, per raons de solemnitat i sobretot de concepte musical i estètic. Sovint, a Europa, aitals solucions artístiques han estat qualificades encertadament com a *Simfonisme Litúrgic*. L'orquestralisme eclesiàstic –present tant en les celebracions catòliques com protestants-, fou iniciat i generalitzat en el segle XVIII, i convertit en un dels eixos de la creació musical eclesiàstica del segle XIX. El fenomen del simfonisme religiós ha deixat grans obres mestres, del classicisme i del romanticisme –de Vivaldi a Mozart, de Haydn a Beethoven, de Rossini a Verdi, etc.-. Igualment rellevants també ho foren algunes produccions del món hispànic, si bé molt més desconegudes, ocultes i/o ignorades, per les condicions i raons d'opacitat jeràrquica geocultural –un exemple clar el constitueix la Missa op. 133, mencionada i present en el nostre arxiu, concretament la del mestre Hilarión Eslava (Sig. Prov. 870)-.

Tot i que a la Seu Mallorquina les celebracions litúrgiques amb presència orquestral foren habituals en el primer terç del segle XIX, a les grans parròquies illenques, sempre amb menors possibilitats econòmiques que l'església catedral, l'orquestralisme litúrgic fou practicat –tot i el seu èxit popular- només en celebracions de caire singular i d'excepteional solemnitat. Després del Concordat esdevingué una progressivament i més infreqüent pràctica fins que amb el decret papal de 1904 entrà en un procés d'extinció. De l'entorn parroquial solleric i de les seves pràctiques orquestrals litúrgiques ens han arribat testimonis instrumentals, concretament un contrabaix -avui en una col·lecció privada de Ciutat- i un timbal –actualment en una petita estança del campanar. Així com un conjunt de documents a l'Arxiu:

- (Sig. Prov. 417) – Autor desconegut.
Missa.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 283) – Autor desconegut.
Misa Catalana.
Manuscrit, segle XIX, inicis.
- (Sig. Prov. 109) – Autor desconegut.
Missa.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 32) – Autor desconegut.
Missa.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 93) – Autor desconegut.
Missa.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 93) – Autor desconegut.
Pange Lingua.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 123) – Autor desconegut.
2n Nocturn.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 52) – Bartomeu Torres
Misa festiva.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 100) – Miquel Cardell.
Obra litúrgica no identificada.
Manuscrit, segle XIX.

Tres de les composicions litúrgiques-simfòniques foren creades per autors espanyols:

- (Sig. Prov. 49) – P. Hernandez.
Misa a 3.
 Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 86 a/b) – H. Eslava.
Misa breve.
 Manuscrit i imprès, segle XIX.
- (Sig. Prov. 87a) – H. Eslava.
Misa en Mib
 Document imprès, segle XIX.

D'autors estrangers:

- (Sig. Prov. 107) – L. Dietsch.
Messe Solemnel.
 Document imprès, segle XIX.
- (Sig. Prov. 88) – Paccini
 Missa a 4, dos cors i orquestra.
 Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 89) – Paccini.
Crucifixus.
 Document manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 84b) – D.L. Perosi.
 Missa *Benedicamus Domino* (versió amb orquestra de la citada Sig. 84a).
 Manuscrit, inicis del segle XX.

Generalment les obres amb orquestra citades contenen una secció de corda formada amb violins primers i segons, violoncel(s) i contrabaix –sovint sense violes, com tants exemples hispànics-. El vent fusta es mostra força variat: flauta(s), clarinets, oboè(s) i fagots (infreqüents). Els metalls solen estar representats pels cornetins o trompetes, a voltes trompes i trombons, i *figuel* o algun altre familiar de les tubes. Unes instrumentacions en definitiva força singulars –en el context europeu coetani-, llunyanes de la “tradicció” beethoveniana i característiques del romanticisme hispànic.

9.

El conjunt documental més nombrós del nostre arxiu parroquial el conformen les peces, molt variades, que podem anomenar com de “música pietosa”. El conjunt està constituït per composicions funcionalment ambivalents, no litúrgiques però sovint complementàries d'aquelles. Podien servir generalment per a ser emprades en actes col·lectius religiosos, definits o oberts, amb un clar rerefons popular, per exemple celebracions de caire marrià o dedicades als sants, actes de confraries, novenaris, rosaris, processons, etc. Encara que en aquest repertori trobem càntics en llatí, en són molt més habituals les lletres en llengua romànica –català (escàs) i castellà-.

Les composicions “pietoses” mostren els mateixos trets constructius de les músiques litúrgiques com el nombre de parts vocals, la presència de l'anomenada “Veu de Poble”, els acompanyaments teclístics o, en aquest cas molt més excepcionals, orquestrals.

Entre aquest conjunt de músiques hi proliferen les agrupacions de peces-pregaria que agrupen Parenostre, Avemaria i Gloria Patri, associacions anomenades Trisagis:

- (Sig. Prov. 211) – Bonnín.
 Dos Trisagis.
 Manuscrit, segle XIX.

- (Sig. Prov. 227) – Engroñat.
Trisagi.
Document dels inicis del segle XX.
- (Sig. Prov. 420) – Autor desconegut.
Trisagi (2 veus i orgue).
Document imprès, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 580) – Juan Fargas.
Trisagi.
Edició, inicis del segle XX.
- (Sig. Prov. 161) – Autor desconegut.
Trisagi a dues veus i orgue.
Manuscrit, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 308) – Cañellas.
Trisagi, veu i orgue.
Manuscrit, 1905.
- (Sig. Prov. 311) – B. Martínez.
Trisagi, a una veu i tecla.
Manuscrit, 1913.
- (Sig. Prov. 241) – Autor desconegut.
Trisagi, a tres veus.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 383) – Autor desconegut.
Trisagi, en català.
Edició, segle XX.
- Son abundosos els exemples documentals de Parenostres solts:
- (Sig. Prov. 504) – José Cumellas Ribó.
Parenostre, a una veu i tecla.
Edició, segle XX.
- (Sig. Prov. 403) – Autor desconegut.
Parenostre *n*° 2, a dues veus i tecla.
Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 196) – Engroñat.
Parenostre, una veu.
Document manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 113) – Massot/ Bonnín/J. Albertí.
3 Parenostres *a duo*.
Manuscrit, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 204) – Autor desconegut.
Pare nostro, una veu.
Manuscrit, inicis del segle XX.
- (Sig. Prov. 207) – Autor desconegut.
Padre nuestro, una veu.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 387) – B. Torres.
Padre Nuestro a coro unísono.
Edició del segle XIX.

- (Sig. Prov. 393) – Mas (i Serracant).
3 Parenostres, a dues veus i tecla.
Edició, segle XX.
- (Sig. Prov. 397) – J. Cañellas.
Parenostre a solo, cor unisonal i harmònim.
Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 400) – M. Ferrer i Ramonacho.
Parenostre a una i dues veus i tecla.
Edició, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 579) – Autor desconegut.
Parenostre a tres veus.
Edició, inicis segle XIX.
- L'Arxiu ha servat uns quants exemples d'Avemaries associades amb Glòries –sense Parenostre-:
- (Sig. Prov. 444) – Autor desconegut.
Avemaria i Glòria, una veu i tecla,
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 587) – Autor desconegut.
Dues Avemaries i Glòries.
Edició, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 239) – Autor desconegut.
Avemaria i Glòria, una veu i tecla,
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 252/217) - Autor desconegut.
Oh Maria sin pecado/ Diós te Slve/ Gloria, una veu.
Manuscrit, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 386) – M. Ramonacho Ferrer.
Cinco Ave María y Gloria, a una i a tres veus.
Edició, inicis del segle XX.
- (Sig. Prov. 391) – Juan Fargas.
Cinco Ave María y Gloria, dues veus i tecla.
Edició, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 554) – Autor desconegut.
Avemaria i Glòria, a tres veus.
Edició, segle XIX.
- Les partitures amb Avemaries soles també hi son presents:
- (Sig. Prov. 112) – Autor desconegut.
Avemaria, una veu i tecla.
Manuscrit, inicis del segle XX.
- (Sig. Prov. 315) – Bernat Sales.
Avemaria a duo.
Manuscrit, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 285) – Autor desconegut.
Avemaria.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 232) – Autor desconegut.
Dues Avemaries a una veu.
Manuscrit, segle XX.

- (Sig. Prov. 222) – Autor desconegut.
Avemaria, dues veus i tecla.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 226) – Autor desconegut.
Avemaria, dues veus.
Manuscrit, segle XX.

10.

Altres formes característiques de música pietosa son els Rosaris:

- (Sig. Prov. 588a/580) – Juan Fargas.
Rosari, a dues i tres veus i tecla.
Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 400) – M. Ferrer y Ramonacho.
Rosari.
Edició, segle XIX-XX.

També les Novenes:

- (Sig. Prov. 292) – B. Torres.
Novena a *la Virgen de los Dolores*. Tres o quatre veus i tecla. Manuscrit, segle XIX.

També càntics com la Salve Regina, el Magníficat, l'Ave Maris Stella i el Regina Coelli:

- (Sig. Prov. 110b) – Autor desconegut.
Salve.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 447) – J. Caminals
Salve.
Edició, segle XX.
- (Sig. Prov. 399) – L. Borgese
Salve, a dues veus i tecla.
Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 210) – Autor desconegut.
Salve, a dues veus.
Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 529) – HL d'Aubel.
Magníficat a una veu i tecla.
Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 208) – Autor desconegut.
Ave Maris Stella, a dues veus.
Document del segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 194) – Autor desconegut.
Regina Coelli, a una veu.
Manuscrit, segle XIX-XX.

El càntic *Plegaria a la Virgen*, es present a l'Arxiu en diverses versions:

- (Sig. Prov. 110b) – Autor desconegut.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 495) – B. Torres.
Edició de 1907.

- (Sig. Prov. 422) – F. Pedrell.
A una veu i tecla.
Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 210) – Autor desconegut.
A dues veus.
Document, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 469) – R. Molera
Plegaria a Maria.
Edició de 1939.
- Altres peces de caire marià formen un conjunt variat i nodrit:
- (Sig. Prov. 401) – Autor desconegut.
Tu advocata peccatorum. Tercetino i tecla.
Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 1001) – F. Pedrell.
Antifonas de la Virgen Santa.
Edició de 1905.
- (Sig. Prov. 193/236) – Sancho Marraco.
Al veureus bella. A una veu.
Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 31) – Miguel Haller.
Flores a Maria.
Edició, segle XX.
- (Sig. Prov. 320) – J. Massot.
Càntic marià. Veus i orquestra.
Document del segle XIX.
- (Sig. Prov. 199) – Autor desconegut.
Cinc càntics marians.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 1003) – Autor desconegut.
Càntic marià, a quatre veus.
Edició de 1950.
- (Sig. Prov. 1007) – Autor desconegut.
Per Festes de la Mare de Déu.
Editat el 1960.

11.

Un conjunt singular el conformen els Misereres, els Viacrucis, i els càntics sobre la Passió:

- (Sig. Prov. 205) – Autor desconegut.
Miserere del fas”, a tres veus.
Manuscrit de la primera meitat del segle XIX.
- (Sig. Prov. 215) – Autor desconegut.
Miserere, a quatre veus i tecla.
Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 189) – Victoria.
Miserere a quatre veus.
Manuscrit del segle XX.

- (Sig. Prov. 837) – M. Bibiloni Montanyès.
Viacrucis.
Editat el 1946.
- (Sig. Prov. 461) – Autor desconegut.
Vexila Regis. A una veu.
Manuscrit del segle XX.
- (Sig. Prov. 407) – LL. Millet/ Sancho Marraco.
Quan Jesús sofria/ Que t'he fet/ Per bostra Passió Sagrada, a una veu i tecla.
Document d'inicis del segle XX.
- (Sig. Prov. 190) – Autor desconegut.
Crux fidelis, a tres veus i tecla.
Manuscrit, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 329) – LL. Romeu (letra de J. Verdaguer).
Cristo venç, a una veu i tecla.
Editat el 1925.

12.

Els goigs son un model de cançó, del grup de les anomenades llargues, es a dir, estructurada amb múltiples estrofes i tornada alterna. Uns conjunts de versos de caire narratiu i temàtica religiosa, sempre en memòria, honor i veneració de personatges sacres o les seves imatges i històries vinculades, més o manco miraculoses i/o llegendàries. Els goigs han tingut històricament una gran i especial difusió en els territoris de parla catalana –podem considerar-los com un signe d'identitat cultural, tant en els seus trets poètics i musicals com en el seu format objectual-. A Mallorca l'arrelament i presència és nombrós i habitual, tant en el mon parroquial i conventual urbà, com en els indrets singulars, sovint rurals i aïllats, dels santuaris (on el càntic dels goigs pels romeus i peregrins era reiterat). A Sóller, a l'Arxiu parroquial s'han conservat exemples interessants:

- (Sig. Prov. 195) – Autor desconegut.
Gozos a San José. A una veu.
Manuscrit, segona meitat del segle XIX.
- (Sig. Prov. 1011) – J. Albertí.
Goigs en lloança de Santa Maria Assumpta. Cor unísonal i tecla.
Document de 1950.
- (Sig. Prov. 320) – J. Massot.
Gozos a la Inmaculada. Quatre veus i tecla.
Document del segle XIX.
- (Sig. Prov. 556) – Autor desconegut.
Gozos. A tres veus i tecla.
Imprès, segle XIX-XX.
- Un terreny funcional i estructural emparentat el conformen les Cobles i les "Letrillas":
- (Sig. Prov. 390) – M. Ramonacho (letra J. Verdaguer).
Coblas al Sagrat Cor de Jesús.
Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 459) – Autor desconegut.
Coplas al Santo Cristo de Manacor. Una veu.
Manuscrit, segle XX.

- (Sig. Prov. 337) – V. Ruiz Aznar.
Letrillas al Sagrado Corazón de Jesús.
 Edició de 1946-49-

Entre el conjunt de composicions de música pietosa de l'Arxiu, formen un conjunt nodrit i singular els Himnes. Aital col·lecció mostra alguns exemples del segle XIX, però la constitueixen sobretot, partitures dels anys centrals del segle XX, fetes i emprades dins un context de postguerra i tenyit d'un tint nacional-catòlic:

- (Sig. Prov. 68) – Autor desconegut.
Himne a la Immaculada Concepció. A tres veus.
 Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 290) – Autor desconegut.
Himno de San Juan. Tres veus i tecla.
 Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 523) – J. Aramburu (lletra J.M. Pemàn).
Himno ofocial del XXXV Congreso Eucarístico Internacional
 (Barcelona 1952). Una veu i tecla.
 Edició de 1952.
- (Sig. Prov. 468) – Autor desconegut.
Himno del Pilar. A una veu.
 Document de 1939 *Año de la Victoria.*
- (Sig. Prov. 433) – Autor desconegut.
Himno a Cristo Rey. Una veu i tecla.
 Document de 1940c.
- (Sig. Prov. 482) – Autor desconegut.
Himno de las Mujeres de Acción Católica.
 Document de 1940c.
- (Sig. Prov. 319) – Lambert.
Himno Coro a la Virgen del Pilar. Una veu i tecla.
 Edició del “Colegio de padres Teatinos de Palma”, 1950c.
- (Sig. Prov. 337) – J. Pujadas Tomás.
 Tres himnes: *al cor de Maria/Plegaria/al Sagrat Cor de Jesús.*
 Edició, 1946/49.
- (Sig. Prov. 446) – F. Alcántara.
Himno Misional. A tres veus i tecla opcional.
 Edició, segle XX.
- (Sig. Prov. 445) – A. Baratta de Valdivia.
Himno de los Aspirantes de la Juventud Femenina de Acción Católica. Cor unisonal i piano.
 Edició, segle XX.
- (Sig. Prov. 507) – B. Ballester.
Himne a la Immaculada Concepció. A tres veus.
 Manuscrit de 1970.
- (Sig. Prov. 509)- – B. Ballester.
Himne dels antics blauets. A dues veus, cor unisonal i tecla.
 Edició, 1970.

13.

Igualment als himnes, els càntics de dedicació sacre i els motets, configuren pel nombre, una col·lecció rellevant:

- (Sig. Prov. 453) – Autor desconegut.
A Santa Teresa de Jesús. A una veu i tecla.
 Manuscrit, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 68) – Autor desconegut.
Al nacimiento de Jesús. A tres veus.
 Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 388/558) – D.R. Molera.
Cántico al Sdo. Corazón de Jesús.
 Edició del segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 372) – B. Torres.
A San José (Motete). A dues veus i orgue.
 Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 495) – B. Torres.
Al Patriarca San José. A tres veus i orgue.
 Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 557) – F. Pedrell.
Al cor de Jesús. Una veu i tecla.
 Edició, 1904.
- (Sig. Prov. 337) – B. Echarri.
A la Virgen de la Piedad.
 Document de 1946.
- (Sig. Prov. 495) – B. Torres.
Plegaria a la Virgen. Motete.
 A tres veus i harmòni.
 Edició, 1907.
- (Sig. Prov. 111) – Autor desconegut.
Extended San José. A una veu.
 Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 198) – Autor desconegut.
Dulce bien mio manso cordero.
 Manuscrit, primera meitat del segle XIX.
- (Sig. Prov. 366) – Varis autors.
 Col·lecció de motets.
 Editat a Perpinyà, 1883.

14.

Les composicions anomenades *villancicos* foren, en els repertoris religiosos del barroc hispànic, unes obres de singular importància i popularitat, ja que aquelles peces escrites en llengua romànica, mostraven una faïçó avançada (harmònicament i formal) i innovadora, podríem qualificar-la d'experimental. També foren una pràctica de moda a Mallorca duran tot el segle XVIII, un fet ben documentat especialment als arxius de la Seu, del Seminari –actualment l'antic aplec de partitures musicals està integrada dins de

l'arxiu catedralici- i de Sant Felip Neri. La interpretació i creació de *villancicos* continuà en les esglésies mallorquines duran el primer terç del segle XIX. D'aquesta continuïtat tardana, el nostre arxiu ens ofereix alguns rellevants exemples:

- (Sig. Prov. 452) – Autor desconegut.
Mira, mira. Alegres mudanzas provienen festivas de Belén.
 Una veu (?).
 Manuscrit del segle XVIII.
- (Sig. Prov. 298a/b) – Autor desconegut.
Villancico y Coplas. Veus i orquestra.
 Manuscrit, inicis del segle XIX.
- (Sig. Prov. 299) – J. Sancho.
Villancico de Navidad. A Cinc veus i orquestra.
 Document del primer terç del segle XIX.

La nadala, cançó generalment de perfils populars i que s'ha identificat sovint amb el terme *villancico*, està ben representada a l'aplec musical sollerí, a tall d'exemple:

- (Sig. Prov. 457) – Norberto Armandoz.
La venida de Navidad. A dues veus.
 Manuscrit de devers l'any 1940.
- (Sig. Prov. 463) – A. Ollers y Fontanet.
Villancico para Navidad.
 Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 491) – Autor desconegut.
Cantando van los pastores.
 Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 565) – LL. Millet.
Jesuset, cançó de Nadal. Veu i tecla.
 Edició del segle XX.
- (Sig. Prov. 474) – Autor desconegut.
Jesús en el pesebre.
 Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 473b) – Autor desconegut.
Al sonreirnos Navidad.
 Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 218) – Autor desconegut.
Vinticinco de diciembre.
 Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 219) – Autor desconegut.
Adoración del Niño Dios.
 Document del segle XX.
- (Sig. Prov. 492) – Autor desconegut.
El Nadal de Adam i Eva.
 Manuscrit del segle XX.

15.

Els càntics de temàtica eucarística i els cants construïts sobre els salms, formen un conjunt de partitures, dels segon terç del segle XX amb uns perfils singulars:

- (Sig. Prov. 415) – J. José Guerrero.
Document de 1944.
- (Sig. Prov. 392) – L. Romeu.
Eucarístiques: Jaculatories al Santíssim Sacrament, una veu i tecla.
Document del segon terç del segle XX.
- (Sig. Prov. 337) – J. Tonadini.
Panis angelicus.
Document de 1946-49.
- (Sig. Prov. 1009) – Autor desconegut.
Vint-i-dos Salms.
Edició de 1958.
- (Sig. Prov. 1007) – Autor desconegut.
Cinc Salms.
Edició de 1960.
- Entre les músiques pietoses trobem a l'Arxiu nombrosos càntics, de caires diversos i potser finalitats variades i/o imprecises. Com exemples citem:
- (Sig. Prov. 200) – Autor desconegut.
Noche y dia. Cor unisonal i tecla.
Manuscrit, segon terç del segle XIX.
- (Sig. Prov. 214) – Autor desconegut.
Salve a la rosa mística. Dues veus (?), cor unisonal, baix i tecla.
Document, primera meitat del segle XIX.
- (Sig. Prov. 213) – Autor desconegut.
Las veladas del castillo. A tres veus, tecla i orquestra.
Document del segon terç del segle XIX.
- (Sig. Prov. 552) – Juan Garcia.
Felicitación Sabatina.
Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 402) – Lluís Millet.
La Plegaria de la Joventud. Una veu i tecla.
Imprès, primera meitat del segle XX.
- (Sig. Prov. 234) – Autor desconegut.
La Medianera (Ante ti postrados). A dues veus.
Manuscrit, primera meitat del segle XX.
- (Sig. Prov. 2003) – Joaquín Moragues.
Cantemus Domino.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 466) – C. Candi.
Firme la voz (profesión de fe católica). A una veu i tecla.
Manuscrit, anys 40 del segle XX.
- (Sig. Prov. 238) – Autor desconegut.
Adiós noble fiel.
Manuscrit, segon terç del segle XX.
- (Sig. Prov. 253) – Autor desconegut.
Oh Rey de las victorias.
Document del segon terç del segle XX.

(Sig. Prov. 589) – Autor desconegut.
*Vigilia de espigas y bodas de oro. Canto para la procesión
 hacia la parroquia/Misa.*
 Imprès a Sóller el 1970.

16.

L'Arxiu de Sant Bartomeu és parc i lacònic en peces de caire paralitúrgic, concretament de l'anomenat teatre litúrgic. Així no ens ha servat cap document musical del Cant de la Sibila. Potser, l'esmentat càntic (Sig. Provisional 492) *El Nadal d'Adam i Eva*, havia format part d'una representació nadalenca com Els Pastorells o de L'Adoració dels tres Reis.

La nostra col·lecció arxivística si ha servat una plagueta manuscrita (sense signatura) que recull una versió romàntica, de les darreries del segle XIX, del *Davallament* de la Seu. El *Davallament* fou una important i popular paralitúrgia que era celebrada i representada l'hora baixa del Divendres Sant. Una obra ritualitzada i esperada anualment des de les darreries de l'època medieval i que perdurà en les celebracions de la Catedral fins ben entrat el segle XVII, segle on el rigorisme post-tridentí, va prohibir la representació secular tot generant un dur conflicte entre el Bisbe, el Capítol de la Seu, les instàncies estatals mallorquines, el Rei i la Santa Seu. Al final s'imposà una solució salomònica on, l'antiga obra –feta per diverses veus solistes, potser productes de *contrafactum*, instruments, probablement *alla parte*, i lletra en llengua catalana- fou substituïda per una nova composició – de factura i trets barrocs, estil italianitzant, estructurada ja sobre un clar continu, construïda amb molts moments polifònics, i, bastida sobre textos diversos preexistents en llatí seguint un discurs poc narratiu-. La nova peça, aviat fou imitada o copiada per alguns convents i parròquies (Sant Felip Neri de Ciutat, Muro, Maó, Binissalem, Sóller, etc.). El document solleric representa la faïçó més tardana d'aquella obra, peça que a la Seu desaparegué en els primers anys de l'aplicació del Motu Proprio, entre 1904 i 1909. El *Davallament* de Sóller és rellevant, històricament i artística i aporta una informació essencial de cara a una hipotètica i futura reconstrucció d'una obra cabdal en la història musical de Mallorca.

17.

Els oratoris, des del segon quart del segle XVIII, foren una pràctica habitual en algunes institucions eclesials i musicals illenques. La seva difusió tingué com a epicentre l'església de la Congregació dels seguidors de Sant Felip Neri a Palma, i que aviat, foren adoptats per la Seu i altres esglésies mallorquines.

Tot i que la praxis d'aquestes obres musicals, dedicades a la reflexió pietosa i moral i qualificades en els temps dels seus orígens romans com a *Teatro uditivo* -es a dir un teatre o representació per escoltar i sense visualització escenogràfica-, havien entrat en declivi devers 1830, el nostre arxiu ha servat un testimoni tardu vuitcentista importat, segurament més per un afany exemplificador d'una música religiosa renovada que com un gest d'enyorança conservadora:

(Sig. Prov. 368) – Lorenzo Perosi.
La Transfigurazione di Gesu Cristo. Oratorio.
 Per a quatre veus, orquestra i orgue.
 Editat per Ricordi a Milà el 1898.

18.

Dins les pràctiques musicals religioses, litúrgiques, pietoses i/o paralitúrgiques, l'orgue, fou un instrument que tingué un paper fonamental –de suport harmònic i acompanyant de les veus cantàbils-. L'orgue

fou considerat durant segles com l'instrument per excel·lència de l'Església, un instrument amb valors "espirituals" i per això valorat com a "més elevat" i "superior" a tots els altres –alguns el qualificaven de "rei" i sovint, amb simbolisme al·legòric, alguns orgues foren decorats amb imatges de David, i/o de Santa Cecília, d'àngels, i també, a voltes, trofeus formats per acaramullaments d'instruments de tota casta que assenyalaven el seu àulic i victoriós (espiritualment) triomf. En el segle XIX, l'orgue fou substituït i desplaçat en part -per raons pràctiques (proximitat espacial amb l'epicentre litúrgic) i econòmiques sobretot (cost de ma d'obra com els manxaires)- amb l'ús del piano (recordem els excel·lents i afamats organistes-pianistes mallorquins Aulí i Tortell) i des de mitjans de la centúria per l'harmòniom de recent invenció aleshores. L'orgue i els seus substituïts -igualment instruments de tecla-, més enllà de la seva funció acompanyant, foren emprats també, per executar obres independents i singulars, purament instrumentals. Una praxi que documentalment arrencà en el segle XV, amb unes músiques que podien ser desgranades pels intèrprets improvisadament o bé ser realitzacions compositives fixades i escrites. La darrera opció esmentada, amb el pas del temps i progressivament, adquirí més prestigi, encara que fins els inicis del segle XX foren admirats, al manco a ca nostre, els organistes capaços de desgranar, amb competència i imaginació, peces improvisades i de realització instantània –recordem com Tortell (potser llegendàriament) fou premiat per la reina Isabel II en reconeixement a la seva habilitat creativa i virtuosa a l'orgue durant la visita reial a la Seu-. Els moviments reformistes de l'Església, general i nostrada, estesos en la segona meitat del segle XIX, desplegaren una progressiva desconfiança envers els gestos d'espontània creació i llibertat artística. Així la improvisació mudà ja en el primer quart del segle XX, de ser un valor i mèrit a esdevenir una acció rebutjada i sospitosa. Aquest fet, queda reflectit en la nostra col·lecció musical, amb el testimoni que ens ofereix l'abundor de partitures organístiques, o teclístiques, adquirides per l'entorn parroquial, entre els darrers anys de la dinovena centúria i el segon terç del segle passat:

- (Sig. Prov. 374) – L. Bottazzo.
Seixanta peces per harmòniom (preludis, ofertoris, elevacions, comunions, marxes, pregaries, benediccions, pastorals i postludis).
Editat a Milà en els darrers anys del segle XIX.
- (Sig. Prov. 395) – Lefebure-Wely.
Sis *Morceaux* (elevació, verset, ofertori, preludi, comunió i marxa). Presenta indicacions de registració.
Imprès a París, fi del segle XIX.
- (Sig. Prov. 396a/b) – Antonio M. Alvarez.
Juego de versos. Diversos tons.
Imprès, segle XIX.
- (Sig. Prov. 563) – Juan Lamber.
Set versos i ofertori.
Impres, segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 31) – Autor desconegut.
Melodia, Verset, Scherzo, Duo, Ofertori,
Melodia religiosa, Verset, Andante i Cantabile.
Imprès, segle XIX.

Son abundoses altres col·leccions de versos i peces variades (Signatures Provisionals: 494, 295, 116, 157, 11, 30a, 29, 30b, 513 -pel *Sanctus*-, 514, 577, 519, 518, 520, 521, 521, 522, 526, 534, 530, 538, 539, 537 -preludis- i 541.

Cal mencionar, per la seva rellevància, els restes molt fragmentats d'una plagueta manuscrita d'organista, document sense signatura. Conté fonamentalment *versos* d'autoria desconeguda i, també peces teclístiques, algunes potser originàriament profanes reciclades per algun organista. Entre aquestes hi destaca

una *sonatina* d'estil illenguatge molt clàssics, escrita probablement a l'entorn de 1820 –com a molt tard devers 1830- obrada, segons una indicació per Miquel Tortell, epicentre de l'escola mallorquina de compositors romàntics. Les obres teclístiques de Tortell foren molt sovint copiades –mai editades-, celebrades i cobejades per nombrosos organistes mallorquins, fins molts anys després de la seva mort.

19.

En totes les col·leccions musicals dels arxius eclesiàstics balears, no hi falten mai, amb més o manco quantitat, les partitures de perfils profans, potser introduïdes pels mateixos clergues i el seu entorn –escolans, col·laboradors, etc.- i també arribades com a donacions i herències. A Sóller constitueixen un bloc no massa gran, conjunt que abraça un espai temporal situat entre 1860 i 1920 amb un rebrot presencial situat entre la quarta i cinquena dècades del segle passat.

Entre la música profana hi destaca un subconjunt d'arranjaments i transcripcions d'obres i fragments selectes de Teatre Líric, un univers artístic que fou el model estètic del nostre romanticisme musical i que impregnà el gust general. Com a exemples citarem:

(Sig. Prov. 545/586) – Gounod.

Faust. Preludi i acte 1er.

Imprès, segle XIX.

(Sig. Prov. 1000) – C. Gounod.

Romeo e Giulietta (Valzer de Giulietta). Part de violí.

Edició Ricordi, segle XIX.

(Sig. Prov. 262) – Bellini.

Norma. Part de violí primer.

Manuscrit del segle XIX.

(Sig. Prov. 585) – Bellini.

Norma. Acompanyament dels primer i segon actes.

Edició Ricordi, segle XIX.

(Sig. Prov. 297)

– J. Busca.

Morirse a tiempo. Zarzuela en un acto. Veus, piano i orquestra. Segell de *Exploradores mallorquines*.

Document, segle XX.

(Sig. Prov. 423)

– Enrique del Valle y Fernández.

Polvorilla. Juguete cómico-lírico en un acto para niños solos.

Veu a Solo, Cor unisonal i Piano.

Edició, segle XX.

(Sig. Prov. 358)

– Diversos autors.

Quatre sarsueles i deu danses escèniques:

– D.M. Echegaray/maestro Caballero, *La viejecita*.

– Carlos Olona/maestro A. Brull, *Colegio de señoritas*.

– José Jackson Hegán/maestro Fernández Caballero, *Chateau Margaux*.

– Arniches y Lucio/maestro A. Vives, *El Escalo*.

– E. Pimentel, *canciones*.

– A. Cuyás, *Patinando/ Cuba/ Recuerdos*.

– Stern Julien, *Galanterias*.

– F. Stael, *Graciana*.

– M. Olivera, *Mebé*.

- G. Melgar, *La canastilla de la infanta Carmen*.
  - I. Alcalà. *2 danzas*.
- Edició mexicana, segle XIX-XX.

20.

Entre les músiques profanes conservades a l'Arxiu destaquen les partitures emmarcades dins de la finalitat *Salonnière*, un món funcional dominant entre els segles XIX i XX. Amb tal perfil tenim peces de caire cambrístic i també del pianisme:

- (Sig. Prov. 549) - G. Pierne.
Sérénade per violí i piano.
Obra escrita el 1901. Impresa a París.
- (Sig. Prov. 549) - Autor desconegut.
Sense títol. Violí i piano.
Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 568) - Benjamin Godard.
Morceaux Choisis pour le salon et le concert. Derrières Nouveautés. Piano.
Imprès a Brussel·les, segle XIX.
- (Sig. Prov. 359) - Diversos autors (Mendelssohn/J. de Beníto/ G. Ledesma/etc.)
Diferents títols (*Amor paternal/ La Melancholia/ Tierra Babor/ Tarentela y Gavota/ Tristi remembrance/ Vals/ Barcarola*). Piano.
Edició del segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 360) - Cinquanta autors diversos (Handel, Wagner, Bach, Mozart, Paisiello, Boccherini, etc.).
Obres diverses per Piano, Harmòni i Violí.
Editat a Barcelona (Ilustración Musical), segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 361) - Diversos autors (Gounod, Bizet, Saint Saëns, Chueca, Chapí, Sydney Smith).
Obres diverses.
Edició, segle XX-XX.
- (Sig. Prov. 560) - R. Villar.
Tres valsés mignon.
Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 1012) - Ricardo Garcia de Arellano.
Toddle.
Imprès a Mèxic, segle XX.
- (Sig. Prov. 15) - Schubert.
Célebre Serenata.
Imprès a Barcelona, segle XX.
- (Sig. Prov. 546) - Autor desconegut.
Marcha Real Española.
Imprès, segle XX.

21.

Un bloc significatiu també associat i vinculat a la pràctica de la *Música de Salón* fou el món de la cançonística i del liederisme.

- (Sig. Prov. 428) – Autor desconegut.
Do, Re, Mi, Fa, Sol.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 406) – E. di Capua.
Meine Sonne (O Sole mio!).
Veu/ violí o mandolina/ piano.
Edició de 1909.
- (Sig. Prov. 261) – B. Leite.
Cando lo no meu peito. Veu i piano.
Document de 1922.
- (Sig. Prov. 409) – Sansalvador Cortés Justo.
No nos marchemos aun (Canción de Beber). Quatre veus.
Imprès a Cadis el 1955.
- (Sig. Prov. 426/427) – Maria Campins.
Dues nades. Una veu i piano.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 562) – A. Gelabert.
Himno de la Exposición Balear. Quatre veus i piano).
Imprès, segle XX.
- (Sig. Prov. 479) – Autor desconegut.
Ay que lindo. Una veu i piano.
Manuscrit, segle XX).
- (Sig. Prov. 430) – Miquel Colom.
Villancico (1942)/ Canción: dos amores (1941)/ Baile del Descuido. Piano.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 511) – S. Costamagna.
Una escuela de aldea. Veu i piano.
Edició, segle XX.
- (Sig. Prov. 550) – J. Serrano.
¡Valencia, canta a la Virgen de los Desamparados.
Cor unisonal, dues veus i piano.
Edició de 1923.
- (Sig. Prov. 307) – Autor desconegut.
La gata y en Belitre. Cançó popular para chor a veus mixtes.
Manuscrit, segle XIX.
- (Sig. Prov. 510) – B. Ballester (lletra Mª A. Salvà).
Cor, tres veus i piano.
Edició de 1969.
- Destaquen per la seva càrrega ideològica un conjunt de cançons dels anys de la Postguerra:
- (Sig. Prov. 486) – Autor desconegut.
Canción de Oviedo. Una veu i piano,
Document del segon terç del segle XX. Presenta la marca
d'un segell de la *Falange española tradicionalista de las
Íons. Baleares.*
- (Sig. Prov. 429) – Autor desconegut.
Cantando a los pastores. Una veu.
Manuscrit de 1939.

- (Sig. Prov. 185) – Autor desconegut.
Himno a la Bandera. Dues veus.
Manuscrit de devers 1940.
- (Sig. Prov. 478) – Autor desconegut.
Adelante camisas azules. Castilla. Una veu i piano.
Manuscrit de devers 1940. Segell dels *Tradicionalistas*.
- (Sig. Prov. 480) – José Mª Gómez.
Himno a la Juventud Católica de España. A una veu i piano.
Manuscrit, devers 1940.
- (Sig. Prov. 418) – Ribé.
Salve Bandera himno patriótico.
Edició, Salesians de Barcelona, 1940(c.).

22.

L'Arxiu serva també uns pocs testimonis de composicions vinculades a l'univers de les músiques tradicionals i/o populars, peces algunes relacionades amb la pràctica salonnier, altres a una certa vindicació del folklorisme romàntic o regionalista, hispànic o illenc:

- (Sig. Prov. 571) – José del Hierro.
Gran Jota. Violí i piano.
Imprès a Madrid, 1925.
- (Sig. Prov. 450) – Autor desconegut.
Boleros mallorquines. Piano.
Manuscrit, primera meitat del segle XX.
- (Sig. Prov. 488) – Autor desconegut.
La Violetera i El tamborilero. Veu i guitarra (notació amb xifra i hexàgrams).
Manuscrit, primer terç del segle XX.
- (Sig. Prov. 306) – M. Binimelis.
Vou-veri-vou. Cant de bressol. Quatre veus i piano.
Manuscrit del 1897.
- (Sig. Prov. 485) – Autor desconegut.
Duisme una senalla. Una veu i (piano).
Manuscrit del segle XX.
- (Sig. Prov. 508) – B. Ballester.
3 Canciones Populares: Muñeira, Canción de la Sierra de Gredos, Asturiana. Una veu i piano.
Edició de 1970.
- (Sig. Prov. 510) – B. Ballester (lletra de Mª A. Salvà).
Casa Pagesa.
Edició de 1969.

23.

A la col·lecció musical de Sant Bartomeu, no hi falten els testimonis documentals de funció pedagògica:

- (Sig. Prov. 367) – Gregori Mª Sunyol.
Método completo para tres cursos de Canto Gregoriano.
Edició de 1916.

- (Sig. Prov. 362) – F. Mazas.
Methode de violon. Estudis.
Edició de la fi del segle XIX.
- (Sig. Prov. 355) – Autor desconegut.
Método de solfeo.
Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 412) – Kreutzer.
Etüden. 42 estudis per a violí.
Edició, segle XIX,XX.
- (Sig. Prov. 410) – A. Loeschorn.
Estudis per a piano, Op. 151.
Edició segle XX.
- (Sig. Prov. 411) – H. Herz.
Gammes et passages.
Edició del segle XIX.
- (Sig. Prov. 414) – Autor desconegut.
Estudis, piano.
Edició, segle XIX.
- (Sig. Prov. 421) – Schmidt.
Ejercicios y escalas. Piano.
Edició, Madrid segle XIX.
- (Sig. Prov. 373) – C. H. Schumann.
*Cascabeles, nueva colección de piezas fáciles para piano a
2 y a 4 manos.*
Edició en el 1926.
- (Sig. Prov. 381) – Adolf Ruthardt (arranjador i recopilador) –obres de Haydn i
Mozart-.
Meister für die Jugend.
Edició del segle XIX-XX.
- (Sig. Prov. 499) – A. Loescheorn.
Kinder, Etüden, Op. 181, I/II.
Edició, segle XX.

24.

Clouen, en aquesta aproximació al conjunt musical de l'Arxiu Parroquial, uns quants documents manuscrits caracteritzats per la seva condició provisional i inacabada, el de ser apunts -a voltes també retalls- o bé el resultat de simples i ràpides anotacions potser compositives o potser de la realització escrita d'exercicis musicals estudiantils, així, a tall d'exemple:

- (Sig. Prov. 200) – Apunts teclístics.
Manuscrit, inicis del segle XIX.
- (Sig. Prov. 482) Apunts per a tecla.
Manuscrit, primer terç del segle XX.
- (Sig. Prov. 464) – *Rorate Coeli.* Una veu.
Document retallat, devers 1900.
- (Sig. Prov. 172) – Fragment per a violí (potser obrat per Marquès Rosselló).
Segle XIX.

- (Sig. Prov. 1017) – Exercicis d'harmonia.
Manuscrit, segle XX.
- (Sig. Prov. 449) – Apunts per practicar solfeig.
Segle XX.

25.

La majoria dels documents de l'Arxiu son opacs i/o muts respecte el mostrar qui en fou l'autor. Tot i això, els testimonis documentals revelen un nodrit llistat de noms. Un mostrari variat d'autors, que podem agrupar-los segons els seus orígens i segons la seva proximitat respecte la nostra cultura illenca. Així, com en cercles concèntrics, tenim el bloc dels compositors estrangers, el grup dels hispànics, el cas singular dels catalans i el grup força representatiu de l'escola mallorquina. Entre els compositors més llunyans, destaquen sobretot -pel nombre, pel significat o per l'impacte musical, funcional i religiós- els autors de tres procedències, concretament francesos, italians i germànics. Entre els noms francesos, destaca per la seva reiteració documental C. Gounod. Una predilecció local -emperò, també freqüent en altres arxius mallorquins- que podria explicar-se pels vincles entre Sóller i França, però que creiem fou una opció que, en el darrer quart del segle XIX, expressa una pensada -no accidental- tria estètica alhora que, una elecció com a model de renovació musical i religiosa. Semblantment, la majoria de noms italians, foren també una tria pel seu caire modèlic i reformador, aquest doncs és el cas de O. Ravello, L. Bottazzo, Paccini, G. Terrabugio, Bottigliero, L. Refice, etc. El paradigma d'aquesta mena d'eleccions fou la del compositor L. Perosi, enaltit pel propi Vaticà i papat, nom i obra, que tingué una ampla difusió en el món catòlic fins ben entrat el segle XX. És interessant, en el conjunt de les partitures profanes, la presència del nom de Bellini, segurament també com a model, en aquest cas del millor teatre líric italià de la primera meitat del segle XIX i d'un excel·lent i refinat -diriem que innovador- melodisme.

En el conjunt d'autors hispànics, el nom més rellevant artísticament -i també pel seu tarannà lúcidament reformista- és el de Hilarión Eslava. En comparació, el nodrit conjunt de compositors hispans, és, artísticament, molt menor i discret. Alguns d'aquests autors i obres, arribaren en els anys centrals del segle passat, per ser creadors a servei del pensar hispano-feixista i del nacional-catolicisme. Els autors catalans formen un bloc singular i compacte, adoptat per les pràctiques musicals de la parròquia de Sant Bartomeu. Foren adoptats també com a model i exemple, dins dels anys i context reformador de la implantació, localment amb un cru radicalisme, del Motu Proprio: F. Pedrell, R. Molera, J. Cumellas, A. Larriu, B.M. Cerdó, A. Oller i Fontanet. LL. Millet, Sancho Marraco, Engroñat, J. Moragues, Mas i Serracant, J. Lamber, Ferrer y Ramonacho, LL. Romeu, etc.

El conjunt de compositors mallorquins és força representatiu, al manco de la història musical illenca entre l'inici del segle XIX i el segon terç de la vintena centúria. Així trobem noms precursors del que serà l'escola mallorquina com Joan Florit (17??-1819) o Joaquim Sancho (1798-1886). Miquel Tortell (1802-1868), pare i eix de la mencionada escola i els deixebles o seguidors com M. Binimelis, Josep Ignasi Capó (18??-1894), Joan Albertí (1850-1916), Miquel Cardell (1855-1946), Pere Josep Cañellas (1845-1922) i el nom reiterat en els documents sollerics de Bartomeu Torres (1840-1897). La presència d'autors, també cabdals com Josep (?) Massot, D.M. Bonnín, B. Salas i ja del segle XX com Antoni. Martorell, Bartomeu Ballester, M. Colom, etc. Cal ressenyar el caire de militància enfrontada a certes postures reformistes d'alguns autors com Torres, Cañellas, Cardell, Salas, etc, que potser il·lumina el tarannà ideològic i estètic parroquial anterior al reformisme implantat pel bisbe Campins.

26.

A manera de conclusió, podem afirmar que el conjunt de documents de l'Arxiu Parroquial, retrata una llarga història local i illenca de les arts sonores, eclesiàstiques i fins i tot generals. Així, tal com hem pogut veure, els documents aplegats ens mostren la tradició del Cant Romà -Kirial del segle XV- i les seves evolucions, concretament la del Cant Pla -emergida de la reforma de Trento i que perdurarà fins els anys centrals del segle XIX- i l'establerta pels moviments reformadors vuitcentistes amb la denominació de Cant Gregorià, que triomfarà amb el decret del Motu Proprio i que fins i tot, encara que vacil·lant, perdurarà fins als anys cinquantes del passat segle-. Les identitat de la música religiosa amb les modes i estils practicats en la creació sonora profana fou general fins els anys seixantes del segle XIX, moment on es pot observar en moltes partitures la petja dels límits que imposà el Concordat de 1852, la voluntat de preservar una "dignitat" religiosa -des de l'auto-contenció del virtuosisme exhibicionista i en certs usos instrumentals- i també, ja als darrers anys del vuitcents, la introducció de nous models estilístics -pretesament purificadors i renovadors- vindicats per Pedrell i seguidors seus com A. Noguera (no representat a Sóller). El Motu Proprio s'introduí aquí abruptament i generà una necessitat peremptòria de nous repertoris. Això explica l'abundor de partitures importades hispàniques i especialment d'autors que foren considerats com a exemple i model de la reforma musical. Idèntica significació tingueren la importació d'obres d'autors italians com Perosi. Els anys durs de la Postguerra implicaren una impregnació d'ideologia feixista i espanyolitzant, que afectà als usos lingüístics, les advocacions pietoses i les practiques musicals col·lectives.

Bibliografia

- AAVV (1998)**, *Homenatge al compositor Mn. Bernat Salas (1874-1932)*. "VIII Nit Bielencà", Fundació ACA, Búger.
- AAVV (1999)**, *Homenatge al compositor Miquel dels Sants Capó C.R. (Felanitx 1903-1978)*. "IX Nit Bielencà", Fundació ACA, Búger.
- AAVV (2000)**, *Homenatge al compositor Mn. Pere Josep Canyelles (Calvià 1845-1922)*. "X Nit Bielencà", Fundació ACA, Búger.
- AAVV (2006)**, *Homenatge al compositor Monsenyor Pere Rebassa i Bisquerria (Palma 1919-1974)*. "XIII Nit Bielencà", Fundació ACA, Búger.
- Amer, Miguel (1889)**, *Dios y el Cosmos ó sea el Ateísmo Materialista ante las ciencias experimentales*. Tipografia Católica Balear, Palma.
- Amer, Miguel (1899)**, *Salutació a la Capella de Manacor*. "La Última Hora", 18-XII, Palma.
- Amer, Miguel (1900)**, *Reforma de la Música Religiosa*. Palma.
- Andreu, Benet (2003)**, *Miserere*. Ed. Conservatori Superior de Música de les Illes Balears. Palma.
- Barber Barceló, Miguel (1990)**, *Evocación del Rdo. D. Benito Andreu y Pons, Pbro.* Ed. Nura/ Ed. Sicoa, Ciutadella.
- Bauzá, J. (2000)**, *Música del Seminari*. Seminari Conciliar de Mallorca, III centenari (1700-2000). Palma.
- Campos, José Arturo (2002)**, *Las voces de Gaudí*. Edicions Universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona.
- Carbonell, Xavier (1992)**, *Aproximació al mon musical d'en Miquel Capllonch*. III Nit Bielencà, Búger
- Carbonell, Xavier (1995)**, *Els Orgues Portatius a la Iconografia Musical de Mallorca*. a: II Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca, Inca 1995, pg. 95-105.
- Carbonell, Xavier (1996)**, *Andreu Torrens: Una figura del romanticisme mallorquí*. "VI Nit Bielencà", Búger.

- Carbonell, Xavier (1997)**, *Descripció de l'Arxiu de música històrica de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de Palma, guardat als arxius de la Capella Oratoriana*. A Capella Oratoriana, 50 anys de música coral (1947-1997), pg. 41-84, Palma.
- Carbonell, Xavier (1999)**, *Àlbum Musical de Compositores Mallorquines*. Edició facsímil, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports/ Ajuntament de Palma. Palma.
- Carbonell, Xavier (2002)**, *Tortell compositor*. IX Simpòsium i Jornades Internacionals de l'Orgue Històric de les Balears/ IX Trobada de Documentalistes Musicals, pg. 27-47, Muro.
- Carbonell, Xavier (2003)**, *Algunes reflexions sobre l'obra musical de Benet Andreu (1803-1881)*. Diari de Menorca, divendres 7 de novembre. Maó.
- Carbonell, Xavier (2003)**, *Portes de sarja pintades en els orgues mallorquins dels segles XV i XVI*, a: IX Simpòsium i Jornades Internacionals de l'Orgue Històric de les Balears -IX Trobada de Documentalistes Musicals, Muro 2003.
- Carbonell, Xavier (2004)**, *La imatge de la música en les Illes Balears*. Ed. Olaneta. Palma 2004.
- Carbonell, Xavier (2006)**, *El Àlbum Musical de Compositores Mallorquines*. Historia de las Islas Baleares, vol. 19, pg. 173-184. El Mundo/El Día de Baleares, Palma.
- Carbonell, Xavier (2006)**, *El Càntic de la Fe de Pere, un exemple de la música religiosa de Miquel Capllonch. Una aproximació analítica*. Anuari Núm 11, any 2006, pg. 63-78. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Carbonell, Xavier (2006)**, *Miquel Tortell y su escuela*. Historia de las Islas Baleares, vol 19, pg. 185-186. El Mundo/El Día de Baleares, Palma.
- Company, Joan (1982)**, *Cien años de historia de Baleares (Música)*. Ed. Sa Nostra, Palma.
- Cortés, F. (2000)**, *La música religiosa*. Història de la Música Catalana, Valenciana i Balear, vol. III "Del Romanticisme al Nacionalisme. S. XIX". Edicions 62, Barcelona.
- Eslava, Hilarión (1860)**, *Breve memoria histórica de la música religiosa en España*. Madrid.
- Estelrich i Massutí, Pere/ Massot i Muntaner, Biel/ Parets i Serra, Joan (s.d.)**, *Pere Josep Cañellas i Jaume 1845-1922. Músic de Calvià*. Ajuntament de Calvià, Gràfiques Santa Ponsa.
- Fiol i Tornila, Pere/ Carbonell Castell, Xavier (2002)**, *Miquel Tortell i Simó, sacerdot i organista*. Ajuntament de Muro. Muro 2002.
- Gómez Amat, Carlos (1988)**, *5. Siglo XIX*. A Historia de la música española, vol. V. Alianza Música/ Alianza Editorial, Madrid.
- Gómez, Ana (2006)**, *Siglo XX en la Seu de Palma*. Historia de las Islas Baleares, vol 20, pg. 107-108. El Mundo/El Día de Baleares, Palma.
- Juan i Rubí, Vicenç (1993)**, *Catàleg de les obres dels músics-compositors del Santuari de Lluc*. Lluc núm. 773/ març-abril de 1993, pg. 33(65)-44(76). Palma.
- Julià, G. (1990)**, *L'església i l'orgue de Santa Maria de Maó*. Parròquia de Santa Maria, Maó.
- Julià, G. (2000)**, *Notes biogràfiques de Jaume Alaquer Reyes*. A Missa de Rèquiem. Arxiu menorquí de música-I, publicacions de la UIB. Palma.
- Llabrés, Pere Joan/ Puig, Jordi/ Vivas, Pere (2005)**, *Gaudí a la Catedral de Mallorca*. Triangle Postals S.L., Palma.
- Llompарт, Gabriel (1977-1980)**, *La pintura medieval mallorquina* (v. I 1977; v. II, 1977; v. III, 1978; v. IV, 1980), Palma 1977-80.
- Morell González, Josep Antoni (1993)**, *La Catedral de Muntanya. La Parròquia de Sant Bartomeu de Sóller*. Sóller 1993.
- Mulet, Antoni/ Reynés, Arnau/ González, Justo (2001)**, *Orgues de Mallorca*. Palma 2001.
- Noguera, A. (1893)**, *El canto de la Sibila*. "La Almudaina" 18 de juny, Palma.
- Noguera, A. (1908)**, *Ensayos de crítica musical*. Pròleg de Joan Alcover. Establiment Tipogràfic de J. Tous, Palma.

- Noguera, Antoni (1893/2005)**, *Estudis sobre música tradicional de Mallorca*. Edició facsímil de la “Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la Isla de Mallorca”. Fundació per al Conservatori Superior de Música i Dansa de les Illes Balears, Mallorca.
- Noguera, Antonio (1889)**, *Controversia suscitada con motivo de la publicación de mi primera mazurka*. Palma.
- Noguera, Antonio (1899)**, *La música religiosa*. Tipografia d'Amengual i Muntaner, Palma.
- Parets i Serra, Joan/ Estelrich i Massutí, Pere/ Massot i Muntaner, Biel (2000)**, *Compositors de les Illes Balears*. El Gall Editor, Pollença.
- Pérez, Plàcid (1995)**, *Sóller a peu. Itineraris urbans*. Sóller 1995.
- Piqué i Collado, Jordi-Agustí (2006)**, *Teologia i música: propostes per a un diàleg*. Scripta et documenta n° 73. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- Pius X (1903)**, *Motu Proprio “Tra le sollecitudini”*. Acta Sanctae Sedis (ASS) XXXVI (1903-1904).
- Pizà Prohens, Antoni (1996)**, *El músic Joan Auli*. Ajuntament de Felanitx, Felanitx.
- Pons i Pons, Damià (1998)**, *Ideología i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)*. Refaubetx I, Leonard Muntaner Editor, Palma.
- Ramis, Gabriel (2006)**, *La música eclesiàstica entre el belcantismo y la reforma: una época de crisis y esplendor*. A Historia de las Islas Baleares, vol. 19, pg. 166-172. El Mundo-El Día de Baleares, Palma.
- Ratzinger, Joseph (2005)**, *Un Canto Nuevo para el Señor*. Colección Verdad y Imagen n° 145, Ediciones Sígueme, Salamanca.
- Sarto, Giuseppe (1895)**, *Musica sacra: Lettera pastorale*. Tipografia Patriarcale, Cordella, Venecia.
- Torres, Bartomeu (1889)**, *Ratificación de las observaciones hechas a la primera mazurka de Antonio Noguera*. Palma.
- Torres, F. X. (2004-2005)**, *Estrena d'una Passió segons Sant Joan a la Catedral d'Eivissa el Divendres Sant de 1901*. Estudis Baleàrics (IEB) 80/81. Palma.
- Vilar, J. M. (2000)**, *Rèquiem: Jaume Alaquer*. A Missa de Rèquiem. Arxiu menorquí de música-I, publicacions de la UIB. Palma.

Societat, cultura i art

Deu anys de jornades d'estudis locals també són 10 anys d'activitats del Gres

*Grup de Recerca i Estudis Sollerics
(GRES)*

Resum

L'any 2006 un grup d'investigadors sollerics compost per Jaume Deyà, Antoni Quetglas i Plàcid Pérez proposaren al regidor de cultura de l'Ajuntament de Sóller la realització d'unes jornades de tipus científic encapçales pel professor d'Arqueologia de la Universitat de les Illes Balears, el doctor Manel Calvo Trias. Des de llavors aquestes d'enguany ja són les onzenes Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx i deuen ser els llibres publicats que recullen els dos centenars llargs de treballs sobre diversos aspectes socials, culturals, artístics, geogràfics, medi ambientals, territorials, històrics i de patrimoni de la nostra vall. L'any 2007 es crea el GRES (Grup de Recerca i Estudis Sollerics) que actualment hi formam part, a més dels estudiosos esmentats: Jaume Albertí, Irene Cabrer, Carol Constantino, Pere Crespí, Cristina Fiol, Antoni Frau, Francesc Lladó, Aina Mora i Josep Morell. Així, aquesta dotzena de voluntariosos també ens hem dedicat a la divulgació i defensa, a base d'escrits periodístics i de visites, de molts aspectes del patrimoni material i immaterial que puguin interessar als fornaltuxencs i sollerics. Ara i aquí, aquest treball pretén fer una aturada i recollir i cronica aquests deu anys de feina profitosa que ens anima a seguir.

1. Arrels

La vall de Sóller, entre els cims més alts de la serra de Tramuntana, és geogràficament una illa dins una altra illa. Aquesta difícil orografia ha comportat grans reptes humans dels sollerics i fornaltuxencs, cosa que ha fet que hagin hagut d'espavilar de valent durant tota la història d'aquests nostres municipis. L'enginy, l'empenta i la constància han vençut l'aïllament: han marjat, sembrat oliveres i fet oli; han regat tarongers i llimoneres; han emigrat a França i Amèrica i han comerciat; han fet electricitat pròpia i construït una xarxa de gas ciutat; han construït un ferrocarril de muntanya i un tramvia urbà i hortolà; han navegat fent visitables els nostres verticals penya-segats; han pescat i la gamba sollerica té nom; han teixit i creat riquesa amb nombroses fàbriques; han tingut banc propi i tenen premsa pròpia; han construït modernisme i han conservat l'arquitectura de la pedra.... I, clar, tot aquest esforç i totes aquestes singularitats han generat una potent riquesa cultural i un llarg patrimoni material... I, clar, amb tot aquest volum és natural que durant la nostra història recent hagin sorgit investigadors (científics i historiadors) que han volgut donar a conèixer i subratllar el que hem estat i som.

Si hem tingut estudiosos: Joaquim Maria Bover, Josep Rullan i Mir, Jeroni Pons, Francesc Pérez, Andreu i Miquel Arbona, Bartomeu Ensenyat, Guillem Colom, Joan Estades... que investigaren i ens deixaren la seva obra... I si tenim fundacions, al Museu Etnològic del 1958 del carrer de Sa Mar s'hi afegí el 1992 el prestigiós Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller i el Jardí Botànic i posteriorment el malaurat

Museu de la Mar que han esdevingut i són un gran fonament per a la ciència sollerica... Si tenim tant de tenim és natural que noves empentes vulguin seguir l'estel de la recerca, difondre-la i defensar-la; per això l'any 2006 neixen les Jornades d'Estudis Locals i un any després, el 2007, es crea el Grup de Recerca i Estudis Solleric (GRES). A continuació i avui, 2016, cronicam aquests deu anys de labor de formigueta.

2. I JEL. 2006. Port. Museu Santa Caterina

L'any 2003 el director del setmanari "Sóller" i membre del Museu de Ciències Naturals, Lluç Garcia, proposà a l'ajuntament de Sóller la posada en marxa d'unes jornades d'estudis locals, però, llavor, aquesta proposta va ser desestimada per les autoritats locals. Tres anys més tard Plàcid Pérez, Antoni Quetgles i Jaume Deyà, investigadors sollerics, ho tornaren intentar i ho proposaren al regidor de cultura Miquel Nadal i Palou. Aquesta vegada va tenir el suport del consistori i s'encarregà al professor d'arqueologia de la Universitat de les Illes, el doctor Manel Calvo Trias, la coordinació de les jornades. Es convocaren públicament l'abril del 2006 i els tres i quatre de novembre el Museu de la Mar de Santa Caterina del Port de Sóller acollia vint-i-una comunicacions amb una molt bona assistència de públic. La conferència inaugural va anar a càrrec del solleric Jaume Coll Conesa, director del Museu nacional de Ceràmica, que explicà la importància de Sóller dins el panorama del comerç de la ceràmica a l'època medieval. Aquestes primeres jornades es dedicaren al Port i reivindicaren la necessària dotació d'una plaça d'arxiver municipal i l'adquisició d'una col·lecció del setmanari "Sóller".

L'any següent s'edità en llibre el recull de les comunicacions del 2006 que Miquel Nadal, regidor, en el pròleg qualificà de repte i de compromís de futur. El contingut d'aquest primer volum passa per dos treballs sobre festa i Firó de Neus Marroig i Laura Marte. Hi trobam dos escrits de Joan Rosselló sobre hidrologia. Lluç Garcia situa vocacionalment al nostre geòleg Guillem Colom i na Laura Celià destaca el vint-i-cinc anys de l'Associació Museu Balear de Ciències. Manel Calvo i Tomeu Salvà (prehistòria, coval d'en Pep Rave), Jaume Sastre (producció d'oli 1311-1343), Antoni Vives (primera promoció turística), Antoni Quetgles (emigrants a guerres d'ultramar 1895-1898), Jaume Deyà (l'epidèmia de grip de 1918), Francesc Lladó (El Correu de les Lletres i Miquel Ferrà), Plàcid Pérez i Antoni Quetgles (la fàbrica de can Bac 1890-1980), Plàcid Pérez (periodisme a les imprentes solleriques Marquès i Calatayud), Josep Morell (reformes a la Parròquia a la primera meitat del segle XX), Ana Laura Garcia (Les Cadetes de Majorque, el París-Baleares 1954-1958) i Bartomeu J. Celià (futbol durant Guerra Civil) són estudiosos i estudis d'aquest llibre. I el Port de Sóller hi és present amb tres treballs: Lluç Garcia ens explica els crustacis decàpodes del Port, Elena Juncosa ens situa el Museu de la Mar i Tomeu Caimari ens introdueix a les biografies del governadors del Castell del Port de Sóller.

3. II JEL. 2007. GRES. Joan Estades. Arxiver

Després de les primeres Jornades exitoses i primer llibre, la cosa s'anima. Pel 2007 va néixer el GRES, el grup de Recerca i Estudis Solleric. El conformen els estudiosos ja esmentats: Manel Calvo Trias (que en serà el primer cap), Jaume Deyà Miró, Antoni Quetglas Cifre i Plàcid Pérez Pastor. Aquest any s'hi afegiren Irene Cabrer i Francesc Lladó Rotger. Els objectius que es marcà el grup, resumits foren: fomentar l'estudi i la recerca, actuar en difusió i potenciació del patrimoni, recuperar el fons gràfic i documental i posar a l'abast la premsa històrica local. Les II Jornades es convocaren pel mes d'abril, es diu que estaran dedicades a homenatjar Joan Estades i tornaran tenir com a seu el Museu del Mar. El 9 i 10 de novembre, divendres i dissabte, es tornà omplir la sala i Guillem Bernat, nou batlle i regidor de cultura, prometé que faria cames per a la plaça d'arxiver. El GRES s'estrenà reivindicant l'aprovació

del catàleg de camins i que es declari el casc històric com a BIC. Va fer la ponència-conferència inaugural Antoni Reynés Trías, tècnic de Medi Ambient del Consell de Mallorca, que exposà i defensà precisament els camins de ferradura de la vall de Sóller. Destacà la comunicació de Josep Antoni Morell en homenatge a Joan Estades Ensenyat, veterà investigador solleric que es passà un caramull d'anys i hores pels arxius i que finí aquest 2007.

El segon llibre de les JEL (Jornades d'Estudis Locals) de quasi 500 pàgines té molt de cultura popular: Vicenç Jasso i Catalina Torrens (Sóller a les rondalles), Francesc Lladó (la dona mallorquina de 1915), Joan Miralles i Onorat Jaume (l'emigració a Cuba) i Joan Carles Simó (Can Dulce). Sobre territori escriuen Reynés-Alvaro-Alomar-Vadell (les marjades de Sa Figuera), Joan Rosselló (pluges 1930-1960) i Carolina Constantino (flora del camí del Cingle). L'aportació més voluminosa correspon a la història: Jaume Sastre (transmissions immobiliàries del segle XIV), Tomàs Vibot (Bàltx d'Avall), Sara Vicent (la faula d'en Torroella), Josep Morell i Antoni Quetgles (emigració a Puerto Rico), Antoni Quetgles i Catalina Bernat (associacionisme), Bartomeu J. Celià (introducció del futbol), Jaume Deyà (el creuer "Ciudad de Palma") i Bartomeu i Laura Celià (el llinatge Celià). El voluminós volum -valgui la redundància- acaba amb patrimoni: Plàcid Pérez i Lluc Coll (els topònims del cadastre del 1964), Miquel Seguí i Elvira González (urbanisme solleric 1904-1914), Maria Carbonell (teixits i indumentària, fons d'Aires Solleric) i Jaume Coll i Gregori Puigserver ("La constància" una fàbrica de rajola 1874-1898).

4. III JEL. 2008. Antoni Vicenç. De Fornalutx. Costitx

El GRES es fa gran. Una altra al·lota sollerica es sumà als components, Carol Constantino de la Penya. Precisament el pare de l'esmentada Carles Constantino Mas, metge i micòleg (tots dos abocats en cos i ànima al Museu de Ciències) va ser l'encarregat d'obrir en conferència les III JEL. El tema, naturalistes que han passat per Sóller, reforçà el sentit d'investigació de les Jornades i del GRES. Altre pic fou el Museu del Mar la seu dels dos dies d'exposició d'estudis. Aquest 2008 les Jornades es dedicaren a Antoni Vicens Castanyer, professor i escriptor, mort llavors fa poc mesos, i que investigà i es trobà molt lligat a un tema ben solleric: l'emigració i al seu cultivat i estimat idioma francès. Precisament aquest 2008 es va dur a terme la creació de l'Associació França a la Vall de Sóller. El marc geogràfic dels temes d'estudi s'amplià aquest any al municipi de Fornalutx, que juntament amb Sóller sumen la Vall, i per primer cop el GRES sortí del clot per assistir a Costitx a l'Encontre de Centres d'Estudis Locals.

L'edició del tercer llibre de les Jornades té prou substància. L'obri l'escrit homenatge a Antoni Vicens realitzat per Vicenç Jasso, doctor i catedràtic de la història de l'educació. El segon treball editat és "150 anys d'estudis naturalistes a la Vall de Sóller" de Carles Constantí, ja esmentat. En tercer lloc, un treball de l'homenajat: "Conseqüències culturals dels moviments migratoris: literatura infantil i manuals escolars de la Tercera República dins la regió de Sóller". I a continuació una vintena de comunicacions molt variades: Bartomeu Coll (Jeroni Frontera, matemàtic solleric) Francesc Lladó (el compromís de Guillem Colom i Miquel Ferrà), Pierre Canals (Pierre Canals, un emigrant), Cristòfol Miquel (Sóller i el cinematògraf), Marroig i Miró (espais lúdics), Lluc Garcia (els crustacis "someretes"), Guillem Alomar (les orquídees), Joan i Quico Rosselló (riscs naturals), Josep Ll. Puig (la platja de can Repic), Reynés-Rotger-Salvà-Tàltavull (els catàlegs de camins), Jaume Deyà i Josep Ensenyat (Son Torrella), Jaume Sastre (Sóller a l'Armada Santa), Antoni Marimón (resultats electorals durant la Restauració 1901-1923) Antoni Quetgles (els solleric a la Gran Guerra del 1914), Laura Celià i Aurora Torrens (excursionisme català dels anys 20), Plàcid Pérez (el pont Nou del carrer Nou),

Miquel Gual (la lluita per la propietat de l'aigua, fonts), Josep Morell (les obres de la parròquia del Port) i Lluís Castaldo (les teules pintades). Cal subratllar que els treballs de Bartomeu Coll i Lluís Castaldo tenen un fonament i punt de partida d'Antoni Vicens Castanyer.

5. IV JEL. 2009. Modernisme. Can Dulce

Les estudioses solleriques que es sumen al grup de recerca va en augment. Aina Mora Vives va ser la següent puntal, llavor responsable i animadora del Museu del Mar de Santa Caterina, museu que aollí el bon funcionament de les tres Jornades precedents. Ara bé, el 2009 l'esdeveniment científic de les JEL pujà a Sóller i va tenir com a seu la sala gran de Can Dulce. Aquestes quartes Jornades es dedicaren al modernisme i coincidiren amb la inauguració del museu modernista de Can Prunera. Com sempre es realitzaren el primer divendres i dissabte del mes de novembre i el tema inaugural i principal fou de l'arquitecte Luis Antonio Corral Juan que versà, precisament, sobre la restauració de Can Prunera.

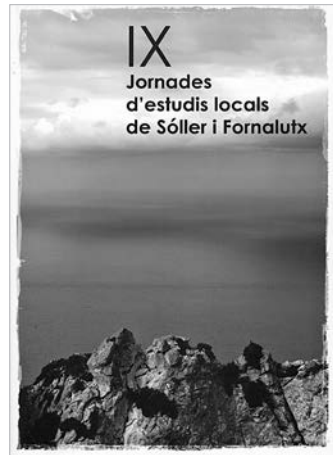
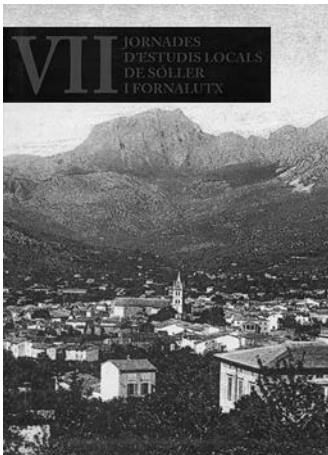
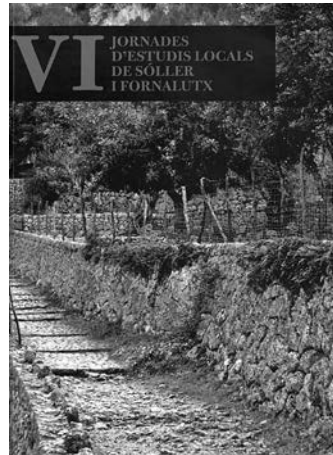
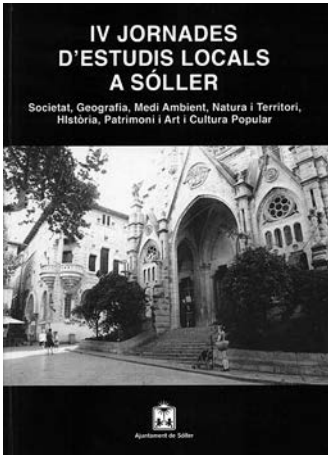
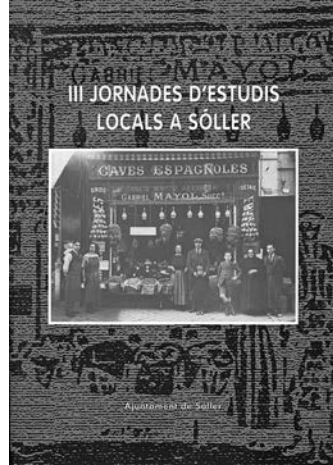
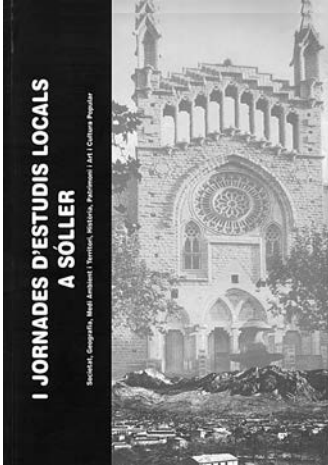
El quart volum dels estudis locals s'obri amb l'extens treball de Corral (26 pàg) sobre la intensa restauració de Can Prunera acompanyat de nombroses fotografies i plànols (total 115). Con en altres edicions, el llibre s'estructura en apartats. A societat, cultura i art popular trobam: Miquel Jaume (colònies escolars al Port), Jaume Albertí (escoles dels segle XX), Aulí-Carbonell-Ramis-Serra (depuració del magisteri 1936-1941), Laura Marte (el músic Joan Albertí) i Miquel Pons (el pintor Bernareggi). A geografia, medi ambient i territori s'estudia: Lluç Garcia (la micologia de Léon Louis Rolland), Joan Rosselló (pluges intenses 1961-2000) i Samuel Pinya (la Xarxa Natura 2000). L'apartat més voluminós és el d'història: Deyà-Calvo-Calderón-Gloaguen-Sastre (excavació d'urgència als SS.CC.), Plàcid Pérez (el molí de la illeta del Born), Gaspar Valero (les possessions segons els estims de 1685), Josep Villalonga (voluntaris realistes 1824-1835), Antoni Quetgles (l'emigració cap a Mèxic 1852-1936), Francesc Lladó (Heraldo i Pueblo 1913), Jordà i Mayol (víctimes solleriques a la Gran Guerra) i Josep Delgado (carrabiners i represió, juliol 1936). El llibre tanca pàgines amb patrimoni: Aina Mora (patrimoni fotogràfic solleric), Josep Morell (el monument de ses Tres Creus), Aina Serrano (la restauració de can Xoroi) i Jaume Pinya i Clara Matheu (les teules pintades de can Xoroi. Com es pot comprovar, de cada vegada hi entren més temes fornalutxencs.

6. V JEL. 2010. A Fornalutx. Premsa local. Damià Pons

Per primer cop Fornalutx serà la seu de les Jornades d'Estudis Locals, al local de la Tercer Edat, a la planta baixa de les Cases de la Vila. Aquest va ser l'anunci del mes de juny de convocatòria de les cinquenes JEL on també s'especificà que estaran dedicades a la premsa local aprofitant el 125è aniversari de l'existència del setmanari Sóller, font documental de primer ordre per als estudiosos. Com en les ja anteriors convocatòries, les Jornades es celebraren el primer cap de setmana del mes de novembre del 2010 i aquest any dos foren els batlles que oficiaren l'obertura: Joan Albertí de Fornalutx i Josep Lluís Colom de Sóller. La ponència inaugural la va fer el prestigiós catedràtic Damià Pons i Pons de la Universitat de les Illes Balears que explicà al detall Santiago Rusiñol a la Vall de Sóller, precisament amb nombroses anotacions tretes de les pàgines històriques del setmanari Sóller. Als vuit components del GRES, aquest any s'hi sumà Jaume Albertí.

La portada del cinquè volum d'estudis locals és la primera que especifica que també Fornalutx ja n'és seu, portada que reproduïx la primera pàgina del nombre u del setmanari Sóller del 1885. A més de

1. Les deu portades dels deu llibres, del 2006 al 2015, que recullen dos centenars llargs d'estudis locals.

la ponència esmentada de Damià Pons, el nou llibre recull vint-i-tres comunicacions de temes diversos: Miquel Jaume (la Colònia Escolar Provincial del 1930), Aulf-Carbonell-Serra (el mestre Alaiz), Joan Estades de Montcaire (el mestre Llambies de Fornalutx), Miquel Pons (vivències Bernareggi), Guillem Masi Hereaclí Astudillo (el fòssil juràssic *Terabratula davidsoni*), Samuel Pinyai Jaume Bonnin (el falcó marí als nostres penya-segats), Frau-Coll-Grau (estudis d'una nova reserva marina), Jaume Deyà (noves aportacions a l'arqueologia), Jaume Sastre (el delme eclesiàstic 1238-1343), Maria del Camí Dols (els delmes de Sóller i Bunyola 1409-1417), Rafael Garcia (història marítima del Port 1800-1830), Rafel Galcerán (Melcior Daviu i el republicanisme solleric), Catalina Moner (Emili Darder i Sóller), Bartomeu Celià (l'Atletic Fornalutx), Plàcid Pérez (els molins hidràulics de Fornalutx), Josep Morell (l'interior de Sant Ramon de Penyafort), March-Mora-de Santiago (el vaixell Isla Mauritia). Es pot destacar que en aquest volum hi ha bastantes comunicacions fetes en col·laboració, però el que cal subratllar que hi ha cinc treballs sobre la premsa local, tema d'aquest any de Jornades. Són: Jaume Albertí (publicacions escolars), Joan Rosselló (el temps al setmanari Sóller 1915-1930), Aina Mora (premsa local i fotografia), Francesc Lladó (primers mesos del setmanari El Pueblo 1913) i Antoni Quetgles (arts tipogràfiques a Sóller i la impremta Marquès).

7. VI JEL. 2011. La Serra. Miquel Marquès. Teules pintades

Si les IV Jornades, el 2009, foren a Can Dulce, aquest 2011 s'hi tornaren a celebrar i ja varen ser les sisenes. Pel novembre ja fou batlle de Sóller Carles Simarro i la regidora de cultura, Mar Castanyer, el representà en moltes ocasions amb el contacte amb el GRES. Joan Albertí continuà de batlle de Fornalutx. La Serra de Tramuntana, ara ja Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO, va ser el tema estrella d'aquest any i les Jornades s'hi centraren de ple. Aposta Joan Mayol, biòleg, en féu la ponència principal. "Valorar l'empenta cultural de Miquel Marquès i la necessària consulta de l'històric "Sóller"" fou un comunicat del GRES demanant al poble, ajuntament i familiars que exaltassin la figura d'en Miquel "Pinoi", el que fou fill del fundador del setmanari i director durant cinquanta anys. A la vegada, s'insistí que la Vall de Sóller necessitava com es pa tenir una col·lecció de la centenària publicació, imprescindible font de consulta. Aquest any un altre solleric es fa component del grup de recerca i estudis sollerics, és Antoni Frau Mayol, llicenciat en biologia per la UIB. Un mes abans de la cita anual dels estudiosos de la vall, el GRES emet una primera carta pública en defensa de les teules pintades. Subratlla, així, la llastimosa pèrdua de la volada de Can Corriola.

El llibre de la VI Jornades, que com amb les edicions anteriors sortí publicat l'any nou té altres estudis sobre la Serra: Bernat-Colom-Crespí, tres mestres del Puig (treballar la Serra com a recurs educatiu), Aina Colom i Francesc Lladó (possessions de la Serra), Joan Rosselló (riscs de la conca del torrent Major), Jaume Deyà (arqueologia de la vall) i Gabriel Ordines i Josep Jansà (els porxos del barranc de Biniaraix). D'aquest sisè llibre, agrupam també els temes que s'han servit del setmanari "Sóller" per enllestir els estudis. Són: Jaume Albertí (història de l'escola del Fossaret), Aina Mora i Jaume Deyà (Viatgers de principis del sgle XX a Sóller i Fornalutx), Josep Morell (l'oratori de Sant Felip Neri) i Bartomeu Celià (història del Recreatiu Sóller). Altres temes del volum són: Cristina Fiol (recompte d'aus aquàtiques i limícoles), Miquel Jaume i Magdalena Deyà (Luis Crespí Jaume), Joan Estades de Montcaire (el testament de la senyora de Bàltx), Lluís Cardell i Xisco Jordà (la influència de la cuina balear a Sóller), Joan Sastre (propietats de la diòcesi de Mallorca a la Vall de Sóller), Plàcid Pérez (la vida quotidiana a Sóller durant el segle XIV), Antoni Quetgles i Antoni Reinés (la divisió dels termes de Sóller i Fornalutx) i Francesc Lladó (el setmanari republicà Pueblo 1913-1918).

8. VII JEL. 2012. Rullan i Mir. Apunts de patrimoni. Per Sóller i un cafè

Aquest any fou un any de moltes iniciatives GRES. Els deu components del grup de recerca i estudis decidí començar una sèrie d'articles periodístics mensuals que publicarà el setmanari Sóller. El primer, que ocupà dues planes, es titulà "Lluitem pel nostre patrimoni arquitectònic, artístic, històric, cultural, lingüístic, natural i paisatgístic". El títol ja ho digué tot de quina seria la intencionalitat d'aquests escrits. Així des del mes de maig del 2012 fins el novembre es publicaren els següents treballs divulgatius: "El patrimoni industrial solleric (I) Les fàbriques de teixits" (maig), "El Ferrocarril de Sóller i el Libro de Oro de la MZA del 1935" (juny), "L'estat de salut de la /u/ sollerica" (juliol), "En els 160 anys d'una vella dama: el vaixell Concepción, avui Isla Mauritia" (agost), "El turisme cultural a Sóller: passat, present i perspectives de futur" (setembre), "Construccions expressament per a escoles i edificis històrics fets escoles" (novembre) i "El torrent Major o del Teix, un altre element del patrimoni solleric" (novembre).

També aquest 2012 el GRES envasà una altra acció cultural i patrimonial, les passejades dels dissabtes per a petits grups interessats en aprofundir en el nostre jo col·lectiu. S'iniciaren el mes d'octubre amb la visita al cementeri modernista que explicà Plàcid Pérez i Josep Morell. Les visites es titularien "Per Sóller i un cafè" i el segon recorregut fou per l'interior de la parròquia de Sant Bartomeu on Josep Morell apuntà molts detalls del nostre temple. Una carta reivindicativa del GRES es publicà el setembre als dos setmanaris locals. Sol·licitava als dos ajuntaments, Sóller i Fornalutx, que treballassin per la nostra llengua, fent-la requisit en contra de la llavor rebaixa feta pel Govern Bauzá.

Pel més d'octubre d'aquest anys el GRES fou inscrit en el registre d'associacions de la CAIB. I un més després i com era d'esperar, el primer cap de setmana del novembre del 2012 es celebraren les VII Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx. La seu tornà, dos anys després, a Fornalutx i es dedicaren a la figura de Mossèn Rullan i Mir, recordant el centenari de la seva mort. La dissertació principal de Nicolau S. Cañellas i Serrano fou "La Prehistòria del Ferrocarril de Sóller" on explicà al detall la gestació i inicis d'aquesta empresa que connectà la vall amb la resta de l'illa.

El setè llibre de les VII Jornades impulsades pel GRES recull 23 comunicacions de les quals n'hi dedicades a temes anteriorment prioritzats: De Rullan i Mir escriuen: Cristina Fiol i José Luis Martínez (La vessant ornitològica de Rullan i Mir) i Antoni Quetgles (Mossèn Josep Rullan i Mir: la seva figura i el seu arxiu personal). Les retallades en contra de la nostra llengua protagonitzades pel govern de José Ramon Bauzá, obliga, altre pic, a defensar-la. Dos escrits: Francesc Lladó (La nostra llengua a Sóller: l'Obra Cultural Balear) i Jaume Albertí (Recuperació de la llengua a Sóller 1970-1990). Els altres estudiosos i llurs comunicacions són: Miquel Jaume i Francesc Lladó (educació a Sóller en el segle XIX), Aulí-Cánovas-Soler (depuració del magisteri a Sóller), Francesc Lladó (Joan Rullan Frau, lliurepensador), Vicenç Amengual (Dervenn, guies i llibres de viatges), Laura Marte i Neus Marroig (Projecte TS-ST sobre tren i Sóller), Antoni Ginard i Joan Bauzá (primers mapes de Sóller del segle XVI), Joan Rosselló (inundació de l'octubre del 1885), Alberto Darder (nevades del segle XIX), Jaume Deyá (150 anys d'arqueologia de la Vall), Plàcid Pérez (El poblament d'Almallutx a l'Edat Mitjana), Joan Estades de Moncaire (el primer batle de Fornalutx, Antoni Mayol -Xoroi-), Pere Frontera (illetes i carrers, 1826-1900), Tomàs Mut (el secret d'en Marquès, lloc tràgic), Bartomeu Celià (l'escissió del futbol solleric del BDB), March-de Santiago-Mora (recuperació del "Concepción"), Josep Morell (la parròquia de l'Horta), Rafel Garcia (arxiu fotogràfic de Guillem Casanovas) i Juan Antonio García (senyals marítimes del Port)

9. VIII JEL. 2013. VIII JEL. Llengua. Llimona

L'any 2013 destacà per dos temes molt reivindicatius: la retirada del seu lloc del cementeri de l'escultura "La Pietat" de Josep Llimona i les contínues retallades als drets de la nostra llengua per part del Govern Bauzá. Si ja per l'abril el GRES es manifestava en carta a la premsa local sobre la Creu de Muleta, un mes abans el GRES se postulava fermament en el retorn del monument funerari més singular i artísticament més important del cementeri sollerí, l'escultura "La Pietat". Així, tres mesos després, pel juny, i en carta oberta dels pregoners del Firó es demanava al propietari de l'obra de Josep Llimona, Lluís Rullan Colom, que tornàs col·locar l'original al seu lloc que la dignifica.

També son vàries les cartes del GRES denunciant la intenció i les mesures anticatalà que va protagonitzar José Ramon Bauzá, president del Govern de les Balears. El grup d'estudiosos sollerí argumentà la defensa de la immersió del català, practicada a l'escola fins ara com a bon model lingüístic. Recolzà el document de la Universitat de les Illes i de pas denuncià la recentralització espanyolista del ministre Wert. Aquesta fou una carta del juny i el novembre en una altra es demanà la derogació de la llei de Funció Pública, que permetia no conèixer la nostra llengua als funcionaris i que imposà la Llei de Símbols que anava en contra de la senyera de les quatre barres.

L'any 2013 les activitats del Grup de Recerca d'Estudis de Sóller continuà una bona marxa d'activitats. Es publicaren al setmanari "Sóller" vuit apunts de patrimoni sobre temes diversos i ben de la Vall. Foren: "El lent degoteig a a la pèrdua del nostre patrimoni arqueològic", "Patrimoni natural submergit de la costa sollerica (I) Praderies i posidònia", "Les bacines de la parròquia de Sant Bartomeu de Sóller: obres d'art", "Josep Llimona i Sóller: les obres d'un escultor modernista universal", "Hem tengut molts teatres i cinemes i ara ens manca un bon espai escènic", "El modernisme popular a Sóller: del valor patrimonial a l'atractiu turístic", "El patrimoni natural de la Serra: els bolets també en formen part" i "Les corrioles, un patrimoni senzill"

Les visites guiades "Per Sóller i un cafè" iniciades l'any anterior continuaren aquest tretze en bon ritme. Pel març el recorregut passejada explicà "Sóller i els seus escriptors" que va ser presentat per Francesc Lladó i Antoni Quetgles. Pel maig Jaume Albertí i Antoni Quetgles portaren als assistents pels cinemes i teatres que ha tengut Sóller. Pel juliol la "Visita a l'església del Convent dels Sagrats Cors" va ser exposada per Josep Morell i Ricard Janer MMSSCC. "Visita a la font de s'Olla" fou el títol de la sortida del setembre amb recorregut per la síquia pel seu pas per la vila i que explicaren Plàcid Pérez i Miquel Soler. I ja dins l'octubre Jaume Deyà dirigí la visita al jaciment arqueològic d'Almallutx.

Les iniciatives GRES no podrien oblidar la mort de Lluç Coll Bernat, funcionari de les cases de la Vila, molt bon coneixedor del nostre cadastre. Una sentida carta pel juliol acomiadava i destacava la bona labor i bona persona d'en Lluç de Cas Mestrutxo.

I a més a més d'aquest caramull d'iniciatives, com cada any, com cada primer cap de setmana de novembre, les VIII JEL. Els 2013 es feren a Can Prunera i el tema principal fou la premsa local i el republicanisme, centrant-se en dos periòdics sollerics "El Pueblo" i "Heraldo de Sóller". Per tant la ponència adequada va ser conferenciada per Antoni Marimon Riutort: "El republicanisme polític i cultural a Mallorca: es cas de Sóller. Les vuitenes Jornades d'Estudis Locals subratllaren dues reivindicacions: un no a la política cultural del govern Bauzá (TIL, Funció Pública, Símbols) i un no a la urbanització de Muleta.

I el llibre de les Vuitenes Jornades recull vint-i-quatre treballs classificats en quatre apartats. El volum s'obri amb les salutacions dels batlles de Sóller i Fornalutx, Carlos Simarro i Joan Albertí i continua amb la ponència ja esmentada sobre el republicanisme. A l'apartat societat, cultura i art hi trobam: Miquel Jaume i Francesc Lladó (l'educació del segle XIX sollerí, programes i materials), Aulí-Cánovas-Soler (mestres de la Vall 1900-1935), Joan Estades de Moncaire (es mestre Modesto de Fornalutx), Francisca Riera (nins i joves de Sóller en temps de la Guerra Civil), Laia Ramis (la parla de la Vall), Colom-Albertí-Lladó (cosi-

dores solleriques d'entremig del segle XX), Francesc Pastor (WILMA, una curolla cinematogràfica) i Pere Frontera (el llinatge Frontera). Dins geografia, medi ambient i territori s'escriu sobre: Josep Puig i Elionor Pérez (embassaments de Cúber i Gorg Balu), Joan Rosselló (inundacions i torrentades del segle XX), Alberto Darder (nevades de tardor), Cristina Fiol i José Luis Martínez (catàleg ornitològic 1985-2013), Lluç Garcia i Mateu Vadell (bioespeologia, exploracions i biodiversitat), Samuel Pinya (el ferreret i l'evolució demogràfica) i Samuel Pinya (el Pla de Cúber, un atractiu ornitològic). La història conté els següents treballs: Plàcid Pérez (els orígens feudals de Biniraix), Antoni Reynés i Plàcid Pérez (l'exploració de la possessió del Teix), Jaume Sastre (la producció d'oli 1311-1342), Antoni Quetgles (Maurisme i republicanisme a Sóller 1874-1936) i Bartomeu Celià (de l'Àguiles al CF Sóller). El llibre es tanca amb tres treballs sobre patrimoni: Aina Mora i Antoni Quetgles (història del banc de Sóller), Josep Morell (el cementeri vell i la seva capella) i Pere Frontera i Joan Gómez (gran troballa arqueològica: sa Roca Rotja, abril 1966).

10. IX JEL. 2014. Serra de Tramuntana. GRES. Calabruix

El 2014 va ser un any de canvis en el Grup de Recerca d'Estudis Sollerics. Antoni Frau Mayol substituï a Manel Calvo Trias com a cap del GRES per impossibilitat d'aquest últim d'assumir aquesta tasca per la seva feina a la Universitat i la seva residència a Ciutat. A més, tres noves incorporacions es sumaren als components del grup, foren: Pere Crespí Isern i Josep Morell González, mestres d'escola, i Cristina Fiol París, llicenciada en Biologia. Així el GRES, a partir del 2014, ja estarà conformat per una dotzena d'estudiosos.

Entre les activitats de l'any es poden ressenyar la continuació dels Apunts de Patrimoni publicats al setmanari Sóller. Títols: "Als edificis escolars del Cellar hi ha algunes parets que parlen", "Les aus silvestres, un patrimoni ben viu de la serra de Tramuntana", "Ben haja l'ombra quieta dels tarongers de la Vall de Sóller!". També el GRES, a través de la premsa local, acomiadà dos recordats sollerics: Andreu Pizà Mairata de cas Botaret, fotògraf professional, i Margalida March Pizà, una de ses Margalides de Calabruix, llibreria que tots els anys de la seva existència protagonitzà moltes activitats en defensa de la nostra llengua.

Les Jornades d'Estudis Locals de l'any 2014 es dedicaren al patrimoni natural de la serra de Tramuntana, indret reconegut per la UNESCO. La ponència inaugural, dedicada el tema, va ser "Les arrels filogenètiques del paisatge" que conferencià Antoni Martínez Taberner de la UIB. Aquestes JEL es feren altre pic a Fornalutx, al local de la Tercera Edat de l'Ajuntament. Es presentaren vint-i-quatre treballs, com cada any repartits entre un divendres capvespre i un dissabte de matí d'inicis del novembre.

El llibre de les IX Jornades, com els anteriors, s'ordena per apartats. En el primer, de societat, cultura i art hi trobam: Miquel Jaume i Francesc Lladó (educació en el segle XIX, organització i manuals), Aulí-Cánovas-Soler (mestres de postguerra), Francesc Lladó (escrits en català dels primers "Sóller" 1885-1889), Maria del M. Llompert i Maria del M. Martínez (Miquel Ferrà Martorell), Joan Parets (músics compositors de Sóller), Laia Ramis (estudi lingüístic d'interrogatoris criminals dels segle XV) i Colom-Lladó-Quegles (entrevistes a treballadors de les fàbriques de teixits). De geografia, medi ambient i territori hi ha tres treballs: Joan Rosselló (la torrentada de sa Figuera del 1994), Alberto Darder (les grans nevades I, 1880-1930) i Lluç Crespí (control de la mosca de l'olivera). L'apartat amb més nombre d'estudis és el d'història: Joan A. Estades de Moncaire (els capellans de sa Casa d'Amunt), Pere Frontera (la possessió de la Corretgera s.XIV-XX), Joan Carles Simó (la visió de Rullan i Mir de la moda al s.XIX), Plàcid Pérez (Sóller, economia i societat 1840-1936), Rafael García (la unió de comerç marítim), Antoni Quetgles i Plàcid Pérez (emigració a Sóller i cens de població del 1900), Jaume Deyà (aproximació al setmanari "En Xerrim") i Antoni Quetgles (Les Milícies Urbanes i Tercera Línia a Sóller 1936-1939). Finalment hi ha cinc aportacions de patrimoni amb dues de Josep Morell (el santu-

ari de sa Capelleta, inicis i espiritualitat). Les altres tres són: Maria Dols i Teresa Rullan (les sarges de l'Anunciació de Maria i del naixement de Jesús de la Parròquia 1488-1497), Maria del Mar Llompart (els viacrucis de rajoles de Sóller i Fornalutx) i Natàlia Esquinas (el Sant Enterrament de Josep Llimona).

11. X JEL. 2015. Món rural. Taula rodona. Memòria Històrica

El 2015 fou el desè any de les Jornades d'Estudis Locals i el desè de les activitats del Grup de Recerca i Estudis Sollerics. Dels posicionaments patrimonials i reivindicatius del GRES durant aquest any cal destacar l'informe sobre els elements de la nostra vall afectats per la llei 52/07 de la Memòria Històrica. Sobre el Monument als Caiguts (1940) el grup es posicionà en eliminar els símbols i les frases relatives a un dels dos bàndols de la Guerra Civil. Sobre la Creu de Muleta (1938) es declarà retirar del tot el conjunt del seu lloc. I referent a l'escut franquista de l'edifici de Marineria de la Base Naval (1940-1941) en exposició al Museu de la Mar, el GRES demanà retirar-lo del dit museu.

Es continuaren les activitats itineraris de Per Sóller i un cafè amb les visites d'estudi a: les antigues escoles de Sóller explicada per Jaume Albertí, sa Capelleta conduïda per Josep Morell i la fàbrica d'embotits de Can Lau guiada per Antoni Quetgles. Els Apunts de Patrimoni publicats al setmanari Sóller explicaren "La Faula de Guillem de Torroella, una obra del nostre patrimoni literari" i "Sóller passa a graduar les seves escoles unitàries del 1926 al 1976". Subratllam d'aquest 2015 la nota de condol per a Jaume Ensenyat Julià, creador el 1958 del museu del carrer de sa Mar i cap fins la seva defunció.

De les JEL de cada novembre, les desenes, l'any 2015 tingueren com a seu les dependències del Centre Capvespre de la Cooperativa Agrícola de Sant Bartomeu. Aquesta vegada es substituï la conferència inicial per una taula rodona sobre el món rural on exposaren el seu punt de vista: Miquel Gual (president de la Cooperativa), Jaume Mateu (coordinador del projecte Serra de Tramuntana patrimoni de la UNESCO), Pere Suau (pagès) i Lluç Crespi (enginyer agroalimentari). Antoni Aguiló, batlle de Fornalutx i Jaume Cervera, batlle de Sóller, inauguraren les Jornades 2015 on Ana Sagredo fou la guanyadora del concurs de fotografia motivat pel desè aniversari de les JEL.

El llibre de les X Jornades, quasi sempre presentat l'any següent per la diada de Sant Jordi i a la sala magna de l'Ajuntament, fou acompanyat, en exposició pels deu volums que recullen més de dos-cents estudis sollerics i fornaltuxencs. A societat, cultura i art trobam quatre treballs sobre educació que són: Miquel Jaume i Francesc Lladó (testimonis de l'educació del segle XIX: Pere Joan Coll, Francesc Saltor i Josep Rullan i Mir), Aulf-Cánovas-Soler (mestres del 1950 al 1959 i evolució dels sous), Gabriel Janer Manila (l'escola de l'Horta el curs 1963-1964) i Jaume Albertí i Catalina Bernat (el col·legi Es Puig 1976-2016). També en aquesta secció s'inclou: Joan A. Estades de Moncaire (els Llaneres del Port), Maria Frau i Berant J. Mateu-Morro (Sóller en la literatura artística del XIX) i Lurdes Ferrà (la dona a la premsa local des del 1975). A l'apartat de geografia, medi ambient i territori no poden faltar els estudis meteorològics, són tres: Gabriel Ordines (la neu del Puig Major de son Torrella), Joan Rosselló (dèficits pluviomètrics a la segona mitat del segle XX) i Alberto Darder (la nevada del 22 de novembre del 1999). Tanca l'apartat Mateu Morro (Josep Rullan i Mir i l'agronomia científica). Com sempre la història té molts estudis. N'hi ha dos de l'Edat Mirjana i cinc de la Contemporània. Són: Plàcid Pérez (els jueus i la vila de Sóller 1229-1309), Maria del Camí Dols (l'estructura agrària a través dels Delme 1380-1420), Pere Frontera (les cases del carrer Sant Josep de Biniaraix (1815-1915), Joan Carles Simó (el cycle festiu al Sóller de Rullan i Mir (I), Antoni Quetgles (les figues seques a Sóller 1868-1936), Antoni Quetgles (la urbanització urbanística del Castellet (1868-2015) i Josep A. Morell (les Germanes Tercianes a Sóller. L'última secció de patrimoni té tres treballs de tres èpoques diferents: Jaume Deuyà (una colometa de l'Edat del Ferro de la cova de s'Alova), Jaume Deyà (grafits de vaixells a Fornalutx i Sóller) i Maria Sebastián (arquitectura del turisme de masses al Port 1948-1973).

12. Continuitat

Aquest és un resum de deu anys de JEL i GRES. Serveixin dues frases dels dos batlles actuals de la Vall per tancar aquesta visió del treball fets fins ara que anima a la continuïtat. Són de les presentacions de les dues autoritats que obrin l'edició del desè volum de les Jornades.

“Deu anys després de l'inici d'aquest projecte podem dir que hem consolidat una xarxa d'investigadors locals que han sabut treure a la llum una gran quantitat de temes i matèries” (Antoni Aguiló Amengual, batlle de Fornalutx).

“Aprofitam per agrair i encoratjar la feina feta pels membres del GRES, la Regidoria de Cultura i Arxiu Municipal, l'Ajuntament de Fornalutx i tots els comunicants que han presentat treballs en aquestes darreres Jornades i com no, agrair la presència, sempre important i imprescindible, dels assistents que gràcies al seu interès fan les Jornades siguin possibles cada any”. (Jaume Servera Servera, batlle de Sóller.

El primer titular dels periodístics Apunts de Patrimoni pot servir de vela per guiar el bon vent de la continuïtat: “Lluitem pel nostre patrimoni arquitectònic, artístic, històric, cultural, lingüístic, natural i paisatgístic”.

COMPONENTS DEL GRES

Antoni Frau Mayol (1976), *licenciat en Biologia*

Jaume Albertí Sastre (1948), *mestre d'escola*

Irene Cabrer González (1980), *licenciada en Història*

Carol Constantino de la Penya (1974), *licenciada en Biologia*

Pere Crespí Isern (1963), *mestre d'escola*

Jaume Deyà Miró (1985), *licenciat en Història*

Cristina Fiol París (1980), *licenciada en Biologia*

Antoni Quetglas Cifre (1980), *doctor en Història*

Francesc Lladó Rotger (1950), *doctor en Filologia*

Aina Mora Vives (1969), *tècnica en turisme*

Josep Morell González (1953), *mestre d'escola*

Plàcid Pérez Pastor (1950), *licenciat en Història*

2. Actuals components del GRES, d'esquerra a dreta: Pere Crespí, Carol Constantino, Aina Mora, Antoni Quetgles, Cristina Fiol, Plàcid Pérez, Josep Morell, Antoni Frau (cap), Francesc Lladó, Irene Cabrer i Jaume Albertí. (No hi és present Jaume Deyà)

L'educació a Sóller en el segle XIX. La disputa entre Francesc Saltor i Josep Rullan i Mir (1890-1892)

*Miquel Jaume Campaner i
Francesc Lladó i Rotger*

Resum

El mes de maig de 1890 Josep Rullan i Mir intenta crear una Societat d'Ensenyament, que havia de ser sostinguda amb capital privat, amb el recolzament de l'Ajuntament i de la Parròquia de Sóller. Havia de comprendre l'ampliació del primer ensenyament i la implantació del segon. El projecte degué fracassar perquè, el juliol de 1890, l'Ajuntament decideix crear una escola d'ampliació de primer ensenyament i subvencionar-la anualment amb 1200 pessetes i nomena Francesc Saltor com a director amb qui es signarà un contracte.

El mes de maig de 1891 hi ha eleccions municipals i Joan Joy ha de deixar la batllia per cedir-la a Joan Canals. El juliol del mateix any es va signar l'acord entre l'Ajuntament i Francesc Saltor especificant que es tracta de fundar una "escuela de ampliación de la primera enseñanza, o sea, comercial" basant-se en el decret de 29 de juliol de 1874.

L'escola comença a funcionar dirigida per Saltor el mes de setembre d'aquell any. A partir d'aquest moment comença a haver-hi discussions a l'Ajuntament sobre l'escola i intents, sense èxit, d'anul·lar-la. El Sóller es fa ressò d'aquestes discussions i decideix fer una sèrie d'articles per aclarir les coses. No apareix més que el primer, els següents són subscrits per una altra sèrie titulada *La cuestión de enseñanza* signats per Mn. Rullan que en un d'ells qualifica l'escola de laica, atea i sense Déu perquè en ella no s'ensenya doctrina cristiana.

Aquest article crea una guerra oberta entre Rullan, per una part, i Saltor i l'Ajuntament per l'altra. Saltor es defensa amb alguns articles al Sóller que són puntualment contestats per Rullan. L'ajuntament, per la seva part, decideix rellevar de costos del cementeri a Rullan. Aquesta destitució també crea una polèmica amb articles tant al Sóller com a algun periòdic de Palma. Els articles, molts d'ells signats amb pseudònim, són principalment a favor de Rullan i en contra de la decisió de l'Ajuntament de fer-lo fora.

En la nostra comunicació intentarem resumir tota aquesta llarga polèmica i aclarir-ne les causes i les conseqüències.

1. Els antecedents

A les Jornades de l'any passat vàrem avançar que enguany tractaríem més extensament la polèmica que va esclatar l'any 1892 entre Josep Rullan i Mir i Francesc Saltor i Montagut. Per això, cal que comencem per recordar la situació esbossada en les nostres anteriors comunicacions.

Entre 1874 i 1895 Francesc Saltor va dirigir tres establiments educatius que van ser constituïts amb tres convenis diferents amb l'Ajuntament de Sóller.

1) Un col·legi de segona ensenyança (1874-1880). La única aportació de l'Ajuntament era la cessió gratuïta d'uns locals de l'exconvent dels franciscans. Els professors eren Francesc Saltor (Llicenciat en Filosofia i Lletres), Josep Oliver (prevere), Joan Coll (Batxiller en Filosofia i Lletres), Francesc Vallès (Enginyer Industrial) i Antoni Crespí (Llicenciat en Farmàcia).

2) Una escola comercial (1881-1891) sobre la qual l'únic que sabem amb certesa és el que està escrit a l'acta de dia 2 de maig de 1881:

Seguidamente teniendo en cuenta la necesidad de establecer una escuela comercial en esta localidad y atendiendo las distintas conferencias habidas por varios individuos de este Ayuntamiento con D. Francisco Saltor y Montagut, de las cuales resulta que se halla dispuesto a tenerla a su cargo fue éste llamado y se presentó previo recado de atención y después de haber conferenciado sobre el particular formalizó el Ayuntamiento un convenio con el expresado Saltor mediante el cual se establece una escuela para la enseñanza de las asignaturas de francés, aritmética mercantil y teneduría de libros por partida doble a cargo del repetido Saltor. Dicho convenio en el cual constan las condiciones y demás circunstancias del mismo lo firman el Sr. Alcalde presidente del Ayuntamiento, el regidor síndico, el Sr. Saltor con el secretario del Ayuntamiento y quedará en el archivo de esta municipalidad.

Desconeixem els detalls d'aquest conveni signat el dia 5 de maig de 1881.

3) El conveni de 1881 va estar vigent fins la formalització del contracte signat el dia 21 de juliol de 1891 pel qual se creava una «*escuela de ampliación de la primera enseñanza, o sea, comercial*», expressió que copiem literalment del contracte perquè les protestes de Mn. Rullan es fonamentaran en la interpretació d'aquesta denominació.

Aquests tres centres educatius eren diferents entre sí però tots tres tenien en comú la cobertura legal del decret de 29 de juliol de 1874, que regulava l'exercici de la llibertat d'ensenyança, i el fet d'estar orientats pel seu director, un llicenciat en Filosofia i Lletres sense cap formació pedagògica específica però impregnat d'un bon sentit pragmàtic de l'educació. Podem conèixer aquesta orientació amb la lectura del llibre que va publicar l'any 1883 amb el títol de *La escuela popular*, un llibre que Mn. Rullan no desconeixia perquè li havia dedicat una recensió a *L'ignorancia*.¹ Tant el llibre com la recensió mereixen un comentari per la nostra part perquè estan a l'origen de la polèmica que tan dràsticament els va separar.

2. L'escola popular, «un bon llibre», una bella realitat

La recensió de Mn. Rullan, que duia per títol «un bon llibre» no va ser, naturalment, la guspira que va provocar l'incendi. A l'escrit, que va aparèixer sense signar, hi ha frases molt elogioses i s'acaba recomanant la seva lectura a tots els mestres i mestresses perquè hi trobaran «programes molt bons» i l'exposició del mètode més beneficiós per a l'ensenyança «perquè la fa intuïtiva». L'autor de la recensió també comparteix les dures crítiques que Saltor fa a l'intrusisme dins l'ensenyament, tant a primera com a segona ensenyança, i la deficient formació que se dona en els instituts de batxillerat, especialment en Gramàtica i Aritmètica.

Tanmateix, es veu que la recensió és molt superficial i que està feta a corre-cuita, com reconeix el mateix Rullan quan diu del llibre que «l'hem fuyetjat un poch y mos agrada molt». Al mossèn li van passar per alt alguns aspectes que anys després miraria amb lupa i amb ulls extremadament crítics, com per exemple, aquesta afirmació sobre els continguts bàsics de l'ensenyament primari on no hi figurava l'ensenyament

¹ «Un bon llibre». *L'ignorancia*, 223, 15-9-1883, p. 3. Aquesta recensió no va signada. Sabem que és de Mn. Rullan perquè ell mateix ho diu a «*La cuestión de enseñanza VI. Despedida al Sr. Saltor*» *Sóller* 7-5-1892. Això ens revela que Rullan era redactor de *L'ignorancia* o al manco escrivia alguna recensió sense signatura.

de la Doctrina Cristiana:

No queda más remedio en tan tierna edad que contentarse con imprimirles hábitos de educación, un cultivo mecánico de la memoria, soltura en la lectura, agilidad caligráfica en el manejo de la pluma, una regular destreza en las cuatro operaciones de los números concretos, y por medio de objetos o láminas, en familiares conversaciones, ideas de plantas, de animales, y de las industrias que sus productos han creado.

*Esto es en resumen todo lo que puede exigirse en materia de primera enseñanza.*²

L'absència absoluta de referències a l'ensenyament religiós no va passar desapercebuda al redactor anònim de *El Àncora* que dues setmanes després va signar la recensió del llibre de Saltor.³ Se presenta l'autor com director d'un col·legi de segona ensenyança i el llibre com una obra que pretén encertadament «llenar el vacío que se nota entre las escuelas de primera y de segunda enseñanza, proponiendo la creación de otra que sea ampliación de la 1ª y preparación para la 2ª.» D'una manera molt suau se critica que a la biblioteca escolar recomanada no hi figuri cap llibre de religió ni cap dels clàssics castellans. Més greu li sembla al redactor que no es tengui en compte la religió com a fonament de la moral. Acaba dient:

Nuestra crítica no es una reprobación. Hemos respondido a lo que se nos pedía, y no podemos disimular defectos que suponemos sin malicia, y que esperamos que el autor procurará corregir cuando venga el caso de hacer otra edición de su libro.

No hem trobat en aquest diari integrista cap altra crítica que es pugui correspondre a la que esmenta Rullan quan, nou anys després, el maig de 1892, li recorda a Saltor, com si fossin confreres de la mateixa confraria,

*el disgustillo que tuvimos cuando, desde las columnas de L'Ignorancia, en cuyo periódico colaborábamos entonces, elogiamos su obrita La Escuela Popular y nos salió "El Ancora", reprobando nuestros elogios y a Vd. el que enseñase una moral pagana cuando la tenía tan pura y a mano en el evangelio? Nosotros lo recordamos muy bien, y si no replicamos fue porque estábamos convencidos de que nos costarían: peor es meneallo.*⁴

3. Dos projectes, dues mentalitats confrontades

Si Mn. Rullan hagués dedicat més atenció al llibre de Saltor se n'hagués donat compte de que el contingut responia al que se deia a la portada: «*La escuela popular o sea método razonado para la ampliación de la primera enseñanza y preparación para el ingreso en la segunda ... comprende el método de enseñanza y organización de la escuela, una colección de máximas morales, y los programas de Gramática Castellana, Aritmética Mercantil, Francés, Taquigrafía, Teneduría de libros y Latín*». En aquest llibre hi havia ben explícit el projecte que Saltor feia poc que havia començat a dur a la realitat i que, amb intermitències, continuaria fins a la seva mort esdevinguda l'any 1895.

En el pròleg deixa ben clar que dir «escola popular» i «escola especial» és el mateix, com s'explica en el diccionari de Mariano Cardedera. L'alumnat que es pretén reclutar en aquestes escoles és aquell que havent acabat l'ensenyament obligatori no ha volgut o no ha pogut accedir a un centre d'ensenyament secundari, i que s'ha vist empès a treballar i aprendre algun ofici o art mecànic. Es diu «popular» perquè està destinada a la classe popular i no a una elit de joves de la classe mitjana que volguessin accedir a un títol acadèmic. I també perquè intenta respondre a les necessitats formatives del poble concret on està ubicada l'escola que, en el cas de Sóller, derivaria de la força expansiva del moviment agrícola, industrial i comercial d'aquells anys.

2 Francisc SALTOR. *La escuela popular o sea método razonado para la ampliación de la primera enseñanza y preparación para el ingreso en la segunda*, Palma: Tip. de Pedro J. Gelabert, 1883, p. 9

3 *El Àncora*, 15-10-1883, p. 1

4 Josep RULLAN. «La cuestión de enseñanza, VI» *Sóller*, 7-5-1892.

El 30 de juny de 1887 el professor Saltor va abandonar Sóller per fer-se càrrec de la classe d'Història al Col·legi Vidal de Sant Feliu de Guíxols.⁵ El *Sóller* el va acomiadar felicitant-lo en nom de tota la població a la vegada que es planyia de la pèrdua que la seva partida suposava per a la ciutat:

Aunque la simpatía y cariñoso afecto nos obliga a felicitar a nuestro amigo por la confianza que ha merecido del Sr. director de aquel establecimiento, nuestro amor patrio nos lleva a decir que sentimos en el alma la partida de una persona que durante trece años ha tenido a su cargo la enseñanza superior de nuestra juventud con el mayor acierto, sin dejar quien pueda sustituirle en los actuales momentos: falta que pesará como una nueva desgracia sobre este infortunado pueblo tan agobiado ya por los innumerables males que gravitan sobre él.

Las afectuosas relaciones que se ha granjeado el Sr. Saltor en esta población son justas y merecidas; pues además de ser un excelente pedagogo práctico, cualidad que raras veces se une con la de teórico que fácilmente se adquiere por los libros, es un gramático de primera nota, posee el latín y el francés a la perfección y maneja el idioma de Cervantes con envidiable facilidad: prueba de ello los numerosos discípulos que deja y que brillan ya en diferentes carreras, y la ilimitada confianza de los padres que para no privar a sus hijos de la compañía de tan buen preceptor, están resueltos a mandarlos al mencionado colegio para que sigan los estudios bajo la dirección de un maestro tan querido.

Y no se crea que nuestras frases sean interesadas ni declinen en la adulación: el libro que bajo el modesto título de La Escuela Popular ha publicado el Sr. Saltor, habla muy alto para que los vastos conocimientos de nuestro amigo necesiten de encarecimiento. Los que duden de ello serán los que no hayan tenido el gusto y la satisfacción de leer dicha obra, dirigida más bien a los maestros que a los alumnos, aunque unos y otros pueden sacar de ella gran provecho.

En nombre, pues, de todo el pueblo, felicitamos al Colegio de San Feliu de Guixols por su rica adquisición, saludamos al Sr. Saltor, deseándole todo género de felicidades, y hacemos votos para que, mejorada la situación económica de Sóller, podamos lograr que otra vez se siente en el punto que deja vacío.⁶

L'estimació que tenia el poble de Sóller vers Saltor no era major que la que tenia per a Mn. Rullan que des de feia més temps dedicava els seus esforços al progrés material i espiritual del seu poble natal. Ambdós compartien la seva preocupació per l'ensenyament popular que Rullan expressava amb aquests termes: «En Sóller falta enseñanza, mucha enseñanza, y nuestro Municipio debería entrar en el terreno práctico, facilitando los medios de propagarla. Debería aumentar el personal docente, adquirir locales, y material científico, sin cuyos elementos nada se adelanta.»⁷ En el mateix article on es queixava de la manca de recursos educatius mostrava el seu agre pessimisme: «¿Seremos escuchados? Harto motivo tenemos para desconfiar de que se realicen nuestros deseos, y que nuestra población seguirá la pendiente ruinosa, hasta que terminada la emigración, sólo quede un miserable caserío, el triste recuerdo del tan renombrado, por antonomasia, Jardín de las Hespérides». Potser per això va començar a covar la idea de fundar una associació privada que donés a Sóller el que necessitava en matèria educativa i que no li proporcionaven les entitats públiques.

Abans de llançar el seu projecte, Mn. Rullan el degué comentar amb Saltor a través d'una correspondència de la qual només coneixem una carta de Saltor a Rullan que demostra la bona relació d'amistat que hi havia aleshores entre ells dos ja que tracta el mossèn de «*apreciadísimo amigo*» i li ofereix el seu nou domicili a Sant Feliu de Guíxols.⁸ Segurament Rullan va llegir també l'article que el seu amic va escriure l'any següent sobre les escoles d'adults per a una revista de Sant Feliu de Guíxols i que pel seu interès va transcriure el setmanari *Sóller*.⁹ A l'article, que vam resumir a les anteriors jornades, Saltor exposava l'es-

5 Sobre aquest col·legi veg. Joan TORRENT I FÁBREGAS. «L'ensenyament a Sant Feliu de Guixols. El Col·legi Vidal i el mestre Joan Esteva i Vilallonga.» *Estudios del Baix Empordà* 2, 1983, p. 183-241.

6 *Sóller*, 2-7-1887.

7 Josep RULLAN. «La enfermedad del naranjo. Adiciones.» *Sóller*, 29-10-1887, p. 2.

8 Carta de Saltor a Rullan datada a Vich el 22 de juliol de 1887 on li ofereix el seu nou domicili a Sant Feliu de Guíxols: C/ Campanario, travesia amb C/ de Sant Domingo. La podeu trobar a l'Arxiu de Mossèn Rullan i Mir, Ajuntament de Sóller.

9 *Sóller*, 17-3-1888.

sencial del projecte que havia descrit a *La Escuela Popular*. Pocs mesos després, el setembre i l'octubre, Rullan escriu una sèrie d'articles al *Sóller* amb el títol genèric de «Cartas sobre's vapor»¹⁰ on, entre altres reivindicacions, demana la creació de «Escolas de segona enseñansa» i, si fos possible, «escolas de comers y d'industria, basadas totas, com sa suposa, en sa moral y religió católicas».¹¹

Aquesta idea pren forma definitiva el maig de 1890 amb el projecte de fundar una Societat d'Ensenyança per aconseguir a Sóller una ampliació del primer ensenyament i la implantació del segon ensenyament.¹² Segons una notícia del corresponsal de *El Isleño* a Sóller, presumiblement Joan Marquès, el dia 7 de maig va tenir lloc en el saló de sessions de l'Ajuntament una reunió convocada pel batle Joan Joy on Mn. Rullan va exposar el seu projecte davant un grup no massa nombrós de persones convidades entre les quals hi havia Jeroni Estades, Joan Marquès, Pau Ozonas i el rector Miquel Bennassar. Diu el cronista que Rullan va demostrar

*con sólidas razones e irrefutables argumentos la necesidad y utilidad de la ampliación de la enseñanza primaria y de la implantación de la segunda enseñanza en este pueblo, basándose en el aislamiento en que nos tiene la posición topográfica que ocupamos y sobre todo de los medios en que contamos para hacer frente a las necesidades de la vida después de tantos reveses de fortuna como nos hemos visto obligados a sufrir.*¹³

La seva proposta es va concretar en la constitució d'una Societat d'Ensenyança amb l'emissió de 2000 accions de 25 pessetes cada una que no farien interès als socis donat que seria considerada una obra «patriótica», «social» diríem avui, perquè redundaria en benefici de la comunitat. Les 50.000 ptes. de les accions s'invertirien en valors de l'Estat i amb el seu interès, que aleshores era d'un onze per cent, i amb els honoraris dels alumnes es podria pagar el sou de cinc professors i anar desamortitzant el capital social. L'establiment educatiu s'instal·laria a l'ex-convent dels franciscans una vegada s'haguessin fet les oportunes reformes que es podrien finançar amb els sous dels dos professors que no serien necessaris durant el primer any. L'Ajuntament s'hauria de comprometre a garantir les eventuals baixades dels valors de l'Estat «*por el camino que permitan las leyes*» i a destinar 2.500 pts. cada any per desamortitzar 100 accions a fi que, en 20 anys, pogués ser el propietari del capital i de l'establiment creat que mai no s'esmenta com a «col·legi» que, a primer cop d'ull, sembla el nom més indicat.

La idea de Mn. Rullan, que havia tingut prèviament el vist-i-plau de les autoritats civils i religioses, va ser aprovada unànimement per tots els assistents. Després d'algunes intervencions, Jeroni Estades i el rector Bennassar van proposar que es creessin dues comissions, una d'estudi del projecte i una altra de propaganda, per reunir les accions necessàries per dur-lo a bon terme. Finalment, es va procedir a obrir la subscripció d'accions que ràpidament van arribar a superar les 400.

4. Escola comercial de 1891

Mentre es va discutir el projecte de Rullan en cap moment es va mencionar l'existència dels dos establiments que anteriorment havia dirigit Francesc Saltor i això que encara no havien passat tres anys des de la seva sortida de Sóller. Inesperadament, però, en una sessió de l'Ajuntament de dia 12 de juliol de 1890, amb el mateix batle i el mateix consistori que havia aplaudit el projecte de Rullan, se pren el següent acord:

Reconocida la suma necesidad que existe de establecer en esta población una escuela de ampliación de la primera enseñanza, a fin de que los alumnos que no quieran seguir carrera alguna, sin necesidad de salir de la localidad, puedan obtener un beneficio tan útil como es, el de conocer los principios alcanzados en su instrucción primaria, se puso a discusión el asunto y después de discutido suficientemente

10 *Sóller*, 1-9-1888, 7-9-1888, 15-9-1888, 22-9-1888, 29-9-1888 i 20-10-1888.

11 *Sóller*, 7-9-1888.

12 «Carta de Sóller» *De nuestro corresponsal*. Signat M. (Joan Marquès?) *El Isleño*, 10-05-90, p. 2.

13 Íd.

el mismo, acordó el Ayuntamiento por unanimidad la creación de la citada escuela con la subvención anual de mil doscientas pesetas en la que deberán ser admitidos gratis todos los alumnos pobres que concurran o concurrieren a las escuelas públicas de este distrito que lo soliciten y se encuentren en condiciones de poder ingresar en la escuela de que se trata, nombrando para la dirección de la misma a D. Francisco Saltor y Montagut licenciado en Filosofía y Letras, con el que una vez aceptado este cargo, se formalizará el correspondiente contrato respecto a la cantidad que ha de percibir por cada alumno pendiente y al tiempo que ha de continuar dirigiendo aquella el citado Saltor y se fijará el día en que deba tener lugar su apertura.¹⁴

Què havia passat per oblidar-se tan ràpidament de Rullan i recordar tan vivament a Saltor? Hi ha diverses hipòtesis al respecte cap de les quals difícilment s'arribarà a verificar si no apareixen noves fonts documentals. Una primera hipòtesi seria que no s'haguessin aconseguit les subscripcions suficients per obtenir les accions necessàries per engegar el projecte. A aquesta suposada desatenció de la iniciativa privada s'hi hauria d'afegir la negativa de l'Ajuntament a assumir unes despeses i uns riscos massa grans per a unes arques municipals que no havien estat capaces de finançar la construcció d'un edifici escolar digne de la categoria d'una ciutat com Sóller. No cal descartar tampoc la memòria de Bartomeu Canals Crespí —regidor el 1874 i el 1891— que va poder recordar als seus companys de consistori que l'any 74, essent ell regidor amb el batle *Sivella*, Gabriel Albertí Pons, es va crear sense tantes despeses ni condicions un col·legi semblant a aquell que pretenia fundar Mn. Rullan.

L'acord de l'Ajuntament no es va executar fins un any més tard quan el consistori havia passat a mans dels conservadors amb la batlia de Joan Canals Estades i el regidors Bartomeu Canals Cabot (primer tinent), Joan Pons Castañer (segon tinent), Pere Josep Santandreu Ferrà (tercer tinent), Ramon Mayol Muntaner (Partit Republicà), Joan Colom Muntaner i Bartomeu Mayol Crespí. A l'acta de la sessió de l'Ajuntament de dia 18 de juliol de 1891 llegim: «*Aceptada por D. Francisco Saltor y Montagut la dirección de la escuela de ampliación de la primera enseñanza o sea comercial [fixem-nos en el canvi de nom], acordada establecer en esta localidad en sesión de doce de julio del año último en una de las atribuciones conferidas por los artículos segundo y cuarto del Real Decreto de veinte y nueve de julio de mil ochocientos setenta y cuatro*». A la mateixa sessió es va aprovar el document que recollia les clàusules del contracte i es va autoritzar al batle i al regidor síndic per signar-lo en nom de l'Ajuntament amb el professor Saltor. Finalment, es va acordar, o més bé aclarir, que l'admissió d'alumnes pobres s'havia de fer respectant la clàusula tercera del contracte actual que anul·lava les condicions que s'havien establert a l'acord de dia 12 de juliol de l'any anterior. Sobre aquest punt no hi va haver unanimitat i quatre regidors van fer constar en acta la seva disconformitat: Nicolau Pons Deyà, Jaume Rullan Bisbal, Ramon Mayol Muntaner i Francesc Bernat Casasnovas.¹⁵

5. Els primers embats contra l'escola comercial de 1891

Aviat es veuria com el tema de l'accés gratuït d'alumnes pobres seria un dels punts més conflictius del contracte. Pocs mesos després de l'obertura de l'escola, que probablement va ser el setembre de 1891, hi va haver les primeres discussions. A la sessió municipal de 6 de febrer de 1892, s'examina una llista de 14 individus per tal de determinar el seu estat de pobresa. El regidor republicà Ramon Mayol i els altres que havien votat en contra de les condicions de gratuïtat establertes en el contracte, es van oposar rotundament a que ingressés cap dels 14 individus sol·licitants, perquè defensaven que abans havien de superar

¹⁴ AAS, 12-7-1890. Signen: Juan Joy, Bartolomé Canals, José Forteza, Nicolás Pons, Miguel Arbona, Antonio Enseñat, Juan Pons y Castañer, Ramon Mayol, Bartolomé Colom, Francisco Bernat, Jaime Rullan, Francisco Trias i Miquel Lamuza, secretari.

¹⁵ AAS, 19-7-1891. Signen: Juan Canals, Juan Pons, Jaime Rullan, Francisco Bernat, Jaime Rullan, Ramon Mayol, Cristobal Pizá, Domingo Rullan, Nicolás Pons, Bartolomé Canals, Miguel Coll, Pedro José Santandreu i Miguel Lamuza secretari.

una prova d'ingrés que garantís que estiguessin «*suficientemente preparados o instruidos en la materia de primera enseñanza elemental*», com s'estipulava en el primer punt del contracte amb Saltor.

Una setmana més tard, el 13 de febrer, es torna a tractar el tema i després d'una tensa discussió, s'accepta per 7 vots contra dos que puguin ingressar els 14 sol·licitants.

El setmanari *Sóller* se va fer ressò d'aquestes escaramusses de política municipal en un editorial que amb el títol «La escuela comercial» es va publicar el 5 de març. Començava així:

No podía menos de llamar la atención del público sollerense la oposición primero y las protestas después de algunos concejales de nuestro ayuntamiento cada vez que de la escuela comercial se ha ocupado; y como muchos ignoran de que se trate, a pesar de haber publicado un estrato de las sesiones de la Corporación municipal, es decir, que es lo que se proponían los iniciadores del proyecto que se propusieron luego los que lo secundaron y que se proponen los que se oponen a que aquel se realice hoy, vamos a dedicar a tan importante asunto algunos artículos sin otro objeto que el de ilustrar al público, cumpliendo nuestro deber, y procurar, también en cumplimiento del mismo, examinar las causas que tales desavenencias motivan, contribuyendo por nuestra parte y por cuantos medios estén a nuestro alcance, a que se allanen toda clase de obstáculos y se superen las dificultades que se oponen a que Sóller cuente con una mejora ya de necesidad imprescindible dadas nuestras relaciones y nuestro porvenir.

L'articulista, després de fer un repàs a la situació general de l'ensenyament a Sóller, argumenta la necessitat de la creació d'una escola d'ampliació o «mercantil», i també d'una escola de pàrvuls, observant que d'aquesta manera s'evitaria l'aglomeració d'infants dins les escoles d'ensenyament primari que malauradament estaven ubicades a locals reduïts i amb males condicions higièniques. Per altra banda, l'escola comercial semblava ser d'utilitat pública perquè responia a les necessitats de formació especial de la joventut «*para poder ingresar en importantes casas comerciales de Francia y de América*». Potser no tothom ho veia d'aquesta manera i per això l'editorialista anunciava que, en propers articles de la sèrie, examinaria la qüestió que expressava en aquests termes: «*¿Era esta utilidad pública, esa conveniencia general, el amor al pueblo, lo que sugirió a los iniciadores la idea, lo que despertó luego el entusiasmo de los que la apoyaron y lo que es hoy el móvil de la oposición, en el Consistorio, de esa minoría que se queja y protesta?*»

6. El contracte de l'Ajuntament amb Francesc Saltor

No hi va haver cap més article de la sèrie però el tema no va quedar ni molt manco liquidat. En el número següent del *Sóller* es va publicar a petició d'alguns lectors el contracte de l'Ajuntament amb Francesc Saltor, que reproduïm a continuació íntegrament:

Considerando este Ayuntamiento de indispensable necesidad el establecimiento de una escuela de ampliación de la primera enseñanza, o sea, comercial, en esta localidad, por cuanto lo que da vida a ella es el comercio y la industria por ser su principal fuente de riqueza y a lo cual se dedican la mayoría de sus individuos y apoyándose en los artículos 2º y 4º del Decreto de 29 de Julio de 1874, inserto en el Boletín Oficial de la provincia nº 1164, correspondiente al día 6 de Agosto, acordó la creación de la misma; y deseando dar al propio tiempo a dicha escuela todas las garantías de estabilidad posibles, se formaliza con D. Francisco Saltor y Montagut, licenciado en la facultad de Filosofía y letras, el contrato siguiente: Primero: Dicho Saltor deberá enseñar a los hijos de esta villa, que lo soliciten y estén debidamente preparados o instruidos en la materia de primera enseñanza elemental, las asignaturas siguientes: Ampliación de Gramática castellana, Francés, Aritmética Mercantil y Teneduría de libros por partida doble.

Segundo. Para la enseñanza de las expresadas asignaturas, no podrá el señor Saltor, exigir a los alumnos pudientes, por cuota mensual, más de cinco pesetas por cada uno.

Tercero. Será obligación del propio Saltor el haber de enseñar gratis las asignaturas indicadas a los alumnos pobres que le designe este Ayuntamiento; no pudiendo pero pasar el número de ellos de dieciséis.

Cuarto. El Ayuntamiento en recompensa de estos servicios y de estas restricciones, satisfará al expresado Saltor anualmente como gratificación la cantidad de mil doscientas pesetas, pagaderas por trimestres. Además le suministrará las habitaciones del ex-convento de observantes de esta villa, que le fueron cedidas por cinco años, en virtud del convenio celebrado entre ambos el día cinco de mayo de mil ochocientos ochenta y uno para sí y para local de la enseñanza de las referidas asignaturas y para las demás que de cuenta propia quiera establecer dicho Sr. Saltor.

Quinto. El expresado Saltor tendrá que conservar las puertas, persianas y cristales así de las ventanas como de los portales; pero las demás reparaciones serán de cuenta del Ayuntamiento siempre que los desperfectos no se hayan hecho de intento, en cuyo caso los costeará quien los haya ejecutado.

Sexto. Si por desarrollarse alguna epidemia en el pueblo, el Ayuntamiento necesitase del expresado local para hospital u otro objeto, tendrá que desocuparlo el señor Saltor por el tiempo que dure dicha enfermedad, sin poder exigir indemnización alguna. También será obligación del cesionario el haberlo de desocupar, caso de que se vendiera aquel o se incautase de él la autoridad superior, sin poder exigir tampoco indemnización alguna.

Séptimo. Podrá el mencionado Saltor adoptar todas las medidas conducentes a la buena disciplina y orden de la escuela que va a establecerse quedando facultado para expulsar de la misma a cualquier alumno que por su díscolo carácter sea un estorbo a la marcha del establecimiento. Queda así mismo facultado para reglamentar la marcha interna u organismo de la escuela, así como para fijar la matrícula y nombrar las personas que hayan de constituir el tribunal en el examen de ingreso de los alumnos pudientes, a dicha escuela, en caso de considerarse necesaria esta medida.

Octavo. El indicado Sr. Saltor podrá utilizar todos los días de vacaciones que el Gobierno concede a las escuelas de primera enseñanza y hacerse sustituir por personas de reconocida competencia, durante las enfermedades y ausencias forzosas imprevistas.

Noveno. Este contrato se hace por cuatro años que empezarán a contarse desde el día primero de Septiembre del actual y finirán el 31 de Agosto de mil ochocientos noventa y cinco y de esta fecha en adelante si ninguna de las partes contratantes diere el desahucio a la otra, se considerará indefinidamente prorrogado por cuatro años más.

Décimo. La apertura de la citada escuela se verificarà el día primero de Septiembre próximo y así sucesivamente cada año mientras rija este contrato.

Undécimo. Por medio del presente contrato queda anulado el de cinco de mayo de mil ochocientos ochenta y uno ya citado y que hasta hoy ha continuado vigente.

Ambas partes, en sus respectivos nombres aceptan el presente compromiso o contrato tal como se halla concebido, prometiendo tenerlo en todo tiempo por válido y defenderlo juntos y a solas, renunciando mutuamente los beneficios que cualquiera disposición pudiera darles contra la validez de este compromiso en el que firman con arreglo a lo acordado en sesión del día diez y ocho del actual el Sr Saltor con el señor alcalde accidental Presidente y Regidor Síndico en representación del Ayuntamiento en Sóller a veinte de julio de mil ochocientos noventa y uno.

B. Canals, Juan Colom, Francisco Saltor.¹⁶

7. La reacció de Rullan

La publicació del contracte va precipitar la reacció de Mn. Josep Rullan que des de la seva proposta de la Societat d'Ensenyança (1890) no s'havia pronunciat públicament sobre cap qüestió educativa, potser

¹⁶ Sóller, 12-3-1892.

perquè estava molt ocupat en altres projectes com el cementeri, el Banc de Sóller, la Companyia de Navegació i El Gas. La reacció va ser tan ràpida que una setmana després, el 18 de març, ja va sortir al *Sóller* el primer article de la sèrie *La cuestión de enseñanza*.¹⁷ A la crònica local del mateix número s'explica que quan ja s'havia imprès la meitat del segon lliurament de *La escuela comercial* es va rebre a la redacció del *Sóller* un full volant de Mn. Rullan en el qual manifestava l'aflicció que li havia provocat la notícia de les lluites tingudes a l'Ajuntament cada vegada que es tractava de l'escola comercial. En el mateix full expressava el seu desig de tractar extensament la qüestió de l'ensenyament a Sóller en una sèrie d'articles dels quals els enviava el primer. Mn. Rullan, que era col·laborador habitual del setmanari, demanava que els seus articles es publicuessin a la secció «*Tribuna Pública*» per tal que si algú no estigués d'acord amb les seves manifestacions pogués contestar-les i donar així l'oportunitat al lector de jutjar per si mateix de quina part estava la raó. Davant aquesta oferta, el director del *Sóller*, que havia assistit a la presentació del projecte de la Societat d'Ensenyança de Mn. Rullan amb el qual simpatitzava potser més que amb el de Saltor, o tal volta pressionat per Rullan, va substituir la segona part de *La escuela comercial*, que va romandre inèdita, pels articles *La cuestión de enseñanza*.

El sacerdot no era tan ingenu com per no saber que s'aficava dins un bon embolic quan se proposava «*demostrar y convencer a las autoridades y personas de influencia, la perentoria necesidad en que se halla nuestro pueblo, no sólo de mejorar si[no] que también de ampliar la enseñanza intelectual, moral, religiosa y artística, en todos los grados en que se aplica y debe aplicarse entre nosotros.*»¹⁸ Era una empresa delicada i difícil, com deia ell mateix, perquè era inevitable ferir susceptibilitats a l'hora de criticar la gestió de les autoritats i persones influents en matèria educativa. La crítica va ser especialment dura quan la va dirigir a l'escola comercial i al seu director, únic aspecte dels articles de Rullan que ara ens interessa assenyalar.¹⁹ La primera referència que Mn. Rullan fa a l'escola comercial, que mai no desgina amb aquest nom, és a *La cuestión de enseñanza II* on esmenta els semi-escàndols que s'han donat fa poc a la sala del consistori, en tractar de donar compliment a allò acordat sobre la creació de «*una escuela de ampliación de primera enseñanza, o sea, comercial?*» Per l'interrogant que Rullan posa a l'atribut *comercial*, ja es pot intuir per on aniran els tirs.

Efectivament, tota la càrrega argumentativa contra l'escola comercial es llança sobre el que implica que aquesta escola se digui «*escuela de ampliación de primera enseñanza*» i que, per tant, segons Rullan, sigui una escola d'instrucció primària on s'hagi d'ensenyar obligatòriament Doctrina Cristiana i Història Sagrada d'acord amb la llei Moyano (*Ley de Instrucción Pública de 9 de septiembre de 1857*).

En realitat no era així com quedava ben clarament exposat en el contracte fundacional on, recordem-ho, es deia que se creava «*apoyándose en los artículos 2º y 4º del Decreto de 29 de Julio de 1874*». Era un decret plenament vigent que regulava la llibertat d'ensenyament i que establia que

... los Ayuntamientos podrán establecer, en la forma que estimen conveniente, salvo el derecho de inspección que al Gobierno corresponde, enseñanzas populares de Bellas Artes, Agricultura, Industria y Comercio, incluyendo en sus presupuestos con el carácter de gasto voluntario las cantidades necesarias para su sostenimiento.

Mn. Rullan no en diu res d'aquest decret que estava plenament vigent i que era el mateix que havia possibilitat la creació del col·legi de 1874 i de l'escola comercial de 1881, establiments dirigits per Saltor que mai no van ser acusats de laïcisme o irreligiositat tot i que tenien un pla d'estudis semblant al de 1891.

Probablement el nom de «*escuela de ampliación de la primera enseñanza*» procedia directament del títol del llibre de Saltor: *La escuela popular o sea método razonado para la ampliación de la primera enseñanza y preparación para el ingreso a la segunda*. Coneguent el llibre, el perfil i la trajectòria del seu autor, que

¹⁷ *Sóller*, 18-3-1892).

¹⁸ Josep RULLAN. «La cuestión de enseñanza, I» *Sóller*, 18-3-92.

¹⁹ Vegeu resum dels tres primers articles de la sèrie *La cuestión de enseñanza* a Miquel JAUME & Francesc LLADÓ. «Educació a Sóller en el Segle XIX. (Actors i testimonis: Pere Joan Coll, Francesc Saltor i Josep Rullan i Mir).» X Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx (2015), p. 21-27.

convé remarcar que no era mestre d'escola, sembla evident que l'establiment de 1891 no podia ser allò que Mn. Rullan diu que era: «*una escuela elemental superior o ampliada*».²⁰ Volent o sense voler el prevere confon el lector, no només ignorant el decret de 1874, sinó també desinformant sobre la llei Moyano que en cap moment distingeix entre escoles elementals i escoles superiors de primera ensenyança. Tot i que aquesta etapa de l'ensenyament es divideix en elemental i superior, ambdós nivells sempre s'imparteixen dins la mateixa «*escuela de primeras letras*» a càrrec de mestres titulats. A la llei se defineix «*la primera enseñanza superior*» dient que «*abrazo, además de una prudente ampliación de las materias comprendidas en el artículo 2º ...*» Basant-se en aquesta definició Rullan interpreta que a Sóller s'ha creat una «*escuela superior o ampliada*» on s'ha d'ensenyar Doctrina cristiana i Història sagrada perquè és una matèria compresa a l'article segon de la llei Moyano. Com que aquesta assignatura no figurava en el programa de l'escola comercial, Rullan acusa els seus promotors i al seu director d'infringir la llei d'instrucció pública i de gestionar «*una escuela laica, una escuela sin Dios, la escuela atea que bajo todos estos nombres se expresa el de una escuela en donde se suprime la enseñanza que la ley preceptua y coloca en el primer puesto*».²¹

8. La resposta del professor Saltor

Saltor se va sentir molt ofès per l'article de Rullan que contenia aquestes acusacions i va contestar amb un escrit que va adreçar al Sóller «*para salir en defensa de mi honra vilmente ultrajada*».²² Sobretot li interessava demostrar que el seu contracte amb l'Ajuntament no era fruit del favoritisme, com es podia dependre dels articles de Rullan, i que la creació de l'escola responia a una necessitat o utilitat social. Les observacions maliciosos que el professor va fer sobre el coneixements enciclopèdics del sacerdot i la crítica al procediment financer per sostenir la Societat d'Ensenyança degueren irritar profundament Rullan que va contraatacar amb un altre article, *La cuestión de enseñanza V* dedicat a demostrar que Saltor desconeixia «*los principios más rudimentarios de la Pedagogía*» que en aquest context eren el principis continguts a l'articulat de la Llei d'Instrucció Pública de 1857.²³

Francesc Saltor, que no tenia ganes de discutir, va dir la seva darrera paraula en un article titulat «*Despedida*» que va sortir publicat el dia 30 d'abril. Aquesta vegada volia deixar clar que, en cap concepte, es podia qualificar l'escola que dirigia com una escola atea, i que aquesta qualificació responia a una calúnnia d'un sacerdot cristià ressentit perquè havia estat completament marginat en la creació d'una escola que ell hagués volgut dirigir:

En cualquier diccionario la palabra ateo significa el que niega la existencia de Dios, y calificar de atea una escuela en que todos los ejercicios de análisis gramatical versan sobre máximas de moral evangélica y de moral social es una infame calumnia, escrita en letras de molde por un sacerdote católico que no ve una viga en sus propios ojos y repara una pajita en los ajenos, que critica de grosero mi lenguaje, siendo el suyo calumniador. Entre ser grosero y calumniador, prefiero mil veces lo primero.

Si yo fuese cleróforo como supone el Señor Rullan, a estas horas los tribunales de Justicia le habrían enseñado a escribir con menos ligereza de juicio.

Todo el encono, todo el despecho y toda la ira del Rdo. D. José Rullan emanan de no haberle el Ayuntamiento consultado para la confección del contrato conmigo celebrado y de no haberme yo puesto bajo sus órdenes en la dirección de la escuela.

La polèmica es va cloure amb el sizè lliurament de la sèrie *La cuestión de enseñanza* que es va publicar el dia 7 de maig amb el títol «*Despedida al Sr. Saltor*». A l'article, Mn. Rullan, centra l'argumentació en l'explicació del significat de la paraula «ateu» que ocupa més de la meitat de l'escrit. Posa tot l'esment en

²⁰ Josep RULLAN. *La cuestión de enseñanza I*, Sóller, 18-3-92.

²¹ Josep RULLAN. *La cuestión de enseñanza IV*, Sóller, 9-4-1892.

²² Francesc SALTOR. «Una vindicació». Sóller.

²³ Josep RULLAN. *La cuestión de enseñanza V*. Sóller (23-4-1892).

mostrar que el terme no es refereix a qui nega l'existència de Déu, com posen molts diccionaris i recordava Saltor, sinó a qui viu sense Déu com indica l'etimologia de la paraula, molt més fiable que la definició lexical, segons ell. Per saber qui dels dos té raó, diu Rullan:

no necesitamos elegir árbitros que pronuncien su veredicto: los tenemos irreprochables aunque no los conozcamos. Dichos árbitros, cuando se trata de una cuestión filológica, saben acudir a la etimología de la palabra y no a la acepción, errónea muchas veces, que dan los diccionarios. Si Vd. hubiese hecho lo que hacen ellos, sabría que la voz ateo, tratándose de la supresión de la enseñanza moral y religiosa en las escuelas, significa sine Deo, sin Dios, ausencia de Dios y no el que niega la existencia de Dios.

Ateu? Laic? Neutral? Per a Rullan, que no feia més que seguir la doctrina oficial de l'Església, aquests termes eren usats indistintament gairebé com a sinònims. Basta veure les actes dels congressos nacionals catòlics celebrats a Madrid (1889), Saragossa (1890) i Sevilla (1892) que tenien com un dels principals objectius combatre la proliferació d'escoles laiques.²⁴ En els punts d'estudi del segon congrés, per exemple, figurava el de «*Señalar medios prácticos de combatir la enseñanza neutra, laica y atea, y demostrar que en España es una tiranía de las más injustas el subvencionar esa clase de enseñanza con fondos municipales, provinciales o nacionales*».²⁵ El ressò d'aquests congressos es degué sentir a Sóller on Mn. Rullan va reaccionar, al nostre parer, més com a sacerdot que com a mestre.

9. Destitució de Mn. Rullan com a encarregat del cementeri

Només 14 dies després d'haver aparegut *La cuestión de enseñanza IV*, a la sessió de l'Ajuntament de dia 23 d'abril i a proposta de Joan Colom, Rullan és destituït d'encarregat del cementeri sota les acusacions d'haver cobrat les misses que hi diu i se li demana que doni compte dels donatius que han fet alguns particulars i l'ajuntament que ha pagat les campanes. Voten en contra de la destitució Ramon Mayol i Francisco Trias i tots els regidors voten a favor que se li demani comptes. Rullan explica la seva versió al quadern que va escriure l'any 1898 sobre el cementeri. Qualifica el fet de «venganza ridícula», comenta que el *Soller* publicà varis escrits reprovant la conducta de Canals i que les persones més influents del poble intentaren obrir una subscripció de protesta a la qual ell es va oposar. Afirmar que la proposició de Colom deia que havia abusat cobrant les misses a dos reals a les persones pobres, quatre a les acomodades i sis a les riques. I a continuació afegeix que la vertadera causa no era aquesta sinó que Canals estava ressentit per alguns escrits que s'havien publicat al *Sóller* i com que creia que Rullan era l'autor o l'inspirador d'aquests escrits va cercar la manera de venjar-se i ho va fer tirant per terra tot el que Rullan havia fet pel cementeri. Rullan continua dient que no va inspirar ni va escriure res al *Sóller* que pogués, directa o indirectament, molestar aquest senyor o altra persona ni tenia motius per això. També diu que tots els seus escrits duen firma responsable.²⁶

La proposta de Colom diu que Rullan exigia tres pessetes els festius, dues i mitja els divendres i dues els altres dies. Veim que no coincideix amb la versió de Rullan que escrivia tot això cinc anys després. No sabem si el dir que cobrava les misses més barates és fruit de la manca de memòria o si hi ha alguna intenció enganyosa.

Al *Sóller* de 30 d'abril amb el títol de «*La inversión*» hi ha un escrit de Rullan que diu que presenta un extracte dels comptes que pensa publicar detallats i amb comprovants perquè les persones que hi contribuïren puguin jutjar la inversió de les almoines que li foren confiades. Diu que aquests contes ja els va

24 Bartolomé MARTÍNEZ BERNABÉ (dir). Historia de la acción educadora de la Iglesia en España. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1995-1997, p. 180 i sq.

25 León CARBONERO Y SOL. Cronica del segundo Congreso Católico Nacional Español celebrado en Zaragoza. Madrid: Est. Tipográfico «Sucesores de Rivadeneira», 1890, p. 21

26 Josep MORELL. «El cementeri vell de Sóller i la seva capella» dins VIII jornades de Sóller i Fornalutx p. 435. En aquesta pàgina, l'anterior i la posterior podeu trobar completa la versió de Rullan.

presentar, quan tocava, al rector. Els comptes tenen de particular les 300 ptes. que l'Ajuntament va pagar per les campanes. Al final hi ha un dèficit de 11,50 ptes.

Al mateix Sóller de 30 d'abril hi ha l'escrit «Una ingratitud una injustícia y...» signat amb el pseudònim de «*El entrometido*». És eminentment elogiosa cap a Rullan i expressa la injustícia que se li ha fet destituint-lo després d'haver fet tot el que ha fet pel cementeri que apareix especificat en termes elogiosos cap a Rullan. Sembla d'una persona pròxima a ell i que té la informació detallada que només Rullan posseïa, de tal manera que hem pensat que podria ser del mateix Rullan. Té una part irònica en la qual aconsella a Rullan que cultivi civada al cementeri i que no cobri res per les misses. Abans ha dit que quan Rullan encara no hi era, se venien les pastures del cementeri per set pessetes i que hi anaven a pasturar les ovelles.

10. Canta un rossinyol a la primavera de 1892

El 30 d'abril va aparèixer a *El Isleño* una carta al director signada a Palma el 22 abril amb el pseudònim «*Un Ruiseñor*».²⁷ L'ànonim, que potser corresponia a Joan Colom Muntaner, sortia en defensa dels membres de l'Ajuntament promotors de l'escola comercial que havien estat acusats d'ateisme, i contestaven així a Rullan:

Porque debe saber el Sr. Rullan que al facilitar a los hijos de Sóller, los conocimientos de gramática castellana, francés, aritmética mercantil y teneduría de libros, el ayuntamiento no se ha propuesto crear ningún instituto de conocimientos generales para las preparaciones de las carreras oficiales, sino simplemente a llenar una necesidad local proporcionando conocimientos útiles a la juventud que ni siquiera se considera como una carrera titular. No por falta de voluntad sino carencia de medios, ha tenido que limitar su acción a la enseñanza de aquellas asignaturas con un solo profesor, el Sr. Saltor, no retribuido como se merece por su ilustración.

Calificar este reducido grupo de enseñanza de escuela sin Dios, laica y atea es una ofensa grave a los sentimientos religiosos de los que le han dado vida que hasta ahora nadie ha puesto en duda.

A la redacció del *Sóller* no va caure gens bé que el rossinyol hagués cantat lluny dels boscatges de la Vall. Al número de dia 7 de maig es va publicar una «Carta declòsa a D. Juan Colom y Muntaner» signada per «Tòfol» que era el famós pseudònim de Joan Marquès on es lamentava aquesta estratagema per donar més publicitat a l'afer. La carta té el to irònic que solia utilitzar «Tòfol» i en ella es fan grans elogis a Joan Colom, plens d'ironia, en els quals es critica la decisió de proposar la destitució de Rullan. En un número posterior va aparèixer dins la secció de «*Tribuna pública*» un altre article titulat «*La cuestión palpitante*» on es reproduïa la carta de «*Un Ruiseñor*» a *El Isleño* per relacionar la crítica a Rullan amb la seva destitució d'encarregat del cementiri.

El *Sóller* de 14 de maig de 1892 hi ha l'article «*Caciquismo*» favorable a Rullan que critica la destitució per part de l'Ajuntament i diu que és fruit del caciquisme. Afirmar que Rullan acaba d'obtenir la constitució d'una societat d'enllumenat per gas i té en cartera altres importants projectes que li han de donar fama a ell i profit a Sóller i això no ho pot tolerar el caciquisme que creix en l'obscuritat i la seva vista dèbil no pot rebre la llum del progrés. Finalment acusa l'ajuntament de descuidar les festes i perdre el temps en aquests assumptes tenebrosos.

Per acabar, és interessant destacar que al *Sóller* de 21 de maig 1892 va aparèixer un escrit signat per «*Grillo*» pseudònim de Jeroni Estades amb el títol «*Gorgeos..., o gárgaras*» que en referència al «*ruiseñor*» anterior diu que és solleric i més concretament de l'ajuntament. L'article és elogios de cap a Rullan al qual presenta com una víctima. És crític pel que fa a Saltor i l'acusa del favoritisme de què ha estat objecte i de manca d'objectivitat en les seves funcions. També critica la persona que s'amaga sota el pseudònim de

²⁷ *El Isleño*, 30-4-1892, p. 3.

«*ruiseñor*» dient que està tot sol perquè l'opinió pública està a favor de Rullan. Finalment critica la ignorància i la malícia de l'ajuntament i l'acusa de crear una escola sense saber el que feia.

11. Conclusions

1. Els ajuntaments estaven legitimats pel decret de 29 de juliol de 1874 a crear en la forma que estimessin convenient una escola comercial on només s'ensenyessin unes poques matèries entre les quals no hi figurava com obligatòria la Doctrina cristiana. Emparant-se en aquests decret, conegut com el de la llibertat d'ensenyança, l'Ajuntament de Sóller va signar amb el professor Francesc Saltor tres convenis successius per establir un col·legi de segona ensenyança (1874), una escola comercial (1881) i una escola (comercial) d'ampliació de la primera ensenyança (1891).

2. Tot i que el pla d'estudis era molt semblant als tres establiments, i en cap d'ells s'ensenyava la Doctrina cristiana, només el darrer va ser acusat de ser una escola laica i atea per Mn. Josep Rullan i Mir. El sacerdot i mestre fonamentava la seva acusació en la creença de que l'Ajuntament havia creat una escola de primera ensenyança on, segons la llei Moyano (1857), s'havia d'impartir obligatòriament Doctrina Cristiana. No devia ser una creença molt ferma ja que no va formalitzar la denúncia davant els organismes competents: la Junta Local de Primera Ensenyança, la Junta Provincial de Primera Ensenyança i la Inspecció Provincial de Primera Ensenyança.

3. La polèmica sobre l'escola comercial de 1891 va estar motivada sobretot pel conflicte permanent que hi va haver entre Mn. Rullan i l'Ajuntament mentre va estar regit pel batle Joan Canals, conflicte que es farà candent també en la qüestió de la custòdia del cementiri i en els avatars de la constitució de l'empresa *El Gas*. Les crítiques del sacerdot van més dirigides al consistori que va crear l'escola amb un nom que se prestava a malentesos, que contra Francesc Saltor, el director d'aquesta escola amb qui havia mantingut fins aleshores relacions amigables.

4. En el moment en que es produeix el conflicte Mn. Rullan s'havia jubilat i era a Sóller on intentava influir en tots els assumptes civils que trobava importants exercint una mena d'intervencionisme caciquil en nom de l'Església que es manifesta en la seva participació en projectes tan mundans com el Banc de Sóller, El Gas, la Companyia de Navegació, el Sindicat Agrícola i moltes altres iniciatives. En el camp educatiu l'any 1890 havia presentat a l'Ajuntament una proposta de creació d'una societat privada per tal d'establir una escola d'ampliació de la primera ensenyança i per implantar la segona. Aquesta proposta, tot i tenir inicialment una bona acollida, no va ser tinguda en compte per l'Ajuntament a l'hora de crear, un any després, l'escola que va confiar a la direcció del professor Francesc Saltor.

5. La polèmica encetada per Mn. Rullan va tenir a veure amb aquest mensypreu a la seva proposta però també va ser determinant la seva actitud de defensa aferrissada de la doctrina de l'Església que en aquells moments era especialment combativa contra les escoles laïques. De la mateixa manera que Rullan es va extraviar en els seus estudis arqueològics negant l'existència de l'evolució, també en el tema de l'ensenyança es va ofuscar acusant d'atea una escola comercial on legalment només s'impartien quatre assignatures i cap d'elles era la Doctrina cristiana. Finalment posà en entredit l'amistat amb Francesc Saltor.

Estadística escolar curs 1924-25. El cas concret de les escoles de Sóller i Fornalutx

Antoni Aulí Ginard (AMEIB), Joan Cánovas Salvá, Joan Pons Julià, (AMEIB) i Jaume Soler Capó

Resum

L'any 1925 la Direcció General de l'Ensenyament Primari que pertanyia al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts va publicar al Bolletí Oficial de l'Estat una real ordre sobre l'elaboració d'una estadística d'Edificis, mobiliari i material de les escoles públiques nacionals de l'Ensenyament Primari, amb el propòsit d'aconseguir un coneixement exacte de l'estat de l'ensenyament públic a Espanya.

Els mestres havien d'omplir uns fulls estadístics oficials que, després d'emplenar, s'havien de remetre al Cap de la Secció Provincial i d'aquí directament a la Direcció General (Secció de Publicacions i Estadístiques) del Ministeri. La nostra intenció és parar esment en les escoles públiques de Sóller i Fornalutx que hi havia a l'època, per apropar-nos a la realitat històrica dels nostres pobles.

1. Introducció

Durant el curs 1924-25 l'Estat espanyol es trobava sota la dictadura del general Primo de Rivera acceptada pel rei Alfons XIII amb el beneplàcit de la burgesia, dels terratinents, de l'exèrcit i de la església catòlica. Era aquesta darrera la que intentava tenir el control de l'educació infantil per exercir una important influència social. Moltes foren les congregacions que es dedicaren a l'educació, algunes d'elles, vingudes de països on s'havia implantat el laïcisme. L'ensenyament s'enfocava des de la perspectiva espanyolista i uniformista, abundant les mesures de control sobre l'ensenyament primari a les escoles públiques. El general Primo de Rivera, no podia defraudar als grups que li havien donat recolzament per aconseguir el poder i transformà l'educació en un vehicle ideològic del nou règim, on el patriotisme i la religió fossin els valors essencials de l'Espanya sospirada pel seu govern.

L'ensenyament primari, que venia d'una important despreocupació per part d'anteriors governs, serà oblidat per la dictadura que brinda la seva atenció al secundari (molt més conservador), on si es faran millores significatives. A partir de la publicació de l'Estatut General del Magisteri de 1923, alguns mestres, a través de la Associació Nacional del Magisteri, varen dirigir els seus escrits al govern de Primo de Rivera sol·licitant-li les reformes necessàries que pensaven eren imprescindibles per millorar la penosa situació de l'ensenyament primari al país.

Els principals problemes amb que es trobava l'educació de l'època, eren en grans trets:

1.- El baix nivell salarial, que obligava als mestres a viure en un ambient d'autèntica misèria, o com diu Enrique Diaz Retg:

“Y, en efecto, en España, el maestro de escuela, en vez de haber sido erigido primer magistrado de la nación, era el tipo representativo de los grandes ayunos, como si se quisiera apagar su inteligencia impidiéndole comer. ¡En cuantos pueblos el maestro de escuela tenía que vender su independencia al cacique político para llevar algo más a su estómago!”¹

2.- El baix nombre de mestres, que es va convertir en una de les principals preocupacions del govern; el qual, va dedicar un esforç important en millorar el sistema escolar en el seu aspecte quantitatiu, malgrat el qualitatiu fos encara ignorat amb una formació molt deficient del professorat en les escoles normals de magisteri, aconseguint en aquells anys un augment notable de mestres en actiu.

3.- La poca atenció a la formació dels mestres amb un pla d'estudis que necessitava d'una profunda reforma a les escoles normals de magisteri, que si bé veien un augment del nombre d'aspirants a mestre, aquests es seguien conformant amb el mediocre nivell cultural que rebien. Luis de Zulueta, professor de l'Escola Superior de Magisteri, escriu:

“...en cuanto a la cultura general, la formación del maestro debe ser esencialmente universitaria (...) es un error separar esa cultura general necesaria para el maestro de la Pedagogía, ello conduce a un error práctico de separar la vida de la escuela”²

4.- La manca de reconeixement de la importància de la seva tasca, a causa del desprestigi que tenien els estudis de magisteri de l'època i de la poca perspectiva de futur dels mestres i les mestres d'escola, com posa de manifest el pedagog Manuel Siurot en unes conferències organitzades pel govern a les darreries del seu mandat:

“Señores: ¿Quién estudia la carrera de maestro en España? El pobre, esa es la cantera; los ricos no mandan a sus hijos a estudiar la carrera de maestro. (...) no sé qué haría yo, ni qué haríamos todos, para despertar en el alma un nervio que parece que está dormido: el nervio pedagógico”

5.- Una Escola pobra en lo material que feia que els mestres superessin amb bona voluntat i gran dificultat les carències amb les que havien de desenvolupar la seva feina. Una constant en les seves queixes eren les males condicions dels edificis, dels mobiliaris i dels materials amb els quals havien de treballar. Sovint els alumnes havien de dur estris de ca seva, pissarretes, guixos... i es podien trobar sense cadira per seure ni taula per compartir.

6.- Les taxes d'escolarització solien ser inferiors al 50 % de la població infantil, amb un fort absentisme escolar que sofria alts i baixos segons la temporada i que estava relacionat amb les necessitats familiars de dur a terme les feines agrícoles o marineres que necessitaven de totes les mans possibles, sobretot en els casos de gent més pobre. Aquesta situació s'agreujava en el cas de les nines, ja que en famílies amb un elevat nombre de fills eren elles les que havien de realitzar les feines domèstiques i tenir cura dels germans petits.

7.- Absència d'un programa pedagògic que servís als mestres per unificar els seus ensenyaments i fes que abandonassin els aprenentatges memorístics i rutinaris que en lloc de despertar interès per part dels alumnes, provocaven una fatiga mental estèril, sometent la memòria a una prova inútil i àrdua. En el cas dels coneixements científics, en lloc de fomentar l'observació directa i l'experimentació, com es feia en altres països, es convertia en un ensenyament massa elevat, ple de definicions i de classificacions, destinat més a especialistes del tema que a ments que requerien aprenentatges globals com les infantils.

1 Diaz Retg E.(España bajo el nuevo régimen. Cinco años de Gobierno Primo de Rivera, Ediciones Mercurio, Madrid 1928 pg. 54-55).

2 Zulueta, Luis de: El maestro (Conferència pronunciada a l'Ateneu de Madrid) Edicions “La lectura”, s.a. pp. 28-34

En les poblacions petites, com Sóller i Fornalutx, les escoles eren unitàries i, per tant, acollien un nombre important d'alumnes de diferents edats i nivells. La majoria dels mestres es dedicaven a ensenyar les quatre regles bàsiques i els hi mancava per complet el més bàsic material escolar. Aquest fet feia molt difícil el poder obtenir uns mínims resultats pedagògics. Els sectors més reivindicatius del magisteri la consideraven una educació totalment ineficaç. Tot això, sumat a l'elevat absentisme escolar, feia que les esperances de millorar la situació fossin minses. L'índex d'analfabetisme era alarmant, superant en ocasions el 50 % de la població, però de totes formes, millorar el nivell cultural dels ciutadans no era una de les preocupacions prioritàries dels governants.

Aquesta situació va provocar que els sectors més laics del país proposassin la modernització de l'ensenyament públic com estava succeint a altres països considerats més moderns. Dins d'aquesta controvèrsia es sentien les veus dels mestres que volien una renovació i una millor dotació per a l'ensenyament primari. A rel d'això, es crearen converses pedagògiques que varen obtenir ressò no tant sols en la premsa especialitzada de l'educació, sinó en altres publicacions de difusió més generalitzada. Per tant es començava així una renovació pedagògica del país. Els mestres volien millorar l'ensenyament i a la vegada, algunes persones influents proposaven als governants un ambiciós projecte d'atenció a l'escola establint una línia política amb la qual modernitzar i donar una empenta a l'ensenyament primari basant-se en la idea de construir un estat fort i obert a adoptar trets d'estats europeus més moderns.

A principis de segle s'havia creat el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, del que depenia l'educació pública del país, i per tant el manteniment de les escoles públiques així com la paga dels mestres i les mestres de l'ensenyament primari. A través del Reial Decret de 20 de gener i de la Reial Ordre de 2 de febrer de 1922 es va crear l'Oficina de Publicacions, estadístiques i informacions de l'ensenyament amb un servei d'Estadística que tenia com a funcions: la redacció i publicació dels models als que s'havien d'ajustar les dades de l'estadística oficial de tots els serveis; la recollida de dades dels centres docents i oficials i la publicació anual de l'estadística general de l'ensenyament. El 23 de gener de 1925, essent García de Leaniz el subsecretari de la Direcció General de l'Ensenyament Primari, es publicava al BOE una reial ordre sobre l'elaboració d'una estadística d'edificis, mobiliari i material de les escoles nacionals de l'ensenyament primari que comprenia la part econòmica i administrativa: nombre d'escoles, matrícula i assistència escolar amb el propòsit d'aconseguir un coneixement exacte de l'estat de l'ensenyament públic l'Estat espanyol. D'aquesta forma es varen remetre a les escoles uns fulls estadístics impresos per "El Magisterio Español", on els mestres havien de posar els trets d'identitat del centre i contestar algunes preguntes sobre edificació, dependències, sala de classe i mobiliari escolar. L'estadística es va fer a totes les escoles públiques nacionals advertint als mestres de l'obligatorietat d'elaborar-les a consciència. En cas de que el mestre o la mestra estiguessin absents o l'escola romangués tancada, eren els inspectors d'ensenyament primari els que havien de complimentar-les. Aquests fulls eren oficials i havien de ser adquirits com a material de l'escola o confeccionats si era necessari.

Era una estadística molt completa que indagava sobre el nombre d'alumnes matriculats, la mitjana d'assistència, l'estat de l'edificació, de les dependències i dels serveis, de l'habitatge dels mestres així com de les condicions de l'aula i el seu mobiliari. Les estadístiques eren diferents si es tractava d'una escola unitària o graduada, en les que també es demanava si tenien altres instruments del tipus projector, cinematògraf, instruments o altres "menages" de l'època.

Una vegada emplenats s'havien de remetre signats al cap de la Secció Provincial de Primer Ensenyament abans de transcorre 23 dies des de la publicació al BOE, essent responsables els propis mestres de la falta de compliment d'aquesta obligació. Després de revisar els fulls i rectificar-los si era necessari, es feia un buidatge de les estadístiques en el termini de 30 dies, i s'elaboraven a continuació els estats i resums que, de cada província, es remetien directament a la Direcció General del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts. La secció de Publicacions i Estadístiques feia posteriorment el resum general de les dades recollides preparant-les per a la seva publicació oficial.

2. Les escoles de Sóller i Fornalutx, curs 1924-25.

Durant el curs 1924-25, un total de vuit escoles públiques d'ensenyament primari realitzaren l'estadística als termes de Sóller i Fornalutx. A Sóller hi havia dues escoles de nins i una de nines; al port de Sóller, una de nins; a Biniaraix, una de nins i una de nines i, a Fornalutx, també una de nins i una altra de nines. En definitiva, cinc escoles de nins i tres de nines amb un total de 286 alumnes: 182 nins i 104 nines matriculades. L'any 1925 l'ensenyament era obligatori fins els 14 anys, augmentant en dos l'edat obligatòria que per normativa hi havia l'any 1923.

L'ESCOLA UNITÀRIA DE NINS NÚM. 1 DE SÓLLER

Situada en un edifici de propietat municipal, estava regentada pel mestre José Vicens Rubí³. Era l'escola amb major capacitat (56 alumnes), per tant, la que podia oferir més places i la que tenia més pupitres pels seus alumnes. La matrícula era de 41 nins, dels quals, n'assistien regularment 30 (73% d'assistència mitjana). A la vegada, els 94,77 metres quadrats de la sala de classe, la convertien en l'aula més gran. També era l'edifici més alt. Comptava

³ Aulí, A; Cánovas, J; Soler, J: "Escoles Públiques i Mestres de Sóller i Fornalutx (1900-1934)". VIII JEL. Sóller

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.— CURSO DE 1924-25

I.—Escuelas unitarias

Provincia de Baleares

1. Pueblo Sóller
2. Escuela de ninos
3. Matricula en el curso 1923-24 cuerrenta y un alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 veinte y alumnos.

A.—Edificación

5. Propiedad del Municipio
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él _____ pesetas.
7. Fecha de construcción Año 1896

B.—Dependencias

8. ¿Tiene patio o jardín? No
9. Superficie total de éste _____ metros cuadrados.
10. Idem por alumno de asistencia media _____ metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretes? Dos
12. ¿Con agua corriente o sin ella? Sin agua
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? No
14. Otras dependencias anejas una antecala y un cuarto inservible
15. Observaciones respecto al edificio es bueno y de buena vista

C.—Sala de clases

1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) 1er piso
2. Superficie 11'70 metros × 8'40 metros = 94'77 metros cuadrados.
3. Volumen 11'70 metros × 8'40 metros × 3'30 metros = 302'281 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 3'12 metros cuadrados.
5. Volumen por idem id. 10 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos 8
7. Idem superficie total catorce metros cuadrados.
8. Orientación fachada principal al dd y las laterales al n. y el s.
9. Medio o sistema de ventilación empleado abriendo alguna ventana
10. Idem id. de calefacción _____
11. Idem id. de alumbrado Usando las lamparas de la escuela noct.

D.—Moblaje escolar

12. Número y clase de mesas-bancos 2as de 4as plazas, pero antiguos y viejos
13. Cabida de alumnos en ellas 50
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al mobiliaje La sala de clases es espaciosa y ventilada, pero el mobiliaje es viejo y antiguo.

Imprenta de El Magisterio Español. Sóller 13 febrero de 1925
El Maestro
José Vicens Rubí

amb set finestres de dos metres quadrats cada una que la convertien en l'escola amb major lluminositat natural de les vuit. Era un dels edificis que també tenia llum elèctrica.

Com a aspectes negatius podem destacar que no tenia habitatge pel mestre ni aigua corrent.

L'ESCOLA UNITÀRIA DE NINS NÚM. 2 DE SÓLLER

L'edifici escolar era propietat de Don Domingo Rullan i l'escola estava regentada pel mestre Juan B. Mayol Canals⁴. Es va admetre amb caràcter provisional per no reunir les qualitats desitjables i per-

què a la primera no hi cabien tots els nins matriculats (63 quan només hi havia 56 places). Per tant, amb aquesta solució provisional es distribuïren 41 nins a la primera i 22 a la segona. Tot i això, l'assistència mitjana no arribava al 50 %.

La sala de classe era molt petita i no arribava als 35 metres quadrats. Com a dada curiosa cal esmentar que l'excusat estava situat a l'habitatge del mestre. No disposava d'aigua corrent i únicament tenia 3 finestres que ocupaven una superfície de 3,45 metres quadrats. També tenia llum elèctrica.

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA

EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I.—Escuelas unitarias

Provincia de Baleares

1. Pueblo Sóller

2. Escuela de ninos numero 2

3. Matrícula en el curso 1923-24 22 alumnos.

4. Asistencia media en el curso 1923-24 106 alumnos.

A.—Edificación

5. Propiedad de Dr. Domingo Rullan

6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 500 pesetas.

7. Fecha de construcción Se ignora

B.—Dependencias

8. ¿Tiene patio o jardín? No

9. Superficie total de éste ... metros cuadrados.

10. Idem por alumno de asistencia media ... metros cuadrados.

11. ¿Tiene retretes? Tiene uno en la vivienda del Maestro

12. ¿Con agua corriente o sin ella? Sin agua.

13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? Si.

14. Otras dependencias anejas Ninguna

15. Observaciones respecto al edificio Se admitió para escuela con carácter provisional por no reunir las condiciones deseadas.

C.—Sala de clases

1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) Piso 1.º

2. Superficie 7,55 metros × 4,55 metros = 34,35 metros cuadrados.

3. Volumen 7,55 metros × 4,55 metros × 3 metros = 103 metros cúbicos.

4. Superficie por alumnos de asistencia media 2,24 metros cuadrados.

5. Volumen por idem id. 2,717 metros cúbicos.

6. Iluminación: número de huecos — Boxes = 3

7. Idem superficie total 3,45 metros cuadrados.

8. Orientación — N.E.

9. Medio o sistema de ventilación empleado — Natural

10. Idem id. de calefacción — Ninguna

11. Idem id. de alumbrado — Eléctrico

D.—Moblaje escolar

12. Número y clase de mesas-bancos — 8 bipersonales y 4 corridos. Total 12

13. Cabida de alumnos en ellas — Caben 56 alumnos

14. Observaciones respecto a la sala de clase y al mobiliario — La 1.ª resulta insuficiente para los alumnos que en la actualidad asisten a la escuela.

Imprenta de El Magisterio Español.

El Maestro
Juan B. Mayol Canals.

⁴ Aulí, A; Cánovas, J; Soler, J: "Escuelas Públicas i Mastres de Sóller i Fornalutx (1900-1934)". VIII JEL. Sóller

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA

EDIFICIOS-ESCUELAS.— CURSO DE 1924-25

I.— Escuelas unitarias

Provincia de Baleares

1. Pueblo Sóller
2. Escuela de ninos
3. Matrícula en el curso 1923-24 Cuarenta y nueve 49 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 Cuarenta y nueve alumnos.

A.— Edificación

5. Propiedad de Doña Catalina Forteza
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él vecientos ochenta pesetas.
7. Fecha de construcción en el año 1903

B.— Dependencias

8. ¿Tiene patio o jardín? No
9. Superficie total de éste _____ metros cuadrados.
10. Idem por alumno de asistencia media _____ metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretes? No
12. ¿Con agua corriente o sin ella? Agua de cisterna
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? Si
14. Otras dependencias anejas Ninguna
15. Observaciones respecto al edificio _____

C.— Sala de clases

1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) planta baja
2. Superficie 12,90 metros × 6,35 metros = 81,91 metros cuadrados.
3. Volumen 12,90 metros × 6,35 metros × 4,92 metros = 403,62 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 1,64 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 8,25 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos Tres, iluminación algo escasa
7. Idem superficie total _____ metros cuadrados.
8. Orientación al Norte
9. Medio o sistema de ventilación empleado _____
10. Idem id. de calefacción _____
11. Idem id. de alumbrado _____

D.— Moblaje escolar

12. Número y clase de mesas-bancos Quince mesas-bancos bipersonales
13. Cabida de alumnos en ellas Veintidós
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al moblaje _____

Imprenta de **El Magisterio Español**. Sóller 15 febrero 1925
Doña Francisca Valls Cortés

L'ESCOLA UNITÀRIA DE NINES DE SÓLLER

Aquesta escola estava ubicada en un edifici propietat de Dona Catalina Forteza i regentada per la mestra Francisca Valls Cortès⁵. El lloguer anual que es pagava era el més elevat (680 pessetes anuals). Era la que tenia una matrícula més elevada de les vuit (68 nines) i a la vegada, la que presentava l'assistència més alta (49 alumnes), amb un percentatge del 72 % respecte a la matrícula. El principal problema era que, segons l'informe de la mestra, només tenia capacitat per a 30 alumnes. No gaudia d'aigua corrent però disposava d'una cisterna. Tot i que la sala de classe era grossa (81,91 metres quadrats) només disposava de tres finestres. També tenia un habitatge destinat a la mestra.

5 Aulí, A.; Cànovas, J.; Soler, J.: "Escoles Públiques i Mestres de Sóller i Fornalutx (1900-1934)". VIII JEL Sóller

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA

EDIFICIOS-ESCUELAS.— CURSO DE 1924-25

I.—Escuelas unitarias

Provincia de Balears

1. Pueblo de Binia Soller
 2. Escuela de Biniaraix
 3. Matrícula en el curso 1923-24 45 alumnos.
 4. Asistencia media en el curso 1923-24 29 alumnos.

A.—Edificación

5. Propiedad de Las Con. Marquesas de Zayas
 6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él, quinientas pesetas.
 7. Fecha de construcción se ignoran, está en buen estado

B.—Dependencias

8. ¿Tiene patio o jardín? _____
 9. Superficie total de éste _____ metros cuadrados.
 10. Idem por alumno de asistencia media _____ metros cuadrados.
 11. ¿Tiene retretes? si
 12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin ella
 13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? si
 14. Otras dependencias anejas ninguna
 15. Observaciones respecto al edificio en buen estado

C.—Sala de clases

1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) _____
 2. Superficie 12 metros $\times$ 5'20 metros = 62'40 metros cuadrados.
 3. Volumen 12 metros $\times$ 5'20 metros $\times$ 2 metros = 124'80 metros cúbicos.
 4. Superficie por alumnos de asistencia media 3'46 metros cuadrados.
 5. Volumen por idem id. 10'40 metros cúbicos.
 6. Iluminación: número de huecos 3 ventanas y un balcón
 7. Idem superficie total 1'30 + 2'16 + 2'46 = 6'92 metros cuadrados.
 8. Orientación _____
 9. Medio o sistema de ventilación empleado abriendo alguna ventana
 10. Idem id. de calefacción _____
 11. Idem id. de alumbrado eléctrico

D.—Moblaje escolar

12. Número y clase de mesas-bancos 9 individuales, 9 a 2 plazas y 1 a 5 plazas
 13. Cabida de alumnos en ellas 48
 14. Observaciones respecto a la sala de clase y al moblaje ninguna

Imprenta de El Magisterio Español.

L'ESCOLA UNITÀRIA DE NINS DE BINIARAIX

Amb l'edifici propietat de la Marquesa de Zayas, aquesta era la única escola regentada per un interí, el mestre Juan Miralles Torres⁶. Tot i que l'informe no està signat i tampoc reflexa que es tractava d'una escola de nins, podem assegurar sens dubte que es referia a aquest centre educatiu.

La sala de classe tenia una superfície de 62,4 metres quadrats i una capacitat de 48 alumnes. Era una de les poques que podia acollir tots els alumnes matriculats sense problemes d'espai. Tot i això, la mitjana d'assistència no arribava als 30 nins (61 % del total). A més a més de tres finestres, l'edifici comptava amb un balcó. També disposava de llum elèctrica.

6 Aulí, A; Cánovas, J; Soler, J: "Escoles Públiques i Mestres de Sòller i Fornalutx (1900-1934)". VIII JEL Sòller

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA

EDIFICIOS-ESCUELAS.— CURSO DE 1924-25

I.—Escuelas unitarias

Provincia de Baleares

1. Pueblo de Soller
2. Escuela de Biniaraix, Cilla de nines
3. Matrícula en el curso 1923-24 17 niñas alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 14 alumnos.

A.—Edificación

5. Propiedad de no se sabe
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 350 pts pesetas.
7. Fecha de construcción no se sabe

B.—Dependencias

8. ¿Tiene patio o jardín? no
9. Superficie total de éste 9m x 9m = 81m² metros cuadrados.
10. Idem por alumno de asistencia media 4'88 metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretes? no
12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? si
14. Otras dependencias anejas _____
15. Observaciones respecto al edificio _____

C.—Sala de clases

1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) Planta baja
2. Superficie 3'95 metros × 2'95 metros = 35'45 metros cuadrados.
3. Volumen 3'95 metros × 2'95 metros × 3 metros = 106'02 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 2'09 metros cuadrados.
5. Volumen por idem id. 6'238 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos dos
7. Idem superficie total 2 metros cuadrados.
8. Orientación N.O.
9. Medio o sistema de ventilación empleado se abren las ventanas
10. Idem id. de calefacción ninguna
11. Idem id. de alumbrado ninguna

D.—Moblaje escolar

12. Número y clase de mesas-bancos 5 bancos bipersonales
13. Cabida de alumnos en ellas diez alumnos
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al mobiliario _____

Imprenta de El Magisterio Español.

Biniaraix (Soller) 15 febrero 1925
de maestra
Margarita Vicens Martorell

L'ESCOLA UNITÀRIA DE NINES DE BINIARAIX

Al full estadístic apareix “no se sabe” a la casella destinada a saber qui era el propietari de l’edifici. Per tant, no es pot saber si era particular o municipal. L’escola estava regentada per la mestra Margarita Vicens Martorell⁷. Tot i que era l’escola amb la matrícula més baixa (17 alumnes), presentava el percentatge més alt d’assistència, juntament amb l’Escola de Nins del Port, amb un 82 %. Disposava únicament de cinc bancs bipersonals, insuficients si tenim en compte que la mitjana d’assistència era de 14 nines. Tenia un pati molt petit i l’espai de la sala de classe era també molt reduït.

La sala de classe tenia dues finestres d’un metre quadrat cada una i l’escola disposava d’habitatge per a la mestra. No disposava de llum elèctrica.

7 Aulí, A; Cànovas, J; Soler, J: “Escoles Públiques i Mestres de Sóller i Fornalutx (1900-1934)”. VIII JEL Sóller

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA

EDIFICIOS-ESCUELAS. — CURSO DE 1924-25

I.—Escuelas unitarias

Provincia de Baleares

1. Pueblo Puerto Sóller
 2. Escuela de niños
 3. Matrícula en el curso 1923-24 39 alumnos.
 4. Asistencia media en el curso 1923-24 22 alumnos.

A.—Edificación

5. Propiedad de el municipio
 6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 00 pesetas.
 7. Fecha de construcción es antiquísima

B.—Dependencias

8. ¿Tiene patio o jardín? patio
 9. Superficie total de éste 211'20 metros cuadrados.
 10. Idem por alumno de asistencia media 6'60 metros cuadrados.
 11. ¿Tiene retretes? los
 12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin ella
 13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? si
 14. Otras dependencias anejas un oratorio
 15. Observaciones respecto al edificio la sala de clase mala

C.—Sala de clases

1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) planta baja
 2. Superficie 12 metros $\times$ 2'55 metros = 60'25 metros cuadrados.
 3. Volumen 12 metros $\times$ 2'55 metros $\times$ 2'5 metros = 511'25 metros cúbicos.
 4. Superficie por alumnos de asistencia media 1'88 metros cuadrados.
 5. Volumen por idem id. 6'60 metros cúbicos.
 6. Iluminación: número de huecos seis
 7. Idem superficie total 11'26 metros cuadrados.
 8. Orientación al Este
 9. Medio o sistema de ventilación empleado el natural
 10. Idem id. de calefacción ninguno
 11. Idem id. de alumbrado eléctrico

D.—Moblaje escolar

12. Número y clase de mesas-bancos 14 de la clase antigua
 13. Cabida de alumnos en ellas tres en cada una
 14. Observaciones respecto a la sala de clase y al mobiliario la sala de clase y el mobiliario son malos

Imprenta de El Magisterio Español.

 Puerto Sóller 15 febrero 1925 Juan Covas Capó **L'ESCOLA UNITÀRIA DE NINS DEL PORT DE SÓLLER**

Aquesta escola estava també situada en un edifici de propietat municipal i regentada pel mestre i capellà Juan Covas Capó⁸. Amb una capacitat per a 42 alumnes, era juntament amb l'anterior la que tenia un percentatge d'assistència major (una mitjana de 32 nins dels 39 matriculats). L'espai era suficient, tot i que, segons l'informe, el mobiliari estava en molt mal estat. Els pupitres o bancs dels alumnes eren molt antics. La sala de classe era espaiosa i comptava amb sis finestres de quasi dos metres quadrats cada una. Tot i això, segons el mestre, no presentava unes condicions acceptables. Així mateix, l'edifici comptava amb un habitatge pel mestre i el seu pati era el més gran de tots.

8 Aulí, A; Cánovas, J; Soler, J: "Escuelas Públicas i Mestres de Sóller i Fornalutx (1900-1934)". VIII JEL Sóller

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA

EDIFICIOS-ESCUELAS.— CURSO DE 1924-25

I.— Escuelas unitarias

Provincia de Baleares

1. Pueblo Fornalutx

2. Escuela de ninos de Fornalutx

3. Matricula en el curso 1923-24 33 alumnos.

4. Asistencia media en el curso 1923-24 20 alumnos.

A.— Edificación

5. Propiedad de Particular

6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 50 pesetas.

7. Fecha de construcción _____

B.— Dependencias

8. ¿Tiene patio o jardín? un patio

9. Superficie total de éste 100'19 metros cuadrados.

10. Idem por alumno de asistencia media 5 metros cuadrados.

11. ¿Tiene retretes? uno para niños y otro para el Maestro.

12. ¿Con agua corriente o sin ella? corriente

13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? no

14. Otras dependencias anejas ninguna

15. Observaciones respecto al edificio hay que hacer reformas

C.— Sala de clases

1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) un solo piso

2. Superficie 13'40 metros × 5'20 metros = 69'68 metros cuadrados.

3. Volumen 13'40 metros × 5'20 metros × 3'62 metros = 252'241 metros cúbicos.

4. Superficie por alumnos de asistencia media 3'48 metros cuadrados.

5. Volumen por idem id. 12'612 metros cúbicos.

6. Iluminación: número de huecos 5 aberturas

7. Idem superficie total 6'02 metros cuadrados.

8. Orientación Norte

9. Medio o sistema de ventilación empleado las ventanas

10. Idem id. de calefacción ninguno

11. Idem id. de alumbrado la electricidad

D.— Moblaje escolar

12. Número y clase de mesas-bancos, 9 bipersonales y 6 de 5 puestos

13. Cabida de alumnos en ellas 48 alumnos

14. Observaciones respecto a la sala de clase y al moblaje, la sala hay que mejorarla y el moblaje es regular.

Imprenta de **El Magisterio Español.** Fornalutx 15 febrero 1925.
col. Maestro.
Aut. Saura

L'ESCOLA UNITÀRIA DE NINS DE FORNALUTX

Aquest era un edifici particular, però no ens consta qui era el seu propietari. L'escola estava regentada pel mestre Antonio Saura Sanz⁹. Tenia capacitat per a 48 alumnes i la matricula era únicament de 33 (dels quals només n'assistien 20 de forma habitual, un 60 % del total).

És la única que disposa d'aigua corrent i destaca de forma explicita que comptava amb un excusat pel mestre i un altre pels nins. Segons el mestre, l'edifici necessitava ser reformat. És el que pagava un lloguer més baix (50 pessetes anuals) i no tenia habitatge pel mestre.

La sala de classe comptava amb cinc finestres de poc més d'un metre quadrat cada una i també tenia llum elèctrica.

⁹ Aulí, A.; Cànovas, J.; Soler, J.: "Escoles Públiques i Mestres de Sóller i Fornalutx (1900-1934)". VIII JEL Sóller

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA

EDIFICIOS-ESCUELAS.— CURSO DE 1924-25

I.—Escuelas unitarias

Provincia de Baleares

1. Pueblo de Fornalutx

2. Escuela de niñas de Fornalutx

3. Matricula en el curso 1923-24 19 alumnos.

4. Asistencia media en el curso 1923-24 6 alumnos.

A.—Edificación

5. Propiedad de particular

6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 100 pesetas.

7. Fecha de construcción _____

B.—Dependencias

8. ¿Tiene patio o jardín? no

9. Superficie total de éste _____ metros cuadrados.

10. Idem por alumno de asistencia media _____ metros cuadrados.

11. ¿Tiene retretes? uno

12. ¿Con agua corriente o sin ella? _____

13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? si

14. Otras dependencias anejas 5

15. Observaciones respecto al edificio pueden mejorarse

C.—Sala de clases

1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, pisos primero y segundo) piso 1.º

2. Superficie 3'21 metros $\times$ 4'20 metros = 34'48 metros cuadrados.

3. Volumen 3'21 metros $\times$ 4'20 metros $\times$ 3'93 metros = 129'30 metros cúbicos.

4. Superficie por alumnos de asistencia media 5'74 metros cuadrados.

5. Volumen por idem id. 21'55 metros cúbicos.

6. Iluminación: número de huecos izquierda. 3 ventanas.

7. Idem superficie total 3'28 metros cuadrados.

8. Orientación sur

9. Medio o sistema de ventilación empleado las ventanas

10. Idem id. de calefacción ninguna

11. Idem id. de alumbrado _____

D.—Moblaje escolar

12. Número y clase de mesas-bancos 6 mesas bipersonales.

13. Cabida de alumnos en ellas 12 niñas

14. Observaciones respecto a la sala de clase y al moblaje bien. Moblaje regular.

Imprenta de El Magisterio Español.

Fornalutx 15 febrero 1925
La Maestra
Isabel Gelabert

L'ESCOLA UNITÀRIA DE NINES DE FORNALUTX

Al full estadístic apareix “no se sabe” a la casella destinada al propietari de l’edifici. Per tant, no es pot saber si era particular o municipal. L’escola estava regentada per la mestra Isabel Gelabert Riera¹⁰. Amb només 19 alumnes matriculades, era la que tenia el nombre i la mitjana d’assistència més baix (6 nines i un 31 %). La sala de classe, de 34,48 metres quadrats i amb 3 finestres, tenia capacitat per 12 alumnes.

És la única de les escoles que estava orientada al sud. No disposava d’aigua corrent i comptava amb un habitatge per a la mestra.

10 Aulí, A; Cànovas, J; Soler, J: “Escoles Públiques i Mestres de Sóller i Fornalutx (1900-1934)”. VIII JEL Sóller

Com a conclusió podem ressaltar que les escoles unitàries de Sóller i Fornalutx estaven ubicades a edificis dels que dos eren de propietat municipal, cinc eren de particulars i un de propietat desconeguda. Per les particulars es pagava una renda que oscil·lava entre les 50 i les 680 pessetes anuals. La data de construcció de la majoria d'escoles la desconeixien els mestres i només dues tenien pati (un de 200 i l'altre de 100 metres quadrats).

El nombre de nins matriculats era superior al de les nines. Les ràtios per mestre/a eren elevades, amb un marcat absentisme escolar.

Totes les escoles tenien excusat. De totes elles tant sols una tenia aigua corrent i una altra aigua de cisterna. Així mateix, de les vuit escoles, sis tenien habitatge pel mestre o la mestra i dues no. S'ha de dir que quatre de les escoles (les de nins) estaven regentades per homes i tres per dones (les de nines).

Les aules es ventilaven obrint les finestres de les que la majoria estaven ben dotades i per tant la il·luminació aparentment era bona. Cap d'elles tenia sistema de calefacció. S'ha de dir que a les observacions en tots els casos els mestres i les mestres comentaven que les aules estaven be en general però que els mobles eren antiquats i vells.

Jaume Albertí i Catalina Bernat

Quatre dècades del col·legi Es Puig (2)

Experiències i innovacions educatives

Resum

A les Desenes Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx presentàvem la primera part de "Quatre dècades del col·legi Es Puig". En ella explicàvem, sobretot, el seu naixement i transcurs, detallant d'aquesta escola la gestació, construcció, inauguració i organització, afegint les millores educatives i la suma dels necessaris serveis. També enllistàvem els 280 mestres que han passat pel centre des del 1976 fins el 2016. Ara, a les Onzenes Jornades i en aquesta segona part, pretenem fixar les experiències i innovacions educatives més significatives que s'hi han desenvolupat en durada i contingut. De cada una s'exposa el tema, els cursos i els nivells d'aplicació i els professionals que hi han fet feina. Subratllam aquells aspectes que tinguin especial incidència amb Sóller. La història, el medi i el llenguatge locals, el nostre patrimoni material i immaterial, les activitats físiques i intel·lectuals que han potenciat la vall... En definitiva, totes aquelles matèries que han practicat la vessant sollerica hi són presents. També, al final, hi afegim unes petites biografies de dues directores ja finides: la sollerica Matilde Girbent i la deianenca Francisca Sunyer.

1. Els voltants del col·legi fa cents, mils i milions d'anys

(Tema del desè aniversari, el 1986. Fonts: Guillem Colom, geòleg, i Plàcid Pérez, historiador)

El 1986 l'escola ja té deu anys. Per això, es munta una petita exposició a la sala de professors sobre la seva inauguració i documentació dels primers anys. També es vol mostrar un poc el puig d'en Canals abans de la construcció del col·legi Es Puig, cents d'anys abans, mils d'anys abans, milions d'anys abans. Per a les preguntes: què hi hagué a aquest indret? i qui l'habità?, el museu Waldren de Deià aporta per a la vessant prehistòrica de l'exposició un esquelet de myotragus i el Museu del carrer de sa Mar deixa ceràmica púnica i romana trobada a la zona. Per a la lectura dels escolars, també s'imprimeix aquest full que reproduïm i que resumeix la importància històrica de l'indret que acull el nou col·legi.

"Des de l'any 1976 la nostra escola viu a un edifici construït sobre l'esquena d'un terreny elevat: el Puig d'en Canals o Puig d'en Muntaner. Aquesta muntanyeta té 55 metres a les parts més altes que es conserven (davant el carrer i en front del pati) perquè per fer el col·legi l'aplanaren un poquet. Es Puig, per tant, està 55 metres sobre el nivell de la mar, que és una altura sense importància en el nostre Sóller muntanyós, però temps enrere va ser un dels principals llocs de població de la vall.

POBLAT PREHISTÒRIC: Fa 3.000 anys, en l'Edat del Bronze, quan encara la vila no es trobava a la part alta de la vall, els nostres avantpassats prehistòrics vivien a dos pujols que tocaven l'Albufera de

Notosauri de grans dimensions amb pasta de paper realitzat per Bernat Reinés (exconserge del Puig) i que es troba a un dels buits d'escala del centre. Pels voltants de l'escola s'hi han trobat vèrtebres que es conserven al Museu de Ciències

ca s'Hereu. Eren sa Roca Roja i es Puig d'en Canals. Habitaven coves i habitacions construïdes per ells i s'hi ha trobat nombrosos restes ceràmics, utensilis i ossos. També es Puig degué ser residència púnica i romana i tots aquests pobladors degueren escollir aquest redol per la bona situació geogràfica. Els primers pobladors de Sóller degueren arribar per mar, pujaren torrent amunt, es trobaren amb el llac de ca s'Hereu (Monument), però decidiren habitar els pujolets del costat perquè no hi havia mosquits i podien escampar la vista per defensar-se millor.

L'ALBUFERA: Des del temps geològic anomenat Quaternari, fa 10 milions d'anys, el que avui és la zona baixa de l'Horta, als voltants del Monument, era una albufera, un llac interior d'aigües baixes que rebia les aigües de totes els torrents de la Serra i dels torrentons veïnats: son Sales i es Faiot. Aquesta albufera vessava a la mar per l'estret de sa Roca Roja, per un salt d'aigua vora el que avui és l'encreuament del tramvia. Degué ser lloc de caça d'aquests primers pobladors del Puig, on hi devien trobar aus aquàtiques i pesca en abundància. Imaginau-los baixant per can Cuscanti, can Mart, can Catany i can Bernat Lluetí (avui en dia finques veïnes del col·legi) fins arribar a l'aigua dolça!

LES FEBRES "TERSIANES": Aquesta albufera, part d'ella, existí fins fa 350 anys perquè s'ha trobat documentació on se'n parla a l'hora de marcar fites o divisió de finques. S'anà dessecant per convertir-se en horta o evitar els mosquits que provocaven el paludisme. Els sollerics entrats en anys encara recorden haver sentir anomenar les "febres tersianes" que te repetien al tercer dia i eren la branca benigna de la malaltia del paludisme. Avui en dia un topònim encara recorda aquest llac: s'Horta de s'Albufera de ca s'Hereu, vora el Monument, redol que en jornades de fortes pluges encara pateix inundacions.

MYOTRAGUS I PORT DE SÓLLER: Però les curiositats sobre els terrenys que envolten la nostra escola no acaba aquí. ¿És possible que el nostre home prehistòric conegués el Myotragus, la cabreta mallorquina de fa 4.000 anys? No es pot assegurar, però la població d'aquest animal va ser molta per aquests redols i la desaparició hagué de menester un depredador.

Més enfora en el temps, durant el quaternari de fa 10 milions d'anys, podem comprovar que es Puig es trobava vora un altra meravella de la naturalesa. El Port de Sóller no tenia la forma de copinya i la mar entrava fins quasi vora sa Figuera i fins a sa Roca Roja.

NOTOSAURIS: I tornam al Puig, un pujol sorgit del fons de la mar fa 200 milions d'anys, durant el Triàsic de l'Era Secundària. Quan Mallorca encara no estava dibuixada així com és ara, tota eren llacs on habitaven grans animals anteriors als dinosaures. Uns d'ells eren els notosauris, gran rèptils nedadors que es submergien pels grans llacs que tapaven tot Mallorca. Al Museu de Ciències de Sóller es conserven vèrtebres de notosauri trobades vora la nostra escola."

Serveixi, per tant, aquest escrit com inici d'una desfilada de petits capítols que mostraran les experiències

educatives més significatives que s'han desenvolupat a aquest centre educatiu durant aquests quaranta anys d'existència, 1976-2016. El veterà psicòleg americà Howard Gardner proposa que tothom té, en més o menys grau, set **intel·ligències** diferents: **musical, cineticocorporal, logicomatemàtica, lingüística, espacial, interpersonal i intrapersonal**. Per això l'escola ha fomentat i fomenta experiències en totes les matèries.

2. L'educació física i els esports

(Des del 1976. Fonts: els mestres Antonio Rivera, 2ª Etapa d'EGB, i Maties Rabassa, Primària)

Des de l'inici de les activitats d'aquesta nova escola, el mestre Antonio Rivera García, que fins ara i des del 1967 havia exercit a l'escola unitària de l'Horta, es responsabilitza de coordinar els alumnes de la Segona Etapa d'EGB del col·legi, n'és professor i s'encarrega de l'educació física del majors. Transcrivim la carta que ens ha enviat des de la seva jubilació a Talavera de la Reina on es detalla la seva labor educativa en aquesta matèria.

“Reunido el Claustro de Profesores en septiembre de 1976, tomamos la decisión de que me hiciera cargo de las clases de Educación Física de los alumnos de 6º, 7º y 8º de EGB puesto que era el único profesor habilitado con la titulación adecuada para dicha actividad. Durante once cursos consecutivos desarrollé mi trabajo con la mayor ilusión, dedicación plena y sin ningún incidente notable.

En la inauguración oficial del colegio (octubre 76), le comenté a la Delegada Provincial que en lo referente a las instalaciones deportivas su discurso había pecado de triunfalista: el gimnasio no era adecuado por sus reducidas dimensiones y escaso material; en cuanto a las pistas deportivas, el asfalto no era la mejor solución. En compensación, Doña Matilde a lo largo de sus años de directora siempre atendió con prontitud mis peticiones de todo lo necesario para la actividad deportiva del colegio.

Cada uno de los seis grupos de alumnos-as que integraban el 6º, 7º y 8º de EGB, recibía dos horas semanales de Educación Física. Los niños y niñas que participaban en las competiciones escolares de carácter local, comarcal y provincial recibían otra preparación específica en la hora previa al comedor escolar.

Las mañanas de los sábados participábamos en convivencias y competiciones deportivas con los colegios de la Caridad y el Convento. Eran jornadas intensas que requerían un trabajo y organización previas con los otros profesores responsables: el Padre Dome y Marcelino Got. La verdad es que la ilusión de cientos de niños-as compensaba nuestros esfuerzos y horas extras. Las actividades se realizaban en las instalaciones de los colegios, en la pista del Victoria y en el campo de fútbol del Puerto que disponía de pista de atletismo. Para las carreras de fondo preparábamos el correspondiente circuito urbano, sólo nos preocupaba que todos llegaran sanos y salvos a la meta. Algún viaje extra hicimos a Palma, sa Pobra o Manacor cuando lo requerían las competiciones provinciales.

Volviendo al colegio Es Puig, Jema era la responsable de las clases de Educación Física de la Primera Etapa de EGB y también una gran ayuda en la preparación y realización de las actividades ya comentadas de los sábados. Como colofón a tanta deporte, los viernes en la hora previa al comedor organizábamos un partido (casi siempre de fútbol pista) entre profesoras y alumnos. Era una buena válvula de escape a tantas horas metidos en el aula.

Jugadores de l'equip de bàsquet femení del col·legi a l'entorn del 1980. D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Encarna Carrillo, Cati González, Cati Català, Maria Girbent, Teresa Reynés, Ana Maria Rullan, Mª Francisca Cabot i Pia Pedretti.

La realidad es que fueron años que recuerdo con mucho agrado y siempre valoraré la ilusión y el esfuerzo de todos los alumnos y alumnas con los que tuve la suerte de trabajar”

Des de que l'Administració, tant a la pública com a la concertada, comença a fer-se càrrec de professors especialistes en Educació Física, disminueixen i desapareixen les voluntarioses jornades extraescolars entre distints centres de la localitat. Amb el temps els especialistes en EF arriben a ser suficients per cobrir totes les hores lectives. Les jornades esportives intercentres de Sóller no es van celebrar més. Encara que el Consell de Mallorca promou l'esport escolar i des les activitats extraescolars s'intenta participar, al final s'està imposant que quasi tots els infants realitzin esport competitiu i federat a diferents clubs de la vall. Això sí, els governs de Pacte del Govern Balear han organitzat i organitzen jornades esportives.

Les instal·lacions esportives del col·legi s'han anat millorant. En temps de Vicenç Pérez mestre i regidor, s'asfalta el pati de nou amb una capa més fina i adequada per practicar esport. També s'anivellen les dues pistes. El pavelló és d'ús exclusiu del centre durant l'horari escolar i amb Na Mercè Valero, també professora d'Educació Física, s'inicien classes de psicomotricitat, adequant el gimnàs per a aquest propòsit, psicomotricitat que des del 2011 també s'imparteix a la nova Infantil del Puig.

3. L'aula d'Educació Especial UEECO (Ropit)

(Des del 1981. Fonts: les mestres Francisca Juan i Eva Aparicio)

Des del 1981 Es Puig és seu d'una aula comarcal d'Educació Especial, en principi independent de l'activitat general del centre. A partir del 1986, i amb la posada en marxa de la Integració per part de l'administració educativa, les activitats d'aquest servei s'enxarxa amb les altres del centre. Per això compta amb especialistes PT, ATE i logopèdia. La tasca específica d'aquesta aula amb els alumnes que acull és desenvolupar en el màxim de les possibilitats: les capacitats de comprensió i expressió que afavoreixen la comunicació, les estratègies cognitives per a la resolució de problemes de la vida diària, les capacitats d'autoconeixement i presa de decisions, l'afectivitat integrada, l'autonomia i integració social, els coneixements per a la vida pràctica diària, les habilitats i destreses que orientin cap a la formació professional i habilitats perceptives i manipulatives.

El 1994 aquesta aula es batejada Ropit, augmentant la seva implicació amb l'escola. A continuació enllistam quatre dels seus tallers més significatius d'interacció amb la resta del centre:

HORT I GALLINER: en un principi i a partir del 1994 a una marjada vora el pati de terra de l'escola es sembren flors i plantes aromàtiques. Més tard, amb l'ajuda dels mestres Jaume Garcies i Bernat Lladó, es decideix agafar més terreny i començar un petit hort que es manté durant dos cursos. Aquesta experiència, molt gratificant, permet treballar molts continguts educatius. El galliner s'inicia a la mateixa època i l'aula Ropit s'encarrega de netejar, donar menjar a les gallines i recollir els ous. Posteriorment s'impliquen més aules i arriba a tenir la seva pròpia comissió. Desapareix per problemes, com el de la grip aviar i la higiene vora un pati de joc.

COL·LABORACIONS: l'aula Ropit participa en les produccions manuals enxarxades en la tenda del Taller Ocupacional Estel Nou, ajuda en les setmanes culturals del centre mostrant o organitzant tallers, confecciona les tapes de la revista escolar en distintes tècniques plàstiques, participa en la decoració dels escenaris i espais de les festivitats (Nadal, Sant Antoni...)

CUINA: s'enxarxa la possibilitat de compartir amb altres alumnes i mestres aquesta activitat, s'elaboren les receptes de cuina mallorquina que en el passat projecte europeu Comenius del 2014 es recollen en un llibre titulat "Comenius recipe book. History and european tradicions".

EDUCACIÓ EMOCIONAL: durant tres cursos consecutius i des del 2003 es fa aquest taller. Sorgeix com a grup de treball per presentar al CEP i les persones implicades són: Joana Mª Feliu, Eva Aparicio, Francisca Juan i Margalida Eugènia (mestra de religió que treballa l'educació emocional en les seves hores). Hi ha implicació de molts mestres.

4. Lectoescriptura a base de llibrets creats pels alumnes

(1983-1989. Font: la mestra Catalina Bernat a *Cicle Inicial d'EGB*)

El mètode progressiu de lectura “Lletra per Lletra” de les escoles Rosa Sensat amb els fonaments de Marta Mata, Montserrat Correig i Josep Maria Cormand és aplicat a Catalunya durant els anys setanta del segle passat. A Mallorca també el posa en funcionaments amb el nom “Ansa per ansa” l’escola Mata de Jonc de Elisabet Abeyà, Maria Fortuny i Assumpta Mascaró. A les Balears aquest mètode s’acompanyava dels llibrets de lectura “De mica en mica” de Ramon Bassa. També l’aplica a Deià Jaume Albertí i a Sóller Antònia Marquès. És un mètode, a la vegada, analític i sintètic que permet aprendre les lletres, paraules, frases i textos d’una manera conjunta. També els infants poden crear, setmanalment, els seus propis vocabularis i contes sobre grafies concretes, una per setmana, i confeccionar llibrets. És un veritable autoaprenentatge.

“Durant els inicis del Puig, anys 70 i 80 del segle passat, el grup d’infants de primer d’EGB que ha d’investir definitivament l’aprenentatge de la lectura i l’escriptura és molt heterogeni. Venen de diferents parvularis. Mentre que uns llegeixen a la perfecció altres ni coneixen les vocals. Es Puig no té Infantil ni tampoc hi ha especialista ni mestra de suport amb un grup nombrós d’alumnes fregant els 40. En contacte amb n’Antònia i en Jaume m’anim a aplicar aquest mètode que desenvolupa la creativitat. Els alumnes més avançats no s’avorreixen i gaudeixen creant històries i confeccionant els llibrets i els més endarrerits van treballant la lectoescriptura tira a tira ajudats pels altres, convençuts que el resultat final, el conte, també l’han creat ells.” Catalina Bernat

“Exemples de contes i els sons i les grafies que treballen, curs 1985-1986: La nina perduda (vocals), Mamà va a pescar (m), Es papà troba una pipa (p), Na Paula troba mil pessetes (l), En Tomeu juga amb una pilota (t), Déu (d), N’Aina va a sa neu (n), En Joanet mira es Sol (s, ss), En Lluís i es llamp (ll), Sa fada (f), El rei i la reina (r, rr), Na Catalina troba un cavall (c, qu)...

5. Les sortides de Medi i treballar Sóller a l’aula

(Des del 1984. Fonts: inicis de les mestres Francisca Sunyer i Catalina Bernat i molts/es altres)

Es pot dir que les primeres experiències i innovacions educatives a aquesta escola comencen introduint temes sollerics, amb visites i fitxes, a l’assignatura de Medi. Ho fan des del 1984 la veterana Francisca Sunyer i la novella Catalina Bernat, llavors mestres de la Primera Etapa d’EGB.

“Els llibres de text de Coneixement del Medi, segons el meu punt de vista, no reflectien gens la realitat dels nins de Sóller o de qualsevol altre lloc o poble de les Illes (...) Francisca Sunyer Mas em va animar a intentar-ho i a experimentar, amb el seu curs i el meu, quart i segon d’EGB, una sèrie de temes que anàvem preparant, com per exemple: les muntanyes, els torrents, els arbres, les feines del bosc... i vàrem començar, sense presses, a preparar el que nosaltres anomenàrem “les Sortides” (...) Evidentment el temes eren en català, amb el consentiment dels pares respectius. Devia ser aproximadament l’any 1984 i combinàvem aquestes experiències amb el llibre de text de Medi que continuava essent en castellà.”

Catalina Bernat: del quadern didàctic “Sortides de Medi” DGOI de la Conselleria d’Educació, 2003.

“Quan una nina de Sóller no sap què és una alzina, malgrat haver-ne vistes a munts, quan al llarg d’una excursió no pot dir cap nom d’arbut o d’herba florida, quan pot recitar els límits de l’Estat Espanyol i no és capaç d’anomenar Bunyola, Deià i Fornalutx com a pobles veïnats del seu (...) quan totes aquestes coses passen i els mestres no poden evitar descobrir-ho, ja no queda més remei que plantejar-se

tirar a terra les parets de l'escola i sortir a observar la vida de l'entorn (...) Piaget: la raó implica un element social de cooperació (...) Vassel: la ciència és l'aventura del esperit."

Francisca Sunyer: d'un article publicat a la revista Inter CEP, 1989.

.....
Alumnes de quart de Primària treballant una descoberta històrica de Plaça: banc de Sòller, campanar, casal-estació, fossar, furgó-correu, monument de guerra, murades, peixateria, refugi de guerra, torrent tapat, torre presó, troneres...
.....

Durant els quaranta anys de Puig ja són molts els temes sollerics portats a les aules de ciències. En seleccionam alguns amb l'índex del seu contingut, sempre treballat amb visites i fitxes:

L'AJUNTAMENT I ELS SEUS SERVEIS: policia, ambulatori, regidoria de cultura, oficina d'informació, biblioteca, brigada, recaptació, recollida de fems... i biografies dels fills il·lustres.

VISITA A L'ARXIU MUNICIPAL I EL FIRÓ: els fets del 1561, el llibre de Sentències, les llegendes sobre 11 de maig, l'origen musulmà i cristià de la vila de Sòller (Sobre aquest darrer punt n'exposam un resum d'una fitxa escolar)

ELS ARBRES DE LA MUNTANYA: alzina, pi, garrofer, olivera.

L'ART DE FER OLI: les tafones morunes o de biga, els elements (tramuja, trull, rutló, esportins, piques, pinyolada...), el premsat actual

EL BOSC EN L'ACTIVITAT DE L'HOME: sitja i barraca, forn de calç, casa de neu i pou, caça a coll.

A BINIBASSÍ PER SES MARJADES: olivar, tafona, molí d'aigua, alqueria.

DESCOBERTA DE FORNALUTX: carrers empedrats, rentadores o raigs, teules pintades.

DE MONCAIRE A BÀLITX: voltors, finques, bosc, sitges, caceres...

EL CAMÍ DE BENIDORM: geografia física de la nostra vall (muntanyes, valls i torrents) i llacunes del Triàsic on hi nedaven notosauris.

ELS CINC PONTS: marjades, camins, infraestructures ferroviàries...

EL PUIG MAJOR: estació meteorològica, base aèria...

CINEMA I MEDI: projecció de fragments de films i activitats de ciències. Exemples:

“Goril·les en la boira” (la conducta dels animals), “Hatari” (animals africans), “El maquinista de la general” (els ferrocarrils, tren de Sòller), “Les vacances del senyor Hulot” (turisme), “Nanook el esquimal” (la vida al pol Nord), “King Kong” (accidents de costa i dinosaures), “El planeta dels simis” (accidents

de muntanya), “Greystoke” (necessitats i educació humana), “La selva maragda” (defensa de la selva), “El petit salvatge” (el cos humà i l’educació), “Temps moderns” (industrialització i despersonalització)...

EL MERCAT: peixateria, queviures, carnisseria, verdures, fruiteria, llegums cuits, bar, zelador, animals vius...

PESCA I EL TURISME AL PORT: mitjans de transport, formes de capturar peix, nuclis turístics...

PELS VOLTANTS DE PLAÇA: arrambador de pont, Banc de Sòller, campanar, casal-estació, fossar, furgó-correu, monument de guerra, murades, peixeteria, portal de murada, refugi de guerra, reixats de ferro, torre presó, torrent tapat, troneres.

LES FONTS DELS CARRERS DE SÓLLER: llistat, visita d’algunes, característiques...

EL MODERNISME: Església, Banc de Sòller, Can Prunera, forja-reixats...

ELS MUSEUS DE SÓLLER: Can Prunera, Ciències, Jardí Botànic, Etnològic.

ELS PERIÒDICS LOCALS: parts d’un escrit, tipus d’escrits, composició, impressió...

LA CIUTAT SOSTENIBLE: Deixalles, Sòller Recicla.

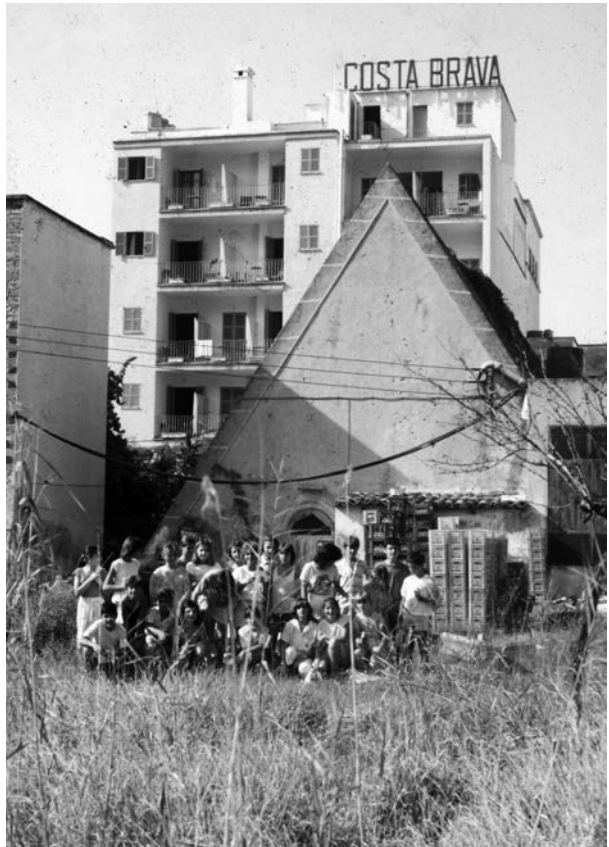
EL TREN DE L’ART: visita als tallers i cotxeres, platja de vies i catenària, funcionament, història, visita a les expos de Miró i Picasso i els seus elements plàstics.

TANQUES DE CAN SERRA: pintures i escultures de la col·lecció Pere Serra.

ELS REFUGIS DE GUERRA DE SÓLLER I EL PORT: Ca n’Alic, Sa Raval, Platja d’en Repic (darreres de l’hotel Costa Brava), Es Través, escales carrer de Sant Ramon, Santa Catalina...

FIRÓ: cronologia dels fets, llegendes, vestuari, les vicissituds del fornaltuxenc Joan Arbona, gloses i arengues, personatges històrics, com era la vila de Sòller... I precisament, pel seu interès i per ser poc conegut, transcrivim a continuació la fitxa escolar de lectura sobre l’origen islàmic i cristià de la vila com era Sòller en el segle XVI:

*Pels documents sabem que en temps de la dominació islàmica de Mallorca (903-1229) l’illa estava dividida en districtes anomenats yuz. El yuz de Sòller, una vall rica, va ser repartit pel Rei en Jaume el 1.230 entre els següents **MAGNATS QUE L’AJUDAREN A LA CONQUESTA DE MALLORCA: Gastó de Bearn:** alqueries de Fornalutx, Binirossí i Binibolaix, part dels Montreals, zones de cases dins Sòller (carrer de sa Lluna) i part d’hort (Villalonga?, Camp de s’Oca?). **Bernat de Santa Eugènia:** illeta de cases a Sòller entre sa Plaça i es*

Itinerari educatiu fet l’any 1986 als refugis de la Guerra Civil de Sòller i el Port: Raval, Ca n’Alic, es Través, escales de Sant Ramon, Santa Catalina... La foto correspon al que hi havia darrere l’hotel Costa Brava.

carrer d'en Serra. **Bisbe de Girona:** l'altra part dels Montreals, les alqueries de Biniaraix i Binibassí (que les donà a Guillem de Torroella, el seu nebot) i part de cases de dins Sóller. **L'Abat de Sant Feliu de Guíxols:** ets Abats de Fornalutx i hort. **Comte d'Ampúries:** tota sa Figuera fins a Bàlità, la Villalonga, Alconàsser, sa Plaça, part des Torrent Major fins a sa Volta Piquera i s'Alqueria des Comte. **El rei Jaume I** es quedà totes les alqueries de muntanya.

L'aspecte de la vila de Sóller durant la dominació islàmica era el d'un petit nucli urbà, amb cases disseminades separades per horts i tanques, i unes alqueries a fora vila que es podien autoabastir (hort, animals, vinya, pastura, forn). **LES ALQUERIES EREN:** **Binirossí, Castelló, Montreals, Binibolaix** (entre ses Treus Creus i sa Font de s'Olla), **l'Ofre, Monnàber, Xulavre** (Piquetes de s'Arrom), **Entrecampos, Adbinibassa, Binibassí, Binaraix, Bini, Bàlità, Montcaire, Alconàsser i Muleta**. Dins Sóller hi havia una mesquita i un pont per a travessar el torrent (vora can Rei des Pont, Farmàcia Torrens). La vila tenia dues fonts dins el mateix poble, una al Castellet i l'altra davall el pont esmentat. Vàries sèquies portaven l'aigua cap a la vila i movien quatre molins de blat, una d'elles venia de la Font de s'Olla.

Després de la conquesta, la vila cristiana era semblant a la islàmica, amb la diferència de que prest (cap el 1.236) s'hi afegí l'església de Sant Bartomeu. A les places que l'envoltaven hi havia algunes eres comunals i prest es degué obrir el carrer Nou i fer el seu pont. La major transformació urbana de l'antic nucli es degué realitzar cap al segle XVI degut a la fortificació de Sóller, obligada pels constants atacs dels pirates moros. Cap al 1.553 es construïren **portes als carrers: Nou, Mar, Alou, Raval, Hospital**. El 1.561, després de la incursió d'Occhiali, s'hagueren de refer algunes d'elles i poc després es va fortificar l'església de Sant Bartomeu construint la murada que l'envoltava, conservada particularment completa al carrer des Vent perquè l'església nova descansa sobre la part est del tancat.

Documentació: **Jaume Coll i Plàcid Pérez**

Cal esmentar dos itineraris de Firó:

CAMÍ DELS SARRAÏNS: el camí d'entrada dels pirates el 1561.

CAMÍ VELL DE FORNALUTX: amb els succeïts i captura del fornalutxenc Joan Arbona "Mamaies".

Alguns d'aquests temes (veure els apartats "**exposicions actives**" i "**quaderns didàctics**") es crearen i treballaren inicialment i posteriorment per les mestres Francisca Sunyer i Catalina Bernat, però en temps i espai s'hi han sumat altres temes i altres professionals que han passat per les aules de tercer a sisè: Bàrbara Suau, Cata Colom, Jaume Albertí, Pere Crespí i Joana Medina. Així, s'han aportat nous temes i s'han millorat, amb noves variants i idees els ja existents. També altres mestres han adaptat temes a altres nivells: Maite Estarelles, Manel Rullan, Llum Llufrui, Raquel Bertazioli, Margalida Bujosa, Bel Salom, Cati Garcia, Maria Ignàcia Pérez, Mercè Valero...

Aquestes iniciatives solleriques de Medi iniciades l'any 1984 i ja en català, serà el punt de partida per arribar a fer tot l'ensenyament en la nostra llengua i no només que el català en sigui una assignatura. El 1986 el nou director, Bernat Maria Lladó, que substitueix la finida Matilde Girbent, promou una comissió d'estudi per iniciar l'ensenyament en català. La nova llei de Normalització Lingüística del Parlament Balear permet fer-hi assignatures, mínim un cinquanta per cent. Un claustre de professors del curs següent aprova la iniciativa a partir d'un treball de viabilitat dels mestres Jaume Albertí i Catalina Bernat. Primer és el Medi en català i en anys posteriors abraçarà la resta de matèries, la burocràcia del centre i la llengua de relació.

6. Animacions de català a Segona etapa d'EGB

(Del 1986 al 1991. Font: el mestre Jaume Albertí)

El 1987 s'incentivà el nostre idioma als nivells de sisè a vuitè. Així, s'iguaren les hores setmanals de català i castellà. A Segona Etapa es potencia la pràctica literària dels majors convidant-los a redactar temes sollerics i personals (mètode Célestin Freinet). Ara bé l'esforç perquè l'alumnat valori la seva llengua i

país es fa a base de noves fitxes de treball impreses a l'escola en ciclostil i posterior quadern didàctic que encapçalen noves experiències. Són:

CATALÀ ROCK: Entreteniment i ortografia de 42 cançons actuals, escoltades i llegides, aprofitant la nova sala d'àudio d'idiomes amb auriculars per a tots els alumnes. Objectiu: el català és tan útil i dinàmic com qualsevol altre idioma. Grups i cantautors mallorquins, catalans i valencians: Joan Bibiloni, Tomeu Penya, Sopa de Cabra, Els Pets, Polvos de Talco... Els alumnes escriuen als grups i alguns envien fotos dedicades.

PAPERS D'ORTOGRAFIA: 44 Fitxes de pràctica de dificultats usuals i reculls lèxics. Complementa el Català Rock.

HISTÒRIA DE L'IDIOMA I ETIMOLOGIES: 19 lectures i exercicis per promocionar la nostra llengua. Temes: mapa de les llengües romàniques, origen i expansió del català, dialectes i característiques, primers escrits i el més antic de Sóller de l'arxiu municipal, Ramon Llull i altres escriptors clàssics, naixement de l'ortografia moderna, el setmanari "Sóller", el diccionari Alcover Moll i les rondalles, Obra Cultural Balear, origen del vocabulari i etimologies (lminatges dels alumnes, dies de la setmana, colors, noms de lloc sollerics, mesos...).

AUTORS: Lectures curtes que enganxin i exercicis apropiats. 14 ACTUALS (els sollerics Antoni Serra i Miquel Ferrà Martorell, el deianenc Joan Mas, els mallorquins Gabriel Janer Manila i Pere Morey, els catalans Jaume Fuster i Manuel de Pedrolo...); 10 CLÀSSICS (els sollerics Guillem Colom i Francisca Alcover; Anselm Turmeda, Ramon Llull, Joanot Martorell, Joan Alcover, Llorenç Villalonga...); 5 FORANS (Roald Dahl, Franz Kafka, Gianni Rodari, Herbert G. Wells...). S'escriu als literats de la comarca i els alumnes reben o cartes dedicades o fotos o lot de llibres.

Extracte de la carta del solleric i escriptor **Miquel Ferrà Martorell** enviada als alumnes de català de 2ª Etapa d'EGB del Puig, Ciutat de Mallorca, 22-IX-1987:

"Amics del col·legi Es Puig, Sóller (...) A la vostra amable carta em demanau que us parli una mica de mi i de la meua obra. (...) Jo vaig néixer al carrer de Sant Bartomeu (...) Des de les finestres dels porxos o golfes es veïen les muntanyes. Allà guardàvem juguetes, àlbums de croms, llibres de contes, quaderns d'historietes, programes de propaganda de cinema (...) Essent un pàrvul em dugueren a viure a Ciutat (...) A les monges franciscanes es tocava un tambor, s'alçava la bandera i es cantava el "Cara al Sol" (...) Als frares de la Salle vaig començar el batxiller dintre d'una fèrria estructura nacional-militarista (...) Un dia, havent fet un exercici de redacció als 9 anys, el frare em digué si l'havia copiat d'algun llibre. Quan s'assabentà de que allò era tret del meu cap, es va fer creus. De llavor no m'he aturat d'escriure. (...) Sóc un enamorat de la vida i del meu país, He tingut grans alegries i terribles dissorts. He estimat molt i estimo encara, amb la mateixa intensitat que sento odi envers de tots aquells o tot allò que per egoisme no respecta els principis més bàsics dels drets humans, (...) Us faig tramesa pel tren d'un paquet de llibres."

Foto de Miquel Ferrà Martorell dedicada als alumnes de Segona Etapa d'EGB del Puig enviada amb una carta i un lot de les seves novel·les en agraïment que l'escola el tingué present en els estudis de la literatura sollerica.

Extracte de la carta del solleric i escriptor **Antoni Serra Bauçà** enviada als alumnes de català de 2^a Etapa d'EGB del Puig, Son Rapinya, Ciutat de Mallorca, 4-XI-1987:

"Estimats i joves amics. (...) Què vos puc dir? Que em sembla admirable que uns interesseu per la nostra llengua i,

Foto signada d'Antoni Serra al seu despatx que reberen els alumnes majors del Puig el 1987 juntament amb una carta d'ànims per l'empenta d'iniciar l'estudi de la nostra llengua.

al mateix temps, per la cultura i la literatura catalanes. Jo, que vaig viure una època difícil d'estudiant de batxillerat i universitari, lamentablement vaig arribar tard a la llengua pròpia, però he procurat aprofitar el temps d'aleshores ençà. (...) Aquest és un aspecte que vosaltres teniu guanyat i és important que no el desaprofitau. Com articulista vaig començar en el setmanari "Sóller" –tenia quinze anys!– on, per cert, quasi bé han fet les primeres armes literàries tots els escriptors sollerics. Després vaig continuar en els diaris de Ciutat i, més tard, vaig aconseguir publicar amb normalitat a les editorials de Barcelona (...) Us envii per a

la biblioteca d'"Es Puig" un dels llibres del detectiu Mosqueiro i una altra novel·la, "Més enllà del mur", que té com a protagonista inequívoc el nostre estimat poble, Sóller (...) M'agradaria conèixer-vos personalment i, ja sabeu, dispoheu d'un nou –encara que vell en edat– amic que vos fa arribar una abraçada."

FORMACIÓ DE PARAULES I VOCABULARI: 15 temes de lèxic amb treballs creatius de redacció. Dues vessants: com es creen paraules noves (composició, derivació...) i reculls de mots (el solleric-francès, el caló dels gitanos catalans, parts de la bicicleta...)

7. Exposicions actives per a tots els nivells

(Des del 1986. Font: primeres idees i iniciatives de Jaume Albertí)

Nadal, Pasqua i fi de curs pel juny, tancant trimestre i activitats, són moments adequats entre altres, per organitzar exposicions, tallers i representacions lligades amb la docència del centre. Des del 1986 i inicialment ideades per Jaume Albertí, el col·legi viu exposicions actives, participatives, adaptades a les diferents edats. A moltes d'elles es cuida la vessant sollerica. Són significatives:

EXPOS D'ASTRONOMIA: El 1987 i el 1999 es munta, a un dels buits d'escales, fotografies murals, fitxes de seguiment, biblioteca lectura, taules taller i projeccions.

VAIXELL PIRATA: Pel juny del 1987 i a la sala de plàstica, anteriorment laboratori, es mostra la tasca d'aquesta matèria feta durant el curs. En el centre de la sala, aprofitant el mobiliari, es construeix un vaixell pirata participatiu que es visita i "abordat" per tots els alumnes del centre.

100 ANYS DE TEBEOS: Aprofitant que el 1996 es complien 100 anys de còmics, a l'entrada de l'escola es munta una exposició de tebeos de totes les èpoques, tendències i llocs. Hi ha un espai per a la lectura i fitxes de treball. Hi ha un especial esment i mostra d'autors sollerics com Joan Sastre i alguns exalumnes (Cobos, Gil, Luelen i Pep Girbent). De tota la moguda surt el muntatge d'una plastiteca escolar. Dos complements: els centenaris de les rondalles i el cinema.

TREN I TRAMVIA: Pel juny del 1998 s'exposa una gran maqueta de la locomotora a carbó "Sóller" del 1912 i quaranta-una fotografies sobre la història del tren i tramvia amb fitxes de seguiment històric del Ferrocarril. Hi ha: construcció de túnels, na Maria Lluïsa, inauguració, vagons de mercaderies, electrificació, antics seients de fusta, salonets de primera classe, preus de 1935, el cotxet, torre wagoneta, jardineres del 1953... També hi ha imatges del tren des Pla.

EXPOSICIÓ INVISIBLE: El 1999 a tot el llarg corredor de l'escola es pengen una setantena de cartells que s'han de destapar. És un joc de línies per observar i respondre a una pregunta a cada cartell. Són dibuixos de geometria impossible, trames i paral·lelismes, efectes òptics, fractals, transformacions, anamorfosis, figures ambíguies, arabescs, cal·ligrames, laberints...

HISTÒRIA DE LA VIDA: El 2003 i a l'entrada del col·legi es munta una exposició participativa a l'entorn de l'evolució de la vida: cartells sobre els milions d'anys de fauna, cranis i eines lítiques de distints homes prehistòriques (deixa de la UIB), trencaclosques de la canviant orografia de Sóller, Mallorca i la Terra... i a destacar, una gran reproducció d'un notosauri a mesura natural feta pel solleric Bernat Reinés en pasta de paper i d'exposició permanent a l'escola.

GEOMETRIA VIVA: Durant la Setmana Cultural del 2005 es fa un taller sobre la presència de la geometria a la natura, l'artesania, la tecnologia i l'art (Jorge Wagensberg, Cosmo Caixa de Barcelona). Es reparteixen molts elements entre deu figures i les seves funcions: l'esfera protegeix, l'angle entra, l'espiral empaqueta, l'onda i la circumferència mouen, el prisma i el cilindre guarden, l'hexàgon i el pentàgon ajunten, l'arc aguanta, el fractal escampa, l'hèlice agafa i la simetria ordena.

COLORS DE VIDA: Tancant el curs del 2008, taller per a alumnes i mostra per als pares, els colors es vesteixen: d'història dels pigments, d'us i psicologia dels colors (cartells i pel·lícula) i dels colors socials i el seu vestuari. Sobre el vermell es fa una interessant referència a Sóller:

“La paraula vermell ve del llatí “vermiculum” que vol dir cuquet. Antigament el vermell més vistós, el porpra, es treia capolant insectes: les cotxinilles dels cactus de Mèxic i Canàries. A la Mediterrània el vermell s'obtenia dels quermes, insectes parasitats a les alzines. (...) A Sóller, uns 100 anys endarrere, a s'Arrom, a dalt de tot de la serra d'Alfàbia, se'n treien de l'escorça de les alzines. Baixaven l'escorça amb un cable funicular perquè encara no estava fet el camí des Gravet. La fàbrica de cuirs adobats de Can Cremat havia de menester el colorant. El seu propietari, Ramon Casesnoves, comprà s'Arrom i repoblà d'alzinar part damunt les cases.”

8. Quaderns didàctics amb lectures, fitxes i activitats

(Des del 1986. Fonts: col·lectius de mestres o individuals)

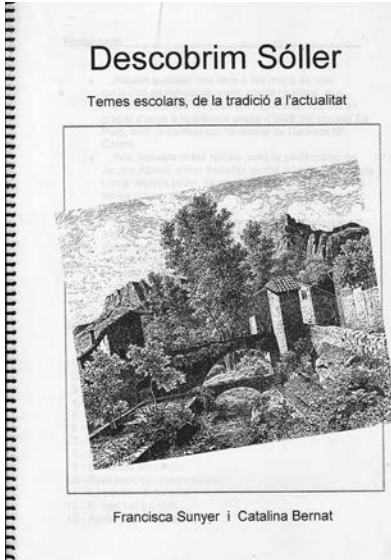
L'aplicació de nous continguts i experiències anima a mestres a recopilar la preparació dels treballs en quaderns didàctics que faciliten camí a altres professionals per a propers cursos o esdeveniments. Enllistam:

CATALÀ ROCK: 33 fitxes amb cançons i exercicis sobre les lletres destinades al segon i tercer cicle de Primària. Inclou pop rock mallorquí (Tomeu Penya, Valldemossa, Música Nostra, Sis Som, Toni Fuster, Joan Bibiloni, Cucorba, Antònia Font, Biel Majoral i Aires Solleric) i pop rock català i valencià (Polvos de Talco, Doble Buble, Pets, Sau, Trinca, N'Gai N'Gai, Pi de la Serra... (*))

COLOR DE VIDA: 11 colors amb lectures i qüestionari sobre l'ús, història, naturalesa i psicologia dels pigments. Activitats complementàries; tallers de plàstica i pel·lícules. (*)

DESCOBRIM SÓLLER: 12 temes de fitxes i estudi amb sortida prèvia per a infants de 7 a 11 anys. Inclou: L'Ajuntament i els seus serveis, Els arbres de la muntanya, L'art de fer oli, Els bombers, El bosc en l'activitat de l'home, Els cultius de la vall, La depuradora, El mercat, El museu etnològic, Passejant pel nostre poble, La pesca i el turisme, El tren i el tramvia. Inclou un apèndix amb petites biografies de personatges rellevants de la història de Sóller. Editat per la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Sóller. Mestres: Francisca Sunyer i Catalina Bernat.

EL SISTEMA SOLAR I LES ESTRELLES: Dos quaderns, un primer de 19 capítols per a alumnes d'EGB i un altre posterior de 21 capítols per a infants de Primària. (*)

Portada de "Descobrim Sóller", quadern didàctic editat per l'Ajuntament de Sóller i que recull sortides i itineraris de Ciències organitzats per les mestres Catalina Bernat i Francisca Sunyer.

GEOGRAFIA FÍSICA DE LA COMARCA DE SÓLLER: Lectures, mapes, activitats i excursions de Sóller, Fornalutx i Deià. Inclou: els termes i límits dels municipis (enllistant fites del 1.890 que separen els tres termes i els veïnats d'Escorca, Bunyola i Deià); accidents, vessants i torrents (serres i muntanyes, altituds de Mallorca, la costa, tipus d'accidents). Mestres: Jaume Albertí, Antònia Marquès, Maria Ignàcia Pérez i Vicenç Pérez.

Exemple d'una secció de fites que recull aquest quadern:
"FITES QUE SEPAREN ELS TERMES DE FORNALUTX I SÓLLER. Acta del 10 de febrer del 1.890. Batle de Sóller: Joan Joi Pizà. Batle de Fornalutx: Joan Estades Muntaner. Reunió en el Morro de ses Solanes. Representants de cada ajuntament: batle, tres regidors, secretari i dos pèrits. Són 10.642 metres de perímetre.

FITES: Morro de les Solanes de Son Torrella, Solanes d'en Gravet, Morro d'en Joi, Passadores de Can Det, Torrent del Barranc, Casa de Cas Don, Síquia de Can Gotleu, Cantó de Can Tassó, Volta del torrent de Fornalutx, Camí vell de Binibassí, Camí de Binibassí, Predi de Binibassí, Hort del Molí de Binibassí, Sa Cometa, Olivar de Binibassí (set fites), Camí de s'Estret (dues fites vora el Camí de sa Figuera), Olivar de Bàltx

d'Amunt, Bosc de Bàltx (dues fites), Comuna de Fornalutx (cinc fites), Torrent de Moncaire, Barrera de Bàltx de la casa vella, Es Cantó (dues fites), Ses Cometes (dues fites), Pi del Rei Moro, Sa Rota, Na Mora."

JUGAR AMB VINYETES, CREAR HISTORIETES: 23 temes de còmic, plàstica i llenguatge per a Primària. Inclou dibuixos del solleric Joan Sastre (Wilma) del còmic *Es Tren* de la pel·lícula de Xesc Mariaina del mateix nom. (*)

HISTÒRIA DE LA VIDA: 60 fitxes des de l'inici de la vida fins a l'home prehistòric per a infants de 8 a 11 anys. Inclou frase-títular per a il·lustrar, lectura i qüestionari amb vocabulari de distints sers vius i la seva importància evolutiva. El últims capítols estan destinats a Mallorca i Sóller: Talaiòtic (poblats a les Balears), Albuferes i costa (canvis orogràfics), Sóller (poblats i enterraments), Es Puig (els terrenys de l'escola, abans un poblat). (*)

LA FAULA DE GUILLEM DE TORROELLA A L'ESCOLA: Quadern de lectures, sortida, visió de pel·lícula i treballs escrits sobre una faula en vers que s'inicia al Port de Sóller i és considerada la primera obra literària sollerica escrita i protagonitzada per Guillem de Torroella de Binibassí i el seu cavall de batalla (1348-1375). (*)

Joan Nadal Cañellas, doctor de la Sorbona, en diu dels Torroella i Binibassí:

"Els Torroella eren una família noble catalana que participà a la conquesta de Mallorca pel rei En Jaume. (...) Els pertocaren un gran nombre de terres i alqueries, entre les quals hi havia la de Binibassí. (...) Un descendent fou el poeta Guillem, senyor de l'alqueria àrab de Binibassí. (...) Binibassí era "cavalleria" (...) tenia sempre preparat un destrer (cavall de batalla) i els seus corresponents homes a peu per auxiliar els monarques en els seus necessitats bèl·liques."

LLENGÜES VEÏNES: 24 llibres infantils per a Primària de lectura d'idiomes atracats al nostre per similitud o per geografia: català, castellà, gallec, euskera, bable, aragonès, aranès, francès, portuguès i italià. (*)

PAPERS D'ORTOGRAFIA: 33 fitxes amb explicacions i exercicis de vocabulari destinades als segon i

tercer cicle de Primària. Inclou els comportaments dialectals i subdialectals mallorquins i sollerics. Quadern didàctic complementari del de CATALÀ ROCK. (*)

SORTIDES DE MEDI I UNA SINGULARITAT, CABRERA: Explica l'inici al col·legi Es Puig de complementar i/o substituir les ciències de llibre amb sortides de medi. Inclou un tema sobre la descoberta i estudi de Cabrera on la mestra Francisca Sunyer hi habità de nina i major i fou alumna de l'única escola que ha tengut l'illa, un sol curs i durant la República 1935-1936. Editat per la Direcció General d'Ordenació i Innovació. Mestra: Catalina Bernat.

TREBALLAM EL TEXT LLIURE: Activar la redacció espontània de l'infant de qualsevol edat i a la vegada ser base de l'estudi gramatical del català i castella (ortografia, morfosintaxi i lèxic). Segueix les pautes de l'"Ecole Moderne" del pedagog francès Célestin Freinet. Quadern editat per la Direcció General d'Ordenació i Innovació de la Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears. Mestra: Catalina Bernat.

(Els quaderns marcats amb (*) són del mestre **Jaume Albertí**, alguns d'ells editats pel Centre de Recursos de Sóller)

9. Els texts lliures dels infants

(Des del 1989. Fonts: Distints mestres amb fonaments Célestin Freinet)

A la primera meitat del segle XX, el mestre i pedagog francès Célestin Freinet fa popular al seu país la seva nova concepció educativa que l'anomena "Ecole Moderne". És una escola activa i participativa que parteix de les experiències de l'infant i li dona una projecció pràctica i social. El seu moviment entra a l'Estat Espanyol a través de Catalunya i a les Balears i es fa present durant la República i, posteriorment, torna envestir en els anys setanta en democràcia. Una de les experiències Freinet més practicades és el Text Lliure. Consisteix a treballar la totalitat de la gramàtica no a través de llibres d'estudi sinó aprofitant les redaccions lliures dels infants que les redacten, voten les millors, les corregeixen i les imprimeixen ells mateixos. Al Puig comença a aplicar aquesta metodologia Catalina Bernat el curs 1989-1990 i també ho fa Francisca Sunyer, Jaume Albertí, abans l'introduïdor a Deià i, fins l'actualitat, altres mestres del centre que continuen l'experiència. Les revistes escolars en són un bon mirall. Aquí dos exemples de text lliure:

"EL DRAC DE SET CAPS. Juan José Díaz Ramón (9 anys)

Hi havia una vegada en un poble un rei i una reina que tenien una filla que nomia Teresa. El rei nomia Pere i la reina Antònia. Vivien a un poble anomenat Sóller. Hi havia un camí on ningú hi passava per culpa del drac de set caps. El seu atac era: el primer cap tirava foc, el segon tirava aigua, el tercer cola, el quart neu, el cinquè tirava verí, el sisè vent i el setè tirava gas. Cada dia havien de deixar una filla del poble a la cova del drac perquè se la mengés. Un dia va venir un cavaller molt valent i el va matar. Es varen casar la filla del rei i el cavaller."

"QUATRE ANYS AL PUIG. Lluç Crespí Roig (11 anys)

Quan al Puig vaig començar/ estava un poc empegueït./ No sabia on anar/ menys mal que hi tenia amics.

Tercer jo havia de fer/ de mestre tenia en Bernat./ Quadernets vaig menester/ tot d'una els havia comprat.

Aprendre a multiplicar/ difícil no ho va ser./ Però d'aprendre a dividir / en vaig quedar ben ple.

A quart també tenia en Bernat/ n'era el tutor./ Ens feia totes les classes/ menys E. Física, Música i Religió.

A tercer cicle vaig passar/ i de tutor vaig canviar./ I ara tenc una mestra/ que nom Bel Salom Munar.

Ara ja acaba sisè/ i ho volem celebrar./ Anant de viatge d'estudis/ al País Català.

Pel setembre en començar/ tornaré canviar d'escola./ Al Puig no hi puc anar/ a veure si l'ESO em "mola".

10. El patrimoni sollerí a les Trobades de la UNESCO

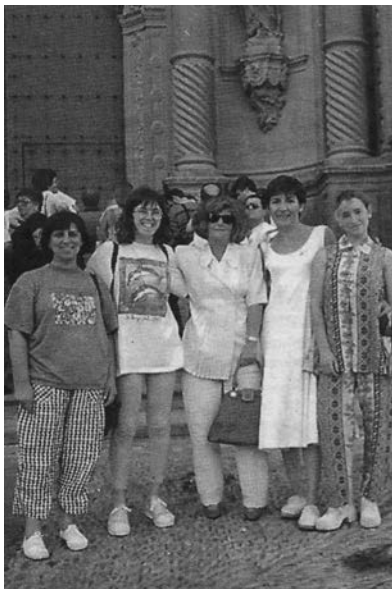
(Des del 1989. Font: la mestra Cata Colom)

Sobretot, dues activitats del col·legi Es Puig són les que han treballat més el patrimoni material i immaterial sollerí, el seu medi i la seva història. Són les Sortides de Medi per la Vall de Sóller i les Trobades de la UNESCO a la Península. En aquestes últimes i des del 1989 i fins el present, els mestres del centre que han assistit cada estiu als encontres de la UNESCO a diversos llocs de l'Estat Espanyol han exportat i defensat molts aspectes de la nostra vall que prèviament s'han treballat al Puig. Les sínies, les fonts, les creus de termes, les possessions, el tren i el tramvia, l'arquitectura de l'aigua, les teules pintades, les rondalles, la Serra, l'hort fàcil, la nostra flora i fauna, els porxos, el Barranc de Biniraix... són temes que s'han exposat durant més de vint-i-cinc anys a nombroses poblacions de Catalunya, País Valencià, Euskadi, Aragó, Galícia, Castella-Lleó, Cantàbria, Castella-La Mancha, Andalusia, Astúries...

Tres centres educatius d'Infantil i Primària de les Balears són escoles associades a la UNESCO: CEIP la Soledat i CEIP Son Serra de Palma i el CEIP Es Puig de Sóller. Es regeixen pels principis fundacionals d'aquesta entitat:

“La Red de Escuelas Asociadas de la UNESCO (RedPEA) fue creada en 1953 para promover en los establecimientos escolares los ideales de la UNESCO, expresados en su Constitución, de actuar a favor de la paz y la cooperación internacional mediante la promoción de la educación, la ciencia y la cultura.

La Escuelas Asociadas buscan cumplir esta misión mediante la innovación pedagógica, la mejora de los procesos de aprendizaje y la cooperación internacional. Contribuyen en particular a llevar a la práctica los objetivos de la Educación para Todos, definida por el Marco de Acción de Dakar. En particular en el relativo a la calidad de la educación.

Catalina Bernat, Bàrbara Suau i Cata Colom (mestres del Puig) a Albarracín, a la Trobada d'Escoles Associades a la UNESCO del 1995 feta a Terol. Coincidiren amb l'excompañya Mercedes i la seva filla Patrícia.

La RedPEA trabaja en torno a cuatro grandes temas de estudio: La preocupación mundiales y el papel del sistema de la Naciones Unidas

La educación con miras al desarrollo sostenible

La paz y los derechos humanos

El aprendizaje intercultural”

Ja s'ha detallat al treball “El paisatge com a recurs educatiu, o mirar la Serra amb altres ulls” de les Sisenes Jornades d'Estudis Locals els temes sollerics que aquesta escola ha portat a cada una de les Trobades de la UNESCO, però aquí hem voldríem destacar tres.

1. El final de curs 2002-2003 es celebra LA TROBADA A PALMA. S'organitza una dia a Sóller i consisteix que els diferents mestres vinguts de tot l'Estat visiten Sóller, arribant en tren i amb benvinguda de les autoritats locals. Es visita el Jardí Botànic, Can Prunera, l'Església i passejada modernista. El vespre hi ha ballada d'Aires Sollerics a Plaça i un refrigeri a Sa Botigueta.

2. El curs 2009-2010 l'escola participa al CONCURS DEL CONSELL sobre el lema: “Treballam perquè la Serra sigui Patrimoni Mundial” guanyant un accèssit. Aquest mateix treball es porta a Lleida a la Trobada UNESCO guanyant un premi consistent en una estada a Granada per a dos alumnes de

l'escola. Hem de dir que a Lleida totes les escoles associades presents a la Trobada signaren per que que la Serra de Tramuntana fos anomenada Patrimoni Mundial de la UNESCO.

3. El curs 2014-2015 és el vint-i-cinquè aniversari del nostre centre com escola associada. Presentam al PROJECTE "LA TARONJA" a Pontevedra juntament amb una projecció sobre la Serra de Tramuntana. Per uns dies l'escola va ser una porta oberta on es va veure tota una exposició de la feina feta sobre el projecte, així com treballs i diapositives de les presentacions dutes a termes al llarg dels 25 anys com a socis de la UNESCO.

Durant els cursos 2003-2004 i 2004-2005 l'escola treballa el patrimoni immaterial sota el títol "ENGINY, MANS I PROFIT". Detallam a continuació el llistat punt de partida, dividit en cinc apartats que serví pel desenvolupament d'activitats: les feines de casa, el treball d'escola, els jocs infantils, el menjar tradicional i els oficis d'un temps.

Exemples de tres apartats del passat solleríic:

"LES FEINES DE CASA: anar a cercar aigua amb la gerra, donar menjar als animals, dur les coques a coure, encendre el foc amb teia, encetar ametlles, enfilat tomàtigues i pebres coents, esclovellar faves i altres llegums, fer la bugada a mà, fer sabó casolà, pescar amb el tresca-pous, planxar la roba amb planxa de ferro i calius dins, planxar el llit per encalenticir-lo, posar ventoses, preparar el braser, refrescar melons i síndries al pou, salsir calcetins amb un ou de fusta, tenir la capelleta de la Sagrada Família, triar lleties, torrar cafè, moldre cafè, "labores"...

EL MENJAR TRADICIONAL: aigua de regalim, magrana desgranada amb sucre, mameta de taronja, pa cuit, fer pa, pa de figa, pa amb plàtan, pa amb sobrassada i sucre, pa amb fonteta, pa amb sobrassada de l'Horta, pa amb xuia, pelar figues de moro, fer fideus, pa amb oli i sucre, fer galletes d'oli, crespells, pa amb saïm vermell...

ELS OFICIS D'UN TEMPS: bordadora, bugadera, capellera, carboner, carriler, castanyera, cordador, emblanquinador, escolà, esmolador, ferrador, fideuer, figueralera, filadora, gelater, guardavies, llauner, lleter, matalasser, moliner, netejasabates, pareller, saig, gallufes, apicultor..."

11. 18 anys de revista escolar "Tramuntana"

(Des del 1999. Font: el mestre coordinador Pere Crespi)

Des de la primera revista "Es Puig" del 1977, iniciativa de la mestra Francisca Sunyer i que se'n feren catorze nombres, fins a l'actual "Tramuntana" que ja en porta 68, aquest col·legi ja ha treballat quasi quaranta anys de publicacions escolars. Actualment és l'únic centre educatiu solleríic que n'edita, havent cultivat dues publicacions generals i moltes revistes de curs i cicle. A continuació les enllestam cronològicament per a després explicar en més detall l'actual publicació escolar, "Tramuntana".

"Es Puig" (1977-1981, 14 nombres). *"Pantera Rosa"*, *"Superametraladora"*, *"Liponomia"* (1978, 1 n cada una). *"Mitja Taronja"* (1982, 1 n). *"The English Magazine"* (1988-1989, 2 n). *"Nadal, Pasqua, Estiu"* (1988-1990, 6 n). *"Bugaderes"* (1989, 1 n). *"Triputrapu"* (1991, 1n). *"Bulumbus"* (1992, 1n). *"R.A.P., revista d'alumnes i pares"* (1993-1999, 15 n). *"Tramuntana"* (1999-2016, 68 n). *"Es Puig de Sóller"* (2002, 1n).

Analitzades en detall a la comunicació "Publicacions escolars a la Comarca de Sóller" de les V Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx.

La revista "Tramuntana" l'inicia el mestre Maties Rabassa el 1999. Els primers anys se n'editen una cada trimestre, per tant tres durant tot un curs escolar. Es feia en folis grapats a base de fotocòpies. A partir que la Conselleria d'Educació subvenciona l'edició de revistes, "Tramuntana" l'edita i l'imprimeix el Centre d'Edicions que també se'n fa càrrec de penjar-la en PDF a la seva pàgina electrònica. Amb l'excusa de la crisi, la Conselleria deixa de subvencionar l'edició de revistes escolars en paper. Aquest fet fa que la

comissió de la publicació del col·legi Es Puig es planteja editar-la en format A5 i en color, deixant així de sortir el logotipus del Govern. Actualment ja en són 68 nombres editats, abraçant devuit anys. En aquesta darrera etapa ja es confecciona del tot de manera informatitzada, podent destacar la fotografia i el color, sempre sota la coordinació i maquetació de Pere Crespí. La comissió de la publicació també digitalitza en format PDF continguts i treballs de coneixement del Medi ja que el segon cicle d'Educació Primària treballa fora llibres de text. Precisament en aquests darrers anys, el programa informàtic de la revista "Tramuntana" i els seus responsables han aportat la seva experiència en dues singularitats:

"El Firó a l'escola" (2011). Publicació conjunta dels col·legis: Fossaret, L'Horta, Pere Cerdà, Puig, Sagrats Cors i Sant Vicenç de Paül. Treballs per celebrar el 450è aniversari de la invasió pirata a Sóller l'any 1561. Edita la Conselleria d'Educació i Cultura. La Confecció és dels mestres del Puig: P. Crespí, C. Bernat i J. Albertí.

"Comenius recipe book. History and european tradicions" (2014). S'edita un llibretó de 56 pàgines (tamany A4, apaïsat i en color) on es recullen receptes de cuina dels diferents països participants al projecte europeu Comenius. Són primers i segons plats més postres de Xipre, Polònia, República Txeca, Escòcia i Mallorca.

L'escola del Puig també ha fet cas a altres tipus de publicacions, sobretot didàctiques realitzades per alguns dels seus professors, que s'han imprès al propi centre a han estat edicions subvencionades per altres entitats. Concretament són:

"El fems a Sóller" (encàrrec de l'Ajuntament) i **"La Depuradora"** (1991). El que fou alumne Juan Cobos realitza dos temes de Medi en format còmic de 10 pàgines cada un.

"Descobrim Sóller" (1998). La mestra Catalina Bernat enllesteix un quadern didàctic sobre temes de Medi de les sortides fetes amb la també mestra Francisca Sunyer. L'edita la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Sóller i es fan les còpies a l'IES Guillem Colom Casesnoves.

Exemplificacions (2002-2003). La Conselleria d'Educació i Cultura a través de la Direcció General d'Ordenació i Innovació, publica didàctiques treballades per mestres de les Balears. Del col·legi Es Puig: **"Treballam el text lliure"** (C. Bernat), **"Cabreria i les sortides de Medi"** (F. Sunyer i C. Bernat), **"Català rock i papers d'ortografia"**, **"Astronomia i astronàutica"**, **"Jocs de línies"** i **"Geometria i informàtica"** (J. Albertí).

"Color de Vida" (2008). El mestre Jaume Albertí fa un quadern didàctic sobre l'ús, història, naturalesa i psicologia dels pigments. S'imprimeix a fotocopiadora en nombre suficient per a cada mestre.

12. La plàstica, des de la vida pròpia a la transversalitat

(Des del 2003 i abans i després. Fonts: Maite Estarelles i altres mestres)

La plàstica, anys enrere menystinguda a l'escola, avui, a totes elles, s'ha fet ben present com assignatura en vida pròpia o puntal en moltes altres matèries. Forma part de la intel·ligència espacial de les persones i també intervé en altres com en l'emocional o la cinèticocorporal. Maite Estarelles, a més de mestra pintora, sempre cultiva la plàstica en el Cicle Inicial, d'aquí que des del 2003 fins ara es cuida dels seus llenguatges, tècniques i missatges. Exemples:

l'estampar simetries, la textura de les fulles, l'autoretrat, silueta de fulles, estampats amb fruites i verdures, pintar amb carbó del foc de Sant Antoni, l'observació i dibuix dels ametllers i flors, la nostra galàxia amb retoladors i gotes d'aigua, pintar i decorar Sant Jordi, papiroflèxia, els retallables de pagès i pagesa, la combinació dels colors, Van Gogh i els seus girassols, Matisse fent composicions amb plantilles, visita de la fundació Coll Bardolet i pagesos ballant, la construcció d'una caseta, els colors càlids i freds...

La plàstica és una eina bàsica per incentivar qualsevol matèria i molts dels seus elements desenvolupen

creativitat i coneixements: línia, textura, forma, composició, color... Precisament llegit el llibre d'Eva Heller "Psicologia del color", el 2008 es fa al Puig una pràctica transversal sobre els pigments relacionant, per exemple, la plàstica i el cinema. Exemples:

VERMELL: careta de dimoni per Sant Antoni i el film "Krakatoa" de volcans al Torrent de Pareis.

BLANC: clexografia blanca i negra i el film "La quimera del oro" de Charlot a terres nevades d'Alaska.

VERD: cocodril fet amb gafes i el film "La selva esmeralda" sobre la destrucció de la selva amazònica.

MARRÓ: treballs de fang i film "Els oso" de Jean Jacques Arnauld sobre els onsos en estat selvatge.

La plàstica a més de ser la prima transversalitat de totes les matèries, també té el seu propi llenguatge i estructura. El seu alfabet és: punt, línia, superfície, relleu, textura i color; la seva sintaxi és: distància, composició, moviment, forma, harmonia i dimensió; i les seves tendències són: realisme, impressionisme, cubisme, abstracció, surrealisme... I l'escola ha estudiat aquest llenguatge a través de grans artistes:

El puntillisme de **Signac**, el color de **Van Gogh**, la forma de **Picasso**, l'harmonia de **Delaunay**, el surrealisme de **Miró**, la línia de **Klee**, l'abstracció de **Kandinsky**, la geometria de **Mondrian**, la matèria de **Tàpies**, els pigments de **Pollock**, el moviment de **Chagall**, la composició d'**Underwasser**...

Es Puig, dins l'aula o fora d'ella, sempre ha cuidat que els treballs de plàstica estiguin presents a parets, prestatges i taules. Les exposicions a entrada i corredor generals han convidat també a pares i han estat un punt festiu de finals de curs.

13. La màgia i el color del teatre negre (Des del 2004. Font: la mestra Mercè Valero)

La bunyolina Mercè Valero és mestra del Puig des del 1994 i n'és directora des del 2011. La seva especialitat és l'educació física i la psicomotricitat, engrescant-se de ple en les representacions infantils, destacant l'experiència del teatre negre. El teatre negre és un representació que es basa en un engany òptic. Els elements que es necessiten són un espai a les fosques (el que es coneix per cambra negra), actors vestits completament de negre (de manera que es fan invisibles per a l'ull humà), una llum ultraviolada (llum negra) i objectes blancs i de colors fluorescents.

"Després de fer dos cursos de formació al CEP de Palma amb en Pere Mascaró, vaig decidir que era una eina didàctica fantàstica per al taller de teatre del que em vaig fer càrrec en arribar a aquest centre, ja que permet fomentar la creativitat, representant, treballant amb música i l'expressió corporal i conèixer els diferents materials. És molt engrescador pels alumnes que no fan i pels espectadors que ho

Recent grup d'infants de Primària treballant teatre negre dirigit per l'actual directora Mercè Valero.

miren, “és màgic” i requereix per part dels actors una adaptació a com es perceben les coses, com jo dic als meus alumnes “Has de pensar en negre” per poder crear i després representar.”

Mercè Valero

El 2004 és l'any de la primera representació de teatre negre que es fa al gimnàs de Primària i per a petits grups d'alumnes. Hi ha una varietat d'elements i coreografies. Els alumnes inventen dues històries i creen el material per representar-ho. A partir de l'any 2005 es fa una mostra de teatre negre representat exclusivament per alumnes de cinquè nivell. S'utilitza el Teatre Victòria en una funció per a tots els alumnes del centre i famílies. Aquesta funció general es decideix fer cada dos anys. A les representacions sempre hi ha diverses coreografies amb música i emprant elements com cordes curtes i llargues, carioques, cintes, bolles, guants blanc, creació d'històries i representació de contes amb materials elaborats pels propis alumnes amb cartolines i altres elements fluorescents.

14. La participació de les famílies a Infantil

(Des del 2.011. Fonts: les mestres: C. Borge, A. Cifre, P. Estarelles i J. Marquet)

La història de l'etapa d'Educació Infantil al CEIP Es Puig és relativament recent. Entra en funcionament per primera vegada al curs 2011-2012, però té els seus orígens en l'escola de l'Horta. Aquesta obri les seves portes a principis del segle XX, primer com a escola unitària d'estudis primaris. El 1903(?) hi ha a l'Horta una unitària de nins i una de nines i a partir del 1923 només la de nins perquè l'Estat suprimeix la femenina quan las monges de la Caritat n'obrin una de nines. A partir de la dècada del 1976, quan inauguren Es Puig, la unitària estatal de nins es dedica exclusivament a alumnes d'Educació Infantil (el temps d'EGB dita Preescolar). Però, ja dins el nou segle, la confluència de dues circumstàncies fa que aquella petita escola, tots els alumnes i les seves mestres, es traslladi cap al col·legi públic Es Puig. Per una banda tenim la reivindicació història per part del Puig de poder tenir l'etapa d'Infantil integrada al propi centre, i per l'altra banda, ens trobam amb les condicions inadequades de l'edifici de l'Horta i la impossibilitat de reformar-lo. D'aquesta manera es posà fil a l'agulla i l'any 2009 començaren les obres per ampliar l'edifici del Puig annexionant unes noves instal·lacions que serviran per acollir la nova etapa d'Educació Infantil. Són sis noves aules de tutoria a més d'altres espais com una sala de psicomotricitat. L'escola matinerà també hi és present.

Simpàtica fotografia d'alumnes d'Infantil assistint a una sessió de Taller de Pares, on un d'ells mostrà la vida del cavall.

Encabir la petita escola d'Infantil en un centre major de Primària no suposa només en canvi d'ubicació o uns espais diferents, l'organització interna i la manera de funcionar serà diferent a partir d'aquell moment i s'ha d'adaptar a la nova situació en quant a la coordinació amb la resta del centre. Així i tot la línia pedagògica continua essent la mateixa, basada en la participació de les famílies, les festes tradicionals i el coneixement de l'entorn com a eix articulador dels aprenentatges i les vivències dels infants com a font del seu creixements.

Una singularitat són els Tallers de Pares, on familiars voluntaris entren a les aules a treballar o mostrar experiències perso-

nals o col·lectives, cent per cent solleriques. Venen a dates singulars, com el celebrar Sant Antoni, o periòdicament quan sorgeix un tema de prou interès, com per exemple mostrar al viu les aus de presa (falcons, òlibes, mussols...) i explicar la seva vida.

Llistat de les activitats dels Tallers de Pares 2014-2015

Manualitat d'un personatge-test per a semblar-hi lletnies, preparar una coca d'aniversari, decoració de galletes, estudiar els cinc sentits a través d'un conte, jugar a pirates, mostra d'un camió grua, llegint i dibuixant ogres, taller d'avions de fusta i fer volar un dron, prismàtics amb cilindres d'escusat, fabricació d'un telèfon, mostra de llagostes i crancs, joc de les cadires, exercicis de karate, les costums d'una tortuga de terra, viure una moixa i els seus moixets, la vida d'una conillet, treballant en Joan Miró...

... I qui dia passa any empeny, i ara els menuts comencen a la classe verda i aprenen moltes coses perquè el proper curs aniran a la classe blava, i després a la rosa! I quan ja tenen cinc anys comencen a mirar escales amunt i veuen passar els antics companys d'Infantil que ja fan primer de Primària, sabent que un dia els tocarà a ells ser "els nins i les nines grans".

15. Participació en els projectes europeus

Comenius i Erasmus

(Des del 2012. Fonts: els mestres Joan Muntaner (coordinador), Isabel Salom i Teresa Mercè)

Del 2012 al 2014 Es Puig participà del Projecte Comenius sota el títol "History and European traditions". El projecte es dugué a terme entre escoles d'Educació Infantil i Primària de Polònia (país coordinador), Xipre, República Txeca, Regne Unit (Escòcia) i Espanya (Mallorca). L'objectiu principal és la recerca, descobriment i comparació de les nostres cultures antigues i modernes. Els curs 2013-2014, dins el programa d'intercanvis, alumnes i professors d'escoles d'aquests països visiten Sóller i l'escola del Puig. Des del 2015 fins el 2018, durant tres cursos, formam i formarem part de la coordinació de la continuïtat del projecte. Ara s'anomena genèricament Erasmus+ i específicament COOL GOAL (Collaborative Outdoor Learning / Go Out and Learn). El fil conductor de totes les activitats que es porten a terme són: l'APRENTATGE COOPERATIU (inclusió social), l'APRENTATGE FORA DE L'AULA (entorn) i l'APRENTATGE DE L'ANGLÈS (llengua vehicular europea). Durant el curs 2015-2016 Es Puig ha participat de dos intercanvis amb alumnes i mestres, a Portugal i Polònia. Després serà anar a Irlanda i Itàlia.

Fent un parèntesi, es fa necessari esmentar una passada activitat d'intercanvis escolars i visites (1987-1993) a nivell d'Estat Espanyol. Eren les Escoles Viatgeres que aprofitaven els menjadors escolars perquè els viatges d'estudis tinguessin un lloc d'acollida. El menjador escolar del Puig, en temps de les direccions de Josep Vicens i Andreu Gayá, rebé grups d'estudiants de la península.

Tornant al projecte Erasmus, un dels objectius apuntats del projecte és treballar amb les metodologies innovadores d'APRENTATGE COOPERATIU. L'experiència de l'aprenentatge cooperatiu comença el curs 2011-2012 amb

Una de les sortides del 2016, a Polònia, d'alumnes i mestres del Puig, intercanvi d'estudi patrimonial europeu inclòs en el projecte Erasmus.

un seminari de formació al Centre de Professors de Palma on hi participen també el col·legis sollerics del Fossaret, Sagrats Cors i Sant Vicenç de Paül, a més de l'EOEP de Sóller. Isabel Salom, Joan Montaner i Aurèlia Pardo són els participants directes del Puig, fent, després, formació en cascada els altres mestres del centre. Al final del curs 2014-2015 els alumnes majors presenten una ponència sobre les seves vivències i durant el curs següent la tasca ha estat l'elaboració d'itineraris de natura, feina desenvolupada en anglès.

Per altre costat l'altre objectiu de l'APRENENTATGE DE L'ANGLÈS ja es decideix desenvolupar-lo des del curs 2007-2008, potenciant la competència oral. Les possibilitats horàries dels especialistes d'anglès, Teresa Mercè i Joan Muntaner, juntament amb aquells professorat que pot impartir conversa, augmenten gradualment aquesta presència. Es treballa en petits grups, desdoblant, i en l'entorn més proper dels alumnes: representacions, diàlegs, projectes, vídeo... Els anys amb una bona presència de personal "speaking" millora la parla de l'anglès.

16. Biografies

Matilde Girbent Sureda

(Directora des de l'inici del col·legi el 1976, fins la defunció el 1985)

Neix el 4 d'abril de l'any 1922 a Sóller.

Fa estudis de batxillerat al nou Institut Municipal d'Ensenyances Mitges de la localitat que es troba en funcionament des de l'any republicà del 1935.

Estudiat Magisteri, comença a fer escola a Binissalem i Sant Rafel a Eivissa.

El 1943 passa a ser mestra de l'escola unitària de nines de Deià on hi està set anys.

Exercint a aquesta localitat, coneix el també mestre Jaume Garcies Roca que posteriorment serà el seu marit i company de professió a les unitàries de Ses Marjades.

Just deixant Deià, Matilde és mestra de Ses Marjades de Sóller des del 1953 fins el 1976 quan és anomenada directora del nou col·legi Es Puig.

El seu marit Jaume ocupa plaça a Ses Marjades dels del 1957 fins que mor el 1973.

El matrimoni habita la vivenda per a mestres on hi neixen dos fills, Jaume i Josep.

El 1958 el matrimoni pedagògic aconsegueix la creació del parvulari de Ses Marjades.

Com a directora del gran col·legi comarcal d'EGB de setze unitats del Puig, aconsegueix millores de menjador, transport i infraestructures.

Ho fa en estreta col·laboració amb el batles: Miquel Soler, Simó Batle i Bartomeu Maiol.

Com a mestra inicia als alumnes del Puig en temes de la nostra cultura i llengua.

Dona molt treballadora i de caràcter, també es dedica a la política sollerica.

A les primeres eleccions municipals democràtiques del Sóller del 1979 surt

La primera directora del Puig, Matilde Girbent, rebent al ministre d'Educació Iñigo Caveró acompanyat de tres polítics sollerics que foren batles: Miquel Soler, Simó Batle, i Bartomeu Mayol.

elegida com a segona de llista per UCD i és anomenada Primera Tinent Batle.

Després d'un mesos de forçosa baixa per malaltia, mor el juny del 1985 als 63 anys.

Les autoritats i classe educatives i polítiques de Sóller i Mallorca l'hi dediquen homenatges i el centre educatiu Es Puig la recorda amb una placa commemorativa.

Francisca Sunyer Mas

(Mestra des de l'inici del col·legi i directora durant la malaltia de Matilde el 1985)

El 1920 el Ministeri de la Guerra acorda l'arrendament de l'illa de Cabrera per a l'explotació agrícola. La subhasta és adjudicada a Damià Sunyer de Manacor que s'hi muda a viure amb la seva, amb el temps, nombrosa família.

Una filla seva, Francisca Sunyer Mas, hi neix el 1925 i s'hi passa tota la infància.

El 1935 el seu oncle Joan aconsegueix de las autoritats republicanes de Madrid que Cabrera tengui escola per primera i única vegada (anys republicans), utilitzant el menjador de l'amo en Damià com a aula i per als fills dels carabiners, dels pagesos, dels pescadors eventuais i dels fills petits de l'arrendatari (una desena entre tots).

Des del 1955 viu a Deià amb el seu marit i pintor nord americà Marc Heine i amb el fill d'ambdós Damià, de gran biòleg molecular. Però fins el 1974, fins la defunció de la mare, conserva els drets de ca seva a Cabrera on hi passa els estius.

Part dels seus tretze anys d'excedència de mestra, viu a Nova York on treballa de professora de castellà i mestra Montessori.

A Deià monta un parvulari i una extensió de la Universitat Long Island Dawling.

A partir del 1974, primer a Santa Teresa i des del 1976 al nou col·legi Es Puig, exerceix de mestra a Sóller fins que es jubila el 1991.

El 1985, durant els mesos de malaltia de la directora Matilde Girbent, es fa càrrec interinament de la direcció del col·legi.

Escriu les seves vivències d'habitant de Cabrera, autoqualificades d'idíl·liques, en un llibre: "Viure a Cabrera, una illa feta a mida". També és autora d'un llibre de contes: "Històries d'en Lluc", dedicat als alumnes del Puig.

A aquesta escola fomenta les sortides de Medi, el text lliure i noves experiències.

Mor l'any 2002 als 77 anys.

La recordada mestra Francisca Sunyer que impulsà al Puig el departament de Noves Experiències juntament amb Jaume Albertí i Catalina Bernat. S'anomenaren Grup "Yé-Yé".

Modernitat i noves tendències musicals a Sóller a la dècada de 1930

*Antoni Quetglas Cifre i Pedro
Andreo Marroig*

Resum

Durant les primeres dècades del segle XX, la ciutat de Sóller va ser capdavantera a l'illa de Mallorca en el món cultural i social. Aquest esperit de la burgesia local per adoptar noves modes i costums va fer de la sollerica, una societat oberta i cosmopolita. Durant el decenni de 1930 aquesta societat va adoptar els nous corrents musicals que provenien d'Europa i Amèrica, introduint-se el jazz i balls com el fox-trot o el swing. Això també es va traduir en la formació de petites orquestres i l'obertura de locals destinats a l'oci de la música i el ball. En aquesta comunicació el que pretenem es fer una nova aportació a la història musical de Sóller, rescatant els noms d'aquelles orquestrines, qui les composaren i tot el moviment musical i festiu de la localitat en aquella època.

1. Introducció

Qualsevol societat o cultura d'arreu del planeta té i ha tingut la necessitat d'esplaiar-se mitjançant la música, el ball, les representacions teatrals o, ja a partir del segle XX, per mitjà del cinema i els esports. Aquesta forma d'oci ha necessitat espais on poder gaudir-ne, ja sigui a l'aire lliure o en un lloc específicament construït per aquesta finalitat.

Sóller, al llarg de la seva història, no ha estat aliè a aquest fet i els sollerics han tingut la necessitat de voler gaudir tant del ball, de la música, del teatre o del cinema.

Entre el darrer quart del segle XIX i els primers decennis del XX, la ciutat de Sóller va viure un important període de desenvolupament econòmic, social i cultural, gràcies sobretot a diversos factors com l'emigració i el creixement de la indústria tèxtil i el comerç.

Aquest desenvolupament es va veure reflectit en la consolidació d'una societat burgesa molt dinàmica, sensible a les inquietuds artístiques i oberta a les manifestacions més noves de la cultura.¹ Aquesta societat ja estava totalment consolidada a finals dels anys vint i trenta i fou capdavantera en l'assumpció de les noves tendències artístiques i culturals que anaven arribant a Mallorca. Així per tant, és obvi que en aquest període entre el final de la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República s'hi desenvolupàs una interessant activitat social i cultural lligada a l'oci popular. Entenem que quan parlem d'oci, hi ha molts vessants i aspectes com l'esport, les arts, l'activitat teatral i cinematogràfica, el ball o la música.

En aquesta comunicació el que pretenem és recuperar part de la història musical de la nostra ciutat i rescatar de la memòria aquelles orquestrines i locals que acolliren tot el modern panorama musical de Sóller durant el període de la Segona República.

¹ PONS I PONS, Damià, "Santiago Rusiñol a la vall de Sóller", a DIVERSOS AUTORS, a *Pere Serra i Bauzá. Homenatge de les lletres*, Palma, Promomallorca Edicions, 2008, pàg. 273-282

2. Antecedents

Com hem dit, Sóller, des de finals del segle XIX, va esdevenir una porta per la introducció de nous elements modernitzadors i en aquest aspecte fou un dels focus capdavanters a l'illa. Podríem esbossar diversos factors per explicar aquesta situació:

- La consolidació, ja a finals del XIX, d'una classe burgesa, amb un destacat i actiu nombre de persones que vivien retirades o semi-retirades dels seus negocis a l'estranger.
- El manteniment dels fluxos migratoris, especialment cap Europa i els constants contactes i viatges dels treballadors i empresaris residents a l'estranger.
- L'existència de bones comunicacions amb l'exterior: el funcionament d'un vapor setmanal que unia Sóller amb Catalunya i França i, a partir de 1912, d'un ferrocarril directe amb Palma.
- La implantació de la indústria turística. Des del segle XIX Sóller fou destí de viatgers i erudits, el que ajudà a establir les bases que feren de la localitat un centre de recepció d'artistes, literats i turistes, tant nacionals com de l'estranger.
- Existència d'una colònia estrangera destacada. Des del segle XIX Sóller fou un dels centres d'atracció dels visitants i viatges estrangers que arribaven a l'illa de Mallorca. Les causes d'aquest fenomen són diverses: propaganda feta per viatgers i erudits en els seus llibres, la figura de l'Arxiduc Lluís Salvador, les bones comunicacions amb la península, l'entorn i el paisatge, la presència d'una certa infraestructura per acollir hostes i viatgers o l'existència d'una societat relativament cosmopolita. Tot això possibilità que durant les primeres dècades del segle XX s'anàs establint a la localitat una colònia estrangera relativament important formada per artistes, intel·lectuals, comerciants, jubilats amb bona posició econòmica i alguns aristòcrates estrangers. A la dècada de 1930 hi havia una colònia estrangera més o menys estable que participava activament de la vida cultural i social de la localitat.

Així, per tant, al llarg de la darrera dècada del segle XIX i els primers decennis del segle XX es va desenvolupar la demanda i l'oferta de la cultura de l'oci i del temps de lleure. Sorgiren un bon grapat d'associacions i entitats que tenien com a finalitat oferir temps i espais per al lleure. D'aquestes entitats que sorgiren hem de destacar les societats recreatives i les musicals, les quals tenien una finalitat clarament lligada a l'oci. S'ha de dir també que altres societats amb un caràcter més polític, obrerista o de socors mutus també adoptaren la celebració de concerts, recitals, balls i altres actes lúdics com a atractiu per seduir als possibles socis. Així, aquestes assumiren el paper d'agents proveïdors de lleure i distraccions tant per a la burgesia com les classes populars.

Totes aquestes entitats organitzaven periòdicament actes diversos de lleure –balls, concerts, conferències, exposicions, etc.– pràcticament durant tot l'any, exceptuant l'època de quaresma quan pràcticament no es feia res per a atendre a les disposicions religioses de recolliment de la gent.

L'època, però, en que hi havia un major nombre d'activitats d'aquest tipus era el període del Carnaval. Des de finals de la dècada de 1920 aquesta celebració havia reprès amb força i la temporada de balls s'havia allargat considerablement. Començava tot just acabat Sant Antoni i fins al dimecres de cendra (quasi un mes) hi havia balls pràcticament cada dia.²

3. Adopció de nou corrents musicals i aparició d'orquestrines

Com dèiem abans, la consolidació d'aquesta nova societat burgesa va implicar una demanda de contingut d'oci a la nostra Vall que no existia abans i, lligada a això també de música. Fruit d'aquesta necessitat varen

2 PÉREZ PASTOR, Plàcid: *Els Xiclets, cent anys de rodar. Els episodis més interessants del Círculo Sollerense*, Sóller, Círculo Sollerense, 1999, pàg. 83

néixer una sèrie d'orquestrines formades per músics locals —normalment d'entre quatre i vuit components— que foren els encarregats d'animar moltes de les revetlles i baixes d'aquells anys. Es pot afirmar que pràcticament totes estaven integrades per membres que havien sortit de l'escola i la banda municipal de música *Lira Sollerense*.

Els diferents rols de cada músic dins el grup suposaven diferents graus d'implicació per a cadascun d'ells. Alguns, lògicament, dirigien l'orquestra i organitzaven el repertori. N'hi havia que fins i tot componien les seves pròpies peces posteriorment interpretades pels seus companys. D'altres, senzillament interpretaven cançons d'altres autors. Per altra banda, molts d'ells no només tocaven a un grup sinó que eren membres d'altres orquestrines i també tocaven altres instruments.

Com és evident, el repertori que interpretaven les orquestrines tenia a veure tant amb la formació de cadascun dels músics com amb els instruments de què disposaven. Mentre que n'hi havia que comptaven amb un gran nombre d'instruments, altres tenien formacions més modestes.

Certament no es pot dir que el benefici econòmic fos el motiu de l'aparició d'aquestes agrupacions. La realitat era que els components dels grups cobraven normalment preus simbòlics i no un sou pròpiament dit. Per tant, és evident —i així ens ho han confirmat les fonts orals— que fer música suposava més bé un divertiment personal i no tant un ingrés extra per a l'interpret.

«Entre els anys 1920-1930 un músic podia cobrar de 5 a 10 pessetes per ball. A vegades bastava que els convidassin a sopar per considerar-se pagats o bé el pagament es feia amb els diners obtinguts de la rifa d'alguna cosa dins el ball —una ensaïmada, una ampolla de licor— i donant als músics el guany obtingut».³

El repertori executat pels músics era variat, tot i que hi havia certes directrius. Per una banda, es tocaven versions simplificades de peces clàssiques espanyoles, així com pas-dobles i valsos. Per altra banda, s'interpretaven els nous ritmes importats del Carib —com la rumba o la salsa—, de Sud-Amèrica i sobretot dels Estats Units —el *fox-trot*, el *dixie* o el *charleston*— que feien possible que el públic ballàs. S'ha de dir que malgrat de que els ritmes i músiques vinguts del Sud o del Nord d'Amèrica eren ben diferents, popularment els grups que interpretaven tots aquests nous ritmes —vinguts de fora— es passaren a anomenar orquestrines que interpretaven “jazz”.

El jazz fou el símbol de la modernitat dels anys 20 i 30. Tant fou així que el terme “jazz” no només es va associar a l'estil musical sinó també a la pròpia bateria del grup, que era l'instrument que més destacava entre les formacions d'aquest tipus de nova música. Aquest fet es pot comprovar al següent text, original de l'època: «*Restos y no son, restos... que fueron de la Orquestina Victoria Cocktail Jazz. Violines armoniosos. Trompetas y saxofones. Alicuernos y... Jazz. [...] Por malos que sean los vermutos la música los anula. Nuestra orquestina toca música moderna y alegre*».⁴

Com hem citat abans, la importància de la festa de Carnaval durant aquells anys era evident i, lògicament, les bandes locals jugaven un paper ben important a aquestes celebracions.

«Habitualment, la banda o les bandes de cada poble es distribuïen entre els diversos balls, per raons pràctiques i econòmiques. Per organitzar un ball se solia comptar amb set o vuit músics, que tocaven sobretot instruments de vent [...] i de percussió. D'altres vegades, l'establiment que organitzava el ball —normalment un cafè o una entitat recreativa— comptava amb un piano, propi o de lloguer, i es feia el ball amb menys músics, un violí o dos, una trompeta, etc. A Porreres i a Sóller [es realitzaven] balls organitzats amb jazz-band i un saxofó».⁵

També durant aquesta època de Carnaval, els joves feien comparses i recorrien els diferents locals on es feien balls; sembla que alguns joves del Port montaven una comparsa amb una xaranga molt animada.⁶

Tan important com la música era el ball. Es ballaven danses més clàssiques però també s'introduïren els

3 VALRIU LLINÀS, Caterina: *El Carnaval a Mallorca*, Palma, R. i J.J. de Olañeta, Editors, 1995, pàg. 91-92.

4 *Cocktail* 27-10-1931

5 VALRIU LLINÀS, Caterina: *El Carnaval a Mallorca*, Palma, R. i J.J. de Olañeta, Editors, 1995, pàg. 91-92.

6 *Sóller* 29-02-1936

balls relacionats amb els nous ritmes de fora. Tenim documentat que l'any 1932 al teatre Victòria, organitzat per la Casa del Poble, es feren demostracions de ball de *charlestón* i *fox-trot* a càrrec de Vicente Olivares.⁷

3.1 Les Orquestres

Seguidament detallarem els conjunts musicals que hem documentat al nostre poble entre 1929 i 1936. No només citarem els qui sorgiren aquí, sinó que també farem referència a altres grups de fora que foren rellevants entre el públic solleric.

3.1.1 The Black Cat

Les primeres referències que tenim d'aquest grup apareixen a finals dels anys vint al setmanari *Sóller*. Durant els anys 1930 i 1931 assoliren un gran èxit dins el panorama musical local i varen seguir tocant pràcticament fins que esclatà la Guerra Civil. Varen ser, d'alguna manera, la primera orquestra local "moderna", ja que pràcticament totes les actuacions musicals (sense tenir en compte els grups de música tradicional)

.....
 The Black Cat E-D:
 Desconegut, Bartomeu
 Noguera, Gaspar Borràs
 -Seca-, Mateu Galmés, Joan
 Vallcanerès, Francesc Valls,
 Tòfol Pizà -Mà Fresca- i
 Pedro Gallard (1935). Arxiu
 de Pere Andreu
 .....

abans d'existir *The Black Cat*, les realitzava la banda de música *Lira Sollerense*, o bé grups improvisats de músics que s'ajuntaven sense cap nom conjunt específic i que després passarien a formar part d'una o més orquestres de les que es varen conformar.

La música que interpretaven eren pas-dobles i valsos per una banda i també fox-trot i música a l'estil de Louis Armstrong.⁸

Des de 1930 hem documentat, gràcies a les cròniques del setmanari *Sóller*, actuacions a locals com el *Gran Cafè Central*, el *Restaurant Marisol* del Port, el *Restaurant Ferrocarril*, l'*Hotel Costa Brava*, el *Círculo Sollerense* i l'*Hotel Terramar*, a esdeveniments especials al Camp d'en Maiol, a escenaris locals com el Teatre Defensora, a festes populars com les de l'Alqueria del Compte i Biniarix i a plaça per Sant Bartomeu.

Fora de Sóller varen tocar, per exemple, a la inauguració de l'Hotel Costa d'Or l'any 1933.⁹

⁷ Aquestes demostracions s'emmarcaren en uns actes organitzats per recollir fons pels obrers del sector tèxtil que es trobaven en vaga. *Sóller* 24-12-1932

⁸ Nota aportada per Antoni Sampol Ferrer 14-09-2016

⁹ *Sóller* 02-09-1932

Els seus components foren:

Francesc Valls Pomar -L'amo en Xesc Valls- : Piano i direcció

Va néixer a Sóller el 1907 i fou un dels músics més coneguts del poble per la seva gran implicació amb la música des de diferents àmbits. Va ser intèrpret, arreglista, director i fundador, a banda de *The Black Cat*, a altres projectes musicals com l'*Orquestina Defensora*, els *Bohemios* o l'*Estel d'Or*. També fou, des de jove, organista de la Parròquia de Sant Bartomeu i sempre estava disposat a actuar per a casaments, misseis solemnes o funerals. Una altra tasca destacada i que el va fer popular va ser la d'interpretar en directe a piano la bandes sonores al mateix temps que es projectaven pel·lícules de cinema mut a diferents sales de la Vall. De manera que si l'escena era més intensa, o bé més trista o romàntica, s'adaptava a la filmació i canviava la interpretació de la peça que estigués tocant.¹⁰

Ja dins els anys 60 va formar part del grup *Reynés Quartet*. Tocava amb Joan Reynés -*Bodegón*- (creador del grup), Guillem Mora (posteriorment director de la banda de música de Sóller) i Joan Baptista Rullan -*Sabater*-,¹¹ entre d'altres.

Vivia al carrer de la Romaguera i la seva professió va ser la de sastre. Confeccionava roba d'home i arreglava peces de vestir. A nivell personal es va casar amb Margalida Reynés Casanoves i no tingueren descendència.

Va morir dia 27 de setembre de 1984 als 77 anys.¹²

Bartomeu Noguera Oliver, -L'amo en Noguera- : Violí

Va néixer a Bourges (França) dia 19 de desembre de 1895. El seu pare era propietari d'un restaurant a aquesta localitat. Fou el petit, amb diferència,¹³ de tres germans. Arribà un moment en què la família es traslladà a Sóller i deixà a càrrec del restaurant el seu germà Tòfol. A Sóller començà a aprendre violí amb el Mestre Ferrer. El 1909, quan tenia 14 anys, el seu pare l'envià de tornada a França, on va seguir aprenent a tocar l'instrument a Nevers. Quatre anys després, el seu professor, Adriano Thomàs el va fer ingressar a una orquestra d'uns 60 músics. La situació històrica féu que només pogués realitzar dues actuacions amb aquesta orquestra abans que esclatàs la Primera Guerra Mundial. A aquest moment (quan tenia 18 anys) el seu pare el va fer tornar cap a Sóller per por que fos cridat a files a França. Va passar a Sóller dels 18 als 22 anys. Era físicament petit, fet pel qual va ser absolt de realitzar el servei militar. El 1917 tornà a França on vivia el seu germà Tòfol encara a càrrec del restaurant familiar. A aquesta època va rebre classes de violí d'un mestre jueu fins que, a causa de la situació de guerra, varen haver de tancar el restaurant i tornar a Mallorca. S'instal·là a Palma i la seva dèria musical, el va fer conèixer Miquel Negre i Bartomeu Calatayud, amb qui creà el *Trío Majorica*. Uns anys després tornà definitivament cap a Sóller, on Mn. Miquel Rosselló, més conegut com *Es Capellà Nussa* (organista de la Parròquia) li va aconseguir un treball com a secretari a l'Ajuntament. A canvi, Bartomeu Noguera ajudava a l'organista amb l'*Orquestra Santa Cecília*, de la qual n'era el fundador. Poc després entra a formar part de *The Black Cat*.

Bartomeu Noguera tocava amb un violí *Steiner*.¹⁴ Ell mateix ens conta com va arribar a les seves mans:

«Marcel Husson, gendre de dona Rosa Carabasseta, sempre va manifestar cap a mi molta consideració. Em va ajudar molt en el meu desenvolupament musical. No sé com havia arribat a les meves mans un llibre d'un autor espanyol que reunia tots els aires folklòrics de les províncies d'Espanya i un dia que em va venir a veure en Marcel, li vaig regalar. Poc temps després va venir a veure'm amb dos violins, el seu propi i un altre em va dir que en triàs el que més m'agradàs. Aquest dia la meva dona era al

10 *Sóller* 06-10-1984

11 Nota aportada per Jeroni Rullan Mesquida 31-05-2016

12 *Sóller* 06-10-1984

13 La seva germana tenia 19 anys més que ell i el seu germà, 17.

14 Jakob Steiner (Àustria, 1619-1683) va ser un dels primers luthiers de la història que es va fer famós a nivell mundial. Els seus instruments foren els més preuats fins a finals del segle XVIII a Europa. No se sap exactament quin nombre d'instruments fabricats per ell existeixen, però els originals són veritables peces de museu. De fet, la majoria de violins Steiner són rèpliques, algunes molt exactes, dels originals.

Ullit amb grip i quan va sentir els acords dels dos violins per separat, va dir diverses vegades "Aquest!" i sempre era l'Steiner. Jo no vaig pensar que fos un instrument amb tant de valor, si bé el seu so em semblava extraordinari».¹⁵

Als anys 50 va formar part de l'agrupació *Brot de Taronger* —germen de l'actual agrupació *Aires Sollerics*— la qual arribà a assolir gran èxit. Per posar-ne un exemple, varen tocar al Palau de la Música de Barcelona, Brussel·les i Niça. A aquest últim indret quedaren classificats primers a un festival d'entre 130 grups internacionals. Paral·lelament i durant tota la vida, va viure amb la mateixa intensitat la seva tasca com a fotògraf i també en va destacar en l'àmbit local.

Va morir el dissabte de Nadal de 1982. Poc abans encara donava classes de música, de violí i guitarra a una casa del carrer de Sa Mar.

Cristòfol Pizà Bennàssar, -Tòfol Mà Fresca- : Saxo i Clarinet

Nascut a Sóller l'any 1910, Tòfol Pizà sempre va ser un gran aficionat a la música, sobretot a la sarsuela. Sempre que tenia l'oportunitat anava fins a Palma a veure'n qualque estrena.

Va tocar el clarinet, la flauta travessera i el saxo fins que va complir els 30 anys. Llavors, es va casar i va deixar de banda la música per dedicar temps a la família i a altres aficions com la pesca i la caça. Des dels anys 50, emperò, la seva afició va ser principalment escriure gloses. Va arribar a publicar un llibre anomenat *Brots de llover* i una de les seves composicions més conegudes fou *Tragèdia d'un tord emigrant*.

Va treballar des de jovenet a la fàbrica de Can Pizà, els propietaris de la qual eren parents seus. Després va passar a desenvolupar els seus coneixements sobre el món tèxtil a la fàbrica de Ca les Ànimes, de la qual n'arribaria a ser propietari. Va morir l'any 1991.¹⁶

Gaspar Borràs Roig, -Gaspar Seca- : Trompeta¹⁷

Va néixer a Sóller l'any 1906. Venia d'una família descendent d'Orient, poble a on tornava sovint per a veure part de la família. Ell i el seu germà¹⁸ varen estudiar música per iniciativa de la seva mare i varen començar el seu camí musical tocant a la Banda *Lira Sollerense*. El pare de Mateu Oliver Maimó¹⁹ els hi donava classes a l'edifici del Defensora. Així va aprendre a tocar la trompeta, el fliscorn i el violí.

A banda de l'afició musical, va dedicar tota la seva vida a treballar al Banc de Sóller (hi va entrar just quan es convertí en *Banco Hispano-Americano*)²⁰. Tota la família va tenir sempre facilitat per a la comptabilitat. De fet, el seu pare ja treballava al Banc amb el càrrec de secretari i anys després també el seu fill hi treballaria. Com a prova de la seva valia intel·lectual cal destacar que un dels treballs que va exercir Gaspar Borràs durant la seva vida fou el d'examinar els funcionaris que realitzaven oposicions per entrar a treballar a l'Ajuntament. Als anys 30 es va casar amb Catalina Mora de Can Tambora. A mitjans de la dècada dels 40 va formar part d'un altre conegut grup dins el poble anomenat *Trèbol*.²¹

Pedro Gallard Martínez : Saxofó

Nasqué a Toulouse, però sempre va tenir nacionalitat espanyola (donat que els seus pares ho eren). Per aquest motiu va haver de venir a Espanya a realitzar el servei militar. Una vegada acabat el servei tornà a França i s'establí a Charleville. Poc temps després aprengué l'ofici de perruquer a París.

Arribà a Sóller l'any 1927 i va obrir una perruqueria de senyores al carrer de Bauzà amb la seva dona Catalina Garcías Barceló. Varen tenir dos fills: Guillem i Toni.

Morí el mes de març de 1945 després d'una complicació cardíaca, essent encara molt jove.

¹⁵ *Sóller* 1982

¹⁶ Notes de la biografia aportades per Maria Bel Pizà Mayol, Jaume Darder Rullan i Ana C. Darder Pizà (filla, gendre i néta de Tòfol Mà Fresca). 06-10-2016

¹⁷ Nota aportada per Antoni Sampol Ferrer 14-09-2016

¹⁸ El seu germà, Tomàs Borràs Roig, era músic de la Lira Sollerense i tocava el clarinet. Durant un temps va tocar el saxofó que li va deixar Tòfol "Mà Fresca".

¹⁹ Mateu Oliver Maimó (Felanitx, 1904 - Palma, 1992) va estudiar música al conservatori de música de València i fou director de la Lira Sollerense des de 1932.

²⁰ Al banc, un dels companys de feina més proper a Gaspar fou l'escriptor Miquel Manuel Serra Pastor.

²¹ Notes biogràfiques de Gaspar Borràs aportades pel seu fill Gaspar Borràs Mora. 18-10-2016

Poc més de mig any després la seva viuda reobrí el negoci amb l'ajut d'un altre perruquer i després de fer reformes al local que ocupaven.²²

Mateu Galmés : Trombó

Joan Vallcaneres : Banjo

[Música sense identificar] : Bateria

3.1.2. Cocktail Jazz

Aquesta orquestra neix com a evolució de l'*Orquestina Victoria*. Començaren a actuar al *Café Central*. Es formà devers l'any 1931 i sembla que tingué molt d'èxit sobretot entre els anys 1932 i 1933. Això s'interpreta a causa de l'elevat nombre d'actuacions que tingueren aquests anys. Tocaren a tots els locals del "circuit" local esmentat i arribaren a ser el grup "de moda". La seva popularitat els va fer tocar fins i tot fora de Sóller. Actuaren, per exemple, a les festes patronals d'Inca a les revetlles organitzades per la societat *La Constància* al juliol de 1932.²³

Per fer-nos una idea de la popularitat que assoliren, aquests foren alguns dels locals i esdeveniments de

.....
Cocktail Jazz E-D: Salvador Sastre, Biel Huguet, Bartomeu Noguera, Joan Reynés, Jaume Antoni Magraner, Jaume Ros i Pere Reynés (c.1933). Arxiu de Juan Reynés Joy
.....

Sóller on varen actuar l'any 1932: al Cafè Central per començar la temporada de ball; al dinar del 1r aniversari de la Proclamació de la República;²⁴ al Defensora i a l'Hotel Ferrocarril per les Festes de Maig; a l'Hotel Costa Brava amb motiu de la festivitat de Sant Pere al Port; al Restaurant Ferrocarril per Sant Jaume; a les festes de Sant Bartomeu a Sóller; a les festes dels Estiradors; a la *Unión Cinema*, etc.

Gràcies a les cròniques del setmanari *Sóller* hem pogut definir part del seu repertori: *Aunque no me quieras* (pasodoble), *Champagne* (vals de concert), *La viuda alegre*, *Evocación y sombras*, *Curro Satén* (pasodoble flamenco), *Pour toi Rio Rita* (pasodoble), *Mercedes* (vals), *Mariska* (czardas tziganes), *Fiesta Japonesa* (capricho), *Las pobres millonarias* (fantasia), *Angelillo* (pasodoble), *Rabalero* (pasodoble), *Una nuit a Montecarlo* (tango), *En la mezquita* (capricho), *Himno al amor*, *Las pobres millonarias* (fantasia), *Mi Gitano* (pasodoble), *La Chanson d'une nuit* (fox), *Pajaros y flores* (pavana), *Coktail* (pupurri), *Serenata*, *La Raza*, *Escena Española* (intermedio), *Serenade* i *Clos de May* (overture).

²² *Sóller* 17-03-1945

²³ *Sóller* 30-07-1932

²⁴ *Sóller* 16-04-1932

Els seus components foren:

Joan Ramon Reynés Mayol, -Jeanot Reynés- : Piano

Néix a Chatel sur a Moselle, al nord de França, el 22 de maig de 1915. La seva vida transcorre entre Barcelona, França i Sóller. Fou el petit de tres germans. El més gran va néixer a Sóller²⁵ i el seu altre germà i ell, a França. Va créixer a França i estudià música amb el seu germà Pere al conservatori de Beauvais. Tocava piano, clarinet i saxo. Quan tenia uns 16 anys, a l'inici dels anys 30, passà uns anys amb la seva família a Sóller. Fou llavors quan va néixer l'orquestrina *Cocktail Jazz*. Assajaven a una casa del carrer Canals amb els seus germans. La gent s'aturava per escoltar-los per la finestra. Suposadament tornà a França el 1933. Tot i així, poc abans de començar la Guerra Civil Espanyola, s'establí a Barcelona amb els seus pares. Barcelona fou la ciutat on passà la major part de la seva vida.

Joan Reynés tenia un caràcter reservat i discret. Malgrat això, als anys 50 començà a compondre i autoeditar títols de música lleugera tant propis com d'altres músics: pas-dobles, cha-cha-cha i ritmes sudamericans. Era *símilgravador*, és a dir, utilitzava molta cura i de manera molt resolta un sistema manual per a fer plantilles de partitures que després anirien a impremta. Va néixer així *Ediciones Musicales Juan Reynés*. Segons va dir ell mateix a una entrevista oferida a final dels anys 50, aquest tipus de música era la música més comercial i no li quedava altre remei que fer-la si volia fer quelcom que la gent valoràs.²⁶ Utilitzava molts pseudònims com a compositor i músic que apareixen a les partitures que editava. Tant fou així que a una partitura s'arribà a anunciar com a *Ramón Ponciano "El celebrado compositor cubano"*. Altres pseudònims coneguts són el de Juan Domingo²⁷ i el de Jorge Domingo. Fou a aquesta època quan va conèixer a Barcelona la sollerica Apol·lònia Trias Morell. Es casà amb ella a Sóller el 1959. Per aquest motiu va viure des d'aquest moment entre Sóller i Barcelona i compaginava la seva feina musical amb la seva família. Morí la primavera de 1977 a Sóller²⁸.

Pere Reynés Mayol - Saxo

Germà de Joan Reynés, Pere Reynés va néixer el 29 de març de 1912 a Epinal dans les Vosgues (França). Estudià música al conservatori de Bordeaux amb el seu germà petit. Tot i així, la seva dedicació professional, a diferència del seu germà, no va ser la música, sinó que fou delineant. En els inicis dels anys 30 passà uns anys a Sóller i fou llavors quan formà part de l'orquestra *Cocktail Jazz*. Varen ser només uns anys. Pel que sabem, Pere Reynés ja tornava a ser a França a l'any 1933.²⁹ A principis de la Segona Guerra Mundial treballava a París com a dibuixant tècnic per a una empresa americana. La guerra i l'obligació de fer el servei militar el varen fer tornar a Espanya³⁰. A causa de la bona conducta que hi va demostrar, i després de saber que era músic, un oficial el va designar per a la banda de música del quarter on servia, fet que li va suposar millors condicions de vida durant els dos anys que hi va estar. Va mantenir la mateixa situació quan va ser traslladat a Madrid i fins que va acabar el servei militar. Després d'aquests anys es va establir a Barcelona i només venia a Mallorca a visitar la família.

Com a anècdota podem explicar que, segons deien els seus companys músics, Joan destacava quan tocava perquè tenia els llavis grossos i això el feia "sonar com un negre americà". L'estil que més gaudia tocar era el jazz.

Va morir a Barcelona el mes de maig de 1992.

25 Antoni Reynés Mayol (Sóller, 1909 - París, 1992) va ser violoncel·lista a diferents orquestres de París. El seu fill Phillippe fou l'únic que ha continuat la tradició musical a la família: és pianista i organista.

26 *Sóller* 21-09-1957

27 Nota aportada per Magdalena Reynés Joy, 21-09-2016

28 Biografia de Joan Reynés i documentació: Magdalena Reynés Trias, 20-09-2016

29 Existeix un document del Consolat de Bordeaux, aportat per la seva filla Magdalena Reynés Joy, que assegura que Pere Reynés vivia allà l'any 1933.

30 No se sap bé si a Àvila o Teruel.

Jaume Antoni Magraner Marquès - Bateria

Era nét de Joan Marquès Arbona (fundador i director del setmanari *Sóller*) i va néixer el 21 de maig de 1914 a Besaçon, França. L'inici de la Primera Guerra Mundial féu que al cap de pocs mesos de néixer la seva família tornàs cap a Sóller a causa de la proximitat amb la frontera franco-alemanya de la ciutat on vivien. Va créixer aquí i quan acabà els estudis tornà uns anys a França i es dedicà al comerç familiar d'exportació de fruita. Quan tornà a Sóller, treballà a la Impremta Marquès com a tipògraf i reporter. Sempre fou un gran aficionat a la música i el dibuix i des de ben petit va estudiar violí. De fet, s'involucrà en molts altres temes culturals locals. Sembla que també va participar en la redacció de la revista *Cocktail*³¹ a inicis dels anys 30.

El desenllaç de la seva vida fou marcat per la tragèdia. L'any 1937 s'allistà a les primeres files de l'exèrcit i complí el seu servei com a observador a Muleta dins la *Red de Acecho* establerta per la Falange Espanyola.

Dia 7 de desembre del 1937 tocava a Jaume Antoni pujar al poble per a proveir de queviures el seu quarter. Es trobava a casa seva, al carrer de Sant Bartomeu quan fortuïtament una sèrie d'avions relacionats amb el conflicte nacional volaven damunt la ciutat. Varen deixar caure diverses granades i una d'elles impactà al pati de la impremta. Tot i que Jaume Antoni ja es trobava dins l'edifici en aquell moment, una resta de metralla travessà la porta i el ferí a la cama dreta. La ferida, que al principi no semblava tan greu, s'infectà pocs després. Va morir dia 19 del mateix mes de desembre amb només 23 anys.

Salvador Sastre Sastre - Violí

Va néixer a Sóller l'any 1910. Quan era jove net va tocar la caixa a la banda de música local, on el seu pare tocava els platerets.³² Més endavant va destacar com a bon intèrpret de violí. Quan el músic Bartomeu Noguera acompanyava l'orquestra *Cocktail Jazz* els dos interpretaven el violí. Es va casar amb Maria Morlà, cosidora prou coneguda al poble.³³ Va patir durant molts anys una malaltia que el va allunyar de la música. Va morir l'octubre de 1949 amb només 39 anys.³⁴

Jaume Rullan. -En Jaume Ros- - Helicó (tipus de tuba)

Sabem que també tocava el Contrabaix. La seva afició al tabac li va provocar problemes als pulmons que el van fer deixar de tocar cap instrument.

Gabriel "Biel" Huguet - Bateria / Trompeta Bartomeu Noguera Oliver -L'amo en Noguera- - Violí

3.1.3. Orquestrina Victoria

Aquesta orquestrina estava dirigida per Biel Huguet³⁵, que després dirigiria l'orquestra *Cocktail Jazz*. De fet, segons el que llegim a la revista *Cocktail* (1931) entenem que la *Orquestrina Victoria* fou el precedent de la *Cocktail jazz*. Sabem que almenys des de 1929 amenitzava les vetllades i els balls al teatre Victòria. Començaren a tocar contractats pels joves de la *Peña Dancing Club*³⁶. També participaven amb músics d'altres orquestres. A una actuació de 1931 al pati del Victòria hi col·laboraren components de l'Orquestrina Mallorca (de Palma).

31 Es tracta d'una revista semi-clandestina o d'aficionats de tipus satíric que s'edità a Sóller a principis dels anys trenta. També hi col·laboraven, entre altres, Damià Mayol Marquès, Pere Serra Pastor i Rafel Forteza Forteza.

32 Nota aportada per Jaume Albertí Sastre 23-09-2016

33 Nota aportada per Catalina Frau Pastor 21-09-2016

34 *Sóller* 08-10-1949

35 *Sóller* 27-07-1929

36 Format per Antón Marquès, Bartomeu Vila, Pere Joan Suau i Miquel Manresa.

.....
 Orquestrina Defensora (c.1929)
 E-D:Jaume Ros, Pedro Gallard, Francesc Valls, Tòfol Pizà -Mà Fresca- i Gaspar Borràs -Seca- (c.1929).
 Arxiu d'Ana Darler Pizà
 .....

3.1.4. Orquestrina Defensora

Sabem que amenitzava balls al Teatre Defensora i que el seu director era Francesc Valls. En desconeixem la resta de músics i els instruments que usaven.

3.1.5. Rondalla Mallorca

Estava dirigida per Antoni Rotger –conegut com *Toni des Fondet*-. Debutaren el mes de febrer de 1932 i interpretaven cançons populars i folklòriques. Tocaven amb llaüts, guitarres i mandolines fet que els diferenciava instrumentalment dels altres grups. De fet, tot i ocupar la mateixa franja de públic, llocs i horaris, podriem dir que es tractava més bé d'un grup tradicional i no d'una orquestra com les altres.

3.1.6. Tutankamen Jazz

Fou un quintet nascut al local *El Cairo*, fet que explica el seu nom. Debutaren allà mateix el mes de maig de 1936. Era l'orquestrina resident de l'establiment, tot i que també actuaren a altres llocs del circuit local.

3.1.7. Orquestrina Central

Debutaren al *Cafè Central* en motiu de la celebració de les festes de Sant Antoni de l'any 1933 amb la següent formació: piano, violí, trompeta, trombó i jazz.³⁷
 Estava dirigida per Domingo Rullan³⁸.

3.1.8. The Happy Jazz

Estava dirigida per Jaume Rullan i va aparèixer per primer cop el febrer de 1935. Tocaren sobretot a *La Unió*. Tenim constància que, com a mínim a una de les seves actuacions, una tal "Senyora García" (segons la premsa, la "jazzbandista" de l'orquestra) ofería també una exhibició de balls exòtics una vegada acabada la intervenció del grup.

³⁷ A l'imaginari musical d'aquells anys, la bateria fou l'element de modernitat destacat dins els nous grups de música i la música moderna per excel·lència era el jazz. Per tant, dins aquest context, s'ha d'entendre com a "jazz" la pròpia bateria. *Sóller* 14-01-1933

³⁸ Domingo Rullan Vives neix l'any 1884 i mor el 15 de desembre de 1955 als 71 anys. Es va casar amb Rosa Pizà Vicens i no varen tenir fills.

3.1.9. Altres Orquestres

Per altra banda, també hi va haver altres orquestres que durant aquests anys varen actuar a Sóller tot i que els seus components no eren de la vall. Cal destacar entre elles l'Orquestra *Marvel*, que va tenir molt d'èxit l'any 1933. De fet varen venir a tocar per a dues setmanes.

.....
Orquestra Marvel al teatre Defensora (1933). BARCELÓ, Ignasi / MONTSE-RRAT, Toni: "Moviment musical..."
.....

També varen venir la Orquesta Olimpia; The Two Cats; la Red Star Band; la Shangai Jazz, de Palma; i l'Illa d'Or, de Lluçmajor entre altres.

4. Locals d'oci nocturn i de ball

Durant la dècada de 1930 a Sóller hi havia una àmplia oferta de locals i espais en els quals s'oferia una disponibilitat d'oci nocturn i de ball. Molts d'aquests locals adoptaren noms exòtics o estrangers per semblar "moderns". Normalment els locals eren decorats i pintats aposta per a la celebració dels balls o les festes que s'organitzaven. Era comú que aquests tinguessin una temàtica –sobretot durant l'època de Carnaval– i per aquest motiu els organitzadors ambientaven els locals per donar caràcter a la celebració. Tenim documentat que alguns dels pintors i artistes que intervingueren en aquestes ambientacions foren Antoni Gay,³⁹ Tomàs Campins⁴⁰ o Juli Ramis.

També passava sovint que grups de joves organitzassin actuacions musicals i balls pel seu compte llogaven alguns dels locals existents o n'adaptaren un aposta. Per exemple, l'any 1931 un grup de joves de la localitat constituïren la *Peña Dancing Club*, una entitat destinada a organitzar balls i revetlles durant l'estiu al Pati del Victòria; la comissió organitzadora d'aquesta estava formada per Antoni Marqués, Bartomeu Vila, Pere Joan Suau i Miquel Manresa.⁴¹

39 Antoni Gay Morey (1890-1943) fou un mestre pintor i decorador de reconegut prestigi a Sóller. Fou membre de la Joventut Maurista i de la Societat Defensora Sollerense. *Sóller* 11-12-1943.

40 Tomàs Campins Bestard (1887-1945) fou un destacat pintor de cases i decorador sollerenc. Treballà en la construcció i acabats de molts dels palauets i casals que es construïren a la localitat els primers decennis del segle XX, entre ells cal destacar el casal modernista de Can Prunera. Estava casat amb Isabel Maria Arbona Vicens amb qui va tenir dues filles, Margalida i Maria Catalina. Tenia el seu taller al carrer de Batac, núm. 23.

41 S'establí un preu de soci de 2,50 ptes. mensuals. Les vetllades estaven amenitzades per l'orquestra Victoria. *Sóller* 06-06-1931.

A banda del ball també s'oferia menjar i begudes en aquestes festes. Aquests càterings anaven a càrrec de restauradors o dels conserges de les societats on se celebrava.

Podem diferenciar diferents tipus d'establiments, segons el seu origen i finalitat, on els sollerics i residents estrangers podien anar a ballar i escoltar música en directe: les seus de les diferents societats recreatives i culturals de la localitat (*Círculo Sollerense*, *La Unión* o *Defensora Sollerense*); els cafès muntats a principis de segle a la plaça de la Constitució (*Central* i *Sport*), els locals destinats exclusivament a l'oci del capvespre-vespre (*El Cairo*, *New York* o *Iris Park*) i els hotels que oferien aquest servei complementari.

4.1. Societats recreatives i culturals

Sociedad Defensora Sollerense

Aquesta entitat de socors mutus, fundada el 1877, va fer construir l'any 1887 un nou local social per a l'entitat, que a més comptava amb un espai destinat a teatre.⁴² Aquest espai tenia capacitat per a 350 espectadors (posteriorment s'amplià a 376). A partir d'aquest moment van començar a actuar a la ciutat moltes companyies de sarsuela, de teatre, orquestres, orfeons, concertistes, etc., i s'usava el pati de butaques per efectuar balls. D'aquesta manera el teatre de la societat es va convertir en un referent a l'hora d'organitzar tot tipus d'actes lúdics. De fet, la societat Defensora tenia el lloguer de l'espai a particulars com a un dels seus principals ingressos.

Durant la dècada dels anys trenta, l'espai fou molt utilitzat per a la celebració de balls i concerts. Aquests foren organitzats tant per la mateixa societat com per altres, sobretot per la societat *Círculo Sollerense*.

La Unión

Aquesta societat va néixer l'any 1893 quan es varen fusionar les societats *La Torre* i *Círculo Recreativo*. Des dels seus inicis fou coneguda popularment amb el nom de *Sa Botigueta des Senyors*. Aquesta societat recreativa tenia el seu local social al carrer del Born.⁴³

Com les altres societats recreatives, durant aquest decenni, hi va haver un auge dels balls i festes. L'any 1931, la societat va adquirir una ràdio gramola de la casa Philips per amenitzar els balls.⁴⁴ Tot i tenir aquest aparell, hi va haver crítiques per la qualitat dels balls amb música de ràdio i prest es tornà a contractar orquestres per amenitzar els balls. L'any 1932 hi actuà l'orquestrina *Rondalla Mallorquina*, dirigida per Antoni Rotger.⁴⁵ També actuaren en aquest local, entre altres les orquestres *The Happy Jazz*, *The Black Cat* o *Exotic* de Palma.

A la societat, com a d'altres, es feien balls temàtics durant les festes. Per exemple, l'any 1934 s'hi organitzà un *Baile Apache* i es convidà a tots els assistents a anar disfressats d'aquest ambient. Aquest ball va tenir molt d'èxit de públic i va destacar sobretot la decoració com si es tractàs d'un antre del barri xinès; la decoració fou facilitada pel cafè *Trocadero* de Palma, amb llums vermells, fanalets venecians, bótes de vi, caixes buides i parets pintades amb inscripcions.⁴⁶ Aquell mateix any també s'organitzà un *Ball de Pagueses*, en el qual la gent anava vestida amb vestits regionals i va estar animat per una orquestrina formada per professors de música de Palma, amenitzaren els balls.⁴⁷ Un altre ball temàtic que s'organitzà fou *La locura de Hollywood* l'any 1935.⁴⁸

Algunes vegades, igual que altres societats, es llogà un espai més gran per celebrar aquests actes. Durant les festes de maig de 1934 s'organitzaren revetlles al pati del teatre Victòria, que estaven amenitzades per l'orquestrina palmesana *Red Star Band*, coneguda popularment com *Los Ases del Ritmo*.⁴⁹

42 Es va encarregar el projecte a l'arquitecte Josep Abrinas i l'obra fou adjudicada al mestre Antoni Vallcaneras Rosselló.

43 Actualment encara es manté la seva seu en el mateix lloc. Al llarg del segle XX aquest carrer ha tingut altres noms: Príncep, República i General Franco.

44 ALCOVER FERRÀ, Gabriel / SOCÍAS PUIG, Antoni: *Sa Botigueta, cent anys amb nosaltres*, Sóller, La Unión, 1998, pàg. 27.

45 *Sóller* 06-02-1932

46 *Sóller* 03-02-1934 i *Sóller* 10-02-1934

47 *Sóller* 17-02-1934

48 *Sóller* 23-02-1935

49 *Sóller* 05-05-1934

Círculo Sollerense

Aquesta societat, fundada el 1899 com una societat principalment esportiva i apolítica, va desenvolupar una intensa activitat de balls i concerts, especialment durant l'època del Carnaval. Durant la dècada de 1930 la societat tenia la seva seu al casal de Can Bordils, a la plaça de la Constitució.⁵⁰

D'ençà de 1927 els balls de Carnaval havien tornat a agafar força entre les societats recreatives locals, ja que eren, alhora, un bon reclam per captar nous socis.

En aquesta societat, un dels principals promotors d'aquests balls fou el seu conserge Pere Ripoll qui es feia càrrec no sols d'organitzar i cobrar les entrades dels balls sinó també del bufet i del despatx de les begudes. Els socis solien tenir l'entrada lliure o reduïda i els qui no ho eren pagaven entrada.⁵¹

Aquesta societat, a banda d'organitzar actes a la seva seu també llogà sovint el teatre Defensora pels seus balls, sobretot a partir de 1932 a causa de la quantitat de gent que hi anava i la insuficiència d'espai del seu local propi. Aquell mateix any 1932, al seu local, s'organitzaren 15 balls de Carnaval; el local fou decorat pel pintor Antoni Gay i s'hi col·locaren bombetes de color. Foren amenitzats per l'orquestrina *The Black Cat*.⁵² Els anys següents també se seguiren celebrant balls amb molt èxit. L'any 1934 es va organitzar un concurs de disfresses femenils⁵³ i l'any 1935 un concurs de ball de foxtrot i rumbes amb premis pels millors ballarins i per les joves que hi assistiren; aquest concurs fou amenitzat les orquestres *Marvel* i *Illa d'Or* de Lluçmajor,⁵⁴ i *Shanghai Jazz* de Palma.⁵⁵

Centro Maurista

Aquesta societat es va crear l'any 1916 per defensar dels interessos polítics del Partit Maurista. La societat es va instal·lar al carrer del Príncep, número 8.⁵⁶

Aquesta societat també celebrà balls pels seus socis. D'ençà de 1929 tenien una gramola per animar aquestes vetllades.⁵⁷ En altres ocasions hi actuaren grups sorgits de la banda municipal *Lira Sollerense*.⁵⁸ L'any 1934 el *Centro Maurista* es va transformar en el *Centro Republicano Conservador*. Aquesta societat va desaparèixer després del cop d'Estat del 18 de juliol de 1936.

4.2. Cafès

Central

Aquest cafè estava ubicat a la plaça de la Constitució i s'obrí devers a mitjans dels anys vint.⁵⁹ A principis de la dècada dels trenta era propietat de Damià Deyà Casanovas. En aquest local hi tenia la seva seu la *Sociedad Deportiva Sollerense*.⁶⁰

50 PÉREZ PASTOR, Plàcid: *Els Xiclets, cent anys de rodar. Els episodis més interessants del Círculo Sollerense*, Sóller, Círculo Sollerense, 1999, pàg. 19.

51 Per exemple l'any 1934 la societat llogà el teatre Defensora per organitzar-hi els seus balls de Carnaval. Foren amenitzats per l'orquestra *The Black Cat*. *Sóller* 13-01-1934

52 *Sóller* 30-01-1932

53 La decoració del local va anar a càrrec del pintor-decorador Antoni Gay i els premis del concurs foren: 1r premi: un joc de roba interior de nit; 2n premi: un mocador de fantasia; 3r premi: un joc de tocador (14 peces); i 4t premi: dos parells de mitges de seda. A més a les quatre guanyadores es va fer obsequi d'una fotografia de Bartomeu Noguera. A totes les participants se'ls hi donà una caixeta de bombons. *Sóller* 03-02-1934. Les guanyadores del concurs foren: 1r i 2n premi Martina i Maria Olivares, 3r premi Francisca Rabassa i 4t premi Francisca Obrador. *Sóller* 10-02-1934

54 Orquestra formada l'any 1934 a Lluçmajor per components d'altres orquestres com l'Olimpia i la Lluçmajor. La composaven Sebastià Nadal, Rafel Ginard, Joan Xamena, Miquel Mut i Antoni Salvà. BARCELÓ, Ignasi / MONTSERRAT, Toni: "Moviment musical de Lluçmajor. Orquestres i Conjunts Musicals" a *Lluçmajor de pinte en ample*, abril 2016.

55 *Sóller* 09-02-1935

56 En aquest local s'hi va muntar un cafè a finals del segle XIX, propietat de Guillem Bernat *-Fiol-* amb el nom de La Unió. Després de la mort del propietari els seus hereus el llogaren a la societat maurista. Actualment acull un negoci de joieria.

57 *Sóller* 25-01-1929

58 *Sóller* 07-02-1931

59 Aquest immoble, que encara avui acull una cafeteria amb el mateix nom, era conegut popularment com Can Bernadet.

60 Societat esportiva creada el 1926. Tenia diverses seccions esportives, destacant la de futbol. Era propietària del terrenys esportius del Camp d'en Mayol. La seva activitat va cessar després del cop d'Estat del 18 de juliol de 1936.

.....
 Cocktail Jazz (C.1932) E-D:
 Desconegut, Biel Huguet,
 Jaume Ros, Desconegut,
 Joan Reynés, Pere Reynés,
 Salvador Sastre i Bartomeu
 Noguera. Arxiu de Magdale-
 na Reynés Trias
 .....

L'any 1931 en aquest establiment s'organitzaren els *Vermut Concert*, concerts que es celebraven els matins dels diumenges i els dies festius. Aquests estaven amenitzats per una orquestrina –generalment la *Cocktail Jazz* i *The Black Cat*–.

A banda d'això, durant tota la dècada s'organitzaren periòdicament balls i concerts, tant durant l'època de Carnaval com a l'estiu i durant les festes del poble. El *Central* fou un dels locals “referent” per aquest tipus d'esdeveniments i programava una activa oferta musical. Cal ressaltar que es constituí una orquestrina pròpia, l'*Orquestrina Central*.⁶¹

L'any 1933 aquest establiment passà a mans dels germans Antoni i Joan Bauzà.⁶² Tot i això no canvià la seva oferta musical. Pel cap d'any de 1934 organitzaren una *Fiesta de las Uvas*, animada per l'orquestrina *Cocktail Jazz*.⁶³

L'any 1935 hi va establir la seva seu la societat *Sóller Sporting Club*.⁶⁴

Com en altres establiments també organitzaven festes temàtiques. Una de les que va tenir més ressò fou la del Carnaval de 1935, titulada *Una noche en Cartagena*. La vetllada fou amenitzada per l'orquestra *The Black Cat*.⁶⁵

Sport

El cafè *Sport* estava situat a la plaça de la Constitució⁶⁶ i estava regentat per Bartomeu Jover.

Com els altres establiments de l'època també organitzà festes i balls amb l'actuació de petites orquestres locals.

4.3. Locals destinats a l'oci del capvespre-vespre

El Cairo

Aquest potser fos el local més emblemàtic de tots els que s'obriren en aquesta època. Els promotors d'aquest establiment foren el príncep Salah-El-Din Fouad i la seva esposa Antònia Vicens.

⁶¹ *Sóller* 14-01-1933

⁶² Joan Bauzà regentava a Palma una fonda anomenada Las Palmeras, a l'antiga plaça de Abastos. *Sóller* 17-06-1933

⁶³ *Sóller* 05-01-1934

⁶⁴ Fundada el 1935, era una societat de caràcter purament esportiu, en la qual s'integraven el ciclisme, la natació, la boxa, els escacs i les curses de cans. Va desaparèixer el 1936.

⁶⁵ *Sóller* 19-01-1935.

⁶⁶ Estava ubicat en el local que actualment acull unes oficines de l'entitat bancària BBVA. Aquesta casa acollí durant molts anys les oficines i despatx del traginer Joan Forteza –Mames–.

Aquest local es muntà al carrer de Moragues núm. 1⁶⁷ i inicialment s'havia d'anomenar *Luna Park*.⁶⁸ Com a gerent i barman del local es contractà a Guillermo –Willy– Cantoni.⁶⁹

El local s'inaugurà el dissabte 30 de novembre de 1935.⁷⁰ La decoració va anar a càrrec dels artistes estrangers *Nappier* Dean Paul⁷¹ i Cubitt Lewis. S'habilitaren diferents sales, una com a sala de ball, una altra com a saló de té i d'altres com a bar; també s'adequa el jardí per poder-hi fer celebracions, balls i concerts.⁷² El setmanari *Sóller* va escriure la següent crònica de la seva inauguració:

.....
 Antonia Vicens i el príncep
 Salah El Din Fouad (1948).
 Arxiu de Josep Noguera
 .....

«*El acto de la inauguración fue una fiesta simpática, que se vio muy*

concurrida. La colonia extranjera acudió en numerosa proporción. De tres y media a siete y luego por la noche, numerosas parejas dedicáronse a la danza a los acordes de una orquestina de Palma, y los invitados y concurrentes fueron obsequiados con dulces y licores, brindándose por la prosperidad de “El Cairo”. El día siguiente, domingo, hubo nuevas reuniones en “El Cairo” también con extraordinaria concurrencia. Por la tarde se repitió el “te dansant”,⁷³ y por la noche el baile de salón, con asistencia de nutrida y bella representación del bello sexo local y de la colonia extranjera. Para asistir a dicha inauguración recibimos atenta invitación, que sinceramente agradecemos, al mismo tiempo que nos complacemos en felicitar a los propietarios de “El Cairo”, nuestro distinguido amigo el príncipe S. A. Salah-El-Din Fouad y su bella esposa, Dª Antonia Vicens, por su iniciativa en dotar a nuestra ciudad de un establecimiento de esta naturaleza al que deseamos auge y prosperidad.»⁷⁴

Aquest establiment prest es convertí en el centre de reunió de la colònia estrangera local.⁷⁵ La seva oferta d'oci fou molt variada, si bé, anava dirigida a un públic d'un poder adquisitiu mitjà-alt. S'organitzaren concursos dels balls de moda de l'època, com l'Apache.⁷⁶ També es feren demostracions de balls orientals, festes temàtiques i espectacles de flamenc.⁷⁷

67 Aquest edifici posteriorment fou adquirit per les Germanes de la Caritat que hi muntaren un jardí d'infància, conegut com *Los Jardines de la Milagrosa* (o simplement *Los Jardines*).

68 *Sóller* 26-10-1935

69 Nascut a Itàlia va arribar a Sóller devers el 1934. A banda de fer de barman també era boxejador aficionat. Era també directiu i soci del Sóller Sporting Club. Cap a mitjans del anys quaranta Cantoni va sortir d'Espanya i probablement morí a Itàlia. La seva dona va quedar com a propietària del negoci. Es va casar amb la solterica Margarita Bauza Pou.

70 *Sóller* 30-11-1935

71 Sir Brian Kenneth "Nappier" Dean Paul, (1904-72), era de família noble anglesa, i fou un muralista amateur que residí a Sóller en l'any 1935. Era amic del pintor surrealista anglès Lucian Freud.

72 S'hi construí un pista de ball feta pel mestre Martí Cifre

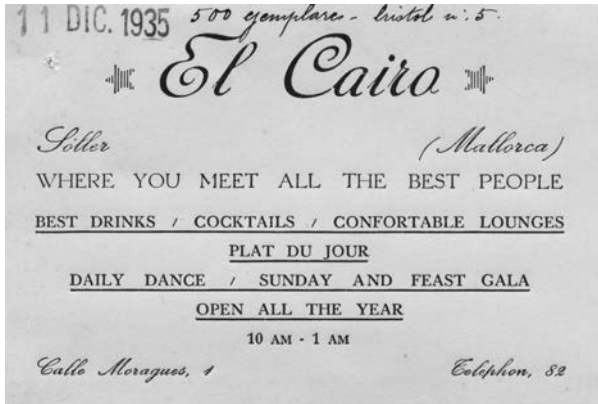
73 Traduït com el "Ball del Té", foren un tipus de celebracions que es feren molt populars a Anglaterra i França a principis del segle XX. Consistien en la celebració de festes, sempre amenitzades per un orquestra, on es consumia te, cafè, xampany i begudes similars i menjar tipus snack (sandvitxos, pastetes, galetes, etc.). Aquestes festes començaven els horabaixes i duraven fins a primeres hores del vespre i es solien ballar les danses de moda (vals, tangos, charleston, etc.).

74 *Sóller* 07-12-1935

75 Prova dels lligalls amb els estrangers locals fou la celebració de revetlles per commemorar el British Empire Day, amenitzades pel quintet de l'establiment, els Tutankamen Jazz. *Sóller* 23-05-1936

76 Aquest era un ball que es va fer molt popular durant les dècades dels anys vint i trenta. Era un tipus de ball molt dramàtic i expressiu lligat als baixos fons de París de la dècada dels vint, on va néixer.

77 Per exemple, el gener de 1936 s'organitza un espectacle flamenc amb l'actuació del Cuadro Flamenco que actuava en el Cabaret Triana de Palma, format pels artistes Paquita Campos, Niño de Huelva, Lolita Montes, Bravo i el guitarrista Tomàs Torres. L'entrada era lliure però amb consumició obligatòria que oscil·lava entre les 1,50 i 2,50 pessetes. *Sóller* 11-01-1936

Tarjeta de presentació de El Cairo (1935). Arxiu de Pere Andreu

Miss Xina, Joana Cabrer; *Miss Pèrsia*, Margalida Sastre; i *Miss Marroc*, Marujita Mayol.⁷⁸

Tot i l'esclat de la Guerra Civil, el local es mantingué fins a finals d'estiu de 1936 i s'organitzaren diverses revetlles, sempre amb autorització de les noves autoritats.

New York

Aquest local s'obrí la nit bona de 1935 al pis superior del cafè *Turismo*. Anteriorment aquest espai havia estat una fonda, la Fonda Pastor o Cas Mosson, muntada per Pere Antoni Pastor -Mosson- i una xocolateria. Des de l'any 1933 el cafè *Turismo* estava regentat per Ramon Frontera Estades,⁷⁹ qui el 1929 havia retornat de Mulhouse -on havia emigrat per treballar en comerç de fruites- amb la seva dona.

A una part s'hi ubicà un bar, amb begudes internacionals, i a l'altra banda de la sala s'hi habilità una pista de ball. Les parets del local foren decorades per l'artista i decorador de Londres, *Nappier* Dean Paul, qui comptà amb la col·laboració del també anglès George Maclean Hellyer, qui treballà en la decoració dels bars de Palma *Japón* i *Chicago*. La decoració de les parets del *New York* representaven els darrers pisos d'un gran gratacels, donant la impressió de trobar-se entre els famosos edificis novaiorquesos.⁸⁰

Durant els anys 1935 i 1936 el local acollí actuacions i balls durant les festes de Carnaval i altres celebracions, essent, segons les cròniques periodístiques de l'època, molt concorregudes. Sembla que tancà les seves portes entre finals de 1936 i 1937 possiblement a causa de la Guerra Civil.

⁷⁸ *Sóller* 29-02-1936

⁷⁹ El propietari anterior havia estat Pere Sampol. *Sóller* 19-05-1962

⁸⁰ *Sóller* 14-12-1935

Durant el Carnaval de 1936 la programació de *El Cairo* fou molt comentada. Una de les festes més comentades fou el concurs de bellesa i ball oriental que s'organitzà a finals de febrer. Amb un jurat format per Santiago Pol Pérez (president), Bartomeu Castañer (vocal), Antoni Castañer Casanovas (vocal) i José Maria Almagro (secretari-speaker) s'elegiren entre les at·lotes que estaven disfressades a la festa a *Miss El Cairo* i *Miss Carnaval 1936*; foren elegides respectivament Francisca Bennassar i Gertrude Steen. També s'elegiren altres misses, com *Miss Japó*, Antonia Sastre;

Cartell Inaugural del New York (1935). Arxiu de Pere Andreu

Iris Park

Aquest local s'obrí a finals de 1935 i estava ubicat al garatge de Can Tambora, al carrer de la Mar, núm. 140.⁸¹ Més que un cafè o un bar sembla que es tractava d'un local obert on s'hi organitzaven festes i balls i on s'hi muntà un espai per a les begudes. El seu origen el trobam en un seguit de balls populars, organitzats per un grup de joves amants del ball, els capvespres dels diumenges de la tardor de 1935. El local fou decorat amb paperines i il·luminat elèctricament i se'l dotà d'un nom (*Iris Park*). Sembla que els balls i celebracions organitzades anaren sempre a càrrec de l'orquestrina

Propaganda del Iris Park (1935). Arxiu de Pere Andreu

The Black Cat. El bufet s'encomanava a diferents responsables com Bartomeu Jover –propietari del cafè *Sport*– o Willy Cantoni –propietari del cafè *Cristal*–.

Sembla que les festes organitzades tingueren força èxit, arribant a haver unes 50 parelles alhora ballant durant tot el vespre. Les senyores i senyoretetes tenien l'entrada lliure i els homes havien de pagar 1 pesseta.⁸²

4.4. Altres espais utilitzats: hotels, restaurants, teatres i cinemes.

Hotel-Restaurant Ferrocarril

Aquest establiment obrí les seves portes l'any 1912 quan s'inaugurà la línia del tren de Sóller. Estava ubicat a la mateixa estació del tren, a l'antiga posada de Can Mayol.

Els anys trenta era gestionat per Vicenç Sastre Colom.

En aquest establiment es va fer popular la celebració de revetlles durant les festes de maig i les de Sant Bartomeu. Principalment hi actuaren les orquestres locals *The Black Cat* i *Cocktail Jazz*.

També en aquest local s'hi realitzaren altres esdeveniments que anaven acompanyats d'una actuació musical amb ball. Un dels més reconeguts fou la festa per celebrar el Primer Aniversari de la Proclamació de la República l'any 1932; el dia fou considerat no laborable, les fàbriques varen tancar i es va fer un cercaviles amb la *Lira Sollerense*. A les 13 hores es va celebrar un dinar amb les autoritats republicanes, el dinar va estar amenitzat per l'orquestra *Cocktail Jazz*, que va tocar l'Himne de Riego. Al vespre a la plaça va tocar la *Lira Sollerense* i a l'Hotel Restaurant Ferrocarril actuà *The Black Cat*.⁸³

Hotel Costa Brava

Aquest establiment fou inaugurat l'any 1930 per Guillem Puigrós Iglesias.⁸⁴ Estava situat a la barriada de Santa Catalina i ocupava l'antiga casa de Can Roses.⁸⁵

Entre 1931 i 1936 durant les temporades d'estiu en aquest establiment s'organitzaren nombroses revetlles –sobretot per les festes de Sant Pere– i festes temàtiques que amenitzaven els vespres del Port. Nor-

⁸¹ En aquest lloc hi havia una petita fàbrica de totxos. Posteriorment, als anys cinquanta s'hi ubicà la fàbrica de teixits de Can Capapuig. Actualment en aquest lloc hi ha un taller i concessionari de cotxes.

⁸² *Sóller* 30-11-1935

⁸³ *Sóller* 16-04-1932

⁸⁴ Ja regentava un altre establiment d'aquest tipus a la barriada de Santa Catalina, l'Hotel Turismo. Durant la Guerra Civil fou repressaliat per la seva filiació republicana.

⁸⁵ *Sóller* 18-01-1930

malment aquestes festes temàtiques anaven acompanyades d'un sopar. Per exemple l'any 1933 s'organitzà una revetlla titulada *Gran Moda* i animada per l'orquestrina *Cocktail Jazz*.⁸⁶ En aquest establiment també hi tocaren l'orquestra *The Black Cat* i l'*Olimpia* de Lluçmajor.

Hotel Denis

Aquest hotel fou inaugurat el mes de juny de 1934 i estava localitzat al passeig del Traves.⁸⁷ El seu gerent era Julio Lozano.⁸⁸ A la planta baixa de l'establiment s'hi muntà el *Bar Lisa*, on s'hi organitzaren diverses revetlles a l'aire lliure els estius de 1934 i 1935, amenitzades per *The Black Cat*.⁸⁹

Hotel Terramar

Aquest establiment fou inaugurat l'estiu de 1934. Estava ubicat a la casa coneguda com a Cas Canonge devora el far de Sa Creu, al bosc de Santa Catalina. La seva directora-gerent era Juana Hernández de Oliver.⁹⁰ Entre 1934 i 1936 s'organitzaren diversos balls en aquest establiment amenitzats per l'orquestra *The Black Cat*.

Bar-Quiosko Triannon

L'any 1934 s'inaugurà el *Quiosko Triannon* a la platja d'en Repic. Estava regentat per Pere Rullan Pastor.⁹¹ Entre 1934 i 1936 s'organitzaren diverses revetlles en aquest establiment, amenitzades per la formació local *The Black Cat* i *The Two Cat* de Palma. S'ha de destacar l'organització d'una festa cubana amb un concurs de rumbes, amb l'actuació de l'orquestra de Palma, *Camagüey Orchestra*.⁹²

Teatre Kursaal

L'any 1933 s'inaugurà l'espai escènic més gran de Sóller, el *Kursaal*. Aquest espai tenia capacitat per més de mil espectadors i era gestionat per Ramon Balet Raurich i Cristòfol Ferrer Morell, ambdós associats a l'empresa sollerica *Cinematográfica Marqués*.⁹³

El cinema comptava amb un espai a l'aire lliure per a la celebració d'actes a la fresca.⁹⁴ En aquest espai es realitzaren nombroses festes i revetlles, sobretot durant les festes patronals i els estius. Per exemple, l'any 1934 s'organitzà el ball temàtic «*Una noche en Montercarlo*», amb l'actuació de l'orquestrina palmesana *The Two Cat* i amb preu d'entrada pels homes de 2,50 pts. (les dones tenien l'entrada gratuïta).⁹⁵

També s'organitzaren balls durant les festes de maig i per Sant Bartomeu,⁹⁶ normalment amenitzats per conjunts locals que, segons les cròniques de la premsa local, foren molt concorregudes.

Teatre Victoria

Aquest s'inaugurà l'any 1911, a la seu del *Centro Obrero N^a Sra. de la Victoria*, al carrer de la Victoria. Tenia capacitat per uns 443 espectadors. L'espai escènic era gestionat per la companyia *Cinematográfica Marqués* però en el local també hi tenien la seva altres entitats com la Congregació Mariana o el Foment de Cultura de la Dona.

Tant el pati com el teatre foren molt utilitzats per a l'organització de celebracions. Normalment eren grups

86 *Sóller* 03-06-1933

87 Actualment l'edifici on hi havia aquest hotel s'hi a la part superior el restaurant Cas Pagès.

88 *Sóller* 09-06-1934

89 *Sóller* 07-07-1934

90 *Sóller* 28-07-1934

91 *Sóller* 26-05-1934

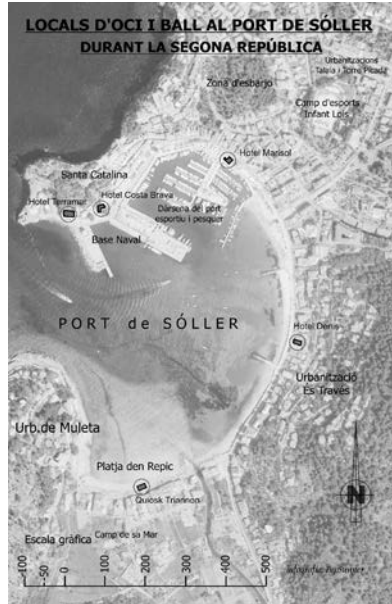
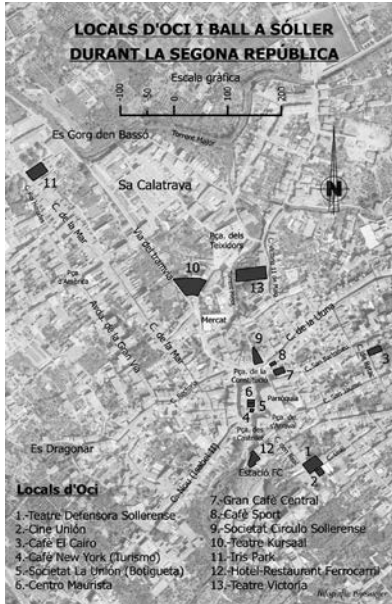
92 *Sóller* 25-08-1934

93 Els socis principals eren els germans Miquel i Guillem Marqués Coll -Pinoi- i Bartomeu Terrassa Arbós. Aquesta companyia també gestionava a Sóller el teatre de la Defensora Sollerenca, el teatre Victòria i el cine Fantasio, a més dels cinemes d'Andratx, el Victòria de Bunyola, el de Campanet, el de Valldemossa, el Modern d'Inca, el de Marratxí i el teatre de l'Assistència Palmesana

94 Uns anys abans en aquest espai hi havia hagut el *Cine Nuevo*, conegut popularment com a Cine Canyís, un cinema a l'aire lliure.

95 *Sóller* 25-08-1934

96 Per Sant Bartomeu de 1934 s'organitzà una revetlla, amenitzada per l'orquestra de Palma, Mallorca, que va fer una exhibició de música exòtica. *Sóller* 04-08-1934

Localització dels locals d'oci a Sóller a la dècada de 1930. Elaborat per Josep Sunyer i Antoni Quetglas

de particulars que llogaven l'espai per muntar-hi festes i balls. Fou tan popular que es va muntar una orquestrina pròpia –*Orquesta Victoria*-.⁹⁷

Unió Cinema

Aquest espai, propietat de Joan Pizà, s'obrí l'any 1932 i estava ubicat al carrer de la Unió.⁹⁸ Sols obria durant la temporada de primavera estiu, ja que allà es feien sessions de cinema, teatre, balls i concerta a l'aire lliure.

L'any 1933 agafà la gestió de l'espai la societat *Defensora Sollerense*

L'any 1934 l'espai fou arrendat per l'empresari de Palma, Francesc Salvà.⁹⁹ Aquest impulsà la celebració de concerts en aquest espai, sobretot l'any 1935. Durant les festes de maig les revetlles que allí es celebraren foren molt concorregudes i comentades. Aquestes foren organitzades per una comissió particular i el servei de bar va anar a càrrec el barman del teatre Defensora, Gabriel Huguet Manresa.¹⁰⁰ Per la decoració de l'espai balls es va comptar amb la col·laboració del prestigiós artista solleric Juli Ramis i la part musical fou amenitzada pel conjunt local *The Black Cat* i el palmèsà *Red Star Band*. Entre les dues bandes hi va haver un total de 15 músics, que tocaren tant per separat com també algunes peces conjuntes formant una *Big Band*. Aquestes tingueren tant èxit que s'allargà la celebració de revetlles fins a finals del mes de maig.¹⁰¹

A banda d'aquests espais, que oferiren una programació més o menys regular d'actuacions, també hem d'esmentar que hi ha documentades actuacions esporàdiques en altres llocs i celebracions, com el Camp d'en Maiol,¹⁰² les festes de barriades,¹⁰³ o el restaurant Marisol.

⁹⁷ L'any 1931, per exemple, les revetlles del teatre Victòria foren coorganitzades entre una comissió organitzadora i la Juventud Republicana Federal. Un grup de joves va realitzar una subscripció per comprar una bandera republicana per aquesta darrera entitat. *Sóller* 09-05-1931

⁹⁸ AMS. Secció 1: Actes Ajuntament 1932 Sign.: 80

⁹⁹ Era estat director del cine *Moderno* de Palma i el gestor dels cines *Protectora Cinema* de Palma i *Ideal* del Pont d'Inca. *Sóller* 12-05-1934

¹⁰⁰ *Sóller* 04-05-1935

¹⁰¹ *Sóller* 18-05-1935

¹⁰² L'agost de 1934 documentam el primer concert celebrat en aquest espai, una revetlla amenitzada per *The Black Cat*. *Sóller* 25-08-1934

¹⁰³ Per exemple l'any 1932 a les festes dels Estiradors s'organitzaren revetlles amenitzades per la *Lira Sollerense* i l'orquestrina *Cocktail Jazz*; l'any 1933 a les festes de les Argiles, s'organitzà un «Baile de Negros» o l'any 1934 a les de l'Alqueria del Comte i Biniaixaix tocaren *The Black Cat* i a les del carrer de sa Mar, l'orquestrina palmèsana *The two Cat* al local de Josep Móra.

5. Bibliografia

ALCOVER FERRÀ, Gabriel / SOCÍAS PUIG, Antoni: *Sa Botigueta, cent anys amb nosaltres*, Sóller, *La Unión*, 1998.

ARBONA, Miquel: *Converses solleriques. Un pòc cada setmana (1964-1974)*, Ciutat de Mallorca, editorial Moll, 1977.

BARCELÓ, Ignasi / MONTSERRAT, Toni: “Moviment musical de Lluçmajor. Orquestrines i Conjunts Musicals” a *Lluçmajor de pinte en ample*, abril 2016.

MARQUÈS ARBONA, Joan: *Records de temps enrera*, obra inèdita, 1936-1937.

PÉREZ PASTOR, Plàcid: “Sóller: Evolució econòmica i social entre 1840 i 1936”. dins *IX Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, Sóller, Ajuntament de Sóller i Fornalutx, 2015.

PÉREZ PASTOR, Plàcid: *Els Xiclets, cent anys de rodar. Els episodis més interessants del Círculo Sollerense*, Sóller, Círculo Sollerense, 1999.

QUETGLAS CIFRE, Antoni: *Societat, cultura i política a l'època dels moviments migratoris cap Amèrica i Europa. El cas de la Vall de Sóller (1830-1936)*, (tesis doctoral no publicada), Universitat de les Illes Balears, Palma, 2013.

VALRIU LLINÀS, Caterina: *El Carnaval a Mallorca*, Palma, R. i J.J. de Olañeta Editors, 1995.

Breu història de les Joventuts Musicals a Sóller

Maribel Torrens Artal

Resum

Joventuts Musicals arribà a Sóller l'any 1960, per iniciativa de Joan Mateu, director de la Coral Polifònica de Sóller. En aquesta comunicació repassarem totes les vicissituds des de llavors fins el dia d'avui. Coses bones i altres no tant.

L'any 1952 va arribar a Espanya Joventuts Musicals, de mica en mica es va anar estenent a pobles i ciutats de tot l'estat. A Sóller va venir per iniciativa de Joan Mateu l'any 1960.

De tots es sabut, que la tasca de Joventuts Musicals, arreu del món és agrupar la joventut, per donar-los a conèixer, cultivar i fomentar la bona música, en particular, i totes les arts en general. Aquí tenim tres etapes bastant determinades. La primera de l'any 60 fins l'any 76; la segona, de l'any 88 fins al 98 i la tercera de l'any 98, fins avui en dia.

1. El naixement

La primera etapa que començà l'any 60 tenia la particularitat que al dur-la D. Joan Mateu, director de la Coral Polifònica de Sóller, estaven un poc entremesclades. Ell ho resumia així a l'entrevista que li feren per l'ocasió.

“... Els nostres associats pel mero fet de ser-ho es consideren també, membres de les Joventuts Musicals, de les quals, la Coral Polifònica, ve a ser, com una Delegació a Sóller, considerada l'afinitat cultural i artística d'ambdues entitats.

Desitjam que estiguin a l'abast, inclús de les persones més modestes. Així la quota de soci (popular) serà de cinc pessetes mensuals. La de soci protector deu pessetes. I la de soci d'honor – de quantitat il·limitada – a partir de les quinze pessetes mensuals. Us prego faci constar que els nostres socis, en l'assimilació com a membres de Joventuts Musicals no tan sols tendran entrada lliure als concerts que organitzin a Sóller les JJ.MM. i la Coral Polifònica, sinó que disfrutaran també d'una bonificació de 20% damunt el preu de l'entrada a les funcions d'Òpera. I d'entrada lliure als concerts que es celebrin baix l'organització internacional de les Joventuts Musicals. (Les Jeunesses Musicales amb domicili central a Paris) i a qualsevol població d'Europa.

El primer concert es celebrà dia 28 de juny de 1960, al Casal de Cultura. Joan Mateu va fer la presentació i la Vicesecretària de JJ.MM d'Espanya, Marisa Martínez Mariscal, pronuncià un petit discurs, al trobar-se a Mallorca en motiu del Concurs Chopin.

El concert va anar a càrrec del flautista català Salvador Gratacós, acompanyat pel jove pianista mallorquí Ignasi Furió.

Com ja hem esmentat, a part de cultivar i fomentar la bona música en particular també s'amplia a totes les arts en general. Bé idò, aquí ho femem quasi tot. A més de concerts orquestrals i música de cambra, oferim

rem concerts de masses corals, piano, guitarra, cant, violí, folk, teatre, ballet, excursions, conferències, taules rodones, -com la de “Un invierno en Mallorca” sobre el mateix tema de la pel·lícula i sobre el moment del cine espanyol amb tots els actors, càmeres, guionista, realitzador, etc.

Perquè arribàs a tothom, no ens limitàrem a oferir tots els actes al Casal de Cultura, on hi estàvem tan ben acollits, sinó que, segons de què es tractàs, utilitzàrem els teatres Alcàzar i Victòria; pràcticament totes les esglésies de Sóller; hotels com l'Edén, l'Atalaia, i cases particulars com Can Lau (aprofitant el piano, que ara roman al Convent), i també una època a ca donya Joana Barceló.

Quan Joan Mateu deixà Sóller, ens encomanà l'entitat a alguns cantaires de la Coral, M^a

Victòria Rullàn, Margarida Arbona, Antònia Mª Rullàn i Maribel Torrens. Per això, no és d'estranyar que tots els presidents de la primera etapa, fossin cantaires de la Coral: Miquel Ribes, Francesc Vicens i Josep Mª Pizà.

Aleshores, depeníem un poc de Palma i el president provincial i de la secció de Palma era Miquel Durán, un gran amant de la música i la Cultura. Però Miquel acabà el seu mandat, es feren eleccions i sortí elegit un jove que rompé motlles del que havia estat JJ.MM. fins llavors. Pau Valls va popularitzar JJ.MM. els va dur “al carrer”.

I ja en aquesta etapa, el 2 de febrer de 1964, es celebrà a Sóller una Assemblea General de les Balears, on acordàrem ajudar-nos per a poder dur concerts i solistes repartint-nos les despeses. Així ho férem. Oferíem un concert cada mes i existia molta col·laboració.

Per no allargar, anomenarem només els grups d'artistes més representatius que passaren per aquí.

Grups Orquestrals i de Cambra

Mallorca Baroque Ensemble (65), Banda Municipal de Palma, dirigida per Pedro Ribelles (Teatre Alcàzar-67), The Archduke Trio 68), Orquestra de Cambra de JJ.MM. de Palma (70) Grupo L.E.M.A.(71), Els Solistes de JJ.MM.(74).

Corals

Sóller ha estat sempre poble de corals. Oferirem concerts de la Coral Polifònica de Sóller, amb els seus diversos directors: després de Joan Mateu, Margarida Arbona, Antoni Esteve, el 65, etc. Han passat per aquí, tots els cors que existien a Mallorca, fins i tot, repetint actuacions i alguns cors estrangers com per exemple el Quartet Vocal de Brussel·les. Coral Infantil valenciana “Joan Bta. Comes” (66), Capella Mallorquina (68-69-72), Coral Polifònica de Bunyola, (69-71). Presentàrem els Cantors de la Vall, (68), i les Veus Joves de Sóller, dirigides per Miquel Colom, l'any 69, i el mateix any aconseguírem “Els Petits Cantors de Viena” dirigits per Gerald Trabesinger, que vingueren acompanyats del secretari general de Joventuts Musicals d'Espanya Manuel Capdevila. Capella Oratoriana,(70), Nins cantors de Sant Francesc, Escolania dels Blavets de Lluc (71) Fundàrem el Cor mixt de JJ.MM. dirigit per Cristòfol Soler el 72 la Coral l'Auba el 74 .I promogut per Pere Maiol i la seva Coral l'Auba reteren un homenatge a la “Coral Polifònica de Sóller”, ja desapareguda i ens reunírem un centenar de cantaires antics i novells dirigits per Miquel Colom i Pere Maiol unint les nostres veus.

Piano

El 1964 oferírem un concert del pianista i professor Joan Moll, al saló de l'hotel Edén aprofitant el piano Pleyel que tenien allà. Carl Mansker (avui retirat a (Deià), Carlos Santos, diverses vegades Ignasi Furió, el 65 Francesc Capllonch, en homenatge al seu pare. Leopoldo Querol (70), Ramón Coll i la joveníssima Suzanne Bradbury, el 71, Llorenç Galmés i Santito Kovacs, (el músic nin), el 73, Colette Truyol de Torrandell, amb concert homenatge al seu mestre i pare polític, Antoni Torrandell, el 74. (Fou un dels concerts que és donaren al domicili de Dª Joana Barceló).

Cant

Una data a recordar, és el 23 de Novembre de 1963, celebràvem la festivitats de Sta. Cecília, com feiem tots els anys, però aquest fou un poc diferent. Convidàrem la soprano sollerica: la millor, Paula Bauzà Coll. Pocs minuts abans de començar arribà la notícia de que havien assassinat el controvertit (ara) president dels EUA, John F. Kennedy. Es donà el concert, però en l'aire quedà la ombra del jove president. Paula repetí el 65, sempre acompanyada al piano, per la seva professora Dolors Vercher.

Sofia Noel ens aportà cançons sefardites, del S. XV, acompanyada per Jesús Tutor, amb la guitarra de 10 cordes. La flautista i cantatriu Marlies Werthwein, vengué el 70, acompanyada per l'amic i col·laborador Ignasi Furió, sempre disponible.

Guitarra

El brasiler Xavier Pinheiro (68), Gabriel Estrelles (71), Jayme Marquez amb bossa nova (72), Joan Coll, Alejandro Maza i Jesús Tutor amb llaüt i guitarra el 73.

Teatre

El col·lectiu de teatre ens presentà, "Entremesos mallorquins" (72), el petit Grup de Santanyí "El món vers Déu, el món vers l'home" Oratori cantat.(73), El grup Prosceni de l'Obra Cultural Balear: "Xupi, Gelatet".

Jazz-Folk

El primer dels espectacles a nivell popular, fou la Gran Gala Musical a l'Alcázar a càrrec del trio Blakkestad, conjunt de jazz pertanyent al portaavions de la VI flota nord-americana, i Els Valldemossa que vengueren per primera vegada (anomenats així, també per primera vegada, abans es deien Los Valldemosa). Era l'any 65. Després vengueren moltes altres vegades, per oferir-nos recitals mallorquins.

Cantà Dyland Tood, cançons angleses dels segles XVI i XVII; Maria de las Mercedes, folklore americà de nord a sud.

Nova cançó catalana

Capítol apart mereix la nova cançó catalana. El curs 64-65 començaren a cantar a Barcelona un grup d'estudiants que donaven testimoni del moment polític i social. Eren com a trobadors de l'Edat Mitjana, que cantaven els seus poemes acompanyats, no del llaüt com antigament, sinó de la seva guitarra. N'hi havia, els més, del Principat, de València i també de Mallorca. Després es va polititzar (no en tots els casos naturalment). Els que sí, demanaven llibertat i democràcia. I en aquest context també sorgí la Nova Cançó Castellana. Representant aquell corrent van venir Paco Ibáñez i Julia León.

El primer què vengué a Sóller i a Mallorca fou Raimón. També va ser, després de molts altres, el darrer que vingué. Creiem que Raimón, ha seguit sent, fins ara el màxim exponent d'aquell corrent. Després, de mica en mica, vengueren tots.

L'any 1965, s'organitza, el primer Festival de la Nova Cançó, fins arribar a aquells famosos Festivals de Bellver, d'on nosaltres rebíem les miquetes. I les miquetes és un dir, perquè a Sóller només venia lo millor, la palla la deixàvem...

Donaren un recital al Alcàzar: Joan Manel Serrat, i els germans Joan Ramón i Maria del Mar Bonet. Els dos primers pertanyen als Setze Jutges. Maria del Mar començava, va sortir a cantar i uns quants mariners van començar a xiular perquè no entenien res. Va sortir de l'escenari plorant. Qui ho diria ara! És de lo millor que hi ha en aquest gènere.

L'abril del 67, estigué dedicat a cantautors mallorquins: Els 4 d'Asís i Antoni Parera.

L'estiu del 68, organitzarem un Festival al Pati del Fantasio. Vengueren 13 artistes catalans, entre ells, la nostra Maria del Mar, ja consolidada, Ovidi Montllor, Pau Riba, Jaume Sisa i 9 cantautors més.

Aquest any ens van suspendre dos festivals. A part dels permisos governamentals per a poder celebrar l'acte, també s'havien de presentar les lletres, havien de passar la censura. Els més agosarats amb les lletres en tenien dues, depenent d'on cantaven. Per exemple, Raimón a la cançó "Diguem no" quan cantava a l'Olimpia de Paris deia: "Hem vist tancats a la presó homens plens de raó". Mentre que aquí deia: "Hem vist que han fet callar a molts homens plens de raó".

El 73 vengué Quico Pi de la Serra, al Casal, Isidor Marí, -eivissenc- al Eden, el 74 Bernat Fortesa al Casal i

repetí Pi de la Serra, juntament amb Joan Isaac, al Pati del Convent.

El que no va arribar a cantar a Sóller, en aquell moment, però vengué, fou Lluís Llach. (El dia de “l’agafada” de Can Fum). Juntament amb Miquel Cors, Dolors Laffitte i el grup de mims “Picarol” havien d’actuar al Victòria. Hens havien denegat el permís, (no van saber mai els motius). Per tant van posar un cartell que s’havia suspès. El cas, és que ja eren a Sóller i no ens va quedar més remei que convidar-los a una mossegada, anàrem a Ca Don Pablo, “Can Fum” pels amics. Ens vam reunir més de 50 persones. Per tant tot el poble es va assabentar, també la Guardia Civil. Quan acabàvem de sopar, entrarem per tots els costats, estàvem rodejats.. Paradoxalment, estàvem cantant “Les nines maques el dematf”... Tothom es va haver d’identificar i els que no, “al cuartelillo”.

Aleshores, jo, no era presidenta, sinó, Relacions Públiques, com havia estat, amb tots els presidents. Però amb l’absència del president era la responsable. Vaig estar uns anys sense passaport. Hagués pogut ser pitjor. La màxima autoritat sollerica va intercedir per mi i així se va acabar. El president J.M.P. Va dimitir el dia següent. Aleshores, vàrem nomenar Gabriel Cerdà.

Vàrem tardar 26 anys en poder escoltar Lluís Llach a Sóller. Ara bé, sense enganar a ningú, vull dir que sí. Que si no ens haguessin interromput, els mims haurien fet el seu espectacle i els altres haguessin cantat, àdhuc, tot el que no haurien pogut cantar al teatre.

JJ.MM. D’Espanya va ser declarada d’Utilitat Pública, per acord del Consell de Ministres a la sessió del 18 de gener de 1974.

2. Llarg parèntesis

L’any 1976, JJ.MM. sofreix una pèrdua de col·laboradors, uns perquè havien partit a viure fora, uns per feina, altres per matrimoni, alguns per falta de salut, resumint: el que havia de ser un petit parèntesis, va durar 13 anys.

3. Una nova etapa: refundació

L’any 1987, el grup de joves que havien instituït, el “Grup Novetat”, començà a organitzar activitats literàries, com el certamen de Poesia “Vall d’Or”, que amb alguns canvis, persisteix. El 88 varen començar a organitzar concerts i al veure la bona acollida, pensaren de tornar a reviuir les JJ.MM. Després d’algunes reunions, l’any 89 decidiren què sí, que es refundava Joventuts Musicals a Sóller. El primer concert d’aquesta nova etapa, s’inicia el 27 d’agost amb l’actuació del professor i pianista Joan Moll, un altre dels incondicionals, no de bades fou el primer president de Palma, repetint anys després quan feia falta. El concert es celebrà al Convent dels Sagrats Cors, casa sempre oberta a la cultura i les arts, a més de lloc de culte.

El segon concert fou de Joves estudiants per a celebrar la festivitat de Sta. Cecília

El darrer dissabte de l’any, oferiren un recital de Joves Intèrprets cant i piano, Francesca Alomar mezzo i Ignasi Furió, piano.

Posant fi, a la sèrie de tres concerts, des de el passat mes d’octubre. L’Associació ens ha informat que ja està preparant el programa de concerts del nou any.

Els anys següents varen donar concerts molt interessants. Els concerts de Participació de JJ.MM. d’Espanya, tots primers Premis del Concurs Permanent, celebrat a diverses ciutats, també a les illes tots els anys. Els de professors de l’Escola i altres Escoles. Varen tenir: duos, trios, entre ells: piano, cant i flauta per na Iolanda i Arantxa Riera, juntament amb Mª Victòria Lassale. Duos de cant i guitarra, violí i piano, cant i piano, sense faltar solistes de piano..

I el què no faltà mai, fou el Concert de Santa Cecília. Normalment, solien participar, estudiants i professors com el polifacètic, investigador, compositor, organista, Xavier Carbonell. Conjunts: com Teresa Miquel i Fabià Acosta, duos de saxo i percussió. I així tots els anys, anaven canviant sempre per millorar. El 94, va ser un any per oblidar... Sent batlessa Isabel Alcover de UM, el 7 de gener va sortir la notícia, que l'Ajuntament donava suport a "Alma Concerts" de Deià, per organitzar 50 concerts clàssics, un cada setmana. Això va succeir, poc mesos després de què a la taula rodona celebrada a Can Dulce, sobre el Panorama Cultural de la Vall, la pròpia batlessa es comprometé a una major coordinació dels grups existents. S'havia parlat d'un animador cultural que facilités la tasca dels diferents grups i que evités la competència i duplicació d'actes el mateix dia i que pogués oferir, una programació d'activitats musicals, coordinades per l'Ajuntament.

La reacció no es va fer esperar. La setmana següent van sortir tres escrits: "*Cop baix a la Cultura Local*", li donaven suport: L'Escola de Música, Joventuts Musicals, Corals, Aires Sollerics, La Banda i tant d'altres. Començava dient: "Els ambients culturals sollerics estan que foten fum", acabant dient: "han rebut un cop baix que de cap manera es mereixien". Mac. L'altre era específic de Joventuts Musicals i es titulava: "*Molta Música i poc profit*".

Com pot ésser que l'ajuntament s'atreveixi a aportar 500.000 ptes. a una associació que ni tan sols pertany a Sóller?

L'organització de concerts l'ha de fer, els qui es dediquen a la música.

Ens diuen que en fem pocs. Exactament, però s'han demanat el per què. Tots els grups en desacord, fa anys, han treballat incansablement pel poble i a canvi, han rebut manca de suport o repetitius aplaçaments a l'hora de cobrar subvencions de doblers públics. El tercer era del regidor del PSM Joan Arbona. "*La política local dels qui ens governen*" Ell no posava en dubte, la qualitat dels músics professionals. El que jutjava, era la decisió de l'ajuntament, de subvencionar-los els concerts amb mig milió de ptes. Ni més ni manco.

L'oferta que tenim ve originada pel voluntarisme d'aquells, que els hi és igual no cobrar per la feina què fan. I a tots aquests grups, l'ajuntament els hi pega una galtada definitiva. "Per voltros no hi ha doblers. Pels altres sí."

Com es natural, "Alma Concerts" es va defensar, referent als tres escrits esmentats, dient que aquests doblers, només servirien per organitzar els concerts de la Fira i St. Bartomeu, els altres se subvencionaven "amb els doblers de les entrades de 1.000 i 500 ptes. ¿?"

Es celebraren alguns concerts, no tots, en vista de la forta oposició, l'Ajuntament canvià els concerts de "Alma Concerts" pels de "Un hivern a Mallorca". Aquests al manco eren gratuïts pel públic.

Reflexió i conclusions: queda demostrat, que quan el poble va unit, es poden aconseguir moltes coses.

De totes maneres, res va ésser el mateix, la gent es desanimà i l'any 96 es repeteix la mateixa història de 20 anys abans... Els components del Grup Novetat i JJ.MM. comencen a dedicar-se a les seves activitats personals i la Junta queda en quadre. Fou llavors que antics membres de la primera etapa, ens vàrem tornar incorporar, per tal de poder ajudar a la seva continuïtat, entre ells: Maribel Pons, Joan Vigo i Maribel Torrens.

Així mateix, els anys següents es donaren alguns concerts prou interessants, el 95, duo violoncel i piano, Joana i Miquel Gual, solo de guitarra a l'Hospital, trio: cant, flauta i piano.

Tornen L'Orfeo Vilanovi i també, Joan Moll el 96.

El 97 Joventuts Musicals, organitza un original Curset, únic amb la seva especialitat a tot l'estat espanyol. Es tracta del I Curs de Cant i expressió (en el que suposa la seva reactivació, després d'un temps d'activitat, gairebé nul·la).

El Curs, vol ser una experiència, del que significa la veu cantada amb connexió amb l'expressió del cos, incloent activitats complementàries al cant, com a complement del treball actoral, professionals del ensenyament,

cantaires, directors de corals en ganes de descobrir les possibilitats de la veu. L'estructuració del curs serà dues hores de cant per Eulàlia Salbanyà i Carina Mora, hora i mitja de teatre amb Biel Jordà, una hora d'esgrima amb Marta Barceló una hora de Tècnica Alexander, amb Mireia Mora, Correpetició treball i lectura musical amb Muntsa Cuixart i David Moledano i finalment Tai chi amb Maria Antònia Huguet.

Tots els participants varen rebre un certificat, encara que no fos vinculant cara als estudis.

Varen fer una gran festa de comiat. Joventuts Musicals va quedar tan satisfeta, que ja pensa repetir el curs l'any que ve, probablement més ampliat amb propostes igual o més interessants.

Pareix que es va animant, concert de dues guitarres i concert el mes de juny de la Coral Universitat de les Illes Balears, a benefici de la restauració de l'orgue.

Per part de JJ.MM., Maribel Torrens fou l'encarregada de lliurar el taló de 93.000 ptes. A Victor Bilguer, organista i membre de la Comissió per a la restauració de l'orgue. L'acte es va celebrar a la Rectoria de Sóller. Comptaren també amb la presència del rector, Mn. Joan Oliver i també de Joan Vigo en representació de JJ.MM.

El 98, es celebra el II Curs de Cant i expressió, que tant d'èxit va assolir, en la Primera edició. Just això, ja es motiu perquè existeixin les JJ.MM. Del 29 participants, només ni havia algun de solleric...

Després de l'èxit del Curs, es decideix celebrar una reunió on es convida a tots els músics i afeccionats a la música, per donar un impuls a la Delegació de JJ.MM., el que va comportar la dimissió de la Junta que hi havia fins el moment i l'elecció d'un nova.

Aquesta nova Junta, elegida inicialment per un any, estarà presidida per Maribel Torrens, actuant de secretari, Rafel Domingo, tesorera Margalida Deyà, vocals Miquel Angel Miró, Teresa Miquel, Biel Arbós, Toni Borràs i Maribel Pons.

Es va acordar la creació d'un programa de concerts, pel 1er. Semestre del 1999.

No obstant el primer concert d'aquesta nova etapa, es celebrarà coincidint amb la festa de Sta. Cecília, tan estimada per tots. Durant dit concert es va retre homenatge a Miquel Àngel Miró, pels anys dedicats a Joventuts Musicals.

Ja en el 99, gaudirem del petit espectacle d'òpera: "Livietae Tracoli" interpretat magistralment pel grup

que dirigeix Eulàlia Salbanyà, professora del Curs de Cant i expressió.

Gorka Hermosa, ens va delectar, amb el impressionant concert d'acordió. L'acordió de Gorka, no és un acordió normal, que hem escoltat amb tangos. Té la grandiositat de l'orgue, l'expressivitat del piano, les vibracions de la guitarra i qualitats expressives orquestrals. Impressionant!

Concurs Internacional de Joves Intèrprets

Hem arribat al 2000, any bastant important. Es convoca per 1ª vegada, el Concurs Internacional de Joves Intèrprets. Els englobarem tots junts per esser el més important que fa l'associació. Enguany hem celebrat el XVI^a. Es celebrà els dies 29 i 30 d'abril.

S'han anat canviant algunes coses, molt poquetes per no perdre l'essència que havíem establert.

La idea havia sorgit per la manca d'activitats d'aquest tipus i que de qualche manera es volia omplir aquest buit. El Concurs anava destinat, a joves de 8 a 20 anys. Està dividit en dues categories de 8 a 13 i de 14 a 20 anys.

Cada participant haurà de dur tres obres preparades de lliure elecció, d'una durada inferior a 10m. Les quals hauran d'esser interpretades amb acompanyament de piano, si l'obra ho requereix.

El primer dia, a la fase eliminatòria els participants actuaran per rigorós ordre alfabètic dins cada una de les categories oferint una de les obres de lliure elecció, mentre que el dia següent, tindrà lloc la fase final en que els concursants que hagin passat l'eliminatòria, hauran d'interpretar una de les altres dues obres, escollida en aquest cas, pel jurat.

Hi haurà un premi de 50 mil pts. Per a la compra de material didàctic musical.

El Jurat estarà format per especialistes de diversos instruments.

S'admetrà un màxim de 30 aspirants.

Aquest primer concurs, s'hi apuntaren 23 concursants, tot un èxit per la premura de temps de convocatòria.

El 2006 al setè Concurs vam decidir dividir-lo en tres modalitats: piano, corda i vent.

També les categories es dividiren: entre 8 i 11 anys, de 12 a 15 i de 16 a 20.

Sembla millor per atorgar els premis i també per les edats, sobretot el darrer grup, hi havia massa diferència.

Al 2009 hi va haver molts de canvis. Per falta de pressupost van tornar a un premi per categoria, independentment del instrument.

Ens vàrem fer càrrec també dels Premis anuals Miquel Ballester Serra, (per poder seguir en el què havia establert el seu fill). En l'edició de aquest any l'instrument objecte serà la viola.

Es va fer el I Concurs de Composició Mike Wats.

També el I Concurs "Les meves terres de Barbara Walus". El premi era per la persona que interpretava una obra d'un compositor, polonès o mallorquí, no importa l'instrument, època i estil.

Al 2010 seguirem amb el XI Concurs de Joves intèrprets, el II de Composició, el II de Les meves terres i el premi anual Miquel Ballester Serra, aquest any dedicat a la guitarra.

El 2011 vam seguir igual. El 2012 no el vam fer, per lo de sempre (pressupost), però el 2013 encara que baixant un poc els premis, vàrem tornar seguir per no perdre el prestigi que havíem aconseguit. El concurs està reconegut dins tota l'illa i també a fora. Hem tengut concursants de València, Madrid, Menorca, Eivissa, Alacant... Quan arriba Nadal, ja ens telefonen per saber si hi haurà concurs i tenir temps de preparar-se. El concurs és un trampolí per altres activitats: Irene de Juan Bernabeu de Madrid, premi 2009 l'hem sentida tocar a Valldemossa als concerts Pianino de Chopin. El mateix podem dir d'Oscar Caravaca i Francisc García Fullana. Començarem aquí i ja tenen un nom. De Sóller tenim na Lluçia Barrero, que l'ha guanyat tres vegades, canviant de Categoria. No de bades és concertina d'una de les orquestres del Conservatori. I que direm de na Lluçia Lopez, guanyadora 2008. Fa el que vol amb el saxo. Anomenarem també Paco Granxa i Mercè Escanelles. Això només és una mostra.

Hem de dir, que la família Ballester, amb agraïment, per haver-nos fet càrrec del Concurs, ens fa fer donació del piano què ara tenim al Museu de la Mar.

Després de l'èxit del Concurs, vàrem poder gaudir d'una posada en escena de l'Òpera còmica "Bastien und Bastienne" de Mozart, a càrrec dels membres de l'Associació de Cant i Expressió de les Illes Balears. Octubre: Junta General Extraordinària, per tal de nomenar una nova Junta.

Novembre: concert de violoncel a càrrec de David Apellàniz, inclòs dins el circuit nacional de Joves Intèrprets.

Com tots els anys, els músics sollerics honoraren la seva patrona, amb un concert formidable.

Commemoració del 40 aniversari

Ha passat el temps i JJ.MM. commemora el 40 aniversari de la seva fundació (un poc en retard), per celebrar també els 50 d'Espanya.

Ho celebrà amb una missa i un record als qui han estat presidents i ja no els tenim entre nosaltres. Miquel Ribes, Francesc Vicens i Bartomeu Mayol. Amb una menció especial a Joan Vigo, que ens deixà l'any passat, tot i que no va ésser president, havia estat sempre compromès amb la música i sobretot amb Joventuts Musicals.

L'acte comptà amb la presència d'alguns familiars, que no pogueren amagar l'emoció per l'acte en el seu record.

Tot seguit es va fer un petit resum de la història d'aquests 40 anys.

Protagonitzaren el concert: la Coral Juvenil de Joventuts Musicals de Palma i L'Orfeo de la Universitat de les Illes Balears, dirigides per Conxa Oliver.

Aquest mateix any, l'Assemblea local de J.M. De Sóller, acaba de rebre una donació de 1.200 euros de l'antiga Escola de Música de Ca'n Dulce.

La desapareguda escola, va fer servir el NIF de JM. els anys que va funcionar i, una vegada què es va integrar amb l'Escola Municipal de Música, va quedar un compte bancari amb liquiditat. Les responsables de l'escola, Muntsa Cuixart i Teresa Miquel, van decidir donar-los a Joventuts Musicals com a mostra d'agraïment per haver pogut usar el NIF durant tants d'anys. La presidenta va agrair el valuós detall, doncs aquesta temporada hi ha molts de concerts i ens seran d'una gran ajuda.

De tots es sabut que ens agrada canviar de local de concerts, perquè així animam a diferents tipus de gent que vinguin a veure el que fem.

Mercè Escanelles i els germans Marc i Jordi Alomar, violí i violoncel tots guanyadors de premis tocaren a Ca'l Bisbe. Donàrem concerts a la Tafona i al jardí.

Al Gran Hotel també va ésser escenari de concerts molt emblemàtics, recordarem David Gordo al acordió. I el que recordarem durant anys serà el de Cristina Cuétara amb un memorable concert d'arpa.

Setmana Bach i pre-estrena del restaurat Orgue de St. Bartomeu

Baix el títol genèric de "Setmana Bach" es celebraren tres concerts els dies 6-7-8 de desembre per commemorar els 250 aniversari de la mort del gran "pare" de la música. El primer tenia la particularitat de servir de pre-estrena, de l'orgue Parroquial, un cop acabada la seva llarga feina de restauració. Instrument que fou donat al poble pel Bisbe Nadal. L'instrument fou construït per Ludwing Scherrer prestigiós organer de Suïssa i està realçat amb una caixa esplèndida estil Lluís XVI. La primera reforma es du a terme l'any 1900, anys després es va haver de desmuntar, per les obres de la façana modernista i quan es va tornar a muntar es va suprimir la cadireta. Els darrers anys l'orgue havia arribat a un preocupant deteriorament.

L'organer Pere Reynés, va procedir a la seva total reconstrucció i el resultat es va poder escoltar en aquest primer concert, interpretat per Silvia Marquez.

El segon concert fou de violí a càrrec de Lina Tur. El tercer concert de clavecí a càrrec d'Alfonso Sebastian, ambdós a les Escolàpies. Foren uns memorables concerts de la Setmana Bach, auspicades per Joventuts Musicals d'Espanya.

Val a dir que el 6 de desembre es va fer la pre-estrena, la qual cosa creà gran expectació.

L'estrena oficial es va fer el 20 de gener amb un solemne acte a càrrec de l'organista de la Seu.

És donaren més concerts d'orgue, els anys següents. Malauradament després del que va passar, tornarem a la situació anterior.

El 2008, a part dels concerts de participació, es fa un festival prou important anomenat: "En clau de primavera". 5 concerts d'abril a maig. Entre ells Gaudium Musicae a les Escolàpies i acordió i guitarra a Cal Bisbe.

L'octubre, vingué el "Quartet Esfera" al gran Hotel.:

Reconeixements de mèrits de Can Dulce

El 2009 vàrem rebre els Reconeixements de mèrits de Can Dulce per la difusió de la Cultura Musical a Sóller, que havíem dut a terme, durant tants d'anys.

Emotiu homenatge als presidents de JJMM de Sóller per celebrar mig segle

El 2010 celebrem amb molta intensitat els 50 anys. Es va retre un emotiu homenatge als presidents, per celebrar el mig segle.

Per commemorar aquest aniversari, es van fer 3 concerts. El primer 1 de maig, com no podien faltar Les Corals de JJ.MM. de Palma i L'Orfeó de la Universitat de les Illes Balears.

La jornada central el 12 de Juny i culminà, el 26 de Juny amb el Cor Studium Aure.

L'acte central va comptar amb la presència del President de Joventuts Musicals d'Espanya, Jordi Roch, els antics presidents de Palma, començant pel primer Joan Moll, Pau Valls, Josep Mª Cortada i la mateixa Conxa Oliver (què va poder gaudir sense treballar). Els antics de Sóller: Miquel A. Miró i Teresa Miquel. Josep Mª Pizà també ens havia deixat.

L'acte es va iniciar amb reconeixement a totes les persones que durant aquests 50 anys han estat al front de Joventuts Musicals. En el cas dels que ja no estan entre nosaltres, es va comptar amb la presència de familiars, rebent tots la insígnia de Joventuts Musicals de mans del Batlle Pep Lluís Colom i de l'actual president Joan Carles Simó.

Maribel Torrens, en representació dels presidents, va dirigir unes paraules d'agraïment a l'actual directiva.

També reberen la insígnia, tres col·laboradors que durant molts d'anys ens ajudaren i ho segueixen fent. Suzanne Bradbury, què des de l'any 71, joveníssima, ens donà el primer concert i sempre ha estat al nostre costat per tot el què fes falta. Guillem Bernat que com a regidor de Cultura, en totes les legislatures fou sempre immillorable, com a batlle també. També a Joan E. Vercher, què des què va arribar per dirigir l'Escola Municipal de Música i després la Banda, hem treballat colze a colze durant 10 anys. Aquest any és també el seu aniversari. Ells 10, nosaltres 50.

Jordi Roch, president de JJ.MM. d'Espanya, mostrà la seva satisfacció per les noces d'or i assegurà que l'entitat és com una família que permet que a quasi tot l'estat, es pugui gaudir dels millors concerts i del circuit de Joves Intèrprets.

Després arribà el concert. Va actuar la Banda que sonava com orquestra, amb alguns instruments de corda i com a solista Suzanne Bradbury.

Jordi Roch va quedar admirat del concert. No es podia imaginar, que a un poble relativament petit, poguèssim oferir un concert d'aquesta categoria, amb músics tots del poble.

Però no tot és bo. L'any 2013, mal any. Joventuts Musicals d'Espanya, perd la subvenció del Ministeri d'Educació i Cultura. Fins el moment havia estat l'entitat amb més subvenció de tot l'estat. Presidida per la Reina Sofia.

Des de llavors anam de bòlit. Els concerts del Pla de participació, que tan bons resultats havien donat, es poden seguir fent, però al seu preu normal. Inassolible per la nostra Delegació i moltes altres, arreu de nord a sud. Esperem què pugui canviar, no n'estic molt segura...

És per això que toquen molt sovint els músics què tenim a Sóller, estrangers i del país, tots molt bons.

També quan hi ha hagut a l'illa, qualque novetat, han vingut aquí. Com per exemple: "Els tres tenors", l'any següent: "Les tres sopranos", i després: "Les tres mezzos".

Assemblea General JJMM 2016: comiat de Jordi Roch

L'11 de juny d'aquest any 2016, es celebrà a Granada l'Assemblea anual de JJ.MM. d'Espanya. Tocaven eleccions a president i, aquest sí, ja es preveia que hi hauria canvi. El Dr. Jordi Roch, ha dedicat tota la seva vida a l'entitat, però considerarà necessari, que arribàs el relleu.

El president repassà tot el què s'ha fet a Espanya, la col·laboració amb la Emcy i amb a un dels paràgrafs deia:

... "Este año la Asamblea convoca elecciones al consejo de dirección y la posibilidad de un cambio de equipo, con un proyecto ambicioso que bien gestionado debería suponer una nueva singladura en este largo recorrido de Juventudes Musicales de España, que comenzó siendo "Juventudes Musicales Españolas" con delegaciones, pasa a ser hoy una Confederación con voluntad de trabajar en común. No creo que exista en España otra red cultural que agrupe 98 asociaciones con unos estatutos homologados y unos fines sociales y culturales bien concretos y compartidos. Esto supone u bien cultural y por tanto, comporta también una gran responsabilidad par sus gestores. Yo siempre he procurado impulsar el desarrollo de Juventudes Musicales de España con gran ambición para que nos podamos equiparar con las Juventudes Musicales de los países de Europa, América Latina y Canadá...."

Com veis, no és qualsevol cosa, val la pena seguir amb el treball, començat a Sóller fa 56 anys...

Presidents

Per acabar, hem parlat dels presidents antics, encara què els nous els coneixen més, els recordarem a tots. La successora per excel·lència a substituir Maribel Torrens a la presidència era Teresa Miquel. Així va ser. D'ella va sorgir l'idea del "Concurs de Joves Intèrprets". Activitat estrella de la Delegació. Però el que passa avui dia amb els joves, és què estan molt ocupats, treball, classes fora poble, etc. etc.

Després d'uns anys, la va substituir Joan Carles Simó. Tornam tenir president. Va treballar molt, però el què passa, apart de les classes, té moltes altres activitats, com sap tothom.

Amb ell el substituir Marta Colom, que encara què jove, tenia molta veterania i experiència. Havia començat als 14 anys. Després de la maternitat, deixà la presidència, però no la Junta. Aleshores arriba Catalina Arbona. Va començar amb molta empenta, era la presidenta perfecta. Malauradament, va estar en el càrrec poc temps. Ara tornam tenir una presidenta molt jove: Úrsula Pomar. Gairebé, s'acaba d'estrenar, però té molta il·lusió. Esper i confi, que duri molts anys. És el què necessitam.

Ja estam preparant el concert de Santa Cecília i té planificat, fins acabar l'any i tot l'any què ve amb festival inclòs.

Estol de Tramuntana, 35 anys de música i cançons

Aina Mora Vives

Resum

L'Associació Cultural Estol de Tramuntana celebra enguany els seus trenta cinc anys d'existència. En aquest període són molts els músics i cantaires que han sonat, cantat i compostat per aquest grup folklòric. Aquesta comunicació vol ser un recull de els noms d'aquestes persones que un moment o altre han estat membres actius de l'associació.

1. Introducció

Aquesta comunicació és una aportació a les jornades que enguany són dedicades a la música. Vol donar compta de la tradició musical de Sóller tal com va explicar al seu recull de les demostracions musicals, aplecs, grups, corals i bandes... Maribel Torrens Artal al pregó de 2009, per una banda i l'empenta d'Antoni Quetglas per una altra, a fer una crònica d'aquestes tres dècades d'activitat del grup folklòric.

Un llistat dels seus músics i cantaires, les diverses composicions que creades, la lletra d'un himne compostat per a l'escola, el festival de nadalles, les gravacions dutes a terme i d'altres manifestacions són la petjada que resta fins aleshores.

Des de 1981 són nombrosos el membres que han passat per l'associació cultural Estol de Tramuntana. Aquest llistat, només de músics i cantants, és una mostra d'això. S'ha enumerat als músics segons el instrument que han sonat i amb la rúbrica de veus hi ha tots els cantants que recordam. **(Annex 1)**

Durant un temps, molt breu, l'Estol es quedà sense músics només el flabioler, que havia pintat l'artista Pere Darder pel grup restava a les seves files. Encara avui és un dels símbols del grup.

En aquests moments el grup actua amb músics d'un altre grup "**Carumbau**", de Palma on hi participava Guillen Caballero Rullán, antic membre del grup.

D'un intercanvi amb Alemanya on alguns ens quedarem positivament més ferits que d'altres, guanyaríem el primer cantant alemany, **Hans-jörg Conrad** si bé havíem tengut balladors francesos, anglesos, belgues, alemanys, danesos...dins la seu del grup vivíem per primera vegada una immersió lingüística total, on un cantant estranger assolía les lletres en català de les cançons del repertori. No serà la única, poc anys més tard **Dietmar Edner** també alemany s'integraria dins el grup de cantaires.

2. Composicions musicals

Aquesta etapa ha estat ben profitosa quan a composicions, ja creades per membres del grup o bé creades pel grup. Un dels primers assessors musicals que va tenir el grup, fou Miquel Colom Rul·lan¹ que va dirigir molts assajos de l'Estol.

L'Himne de l'escola Fou primera cançó que va tenir Estol de Tramuntana i durant molts anys encetarem cada actuació amb aquesta peça. Miquel Colom Rul·lan la va regalar al grup, la música i la lletra duen la seva signatura.

Himne de l'Escola

És Mallorca illa daurada,
sublimesa de colors
terra de somni encantada
goig de llums evocadors

Refrany:

De l'encís de serrania,
n'és Sòller l'encantament
i de la Vall galania,
guarda el Port l'embruixament.

Núvols blaus, la mar bravia
brandejades per forts vents
és el Port redós i guia
arribada dels absents.

Refrany

Núvols blaus, la mar tranqui-la
belles gestes, bells records
serenor fidel vigia,

Les primeres tasques musicals cercaven antics repertoris musicals sollerics, sobre tot del Brot de Taronger. Així, la producció musical del grup no augmenta fins a la celebració del seu vint aniversari, aleshores està prevista la publicació d'un CD i els músics de l'Estol s'afanyen a compondre.

Set peces noves en són el resultat, quatre jotes, dues mateixes i un fandango:

¹ Fou director del Ferrocarril de Sòller

- **Cas Sabater** de Jeroni Rullan és una jota homenatge al seu pare en Joan Sabater.
- **Jota Ferosa i Jota de s'Olla** de Pere Casasnovas són dues jotes que es toquen només amb Xeremies, flabiol i tamborí.
- **Jota d'es peu esquerra** de Pere Casasnovas:

Se tan romput els calçons en bufes,
i sa camisa no hi ha un botó,
ja no te miren ni ses gallufes,
diuen que tens cara de colló.

refrany ...i t'has aixecat amb so peu esquerra

just posar-lo enterra idò ja t'has fet mal (bis)

Vas a fer feina, te cau una eina,
te fa un bon mal a damunt un peu,
pren-te ses coses amb un poc d'esma
que avui no arribaràs a les deu.

refrany

Batualmón quina mala pata,
més hagués volgut no m'hagués aixecat,
ses taronges menjades de rata,
i es ca ja està mort i enverinat.

refrany

Les dues **mateixes**, foren composades per poder ballar-les com cal amb els punts o passes que s'han conservat arreu de Mallorca i que el grup s'afanyà a aprendre, durant els cursos monogràfics que durant anys va promoure. Les seves lletres fan referència a un ventall, com el títol del CD.

Mateixa

A dins Sóller com entram
trobam un convent de monges
si no fos per ses taronges
se moririen de fam.

Totes ses que duen els morros pintats
totes ses que duen els morros pintats
només les festejen els quatre tarats
només les festejen els quatre tarats.

Copeo, copeo, copeo d'es ventall
copeo, copeo, copeo d'es ventall
té vint-i-tres plomes i són d'es meu gall
té vint-i-tres plomes i són d'es meu gall

Atura't al·lota que t'enganaré,
atura't al·lota que t'enganaré,
que si no t'atures jo m'aturaré
que si no t'atures jo m'aturaré

Mateixa

Sa meva sogra no em vol
i jo no la vull a ella,
qui té es mànec per sa paella
fa anar s'oli aquí on vol

Copeo, copeo, copeo d'es forn
copeo, copeo, copeo d'es forn
he perdut sa coa i no sé per on
he perdut sa coa i no sé per on

No te casis Pepa amb un homo petit
no te casis Pepa amb un homo petit
que ha de mester escala per pujar en es llit
que ha de mester escala per pujar en es llit

Es ventall volies i es ventall tendràs
es ventall volies i es ventall tendràs
i en estar cansada ja el me tornaràs
i en estar cansada ja el me tornaràs

La darrera de les peces és un fandango mallorquí anomenat **Fandango de Tramuntana** de Pere Casasnovas.

Les darreres composicions que han vist la llum són totes elles dedicades a algú en concret, la **Jota de n'Ariadna** de Guillem Capó, és dedicada a la seva filla. La **Jota de Can Fernando** de Narcís Bauzà és un homenatge al seu padrí i a la bodega que regentà durant molts anys al Carrer Nou i el **Fandango d'en Dietmar** de Jeroni Rullan i Guillem Capó, és un molt sentit homenatge dels seus dos compositors al seu company de viatge Dietmar Edner, cantant de nacionalitat alemanya, que va morir fa just dos anys. Tots guardam una especial estima en aquesta peça.

3. Discografia

Només dos enregistraments en formen part. La primera gravació que recordam amb molta nostàlgia, fou una cinta o cassette que va editar en Xesc Mariaina i que es va gravar íntegrament al malaurat Teatre Defensora abans de tancar-lo. Segons en Xesc, el teatre aleshores era el lloc amb millor acústica per tal empresa.

L'altre fou un format més modern, un CD al que anomenarem un Ventall de Cançons per la manera que havíem aconseguit el finançament per enregistrar-lo.

CD enregistrat al XXè aniversari

És un recull de peces tradicionals i de les noves composicions dels músics abans esmentades. Personalitats del món de la pintura, cultura, política, amistats i membres del grup pintaren o decoraren més cent ventalls. L'exposició constà d'uns 110 ventalls, i fou inaugurada el dia 23 d'Agost a les 20'00 h., a ca s'Hereu, al seu jardí, (C/ Canals, 1) de Sóller. Romangué oberta fins el diumenge dia 26 d'Agost a les 19'00 h., moment

que començà la subhasta silenciosa fins a les 20'00h., se donaren els ventalls al millor postor. i el jardí de Ca s'Hereu s'obrí per a l'exposició i posterior puja.

4. Events Musicals

Si bé avui el **Festival de Nadales**, que avui duu el nom de Maria Rosa Martínez, és organitzat pel Grup Sibil·la i abans Set de viure, fou Estol de Tramuntana qui el va establir, l'any 1983. Els primers festival tengueren lloc al Port a l'església de sant Ramón de Penyafort, en una època en que l'oferta cultural nadalenca era molt escassa per no dir nul·la. Anys després dugué també el nom de Josep Lliteres, el prevere que havia cedit el temple per a celebrar el concert, quan el grup es va assabentar del seu prompte traspàs o defunció.

Un altra trobada musical, s'ha donat una sola vegada i també en motiu del vintè aniversari: **Sonada Popular**. Aquest acte era una reivindicació dels músics o sonadors.

A les ballades populars hom balla el què vol amb qui vol, en parella o en rotllo, a diferència de les actuacions mostra o demostracions de ball i música, aquest és lliure i no és compost, el intercanvi de parella i de grups està a l'ordre del dia. Aquesta sensació la volien experimentar els músics: poder sonar amb diferents músics de diferents grups i entrar i sortir a sonar amb la mateixa llibertat que els balladors.

Annex 1

Músics i Cantaires

Bandúrria

Josep Gradaille
Nicolás Díez de la Cortina
Fabià Acosta Bota
Francesc Bauzà Pizà
Dolores Sans Martín
Paula Sampol Tries
Guillem Bernat Rullan
Pere Casasnovas Suau
Pep Bauzá
Maria Àngels Estelrich
Àngel Bujosa
Adrià Valbuena

Tomeu Palou Elies
Toni Guasp Castañer
Deseado Mongeot Galindo
Josep Antoni Sans del Río alies "Xispas"
Pere Lluís Albelda Fornés
Antoni Enseñat Mora
Virginia Forteza
Maria de Lluc López Colom

Flauta /Flabiol

Aina Maria Fernández Castañer
Magdalena Palou Elies

Guitarra

Martí Bernat Rullan
Alfonso Campillo
Martí Sáez Madrona
Xisco López Calvo
Maria Rosa Martínez Deyá
Josep Mas en "Pepín"
Margalida Eugènia Cañellas Mas

Francesc Sampol Trias
 Francisca Ameller Sampol
 Pedro Andreo Roldán
 José Antonio Heredia Adrover
 Magda Guerrero Mayol
 Jaume Mayol Berga
 Jordi Bauzá Marroig
 Genoveva Casasnovas Sanchís
 Guillem Miquel Nadal Martínez
 Antònia Lara Nadal Martínez
 Silvia Xumet Oliver
 Guillem Oliver

Guitarró

Martí Bernat Rullan
 Guillem Bernat Rullán
 Fabià Acosta Bota
 Francesc Sampol Trias
 Marc Boter

Llaüt

Antoni Bernat Sans
 Pere Vila
 Antonia Pastor Coll
 Fabià Acosta Bota
 Jeroni Rullán Mesquida
 Pere Àngel Ametller Sampol
 Antoni Enseñat Mora
 Cinto Vicens

Percussió

Francesc Agualeles Tejada
 Joan Rullán "Sabater"
 Domingo Bernat Sans
 Antoni Marquet Benejam
 César Banegas
 Emili Sans Colom
 Josep A. Ripoll Valent
 Fabià Acosta Bota
 Jeroni Rullan Mesquida
 Joan Bernat Puigserver
 Aina Mora Vives
 Rosa Medina Mayol
 Maria Magdalena Cañellas Mas
 Antonia Sampol Oliver
 Guillem Caballero Rullán
 Juli Pubill
 Marga Alomar

Andreu Pérez Pizá
 Hansjörg Conrad
 Dietmar Edner

Veus

Domingo Bernat Sans
 Antoni Marquet Benejam
 Maria Magdalena Mas
 Francesc Agualeles Tejada
 Magdalena Pastor Coll
 Emilio Sans Colom
 Paula Sampol Trias
 Josep Mas
 Josep Coll Enseñat
 Pere Sampol Bernat
 Josep A. Ripoll Valent
 Rosa Medina Mayol
 Fina Galindo Marquet
 Aina Mora Vives
 Maria Magdalena Cañellas Mas
 Cati Eva Cañellas Mas
 Maria Rosa Martínez Deyá
 Guillem Caballero Rullán
 Antonia Sampol Oliver
 Maria Sampol Oliver
 Martí Arbona Morell
 Joan Bernat Puigserver
 Francisca Ametller Sampol
 Guillem Nadal
 Hansjörg Conrad
 Sonia Vendrell
 Jaume Orell
 Piedad García
 Yolanda Sánchez Bartol
 Catalina Arbona Cortés
 Dietmar Edner
 Pilar Díez de la Cortina

Violí

Pau Alemany Bernat
 Josep Coll Enseñat
 Fabià Acosta Bota
 Guillem Colom Bestard

Colles Xeremiers

Pere Casasnovas Suau i Marc Boter
 (Xeremiers de s'Olla)
 Àngel Bujosa i Maria de Lluç López

Actualment els músics i cantaires d'Estol de Tramuntana són:

Tomeu Amengual, Flauta i flabiol
 Nico Amengual Díez, veu i percussió
 Narcís Bauzà Casasnovas, guitarra
 Amador Bauzà Casasnovas, percussió
 Guillem Bisquerra, baix acústic
 Marc Boter, guitarró
 Guillem Capó Castanyer, guitarra i bandúrria
 Sebastià Colom, llaüt
 Andreu Castañer, guitarra
 Cati Ferrà Ortiz, veu i percussió
 Virginia Forteza, veu
 Junito González Pallisser, percussió
 Àngela Martínez Ramón, veu i percussió
 Maria Cristina Soler Escalas, veu
 Guillem Serrano, flabiol i Xeremies

5. Músics col·laboradors

Durant els trenta-cinc anys, hem gaudit de l'ajuda de músics d'altres grups o colles de xeremiers, sobre tot quan hem sortit de viatge per tal de poder tenir un repertori més extens i variat. Les primeres colles de xeremiers que ens van acompanyar fóren: Tomàs Salom Rossinyol, Miquel Tugores, Josep A. Rubio i Pep Rotger, també Tomeu i Toni Frau. Altres músics amb els que hem gaudit actuacions o eixides puntuals: Juanfra Escudero, Joan Taberner, Rafa Domingo, Juan Taberner, Eugènia Gallego, José Maria Sánchez, Catalina amengual, Elsa Alemany...

6. Conclusió

En aquest article només són citats músics, sonadors i cantants que han estat o estan al grup en l'actualitat. Pretén ser un homenatge a tots ells, especialment als que ens han deixat. Vol ser un reconeixement a aquells que, sense jamai haver trepitjat una escola de música es van dedicar de manera autodidacta a aprendre solfeig o llenguatge musical i a tocar només d'oïda. Malgrat els esforços segurament hem deixat algú, per això també demanam disculpes.

Dedicat a tots els estolers.

Bibliografia

- Gran Enciclopèdia de Mallorca. Editorial Promomallorca.SL. Mallorca 1988. Volum 17. Pàg.21-22.
- Torrens Artal, M. Pregó de Fires 2009. Veu de Sóller. 15 de maig de 2009.núm.XXX
- Redacció. Setmanari Sóller. 16 de setembre de 1985,núm 5189
- Öffentlicher Anzeiger. Simmern.3 de noviembre 1987
- Rein-Hunsrück-Kreis.31 d'octubre de 1987. Simmern.núm 253

- Part Forana. El dia 16 de Balears. 10 de desembre de 1989
- Sóller Local. Carta al director. Setmanari Sóller. 8 de setembre de 2001
- RSS Setmanari Sóller. 3 d'abril de 2005
- TF Veu Local. Veu de Sóller. 20 d'agost de 2004
- Biel Agualeles, Veu Major, Veu de Sóller. 3 d'agost de 2007
- MAC. Setmanari Sóller. 5 de setembre de 2009.
- MAC. Cultura. Setmanari Sóller. 26 de juliol de 2014
- Veu local. Veu de Sóller. 6 de setembre de 2013

Fonts orals

Guillem Nadal
Ángela Martínez
Emili Sans Colom
Xesc Agualeles

Col·laboradors

Juanito González Pallisser

Joan Estades de Moncaïra i Bisbal

L'or del fornalutxencs donat al *Movimiento*

Resum

Durant la Guerra Civil, entre els anys 1936 i 1939, l'anomenat bàndol nacional organitzà, sota un fort control militar i de Falange Espanyola, un moviment de recaptació econòmica per ajudar al finançament de la seva causa. En aquest article volem fer un recull de les “donacions” d'or que es recaptaren a Fornalutx en aquest període.

1. Introducció

A tots els pobles de l'illa s'organitzaren escamots dedicats a recaptar *tombagues*, anells, *cordoncillos*, botonades, tota mena de peces de material preciós (principalment d'or). A la zona de Sóller un dels encarregats de dur a terme l'operació de la recaptació era el solleric Bartomeu Vicens de Can Bonjesus.

2. La recaptació fornalutxenca

Anys enrera mirant papers a l'arxiu de les Cases de la Vila de Fornalutx vaig trobar aquesta llista de fornalutxencs i fornalutxenques amb el seu nom i llinatge, adreça postal i grams d'Or. Hi figuren familiars meus com el meu avi Antoni Bisbal Llaneras, la meua avia Teresa Solivellas Arbona i la seva germana Antònia; el meu oncle Bartomeu Estades Solivellas i la seva esposa Aïna Mayol (per cert el llinatge matern està equivocada. No és Estades sinó Mayol); les meves ties Magdalena i Maria Bisbal Albertí o les ties de mare Maria i Catalina Bisbal Bisbal i Madame Viuda d'Albertí apart d'altres parents més llunyans.

Abans d'anar a la llista pròpiament dita me permetreu aclarir uns quants punts referits al nom dels carrers:

- El carrer de Sant Bartomeu es refereix al que un temps es deia de l' Estanc però també a vegades pot tractar-se de l'actual carrer Metge Mayol.

- El carrer del Torrent també conegut pel carrer de ses sopes es diu avui “Carrer Germans Reynés” en memòria de Bartomeu i Miquel Reynés Rosselló morts al front de la batalla de l'Ebre, el 1938.

- El carrer de la Pau segueix amb el mateix nom però un bocí duu el nom de carrer Joan Coll en recordança de Joan Coll Ginestra mort també a la guerra.

- Amb el nom de “Plaça” es pot identificar la plaça principal del municipi - la “Plaça d'Espanya - qui durant el període franquista fou “Plaza del Generalísimo Franco” i abans havia estat “Plaza de la República”. També hi ha la possibilitat de que sigui el carrer de Sa Plaça” qui va del carrer del Sol cap a la mateixa

Plaça. Aquest carrer el 1936 quan l'aixecament militar encara no havia tengut lloc, les autoritats locals del Front Popular l'anomenaren "Calle Manuel Azaña" en honor del President de la República Manuel Azaña Diaz. El 1937 aquest mateix carrer fou batiat com "Calle José Antonio Primo de Rivera" per honorar al fundador de *Falange Española*. El nom perduraria fins a meitat dels anys vuitanta es retolaren els carrers en mallorquí i es va tenir l'ocurrència de posar-li el nom de "Carrer General Franco". El 2001 o al 2002 passa a dir-se oficialment "Carrer de Sa Plaça" que és el que sempre se l'hi ha dit.

- El carrer de "Sa Lluna" on hi ha Les Cases de la Vila conegudes també per Can Arbona és des d'any 1947 el "Carrer des Vicari Solivellas" en honor del prevere Guillem Solivellas Arbona qui habitava aquell carrer i el 27 d'abril de 1947 celebrà les noces d'or sacerdotals.

- El carrer del Cementeri duu ara el nom de "carrer Joan Arbona Albertí" per recordar a qui era sacerdot i compositor de musica i és Fill Il·lustre del municipi.

- Des de fa ben poc temps el carrer de Palma duu el nom de "Carrer Jaume Mayol Nadal" Recorda a un ciclista fornalutxenc de la família sollerica de Can Penya de Sa Calobra qui en 1913 fou el primer mallorquí a guanyar un campionat d'Espanya en pista.

3. La llista de donants

Antònia Busquets Riutord - c. Església 11 grams.

Jordi Mayol Ballester - c. Font 8 - 44 grams.

Bartomeu Mayol Pons . c. Lluna 3 - 42 grams

Maria Bisbal Bisbal -c. Sant Bartomeu - 19 grams

Cristòfol Puig Albertí - c. Font 4 - 16 grams.

Bernat Albertí Albertí - c. Nou 3 - 43 grams

Maria Bisbal Arbona - c. Major 12 - 06 grams

Tomàs Arbona Ripoll - c. Sol 18 - 15 grams.

Magdalena Barceló Albertí - c. Sant Bartomeu 3 - 05'50 grams.

Maria Busquets Mayol - Plaça 2 - 11'50 grams.

Maria Morro Reynés - c. Sant Sebastià 3 - 7'50 grams.

Joan Ginestra Sastre - c. Sol 6 - 21 grams.

Josep Arbona Busquets - c. Major 1 - 34 grams.

Catalina Bennassar Barceló - c. Sant Sebastià - 3 grams.

Antònia Vicens Arbona - c. Font 11 - 25 grams.

Rosa Vicens Bernat - c. Font 13 - 21 grams.

Cristòfol Puig Mir - c. Sant Joan 1 - 12 grams.

Margalida Frau Bibiloni - c. Olivar - 2 grams,

Pere Mayol Vicens - c. Plaça 4- 10 grams.

Joan Mayol Busquets - c. Nou 5 - 9 grams.

Vicenç Vicens Estades - c. Sant Bernat .5 - 52 grams.

Maria Rotger Gual - c. Sant Bernat - 9 grams.

Antoni Ordinas Arrom - c. Monte - 03 grams.

Maria Albertí Colom - c. Palma 7 - 4 grams.

Catalina Bisbal Colom - c. Sant Bartomeu- 8 grams.

Antoni Puig Bisbal - c. Sant Bartomeu - 28 grams.

Jeronia Umbert Rullan - c. Sant Bartomeu - 8 grams.

Joan Vicens Mayol - c. Església ,6, 7 grams

Catalina Bisbal Bisbal - c. Vent 3 - 3'50 grams.

Antònia Solivellas Arbona - c. Lluna 2 - 11'50 grams.
 Rosa Mayol Ballester - c. Font 8 - 75 grams.
 Josep i Catalina Puig Anfos - c. Font 6 - 8 grams.
 Bartomeu Mayol Pons (2º) - c. Lluna 3 - 48'50 grams.
 Miquel Adrover Bauzá - c. Sant Bernat - 16 grams.
 Lluçia Mayol Reynés - c. Major 6 - 19 grams.
 Bernat Albertí Albertí (2º) - c. Nou - 25 mil·ligrams.
 Antoni Bisbal Llaneras - c. Sol 2 - 19 grams.
 Maria Bisbal Albertí - c. Sol 2 - 9'50 grams.
 Margalida Arbona Vila - c. Torrent - 10 grams.
 Antoni Marroig Bauzá - Illeta - 18 grams.
 Josep Barceló Ginestra - c. Alba - 11 grams.
 Maria Bisbal Puig - Plaça 3 - 25 grams.
 Magdalena Mayol Reynés - Plaça 6 - 7'50 grams.
 Francisca Arbona Albertí - Església - 6 grams-
 Catalina Busquets Ferrer - c. Metge Mayol 10 - 25 grams.
 Jaume Vicens Mayol - c. Monte 26 - 7 grams.
 Maria Busquets Mayol - Plaça 2 - 5'50 grams.
 Josep Puig Barceló - c. Cementeri - 10 grams.
 Joan Ginestra Sastre (2º) - c. Sol 6 - 7 grams.
 Magdalena Albertí Arbona - c. Font 3 - 5 grams.
 Antoni Vicens Bernat - c. Major 14 - 22 grams.
 Salvador Reynés Mayol - c. Sant Sebastià - 04 grams.
 Gabriel Mayol Ballester - c. Palma 2 - 9 grams.
 Salvador Sastre Arbona - c. Sol 12 - 15 grams.
 Antoni Vicens Arbona - c. Font 11 - 10 mil·ligrams.
 Rosa Vicens Bernat (2º) - c. Font 13 - 20 mil·ligrams.
 Antoni Arbona Colom - c. Alba 28 21 grams. 20 mil·ligrams.
 Maria Estades Vicens - c. Pau - 10 mil·ligrams.
 Apolònia Albertí Mayol - c. Pau - 25 grams 5 mil·ligrams.
 Catalina Albertí Mayol - c. Font - 16 grams.
 Bernat Albertí Arbona - c. Font - 22 grams.
 Salvador Sastre Arbona - Plaça 1 - 31 grams 90 mil·ligrams.
 Catalina Reynés - c. Monte - 5 grams,
 Jaume Colom Barceló - c. Sant Bartomeu - 19'50 grams.
 Magdalena Bisbal Albertí - Plaça 8 - 8'50 grams.
 Teresa Solivellas Arbona - c. Sant Joan 6 - 40 grams 20 mg.
 Francisca Arbona Vicens - c. Monte 4 - 9 grams.
 Maria Arbona Vicens - c. Olivar 2 - 7'50 grams.
 Margalida Puig Barceló - c. Olivar - 3 grams.
 Joan Barceló Ros - c. Palma, 5 - 10 grams.
 Bartomeu Mayol Arbona - c. Monte 1 - 18 grams.
 Antònia Puig Mir - c. Metge Mayol - 10 grams.
 Catalina Albertí Mayol - c. Metge Mayol - 0'52 grams 20 mg.
 Pere Mayol Vicens .Plaça 4. - 10 grams.
 Isabel Albertí Albertí - c. Major 2 - 9 grams.
 Josep Albertí Arbona - c. Font - 23'50 grams.

Miquel Colom Barceló - c. Monte 33 - 05 grams.
 Salvador Sastre Albertí - c. Nou 7 - 14 grams.
 Joan Mayol Buquets - c. Nou, 6 - 2 grams.
 Maria Ginestra Sastre - c. Sant Bartomeu - 4'50 grams.
 Antoni Muntaner Pastor - c. Palma - 8 grams. 10 mg.
 Catalina Bisbal Vicens - c. Major 8 - 13 grams.
 Antoni Amengual Ensenyat - c. Alba 34 - 24 grams 40 mg,
 Nadal Bisquerra - c. Església 7 - 11 grams.
 Joan Albertí i família - c. Metge Mayol - 13 grams.
 Francisca Mayol Arbona - c. Alba, 21 - 4 grams.
 Margalida Mayol Busquets - c. Sant Bartomeu - 11 grams.
 Jaume Vicens Bernat - c. Església 15 - 5 grams.
 Maria Bisbal Sastre - c. Església 7 - 10 grams.
 Aina Mayol Estades - c. Alba 24 - 41 grams 20 mg.
 Bartomeu Estades Solivellas - c. Alba 24 - 25 grams.
 Maria Albertí Colom - c. Palma 7 - 5 grams.
 Antoni Anfós Albertí - c. Torrent, 9 - 9 grams 10 mg.
 Madame, Vidua Albertí - c. Cementeri - 11'50 grams.
 Antònia Mayol Mayol - Plaça - 48 grams,
 Catalina Bernat Vicens - c. Palma 8 - 2'50 grams.
 Joan Arbona Vicens - c. Pau 4 - 8 grams,
 Catalina Reynés Albertí - c. Metge Mayol 3 - 3 grams.
 Francisca Reynés Albertí - c. Nou 4 - 4 grams.
 Catalina Albertí Colom - c. Església 5 - 2'50 grams.
 Catalina Sala Busquets - c. Església 6 - 1 gram 10 mg
 Pere Joan Busquets Arbona - Plaça, 1 - 7'50 grams.
 Catalina Vicens Mayol - c. Església - 13 grams 20 mg.
 Josep Arbona Busquets (2º) - Plaça 1 - 1 dolar paper.
 Margalida Ripoll Sastre - c. Alba - 12'50 grams.
 Margalida Vicens Busquets - c. Metge Mayol - 5 grams.
 Maria Vicens Reynés - c. Alba 10 - 13 grams.
 Maria Vicens Ros - Plaça - 5 grams.
 Joan Vicens Mayol - c. Església 6 - 12 grams 65 mg
 Catalina Arbona Mayol - 4 grams 20 mg.
 Maria Ginestra Bisbal - c. Palma 3 - 24 grams

Voluntaris o obligats ¿?

Es tracta d'una llista completa? Molt possible que no. Trobam noms repetits alguns per una segona donació així com també llinatges equivocats com el cas d'Aina Mayol Estades ja esmentat abans o el de Francisca Arbona Albertí del carrer de l'Església.

En teoria les donacions per la Causa eren totes voluntàries. De persones com per exemple el meu oncle Bartomeu Estades Solivellas - el nom i llinatges del qual podeu trobar a l'apartat FORNALUTX del llibre del Marqués de Zayas- em sembla lògic simplement. Ara que ho fessin de bona gana Catalina Bernat Vicens casada amb un cosí de ma mare, coneguda com "Sa Republicana"; Catalina Bennasser Mayol la dona del Batle Ramis, destituït el 20 de juliol, o Antoni Marroig Bauzá i Salvador Sastre Albertí membres de la Comissió Gestora durant la República i a qui havien incautat patrimoni; sincerament ho tenc mal de creure. El que passava i per evitar-se més enutjós i complicacions fer com els altres i pagar.

Geografia, medi ambient i territori

Joan Puigserver i Joan Rosselló¹

Sa vinyassa: 30 anys d'observacions meteorològiques

Resum

L'any 2015 l'estació de Sa Vinyassa va fer 30 anys d'observacions oficials per l'AEMET. Es presenta un recull de les dades més destacades, referides a precipitacions i a temperatures, que s'han observat al llarg d'aquest període. A més, hom intenta relacionar l'evolució de les dades arreplegades amb els possibles efectes de l'anomenat canvi climàtic.

1. Introducció

La observació meteorològica és quelcom habitual des de temps antics. El mirar al cel, observar meteors i fenòmens atmosfèrics està molt lligat a l'evolució de les societats al llarg de la història. El món mediterrani no és aliè a aquest fet, relacionat sovint amb les activitats econòmiques predominants, com l'agricultura en el passat o amb el sector turístic a l'actualitat.

Ara bé, el registre de les observacions no és tan recent. Les primeres dades oficials, a nivell de l'estat espanyol, es remunten al segle XIX, en concret dia 11 d'agost de 1887, quan es va crear l'*Instituto Central Meteorológico* a Madrid, organisme que, amb el temps, es convertirà en l'actual AEMET.

A l'illa de Mallorca les primeres observacions oficials són també del segle XIX, quan arribà a l'illa la Xarxa Meteorològica de Catalunya i Balears el 1894. Posteriorment, el 1932 inicia l'activitat el Servei Meteorològic de la Diputació de Balears, que en els anys 40 va ser inclòs en el *Servicio Meteorológico Nacional*.

A Sóller les primeres dades s'arrepleguen també a la segona meitat del segle XIX. Existeixen dades registrades per Mossèn Rullán i Mir des de 1891, sovint publicades al setmanari Sóller. A part de les dades arreplegades al carrer de Sant Pere també el Sóller es feia ressò de dades del port, que eren recollides al Far de sa Punta Grossa des de l'any 1892 (Barceló, 2010). Posteriorment, aquestes estacions de la vall foren part de la Xarxa Meteorològica de Catalunya i Balears, coneguda com a xarxa Gorria pel llinatge del seu impulsor.

Cap a l'any 1935 apareix un nou observatori a Sóller, instal·lat a una escola i amb el mestre Pedro Serra Pastor com observador. A Biniaraix també es crea una estació el 1937 però la guerra civil suspèn les observacions tant a l'escola com a Biniaraix (Barceló, 2010).

A partir del final de la guerra civil comencen a establir-se estacions que pertanyen al Servicio Meteorológico Nacional, destacant el Far de sa Creu (amb l'activitat iniciada el 1944), el far de sa Punta Grossa (que començà el 1947) i l'estació del Convent, anomenada Sóller I, i que apareix l'any 1950.

¹ joan.rossellogeli@uib.es

A partir dels anys 50 el nombre d'estacions va anar augmentant amb alts i baixos, assolint un màxim de 14 estacions en els anys 70 (Figura 1). A l'actualitat, el número total d'estacions de la xarxa de l'AEMET és més reduït i tan sols l'estació B061 Sóller recull també dades de temperatures i precipitacions com sa Vinyassa.

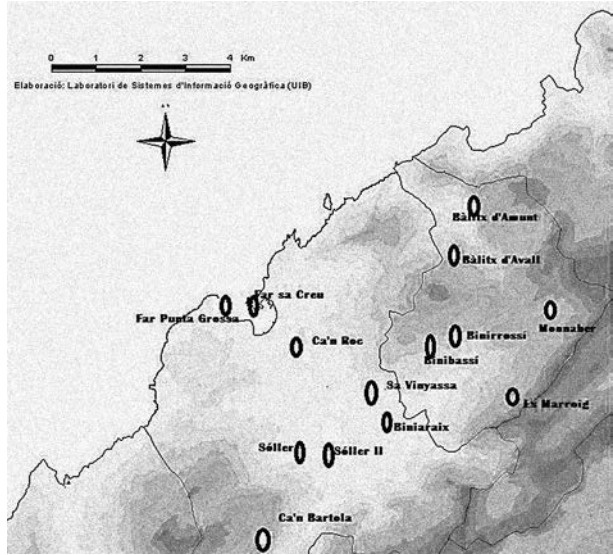

Figura 1. Localització de les estacions de la xarxa AEMET al llarg del segle XX.

2. L'estació de Sa Vinyassa

L'estació termo-pluviomètrica de sa Vinyassa va néixer l'any 1984 a conseqüència de la desaparició de l'estació coneguda com a Sóller II, que va deixar de funcionar per raons familiars. L'encarregat de l'esmentada estació coneixia la curolla de Joan Puigserver pel clima i li va oferir continuar amb la tasca d'observació. La possibilitat de col·locar els instruments a la finca de sa Vinyassa, propietat de la família de la dona de'n Joan permet que l'estació canviï de situació i, així, l'1 d'octubre de 1984 apareix al llistat de l'INM l'estació B062, nou punt de recollida de dades a la vall. Es troba a una altura de 50 metres sobre el nivell del mar i geogràficament està situada a un espai periurbà a les afores de Sóller. Es tracta d'una zona rural, amb un aprofitament agrícola, el que suposa que no hi hagi elements distorsionadors de les dades recollides com poden ser edificis o carrers.

Les primeres observacions oficials són de gener del 1985, de manera que fou l'any 2015 quan l'estació assoli els 30 anys d'existència.

Sa Vinyassa és una estació termo-pluviomètrica, és a dir, que recull les dades de precipitació i temperatura diàries. Per això disposa d'un instrumental, propietat de l'AEMET, situat dins una caseta orientada cap el Nord per evitar que el sol hi pegui directament quan s'obri la porta (Figura 2). Hi ha un termòmetre i un pluviòmetre i, posteriorment, s'hi afegiren un evaporímetre i un pluviògraf. Al ser l'AEMET la propietària

Figura 2. L'estació de sa Vinyassa.

és també qui en fa el manteniment. L'estació forma part d'una xarxa repartida pel territori espanyol que l'AEMET denomina xarxa secundària i que complementa la xarxa d'estacions principals, que són gestionades per personal propi de l'agència estatal (Rodríguez, 2008).

El funcionament està basat en l'observació diària de les dades, a les 8 del matí hora solar. L'encarregat anota a unes taules oficials les dades observades, que es corresponen al dia anterior, seguint un model desenvolupat l'any 1968 i que conté les instruccions adients per a la tasca a realitzar (Jansà Guardiola, 1968). Del conjunt de dades de temperatura i precipitació arreplegades al llarg dels 30 anys del període 1985-2015 se'n poden extreure informacions que permeten caracteritzar el clima de la vall en aquesta etapa.

3. Les temperatures

Diàriament es mesura la temperatura mínima i màxima registrades. A partir d'aquestes dades es pot calcular la mitjana diària, mensual i anual de la temperatura.

Pel que fa a les mitjanes anuals podem veure que oscil·len entre els 16,2°C i els 18,1°C. Les més baixes s'observen entre 1991 i 1993 mentre que la més alta s'assolí l'any 2014 (Figura 3).

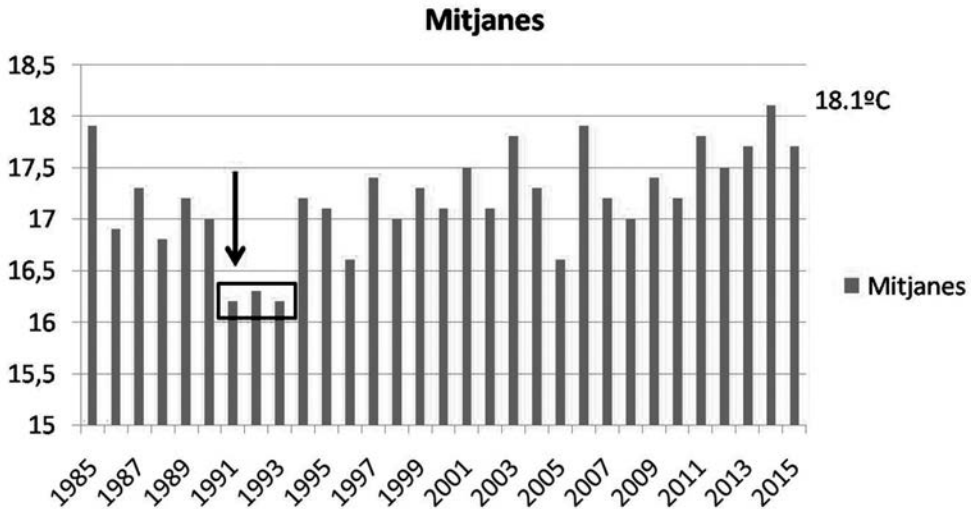

Figura 3. Temperatures mitjanes del període 1985-2015. Font: AEMET.

Les informacions disponibles deixen veure també quins màxims i mínims han assolit les temperatures durant els 30 anys estudiats.

Pel que fa a les màximes, oscil·len entre els 34°C i els 41,6°C. Apareixen entre els mesos de Maig i Setembre, encara que és a l'Agost (15 vegades) quan aquests valors màxims més es produeixen (Taula 1). De forma més puntual, s'han assolit els 40°C un mes de Maig (any 2015) i els 39°C un mes de Setembre (any 2004).

Si bé és quelcom habitual dir que ara fa més calor que abans, les dades mostren com aquesta idea no és del tot real. Als anys 1985 i 1986 es fregaren els 40°C de valor màxim i el valor de temperatura màxima més baix foren els 34°C de l'any 2002, ja dins el segle XXI. Si que hom pot veure com, en els darrers 5 anys del període observat, les temperatures s'han mogut dintre de la banda alta de les màximes, entre els 37,9°C i els 40,6°C, de les més elevades d'aquests 30 anys.

En relació a les temperatures mínimes, aquestes mostren uns valors que van dels -3°C als 1,2°C. Els mesos en que s'assoleixen les temperatures més fredes van del Desembre fins al Març, encara que és el Gener i el Febrer (12 vegades cadascun) quan les mínimes són més habituals (Taula 2) . L'etapa estudiada s'inicià amb unes mínimes per davall 0°C i durant 12 anys no hi va haver cap mínima positiva. Fou el Gener de 1997 quan el termòmetre marcà 0°C i 1°C positiu l'any següent. Les dades no mostren cap tendència clara i en 7 dels 30 anys hi ha hagut mínimes positives a l'hivern mentre que a la resta d'anys les temperatures han caigut per davall de 0°C.

1985	39.6	Agost	2000	36.4	Agost
1986	39.6	Juliol	2001	39.8	Agost
1987	38.8	Agost	2002	34	Juliol
1988	36.6	Agost	2003	40	Juny
1989	35.4	Agost	2004	39	Setembre
1990	35	Juliol	2005	36.6	Juliol
1991	36.6	Agost	2006	39.6	Juliol
1992	36.2	Agost	2007	39.6	Agost
1993	38.2	Agost	2008	36.6	Agost
1994	40	Juliol	2009	41	Juliol
1995	34.6	Agost	2010	39.2	Agost
1996	38.4	Juliol	2011	37.9	Agost
1997	35.2	Juliol	2012	39.6	Juny
1998	37	Juliol	2013	39.6	Juny
1999	41.6	Agost	2014	38.6	Juliol
			2015	40.6	Maig

Taula 1. Temperatures màximes anuals i mes d'ocurrència. Font: AEMET.

1985	-3	Gener	2000	0	Gener
1986	-2	Febrer	2001	-2.2	Desembre
1987	-1.2	Gener	2002	1	Febrer
1988	-1.2	Març	2003	0	Gener
1989	-0.6	Febrer	2004	-0.6	Febrer
1990	-0.4	Gener	2005	-1.6	Febrer
1991	-0.6	Desembre	2006	-0.8	Gener
1992	-0.6	Febrer	2007	0	Desembre
1993	-1.6	Febrer	2008	-0.6	Desembre
1994	-1.6	Gener	2009	-1.2	Desembre
1995	-0.4	Gener	2010	-2	Febrer
1996	-0.6	Febrer	2011	-3.2	Gener
1997	0	Gener	2012	-1.8	Febrer
1998	1	Gener	2013	-1	Febrer
1999	-1.6	Febrer	2014	1.2	Desembre
			2015	-0.6	Gener

Taula 2. Temperatures mínimes anuals i mes d'ocurrència. Font: AEMET.

A partir de les temperatures màximes i mínimes anuals podem parlar de l'oscil·lació tèrmica absoluta, la diferència entre màxima i mínima que hi ha en un any a partir dels valors absoluts i no les mitjanes mensuals dels mesos més càlid i del més fred de l'any que també s'empra de forma habitual. Aquesta oscil·lació

permet parlar de la suavitat de la temperatura, què caldria esperar pel fet de l'esperable efecte temperador marítim (Jansà, 2014). En el cas de sa Vinyassa, les amplituds tèrmiques poden arribar a ser molt destacades, quelcom relacionat amb la continentalitat d'un clima, la llunyania de la mar que minva els efectes temperants que aquesta té. Hi ha hagut anys en que l'oscil·lació entre màxima i mínima ha assolit els 40°C (1999, 2009 o 2015) mentre que l'amplitud més baixa ha estat de 33°C l'any 2002. Podem doncs parlar d'una influència continental en les temperatures de sa Vinyassa, relacionat amb la distància a la mar i també amb l'efecte de tancament que tenen els relleus que s'interposen entre l'estació i la façana marítima de la vall, com bé passa a altres llocs de Mallorca (Jansà, 2014).

4. Les precipitacions

Les dades diàries de les quantitats de precipitació al llarg dels 30 anys de vida de l'estació sumen més de 10000 valors, que permeten caracteritzar tot un seguit d'informacions com els totals anuals, la mitjana del període, els valors mitjans mensuals i els màxims de cada mes així com els totals més alts precipitats en 24 hores i la distribució estacional dels valors de la pluja.

Pel que fa als totals anuals, el sumatori dels valors recollits a sa Vinyassa (Taula 3) permet conèixer la mitjana de pluja de l'estació durant el període 1985-2015. Cal senyalar que manquen les dades de l'any 1997 ja que s'ha perdut la plaqueta on s'anoten aquests valors. Així doncs, la mitjana fa referència a 29 anys i és de 839 mm/any.

ANY	PLUJA (mm)	ANY	PLUJA (mm)	ANY	PLUJA (mm)
1985	878.8	1995	623	2006	1318.5
1986	1010.3	1996	1106	2007	888.4
1987	954.1	1998	683.2	2008	1284.3
1988	629.7	1999	465.1	2009	936.3
1989	589.8	2000	424.1	2010	820.9
1990	650.5	2001	938.3	2011	805.9
1991	900.9	2002	897.5	2012	628
1992	705.4	2003	779	2013	1043.9
1993	626.3	2004	960.6	2014	762.2
1994	680.3	2005	557.1	2015	799.2

Taula 3. Valors totals anuals de precipitació en mm. Font: AEMET

Dels 29 anys amb dades, 17 tenen precipitacions per sota de la mitjana, un 58,7%, i 12 les tenen per sobre, un 41,3%. Els anys més plujosos foren el 2006 i el 2008, amb 1318.5 i 1284.3 mm, mentre que el més sec fou l'any 2000 amb només 424.1 mm de pluja. L'any anterior, el 1999, fou el segon amb menys precipitació, tan sols 465.1 mm.

Com en el cas de les temperatures, tampoc pot parlar-se d'una tendència definida en el repartiment dels totals de precipitació, com pot veure en la figura 4.

La distribució mensual de les precipitacions pot observar-se a partir de les mitjanes mensuals, valors que mostren com el repartiment de les pluges a sa Vinyassa s'ajusta a la distribució habitual de la zona climàtica.

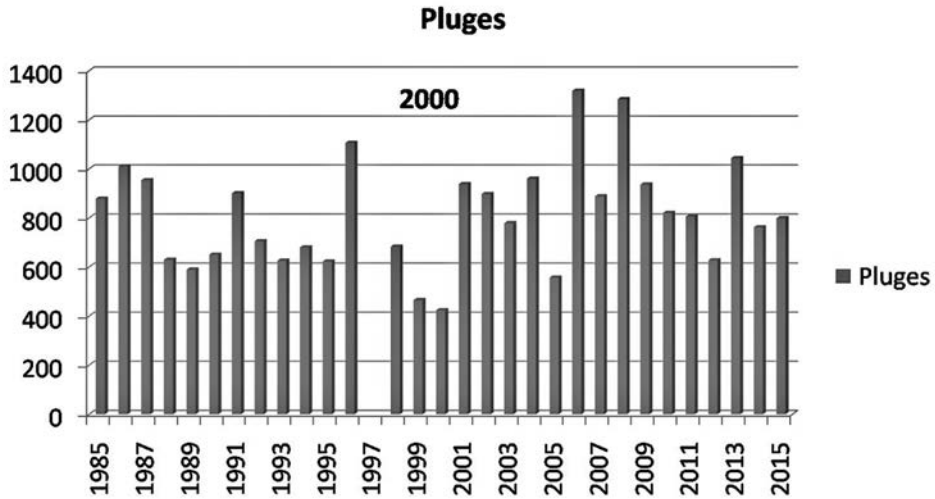

Figura 4. Distribució dels valors màxims anuals de precipitació en mm. Font: AEMET.

ca on es troba l'estació encara que amb certes diferències (Grimalt et al, 2006; Jansà, 2014). Així, apareix un màxim a finals de la tardor, el Novembre, i inicis de l'hivern, Desembre, mentre que els dos mesos de la tardor, Setembre i Octubre, tenen valors relativament inferiors. A l'estiu si que apareixen uns valors mitjans prou baixos, encara que destaca l'Agost amb quantitats mitjanes superiors als 20 mm.

Aquests valors mitjans han estat superats amb escreix en prou ocasions, com mostra la taula 4. Trobem que tots els mesos han patit durant els 30 anys de recollida de dades episodis de precipitació que han deixat quantitats que superen, fins i tot en 5 vegades, la mitjana que es pot esperar en aquell mes en concret. Aquest fet no és més que un recordatori de la singularitat i diversitat que el clima mediterrani presenta a escala local i regional (Jansà, 2014).

MES	MÀXIM MENSUAL (mm)	MITJANA (mm)
GENER	307.7 ANY 2006	94.5
FEBRER	257.1 ANY 1987	70.7
MARÇ	222.7 ANY 1985	49.5
ABRIL	264.6 ANY 2007	64.6
MAIG	186.2 ANY 2008	45.2
JUNY	89.9 ANY 2011	18.2
JULIOL	120.5 ANY 1986	9.2
AGOST	94.1 ANY 1995	23.3
SETEMBRE	228.8 ANY 2009	86.9
OCTUBRE	245.2 ANY 1996	93.3
NOVEMBRE	489.3 ANY 2001	140.5
DESEMBRE	446.2 ANY 2006	111.2

Taula 4. Valors mensuals mitjans (mm) i màxim de precipitació mensual i any d'ocurrència. Font: AEMET.

Aquesta diversitat del clima mediterrani, i més concretament, de la variabilitat en la caiguda de la precipitació, es mostra en les quantitats mínimes de pluja anuals, aquells valors que, en un mes, han estat els més baixos de l'any en qüestió. Si bé no es fa estrany que aquests valors siguin característics de l'estiu, hi ha casos en què apareixen a altres mesos no tan habituals (Taula 5).

ANY/MES	TOTAL (mm)	ANY/MES	TOTAL (mm)	ANY/MES	TOTAL (mm)
1985/JUNY	0,9	1995/JULIOL	4,4	2006/JULIOL	0
1986/JUNY	0,1	1996/JULIOL	0	2007/JULIOL	0
1987/AGOST	0	1998/JULIOL	0	2008/JULIOL	0
1988/AGOST	0,3	1999/AGOST	0,1	2009/JULIOL	0
1989/JULIOL	2,1	2000/AGOST	0,8	2010/JULIOL	0
1990/JULIOL	1,1	2001/JUNY	0	2011/AGOST	0
1991/JULIOL	0	2002/Febrer	10,8	2012/JUNY	0,2
1992/JULIOL	0	2003/AGOST	0,2	2013/JULIOL	0,7
1993/Gener	0	2004/AGOST	4,8	2014/JULIOL	0
1994/JULIOL	0	2005/JUNY	0	2015/JULIOL	0

Taula 5. Valors mínims de precipitació per any (mm) i mes d'ocurrència. Font: AEMET.

Resulta curiós veure com el Gener de 1993 no va ploure gens a sa Vinyassa i com el més de Febrer de l'any 2002 fou el més sec amb 10,8 mm recollits. La resta de mínims apareixen a l'estiu, entre el Juny, el Juliol i l'Agost, essent 0 mm el valor més repetit.

Una altra mostra de la irregularitat pluviomètrica de la vall i de la zona mediterrània on ens trobem són els valors màxims de precipitació en 24 hores. No és gens estrany que, en ocasió d'episodis de pluja torrencial, les quantitats recollides en 24 hores siguin superiors a la mitjana mensual i puguin representar una part

DATA	TOTAL (mm)	DATA	TOTAL (mm)	DATA	TOTAL (mm)
15-11-1985	68.8	23-11-1995	73.6	30-01-2006	160
29-09-1986	100	14-10-1996	117	14-4-2007	143.6
12-01-1987	76.3	18-11-1998	80	15-12-2008	246.2
10-09-1988	69	6-09-1999	51.2	14-12-2009	106.9
31-08-1989	73.8	15-11-2000	30	3-05-2010	129.6
9-11-1990	75.3	10-11-2001	216.5	6-11-2011	122.4
25-01-1991	130.5	25-11-2002	61.3	27-11-2012	46.4
24-01-1992	70	18-02-2003	51	18-11-2013	78.8
23-09-1993	111.6	11-11-2004	87	24-11-2014	74.9
17-10-1994	81.7	7-09-2005	53	4-02-2015	70.7

Taula 6. Precipitacions màximes en 24 hores a cada any. Font: AEMET.

molt elevada del total de pluja anual, fins a un quart o un terç (Jansà, 2014).

Aquestes pluges en 24 hores poden superar fàcilment el llindar dels 100 mm, el que de fet és habitual a Mallorca (Grimalt et al, 2006) i també a la vall (Rosselló, 2012). Per sa Vinyassa s'han observat per a cada any del període estudiat els episodis amb major precipitació en 24 hores (Taula 6).

En 10 dels 29 anys s'han superat els 100 mm, arribant a quantitats com els 246,2 mm de dia 15 de Desembre de 2008 o els 216.5 mm del 10 de Novembre de 2001. En el cas de l'any 2008, el total anual fou de 1284,3 mm, o sigui que en 24 hores varen caure el 19% de les pluges anuals. Pel que fa a l'any 2001, el total anual foren 938,3 mm, és a dir, que en un dia caigué el 23% de la precipitació de l'any.

La resta d'episodis en 24 hores no mostra valors tan destacats encara que les quantitats precipitades si que es corresponen a la teoria defensada per Jansà (2014) que diu que dies de pluja amb 30 o més mm caiguts apareixen entre 1 i 11 dies cada any als diferents observatoris de les Balears. En el cas de sa Vinyassa, són justament 30 mm el valor més baix recollit en 24 hores, concretament el 15 de Novembre de 2000, valor que coincideix amb l'any amb menor precipitació del període.

5. Resultats

Del conjunt de dades arreglades per Joan Puigserver en aquests 30 anys es poden extreure alguns resultats a tall de conclusions.

Per una banda, pel que fa a les temperatures, els valors més alts apareixen a l'estiu, destacant els mesos de Juliol i Agost, mentre que els valors més baixos són habituals durant el Gener i el Febrer. A nivell d'estacions doncs, tenim l'estiu com a més calorós i l'hivern com el més fred.

En 7 dels 30 anys la temperatura no ha baixat dels 0°C encara que s'han registrat valors negatius prou destacats com els -3,2°C del Gener del 2012, valor inclòs dins una etapa de cinc dies amb temperatures negatives. Si ens referim a l'extrem contrari, la calor, hi ha valors molt elevats, com els 41,6°C de l'Agost de 1999 o els 40,6°C en un mes de Maig del 2015. En 5 dels 30 anys, les temperatures màximes han superat els 40°C i a la resta han superat els 34°C.

Per altra banda, fent referència a les precipitacions, aquestes mostren una elevada irregularitat, amb una gran part dels 29 anys per sota de la mitjana, encara que no és estrany trobar anys secs seguits d'altres amb una elevada pluviometria. En els darrers 15 anys, i malgrat la idea popular és que plou menys que abans, hi ha hagut 8 anys per damunt la mitjana i 7 per sota.

Destaquen períodes de baixa precipitació, com els períodes 1992-1995 o 1998-2000, mentre que pel cap contrari tenim períodes com el 2006 a 2009, tots per damunt la mitjana.

A nivell mensual, les mitjanes més altes apareixen al Novembre i Desembre i les baixes són als mesos d'estiu, destacant el Juliol que, dels 29 anys, en 15 és el més sec.

Si es relaciona precipitació i vent, el vent de Tramuntana és el que du associats més episodis plujosos durant els 30 anys de vida de l'estació.

L'aplicació d'anàlisi estadístic a les dades de temperatura i precipitació permet veure que no hi ha cap tendència definida en relació a l'augment o disminució dels valors mesurats.

És pot concloure que els valors tèrmics i pluviomètrics de l'estació de sa Vinyassa es corresponen amb les dades del clima mediterrani en el que es troba localitzada, encara que amb les singularitats pròpies resultat de la seva situació geogràfica dins la vall de Sóller, que suposa una certa continentalitat pel que fa a temperatures i una pluviometria més elevada respecte a zones més properes a la mar.

Aquest treball s'inclou dins de les activitats desenvolupades en el marc del Projecte HyMeX (Hydrological cycle in the Mediterranean Experiment) i dins el projecte HOPE, CGL2014-52571-R de la Direcció General de Recerca Científica i Tècnica.

6. Bibliografia

BARCELÓ, A., *La història de l'observació meteorològica instrumental a les Illes Balears, 1860-1940*. Memòria d'investigació inèdita. Universitat de les Illes Balears. 2010.

GRIMALT, M. et al, *Distribución espacial y temporal de las precipitaciones intensas en Mallorca*. Sociedad y Medio Ambiente. Publicaciones de la Asociación Española de Climatología. Zaragoza. (pp. 411-420). 2006.

JANSÀ CLAR, A., *El clima de les Illes Balears*. Leonard Muntaner Editor. Palma de Mallorca. 2014.

JANSÀ GUARDIOLA, J.M., *Manual del observador de Meteorología*. Instituto Nacional de Meteorología. Madrid. 1968.

RODRÍGUEZ, C., *Las estaciones termopluviométricas de la red climatológica de AEMET*. Calendario Meteorológico 2009. Monografías AEMET. Madrid. (pp. 242-248). 2008.

ROSSELLÓ, J., *Pluges torrencials a la vall de Sóller: 1951-2000*. - Territoris, n° 8.- Departament Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears. (pp. 227-239). 2012.

Història

Plàcid Pérez Pastor

L'orgue gòtic de la parròquia de Sant Bartomeu de Sóller (1498). Les relacions de poder entre l'església i el municipi pel seu manteniment

Resum

En estar dedicades les Jornades d'enguany a la música, en les seves diferents manifestacions, el present article té com a objectiu oferir algunes notes documentals relatives a la construcció del primer orgue pneumàtic que disposà l'església parroquial de Sant Bartomeu, així com les successives reparacions i modificacions que patí. Al mateix temps, s'examinen les lluites de poder entre l'Església i el consell de la vila que comportaren les obres de conservació, i que es perllongaren al llarg dels tres segles de la seva existència. L'assaig s'arrodoneix amb la relació dels orgueners que intervingueren en la neteja i el manteniment de l'aparell musical.

1. Introducció

El 8 d'abril del 1798, el bisbe Bernat Nadal i Crespi (1745-1818), d'antiga nissaga sollerica, enviava una carta al batlle i regidors de l'ajuntament de Sóller, en la que els notificava haver manat construir un orgue nou *proporcionado a la magnificencia y buen gusto de la fábrica de la iglesia parroquial de esa villa, en lugar del actual ridículo y despreciable órgano que la desluce*. El prelat justificava la seva iniciativa *en el respeto y particular veneración que me merece la iglesia (...) por haber sido bautizado en ella*. El nou instrument fou construït per l'orguener suís Ludwig Scherrer i col·locat a la tribuna del cor de l'església barroca, la qual havia estat reconstruïda entre els segles XVII-XVIII sobre les restes de la primitiva construcció gòtica. El cost final de l'orgue –molt superior al previst inicialment– fou de 8.096 lliures, que foren assumides en la seva totalitat pel titular de la diòcesi.¹

¹ Aquest episodi fou donat a conèixer per Rullan i Mir, i repetit per molts d'altres autors: Rullan, Josep: *Historia de Sóller, en sus relaciones con la general de Mallorca*, II, Palma: Imprenta de Felipe Guasp Vicens, 1876, p. 247; Pons, Jeroni: "El órgano de la Parroquia (1800-1926)", *Sóller. Semanario independiente*, n° 2069, 20/11/1926, p. 1; Forteza, Rafael: "En el siglo XIX: 1817", *Sóller. Semanario independiente*, n° 2566, 30/05/1936, p. 5; Duran, Miquel: Bernat Nadal i Crespi. Un bisbe solleric que fou diputat a les Corts de Cadis, Palma: Ajuntament de Palma, 1986, p. 39; Morell, Josep: *La catedral de muntanya. La parròquia de Sant Bartomeu de Sóller*, Sóller: Parròquia de Sant Bartomeu, 1993, p. 116; Mulet, Antoni: "Lista cronológica de Mestres Orgueners que han treballat a Mallorca fins a 1935", II Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. II Trobada de Documentalistes Musicals, Mallorca, 1995, p. 71; Mulet, Antoni: "Els orgueners

Allò que silenciava l'insigne bisbe Nadal és que aquell “ridícul i menyspreable” orgue tenia ja tres-cents anys d'antiguitat, havia patit nombroses modificacions i reparacions, i havia sobreviscut a un desmuntatge complet, trasllat i re-muntatge a l'interior mateix de la parròquia. Així, el present article té com a objectiu oferir algunes notes documentals² relatives a la construcció d'aquell aparell musical neumàtic i a les lluites de poder entre l'Església i el consell de la vila que comportà la seva conservació, al llarg dels tres segles de la seva existència.

2. La construcció de l'orgue: Jaume Febrer

La notícia més primerenca relativa a l'autor de l'orgue procedeix d'una ordre que donen els jurats de la vila al clavari³ en Guillem Costurer, el diumenge 24 de febrer del 1499,⁴ perquè aboní 70 lliures a mestre Jaume Febrer, orguener de Mallorca, *en paga porrata dels horgans a fets en la dita vila*. El clavari transferenceix l'ordre a Miquel Penedès, mercader de la Ciutat, qui també exerceix de recaptador d'imposts de la vila.⁵ El dia següent,⁶ el taller es compromet en nom dels jurats a satisfer el deute abans de Pasqua. El document es formalitza davant el notari Joan Morell i contempla que el pagament s'ha de fer a Ciutat. En el cas que el cobrador no compleixi el compromís dins el termini previst, el mestre orguener queda autoritzat per segrestar qualsevol casta de bestiar dels habitants de la vila per tal de forçar el pagament. Òbviament, aqueixa xifra no és el total que cobrà l'orguener sinó tan sols la liquidació final. L'any següent, per exemple, es comptabilitza en diferit un altre pagament en espècie que li féu el nou clavari, en Jaume de Canals: 140 quartans d'oli.⁷

En donar compte als jurats de la talla de les 500 lliures que havia administrat, el clavari Guillem Costurer hi inclou l'albarà dels honoraris de l'orguener Jaume Febrer, i comptabilitza⁸ també una lliura pagada a mestre Pere Perpinyà, ferrer, *per ferramenta ha feta per los orgens*.

Res no se'n sap del cost total ni de les característiques de l'orgue solleric. D'acord amb l'esquema estructural que, segons X. Carbonell,⁹ serví de model per a molts dels instruments d'aquella època, devia comptar amb un moble constituït per dos o tres mòduls o castells distribuïts en diverses alçades i protegits per portes, diverses peanyes penjants, consola¹⁰ i –segurament– cadireta,¹¹ a més de les manxes neumàtiques.¹² El conjunt estaria ornamentat amb una decoració abundant, a base de policromies, daurats i detalls calats, amb un programa iconogràfic ben definit.

A banda de l'orguener, de tots els mestres artesans que degueren intervenir en la construcció de l'orgue sols es coneix el nom del pintor, identificat parcialment com *mestre Jordi*, que cobrà diverses quantitats

mallorquins del segle XIX”, IV Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. IV Trobada de Documentalistes Musicals, Mallorca, 1997, p. 38; Mulet, Antoni: “Els orgueners mallorquins del segle XIX (segona part): Julià Munar”, V Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. V Trobada de Documentalistes Musicals, Mallorca, 1998, p. 29; Mulet, Antoni/Reynés, Arnau: *Orgues de Mallorca*, Palma: J. J. Olañeta, 2001, p. 210.

² El present treball no incorpora documentació d'origen parroquial, per trobar-se fora de consulta i pendent d'ordenar l'arxiu de Sant Bartomeu.

³ El *clavari* era un càrrec públic d'elecció anual que tenia la clau del dipòsit on es guardaven els diners. Administrava els doblers públics i havia de donar compte de la seva gestió en acabar el manament.

⁴ AMS-1039, f. 54v, 24/02/1499. Citat per mossèn Rullan i Mir: Rullan, Josep: *Història de Sóller...*, I, p. 736.

⁵ Els impostos aleshores s'anomenaven *talles*; i el recaptador, *taller*. Miquel Penedès fou el recaptador d'una talla de 600 lliures que fou prorratejada entre els veïns i cobrada entre els anys 1498 i 1499. A finals d'any, el cobrador donà compte del seu comès davant els oïdors de comptes: AMS-1039, f. 58r, 23/10/1499.

⁶ ARM. Notaris, M-32, f. 223r, dilluns, 25/02/1499.

⁷ Computats a 3 sous i 4 diners el quartà, sumen 23 lliures 6 sous i 8 diners: AMS-1039, f. 69v, 10/05/1499.

⁸ AMS-1039, f. 55v, 04/06/1499.

⁹ Carbonell, Xavier: “Portes de sarja pintades en els orgues mallorquins dels segles XV i XVI”, *X Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. IX Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 2002, p. 127-132.

¹⁰ Moble on seu l'organista, que conté el teclat, els registres i els altres mecanismes que li permeten fer sonar l'instrument.

¹¹ Un dels cossos o mòduls independents de l'orgue, que sol ocupar l'extrem inferior. Té el seu propi teclat, secret, registres i tubs: Forteza, Rafael: “La actual reforma en el òrgano parroquial”, *Sóller. Semanario independiente*, n° 2.116, 15/10/1927, p. 4.

¹² Les manxes són els pulmons de l'orgue. Construïdes de fusta i pell, tenen la missió de subministrar als tubs una pressió d'aire constant que és regulada per uns pesos col·locats a sobre. Inicialment, les manxes eren de dues a sis, segons la grandària de l'instrument. S'ubicaven en una habitació prop de l'orgue, on el manxador les anava alçant una rere l'altra tot el temps que sonava l'orgue: Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 42.

del clavari i del taller pel seu treball.¹³ Probablement fou l'autor de les dues sarges muntades sobre basidor de fusta en forma de quadre amb aspa que constituïen les portes de l'orgue¹⁴ i que s'han atribuït al cercle artístic de Pere Terrencs.¹⁵ Ambdues teles tenen unes mides de 2,15 x 1,60 m i actualment es troben penjant a les parets de la sagristia de la parròquia a manera de quadres pietosos. Una representa l'Anunciació de Maria i l'altra el Naixement de Jesús, i foren restaurades l'any 1998 per Rosario Alomar a càrrec del Consell Insular de Mallorca.¹⁶

No obstant el què s'acaba d'escriure, sembla que l'orgue ja estava acabat quan es van emetre els rebuts esmentats. Així, en una data desconeguda, els jurats de Sóller signen un conveni amb el prevere mossèn Miquel Avellà *per sonar l.orga fins a la Verge Maria de març*, festivitat que se celebrava dia 25 d'aquest mes. Per tocar l'orgue els dies més assenyalats, el capellà cobraria 12 lliures i mitja en tres terminis.¹⁷ En acabar el conveni, els jurats li prorroguen el contracte un any més i prometen pagar-li 20 lliures *per sonar l.orga de la dita vila an certes festes de lany*.¹⁸ Seguint aquesta proporció, les 12,5 lliures anteriors equivalen a set mesos i mig de sonar i, en conseqüència, retrocedint des del mes de març, es pot afirmar que l'orgue s'acabà de construir i estaria en funcionament el mes d'agost o setembre del 1498.¹⁹

Amb tot i això, a quin punt de l'església estava situat l'aparell musical? Una nota solta de l'any 1590²⁰ indica que estava instal·lat dalt el cor. També ho confirma el visitador general Joan Torrens quan gira visita pastoral en nom del bisbe Joan Vic i Muntaner, l'any 1591.²¹ En visitar el cor se n'adona que *lo faristol en mitg tenga ocupat lo chor y impedesque lo qui sona los orguens, que no pot pendrer la claror necessari, i aleshores ordena que dit faristol sia llevat y sia fet un convenient faristol en cada part del orgue, sobre la paret del rembador del dit chor de cap a cap, de altària de un palm y mig o circa, conforme lo chor de Luch*.

En una nova visita pastoral girada l'any 1599,²² el visitador Jeroni Agustí Morlà *puja de continent en lo chor de dita iglesia i visita los orguens en dit chor fabricats*. El delegat episcopal incideix en el tema anterior, i en vista que *en la visita pasada estiga ordenat que en cada part de la cadireta mirant baix sia posada una post, y fins ara no se es posada, ordena sota pena pecuniària de tres lliures que dita ordinació sia dins de dos mesos adimplida*.

Com s'ha vist, el visitador Jeroni Agustí Morlà diu que va pujar al cor. Resulta interessant d'observar que, en totes les ocasions que es menciona l'accés al cor, sempre es fa referència a pujar-hi o baixar-ne. Així, després de constatar que *quant se canten los oficis, molts laichs pujen en el chor y perturban los preveres*, el bisbe Joan Vic ordena *que laich algu, dientse los oficis, no puje ni estiga al chor, sota pena d'excomunió i multa econòmica*.²³ Més endavant s'ordena²⁴ que *quant los primatxers abaxen del chor ab capa y bordó a fer la absolució y sufragis, no sen vagen a despullar a la sacristia a soles, sinó que vagen ab son orde ab lo vicari*.

13 Cobrà 4 lliures i 16 sous *per pintar l.orga*, més 8 sous que costà *portar la disffera* (?): AMS-1039, f. 53r i 53v, 10/04/1499.

14 Llompart, Gabriel: *La pintura medieval mallorquina*, 4 volums, Palma: Lluís Ripoll, editor, 1978.; especialment, vol. 3, p. 176.

15 Segons G. Llompart, Pere Terrencs és, probablement, el pintor més important de Mallorca durant el regnat dels reis Catòlics. Natural de l'illa, es formà a València i s'establí definitivament a Mallorca l'any 1483, on apareix documentat fins l'any 1528. Sembla que utilitzà esquemes estilístics de procedència flamenca, i que estigué en contacte amb altres pintors com Martí Torner i Alonso de Sedano. Per a més informació, vegeu: Llompart, Gabriel: *La pintura medieval...*, vol. 1; Sabater, Tina: *La pintura mallorquina del segle XV*, Palma: UIB, 2002; Sabater, Tina: *L'art gòtic a Mallorca. Pintura damunt taula (1390-1520)*, Palma: Ed. Leonard Muntaner, 2007; i Dols Gallardo, Maria/Rullan Garau, Teresa: "Estudi de les sarges de l'Anunciació de Maria i del Naixement de Jesús de l'església parroquial de Sóller", *IX Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, Muro: Ajuntaments de Sóller i Fornalutx, 2015, p. 375-406.

16 Vegeu l'acurat examen tècnic, la descripció general, l'estudi dels materials, i l'anàlisi iconogràfica i estilística que en feren Me Dols i Teresa Rullan: "Estudi de les sarges...", p. 380.

17 En els comptes del clavari Guillem Costurer hi consten els tres albarans de pagament: un d'ells és del 9 de desembre del 1498 i els altres, del 17 de gener i 25 de març del 1499: AMS-1039, f. 53r, 53v i 54v.

18 AMS-1039, f. 64r, 15/07/1499. Citat per mossèn Rullan: Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, I, p. 736.

19 Mossèn Rullan i A. Mulet/A. Reynés arriben a la mateixa conclusió: *Historia de Sóller...*, I, p. 736; Mulet, Antoni/Reynés, Arnau: *Orgues de...*, p. 210. A. Mulet apunta que aquest orgue estava a la Sang de l'hospital de Sóller, però això no és possible perquè l'església de la Sang no es construí fins els anys 1570-1575: Pérez, Plàcid: "L'hospital de pobres de la vila de Sóller: els primers anys d'existència (1322-1450)", *BSAL*, 52, Palma, 1996, p. 21-44: 34.

20 Rosselló, Joan: "Notas sueltas para el estudio de la historia de la música. Archivo Diocesano de Mallorca", *VI Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. VI Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 1999, p. 109-172: 172.

21 Ordinacions del 10/09/1591: Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 819.

22 Ordinacions del 10/10/1599: Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 838.

23 Ordinacions del 18/09/1586: Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 813.

24 Ordinacions del 10/10/1599: Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 847.

La sagristia que encara subsisteix no ha canviat de lloc des que mestre Llorenç Torres l'amplià, entre 1565 i 1570, per exigència del prelat diocesà.²⁵ D'altra banda, les dimensions de l'església primitiva, tant en llargària com en amplària, difícilment permetrien ubicar l'orgue a un arc sobre el portal d'entrada. Hom creu –amb moltes reserves– que l'instrument musical es trobava allotjat dalt el cor, sobre una tribuna elevada que estava situada damunt una de les capelles laterals.

3. Els adobs del segle XVI

Amb els pas dels anys, aquell orgue primitiu es va desgastant, es destrempla i exigeix neteja i reparacions. El primer adob que s'ha pogut documentar correspon a l'any 1533, quan els jurats notifiquen al consell de la vila haver pagat nou lliures i mitja *per adobar los horgens qui estaven destorbats*.²⁶

El 1541²⁷ els jurats comuniquen al consell *que l'orgue es menesté adobar*, i que *assí es vingut hun mestre qui es molt bo y que y farà una cuantia* de feina. Aquest mestre orguener era el català Gaspar Roig, qui treballa alguns dies *fent faena als orguens* i informa els jurats que l'aparell necessita una reparació més a fons i els adverteix que, si volen que acabi d'adobar-lo, li hauran de pagar deu ducats.²⁸ Traslladat el tema al consell de la vila, els consellers consideren que, de moment, el què s'ha gastat és suficient; i que ja s'acabarà d'adobar més endavant, *que aurà més disposició en la gent de pagar*.²⁹ Tanmateix, era un apedaçament que no duraria gaire. A mitjan 1545, mestre Gaspar torna ser a Sóller per examinar l'aparell: confirma la primera impressió sobre la necessitat d'adobar-lo i manté el pressupost de la reparació; però diu als jurats *que si no volen que ls adobam, que li paguem la feyna feta*, o sigui el peritatge, que són dos ducats.³⁰ Aquest cop sí que els consellers acorden adobar-lo.

Alguns anys després, el consell arriba a un acord amb mestre Gaspar per al manteniment ordinari de l'orgue, a pagar en espècies i en diner:³¹ *que li sien donats dues liures cascun any per dit treball y cavalcadura per anar y venir y le despese, y que sie tingut venir tostemps que serà demanat y los orguens tenguen necessitat*.

El contracte fou insuficient per conservar l'instrument en les condicions idònies. A la visita pastoral que el bisbe Diego de Arnedo gira a la parròquia de Sóller el 3 de febrer del 1563, ordena que l'orgue sigui adobat segons la seva necessitat evident.³² La reparació és executada el mateix any per mestre en Cosme Gener, *fuster y organiste*, que cobra 24 lliures per la feina, més cinc lliures que costà a la vila el seu allotjament. L'albarà de girament no va signat per mestre Cosme perquè afirma *no seber ben escriure*.³³ L'ajuda en la tasca de reparació el manxador, en Pere Massac, qui cobra 12 sous *per feyna ha feta per els òrgans com lo mestre los adobà*.³⁴

Un dels problemes que afecta els orgues consisteix en l'acumulació de pols que penetra pels intersticis dels tubs³⁵ i acaba per embossar-los i gastar-los. L'estiu del 1587,³⁶ el prevere encarregat de sonar l'orgue de la parròquia es dirigeix al consell per denunciar que *los òrgans sian molt guastats per molta pols que*

25 Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 227.

26 AMS-3, f. 31v, Dilluns, 27/03/1533.

27 AMS-3, f. 180r, Diumenge, 10/10/1541.

28 El ducat és una moneda d'or que fou encunyada per primera vegada pels Reis Catòlics, el pes i la llei de la qual varià al llarg del segle XVI.

29 AMS-3, f. 196r, Diumenge, 16/07/1542.

30 *Assí es stat lo organer y a mirats los orguens y a ns dit que los jurats li havien promesos deu ducats, y que ara que per lo temps que a estat demana ara dos ducats*: AMS-3, f. 234v, Diumenge, 28/06/1545.

31 AMS-4, f. 112r, Diumenge, 30/09/1554.

32 *Quod reficiantur organa juxta eorum evidentem necessitatem*: Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 792; i Pérez, Lorenzo: *Las visitas pastorales de don Diego de Arnedo a la Diócesis de Mallorca (1562-1572)*, tom II, p. 192.

33 AMS-776, f. 20r, 28/10/1563; i f. 7r, 08/11/1563.

34 AMS-776, f. 32r, 09/08/1564.

35 Els tubs estan construïts amb una barreja aproximada del 75 % d'estany i 25 % de plom. També s'utilitzen tubs de fusta, sobretot pels més grans, per raons d'estalvi. S'organitzen per llargàries per formar composicions fantàsiques a semblança de castells, mitres o ales. En els orgues mallorquins, els tubs més llargs es col·loquen en els castells laterals de la façana, seguint la tradició de l'Aragó i Catalunya: Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 24.

36 AMS-7, f. 81v, 09/08/1587.

tenen. Afegeix que los han fet mirar a un organista que fonch aci en Sòller en dies pessats, y diu que te molta necessitat de adobar antes que.s guaste mes del que és. Els consellers venen a bé de fer-lo adobar, i sembla que contracten aquell mateix orguener, fra Felip Jacob del Socors, qui hi treballa els anys 1591 i 1595.³⁷ Cent anys després de la primera construcció, les manxes de l'orgue es troben ja en una situació deplorable. Pel maig del 1599, l'organista comunica als jurats³⁸ que *stan molt gastades, en tant que no són per manjar, ni lo orgue no pot sonar del modo que stan per esser tan dolentes com són*. Sotmès el tema a consulta dels consellers, aquests suggereixen *mirar lo que s.a adobar en ditas manxas, y que lis fassan lo que convindrà*. El vicari general Jeroni Martí Morlà gira visita pastoral a l'entrada d'hivern del mateix 1599,³⁹ puja a la tribuna del cor, mana tocar l'orgue y *trobà aquell estar bé*. L'adob, per tant, no degué ser de gaire importància.

4. El segle XVII

L'any següent,⁴⁰ els jurats es tornen dirigir als consellers per recordar-los *com lo orgue de le iglesia de le present vila no sona per star les manxes de aquells molt gastats, en si que se han de fer de bell nou*. L'artefacte neumàtic es trobava ja pràcticament inservible. Un dels jurats informa que *és anat en Ciutat y ha perlat ab un tal Stada organista, y ha tractat ab ell y no les vol fer per manco de 60 lliures*. En vista de la situació irreversible de les manxes, els consellers consenten que en facin fer unes noves, y *lo preu de aquelles que.s pach de bens comuns de la vila*. A finals d'any, l'orguener Pau Estada ja havia acabat la feina, i la vila cercava diners per pagar-lo. Així és que el consell acorda⁴¹ fer-ho amb els doblers existents a la caixa de l'obra de la parròquia, si no hi ha altres deutes pendents; en cas contrari, que es faci i es passi a cobro una talla de 50 lliures.

Però l'orgue devia tenir algun problema més que les manxes. L'any 1604,⁴² l'organista torna insistir que *lo orgue de le Iglesia maior te molta necessitat de adobar*, però els consellers no estan per la labor d'adobar-lo. A finals de la primavera del 1606,⁴³ el beneficiat que toca l'orgue torna insistir que *dit orga sta mal gastat y que no pot sonar ni servir lo necessari*. Aquesta vegada els consellers estan més receptius, encara que no gaire convençuts. Davant la pressió de l'organista, el consell acorda⁴⁴ *que los jurats, ensemps ab lo senyor Rector y persones a dits jurats ben vistes, mirin quins adops son necessaris fer en dits òrgans y, si.s pot scusar per are adobarse, que se scussa*. En el cas que no sigui possible aplaçar la reparació, suggereixen als jurats que *vegen ab mestre Alenyà què poran costar dits adops* i, en saber-ho, ja prendran la determinació definitiva *sobre si se dobaran o no*. El pressupost elaborat per mestre Joan Alenyà no degué ser del gust dels consellers perquè, tres anys després,⁴⁵ l'organista torna recórrer al consell per recordar-li que *lo orgue te molta necessitat de adobarse*. De veritat que l'aparell musical devia estar en un estat de conservació deplorable, perquè ara sí que els consellers decideixen *que los honorables jurats facen adobar lo dit orgue de tot lo que tindra necessari, y lo que costera que.s pach de bens comuns de la vila*.

En conseqüència, el 10 de febrer del 1610,⁴⁶ el jurat Antoni Mayol Vicens subscriu un contracte en nom de la vila amb el prevere Guillem Barrera, que actua d'intermediari. Mitjançant aquest contracte, el seu cosí homònim, mestre Guillem Barrera, *fuster y organista*, es compromet a adobar l'orgue de la parròquia *per preu de 60 lliures y les manxes velles*. Les clàusules del contracte són les següents:

37 Rullan, Josep: *Historia de Sòller...*, I, p. 741; Mulet, Antoni: "Llista cronològica...", p. 66; i Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 210.

38 AMS-8, f. 69r, Diumenge, 20/06/1599.

39 Ordinacions del 10/10/1599: Rullan, Josep: *Història de Sòller...*, p. 838.

40 AMS-8, f. 87v, Diumenge, 30/07/1600.

41 AMS-8, f. 99r, 06/01/1601.

42 AMS-9, f. 22r, Dimarts, 06/01/1604.

43 AMS-9, f. 73r, Diumenge, 17/07/1606.

44 AMS-9, f. 73r, 17/07/1606.

45 AMS-9, f. 155r, Diumenge, 12/07/1609.

46 AMS-687, f. 9v i ss.

Lo que ha de fer dit mestre Barrera en dit orgue es: Primerament, unes manxes noves de 5 palms d'amplària y 10 y mig de llargària; y fer hi tots los canons que hi faltan, per als quals han de donar lo estany dits jurats; y més lo te de donar bo y trempat; y mes les tecles y les peanyes, y al semblant concertar ho be que pugui fer son ofici. Y la feina que s'haura de fer de picapedrer per al trast de les manxes ha de pagar la vila. I tot lo damunt ha de fer dit mestre Barrera a ses costes, fins y tant l'orgue estigui rebedor.

L'orguener comença els treballs immediatament, de manera que a finals de maig acaba de cobrar tota la feina. No obstant, tot fa pensar que mestre Barrera desmuntà l'orgue, el tornà muntar parcialment i construí unes manxes noves, més grans que les anteriors, però no acabà la reparació. És possible, també, que s'originés qualche tipus de discrepància amb l'orguener que havia assessorat la vila, mestre Joan Alenyà. Sigui cert o no, només cinc dies després d'haver liquidat mestre Guillem Barrera, mestre Alenyà ofereix els seus serveis per acabar de reparar l'orgue, oferta que el jurat de mà major fa arribar al consell de la vila en forma d'instància.⁴⁷ El document comença amb un paràgraf de presentació:

A voses mercès y a quiscu de ells nottoria és la habilitat y bon art te Joan Alenyà, fill de la present villa, en fer òrgans, arts y coses ingeniosas, y de com ell ab sa industria y afavorit de la providència divina ne ha fets en lo present regne de Mallorca, y assenyalamet en las villas de Incha y Valldemossa.

I, tot seguit, passa a formular la proposta concreta:

E com, molts honorables senyors i savi conçell, li sie vingut a notticia que al present se sie adobat lo orga de la present villa, y en aquell se ayen de afegir moltes coses, y entre las altres la cadireta, supplica per so a voses mercès, ab lo millor modo que pot, sien voses mercès servits que la cadireta y obra se ha de fer en lo orga de la present villa sia donada a fer a ell, dit supplicant, axí per esser fill de la villa com encara per esser pràtric tant quant un altre, y sie mes honre de la villa, maiormet que en coses oneroses y pesades lo dit supplicant té la càrrega com le ha tingude y se ofereix a tenirla.

Resulta sorprenent que la proposta no acompanya cap pressupost ni proposta de salari per a l'execució de les obres. Més sorprenent, encara, resulta la decisió que els consellers prenen per majoria: *que per ara no.s fase mes obra a dit orga de la que hara sia feta*. Assumptes tancats: la cadireta probablement quedà sense muntar.

No sembla que l'orgue patís noves intervencions els setanta-cinc anys següents, llevat de les tasques de manteniment ordinari i neteja dels mecanismes i les manxes.⁴⁸ Al llarg del 1634, en una sessió multitudinària, el consell discuteix l'oportunitat de fer un tall extraordinari específic per a pagar despeses relacionades amb l'església, com *és adobar lo orgue y lo fer y adobar la campana*. Finalment, aprova iniciar la recaptació de 600 lliures i nomena com a clavari en Damià Morell. Mossèn Rullan diu que les obres se feren l'any 1635.⁴⁹ També indica que un tal fra Alemany repassa l'instrument l'any 1661, però no proporciona referències documentals.⁵⁰ El 1668, un pare religiós del convent del Sant Esperit adoba els orgues del convent franciscà de Sóller i el de Fornalutx, i s'ofereix a reparar el de la parròquia *que sta mot spenat y diu que u fera molt barato*, però els consellers no prenen cap decisió *per haver hi diferents vots*.⁵¹

L'any 1673, segons l'inventari de la parròquia aixecat arran de la visita del bisbe Bernat Cotoner,⁵² hi ha al temple *un orga ab molts canons de estany y fusta*, però no se n'especifica l'estat de conservació. Set anys

47 AMS-9, f. 183r, Dimarts, 01/06/1610. Mossèn Rullan afirma que mestre Alenyà adobà l'orgue però, com és de veure, no fou així: Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, p. 741.

48 A finals del 1633 es paga una lliura al mestre fuster Antoni Morell, per haver adobades les manxes: AMS-755, f. 15v, 28/12/1633.

49 AMS-12, f. 62v, 29/06/1634; i f. 66v, 10/09/1634, i Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 293.

50 Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 741.

51 AMS-14, f. 17v, 25/07/1668. Ho reproduceix A. Mulet: Mulet, Antoni: "Llista cronològica...", p. 67.

52 Ordinacions del 24/06/1673: Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, p. 869.

més tard,⁵³ l'organista torna advertir als consellers que *els organs estan speñats y casi del tot no poden tocar a los ofiçis divins*. Els recorda que *la vila és obligada a mantener ne*, i els exhorta perquè el facin adobar. El consell transigeix en que els jurats el facin reparar, però *que no puyan passar de lo que gastaran sinó fins a 12 lliures*. Poca cosa, doncs.

La darrera gran reparació que experimenta l'orgue compta amb la bona predisposició del magnífic Antoni Busquets i Puigderrós, ciutadà militar d'antiga nissaga sollerica, molt devot i amb grans interessos pecuaris a la nostra vall. En una instància dirigida al consell de la vila el 16 d'abril del 1686⁵⁴ manifesta que *ha vingut a se noticia que lo Illustrissim y Reverendissim senyor Bisbe de Mallorca, en la última visita que feu en esta vila, manà a los jurats, ab grosses penes, que adobassen los orguens, per quant estavan casi del tot speñats que apenes poder sonar*. En vista de la situació, el ciutadà il·lustre ha recorregut a *alguns amichs qui li han promès algunes almoynes per ajuda de adobar aquells*, de tal manera que es troba en disposició d'oferir-se a pagar la meitat del cost de la reparació. No content amb això, ja ha encomanat un pressupost: *ha fet venir un mestre qui ha vist y reconeguts los damunt dits orguens y, havent los vist, dix adobara aquells per preu de 200 lliures*. L'obra que se li encomana és aquesta:

Ha de fer tres manxas y posar las a lloch mes convenient, per quant allí ha hont estan las que vuy servexen no és suficient; y fer mudar alguns canons qui estan speñats y romputs; y fer unes regalies⁵⁵ condecents a dits orguens; y fer lo teclat nou, y alguns molinets⁵⁶ que son necessaris.

Mossèn Puigderrós hi contribueix amb les 100 lliures i, endemés, es compromet a posar les manxes al lloc definitiu a despeses seves, així com a *donar a los mestres manteniment, tot lo temps stiran en dita vila per adobar aquells*. En justa correspondència, el consell es responsabilitza de *fer aportar tot lo que hobraran en la Ciutat, com són les manxes y alguns canons, juntament amb les aynes que hauran de aportar per lo susdit effecta*. També es compromet la vila a avançar 30 lliures en metàl·lic als orgueners *per comprar estany y altres pertrets, llenyams et als* per poder començar l'obra el més aviat possible. Les 70 lliures restants les pagarà en acabar l'obra, *el die que donaran a rebre dits orguens*.

El consell ho informa favorablement per unanimitat i, tot seguit, signa un contracte amb els germans orgueners Damià i Sebastià Caymari, davant el notari Salvador Canals. Els mestres garanteixen que tindran l'orgue a punt abans de la festa del Corpus, i prometen sotmetre's a l'examen dels experts que els jurats creguin pertinents *per veure si estiran be axi com se deu*.

Efectivament, els mestres Caymari compleixen la promesa i lliuren l'instrument perfectament adobat dins el termini previst. El 23 de juny demanen que el seu treball sigui examinat pels entesos i reclamen als jurats les 70 lliures pendents.⁵⁷ En comptes de pagar-los en doblers comptants, els jurats els consignen una quantitat equivalent que els deuen dues persones particulars de la vila. En principi, els orgueners no estan d'acord en acceptar aquesta forma de pagament, puix que aquells particulars *diuen no poder pagar est any, perquè han de pagar de fruits y est any no ni ha*. Es presentava una mala anyada agrícola i els deutors es trobaven escanyats pels deutes, de manera que els orgueners sospiten que no cobraran fins passats uns quants anys. Així i tot, el consell es mostra inflexible i als Caymari no els queda altre remei que acceptar la consignació.

5. El segle XVIII: la destrucció

A començaments del segle XVIII, el prevere i beneficiat mossèn Jaume Rullan, encara insistia al consell⁵⁸

53 AMS-14, f. 160v, 10/06/1680.

54 AMS-14, f. 206v.

55 Registre o sèrie de tubs de so semblant a la veu humana: DCVB, *sub voce*.

56 Sistema de palanques que uneix el teclat amb el secret o *salmer* on es troben els tubs.

57 AMS-14, f. 211v, 23/06/1686.

58 AMS-15, f. 152v, 10/07/1701.

que los organs de la parroquial de esta vila estan algun tants gastats y necessiten adobar are que es cosa poca; perquè si dilatan adobar los are de prompte, pora ser que sian majors los gastos de aquells. Concloïa la seva exposició el prevere dient que *ademes de ser honra del culto diví y del agrado de Nostre Senyor y honra de tot este pobla, lo suplicant ho rebra a singular gratia*. Un cop més, l'assumpte es deixà en mans dels jurats i ho se sap com acabà.

Encara que a principis del segle XVII ja es parlava de construir un temple nou que substituís l'església gòtica primitiva, no és fins l'any 1688 que s'adopten les mesures que permeteren l'erecció del nou temple barroc. Feia molt temps que l'antiga fàbrica amenaçava ruïna, perquè el mal estat de les teulades de fusta, del terrat del campanar i de les baixants de les pluvials havien deixat destil·lar massa aigua, que havia mal·lès el sostre i les parets de l'edifici.⁵⁹ Ja no es podia celebrar missa a l'altar major, moltes capelles tenien goteres i, a més, les dimensions del temple eren insuficients per donar cabuda als fidels que acudien a les solemnitats religioses.⁶⁰

El rector d'origen solleric Bartomeu Rullan, juntament amb el cavaller militar Antoni Busquets i Puigderós, foren els grans impulsors de les obres del nou temple. Per tal d'aconseguir-ho, no tan sols aportaren diners en efectiu, sinó que implicaren en la continuació dels treballs el consell de la vila, els obrers de les diverses confraries i les persones més riques i influents, que consentiren en recaptar un tall general de 2.000 lliures pagadores en quatre anys.⁶¹ Hi havien de contribuir *no sols los moradores de la vila sinó tambe las personas eclesiàstiques y tots los demes, axi nobles, cavallers, ciutadans y qualsevol altres personas qui no estan en us de haver de pagar talls y mals de la vila perquè, ab aquesta unió igualdat, no serà tant gravos a los pobres*.

Poca cosa se'n sap de les obres que es dugueren a terme, i que comportaren l'enderrocament quasi complet del temple gòtic i la reconstrucció sobre les seves restes d'una nova església, orientada perpendicularment a l'anterior. L'any 1706 la caixa de les obres tornava estar exhaurida de diners, i el nou rector Arnau Barceló torna a convocar els representants de la vila, els obrers i els majors contribuents per constituir una Junta de l'Obra,⁶² encarregada de recollir almoines i diners per continuar la construcció del temple iniciat anys enrere.

Aquest cop sí que es pogué donar l'empenta quasi definitiva. Encara que les obres no estaven llestes, per la festa de la Mare de Déu d'agost (15/08) de l'any 1711 tingué lloc l'acte solemne de benedicció del nou temple i les festes populars consegüents, que es perllongaren durant tres dies. Un mes abans, el religiós carmelita fra Josep Vinyes efectuà la translació de l'orgue. La vila finançà una part de la despesa del trasllat, que costà 400 lliures.⁶³ Mossèn Rullan ho descriu tot molt breument:⁶⁴

Derrocada la antigua fábrica, sin quedar de ella más que la capilla saliente de Nuestra Señora del Rosario, en la cual se puso la Reserva, trasladáronse los retablos a la nueva; se construyeron asientos o bancos, y el P. Fr. Viñas, religioso carmelita, trasladó el órgano, verificando antes en él una recomposición que importó 400 libras.

L'any 1727, el consell municipal delibera la necessitat de recompondre l'orgue. Els treballs són executats per l'orguener Lluís Navarro, qui cobra 20 lliures el 1734.⁶⁵ Nou anys després, es decideix fer un orgue nou i s'encomana la tasca a Mateu Bosch, però probablement l'encàrrec només degué consistir

59 Des de l'any 1565, tots els bisbes i delegats en visita pastoral disposen mesures encaminades a recórrer les teulades, adobar el trespol del campanar, reparar les canals i executar-hi altres obres de conservació.

60 Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 234; i Morell, Josep A.: *La catedral de...*, p. 18.

61 AMS-14, 29/08/1688.

62 AMS-15, f. 191r, 18/04/1706.

63 Els jurats donen 15 lliures als administradors de les obres parroquials, i els consignen també diverses quantitats que Francesc Rullan *Garrova*, Joan Baptista Bauçà *Tes* i Gabriel Jordà *Nassí* deuen a la vila per diferents motius: AMS-15, f. 247r, 19/07/1711.

64 Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 238.

65 AMS-762, 07/02/1734; Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 211.

en una reparació d'abast limitat.⁶⁶

Aqueixa degué ser una de les darreres intervencions que suportà el vell orgue. L'any 1771, es reuneixen novament a la casa de la Rectoria⁶⁷ els regidors, el batle, el síndic personer i els obrers de la parròquia per examinar la proposta del rector, Salvador Mas, de fer un orgue nou a l'església *por ser inútiles los que se hallan en ella, por cuyo efecto me està amonestando Su Ilustrísima que medie en quanto pueda para que se hagan unos nuevos*. Al dir del rector, el bisbe Francisco Garrido de la Vega oferia 200 lliures com a col·laboració per a la construcció de l'instrument, i la vila es comprometé a aportar-ne altres cinc-centes procedents d'atrassos de diversos deutors, una vegada obtingut el perceptiu permís de la Reial Audiència per obrar-lo. No obstant això, hagué de ser el bisbe Bernat Nadal qui donés l'empenta definitiva al nou aparell musical l'any 1798, com s'ha dit.

Hom desconeix quin fou el destí final del vell orgue. És probable que alguns dels canons fossin incorporats a la nova peça, o que acabessin refosos per tal d'aprofitar el metall. Només les dues sarges que servien de portes han arribat fins a nosaltres...

6. La conservació de l'orgue i la lluita pel poder: conclusions

Des de principis del segle XV es construeixen ja orgues a Mallorca, però són instruments petits, anomenats *de coll* o *portàtils*, perquè es duïen a les processons: se'n coneixen a Lluçmajor, Inca, Pollença, convent del Carme de Ciutat, Muro, etc.⁶⁸ Les acaballes del segle XV coincideixen amb l'aparició dels grans orgues d'estructura gòtica⁶⁹ a la catedral i a les esglésies més importants de l'illa. El més primerenc fou el de Manacor (1494), encara que el de la Seu (1495-1497) es va acordar construir-lo vint anys abans. Sóller fou la següent vila que assolí el prestigi d'aconseguir-ne un (1498), d'acord amb el lloc eminent que aleshores li corresponia pel volum de població i per la importància econòmica que representava en el conjunt de l'illa.

Aquesta època és un període de molta activitat a la parròquia: el 1492, el bisbe Joan de Déu, arquebisbe de Tràcia, consagra el temple enmig de grans celebracions i concessions d'indulgència;⁷⁰ l'any 1499 es trenca la campana major i s'ha de desmuntar, baixar, refondre i tornar pujar al campanar. Aprofitant l'avinentsa, s'apedacen les altres dues campanes.⁷¹ Sis anys més tard, els jurats encomanen a mestre Pere Vidal Barrera la construcció del cadiram del cor.⁷²

Juntament amb el cost de la construcció de l'orgue, la vila queda compromesa a la satisfacció del salari anual de l'home responsable de marxar,⁷³ i de les despeses de neteja i manteniment de l'instrument. És una més de les competències que el consell assumeix en matèria religiosa, com ho són igualment les despeses de transport i manutenció del bisbe o del visitador i son seguici quan venen a inspeccionar la vila,

66 Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 211.

67 AMS-18, f. 83r, 14/04/1771.

68 Alomar, Gabriel/Rosselló, Ramon: *Història de Muro*, vol. III, Mallorca: Ajuntament de Muro, p. 161.

69 Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 13.

70 ARM. Privilegis i Franqueses, llibre 5, darrera pàgina, 20/05/1492. Aquest text ha estat reproduït o citat en moltes ocasions. Vegeu, al respecte: Llibre del Comú de l'església parroquial de Sóller, f. 87; Terrassa, Paborde Guillem: *Anales de las islas y reino de Mallorca o Historia y noticias de Mallorca*, tom II, 1770, Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Palma. Manuscrits Cort, n° 70, p. 146v; Binimelis, Joan (1593): *Nueva historia de la isla de Mallorca y de otras a ella adyacentes, compuesta por el Dr...*, Imprenta de José Tous, Palma, 1593 [1927], tom IV, capítol XIII, p. 79; Bover, J. M.: *Historia de la espugnación de Sóller por el ejército de Ochialí capitán Pachá de Túnez y victoria ganada por los vecinos de aquella villa en 11 de mayo de 1561*, Palma, 1856, p. 111; Rullan, Josep: *Historia de Sóller...*, II, p. 225; Morell, Josep A.: *La catedral de...*, p. 13; Pérez, Plàcid: "Sant Bartomeu, parròquia consagrada l'any 1492". *Veu de Sóller*, 08/05/1998, p. 28; i Moll Gómez de la Tia, Juli: *Joan Binimelis: Descripción particular de l'illa de Mallorca e viles*, Publicacions de la Universitat de València i Institut Cartogràfic de Catalunya, València, 2014, p. 186.

71 Pérez, Plàcid: "El 1499, mestre Joan Rovellat refongué la campana major de l'església", *A tota veu, 15 anys de Veu de Sóller*, Sóller, 2004, p. 73-75.

72 Pérez, Plàcid: "El cadiram del cor de l'església gòtica de Sant Bartomeu (1506-8)", *A tota veu, 15 anys de Veu de Sóller*, Sóller, 2004, p. 84-86.

73 Fins a mitjan segle XVI, el manxador feia el seu treball a canvi de no pagar talles, però a partir d'aleshores i fins al segle XVIII, passa a cobrar dues lliures anuals: AMS-4, f. 34r, 19/05/1549; AMS-8, f. 67v; Diuenge, 13/06/1599; AMS-755, f. 28v, 03/06/1634; i d'altres.

l'organització dels actes lúdics de les festes colendes, el pagament del sermonador de la Setmana Santa, el finançament de les refrescades de les processons, etc.; o bé les obres de conservació i dotació mobiliària dels edificis religiosos, com són la teulada, les capelles, el cadiram, els bancs del batle i els faristols de l'església; la clausura de paret i la cura de la higiene i sanitat del fossar; el manteniment del campanar, les campanes i el sou del qui les toca en cas de mal temps, incursió de moros o altres perills. Totes aqueixes obligacions es fan extensives a les altres esglésies i oratoris existents –Fornalutx, Biniaraix, Santa Catalina del port-, així com a l'Hospital. En el segle XVII, s'hi incorporen altres temples –Sant Ramon de Penyafort, (1611 *ca.*) Castelló (1626) i l'Alqueria del Comte (1694). En el primer terç del segle XVII la càrrega econòmica arriba a ser tan feixuga, que el consell de la vila decideix recaptar un *tall extraordinari de l'Església*⁷⁴ cada vegada que és necessari afrontar despeses de caràcter religiós. L'avantatge que representa fer una talla d'aquest tipus és que no tan sols hi contribueixen els habitants de la vila, sinó també *tots los qui son mudats a la Ciutat*.⁷⁵

És en aquest escenari on se desenvolupen les relacions de poder entre l'església i el municipi, durant l'Edat Mitjana i la Moderna; i el manteniment i conservació de l'orgue forma part d'aquest escenari, des del moment de la seva construcció.

A partir del 1563, el bisbe Diego de Arnedo i els seus successors començaran a adoptar mesures disciplinàries encaminades a implantar la reforma religiosa impulsada pel Concili de Trento: corregeixen defectes de comportament del clergat i de funcionament de les institucions eclesiàstiques –comú de preveres, beneficis, confraries, obraries, etc.- es mostren zelosos perquè la fe i els bons costums de la gent no disminueixin, i vetllen per la conservació del patrimoni. Amb aquesta ànsia reformadora, no dubten a l'hora d'envair competències sobre vigilància i policia, que fins aleshores eren exclusives del consell del municipi.⁷⁶

El principal mecanisme d'exercici del poder del bisbe són les visites pastorals que realitza a les viles. Al dir d'I. Puig,⁷⁷ aquestes inspeccions solien constar de dues parts:

La *visitatio hominum*, l'objectiu de la qual era l'examen de la comunitat religiosa, centrat en la situació de cada clergue en el seu ofici i el gaudi del corresponent benefici que permetés l'exercici de les tasques pròpies de l'ofici; i, també, copsar la participació dels laics en les activitats religioses

La *visitatio rerum*, que consistia en passar revista als ornaments i edificis religiosos que formaven part del patrimoni eclesiàstic.

Com a conclusió de la inspecció, el visitador fa redactar i deixa escrites unes Ordinacions de totes les incidències observades i de les solucions a aplicar, una còpia de les quals ha de romandre a l'arxiu municipal. Les clàusules que afecten la vila, són anotades en un llibre específic que els jurats han de comprar i en el que han de continuar, igualment, els inventaris de les esglésies.⁷⁸ Tant els visitadors successius, com els rectors i, fins i tot, el beneficiat de l'orgue,⁷⁹ fan ús d'aqueixes ordenances quan es tracta de pressionar els jurats per recordar-los l'obligació d'executar una determinada acció.

Els mecanismes de coacció que fa servir el bisbe són les amenaces d'interdicte, és a dir, la prohibició als laics afectats d'accedir a l'església i de participar a les cerimònies religioses, així com les advertències d'excomunió i la imposició de multes i penes pecuniàries. Són aquestes unes armes expeditives emprades

74 AMS-12, f. 62v, 29/06/1634.

75 AMS-13, f. 185v (266v), 02/02/1656.

76 A la visita de 1563, el bisbe ordena que cap dels habitants i veïns no presumeixi d'estar ni caminar per la plaça ni pel cementiri mentre es celebren els oficis divins, sinó que deguin entrar a l'església. Encarregat de fer complir la norma serà l'escolà, qui anotarà i descriurà els contra factors al vicari, i aquest els imposarà una multa d'una lliura, aplicadora al manteniment de l'hospital: Rullan, Josep: *Historia de Sóller*., II, p. 795; i Pérez, Lorenzo: *Las visitas pastorales*..., II, p. 196.

77 Imma Puig: *Una visita pastoral al Baix Empordà als anys 1420-1423*, Fundació Noguera, Barcelona, 2006, p. 17.

78 *Item ordena y mana que los honorables jurats sien tinguts dins dos (mesos), sots pena de sinch lliures, comprar un libre gran y en ell scriure y continuar totes las ordinacions en las visitas passades fetes y dequi avant fehedores*: AMS-554, f. 2r, 21/08/1567. L'orde fou confirmada a la visita del 1595, perquè encara no s'havia dut a terme: Rullan, Josep: *Historia de Sóller*..., II, p. 831.

79 El beneficiat mossèn Jaume Rullan recorda als jurats que l'orgue està molt espenyat, *que la vila és obligada a mantenere-ne y que sian servits fer-lo adobar*: AMS-14, f. 160v, 10/06/1680.

amb molta freqüència i, sovint, per motius fútils i banals. Així, per exemple, el visitador Focillas ordena⁸⁰ fer una llanterna per a l'església abans d'un mes, *sots pena que passat dit temps los jurats y los obrés sien trets de la Iglesia y no sian admesos an els oficis divinals*. També, l'any 1665,⁸¹ el bisbe mana que sigui refeta la campana que estava rompuda *en pena de 25 lliures pagadores de bens propis dels honorables jurats*. Els mètodes coactius que aplica el diocesa acostumen a obtenir els resultats desitjats. Sovint, els jurats se senten intimidats i s'afanyen a complir les seves ordres. A vegades, el simple rumor d'una pròxima visita pastoral accelera els tràmits: el gener del 1665 arriba a la vila la notícia *que lo senyor Bisbe ha de exir a visita y que executa rigorosament les penes*; i això és motiu suficient perquè el consell es posi en marxa i doni a construir l'esmentada campana. En realitat, els mecanismes que disposa la vila per oposar-se als desitjos dels dirigents eclesiàstics són molt limitats, i pràcticament es veuen reduïts a donar llargues a les ordres del bisbe i ajornar la presa de decisions tant com li és possible. No és infreqüent que qualche tema romangui sobre la taula al llarg de diverses sessions del consell vilatà, o que la proposta no tiri endavant perquè hi ha diversitat d'opinions entre els consellers. Es tracta d'un tipus de resistència passiva, perquè els jurats i consellers no podien rebel·lar-se obertament contra el bisbe. Per això sovint recorren a la negociació, amb la intenció d'implicar el clergat local en la discussió dels assumptes de contingut religiós i, si és possible, obligar-lo a assumir una part de la despesa o inversió a realitzar.

El màxim enfrontament entre les dues institucions es produeix l'any 1665. A finals d'any,⁸² el jurat de mà major es dirigeix al consell queixant-se, amargament, de l'actuació del diocesa Pedro Fernández Manjarrés i explicant l'actuació dels jurats: *quant el senyor Bisbe se partí de aquesta vila –exposa als consellers– ademés de 38 lliures que li havem pagat per les dietes y gastos de les cavalcadures, nos intimà ly pagassem 275 liures per penes en que diu havem incorregut*. El jurat afegeix haver-li respost *que nosaltres no entenem haver de pagar cosa ninguna, y que may tal cosa s.és acostumada en ninguna visita de bisbes* i, per tal de minimitzar els danys, els jurats recorregueren a un intermediari. A través del mediador, el pare Fiol, la multa els fou minorada i *vingué a reduir se que fossen 130 lliures y que les pagassem encontinent*. La rebaixa encara semblà insuficient als dirigents locals, que al·legaren i respongueren que no podien pagar res sense comptar amb el permís del consell de la vila, que s'havia de reunir dies després. El bisbe, però, no estava disposat a donar més temps ni allargar la qüestió, de manera que *axi que fonch arribat a la Ciutat*, segrestà sis muls que eren propietat de solterics i *aquells ha fets vendre encontinent*. Els consellers prenen consciència de la bona actuació dels jurats i, indignats i dolguts, resolen posar-ho en mans de la justícia acordant *que els honorables jurats que vagen a le Ciutat y que se aconsellen ab lo advocat y procurador; y que sempre que hagen pres consell y entenen que no u hagen de pagar, que.s defens fins allà a hont se pora*. I, pel que fa al bestiar segrestat, decideixen rescatar-lo *sempre que sia necessari per profit y utilitat de la present vila haver de quitar lo bestiar venut*, de manera que als jurats *se los dona poder per cercar diners per quitar aquell a compta de la present vila*. Hom ignora com acabà la qüestió, però no hi ha notícies que es tornés a repetir una semblant ingerència.

7. Apèndix

Relació cronològica dels orgueners que treballaren a l'orgue parroquial

1.- Jaume Febrer (Manacor, 1462 ca.- Barcelona 1527 ca.)⁸³

Data d'intervenció: 1498

⁸⁰ AMS-554, f. 2r, 21/08/1567.

⁸¹ AMS-13, f. 176r (257r), 01/02/1665.

⁸² AMS-13, f. 184v (265v), 13/12/1665.

⁸³ Rosselló, Ramon: *Història de Manacor. Segle XV*, Palma, 1979, p. 152; Rosselló, Ramon: "L'orguener Jaume Febrer", *Flor de Card*, 96, Agost 1984, p. 11; Rosselló, Ramon: "Notes per a la història de la música a Mallorca (segles XIII-XVII)", *Estudis Balàrics*, 39, Palma, 1991, p. 5; Mulet, Antoni: "Llista cronològica de Mestres Orgueners que han treballat a Mallorca fins a 1935", *II Simpòsium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. II Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 1995, p. 63-74; Mulet, Antoni: "De Jaume Febrer a Josep Barceló: cinc segles dels orgues de Manacor", *VIII Simpòsium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. VIII Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 2001, p. 35-50; i Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 221.

De ben jove, es col·loca com a aprenent amb el mestre orguener en Joan Ximènez Garcès de Saragossa. Vers 1480 torna a Mallorca per emprendre la construcció o fer-se càrrec del manteniment de diversos orgues: Sant Domingo de Ciutat (1481), la Seu (1494), Manacor (1494), trasllat del convent del Carme de Ciutat a Muro (1495), Sóller (1498), església de Santa Anna del castell reial (1506). També construeix un retaule a la parròquia de Manacor, juntament amb el pintor Pere Terrencs (1499). El 1510 es desplaça a Barcelona per construir l'orgue del monestir dominic de Santa Catalina, i sembla que ja no torna a l'illa. Se li atribueix el mèrit d'haver introduït a Mallorca els instruments de teclats múltiples.

2.- Gaspar Roig (1500 ca.-1565)⁸⁴

Data d'intervenció: 1545

Era natural de Blanes i s'instal·là a Mallorca abans del 1529. Construï l'orgue de la parròquia de Sant Nicolau (1536), el de Porreres, (1538), el del convent de Sant Francesc de Ciutat (1543), el de Llucmajor (1549) i el de Lluc (1554), i començà el de la parròquia de Santa Creu. Treballà al de la Seu en nombroses ocasions (1541-1558), al de La Real (1544) i al de Santa Eulàlia (1545).

3.- Cosme Gener⁸⁵

Data d'intervenció: 1563

Era fuster i orguener. Només se sap que l'any 1539 fou contractat per tres anys com a fuster per Gaspar Roig, amb un salari anual de 24 lliures. Si vol casar-se amb sa filla Elisabet, mestre Gaspar la dotarà amb 40 lliures. Treballà a Manacor (1562) i a la Seu (1562, 1575).

4.- Fra Felip Jacob, del Socors

Data d'intervenció: 1591, 1595

No es coneix cap biografia al respecte.

5.- Pau Estada⁸⁶

Data d'intervenció: 1600

Va néixer a Catalunya i era nebot de l'orguener Salvador Estada, de qui va aprendre l'ofici. Es casà a Barcelona el 1596. Va construir l'orgue de Sineu (1600) i el del convent de Sant Jeroni de Ciutat (1600). El mateix any construeix un orguener a la Seu i n'instal·la un altre al convent de Mínims de Sineu. El 1603 construeix el de Sant Domingo de Palma i el de Muro. Entre 1607 i 1609 reforma l'orgue major de la Seu.

6.- Joan Alenyà⁸⁷

Data d'intervenció: fa un pressupost (1606) i una proposta (1610), però no arriba a intervenir.

Era fuster i natural de Sóller. Abans del 1610, havia construït el tercer orgue d'Inca i el de Valldemossa.⁸⁸

84 Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 221; i Mulet, Antoni: "Els orgueners de la família Roig i el seu entorn (s. XVI-XVII)", *XI Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. XI Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 2004, p. 213-234: 214.

85 Mulet, Antoni: "Llista cronològica...", p. 66; Mulet, Antoni: "De Jaume Febrer a...", p. 42; Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 221; i Mulet, Antoni: "Els orgueners de la família...", p. 215.

86 Mulet, Antoni: "Llista cronològica...", p. 66; Mulet, Bartomeu: "L'orgue parroquial de Santa Maria de Sineu, construït per Pau Estada, mestre orguener en 1600", *III Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. III Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, p. 95-101: 97; i Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 222.

87 Rullán, Josep: *Historia de Sóller...*, p. 741; A. Mulet i A. Reynés suposen que es tracta de l'orguener Joan d'Ozona, però l'atribució no sembla ser correcta: Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 210.

88 Mulet, A./Reynés, A.: "Els orgues d'Inca", *II Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. II Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 1995, p. 40.

7.- Guillem Barrera (Alcúdia, 1580 ca- >1647)⁸⁹

Data d'intervenció: 1610

Era fuster i orguener, de família benestant alcudienca. Tenia un cosí homònim que era prevere. Participà a la construcció de l'orgue de la Seu de Ciutadella, on aprengué l'ofici de mestre Jaume Puigdorfla. Tingué contactes amb orgueners tals com fra Vicenç Pizà i la família Caymari, amb la qual emparentà per matrimoni. Construí cinc orgues, encara que l'últim, el d'Algaida, potser el va fer el seu fill del mateix nom. Cronològicament són els del convent d'Alcúdia (1603), el de la parròquia d'Alcúdia (1604), el de Sant Francesc de Ciutadella (1614), el d'Algaida (1647) i, en data no determinada, el dels franciscans d'Artà, que avui es troba a Son Servera.

8.- Damià Caymari (Alcúdia, 1640-Ciutat, 1712) i **Sebastià Caymari** (Alcúdia, 1651-Ciutat, 1723), germans⁹⁰

Data d'intervenció: 1686

Ambdós foren fills del fuster alcudienca Joan Jaume Caymari i sa segona muller Martina Juan. La família s'estableix a Ciutat cap a 1660. Són els germans que més treballaren d'orgueners, encara que tingueren altres dos orgueners, Miquel i Joan. Trobem en Damià per primera vegada treballant com a ajudant de fra Vicenç Pizà a la construcció de l'orgue del convent de Sant Domingo de Pollença (1666). Junts o per separat, els germans intervingueren en el primer orgue de Sant Jeroni (1680) en el d'Alcúdia (1681), en el d'Artà (1695-1697), en el del monestir de l'Olivar (1704) i en el de la Seu (1708). Construeixen el de Sineu (1684), un orgue petit a Lluç (1685-1693) i un altre a Santa Creu (1693), el del monestir de jerònimes de Sant Bartomeu d'Inca (1694), el del monestir de la mateixa vila (1695 ?), el de Petra (1695), el de Felanitx (1696), un orgue petit a Sant Salvador (1701) i el del convent del Socors de Ciutat (1702). En morir en Damià, en Sebastià encara treballà sol a l'orgue d'Artà (1717).

9.- Fra Josep Vinyes⁹¹

Data d'intervenció: 1711

No disposem de cap biografia. Era frare del Carmel i dugué a terme el trasllat de l'orgue de l'església primitiva de Sóller a la barroca.

10.- Lluís Navarro⁹²

Data d'intervenció: 1734

Era valencià, fill d'Agustí Navarro, també orguener. Construí l'orgue de Sant Domingo de Pollença (1732), el de Porreres (1734), el de Campanet (1735-1738) i el de Santa Maria que fou acabat per Damià Caymari (1737). També intervingué en els plànols de la Seu.

11.- Mateu Bosc Salvà (1709-1751)⁹³

Data d'intervenció: 1743

Fou fill del fuster de Ciutat Jordi Bosch i de sa segona muller Magdalena Salvà. Construí l'orgue nou de Manacor (1743), el de Sencelles (1746), el de Sant Jeroni de Ciutat (1746), i el de la Sang (1749). Morí als 42 anys. Els seus germans Miquel-Jordi i Pere Josep també foren fusters i orgueners, així com el seu fill Jordi.

89 Mulet, Antoni: "Llista cronològica...", p. 67; Mulet, Antoni: "Aproximació a l'estudi dels Caymaris, orgueners", *II Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. II Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 1995, p. 221-247: 222; Mulet, Antoni: "Els orgueners Barrera", *III Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. III Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 1996, p. 85-94; i Mulet, Antoni: "De Jaume Febrer...", p. 42;

90 Mulet, Antoni: "Aproximació a l'estudi dels Caymaris, orgueners", *II Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. II Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 1995, p. 221-247; Mulet, Antoni: "Llista cronològica...", p. 68; i Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 224.

91 Mulet, A.: "Llista cronològica...", p. 69; i Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 211.

92 Mulet, A.: "Els orgueners de la família Bosch", *II Simposium sobre els Orgues Històrics de Mallorca. II Trobada de Documentalistes Musicals*, Mallorca, 1995, p. 32; i Mulet, A.: "Llista cronològica...", p. 70.

93 Mulet, A./Reynés, A.: *Orgues de...*, p. 226.

Un expedient de contraban al Serradell de sa Costera a 1777

Gabriel Ordinas i Marcé

Resum

Es tracta d'un expedient localitzat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, dins la secció del Reial Acord datat l'any 1777 (núm. 20) que intenta aclarir els fets relatius a un desembarc de tabac al Serradell de sa Costera. Sembla que els patrons de l'embarcació eren els menorquins Josep Míner i Jaume Raió, els quals descarregaren "trefze tercios de Rollo" de tabac per compte dels germans Antoni i Josep de la possessió de sa Casa Nova, d'Escorca, i d'Antoni Garró arrendador de la propera possessió de Turixant. Abans, sembla que haurien descarregat quantitats inferiors de tabac en el Torrent de Pareis per compte d'Antoni d'Albarca, possessió propera al Santuari de Lluc.

L'expedient narra els interrogatoris practicats als batles reials de Sóller i Escorca, al Visitador General d'Administracions del Regne de la Reial Renta del Tabac, als subdelegats de la Reial Intendència dels dos municipis, al tinent del batle reial d'Escorca, al guarda secreta del Verger de sa Costera i als tres torrers de la torre del Forat. També s'intenta interrogar als presumptes contrabandistes, encara que aquests no acudeixen a la cita amb les autoritats. Els interrogatoris ofereixen detalls interessants de toponímia, del sistema de vigilància i de pràctiques de contraban habituals. Corria el 9 de juliol de l'any 1777 quan "*Don Miguel Bañuelo y Fuentes Caballero pensionado de la Distinguida Orden española de Carlos tercero del Consejo de su Mag. Intendente General de este exercito y Reyno de Mallorca, y Juez Conservador de Rentas Generales de Aduanas la del Tabaco y Salinas*" esposava que "*haviendo llegado a noticia de su Sria ayer ocho del corriente que el dia tres del mismo desembarcaron en las Playas del termino de Lluch veinte y cinco quintales de tabaco de oja del Brasil de contrabando procedente de la Isla de Menorca en perjuicio de los reales intereses y desobedeciendo de las soberabnas ordenes, como de las de su Sria. en consecuencia de ellas siendo tan repetidas estas escandalosas introducciones que acreditan el desordenado vicio de los naturales al fraude, sin embargo de estar prevenidos, y amonestados para que se contengan y vivan como buenos vasallos cumpliendo con las Leyes y Reales Resoluciones*".

Davant aquets fets es decideix enviar a l'escrivà major de la renda a reunir informació dels fets "*procediendo por prision y embargo de bienes contra los que resultasen reos, y complices en el desembarco, introduccion, compra y ocultacion, conduciendolos presos a estas reales carceles, sin eximir de estas regla a las justicias que estubieren comprehendidos, por que en ellas es mayor la culpa por las obligaciones en que estan constituidos de contener el desorden de sus vecindarios indagando la conducta de cada uno para castir al que no la tubiere arreglada; para cuya diligencia le da su Sria. todas las facultades, con apercibimiento del mas severo castigo al que se oponga a su execucion, y de embiar tropa contra los Bayles, Regidores, Subdelegados y Particulares, que no le presten las noticias y auxilios que pidiere para evacuar exactamente su cometido....*". Aquestes paraules posen de manifest la més que habitual implicació de les autoritats en el consentiment del contraban.

Pocs dies després, l'escrivà major de la renda, Onofre Gomila parteix cap a Sóller invertint cinc hores i mitja en el trajecte. El dia següent comença a citar testimonis i el primer d'ells fou el Visitador General de Administracions del Regne, de la Reial Renta del Tabac, Josep Montels, qui va narrar el que sabia: *“Que el dia de hayer tuvo confidencial noticia de que el dia dos del corriente mes, se executo por el Patron Joseph Miner, y Jayme Rayó, menorquines un desembarco de tabaco de oja del Brasil de fraude y contrabando, en el paraje es Serradell, del termino de Lluch, en cuyo paraje desembarcaron treze tercios de Rollo de tabaco por cuenta de Antonio y Joseph hermanos de se Casa nova del mismo termino de Lluch, y de Antonio Garró arrendador de la Posesion Turichan habiendo dejado antes tres tercios de rollo en el torrente nombrado de Pareys Jurisdiccion de Lluch que segun dio a entender otro confidente se presumio ser por cuenta de Antonio de Aubarca, y aunque llevaba la barca mayor porcion de tercios de rollo, por consistir el todo de la barcada en treinta y dos a treinta y tres quintales de tabaco, pasaron al termino de la ciudad de Palma a executar el desembarco del resto de otro tabaco, y para ello iba embarcado en la referida barca Maestro Raphael de Palma, que es de oficio carpintero, y ha estado procesado por la Renta...”*. Després li toca al torn al batle reial de Sóller, Joaquim Coll qui afirmà que *“ha ohído decir a diferentes personas que no puso reparo en sus nombres, que en la costa maritima de Lluch se ha echo un desembarco de tabaco de oja del Brasil sin saber el testigo el parage determinado de aquella costa donde se hizo, ni los sugetos que se incorporaron de otro tabaco”*.

El batle negà també conèixer altres desembarcs a la vila i els seus autors. També se li va demanar si sabia qui eren els que es dedicaven a comprar i vendre tabac de frau a Sóller. El batle facilità els noms de Jaume Pons, Lluç Miró, Pau Escales de s'Alqueria, i Joan Baptista Roig, domiciliat a Menorca. Va afegir que en coneixia els noms per haver donat ordres de captura i trasllat a les presons reials de Palma. Malauradament estaven fugitius i no varen poder ser capturats. Afirmà que en temps de lleva va incloure també dins la llista a Antoni Ripoll i a un fill de Bartomeu Corriola per vendre tabac de frau. El següent en ser interrogat fou Antoni Caparró subdelegat de la Reial Intendència qui afirmà que tot i haver practicat varies diligències per averiguar-ho, no sabia ni havia sentit a dir res d'un desembarc de tabac a la costa marítima de Lluç. El que si sabia - com tothom a Sóller - era que Jaume Pons, Pau de s'Alqueria, i Joan Baptista Roig es dedicaven a comprar i vendre tabac de frau, i que estaven fugitius de la justícia. Amb aquestes informacions parteix cap a Lluç a les 16'30 hores, acompanyat pel caporal Alejandro Viera i cinc Ministres del Resguard de la Reial Renta del Tabac. Com era d'esperar no arriben a Lluç i devers les 11'30 de la nit decideixen fer nit a les cases d'Escorca a causa *“de lo aspero del Camino por ser todo Montuoso, y haver muchos parages peligrosos que no se podian transitar, con la obscuridad de la noche”*. Reprenen la marxa a les 7'30 del matí, encara acompanyats per Josep Montels, i arriben a Lluç una hora i mitja després. Immediatament fan comparèixer al batle reial d'Escorca, Damià Mayol, al qui se li fan quatre preguntes molt concretes. En primer lloc se li demanà si tenia coneixement d'un desembarc de tabac a la costa de Lluç, fet que negà amb contundència. La segona pregunta feia referència a si coneixia el lloc des Serradell, i si a dit lloc es podia desembarcar sense ser vista l'embarcació per part dels torrers o guàrdies secretes, i qui eren aquests. Va respondre que sabia que es Serradell es trobava entre sa Costera i Tuent, i que entrant una embarcació de nit no la veurien els torrers i guardes secretes per trobar-se a mig tir de canó, i *“aun de dia se puede mantener sin ser visto de nadie por haver dos rincones donde se puede esconder”*. També va facilitar el nom del guarda secreta de sa Costera, Antoni Busquets, i els dels torrers de la Torre del Forat, Antoni Ros i els germans Guillem i Jaume Mayol. Afegí que cap d'ells havia comunicat fet ni sospita relativa al desembarcament de contraban. La tercera pregunta intentava aclarir si coneixia als germans Antoni i Josep de la Casa Nova, Antoni Garró, arrendador de Turixant, i Antoni d'Aubarca, i si tenia notícia de que es dedicassin al comerç de tabac de frau. El batle va dir que coneixia als dos germans de sa Casa Nova i a l'amo de Turixant i que no havia sentit a dir que es dedicassin al comerç de tabac de frau. Pel que fa a n'Antoni d'Albarca, sabia que es trobava refugiat al Col·legi de Nostra Senyora de Lluç per contrabandista de tabac des de feia molts de mesos. El batle afegí que desconeixia si durant aquests

mesos havia sortit de Lluc per continuar amb les seves activitats contrabandistes. Finalment se li preguntà si les possessions de sa Casa Nova i Turixant estaven pròximes al lloc des Serradell o si n'hi havia d'altres més properes. El batle va respondre que Tuent i sa Calobra estaven més a prop.

El següent en ser interrogat fou Llorenç Martorell, subdelegat de la Reial Intendència que va negar conèixer els fets. Afegí que, per mor del seu ofici, sempre havia intentat aclarir qui eren els contrabandistes, i per això “*se guardan del testigo*”. També afirmà no haver estat mai al lloc des Serradell. Pel que fa als sospitosos, havia sentit a dir que els germans de sa Casa Nova “*se hallaban indiciados de contrabandistas por haverles visto mantenerse refugiados al Sagrario de Lluch*”. Afirmà també conèixer els altres però no havia sentit a dir que estessin relacionats amb activitats de tabac de frau. Segons el subdelegat de la Reial Intendència, al col·legi de Lluc s'hi emparaven en aquell moment Pedro i Jaume Morro i Antonio Cànaves.

Després li tocà al torn a Francisco Solivellas tinent de Batle Reial d'Escorca que negà conèixer el fets i afegí que si “*lo hubiese ohido decir, habria cumplido con su obligacion*”. També afirmà no haver estat mai a Serradell, “*por ser muy distante de su Jurisdiccion*”. Pel que fa als sospitosos, els coneixia i no havia sentit a dir que es dedicassin a activitats de contraban. Segons ell “*se emplean cuidando de sus predios*”. Arribà a afirmar que no sabia de cap contrabandista a Escorca “*pues si lo hubiese sabido desde luego habria tomado providencia para contenerlos*”.

El dia catorze dóna ordres als Caporal Alexandro Viera per a que, amb els ministres de la seva ronda, vagi a sa Casa Nova i a Turixant, i faci comparèixer als germans Antoni i Josep Garau, i a Antoni Garro. El caporal s'hi desplaça sense localitzar-ne cap d'ells ni cap gènere de contraban. Tot i això, ordenà a les persones que hi havia a les cases que els fecin compareixer.

El proper en acudir a declarar fou Antoni Busquets de Fornalutx, guarda secreta del Verger de sa Costera, qui tampoc havia sentit a dir res d'un desembarc de tabac a les costes de Lluc. Afirmà que la seva barraca està situada a tres “*quartos de legua*” des Serradell i que, entrant una embarcació de dia, seria albirada tant per ell com pels torrers de la torre des Forat. Però si per contra, entrava de nit i es mantenia de dia, no seria atalaiada per haver-hi raconades amagades. Pel que fa als sospitosos, afirmar conèixels a tots tres, però que mai els havia vist per les proximitats de la seva barraca. Després arribà el torn de Jaume Mayol de Lluc, un dels torrers de la Torre del Forat, qui lògicament tampoc tenia coneixement de cap desembarc de tabac a les costes lluqueres. Afirmà que eren tres torrers a la dita torre i que sempre guardaven tots, a excepció dels moments en que un d'ells anava a Sóller a cercar menjar. Segons el torrer, es Serradell estava a mitja hora de camí de la seva torre. Les altres respostes foren idèntiques a les del guarda secreta des Verger de sa Costera.

El següent en declarar fou un altre dels torrers, Antoni Ros de Sóller, que ratifica les respostes de Jaume Mayol, afegint que entre la torre i es Serradell hi havia molt mal camí i un tram de pinar.

Finalment comparegué el tercer torrer, en Guillem Mayol, de Sóller, que contestà fil per randa el mateix que els altres torrers.

L'endemà, dia quinze de juliol, s'intenta interrogar a Antoni d'Albarca dins el Santuari de Lluc. El presumpte contrabandista va respondre que no desitjava desamparar el sagrari. Un dia després, veient que ni els germans Antoni i Josep Garau de la Casa Nova, ni Antoni Garrò de Turixant no compareixien a declarar, decideix tornar a Palma. A les cinc de l'horabaixa parteix de Lluc i arriba a Binisalem a les nou i mitja on passa la nit. L'endemà, a les sis del matí repren el camí cap a la ciutat on arriba a les deu. El dia 17 de juliol, don Miguel Bañuelos trasllada els autos al Fiscal de la Real Renta del Tabaco qui conclou: “*Del contexto de los autos, no parece haberse podido lograr la averiguacion que se deseava con las puntuales circunstancias que se insinuan en la noticia confidencial, que promovio la formacion de los Autos, porque solo se advierte en la declaracion de Joaquim Coll Bayle Real, que dize que sabe que Jayme Ros, Lucas Miro, Pablo Escales de la Alqueria, y Juan Bautista Roig domiciliado en Menorca, se exercitan en comprar y vender tabaco fraude, por haberse dado orden al testigo para que los prendiese, y que no lo havia podido executar, y con esto mismo contesta el Subdelegado Antonio Capar-*

ro". Però també afegeix "de los que se pueden considerar complices en el dtro. fraude, cuya noticia ha sido motivo de formar estos autos, lo acredita su fuga, y ausencia, y son los dos hermanos Antonio y Joseph Garau de la Casa nova, Antonio Garró arrendador de Turichan, y Antonio Canaves de Aubarca, acreditandolo con mayor razon de este ultimo que ni para declarar quiso desamparar el sagrado, citado, guiado, y asegurado..". Per aquests motius demana el fiscal "mayor ampliacion de justificacion relativa a estos ausentes, y conseguida se prosiga la causa en todas las diligencias como corresponde, y en el caso de no lograrse mayor prueba de la que hay, parece que por las noticias, aun que confidentiales, y por la ausencia de estos ausentes corresponde el citarles por edictos y pregones en la forma ordinaria". Així sembla que el 15 d'octubre don Francisco Granados, guarda major del resguard de la reial renta del tabac, torna a Lluç i diu que ha practicat varies diligències, "a fin de ver si encontraria mayor justificacion de la que parece en estos autos, relativos al desembarco de Tabaco de fraude, y delinquentes y complices que en ellos se menciona, y no se ha podido encontrar persona alguna que declarase sobre el referido hecho; y para que lo referido conste lo pongo por diligencia".

Els encausats foren condemnats a pagar les despeses del procés, la meitat de les quals corresponien a dietes, tot i que no es pogué demostrar la participació en els fets. Les costes es repartiren entre quatre parts que equivalien en conjunt a quasi 26 lliures.

Poc després s'ordena al batle Reial d'Escorca embargar béns de sa Casa Nova per valor de 18 lliures, 5 sous i 10 diners per les costes de les causes formades contra els germans Pedro, Antoni i Josep Garau (la inclusió d'un tercer germà, en Pedro sembla tractar-se d'un error, ja que no apareix en cap altra punt de l'expedient).

Pere Frontera Alemany

Les cases de Sóller – propietaris i habitants - 1816 a 1916. Les cinc primeres cases del costat esquerre del carrer de Sant Pere

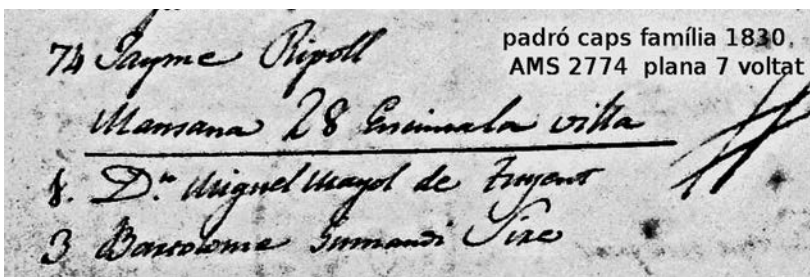
Resum

Del meu treball en la genealogia familiar i fruit de les recerques sobre les cases habitades al carrer de Sant Pere pels meus antecessors de llinatge Casanovas, alies Tamanyó, Senat i Garau, he anat completant totes les altres cases del carrer de Sant Pere de Sóller amb els seus propietaris i habitants.

Com a mostra d'aquest treball presento aquesta comunicació en la que per motiu d'espai, sols hi detall les cinc primeres cases del costat esquerre del carrer de Sant Pere durant els anys 1816 a 1916.

Antecedents del carrer

Les cases d'aquest carrer estaven des del padró de 1826 fins al de 1853 a l'illeta 28 «Les vinyes» que agrupava tota la part alta de la ciutat. L'illeta 28 començava al carrer d'En Real i acabava als Estiradors. Al padró de caps de família de 1830 ¹ defineix l'illeta 28 com «encima la villa»

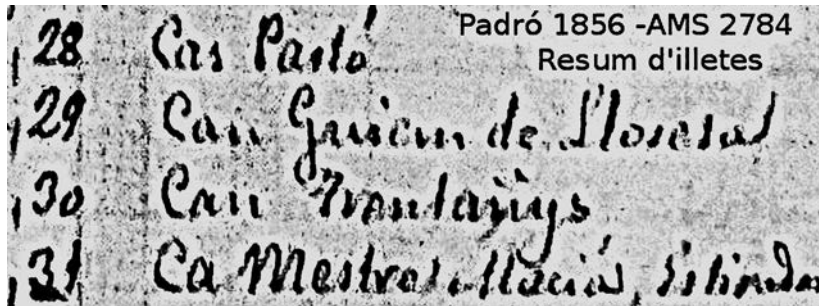
Les terres d'aquesta part alta no rebien aigua de cap font i de l'actual carrer de Pastor en amunt i abans dels olivars tot eren vinyes. D'aquí ve el nom del barri.

Al padró de 1856 ² a partir del que Sóller es divideix en 72 illetes (fins a 1853 es dividia en 34 illetes),

¹ AMS 2774 – plana 7 voltat.

² AMS 2784 – plana 1

detallant a més del número de l' illeta, el nom que li donaren. Part de l' anterior illeta 28 es divideix en la número 30 «Can trentany» que inclou les cases de la part dreta del carrer de Sant Pere i la número 31 «Ca Mestre Macià» que inclou les cases de la part esquerra.

El carrer ha tengut molts de noms:

Camí de Ses Rotgeres: «El 22 de juny de 1857 Joan Casanovas venia a Joan Ferrer una vinya situada en el camí de les Rotgeres i de la Coma, que feia partió . . . .»³

Camí de sa Coma: «El 9 de desembre de 1798 Martí Vidal ven a Joan Ensenyat una vinya prop del tirador dels Paraires . . . La que confronta de una part ab lo camí de la Coma, de altre ab camp de Benet Frontera, alias capó, y ab duas parts ab viña de Joseph Mir alias Busquera....»⁴

Camí de S'Arrom: «El 28 de juliol de 1690 Jaume Frontera ven a Antoni Marques.... et affrontat ex una parte cum via qua itur a la arrom ....»⁵

Carrer de los tiradors, per la plaça actualment anomenada dels Estiradors, i que era el lloc on el paraires estiraven el fil per teixir.⁶

Carrer de Can Trenta anys que era el malnom de la família Alcover que vivia al carrer dels Paraires (Pastor) cantó amb els Estiradors.⁷

Carrer de Ca Mestre Macià, Es referia a Macià Estades Roig, mestre d'obres de Valldemossa, qui havia arribat a Sóller amb la seva dona Antònia Rubert Vidal i la seva filla major Francisca l'any 1809 i que vivien a la darrera casa de l'actual Sant Pere, Illeta 28 numero 56 -Les vinyes segons el padró de 1827⁸

L'any 1861 al donar nom als carrers, quan els gestors de l'Ajuntament es refereixen al carrer de Sant Pere, escriuen:

Y como el nombre de Las Rotgeres no es castellanizable, ni lo usa tampoco el vulgo, conociendola con los nombres dels Estiradors i de Ca Mestre Masià resultando que el nombre primitivo solo se conserva en los documentos antiguos, la calle que empieza en la esquina de la casa de Antonio Juan Colom «cam-buix» y concluye en la de Andres Casanovas «tamanyó», podra denominarse · «De San Pedro»⁹

Era un carrer de teixidors. A un manuscrit inèdit de Josep Rullán i Mir en el que escriu sobre els noms del carrers. I també dels teixidors que hi havia a cada carrer. (sense data – pensam que és refereix als anys 1850) anomena les quatre botigues de teixidors que hi havia al carrer de Sant Pere: Can Ma fresca

3 ARM CH 737

4 ARM A-72

5 ARM A-69

6 Escritura 28-07-1897 notari Pere Alcover - Compra trast per edificar . en calle San Pedro, antes dels tiradors y tambien de Can trenta anys.

7 Escritura 28-07-1897 notari Pere Alcover - Compra trast per edificar . en calle San Pedro, antes dels tiradors y tambien de Can trenta anys.

8 AMS 2770 - plana 69

9 AMS 3055

(Cristòfol Pizà Oliver), Can Alic (Joan Bta. Marques Muntaner) Ca Mestre Jordi Raia (Jordi Tries Marques) i Can Senat (Andreu Casanovas Oliver).

Al padró de 1860 ¹⁰ de les 34 persones amb ocupació que vivien al carrer de Sant Pere, 19 eren teixidors, 12 jornalers, 2 agricultors i 1 pastor.

L'imatge més coneguda i significativa del carrer de Sant Pere és el racó de les darreres cases amb la font instal·lada l'any 1940 ¹¹

.....
Font del carrer de Sant Pere
.....

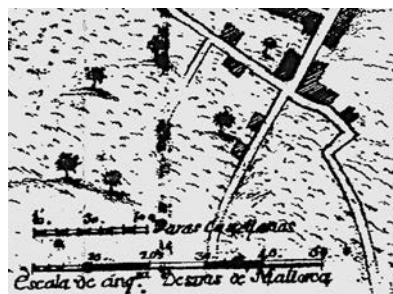
Les cinc primeres cases de l'esquerra del carrer

Al plànol de 1791 de J. Berard al costat esquerre de l'actual carrer de Sant Pere no hi ha cases. Era el camí per anar a Ses Rotgeres, Sa Coma i S'Arrom, ja que l'actual camí del cementeri encara no s'havia obert.

Al llistat de contribució extraordinària de guerra de 1838 per finques rústiques i urbanes¹³ hi consta una vinya als estiradors, propietat de Pere Rullan «doi» arrendada per Antoni Canals «mart» qui paga una quota de 7 diners.

Al padró de 1838 ¹⁴ consta Pere Rullan de 71 anys, com a difunt. Vivia a l'illa 19 núm. 13 – carrer de sa lluna – amb la seva muller Margalida Rullan i Na Teresa – expòsita de 11 anys.

Al cadastre de 1838 a 1845 ¹⁵ - consta que Pere Rullan «doi» posseeix *«una vinya junt los tiradors amb un valor de 125 lliures»* Al mateix cadastre i amb data 1839 consta que aquesta vinya és passada amb cinc porcions iguals de 25 lliures a les germanes ¹⁶

.....
El futur carrer de Sant Pere al Plànol de J. Berard any 1791¹²
.....

10 AMS 2795

11 Setmanari S.ller 25-03-1940

12 BERARD J. (1789) Viaje a las villas de Mallorca

13 AMS 3960

14 AMS 2775 plana 73

15 AMS 3406 plana 178 voltat

16 AMS 3406 plana 179

*Catalina Vicens Arbona «bale», muller de Bartomeu Colom «catí»
 Llúcia Vicens Arbona «bale», muller de Josep Mayol Real
 Rosa Vicens Arbona «bale», muller d'Antoni Canals «mart»
 Margalida Vicens Arbona «bale», muller de Jordi Tries «raia»
 Antonina Vicens Arbona «bale», muller de Pau Sampol*

Al cadastre de 1847¹⁷ consta:

*Catalina Vicens muller de Bartomeu Colom «catí» Cases començades i eixida a los estiradors
 Josep Mayol «ser» - Cases i eixida prop los estiradors.*

*Rosa Vicens, muller d'Antoni Canals «mart» cases i eixida prop los estiradors – una porció d' eixida
 passa a conte d'Antoni Canals «mart». L'altre part d'eixida i les cases passen al conte d'Antoni Coll Fiol.
 Jordi Tries vidu de Na Bale – Casa i eixida prop los estiradors.*

Antonina Vicens «bale», muller d' En Pau Sampol – Cases i eixida prop los estiradors dels Pelayres

Per tant les cinc primeres cases de l'esquerra del carrer Sant Pere, que avui són set cases per divisions hereditàries, l'any 1847 ja estaven construïdes. La tercera ja estava venuda. I, totes menys la primera, habitades pels seus propietaris.

Al cadastre de 1858¹⁸ ja consten ben identificades a l' Illeta 31, aquestes cinc cases:

casa	Illeta	Propietari	Valor
1	873	Damià Colom Vicens «catí» marit de Catalina Vicens Arbona «bala»	240
2	874	Josep Mayol Colom «sé» marit de Llúcia Vicens Arbona «bala»	200
3	875	Antoni Coll Canals «Fiol de sa bleada»	160
4	876	Jordi Tries Marques «raia dels estiradors» Vidu de Margalida Vicens Arbona «bala»	160
5	877	Antonina Vicens Arbona «bala» muller de Pau Sampol Oliver	160

Al plànol del cadastre de 1858 podem observar les cinc primeres cases de l'esquerra del carrer:

Detalls de les cases

LA PRIMERA CASA

Propietaris: L'any 1839 la primera casa era propietat de Catalina Vicens Arbona «bale» i l'any 1858 passa al seu fill Damià Colom Vicens. L'any 1916 consta a nom de la seva néta Antònia Maria Colom Morell qui viu a França.

Habitants: Els propietaris no habitaren mai la casa, vivien al carrer de l'alqueria del Comte. La trobam habitada al padró de 1858 per Amador Frontera Coll «capó» - teixidor- i la seva muller Maria Rullan Frontera, segurament acabats de casar. Al padró de 1860 encara hi vivien amb dos fills.

Estiradors i carrer Sant Pere al plànol de P. Moreno – Cadastre 1858

17 AMS 3408 plana 109

18 AMS 3477 planes 20-21

L'any 1877 aquesta família viu al mateix carrer de Sant Pere, però més amunt a la dreta, l'actual número 32 (Can putxa)

Ocupa l'any 1875 la casa un altre teixidor Miquel Ballester Castañer amb la seva família.

L'any 1881 hi viu Ramon Oliver Cocovi –jornaler i carreter – amb la seva nombrosa família fins a l'any 1906 .

LA SEGONA CASA

Propietaris: La propietat de la segona casa era l'any 1839 de Llúcia Vicens Arbona «bale» i passa al seu marit Josep Mayol Colom «sé» l'any 1847. L'any 1880 ja és del seu fill Pere Joan Mayol Vicens i a 1906 de la seva néta Llúcia Mayol Ripoll.

Habitants: Tots ells habitaren la casa. Al padró de 1845 hi consten Josep Mayol i Llúcia Vicens. Al de 1860 hi trobam el seu fill Pere Joan Mayol Vicens amb la seva família, i al padró de 1896 la neta Llúcia Mayol Ripoll amb el seu marit.

LA TERCERA CASA.

Propietaris: La terra d'aquesta casa l'any 1839 era de Rosa Vicens Arbona «bale», muller d'Antoni Canals «mart». Al cadastre de 1847 ja consta propietària d'unes cases i eixida. Al mateix cadastre consta que una part de l'eixida passa al compte d'Antoni Canals «mart» (son marit ?) i que ven les cases i l'altre porció d'eixida a N'Antoni Coll Canals «Fiol de sa bleda». L'any 1880 la casa és propietat de la seva vídua Catalina Castañer Canals. L'any 1906 trobam la casa dividida entre les dues nètes del seu germà Josep Coll Canals, la número 3 és de Maria Coll Bauza i la número 5 de Catalina Coll Bauza .

Habitants: Al padró de 1847 la casa està habitada pels seus propietaris Antoni Coll Canals i sa muller. L'any 1875 habita la casa la seva vídua Catalina Castañer Canals A partir de 1906, ja separades en dues cases, consten llogades.

LA QUARTA CASA.

Propietaris: Aquesta porció de vinya ja consta l'any 1839 a nom de Jordi Tries Marques «raia» vidu de Margalida Vicens Arbona «bale» i el 1847 ja trobam al seu nom cases i eixida. Al 1880 consta a nom del seu fill Lluç Tries Vicens i al cadastre de 1906 a nom de la seva vídua Catalina Castañer Oliver. L'any 1916 la casa està a nom dels fills Lluç i Jordi Tries Castañer, que no hi viuen.

Habitants: A tots els padrons hi trobam vivint a la casa els seus propietaris. A partir de 1889 els fills consten emigrats, primer a França i després a Amèrica.

LA CINQUENA CASA

Propietaris: L'any 1839 consta Antonina Vicens Arbona «bale» muller de Pau Sampol, propietària d'una porció de vinya i cases noves començades junt els estiradors. L'any 1847 ja consta propietària de les cases. L'any 1880 trobam la casa dividida en dues. La primera (actual Sant Pere, 11) propietat del seu nét Gabriel Sampol Noguera, i la segona (actual Sant Pere, 13) propietat del seu fill Damià Sampol Vicens que hi vivia amb la seva família.

Habitants: Als diferents padrons consten vivint a la casa Pau Sampol i Antònia Vicens fin a 1862.

A partir de 1865 ja la trobam dividida en dues cases, llogada la primera (actual 11) i ocupant la segona (actual 13), el propietari amb la seva família.

Sobre aquesta casa i malgrat fer referència a un període posterior al d'aquest treball no he volgut obviar que a partir de l'any 1940 habitaren l'actual casa número 11 la família Mas Florit coneguts emblanquina-

dors i el seu darrer habitant de la família, el conegut Biel Mas Florit «virgol» va convertir la casa en un museu d'antiguitats. Quan emblanquinava una casa, tot el que havien llevat de les parets i botigues, per tirar-ho, ell ho agafava i ho posava a casa seva penjat a l'entrada, al menjador, a la cuina, per tot. A la següent foto feta l'any 1976 per Joan Frontera Alemany podem veure En Biel Mas Florit «virgol», ben mudat escoltant discos del seu estimat Carles Gardel amb el seu fonògraf preferit.

.....
Mestre Gabriel Mas Florit
Foto arxiu Joan Frontera
.....

Quadres detallats de les cases

Als quadres de cada casa hi trobareu les següents dades:

Identificació i situació de la casa:

En aquest quadre hi consten les dades cadastrals actuals, la situació de la casa des de la seva construcció fins a l'any 1916, l'identificació de la casa amb plànol i fotografia actual.

Propietaris segons els cadastres i amillaraments.

Hi consten els propietaris de la casa segons els cadastres i amillaraments de l'Arxiu Municipal de Sóller.

Fulls declaratius del cadastre:

A l'Arxiu Municipal de Sóller es conserven els fulls declaratius de cada propietari, fets els anys 1880¹⁹ i 1906²⁰ en les que fa constar les seves propietats urbanes, amb les dades de la propietat: Lloc, carrer, nom, superfície i llinars. Són dades prou importants per incloure en aquest treball.

Habitants de la casa segons els padrons:

Dels padrons de l'Arxiu municipal de Sóller, i començant des del primer en el que trobam identificat el lloc on vivien, any 1826, hem fet constar els habitants de cada casa del carrer.

Citacions bibliogràfiques:

BERARDJ. (1789) Viaje a las villas de Mallorca

Arxius consultats:

A.C.M - Arxiu Capitular de Mallorca.

A.D.M. - Arxiu Diocesà de Mallorca

A.M.S. - Arxiu Municipal de Sóller

A.R.M. - Arxiu del Regne de Mallorca

Agraïments:

Catalina Frontera Lladó - Josep Lluís Sunyer Ribes -

Joan Frontera Alemany - Antoni Quetglas Cifre

19 AMS 3858 i 3859

20 AMS 3902 al 3911

.....
 Can Busquera – Sant Pere,
 23 - Casa on vivia Josep
 Rullan i Mir
 .....

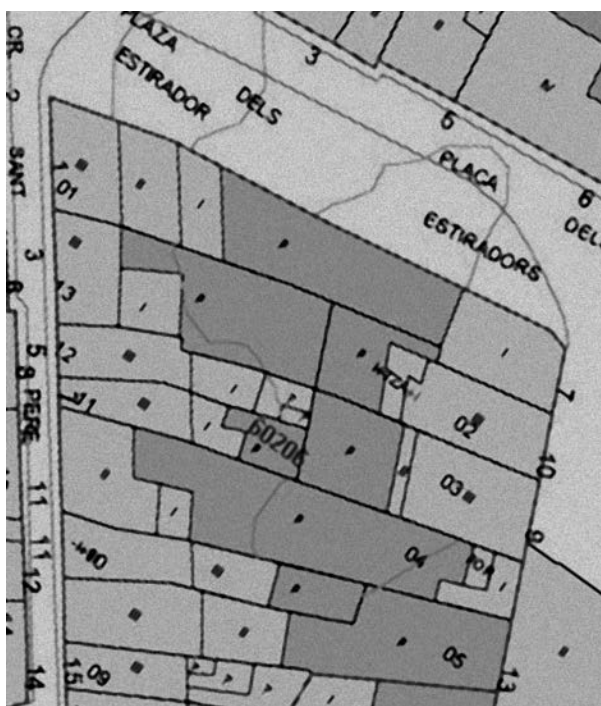
Annexes

Propietaris de les cinc primeres cases del carrer de Sant Pere

DADES CADASTRE ANY 1858

N ^a Casa del carrer	N ^o Illeta i casa	Propietari
1	31 - 1	Damià Colom i Vicens
3	31 - 2	Josep Mayol Colom «sé» marit de Llúcia Vicens Arbona «bala»
5	31 - 3	Antoni Coll Canals «fiol de sa bleda»
7	31-4	Jordi Tries Marques «raia dels estradors»
9	31 - 5	Antònia Vicens Arbona «bala» muller de Pau Sampol

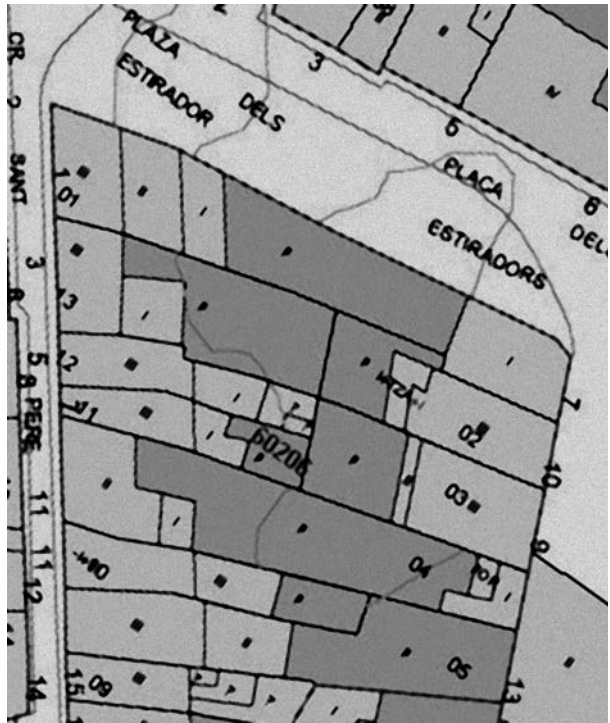
PLÀNOL CADASTRE 2016

DADES CADASTRE ANY 1916

N ^a Casa del carrer	N ^o Illeta i casa	Propietari
1	31-1	Antònia Maria Colom Morell «catf»
3	31-2	Llúcia Mayol Ripoll «sé»
5	31-3	Maria Coll Bauçà
7	31-4	Catalina Coll Bauçà
9	31-5	Lluc i Jordi Tries Castanyer
11	31-6	Gabriel Sampol Noguera
13	31-7	Damià Sampol Vicens

PLÀNOL CADASTRE 2016

Casa primera

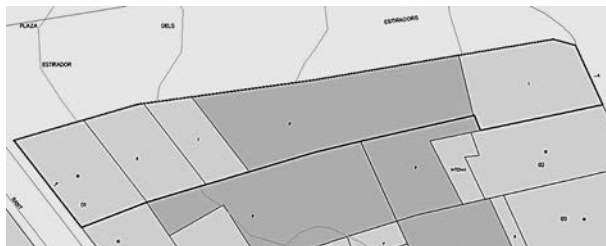
1. Dades de la casa

Casa carrer Sant Pere, 1
Parcel·la cadastre 2016:
6020601DE706250001ZD

SITUACIÓ DE LA CASA

Any	Carrer	Casa	Illeta	Casa
1839	Camí Les Rotgeres - prop los tiradors		28	
1858	Prop los estradors		31	1
1900	Sant Pere	1	31	1
1916	Sant Pere	1	31	1

PLÀNOL ACTUAL DE LA CASA**2. Propietaris segons cadastres i amillaraments**

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls de la casa
1838	AMS.3406	178	Pere Rullan «doi»	Vinya junt los tiradors amb un valor de 125 lliures.
1838	AMS 3406	179	1839 - Catalina Vicens, nora de Bartomeu Colom «catí» i muller de Bartomeu Colom «catí»	Porció de vinya a los tiradors, 25 lliures. C. 368.
1847	AMS 3408	147 v.	Catalina Vicens muller de Bartomeu Colom «catí»	Cases començades i eixida a los estiradors.
1858	AMS 3477	20 v.	Damià Colom Vicens	Illeta 31 n° 1 – Casa n° 873.
1880	AMS 3858	1134	Catalina Morell Estades	Carrer Sant Pere, 1 – Casa 873.
1885	AMS 3443	165 v	Damià Colom Vicens alies «Catí»	Casa núm. 968 de la illeta 31.
1900	AMS 3901	19	Damià Colom Vicens	Illeta 31 n° 1 – Casa n° 965.
1916	AMS 3922	44	Antònia Maria Colom Morell filla de Damià Colom Vicens	Sant Pere, 1 – Casa n° 1130 - La propietària viu a França

3. Propietaris i detalls de la casa segons els fulls declaratius pel cadastres

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls casa	Llindars casa
1880	AMS 3858	1134	Catalina Morell Estades – usufructuària- propietat dels seus fill Bartomeu i Antònia Maria Colom Morell	Casa 873 – Illeta 31 – Carrer Sant Pere, 1 tres plantes – 63 m ² .-	Dreta: Casa i corral de Pere Joan Mayol. Esquerra Plaça dels Estiradors Fons: Corral de la casa
1906	AMS 3902	22	Catalina Morell Estades, amillarada a nom de Damià Colom Vicens «Catí» Vivien al carrer Alqueria del Comte núm.46	Illeta 31 – Sant Pere, 1 Per herència - 40 m ² . Baixos, pis i porxos. Casa llogada a Ramon Oliver Cocoví	Dreta: Casa de Llàucia Mayol Ripoll Esquerra: Plaça Estiradors. Fons: Corral de la casa

4. Habitants de la casa segons els padrons

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
1856	AMS 2784	Illeta 31, 1	Amador Frontera Maria Rullán	1829 1833				
1870	AMS 2799	Illeta 31, 1	Amador Frontera Coll Maria Rullán Frontera Ramon Frontera Rullán Antoni Frontera Rullán Esperança Frontera Rullán	1830 1833 1858 1865 1860	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrí fadrí fadrina	teixidor	
1875	AMS 2809	Illeta 31, 1	Miquel Ballester Castañer Catalina Serra Oliver Francesc Ballester Serra Antoni Ballester Serra Miquel Ballester Serra Francesc Ballester Castañer	1809 1820 1849 1852 1856 1816	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat cassada fadrí fadrí fadrí fadrí	Teixidor militar teixidor Amèrica teixidor	
1881	AMS 2816	Illeta 31, 1	Ramon Oliver Cocoví Catalina Maria Pérez Mora Ramon Oliver Pérez Maria Miró Garcías Ramon Oliver Miró Catalina Oliver Miró Maria Oliver Miró Rosa Oliver Miró	1811 1811 1844 1845 1876 1874 1879 1881	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada casat casada fadrí fadrina fadrina fadrina	Jornaler sabater	
1906	AMS 2876	Illeta 31 nº 1 Sant Pere nº 1	Ramon Oliver Cocoví Ramon Oliver Pérez Ramon Oliver Miró Maria Oliver Miró Rosa Oliver Miró Barbara Oliver Miró Joan Oliver Miró Antònia Oliver Miró	1811 1844 1876 1879 1881 1883 1885 1891	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Vidu Vidu fadrí fadrina fadrina fadrina fadrí fadrina	Carreter Carreter Sabater sense sense sense Depend. sense	Sóller Sóller França Sóller França França França Sóller
1916	AMS 2902	Illeta 31 nº 1 Sant Pere nº 1	Francesc Pons Frau Paula Bernat Gallard Francisca Pons Bernat Catalina Pons Bernat Paula Pons Bernat Josep Pons Bernat	1887 1867 1893 1895 1901 1906	Lloseta Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrina fadrina fadrina fadrí	jornaler	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller

Casa segona

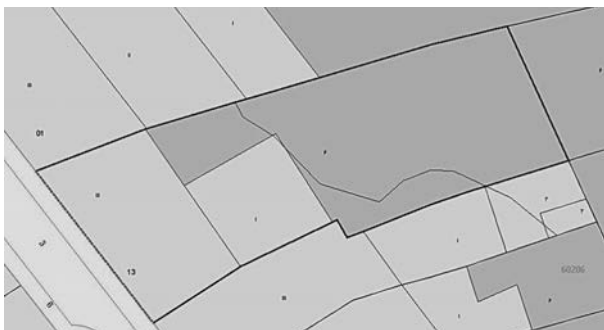
1. Dades de la casa

Casa carrer Sant Pere, 3
Parcel·la cadastre 2016:
6020613DE7062N

SITUACIÓ DE LA CASA

Any	Carrer	Casa	Illeta	Casa
1839	Camí Les Rotgeres - prop los tiradors		28	
1846			28	76
1858	Prop los estiradors		31	2
1880	Sant Pere	3	31	2
1916	Sant Pere	3	31	2

PLÀNOL ACTUAL DE LA CASA

2. Propietaris segons cadastres i amillaments

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls de la casa
1838	AMS 3407	178	Pere Rullan «doy»	Vinya junt los tiradors amb un valor de 125 lliures.
1838	AMS 3407	178	1839 - Llàcia Vicens muller de Josep Mayol Real	Porció de vinya i cases noves començades junt los tiradors de conte de Pere Rullan 25 lliures
1847	AMS 3408	101 v.	Josep Mayol «sé»	21 / 42 - Cases i eixida prop los estiradors
1858	AMS 3477	21	Josep Mayol Colom «sé» - marit de Llàcia Vicens Arbona	Illeta 31 núm. 2 - Casa 874
1880	AMS 3858	933	Pere Joan Mayol Vicens	Sant Pere, 3
1900	AMS 3901	19	Pere Joan Mayol Vicens	Illeta 31 n° 2
1916	AMS 3902	84	Llàcia Mayol Ripoll «sé»	Sant Pere, 3

3. Propietaris i detalls de la casa segons els fulls declaratius pel cadastres

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls casa	Llindars casa
1880	AMS 3858	933	Pere Joan Mayol Vicens	Sant Pere, 3 - 33 m ² . Dues plantes	D: Casa d'Antoni Coll E: Casa Her. Damià Colom F: Terra del declarant
1906	AMS 3902	23	Llúcia Mayol Ripoll «sé» Rebuda per herència del seu pare Viú a la mateixa casa	Sant Pere, 3 - 40 m ² . Tres plantes	D: Casa Maria Coll Bauçà E: Casa de Catalina Morell F: corral de la mateixa

4. Habitants de la casa segons els padrons

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
1839	Cases noves començades							
1844	La família de Josep Mayol i Llúcia Vicens viuen a la illeta 23 n° 6 - Alqueria del Comte.							
1845	AMS 2777	Illeta 28, 72	Josep Mayol Llúcia Vicens Pere Joan Mayol Vicens Rosa Mayol Vicens Llúcia Mayol Vicens	1785 1795 1815 1825 1830	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrí fadrina fadrina	Terrista terrista	
1856	AMS 2784	Illeta 31, 2	Josep Mayol Colom Llúcia Mayol Vicens Pere Joan Mayol Vicens Isabel Maria Ripoll Josep Mayol Ripoll Llúcia Mayol Ripoll	1780 1831 1814 1829 1855 1850	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Vidu fadrina casat casada fadrí fadrina		
1860	AMS 2792	Illeta 31, 2	Pere Joan Mayol Vicens Isabel Maria Ripoll Enseñat Llúcia Mayol Ripoll Josep Mayol Ripoll Margalida Mayol Ripoll	1816 1825 1850 1855 1860	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrina fadrí fadrina	Agricultor	
1868	AMS 2798	Illeta 31, 2	Pere Joan Mayol Vicens Isabel Maria Ripoll Enseñat Llúcia Mayol Ripoll Josep Mayol Ripoll Margalida Mayol Ripoll Maria Ripoll Enseñat	1814 1824 1849 1854 1859 1842	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrina fadrí fadrina fadrina	Agricultor	
1870	AMS 2799	Illeta 31, 2	Pere Joan Mayol Vicens Antònia Morell Soler Josep Mayol Ripoll Llúcia Mayol Ripoll Margalida Mayol Ripoll	1815 1830 1855 1850 1860	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrí fadrina fadrina	Agricultor	
1889	AMS 2822	Sant Pere, 3 Illeta 31, 2	Pere Joan Mayol Vicens Catalina Morell Soler	1812 1828	Sóller Sóller	Casat casada	Jornaler sense prof.	Sóller Sóller
1894	AMS 2844	Sant Pere, 3 Illeta 31, 2	Antoni Mayol Coll Llúcia Mayol Ripoll	1845 1850	Sóller Sóller	Casat casada	Mariner sense prof	Sóller Sóller
1916	AMS 2902	Sant Pere, 3 I-31 n. 2	Antoni Mayol Coll Llúcia Mayol Ripoll	1845 1850	Sóller Sóller	Casat casada	Mariner sense prof	Sóller Sóller

Casa tercera

1. Dades de la casa

Casa carrer Sant Pere, 5 i 7

Parcel·la cadastre 2016:

6020612DE7062S

6020611DE7062S

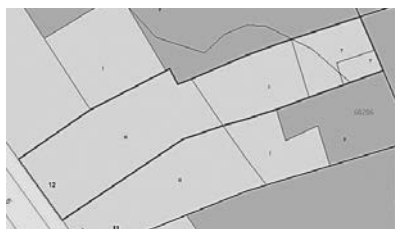
SITUACIÓ DE LA CASA

Any	Carrer	Casa	Illeta	Casa
1839	Camí Les Rotgeres – prop los tiradors		28	
1852	Les vinyes		28	73
1883	Sant Pere	5	31	3
1896	Sant Pere	5	31	3 i 3b
1916	Sant Pere	5	31	3 i 4

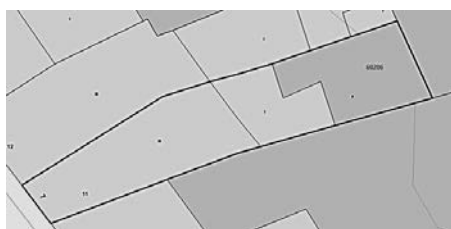

PLÀNOL ACTUAL DE LA CASA

Casa Sant Pere, 5

Casa Sant Pere, 7

2. Propietaris segons cadastres i amillaments

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls de la casa
1838	AMS 3407	178	Pere Rullan «doy»	Vinya junt los tiradors amb un valor de 125 lliures.
1838	AMS 3407	178	1839 – Rosa Vicens , muller d'Antoni Canals «mart» C.251	Porció de vinya junt los triadors - 25 lliures
1847	AMS 3408	101 v.	Rosa Vicens , muller d'Antoni Mart 1847 – Una porció d'eixida passa a conte d'Antoni Canals «mart»	Cases i eixida prop los estiradors
1858	AMS 3477	21	Antoni Coll Canals “ Fiol de Sa Bleda”, casa comprada 1847	Illeta 31 núm. 3 – Casa núm. 875
1880	AMS 3858	415	Catalina Castañer Canals	San Pere, 5 – Illeta 31, 3
1906	AMS 3902	25	Maria Coll Bauza	Sant Pere, 5-a – Illeta 31, 3
1906	AMS 3902	24	Catalina Coll Bauza	Sant Pere, 5 , Illeta 31 , 5

3. Propietaris i detalls de la casa segons els fulls declaratius pel cadastres

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls casa	Llindars casa
1880	AMS 3858	415	Catalina Castañer Canals	Sant Pere, 5 – I. 31, 3 tres plantes – 144 m ² .	D: casa i corral de Lluç Trias E: casa de Pere Joan Mayol F: Casa d'Antoni Canals
1906	AMS 3902	25	Maria Coll Bauzà amillarada a nom d'Antoni Coll «fiol de la bleada» Llogada a Bartomeu Fontanet Frau	Sant Pere, 5-a- 31,50 m ² tres plantes Rebuda per herència	Dreta: Casa de Lúcia Mayol Ripoll Esquerra: Plaça Estiradors. Fons: Corral de la casa
1906	AMS 3902	24	Catalina Coll Bauzà, amillarada a nom d'Antoni Coll Casa llogada a Catalina Bernat Moranta	Sant Pere 5 – Illeta 31 25 m ² – 2 plantes La te per herència	Dreta: Casa Lluç Trias Esquerra: Lucia Mayol Fons : corral de la casa

4. Habitants de la casa segons els padrons

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
Els propietaris de la casa Antoni Canals «mart» i la seva muller Rosa Vicens vivien a l' illeta 23 n° 9 – Alqueria del Comte, des d'el padró de 1826 fins a la venda de la casa l 'any 1847.								
1847	AMS 2780	Illeta 28, entre 72 i 73	Antoni Coll i muller					
1849	AMS 2781	Illeta 28, 73	Antoni Coll Catalina Castañer	1809 1813				
1870	AMS 2799	Illeta 31, 3	Antoni Coll Canals Catalina Castañer Canals	1802 1814		Casat casada	jornaler	
1875	AMS 2809	Illeta 31, 3	Catalina Castañer Canals	1814	Sóller	Vídua		
1881	AMS 2816	Illeta 31, 3	Catalina Castañer Canals Andreu Oliver Puig Catalina Coll Margalida Oliver Coll Catalina Maria Oliver Coll	1814 1852 1852 1879 1881	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Vídua casat casada fadrina fadrina	jornaler	
1883	AMS 2820	Illeta 31, 3 Sant Pere, 5	Catalina Castañer Canals Andreu Oliver Puig Catalina Coll Bauza	1814 1852 1852	Sóller Sóller Sóller	Vídua casat casada	jornaler	
1889	AMS 2822	Sant Pere, 5 Illeta 31, 3	Catalina Castañer Canals Andreu Oliver Puig Catalina Coll Bauza Catalina Oliver Coll Ramon Oliver Coll Margalida Oliver Coll	1814 1853 1860 1882 1886 1888	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Vídua casat casada fadrina fadri fadrina	Sense prof Jornaler sense prof sense prof sense prof sense prof	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller
1890	AMS 2832	Sant Pere,5 Illeta 31, 3	Catalina Castañer Canals Antònia Frau Bernat	1814 1830	Sóller Sóller	Vídua Vídua	Sense prof sense prof	Sóller Sóller
1893	AMS 2841	Sant Pere, 3 Illeta 31, 3	Catalina Castañer Canals Francisca Pons Rullan	1814 1838	Sóller Sóller	Vídua Fadrina	Sense prof sense prof	Sóller Sóller

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
1896	AMS 2849	Sant Pere, 5 Illeta 31, 3	Catalina Castañer Canals Miquel Pons Capo Magdalena Payeras Martorell	1814 1869 1862	Sóller Búger Búger	Vídua casat casada	Sense prof sabater sense prof	Sóller Sóller Sóller
1906	AMS 2876	Sant Pere, 5 Illeta 31, 3	Casa buida					
1906	AMS 2876	Sant Pere, 5 Illeta 31, 4	Catalina Bernat Moranta	1862	Sóller	fadrina	Sense prof	Sóller
1916	AMS 2902	Sant Pere 3 b i-31 n. 3	Gabriel Julià Prats Francisca Vila Ferragut	1875 1876	Inca Felan.	Casat casada	Fuster sense prof	Sóller Sóller
1916	AMS 2902	Sant Pere, 5 I-31 n. 4	Joan Sastre Joana Aina Coll Bibiloni Catalina Sastre Coll Martí Sastre Coll Guillem Sastre Coll Joan Sastre Coll	1856 1851 1884 1888 1889 1893	Sta.Eug Sta.Eug Sta.Eug Sta.Eug Sta.Eug Sta.Eug	Casat casada fadrina fadrí fadrí fadrí	Carreter sense prof sense prof Dependent Dependent Dependent	Sóller Sóller Sóller França França França

Casa quarta

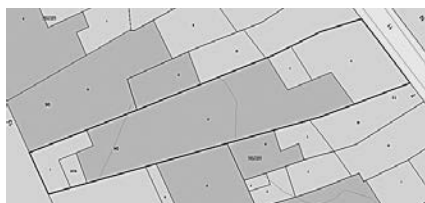
1. Dades de la casa

Casa carrer Sant Pere, 9
Parcel·la cadastre 2016:
6020604DE7062S

SITUACIÓ DE LA CASA

Any	Carrer	Casa	Illeta	Casa
1839	Camí Les Rotgeres – prop los tiradors		28	
1852	Les vinyes		28	71
1883	Sant Pere	7	31	4
1887	Sant Pere	7	31	4
1916	Sant Pere	7	31	5

PLÀNOL ACTUAL DE LA CASA

2. Propietaris segons cadastres i amillaments

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls de la casa
1838	AMS 3407	179	1839 - Jordi Tries «raya», vidu de Margalida Vicens «bala»	Porció de vinya als tiradors - 25 lliures
1847	AMS 3408	101 v.	Jordi Tries Vidu de Na Bale	21 / 42 -Cases i eixida prop los estiradors
1858	AMS 3477	21	Jordi Tries Marques «raia dels estiradors»	Illeta 31 núm. 4 - Casa 876
1880	AMS 3858	1609	Lluc Tries Vicens	Sant Pere, 7 - Illeta 31, 4
1906	AMS 3858	26	Catalina Castañer Oliver -vídua de Lluc Tries Vicens	Sant Pere, 7 Illeta 31
1916	AMS 3902	131	Lluc i Jordi Tries Castañer	Sant Pere 7 - Casa 1137 -. viuen a La Palma, 2

3. Propietaris i detalls de la casa segons els fulls declaratius pel cadastres

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls casa	Llindars casa
1880	AMS 3858	1609	Lluc Tries Vicens	Sant Pere, 7 -Illeta 31, 4 88 m ² - 2 plantes	Dreta: Casa Gabriel Sampol Esquerra: Casa hereus Antoni Coll
1906	AMS 3902	26	Catalina Castañer Oliver - Vídua de Lluc Tries Vicens La té per herència - viu a la casa	Sant Pere, 7 - Illeta 31 36 m ² . tres plantes	Dreta : Casa Gabriel Sampol Esq: Casa de Catalina «fiola» Fons: corral de la casa

4. Habitants de la casa segons els padrons

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
1837	AMS 2774	Al padró d'aquest any Jordi Tries Marques consta vivint a l' illeta 28 núm.73 amb la seva primera muller Margalida Vicens i els seus dos fills Lluc i Maria. Al padró de 1838 la seva muller Margalida Vicens consta difunta.						
1844	AMS 2777	Illeta 28, 70	Jordi Tries Marques Maria Miquel Lluc Tries Vicens Maria Tries Vicens	1811 1805 1835 1833				
1852	AMS 2783	Illeta 28, 71	Jordi Tries Maria Miquel Lluc Tries Maria Tries	1810 1810 1834 1832	Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrí fadrina	jornaler	
1856	AMS 2784	Illeta 31, 4	Jordi Tries Maria Miquel Lluc Tries Vicens	1811 1816 1835				
1868	AMS 2798	Illeta 31, 4	Lluc Tries Vicens Catalina Castañer Oliver	1835 1836				

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
1889	AMS 2822	Sant Pere, 7 Illeta 31, 4	Lluc Trias Vicens Catalina Castañer Oliver Margalida Trias Castañer Jordi Trias Castañer Lluc Trias Castañer	1835 1834 1868 1870 1873	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrina fadrí fadrí	Teixidor sense prof- sense prof traficant dependent	Sóller Sóller Sóller França França
1906	AMS 2876	Sant Pere, 7 Illeta 31, 5	Catalina Castañer Oliver Lluc Trias Castañer	1834 1873	Sóller Sóller	Vídua fadrí	Sense prof traficant	Sóller Amèrica
1916	AMS 2902	Sant Pere, 7 I. 31 n. 5	Catalina Castañer Oliver Lluc Trias Castañer	1834 1873	Sóller Sóller	Vídua fadrí	Sense prof traficant	Sóller Amèrica

Casa cinquena

1. Dades de la casa

Casa carrer Sant Pere, 11 i 13
Parcel·la cadastre 2016:
6020610DE7061N
6020605DE7062S

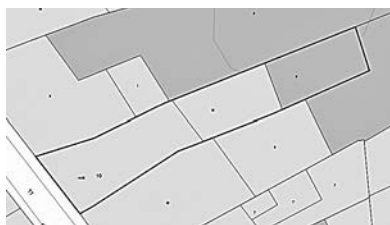
SITUACIÓ DE LA CASA

Any	Carrer	Casa	Illeta	Casa
1839	Camí Les Rotgeres – prop los tiradors		28	
1852	Les vinyes		28	70
1880	Sant Pere	7 i 9	31	5 i 6
1896	Sant Pere	9 i 11	31	5 i 6
1916	Sant Pere	9 i 11	31	6 i 7

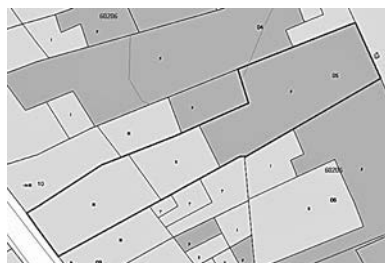

PLÀNOL ACTUAL DE LA CASA

Casa Sant Pere, 11

Casa Sant Pere, 13

2. Propietaris segons cadastres i amillaraments

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls de la casa
1838	AMS 3407	178 v.	Pere Rullan «doi»	Vinya junt los tiradors amb un valor de 125 lliures

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls de la casa
1838	AMS 3407	179	1839 – Antonina Vicens, muller de Pau Sampol	Per porció de vinya i cases noves començades junt los tiradors
1847	AMS 3408	101	Antonina Vicens «bala»	Cases i eixida prop los estradors dels Pelaires
1858	AMS 3477	21	Antònia Vicens «bala»	Illeta 31 núm. 5 – Casa núm. 877
1880	AMS 3858	1556	Gabriel Sampol Noguera	Sant Pere, 9
1880	AMS 3858	1556	Damià Sampol Vicens	Sant Pere, 11 – Illeta 31
1906	AMS 3902	27	Gabriel Sampol Noguera	Sant Pere, 9 – Illeta 31
1906	AMS 3902	28	Damià Sampol Vicens	Sant Pere, 11 – Illeta 31

3. Propietaris i detalls de la casa segons els fulls declaratius pel cadastres

Any	Signatura	Plana	Propietari	Detalls casa	Llindars casa
1880	AMS 3858	1556	Gabriel Sampol Noguera	Sant Pere, 9 -56 m ² - tres plantes	D:; Casa Damià Sampol E: Casa Lluç Trias F: Terra d'En Trias
1880	AMS 3858	1556	Damià Sampol Vicens	Illeta 31 n° 6 – Sant Pere, 11	D: Casa Joan Muntaner E: Casa Gabriel Sampol F: terres declarant
1906	AMS 3902	27	Gabriel Sampol Noguera Rebuda per herència - habita la casa	Sant Pere, 9 – Illeta 31 – m ² . - tres plantes	D: Casa Damià Sampol Vicens E: Casa Hereus Lluç Trias Vicens F: terra de la mateixa
1906	AMS 3902	28	Damià Sampol Vicens Amillarada a nom d'Antònia Vicens Arbona de Sampol Rebuda per herència Viu a la casa	Sant Pere, 11 – Illeta 31, 7 32 m ² - tres plantes	Dreta: Casa Joan Bta. Muntaner Esquerra : altra casa de Gabriel Sampol Noguera Fons: terres de la mateixa

4. Habitants de la casa segons els padrons

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
1837	AMS 2774	Illeta 28, 70	Antònia Vicens Gabriel Sampol Vicens Damià Sampol Vicens	1799 1830 1836				
1845	AMS 2777	Illeta 28, 70	Pau Sampol Antònia Vicens Gabriel Sampol Vicens Damià Sampol Vicens	1796 1796 1830 1836	Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrí fadrí	teixidor	
1856	AMS 2784	Illeta 31, 5	Pau Sampol Antònia Vicens Arbona Gabriel Sampol Vicens Damià Sampol Vicens	1796 1799 1830 1836				

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
1865	AMS 2795	Illeta 31, 5	Antònia Vicens Arbona Gabriel Sampol Vicens Maria Noguera Rullan Pau Sampol Noguera Damià Sampol Vicens	1797 1829 1840 1836 1835		Vídua casat casada fadrí fadrí	Teixidor Teixidor	
1865	AMS 2795	Illeta 31, 5	Damià Rullan Mayol Maria Deya Bernat Guillem Rullan Deya Margalida Rullan Deya Rosa Bernat	1827 1831 1861 1863 1797		Casat casada fadrí fadrina vídua	Teixidor	
1868	AMS 2798	Illeta 31, 5	Antònia Vicens Arbona Gabriel Sampol Vicens Maria Noguera Rullan Pere Antoni Sampol Noguera Damià Sampol Vicens	1797 1829 1840 1867 1835		Vídua casat casada fadrí fadrí	teixidor	
1868	AMS 2798	Illeta 31 5a	Maria Coll Tries Maria Vila Coll Joan Vila Coll Catalina Vila Coll	1812 1841 1846 1849		Vídua fadrina fadrí fadrina	Mariner	
1870	AMS 2799	Illeta 31, 5	Pere Morell Soler Catalina Mayol Deya Antoni Joan Morell Mayol Catalina Morell Mayol Cristòfol Mayol Deya	1827 1829 1850 1846 1820		Casat casada fadrí fadrina fadrí	Teixidor jornaler	
1870	AMS 2799	Illeta 31, 5b	Damià Sampol Vicens	1835		Fadrí	teixidor	
1875	AMS 2809	Illeta 31, 5	Pere Morell Morell Catalina Mayol Deya Antoni Joan Morell Mayol Catalina Mayol Rullan Cristòfol Mayol Deya	1821 1827 1849 1848 1823	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada casat casada fadrí	Teixidor fuster	
1875	AMS 2809	Illeta 31, 5a	Damià Sampol Vicens Maria Ferrer Ballester	1835 1842	Sóller Sóller	Casat casada	teixidor	
1883	AMS 2820	Illeta 31, 5 Sant Pere,9	Antoni Casasnovas Magraner Margalida Casasnovas Estades	1855 1854	Sóller Sóller	Casat casada	Manobre sense prof	Sóller Sóller
1883	AMS 2820	Illeta 31, 6 Sant Pere, 11	Damià Sampol Vicens Maria Ferrer Ballester Antònia Sampol Ferrer Gabriel Sampol Noguera	1835 1842 1878 1869	Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrina fadrí	Teixidor sense prof sense prof. sense prof.	Sóller Sóller Sóller Sóller
1906	AMS 2876	Sant Pere, 9 Illeta 31, 6	Antònia Planas Rotger Antònia Fortuna Planas Joan Adrover Planas Damià Adrover Planas Catalina Adrover Planas	1851 1875 1876 1882 1884	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Vídua fadrina fadrí fadrí fadrina	Sense pro sense pro dependent dependent sense pro	Sóller Sóller Amèrica Sóller

Any	Signatura	Adreça	Habitants	Any naixament	Lloc naixament	Estat civil	Ocupació	Residència
1906	AMS 2876	Sant Pere, 11 Illeta 31, 7	Damià Sampol Vicens Gabriel Sampol Noguera Joan Arbona Oliver Antònia Sampol Ferrer	1835 1869 1877 1878	Sóller Sóller Sóller Sóller	Vidu fadrí casat casada	Teixidor traficant carreter sense prof	Sóller França Sóller Sóller
1916	AMS 2902	Sant Pere, 9 I- 31 n. 6	Rosa Pons Santandreu Miquel Pons Santandreu Antoni Pons Santandreu	1874 1879 1884	Sóller Sóller Palma	Vídua fadrí fadrí	Sense prof manobre Dependent	Sóller França França
1916	AMS 2902	Sant Pere, 11 I-31 n. 7	Josep Serra Alcover Catalina Puigserver Rotger Llúcia Serra Puigserver Antoni Serra Puigserver Miquel Serra Puigserver Josep Serra Puigserver	1862 1866 1897 1900 1904 1907	Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller Sóller	Casat casada fadrina fadrí fadrí fadrí	Jornaler sense prof- sense prof sense prof sense prof sense prof	Sóller Sóller França Sóller Sóller Sóller

Joan Carles Simó Artero

El cicle festiu al Sòller de Rullan i Mir (i II)

Resum

Seguint els escrits de Rullan i Mir a la seva miscel·lània, fem un recorregut per les festes i tradicions de Sòller a mitjans segle XIX.

Els comentaris que fa el solleric Rullan i Mir sobre les festes i costums populars varen ser objecte del nostre treball en les X Jornades d'estudis locals a Sòller de l'any 2016. En aquella ocasió varem fer el relat de les festes que envolten el Nadal. Presentam ara la continuació d'aquestes notes escrites pel mossèn solleric en el recull de la seva miscel·lània històrica.

1. Els darrers dies

El terme darrers dies fa referència a les jornades abans de la Quaresma, o sigui als darrers dies en què es permès menjar carn. És, stricto sensu, el període que va des del Dijous Llarder fins el Dimecres de Cendra i té com a dies més importants el cap de setmana anterior a l'entrada de la Quaresma.

En l'època de Mossèn Rullan, aquest període encara arrancava dels voltants de Nadal, més concretament des de Sant Antoni, tot i que ja només es celebrava els vespres de dies festius, en els quals hi havia molta festa a Sòller. Les disfresses, però, es reservaven per el Dijous Llarder, el darrer diumenge, dilluns i dimarts abans de Dimecres de Cendra, és a dir, els darrers dies.

Era una festa on les dones prenién un gran protagonisme: es reunien les amigues guarnides amb un vestit de "reina", això és, amb una corona feta de cartró folrat de paper daurat de la qual penjava un mocador o un vel que els tapava la cara. Fins l'any 40 del s. XIX no es conegueren les "caretas" o màscares, i en arribar aquestes, va tenir molt d'èxit a Sòller la "carea" de senyora que es completava amb unes faldetes llargues brodades o adornades amb flocs, o distints vestits ampulosos i ostentosos que s'anomenaven també "de reina".

Vestits d'aquesta manera anaven per les cases que tenien portes obertes, cosa que significava que volien rebre les disfresses. De fet, eren aprofitades aquestes visites per afavorir el festeig entre enamorats que intentaven endevinar qui hi havia sota la disfressa, visites que solien acabar amb un ball, el ball de pastera¹. Així doncs, els distints grups de gent disfressada anaven de casa en casa on representaven escenes pròpies de la indumentària que portaven. Les cases que no volien tenir aquest tipus de visita, romanien tancades i això era indicatiu que no volien disfresses.

Conta Rullan que a mesura que s'acostaven els darrers dies:

"... era tal sa concurrencia que pareixia que tot es poble havia sortit es mitx des carré. Es vestit blanch iluminat per sa claró que sortia de ses cases y es colós des mocadós vermey de que feyan us pareixia una festa es jovent sa divertia també cridant la paraula ujuju qu'arribavan á formá un renou extraordinari sa festa durava fins á la queda y sa senyal de sa campana era molt respectada. á les deu sa feya sa senya y á les onze es carres quedavan deserts."

¹ Sobre el ball de pastera, tal com el descriu Rullan, vegeu: Joan Carles Simó "El cicle festiu al Sòller de Rullan i Mir (I)", dins les X Jornades d'Estudis Locals de Sòller i Fornalutx.

De qualsevol manera, el dia més festiu era el darrer dia, és a dir, el dimarts abans de Cendra: la plaça s'omplia de gent ja que hi anava gairebé tothom, uns per riure i altres per fer riure, perquè allà s'escarnien tots els oficis i tots eren representats per homes, tant si eren personatges masculins com femenins. Així es representaven matrimonis de sabaters o de pallers i d'altres, elles filant o ajudant els seus marits i representant acudits o situacions gracioses.

En acabar la festa de disfresses, tothom corria a ca seva per tal de menjar sobrassada o porc frit que ja no tornarien menjar fins el dia de Pasqua. Aquest costum de les disfresses, però, desaparegué en el moment que el rector Galmès instaurà les quaranta hores.

2. Dijous Llarder

Mossèn Rullan ens recorda l'origen d'aquest mot: diu que ve de "llard", o sigui "saïm", això és el greix tret del sagí de porc, i ens explica que s'anomena així per mor del gran ús que es feia aquest dia dels guisats de carn de porc:

El dinar es feia generalment a base de fava "*perada*" amb acompanyament de molta "*xua*". A les cases que pastaven feien coques amb porc i sucre. Així i tot, ens diu Rullan que aquesta festa no es va fer popular fins que s'establiren a Sóller els teixidors. Precisament els mestres de les fabricues acordaren donar el Dijous Llarder un sopar de coca amb porc als homes que batién el cotó al torrent per tal de rentar-lo, tant si era blanc com tenyit. Sembla que els mossos es plantaren davant aquesta feina que hom els havia afegit damunt la que ja tenien i, per això, els mestres varen resoldre compensar-los amb un sopar en aquest dia previ a la quaresma. Aquest sopar es va convertir en tradicional i s'hi afegiren les canoneres, els dependents dels mestres i després amics i coneguts "*que feyan una gran destrossa de coques*".

Els treballadors acabaven la feina a migdia i, diu Rullan, molts ja no dinaven per poder menjar més coca. El vespre es parava una taula ben llarga que s'omplia de coques que la mestressa havia fet amb ajut de les canoneres: eren unes coques "*amb tayades ben espeses*" de les quals en menjaven fins atipar-se. Després començava el ball "*de pastera*" i els fadrins i fadrines es disfressaven i recorrien la vila.

El sopar era tan abundós que el divendres el metge havia de recórrer la vila per tractar els còlics produïts per la ingesta de coques amb porc. Per això els mestres resolgueren canviar el menú i així, a partir d'aquell moment, començaven amb un bon arròs amb porc i abundant vi per passar després a les coques "*y tots estavan milló perquè es menjá no causava tant desorde á n'es ventre*".

Aquests sopars es varen acabar a partir del moment que es deixà de batre, llavors es donava una pesseta a cada treballador i després es suprimí tota la festa "*com es poble sen anava ja sivilisant*".

Juntament amb l'establiment dels teixidors, tenim en aquesta època un augment en la producció de taronges. Conta Rullan que les taronges que queien a terra per l'acció del vent no eren aprofitades i es perdien, per tant els propietaris agraïen que se les emportessin, cosa que aprofitaven els joves per fer trull pel carrer tirant-se taronges els Dijous llarders els uns als altres. Aquestes batalles campals amb taronges varen substituir els balls: els joves es vestien amb roba vella i capells amples i s'atrinxeraven amb paneres plenes de taronges que es llençaven d'un bàndol a l'altre. Des dels balcons també es llançava alguna taronja podrida que si no feria ningú, quedava estampada a la paret.

I així quedaven els carrers bruts i les parets degotant de taronges podrides, de manera que es va haver de privar aquesta festa, cosa que va fer el batlle, sense que això suposàs, comenta Rullan, una disminució de la festa.

La supressió d'aquestes tradicions, sobre tot la de menjar coques va provocar reaccions diverses per part del jovent: en una ocasió es reuniren i feren una coca peticona i acompanyada de música la passejaren tot el capvespre per la vila cridant: "*Visca sa coque!*". El primer dia de quaresma es tornaren a reunir i a un que li deien "*es mul*" li feren fer un "*cocoroig*" que amb prou feines cabia dins el forn i després el passeja-

ren per la vila damunt una post. La festa de menjar coques el Dijous Llarder acabà, tant pels teixidors com per altres professions (fusters, sabaters,...) que també obsequiaven amb coca els seus dependents.

3. Carnaval, carnals, darrers dies i les matances de porcs

Rullan diu que les tres accepcions (carnaval, carnals i darrers dies) assenyalen el mateix fet i que antigament s'identificava amb “*tumulto, ruido, diversió propis d'es ball d'es disfresos*”, costums d'origen pagà i que suposen una expansió natural per al poble que s'alimentava de carn, especialment de porc, abans de la quaresma. Tot i que a l'època de Rullan ja s'havia concedit la butlla papal per poder menjar carn, encara molta gent observava la quaresma amb rigor. Tot i això, es lamenta el prevere que la paraula Carnaval ja només conserva el sentit del costum pagà i ja gairebé no es té en compte el fet que són els darrers dies que hom pot menjar porc abans del temps penitencial.

Diu Rullan que al seu temps es fa difícil comprendre el que significava menjar porc per a una societat en la qual qui no matava porc no en podia menjar ja que no es venia ni guisat ni en embotits. La cultura del porc a les cases era molt comuna, de forma que cada casa alimentava un porc per matar-lo i poder aprofitar tot el que donava l'animal. Alguns més pobres, ens diu, alimentaven el porc i després el venien per satisfer les necessitats que tenien.

Dins aquest món rural era considerat el millor obsequi que es podia fer oferir a una persona que arribava a casa pa amb sobrassada i vi. Era el menjar més exquisit que es podia tenir a les cases i moltes famílies no en podien tenir en tot l'any. Aquest és el sentit cultural que tenen els darrers dies i el carnaval.

Les matances començaven a Sóller després de Nadal i és sorprenent el poc consum de carn de xot o cabra que es feia en aquesta època, comenta el mossèn. D'altra banda com que el consum de carn fresca de porc no era conegut per la gent, les carnisseries tancaven en aquestes dates. Per això l'Ajuntament subvencionava algun carnisser perquè proporcionàs carn fresca pels malalts.

La matança de porc proporcionava la possibilitat de fer olla amb un bocí de “xua” o d'embotit amb arròs, fideus o escudella. La ració de porc que havien posat servia de companatge, bé talment, bé amb pebres o altres verdures. El consum de porc acabava amb la quaresma i la dieta es reduïa a pa i llegums. Els rics, en arribar la quaresma, tancaven el rebost i es proveïen de bacallà, arengades i ous. Els pobres, pa i llegums, especialment faves, després unes sopes escaldades o bullides o bé una escudella d'arròs o fideus i per companatge oli, vinagre i sal i els que podien salaven olives.

Això, diu Rullan, fa comprendre el motiu pel qual es feia tanta festa quan es menjava porc en temps de Carnaval, però en els seu temps, degut a l'abundància de porc en totes les formes i a l'abast de tothom, el terme “darrers dies” ja no té el mateix significat i s'ha reduït a la festa, al trull i els excessos.

Per acabar, conta Rullan que sovint el darrer diumenge els joves l'anaven a passar a Fornalutx on feien ball a la plaça i disfresses.

4. Quaresma

Com ja hem comentat, l'absència de carn s'observava amb molt de rigor en temps antics, cosa que contrastava amb la festa del Carnaval. Famílies riques i pobres tancaven el rebost el primer dia de quaresma i no l'obrien fins dia de Pasqua.

L'alimentació, doncs, es limitava durant aquest període a llegums, arròs, pasta, bacallà i arengades. Els diumenges es permetien menjar ous, llet, brossat o formatge, productes vetats els demés dies.

Hi va haver dos factors que contribuïren a anar relaxant aquest ús estricte del costum: les bulles papals que anaven donant permís per menjar carn i els costums liberals, venguts sobre tot de França i reflectits,

segons el mossèn, a la constitució espanyola, que en un principi varen causar molt d'escàndol i després es varen adoptar de forma més o menys generalitzada.

Com és d'esperar, Rullan comenta l'esplendor de les celebracions religioses d'aquesta època de l'any i comenta que la Pasqua es celebrava a taula segons les possibilitats de cada família.

5. Santa Catalina

Aquesta festa (25 de novembre) es celebrava des de temps immemorial al Port amb una funció religiosa i civil: al matí feien missa i sermó, a la tarda “*diversions marineres*”² (*sic*) o balls. La gent s'escampava pel pinar i allà dinaven en família.

Per anar fins al port, ho feien damunt les bèsties engalanades per l'ocasió: posaven un parament damunt l'animal de manera que feien un replà on hi cabien tres persones, generalment un home i dues dones, aquestes molt ben vestides i enjoiades. Les dones passaven la mà per darrera l'home i s'aferraven al seu cos. Mossèn Rullan calcula més d'un centenar de bèsties que anaven d'aquesta manera cap al pinar del Port.

6. Sant Ramon

La celebració de Sant Ramon de Penyafort (7 de gener) era molt semblant a la de Santa Catalina encara que el ball solia ser més concorregut.

Conta el mossèn, precisament en aquesta festa, una anècdota que va provocar burles i glosades que varen acabar en un “expedient criminal”:

“Sa questió comensá en que á n'és ball hey havia una mare en dues fives que demostravan mes pretenció que ses altres atletes. Dos joves de casa rica per ambromarles cercaren dos pastós joves perque les treguessan á n'és ball. Un sa presentá á sa majó y l'invitá per sortí á ballá, mentres discutian si ballaria ó si no ballaria sa presentá s'altre pastó á treure sa segona y sa mare considerant qu'alló era una burla s'axecá dreta y ab alta veu los digué: - Seis no vuy que balleu en pastós. Aquestes paraules causaren tal moviment que antes d'arribá á la vila ja tot eran cansons de pastós y coses de pastós.”

7. Sant Joan

La festa de Sant Joan (24 de juny), ens comenta Rullan, era la que donava més joc al jovent. La vigília del sant els joves tallaven branques de poll per fer enramades als Joans i Joanes. Aquestes enramades es feien durant la nit i constaven de les branques de poll recollides, canyes i clavells. Mentre uns enramaven, altres joves feien serenates davant les cases de les al·lotes.

Mentrestant, les jovenetes passaven la nit pelant faves, cremant la borra de les carxofes o fonent plom. L'objectiu d'aquestes coses era poder arribar a saber quin home els tenia més afecte i quin ofici tendria l'home amb el qual es casarien: les faves les deixaven amb diferents graus de peladura segons l'amor que els tenien, posaven aquestes faves a sota el llit i a mitja nit, palpant, agafaven una fava a la qual havien posat nom i que significava qui era l'home que les estimava més. Les carxofes tenien la mateixa funció: cremaven la borra d'aquestes verdures i els hi posaven nom, la que havia florit millor era la que corresponia al futur espós. El plom fus es feia servir per saber la professió de futur marit: es fonia el plom i es posava dins aigua, aquest plom formava figures i segons la forma que adoptava, i amb molta imaginació, l'assimilaven a una

² No sabem exactament que vol dir Rullan i Mir amb “diversions marineres”, però potser fa referència a la vida en la taverna d'aquests mariners i pescadors, molt comuna en la vida mediterrània. Beure i cantar cançons (havaneres?) era, en efecte una de les distraccions preferides d'aquestes professions tan dures. Tenim testimoniatges d'aquest costum a diferents indrets de parla catalana com S. Feliu de Guixols.

eina de teixidor, fuster, mariner, etc.

Aquestes cerimònies s'havien de fer abans de sortir el sol, igualment era el moment de tallar-se la coa per tal que els cabells cresquessin més i més forts. Era costum també, abans de missa primera, anar a veure la sortida del sol que, segons la creença popular, sortia ballant o fent moviments a dreta i esquerra:

“Aquesta creència era tan general que sa diu qu'un governadó foresté que tenguerem á Mallorca s'axecá ben dematí contra sa seva costum per haná á veure ballá es sol.”

El dia de Sant Joan era el moment de començar a vestir-se d'estiu i deixar la roba d'hivern, i durant el dia hi havia balls i diversions variades. L'església celebrava la festivitat molt solemnement i la capella del sant estava també enramada amb branques de poll.

8. Sant Pere

La festa d'aquest sant (29 de juny) era, diu Rullan, més religiosa que popular, però de forma semblant que a Sant Joan es feien enramades de polls per obsequiar els Peres i per adornar la capella del sant.

9. Sant Bartomeu

El 24 d'agost es celebrava aquesta festa també més religiosa que popular a causa de les “Quaranta Hores”, pràctica piadosa que, comenta Rullan, es va instaurar a Sóller, on fou un dels primer llocs on es va fer a la pagesia i que fins i tot a Palma encara era poc freqüent. Per aquest motiu venia a Sóller molta gent de ciutat per guanyar les indulgències, i com que no hi havia hospedatge, anaven a casa d'amics i coneguts. De fet, es va començar a anomenar a aquestes persones vingudes de fora “Quaranta-hores”, nom que després es va estendre a qualsevol persona que un solleric allotjava a casa:

“Encare á n'el dia sa troben persones de molta edat qui per dí qu'hant tengut gent esterna diven qu'han tengut corante-hores.”

A la festa de Sant Bartomeu també era costum menjar “*fesols de confit*”, cosa que va fer que també s'anomenàs els que venien a Sóller “*fesolers*”. Comenta Rullan que, quan ell era petit, la vigília del sant, a posta de sol, anaven els al·lots al Convent per veure arribar bèsties ensellades amb la gent que venia de fora a la funció i els els cridaven: “*Coranta-hores fasols!*”.

10. Els Àngels

El 2 d'agost anava molta gent a guanyar el jubileu per la festivitat de la Mare de Déu dels Àngels: els pares acompanyant els fills i les mares les seves filles, cosa que donava molta feina als clergues i als frares: a les 4 del matí els frares del convent ja eren al confessorari, conta el prevere.

El jubileu començava la vigília de la festa i seguia tot el dia següent fins a la posta de sol. L'ofici era molt solemne i solia venir un predicador conegut i després de l'ofici els frares servien una ració de fideus i carn als assistents (de vegades més de cent, segons explica Rullan). Fins i tot venia gent d'altres pobles a guanyar el jubileu i a menjar aquest dia.

El jubileu d'aquesta jornada feia que hi hagués molt de moviment a Sóller, ja que es tractava d'un jubileu *toties quoties*, expressió del dret canònic que significa “tant sovint com es presenta l'ocasió”, “tant sovint com sigui necessari”, és a dir que cada vegada que es fa es guanya el jubileu, per la qual cosa tothom volia accedir-hi. A principis del s. XIX aquesta festa s'havia fet tant popular que a Sóller el fet d'anar a guanyar el jubileu es deia “*anar als Àngels*”.

Mossèn Rullan ens descriu l'aspecte que tenia el camí fins el convent de la següent manera:

“Desde can Puig-de-ros fins á sa creu antes de fé sa carretera no hi havia cap casa. Es camí era molt estret, en dificultat porian passá dues bisties juntes. Ses parets eran molt altes á una y altre part y com es pis estava anpedrat, es bestia hey produia un'especi d'eco en ses ferradures ets horts de taronjés qu'hi havia á cada part mesclavan ses rames y formavan un'especi de toldo que mirat desde can Puig de Ros formava un cuadro hermosissim tenint per terma sa creu y es portal de l'iglesia.”

Prop de la creu, el primer forner que hi hagué a Sóller posà una taula amb coques, ensaïmades i pastes i a devora s'hi varen posar altres que venien ametlles novelles torrades. Es va anar fent costum que les mares regalessin una ensaïmada als seus fills en sortir del jubileu, de tal manera que no bastava amb la producció pròpia i s'havien de dur ensaïmades de ciutat. Conta Rullan que als pocs anys ja hi havia més d'una dotzena de taules amb grans caramulls d'ensaïmades. Com que, a més, feia sol, aquestes taules posaren uns tendals i així va anar constituint-se un autèntic mercat que començava el matí i es perllongava fins la posta de sol.

Les dones anaven el capvespre al jubileu i per aquest motiu es vestien de forma molt elegant, cosa que es recull en aquesta glossa:

*“Xali Estofy Agró
Y Musolina de llana;
A Sólle ja s'endiana
La duen p'es rentadó. (per escurá)”*

Les dones portaven un volant de roba molt fina brodat i juntament amb la gran varietat de colors dels vestits, feia un autèntic espectacle, de manera que les dones es reunien al portal de les cases d'amigues o conegudes per veure qui passava.

Després dels actes religiosos, compraven les ensaïmades i anaven a la font de “s'olla” o a la font “des frares”, es doblegaven el vestit per no embrutar-lo i mostraven les faldetes brodades i amb puntes, i mentrestant menjaven ensaïmades, bevien aigua i feien petar la xerrada. Després aquest costum es traslladà a les cases particulars i això s'anomena “fer els Àngels”, costum que es completà amb el fet que els enamorats compraven ensaïmades “de duro” per les seves estimades i estimats.

En temps de Rullan aquest costum ja anava desapareixent per l'existència de cafès on es mengen ensaïmades i, si es celebrava la festa dels Àngels, era entre la gent més major i dins ca seva. Tot el moviment del carrer tan pintoresc i colorit ja havia desaparegut.

11. Annexos

Supersticions

Segons Rullan, a Sóller eren molt conegudes les bruixes, aparicions, pors i diables “boyets”: les bruixes eren les dones velles malcarades, diu el mossèn, mal vestides i de vegades molt polissones que donaven mals i els curaven a costa d'alguns doblers de les persones “tontes” que les volien escoltar.

Les aparicions fan referència, diu, al fet que el pare o la mare d'alguna al·lota se li apareixia en forma d'un gran pes que sentia al damunt. Llavors l'al·lota cridava demnanat auxili.

Sembla que als anys setanta del s. XIX es va donar un cas a Sóller d'una al·lota que de forma anticipada sabia que sa mare se li apareixeria un dia al convent, un altre al cementiri. Això va ser a l'estiu i al migdia, i ironitza Rullan dient que les que seguien l'al·lota suaven “a tanta gota” per anar a veure el miracle.

Les pors eren més bé una burla: un home els vespres lligava un llençol al cap d'una canya gruixada i s'hi posava dedins, llavors anava alçant i baixant el llençol. Altres vegades feien arrossegar cadenes per terra i sovint aprofitaven dies de tempesta i vent. La padrina de Rullan testimonia que aquestes “pors” sortien de can Xamena, al carrer nou, casa que en temps de Rullan ocupava mestre Pastor. Era una casa desocupada fins aleshores i els nins, entre ells el propi Rullan, se la miraven de lluny i no s'atrevien a entrar-hi. Deien

que els vespres es sentien renous de cadenes. El mateix passava a la casa de can Mayolet del carrer de Sa Lluna, que tenia les parets esbucades fins damunt es portal (aquesta casa la va comprar mestre Antoni Sivella).

Els diables “*boyets*” eren dimonis que treballaven els vespres i de dia desapareixien i tot quedava com era abans. Aquests sortien de can Mayolet, i de nit feien la casa nova, al dia següent, però, ja tornava a ser el mateix. Però els diables principals treballaven a la tafona de can Bordils mentre s’hi feia l’oli. La tafona funcionava tota la nit i al dia següent tot estava com abans. Rullan ens diu que la seva padrina contava una història del seu temps:

“un tafoné s’axecá ben dematí per encendre sa fornal de sa caldera y trobá devant ella un diable boyet qui dormia, li pega cosa y en so gemech que va fé comparegueran una multitud de diables boyets y li daran tal pallissa que casi el dexaren per mort”

El nom de diables “*boyets*” es va donar també als al·lots inquietos i malcriats que recorden aquests dimonis que no aturen mai.

El capítol de supersticions acaba amb una referència al racó de Can Vives on els dies de tempesta es sentien xisclar les ànimes del Purgatori, els parents dels quals no havien complert la seva voluntat expressada en testament.

Costums funeraris

En aquest capítol Rullan ens descriu un aspecte de la vida del Sóller del s. XIX que afecta a la vida quotidiana i a les relacions veïnals dels sollerics. Es tracta de tot el que fa referència a la mort i els costums que es seguien en aquest àmbit. Pot semblar estrany incloure aquest capítol en el cicle festiu de l’any, però com que afecta als costums i, en certa manera, als ritus quotidians, ens ha semblat oportú explicar el que ens conta Rullan i Mir.

La solidaritat entre veïns es demostrava des del mateix moment d’assabentar-se de la gravetat de la malaltia d’un altre veí: parents i amics s’interessen cada dia per l’estat de la persona en qüestió. El punt d’inflexió era el moment en que el metge o el sacerdot aconsellaven l’extremaució, cosa que provocava que amics i parents es presentessin a casa del malalt i s’oferissin per qualsevol cosa que fos menester. Rullan diu que els que hi anaven felicitaven el malalt per haver rebut el sagrament i després de sopar anaven per fer companyia a la família.

En aquesta vetlla que es perllongava fins altes hores de la nit, la família treia una botella d’aiguardent que s’anaven passant i bevien tots de la mateixa botella. Algunes famílies, diu Rullan, ja tenien a casa una botella per aquestes ocasions amb el coll ben estret per tal que no beguessin massa a cada glop. Si no moria el malalat partien a mitja nit i quedaven alguns de guàrdia per si moria i s’havien de donar avisos.

Un cop mort, el vestien amb la seva roba, el posaven en terra, treien la màrrega i el tornaven posar al llit fins que arribàs la caixa. La màrrega se l’enduien fermada, li passaven una barra i la portaven al fossaret on buidaven la palla i li pegaven foc, després tornaven a fermar la tela de la màrrega i la portaven a la casa del difunt.

Un cop el mort a la caixa, tots es rentaven les mans amb vinagre i amb aigua calenta, bevien un glop, donaven el “*qu’el vejem al sel*”, o sigui el condol, i anaven a avisar els coneguts de l’hora del funeral o del soterrament.

Abans que la gent comparegués a la casa del difunt, es preparava a una casa veïnada una taula amb una botella de resolf i una d’aiguardent i un plat amb uns tassons petits. Des de la casa del difunt arrancava la comitiva quan es sentia el toc de campanes; els homes anaven davant vestits amb una capa que els arribava als peus i el cap cobert amb un capell d’ala ampla. Anaven en files de 4, 5 o 6 i qui no tenia capa la manlevava (o no assistia al funeral). Davall la capa portaven una “xamarra”: un jec que arribava als genolls.

Després dels homes anava el clero amb creu alçada, després el mort sense coberta i les dones vestides de negre i amb manta.

Ja a l'esglèsia posaven el mort damunt una taula envoltat de quatre cirials i es cantava la missa de difunts, els assistents mentrestant resaven el rosari amb veu baixa. En sortir de l'ofici, el sacerdot es posava al portal i donava a besar l'estola negra.

Després de la funció, anaven cap a casa i feien el condol presidit per ploradors i ploradores que es llogaven per l'ocasió. Aquestos ploradors i ploradores eren coneguts per les ocurrències que tenien. Conta Rullan que una d'aquestes ploradores es va llogar per tres almuts de faves, però no havia posat per condició si serien "cuitores" (bones de coure) o no i anava tot el camí cap a la casa del difunt dient: "*Adiós germaneta meva y jo qui plor y no se si ses faves seran cuitores ó mal cuitores!*".

Rullan encara recorda que, quan era al·lot, en arribar a la casa del difunt es posaven en fila els parents i la gent els donava el condol (els donava el "*que el vejem al cel*") i després anaven a una casa veïna a fer un glop del que vulguessin. Recorda el mossèn que a ca seva un funeral va costar un cop nou lliures d'aiguardent, que venien a ser uns sis duros de l'època en que ell escriu aquestes pàgines.

Sembla ser que aquests ploradors ocupaven un lloc especial dins l'esglèsia, però, comenta Rullan, a Palma varen ser substituïts per sacerdots que seien a l'altar major amb ciris encesos i que també s'anomenaven "ploradors".

Després de la funció, els homes que anaven amb la capa se la treien i baixaven el cadàver amb cordes al vas que solia ser d'una confraria a la qual pertanyia el difunt, si no en tenien, anaven a un vas comú. En el moment que es va prohibir l'enterrament en els temples i es traslladà al cementiri local, es feia el mateix, només que agafaven el cadàver i el portaven al cementiri sense cap acompanyament. Més endavant es va prohibir dur el cadàver a l'esglèsia i es duia directament al cementiri amb fanalets encesos i amb la consabuda botella d'aiguardent per donar a beure als acompanyants.

Com que no hi havia diposit, l'enterraven tot d'una els mateixos que l'havien dut i bevien un glop d'aiguardent donant un "*qu'el vejem al cel*", tornaven la caixa a la parròquia (al costat del portal major hi havia un lloc per deixar-la), anaven a la casa del difunt, donaven el "*pèsame*", bevien i s'acomiadaven.

Més tard els sacerdots acompanyaven el cadàver al cementiri amb un ciri, després amb creu alçada i els acompanyants amb ciri. Finalment aparegué el servei de cotxes fúnebres.

Un cop oberta la carretera de Palma, es va anar abandonant l'ús de la capa i també del capell, al ritme que s'anava perdent la moda de vestir a l'ample.

Finalment el mossèn es queixa que a la seva època la gent ja no va als oficis fúnebres, sinó que espera la comitiva o espera que surti la família en algun portal proper a la casa del difunt. Diu Rullan que ja no van a resar pel difunt sinó simplement a donar el condol, cosa que va provocar que hi hagués molta gent, perquè així s'estalviaven una altra visita. Rullan també ens conta que ell mateix va aconseguir que els cotxes fúnebres fossin un servei per tothom, també pels pobres, i que aquest servei el pagassin els rics. I acaba dient: "*S'idea es original meva.*"

Les fites per anar a Palma dels traginers sollerics

*Antoni Quetglas Cifre i
Antoni Reynés Trias*

Resum

La professió de traginer fou una de les més importants dins l'economia sollerica fins a finals del segle XIX. La pròpia orografia de la Vall dificultava el transport de persones i mercaderies i feia necessària l'existència d'aquest gremi. L'obertura de la carretera del Coll de Sóller i la introducció de carro foren dos factors que lentament feren desaparèixer aquest ofici.

En la nostra comunicació pretenem, a través de dos escrits inèdits de Mn. Josep Rullan i Mir, fer una aportació al coneixement dels traginers sollerics i les fites que aquests tenien per situar els incidents que es produïen durant els viatges.

1. Introducció

La situació geogràfica de Sóller, enclavat en una vall en el cor de la Serra de Tramuntana, ha marcat la seva evolució històrica, social, lingüística, econòmica i cultural. El seu relatiu aïllament amb les altres viles de Mallorca, a causa de la orografia, generà la necessitat de crear un extensa xarxa de camins, senders, passos i tiranys, per la comunicació i l'intercanvi comercial i que just tardanament es substituïren per carreteres i camins de carro.

Aquesta circumstància explica que l'ofici de traginer, un dels més antics i arrelats de l'illa es mantingués durant més temps que a altres indrets, dedicat al transport de mercaderies i de persones amb les seves bísties. Tot i la importància històrica de l'ofici a l'economia mallorquina, se n'ha escrit poc i les dades documentals són reduïdes, malgrat que va subsistir de manera residual fins al segle XX. Tot i aquesta circumstància, a l'arxiu particular de l'historiador solleric Mn. Josep Rullan i Mir (que es troba, en còpia digital, a l'Arxiu Municipal de Sóller)¹ es localitzen dos manuscrits que en parlen. El primer fa referència als sollerics que treballaven amb els animals de bast i l'altre a les fites o marques que utilitzaven per informar –si era necessari– de les incidències que es produïen en el camí de Ciutat. També en el mateix arxiu es troben les Matrícules Industrials que ajuden a donar llum sobre el tema.

A través del contrast entre aquests documents i altra documentació i bibliografia localitzada, aquest article intenta identificar les fites que utilitzaven els traginers sollerics en el seu viatge fins a Palma i exposar la seva situació entre els primers decennis del segle XIX i la seva decadència, i quasi desaparició a mitjans del mateix segle.

2. Els traginers sollerics a mitjans del segle XIX

Diu el Diccionari Alcover-Moll que un traginer és un *«home que tragina, que es dedica al transport de mercaderies, mobles, etc., d'un lloc a un altre, sia amb carro, sia a esquena de bístia»*. Aquests darrers, els

¹ Cedit per Lourdes Colom

que treballaven acompanyats dels animals de bast, tengueren un paper destacat a la vila, ja que per les seves mans passava gran part del comerç amb Ciutat i les viles del Pla. De la seva importància ens dóna idea que segons Joan Binimelis cap a finals del segle XVI hi hagués a la vall set-cents quaranta animals de carrega, quaranta dels quals eren egües i cavalls, quatre-cents mules i matxos (muls) i tres-cents ases, que el Cardenal Despuig elegís la seva figura per il·lustrar la vinyeta de Sóller en el mapa del 1785, o que un representant d'aquest ofici fos l'encarregat de defensar al seu poble de les burles d'un religiós, a la rondalla «*Un solleric i un frare*», recollida per mossèn Alcover.

Quan el 1787 el solleric Miquel Frontera de Puigderrós, inspector de camins, proposà construir un nou vial en el coll de Sóller, estimà que en el municipi hi havia quatre-cents vint-i-nou muls i cent trenta-dos ases, però l'Ajuntament, contrari al projecte, reduí aquesta xifra a una cinquena part, dels quals seixanta muls i vint ases es destinaven al transport de mercaderies. D'aquests vuitanta, trenta-quatre transportaven oli i tornaven amb blat, deu duïen vi, i els altres traïen fruites i hortalissa.

Pareix però que ambdues declaracions eren esbiaixades, ja que una vegada superada la polèmica, Rullan i Mir estimà en tres-cents el nombre d'animals de bast que hi havia abans de la construcció de la carretera, cent dels quals estaven destinats a les necessitats dels seus propietaris i no sortien de la vall, una cinquantena es dedicaven al transport de pedra, calç, terra, etc. i cent cinquanta donaven servei als traïners. Aquests treballaven amb muls i ases i amb més d'un animal cada un, i d'acord amb aquest fet el mossèn parla del «parell» dels traïners i assenyala que cavalls, egos, mules i someres amb prou feines eren coneguts a la vall.

També segons el mateix autor, els que exercien aquest ofici a la vall es dividien en dos grans grups, els d'oli i els de garrot, una estructura que coincidia amb l'antiga organització gremial, hereva dels antics oficis i col·legis, i desapareguda definitivament el 1836, encara que els gremis de traïners s'havien abolit abans. Aquesta tenia el seu reflex a Ciutat en dues confraries, d'afiliació obligada, que oferien mútua protecció als seus associats, una de les quals, la dels traïners de garrot celebrava la seva festa el 13 de juny a la desapareguda església de Sant Antoni de Pàdua, el seu patró, situada al costat de la porta de Sant Antoni, a la que donava nom. Una organització similar existia a Manacor i probablement a Sóller, ja que el 1717 la confraria de Sant Antoni s'encarregava del manteniment de camins, i el sant tenia una capella en el Convent Vell situat a la vora del camí de Ciutat, des de la seva fundació al segle xv.

En el municipi els que portaven exclusivament oli constituïen el grup més sortat. Tenien els animals més poderosos que transportaven una somada (càrrega) consistent en dos odres de couro de 49,50 litres (tres mesures) cada un.

Solien servir als propietaris, dels que rebien com a pagament el valor del transport i una mesura plena, als que calia afegir el que poguessin espipellar, o això es malpensava la gent, d'aquí la dita popular «*qui oli maneja es dits se n'unta*».

Arribats a Ciutat, i d'acord amb una ordenança del 1787, els traïners tenien l'obligació de portar l'animal amb picarol i els estava prohibit dur les bèsties corrent, sots pena de vint sous. Aquesta darrera circumstància devia ser un problema recurrent i ja apareixia en el «Libre del Mostassaf» del 1468, en el qual s'especifica que en cas de no poder pagar la multa, l'infractor havia de passar vint dies «amb ferros» a la presó reial.

La seva mercaderia s'havia de deixar obligatòriament en el banc de s'Oli, situat a la parròquia de Santa Eulàlia, on hi havia una porxada amb quatre aiguavessos i pedrissos, on els mesuradors d'oli preniën mostres amb escudelles, les restes de les quals s'havien d'utilitzar a la llanterna del far de Porto Pi, d'acord amb una disposició de Pere el Cerimoniós del 1369. Posteriorment l'oli era distribuït pels traïners d'oli de Ciutat entre les botigues i els particulars. Cal assenyalar però que aquesta instal·lació just existí entre el 1496, quan el control es traslladà des de sa Quartera, i la dècada del 1860, quan s'enderrocà.

De tornada a la vall els traïners recollien altres gèneres o encàrrecs. Solien anar a peu i en el coll de l'animal posaven un «*coure*», una campaneta d'aram o bronze penjada amb una corretja, el so de la qual, quan

es reunien en gran nombre per fer el camí, servia per foragitar als lladres..

*En sentir coure que ve,
si dorm, ja estic desxondida:
ses claus de la meua vida
les vaig dar a un traginer.²*

També es deia així una peça de coure de forma rectangular, de 50 per 20 centímetres, doblegada per la meitat, adornada amb dibuixos i amb la creu de Tau o de Sant Antoni Abad, patró dels animals, també dibuixada o gravada a cada costat. Anava subjecte amb corretges o cordes trençades al coll de l'animal i duia a la part del mig una campana o un picarol. Era utilitzada per les col·lectes o com avís en temps de pesta.³ Aquesta campaneta no era emperò l'única mesura de seguretat i durant segles se'ls permeté portar armes, ja la inseguretat dels camins fou una constant durant segles i els convertia en víctimes propiciatòries en temps convulsos, com passà el 1451 durant les Germanies, en que una colla capitanejada per Antoni Pellicer i Julià Burguera s'apostaren devora Alfàbia per confiscar la fruita que transportaven a Ciutat.⁴

Altres perills eren els relacionats amb els despreniments de roques, que el 1785 i el 1810 causaren la mort d'alguns traginers. D'aquest darrer any la crònica diu que els penyals mataren dos matxos i que el traginer «*quedó hecho tortilla*», encara que Joaquím Maria Bover descriu un accident similar, que situa l'any 1808, en el qual el cadàver quedà tant desfigurat que tan sols es va poder identificar pel les seves bísties.

El capellà Busquera explica que el nom «*traginer de garrots*» provenia dels tres o quatre garrots d'engarroitar que portaven, unes peces de fusta corbades que utilitzaven per donar voltes a les cordes i estrènyer el viatge quan aquest es descomponia, una feina imprescindible amb determinades càrregues, com observà H.A Pagenstecher quan descriví al seu pas per Sóller el 1865 el transport dels seu equipatge. Comentà que era precís posar tota l'atenció i cura per equilibrar el pes «*(...) y no hay que cansarse en irlo arreglando de cuando en cuando, sacando é igualando*».

Aquesta versió que coincideix també amb el Diccionari Alcover-Moll, quan defineix «traginar de garrot» com «traginar a esquena de bístia, o en carro, fermant la carrega amb corda garrotera» i el «traginer de garrot», com «el que traginava amb aquest procediment».

*Es traginers de garrot
A cada taverna beuen
i arriben que sols no veuen
es viatge si va tort.⁵*

Tot i això, el prevere afegí que despectivament es deia que aquest nom els venia del bastó que duïen a la mà, generalment d'ullastre, amb el qual colpejaven als animals que es negaven a caminar, per cansament o falta de forces. Una interpretació que per altra part és la que proporcionen altres autors i que sembla també plausible.

Aquest ús de la verga a vegades es convertia en abús, un fet que motivà una editorial de *El Correo de Mallorca* de Ciutat, del 14 de maig de 1863, en la que l'autor, escandalitzat per la pallissa d'un traginer al seu animal s'interrogava si l'home tenia dret a fer de la vida dels animals un prolongat suplici. Tanmateix aquest comportament no devia ser generalitzat i el ja esmentat Pagenstecher, assenyala que un dels traginers que l'acompanya a Lluc, de nom Toni, estava abstret amb les seves bísties, que constituïen la seva fortuna.

Els traginers podien dur passatgers, als que cobraven tres o quatre pessetes pel viatge d'anada i tornada

2 GINARD BAUZÀ, Rafel, *Cançoner popular de Mallorca*, IV vol., Palma, Editorial Moll, 1966-1975.

3 GARCÉS, Bartolomé: "Una vieja pieza curiosa: "El Coure", *Boletín de la Sociedad Arqueologica Luliana*, abril 1944.

4 QUADRADO, José María: *Forenses y Ciudadanos. Historia de las disensiones civiles de Mallorca en el siglo XVI*, Palma de Mallorca, Tipo-litografía de Amengual y Muntaner, 1895.

5 Cançó popular. Diccionari Alcover-Moll

amb ase, i cinc si era amb mula. Per aquest motiu procuraven tenir un bon ensellament, encara que els més pobres no tenien prou recursos per comprar les pells necessàries, una diferència que també es veia reflectida en el menjar, ja que els menys sortats econòmicament donaven càrritx i garroves als animals i els més acomodats els afegien faves, a vegades mesclades amb palla.

Sobre l'ensellament i la disposició del carregament de les mules es compta també amb la descripció de Pagenstecher, que parla del bast sobre el qual se situa l'albardà, una mena de sella embotida de llana i palla i coberta de pell, i les beaces en les que hi anaven unes canastres com les utilitzades pel transport de les taronges i en les que posaven els queviures, les maletes, la roba, etc. La resta anava coberta amb un parell de pells de cabra, subjectes amb una cordeta i que servien també per a protegir a l'animal de la pluja i el sol. Un farciment de palla a la part superior de les canastres servia de seient, que en paraules de l'autor, per l'elevació, l'amplària i l'oscil·lació pareixia més l'aparell d'un dromedari que no una sella de muntar. Les mercaderies que sortien de Sóller i que es portaven a Ciutat i als pobles des Pla eren principalment fruites i verdures, però també roba i altres productes.

*De dins Sóller vaix partí
Amb s'arrièl carregat
De roba determinat
De fé plassa a Santanyí
(...)⁶*

De tornada duien vi, gra i llegums i qualsevol tipus d'encàrrec, encara que sovint tornaven de buit, d'aquí venia la dita que els que tenien ase solien estar molt magres.

Era habitual fer tres viatges per setmana i descansar els diumenges. Sortien de Sóller entre les vuit i les nou del vespre, de manera que el carrer Nou pareixia una festa amb les famílies assegudes al portal per veure passar el bestiar carregat de fruita, pebres i tomàtigues, encistellats amb murta.

Cap a l'alba arribaven al pont Gros i era habitual fer una aturada a l'hostal del mateix nom situat un poc més enllà, on els passatgers i els negociants podien menjar un plat d'escudella, ous i sobrassada al migdia. Aprofitaven per recuperar les forces entorn d'una taula molt llarga amb el *cortó* de vi que els posava la madona i el pa i el companatge de formatge o porc que duien a la taleca, i si no en portaven podien comprar un platet d'olives verdes per un o dos doblers. Alimentaven també a les bèsties amb una manada de càrritx o els compraven faves o garroves.

L'Arxiduc conta que aquests establiments eren generalment cases baixes allargades, sovint amb un rellotge de sol i un porxo sostingut per pilars quadrats o columnes de marès rodones, amb una menjadora pels animals al llarg de la paret i estables al darrera. A la part de davant se situava l'habitatge de la família que el portava i l'entrada on es venia vi, taules amb tovalles bastes i cadires baixes, on els traginers prenién el seu apet esquifit. Després de descansar i de tractar amb els comerciants, si era el cas, es tornaven a posar en marxa per arribar a temps per despatxar les feines.

*El traginer passa.
Portant la beassa,
la somera, lassa,⁷
se'n va capejant.⁸*

En acabat de mercadejar, si havien finalitzat les tasques, i ja al migdia, empenien el camí de retorn, però si

6 MARQUÈS Y ORTEGAS, Sebastià: Literatura Popular Mallorquina 3: Gloses d'en Sebastià Marquès y Ortigas "de Sa Portella", Sóller, Imp. La Sinceridad, 1900.

7 Lassa: cansada, fatigada

8 RAMIS D'AYREFFLOR, Joan: *L'hostal, Balears*, 10-06-1918

no, el seu punt de trobada era Can Lluís, on podien dinar, un establiment que Rullan i Mir identifica com la «*posada general des sollerichs ahont no faltava may escudella de mongetes blanques, col y carabassa*».

L'establiment estava situat vora el Banc de s'Oli, un indret on els traginers tenien l'opció de romandre damunt l'ensellament o en un llit de post i bancs amb màrrega, una tela farcida de palla que els servia de matalàs. En aquest lloc s'esmentava en alguns documents del segle XIX l'Hostal de Sòller, o l'Hostal Gran de Sòller, que en el «*Manzanario*» del 1797⁹ s'anomenava «*Mesón de Sòller*», ubicat a la illeta 106, en el carrer Santo Espiritu, cantó amb la plaça Palou i Coll, que ara es torna a dir el Banc de s'Oli. Un establiment on cap al 1857, amb la carretera ja transitable, s'expedien els bitllets del carruatge que feia el trajecte de la vall, en la que cabien deu persones amb mitja arrova (5,200 kg) d'equipatge cada un i que sortia a les dues del capvespre de Ciutat i a les quatre de la matinada de la plaça de Sòller, després de recollir el paperet necessari a la casa d'Agustí Pomar.

No cal dir que els que treballaven fent viatges amunt i avall arribaven a ser molts forts de cama, més encara quan segons el prevere era habitual no romandre a Ciutat per manca de comoditats dels hostals, encara que també podem pensar que tractaven d'estalviar-se la despesa.

La proliferació de marxandors o venedors ambulants, que cercaven a la vall els seus parroquians, dels que portaven gènere o cartes, els va causar molts de perjudicis, agreujats pel fet que no es quedaven mai sense bagatge, ja que si no n'hi havia se'n duïen articles per les seves tendes.

Tanmateix l'autèntic punt d'inflexió de l'ofici fou l'obertura de la carretera del Coll de Sòller el 1847. Aquest any i segons la *Matrícula Industrial*, hi havia vint-i-tres traginers: Amador Canals, Antoni Gamundí, Antoni Joan Morell, Antoni Pastor, Antoni Rullan –*Coixí*–, Bartomeu Rullan –*Pauló*–, Bernat Aguiló, Cayetano Forteza, Cayetano Pomar –*Major*–, Cayetano Pomar –*Menor*–, Francesc Pomar –*de Miquel*–, Guillem Morell –*Niu*–, Jaume Mayol, Jaume Escarxell, Joan Baptista Forteza, Joan Marqués –*Pinoi*–, Joan Mayol –*Bosch*–, Joaquim Forteza, Miquel Coll –*Traginer*–, Miquel Forteza –*de Francesc*–, Miquel Pomar –*de Cayetano*–, Pere Antoni Alcover, Pere Mayol –*Bosch*– i Rafel Aguiló. Tot ells s'hagueren d'enfrontar a la nova situació i els que tenien més recursos es convertiren ràpidament en carreters, sense per això deixar de fer viatges amb bast.

El 1850 estaven matriculats dotze carreters i desset traginers, però el tràfic amb animals de bast per la carretera de Ciutat es veié ràpidament reduït i a cavall entre els anys 1856 i 1857 s'estimà que diàriament hi passaven cinquanta animals amb passatgers i mercaderies, quatre diligències i carruatges de viatgers, i noranta-sis carros.

El 1860 es dedicaven al transport amb carro quaranta-quatre persones i el nombre de traginers amb «cavalleria major» s'havia reduït a sis. Finalment el 1868 els traginers desaparegueren com a tals a la l'esmentada «matrícula».

Tot i això la feina amb bísties de bast no s'esvaí fins molt més tard. Fou imprescindible per al comerç amb Deià fins que s'inaugurà la carretera el 1886¹⁰ i l'Arxiduc remarcà el 1884 l'existència de traginers a Sòller, Alaró i Pollença, que amb els seus animals transportaven tota casta de bens pels camins de muntanya, però també anuncià el seu final, per mor de la gran quantitat de carreteres que s'estaven fent.

Tampoc fou així. A final de segle, possessions de la vall com Bàltx d'Avall, d'Amunt i d'Enmig, Moncaire o Monnàber estaven connectades amb la vila per camins de carro, però durant molts d'anys com molts dels olivars, garrigues i alzinars, o les valls de Cúber i d'Almallutx, Tuent o sa Calobra, continuaren sent accessibles tan sols per viaranys de ferradura.

Andreu Arbona *Caixal* descriu com a començament del segle XX els pelegrins es dirigien a Lluç amb bísties portades pels traginers i encara el 2014 Andreu Oliver entrevistà a Toni Forteza Florit –*Teixó*– que treballà com a traginer, primer amb un ase i després amb muls, que indica com en temps seu quedaven 10 o 12 traginers que bastejaven, però la major part també tenien carretó.

9 LLULL, Anselm: "Manzanario de Palma. 1797-183...", Boletín de la Sociedad Arqueologica Luliana, Juliol, 1902.

10 RULLAN I MIR, José: *Guía de Sòller*, Sòller, Imprenta La Sinceridad, 1898.

AMS. Matricules Industrials i de Comerç 1845-1863. Sign: 3925-3926

Any	Traginers ¹⁰
1845	18
1846	40
1847	16
1848	20
1849	17
1850	17
1851	13
1852	13
1853	11

1854	11
1855	11
1856	10
1857	8
1858	6
1859	6
1860	6
1861	5
1862	6
1863	3

3. Del camí vell de Ciutat a la carretera nova

Els camins que servien per a comunicar el nucli urbà amb les entitats de població menors de la vall i unir finques i possessions tenien el pis de terra quan el traçat era planenc, però s'empedraven tot d'una que els rost augmentava. Aquests senders només eren aptes per les bèsties i les persones i solament a finals del segle XVIII, el camí que una Sóller amb el Port i una part del que conduïa al poble de Fornalutx eren aptes pel trànsit dels carros.¹¹

D'altra banda hi havia una extensa xarxa viària que unia la localitat amb la resta de Mallorca, en la qual destacava el camí de Ciutat, com es coneixia el que enllaçava Sóller i Palma a través del Coll de Sóller.

Està documentat en el Llibre del Repartiment (s. XIII) i per tant existia per tant en època musulmana, encara que és lògic pensar que tenia un origen encara més antic. Malgrat això amb el temps el seu traçat va sofrir algunes variacions, depenent de les adversitats provocades pel les torrentades, les esclavissades o gràcies a les millores tècniques; de fet sofrí modificacions importants durant el segle XVIII a les garrigues de Biniforani,¹² a causa dels desperfectes ocasionats per un temporal.

El camí arrancava des del nucli de Sóller i travessant el Pont Vell, passava pels actuals carrer de Bauzà, Rectoria, Volta Piquera, Bisbe Nadal i Isabel II, i quan s'arribava a l'actual Convent dels franciscans voltava cap a can Repic Vell. Des d'aquest punt s'enfilava pels costers dels pujol d'en Banya i a partir de l'actual entrada del Tunel (Pont d'en Valls) el camí descrivia un gran nombre de revolts fins a assolit el punt més alt del Coll de Sóller.

Sobre les seves característiques Mn. Rullan i Mir va escriure l'any 1906: «*Es camí de ciutat era escabrosíssim y queda encara una porció molt notable de puestos que demostran sa gran pendent que tenia. Tot esta ampedegat y si no fos estat així ses aigos l'haurian fet intransitable y ses bisties no aurian pogut devallá sa coste*».¹³

El sistema de finançament del seu manteniment varià amb el temps, però solia recaure sobre les arqués municipals, encara que una de les primeres referències documentals parlen de les deixes per a mantenir el camí de Sóller a la Ciutat de Mallorca que preveuen pel moment del seu traspàs Pere Domenge, de

11 PÉREZ PASTOR, Plàcid: "La introducció del carro de rodes a la vila mallorquina de Sóller: impacte i conseqüències (1847-1914)", a *Poblament, territori i història rural. VI Congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009, pàg. 525

12 El 23 de setembre de 1750 es va reunir el consell per tractar el següent tema: «...lo para que se ha fet ajunclar a Vs. Ms. es que no ignoren que la aygua se experimenta en dias passats desrotá una porcio del Cami qui de la pnt Vila va a la Ciutat de Palma dins al predio de Biniforani de Dn. Remon de Cavallaria el que mirat per differentes Mestres diuen y declaren que es per imposible tornarse fabricar dita porcio del Cami en lo puesto ahont antes estave fabricat a cause de no poderse fer fort y en menos corrent de aygua de la que se esperimentá tornaría altre vegade descompondre al mateix per lo que es mon vot i perer que un de nosaltres pas a la Ciutat de Palma para veurer al dit Señor Dn. Remon de Cavallaria si nos donaria al permís de fabricar nou camí per dins la garriga del Predio de Biniforani...» AMS. Actes Ajuntament 1747-1763. Sign: 17

13 RULLAN I MIR, Josep: *Miscelánea histórica*, mèdiu, 1906-1907, sense paginar.

Les fites dels Traginers

Fornalutx i Bartomeu Pellicer, el 1290 i el 1292, respectivament.¹⁴

Les propostes de construir una nova carretera es feren especialment intenses a partir del segle XVII, i encara que el 1785 el tram entre Palma i Alfàbia¹⁵ ja era de carro, la part del coll de Sóller no va sofrir modificacions importants fins el segle XIX, quan l'auge comercial de Sóller i la influència liberal del Bisbe Nadal, propiciaren un clima favorable per emprendre les millores.

L'any 1833, les autoritats illenques juntament amb les municipals decidiren la construcció d'un nou camí entre Ciutat i el Port de Sóller apte pel trànsit de carruatges.

El projecte de construcció fou aprovat per R. O. de 10 d'agost de 1833 i redactat per l'enginyer Joan Ensenyat.¹⁶ Per tal de dur a terme les obres es constituí una *Junta de Caminos y Puertos* formada pel batle i sis persones elegides entre els màxims contribuents.¹⁷

Entre altres mesures les autoritats illenques, sol·licitaren al govern de Madrid, la destinació de 150 presoners –pro-

vinents de Barcelona i València- per a treballar-hi, i la majoria de propietaris de finques afectades del tram entre el pont d'en Valls i Sóller cediren gratuïtament els terrenys necessaris.

L'obra va topiar amb moltes dificultats tècniques a causa de l'orografia del Coll, a les que se sumaren els canvis polítics, l'oposició frontal dels traginers sollerics que veien perillar el seu mode de subsistència i de les dificultats per obtenir els fons necessaris. Com a resultat l'entrada del primer carruatge a la localitat es perllongà fins a l'any 1847,¹⁸ i en dècades posteriors continuaren les obres de millora i condicionament d'alguns trams, com el comprés entre la sortida de Palma i el pont Gros, el situat entre el pont d'en Valls i la vila, i el que d'aquesta va al Port de Sóller. Finalment les obres es donaren totalment per finalitzades el 1895.

14 REYNÉS TRIAS, Antoni: "Els camins de ferradura de la Vall de Sóller" a *II Jornades d'Estudis Locals a Sóller*, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2008, pàg. 21

15 Despuig, Mapa de Mallorca

16 Aquesta nova via de comunicació havia de rebre el nom de *Real Camino de Fernando Séptimo*, així com també s'havia de col·locar una placa en honor del rei, però cap de les dues propostes s'arribà a executar. PÉREZ PASTOR: *La introducció del carro...*, pàg. 526

17 Aquestes membres foren Joan Castañer Aulet –batle- i Antoni Frontera, Pere Joan Morell, Bartomeu Peña i Canals, Bartomeu Oliver Soler, Antoni Bernat Verí i Francesc Canals Mayol. AMS. Actes Ajuntament 1826-1836. Sign: 22

18 El primer en passar per aquesta carretera sembla que fou el carreter Bartomeu Mayol –Grec-. RULLAN I MIR, Josep: *Historia de Sóller*, Tom I, Palma, Imprenta Guasp, 1876.

4. Les fites per anar a Palma abans de 1833

Una fita és per definició una pedra o altra senyal ficat a terra per indicar el límit d'una heretat, d'una contrada o d'una distància a recórrer, però també una data o un indret destacat, utilitzat com a punt de referència. En aquest sentit i segons Rullan i Mir abans del 1833 els traginers n'utilitzaven trenta-dues per a donar a conèixer les incidències del viatge entre Sóller i Ciutat, una xifra que es reduí a trenta quan s'obrí la carretera.

Eren llocs fàcilment reconeixibles per a tothom, però que canviaren amb el temps, igual que els noms, alguns d'ells prou documentats pel mateix prevere o altres autors, i la major dels quals encara s'identifiquen amb claredat. D'altres per contra tan sols es pot fer una hipòtesi sobre la seva situació.

Les fites abans de la construcció de la carretera

Des de Sóller els punts de referència eren els següents:

Es Convent¹⁹

Els franciscans aixecaren aquest edifici en terres de Can Espaseta cedides pel notari Solleric Joan Arbona *Mercader* i el beneïren l'any 1814. Devia tenir especial significat pels traginers, ja que participaren en la seva construcció fent viatges de manera desinteressada.

Era a més l'indret on les persones amb menys recursos que es dirigien a Ciutat es llevaven les espardenyes i continuaven amb el cavall de Sant Francesc, és a dir a peu i descalços. Llocs com aquest n'hi havia a altres pobles, com ara a Deià, a «ses Fermadores», dit així pel fet que els que venien del costat de Sóller o Llucalcarí es posaven i «fermaven» les espardenyes, i a l'inrevés si el trajecte era el contrari.

Es tres Garrovés

Aquest topònim no l'hem recollit de fonts orals i possiblement els arbres que el generaren varen desaparèixer fa temps. Tot i això, el trobam el 1898 quan la brigada municipal treballava en el punt «*los Tres Garrovés*», en el camí Vell de Ciutat,²⁰ i Francesc Pérez el situà en el cadastre de 1964 a una parcel·la entre el torrent i la carretera, prop de l'inici actual del camí Vell, un punt especialment remarcable pel fet que aquí comença un fort rost. Confirma aquesta situació una descripció del prevere del camí Vell de Ciutat: «*Desde es tres garrovés s'enfilava fins a ses bases den tries y llevonses baixava per aná a sercá es pont den Valls*».

Sa siquieta

Com en el cas anterior, trobam el topònim a un text del 1898, quan es treballava entre la carretera i «la Siquieta», en el camí Vell de Ciutat.

Tanmateix el prevere afegí a la vora l'anotació «*ses Forques perquè era el lloc on es penjaven els malfactors*». Aquest instrument consistia en dues pilastres de pedra, plantades al terra i un travesser a la part superior, on es penjaven als condemnats o les seves restes esquarterades.

Se situaven a punts estratègics, elevats, vora camins o altres llocs públics, però sempre molt visibles, amb una finalitat simbòlica, moralitzant i d'escarment. També n'hi havia a Fornalutx i als altres pobles, donant-se el cas que a vegades es repartien entre algunes d'elles les macabres despulles dels ajusticiats. En aquestes accions punitives també podien intervenir els traginers de manera activa, com el 1642 quan un traginer de garrot transportà el cadàver d'Antoni Castañer –*Graciós*– al suplici i un company d'ofici dugué els «quartos»²¹ fins al pont d'Inca.

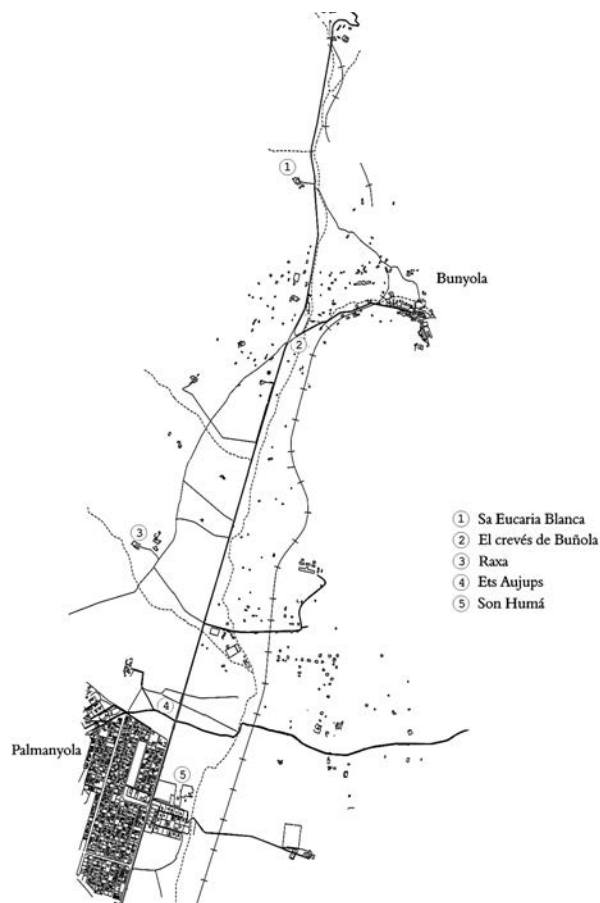
Segons el mateix autor les primeres es crearen per ordre del virrei i se situaren a sa Mola el 1546. Al se-

¹⁹ Respectam en l'enumeració del topònims el català no normalitzat en que foren escrits.

²⁰ AMS. Llibre de jornals de la brigada municipal 1898. Sign: 410

²¹ Cada una de les quatre parts en que es divideix una persona

gle XVII es traslladaren a la Plaça amb l'ànim d'atemorir a la població, i posteriorment es posaren en aquest indret.²² Tampoc en aquest cas hem trobat ningú que conegui la seva situació exacta, però tan sols hi ha dues síquies que travessen el camí, i pensam que es tractaria de la segona, en el creuer amb el camí des Pujol d'en Banya, un lloc prominent i prou adient per a situar-hi aquest esfereïdor element.

Ca la Sra Mayola

Es tracta d'un edifici situat arran del camí, que es conserva un poc modificat, i en el qual es donava menjar i allotjament als viatgers, un fet que justifica les variants «Ca la Senyora Maiola de s'Hostalet» i «s'Hostalet», recollides de fonts orals, i en el cas d'aquesta darrera també en el cadastre del 1847 i en un ple de l'Ajuntament del 14 de juny de 1791 en el que es parlava del mal estat del camí davant «lo Hostalet», i altres punts.²³ Per altra part Francesc Pérez, en el cadastre del 1965 recollí el nom de

«Can Maiol» per a designar la parcel·la on se situa la construcció.²⁴

La nota del prevere: «hostal de poca tirada», podria explicar que no aparegui en el mapa del Cardenal Despuig.

Ses Bases des tries

Marcava un punt d'inflexió de l'itinerari, que des d'aquí baixava en direcció al pont d'en Valls,²⁵ i la seva història i el significat del topònim són prou coneguts gràcies a diversos autors.

Rullan i Mir a la seva *Història de Sóller* explica que s'hi formava una gran bassa d'aigua i que per aquest motiu s'hi feren alguns pous sense resultat però que finalment es va trobar un gran llac, i es va conduir l'aigua a través d'una mina, per a formar el que avui és la font d'en Redó.

Es pont d'en Valls

És un dels indrets on més ha canviat més la fesomia del camí, a causa sobretot de les obres de construcció

22 RULLAN I MIR, Josep: *Història de Sóller*, 2 toms, Palma, Imprenta Guasp, 1876.

23 AMS. Actes Ajuntament 1764-1791. Sign: 18.

24 AMS. Catastre 1847. Sign: 3408.

25 Agraïm els aclariments sobre la seva situació a Miquel Àngel Rosselló.

de l'entrada del túnel, que adreçaren una de les voltes de la carretera, eliminaren les restes del camí vell i enterraren l'antic pont.

Existia ja un pont el 1546 i es pagaren 80 lliures al picapedrer Guillem Roig per arreglar-lo. Malgrat aquest fet el prevere acompanyà aquest nom amb l'observació: «construït l'any 1777» i en el seu opuscle sobre les inundacions de Sóller i Fornalutx explica que l'antic havia desaparegut l'any 1750 emportat per les aigües que també feren malbé el camí. Aquest darrer s'arreglà tot d'una però s'hagueren d'esperar 27 anys per a refer el pont, a costa dels traginers i amb els donatius d'alguns propietaris, cansats de veure bísties i persones arrossegades pel corrent.

El resultat va ser una obra defectuosa pel seu emplaçament i la seva amplària massa reduïda. En conseqüència, quan es construï la carretera es planteja la seva substitució, però es decidí donar-li la mateixa llum atès el que havia durat l'antic.

Fins a l'altura on començava la volta es va utilitzar pedra calcària i per aquesta s'utilitzà pedra de la Teulera o de la Font Santa, ja emprada en el pont de la Plaça executat durant els anys de 1872 i 1873, encara que la nova construcció no durà gaire i es va haver de refer després de l'aiguat del 1885.

Ses covetes

Rullan i Mir en parla també el 18 de desembre de 1910 a una descripció geològica de la vila, i encara que no l'hem recollit de fonts orals situam el topònim a una barbacana, al costat de la segona volta de la carretera actual, un lloc prou singular per la presència d'unes menjadores.

Sa barrala

Topònim del qual inicialment desconeixem la seva situació, però la «font de sa Barrala» és el nom de la surgència que dona aigua a la casa que actualment es coneix com «ses Llimoneres»,²⁶ situada a un revolt de la carretera del Coll de Sóller, una situació que seria coincident amb el fet que Rullan i Mir considera sinònims: «*se barrale o sa volta llargue*» i la descripció: «*a un punt que sa deya sa Barrala se desviava a sa part de Sa Serra fins alcansá s'altura per passá es seregais*».

Sa volta llarga

El prevere ens diu que també se li dugué «sa travesa Llarga» perquè els qui anaven a peu la solien seguir.

Es saragay llarg

La localització del saragall Llarg és molt senzilla si s'observa el terreny o la fotografia aèria, però és més difícil conèixer el punt exacte al qual feien referència els traginers per mor de les alteracions del camí antic i del creixement de la vegetació.

Rullan i Mir ens diu que la carretera el travessava, i que les pedres arribaven a vegades ses Covetes i donaven algun ensurt als carreters i a la gent que treballava en es Fielato, una caseta situada vora el pont d'en Valls avui desapareguda, on es cobrava l'impost del Consum.

Aquests freqüents despeniments foren segurament els causants dels diversos accidents que esmenten les cròniques i de la rompuda d'una gran extensió de la paret del bosc i del paretó de la carretera que es produí a sa volta Llarga el 1885.

Es porxo del Bisbe

Una rajola situada vora aquesta casa ens indica que també es diu «Son Crespí», i la tradició assenyala que va pertànyer al bisbe de Mallorca, el solleric Bernat Nadal i Crespí (1746-1818), del que se sap que passava el coll amb una cadira gestatòria, portada sobre les espatlles de per vuit homes que anaven a peu.

²⁶ Agraïm la informació a Miquel Gual Pons

El nom de «Porxo del Bisbe»²⁷ s'utilitzà ja el 1814 per ubicar una de les reparacions del camí, encara que la seva persistència podria ser el resultat de la caparrudesa d'algun propietari posterior, si fem cas al que escrigué l'Arxiduc d'un topònim sospitosament similar (igual que el gravat que l'acompanya), en el tom del Die Balearum publicat el 1884: « (...) *dins la vall, hi ha l'hortet de Can Birbó, regat per l'aigua fresca del rierol i anomenat així pel seu propietari de Sóller* ».

Sa creu

Dita també «la Creu del Coll» en algun document, marca la separació dels municipis de Sóller i Bunyola. Quan sortí publicada la Història de Sóller ja es trobava deteriorada però en el tambor es distingien quatre dels cinc sants esculpits, un dels quals era Sant Antoni de Pàdua, el patró dels Traginers. Després d'alguns anys ausent, enguany s'ha tornat a posar en el seu lloc.

Alt es coll

Els diccionaris ens indiquen que «coll» és un «pas entre muntanyes o una depressió notable del terreny entre dos cims», però en el camí de Ciutat, aquest indret era també conegut com «Alt es Coll», una circumstància que podem atribuir al fet pels sóllericos el coll de Sóller és també una extensa àrea que té el seu inici en els primers revolts i que acaba en els darrers, de manera que es necessitava un topònim diferenciat per assenyalar el punt més alt del recorregut.

S'hostalet

També citat en documents antics com l'«Hostal», apareix amb el nom actual el 1785 en el mapa del Cardenal Despuig i en temps de l'Arxiduc encara estava obert. Pareix però que els traginers s'hi aturaven molt poc.

Biniforani nou ó Son Cavalleria

Aquesta fita fa referència a l'entrada de la possessió que déu una de les variants a la família Cavalleria, que entre els segles XVI i XVIII era també propietària de s'Hostalet i se separà de Biniforani Vell per una disposició testamentària a final del segle XVIII. Cal assenyalar però que a l'època en què hi transitaven els traginers les cases oferien un aspecte diferent, ja que se substituïren per unes de noves cap als anys 20 del segle passat.

Es torrent des diables

Aquest curs d'aigua, habitualment sec, causa grans danys a la carretera de Sóller durant les inundacions del 1885, i deixa a les diligències embarrades a Son Cavalleria, que tan sols pogueren sortir després de cinc dies de feina de nombroses brigades de peons i jornalers.

Aufabia

L'antiga alqueria que marca l'inici del coll de Sóller des de Bunyola, ja era prou coneguda llavors per la importància de les seves cases i dels seus jardins.

Sa Eucarí Blanca

El seu gran casal justifica la seva consideració de fita en el camí.

El crevé de Buñola

No cal donar més senyes d'aquest punt, que també marca l'inici del camí de passatemps, que passa per Raixa, avui adornat amb la inevitable rotonda.

²⁷ AMS. Sig. 1814.

El pont de Bárbara

Se situa sobre el torrent d'en Barberà, que neix a Esporles i desemboca en es Portitxol. Sobre el nom d'aquest curs d'aigua hi ha diferents versions, que van des del «Torrent d'en Barberà», com es coneix a Son Sardina i es Portitxol, fins al «Torrent de Bàrbara», «Torrentó de Bàrbara», o «Torrent de na Bàrbara» emprat en es Rafal.²⁸

Racha

Tampoc cal donar més explicacions d'aquesta possessió, prou estudiada ja per diversos autors.

Es penyal des Lladres

Topònim d'ubicació desconeguda, però si atenem a l'ordre del llistat, estava situat entre Raixa i es Aljubs. Tot i això, constatarem l'existència del penyal des Mal Lladre en el coll de Sóller, just abans de la volta Llargà, que fou escapçat per a facilitar el trànsit dels vehicles.

Ets aujubs

Tot i el plural, es podria tractar de «s'Aljub», una construcció destinada a la recollida d'aigua situada a la possessió de s'Heretat, a la vora del creuer amb la carretera de s'Esgleïeta a Santa Maria.

Son Humá

No hem localitzat aquest topònim, però es podria tractar del creuer amb el camí de les cases de la possessió Son Homar dita també *Son Homar Muntaner*, l'actual *Son Amar*, un camí que també donava entrada a les cases des Rafalot.

Es pont grós

Rebia aquest nom el pont que superava el torrent Gros i que en un mapa del 1850 trobam amb el nom de «pont de Sóller».

Es considerava ruïnós el 13 de juny de 1851, fins al punt de prohibir el pas dels carruatges i fer necessària la construcció de dues rampes en el torrent per a facilitar el pas de les cavalleries, mentre s'esperava la construcció d'un de nou, ja aprovat per la Direcció General d'Obres Públiques.²⁹ Una infraestructura que ja s'hauria finalitzat pocs anys després, d'acord amb la inscripció mig esborrada que recollí l'Arxiduc Lluís Salvador: «Reynando Isabel 2», una reina que abandonà Espanya el 1868 forçada per la revolució anomenada «la Gloriosa». Ni la inscripció ni el pont són avui visibles, engolits per la construcció d'una rodona per a facilitar l'accés a Son Reus.

Més sort sembla que va tenir l'hostal situat no gaire lluny i que era d'aturada obligada pels sollerics, del qual va desaparèixer va desaparèixer la porxada que donava aixopluc als viatgers i als seus animals de pota rodona. Igual que el pont apareix en el mapa del Cardenal Despuig del 1785, amb el nom d'Hostal i en un mapa de Palma del 1850 se situa l'*Hostal de C. Cona* no gaire lluny del torrent Gros. El mateix hostal i pont fins als quals s'encaïren aquest mateix any a tres lladres que l'havien robat a Can Canut (a Marratxí), sense que es poguessin localitzar.³⁰

Son Sardina

Son Sardina s'hauria originat a partir d'un rafal del mateix nom i que el 1457 era de Francesc Reixach, àlies *Sardina*. A finals del segle XVIII era un nucli de població amb oratori.

28 AGUILÓ, Cosme: *Informe lingüístic sobre el nom d'un torrent de la conca de Palma*. 1998

29 Diario de Mallorca, 13-06-1851

30 Diario Constitucional. 16-01 1850

Son Rosingnol

Es tracta d'una possessió que ha donat nom a un polígon industrial i les cases es troben un poc allunyades del que fou el camí de Sóller, de manera que la fita dels traginers devia ser el creuer amb el seu accés.

Sa torre des Relotje

Era doblement singular, ja que des d'aquest punt ja es veien les murades i conflüïen el camí de Sóller i el de Valldemossa, un fet, aquest darrer que es pot observar en diversos plànols del segle XIX, com el de Josep de Font del 1800.

La seva ubicació actual seria l'actual plaça Abu Yaya, on s'uneixen els carrers Alfons el Magnànim i Francisc Suau per a formar el carrer 31 de desembre.

Sa porta de Jesús

Era el punt d'entrada en el recinte emmurallat de Ciutat, encara que la seva posició queda un poc allunyada de l'accés lògic des del camí reial de Sóller, que seria per la porta Pintada. De fet diverses descripcions ens parlen del trànsit dels pagesos d'Establiments, Esporles i Banyalbufar, però no esmenten als sollerics.

La Ramble

La utilització d'aquesta via pels traginers datava tan sols del 1613, any en què es desvià el curs de sa Riera per evitar les inundacions que fins aleshores havien causat greus destrosses i moltes víctimes. Just abans de la construcció de la carretera del Coll de Sóller, tenia l'aspecte d'un passeig amb arbres i bancs de pedra construït el 1784.

Es mercat

També era conegut com a «Mercat des Fil». Es tracta de l'actual plaça des Mercat, on des del 1302 es permetia un mercat cada dissabte, per disposició del Rei Jaume II.

La Plassa

Es podria tractar de la plaça de Cort, també un centre comercial, i aleshores molt més petita que l'actual, ja que es va ampliar el 1865 amb l'enderrocament de l'anomenada illeta de l'Escrivania del Temple i el 1922 amb l'eliminació de la illeta de Cort.

Tanmateix, també es podria tractar de la plaça Nova o de Santa Eulàlia, on hi havia un mercat de verdures.³¹

5. Les fites després de la construcció de la carretera

La construcció de la nova carretera, suposà una alteració substancial del recorregut, que entre Can Repic i el pont d'en Valls passà a una cota més baixa, i en el coll de Sóller on es traçaren les famoses voltes, avui dues menys a causa de la construcció de les boques del Túnel.

Tot i això el camí Vell es continuà utilitzant per adreçar el trajecte, fins i tot pels viatgers de les diligències que baixaven en alguns trams per fer més lleugera la carrega a les bísties.

També l'arribada a Palma sofrí un canvi important, ja que l'entrada passà a fer-se per la porta Pintada i pel carrer de Sant Miquel.

Desaparegueren per tant fites com es Tres Garrovers, sa Siquieta, les basses d'en Tries, la porta de Jesús, ses Rambles i la plaça des Mercat, mentre que aparegueren les següents:

³¹ TOUS MEIÀ, Juan: Palma a través de la cartografia (1596-1902), Palma, Ajuntament de Palma, 2002.

Ca sa Monje

Rep el nom de «Ca na Monja» una parcel·la migpartida per la carretera, amb una casa a la part inferior, construïda en substitució de l'antiga quan s'eixemplà la carretera en el marc de l'obertura del túnel de Sóller.

A la part superior hi trobam un fontinyol. El 1884, poc després de finalitzar la construcció d'un mur de la carretera a Can Monjo,³² es va produir una esllavissada que el prevere atribuï el 1900 a una retenció de l'aigua d'aquesta surgència, amb l'observació que el cos d'enginyers s'hi hauria de fixar, ja que la carretera podia anar a parar al torrent. Gairebé cent anys després, el 1987, s'hi produí un nou corriment de terres que va mantenir la carretera tallada durant uns quants mesos.

Ca na Mengue

Es tracta d'una casa situada a la part nord de la carretera, que també fou esmentada per l'Arxiduc i que encara es diu «Ca na Menga».

Es Merés

La paraula «marès» fa referència a les acumulacions de tur de la font d'en Joi, un pedreny fosc i lleuger que es forma per deposició de la calç sobre branquetes, fulles, pedres i altres materials.

El d'aquest indret, s'explotà per a la construcció d'arcs i parets que requerien pedra lleugera. El fet que el jaciment es trobàs pròxim a exhaurir-se i la competència amb el marès vertader (més fàcil d'obrar), que duïen per mar des de Pollença va fer que tancàs la pedrera.³³

Es salt des cero

El nom «salt des Cero», es podria explicar pel fet que antigament hi havia ceros (cérvols), introduïts com a peça de caça pels reis de Mallorca. També es podria haver originat per la presència de la llengua de Cero, *Asplenium sagittatum*, una planta característica dels torrents i altres llocs humits.

L'aigua del torrent cau sobtadament en aquest indret,³⁴ i durant les inundacions del 1885, causà l'enrunament de cent metres del marge de la carretera.³⁵

Quan el trajecte es feia amb bístia o a peu destacava molt més, mentre que la velocitat del cotxe tan sols permet observar la part superior.

Sa Mosca

Propietat situada al sud de la carretera.

Sa Volta Llarga

Ben coneguda per tots els conductors d'una certa edat. Com a data curiosa el prevere la cita novament el 1907 quan descriu l'estranya trobada d'una arma de ferro durant els treballs de construcció del tunel llarg, a 250 metres de la boca i a 75 metres de profunditat, a la vertical de sa Volta Llarga, en el km 26.

Can Flé o es Jardí

Amb l'obertura de la carretera la creu quedà un poc allunyada, de manera que encara que s'esmenta com a fita, les noves construccions situades a la vora passaren a ser també una referència.

Can Flé és una caseta situada vora la carretera, que degué agafar el nom d'alguna persona que l'habitava o el freqüentava, tal volta de Jaume Arbona Flé que trobam com a traginer l'any 1846, encara que la cons-

³² La masculinització o feminització dels topònims és un fet habitual.

³³ RULLAN Y MIR, José: *Ensayos de Agricultura y Prehistoria*, Sóller, Imp. de La Sinceridad, 1900.

³⁴ Agraïm a Lourdes Colom la confirmació de la situació d'aquest topònim.

³⁵ RULLAN I MIR, Josep: *Inundación de Sóller i Fornalutx*, Palma, Imprenta de Felipe Guasp i Vicens, 1885.

trucció podria datar del 1852.³⁶

Albergava al peó caminer, encarregat de vigilar la carretera i mantenir-la en bon estat. Aquesta figura, creada el 1790, tenia inicialment la categoria de guarda jurat, anava armat i si veia alguna persona sospitosa, l'havia de conduir a la guàrdia civil, un fet que generà alguns conflictes sobre la seva funció i cap a finals del segle XIX els retiraren les armes.

A l'època en que s'aixecà la caseta anaven uniformats, amb una xapa de metall amb el número dels quilòmetres i la llegenda «Peon Caminero».

La variant «es Jardí» parla de l'espai enjardinat, on en temps de l'Arxiduc hi florien roses esplèndides, creat al voltant d'una font que abocava l'aigua a una pica ornamental a través d'una carassa metàl·lica, sobre la que es pot llegir: «Reynando Isabel II i AÑO MDCCCLII».

S'alimentava de l'aigua de la Font d'en Mudony, que sorgeix més amunt i inicialment era coneguda amb el nom de «Font del Coll»,³⁷ o també «Font de la Creu», per la proximitat amb aquest element.

Actualment es diu «Font de la Reina», una variant originada per la visita de la reina Isabel II del 15 de setembre de 1860, a la qual esperarà en aquest indret, adornat amb arcs de murta per a l'ocasió, la comitiva formada per membres de l'Ajuntament i diversos propietaris.

Es Coll, Can Bartola o Can Topa

Aquests tres topònims indicarien la part superior del Coll de Sóller. Pel que fa a Can Bartola, s'anomenava abans «Son Alegre» o com diu l'Arxiduc també «Cas Xocolater».

Es Torrent de Buñola

Curiosament i per alguna raó desconeguda aquest topònim no apareix a la relació del camí antic i no pareix que sigui per un canvi de traçat.

Cas Frares

Creuer les cases de Cas Frares.

Sa porta pintada

Com ja hem assenyalat a la Porta de Jesús, aquesta era l'entrada natural des de Sóller, Bunyola i Valldemossa.

Com a les altres portes de Ciutat s'hi exercia el control sobre les mercaderies, i ja el 1399 s'hi posaven unes barres i els traginers s'hi havien d'aturar i declarar el que portaven, sots pena de deu lliures si amagaven alguna cosa, i de perdre el puny dret «sens ninguna mercè» o de mort si eren captius.

Per altra part en els capítols sobre el vertical de l'oli, la introducció d'aquest producte s'havia de fer per aquesta porta sota l'amenaça que fos confiscat.³⁸

Es carré de Sant Miquel

Amb la construcció de la carretera adquirir gran importància, ja que s'hi desplaça la sortida de les diligències.

Bibliografia

ARBONA, Miquel: *Converses solleriques. Un pòc cada setmana (1964-1974)*, Ciutat de Mallorca, editorial Moll, 1977.

³⁶ LLABRÉS RAMIS, Joan / VALLESPÍR SOLER, Jordi: *Els nostres arts i oficis d'antany*, Palma, 1985.

³⁷ El Mallorquí, 20-09-1860

³⁸ *Memoria sobre la Universal Consignación de Mallorca que dedica a la Diputación Provincial. Madrid 1849, Capítulos para la recaudación del derecho Victigal aceite de Palma y su término.*

- LLABRÉS RAMIS, Joan / VALLESPÍR SOLER, Jordi:** *Els nostres arts i oficis d'antany*, Palma, 1985.
- LLUÍS SALVADOR D'ÀUSTRIA, Arxiduc:** *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*, Palma, Govern de les Illes Balears, Sa Nostra, Grup Serra, 2003.
- MARQUÈS ARBONA, Joan:** *Records de temps enverra*, obra inèdita, 1936-1937.
- PÉREZ PASTOR, Plàcid:** “Fa 150 anys que s'inaugurà la carretera del Coll (1847)” a *Veu de Sóller* 21-09-1997.
- PÉREZ PASTOR, Plàcid:** “La introducció del carro de rodes a la vila mallorquina de Sóller: impacte i conseqüències (1847-1914)”, a *Poblament, territori i història rural. VI Congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009.
- QUETGLAS CIFRE, Antoni:** *Societat, cultura i política a l'època dels moviments migratoris cap Amèrica i Europa. El cas de la Vall de Sóller (1830-1936)*, (tesis doctoral no publicada), Universitat de les Illes Balears, Palma, 2013.
- REYNÉS TRIAS, Antoni / ROTGER MOYÀ, Francesca / SALVÀ CAPÓ, Miquel Àngel / TALTA-VULL MANCHADO, Maria del Mar:** “Els catàlegs de camins de Sóller i Fornalutx” a dins *III Jornades d'Estudis Locals a Sóller*, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2009.
- REYNÉS TRIAS, Antoni:** “Els camins de ferradura de la Vall de Sóller” a dins *II Jornades d'Estudis Locals a Sóller*, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2008.
- RULLAN I MIR, Josep:** *Historia de Sóller*, 2 toms, Palma, Imprenta Guasp, 1876.
- RULLAN I MIR, Josep:** *Miscelánea històrica*, inèdit, 1906-1907, sense paginar.
- RULLAN I MIR, Josep:** *Inundación de Sóller i Fornalutx*, Palma, Imprenta de Felipe Guasp i Vicens, 1885.
- TOUS MEIÀ, Juan:** *Palma a través de la cartografia (1596-1902)*, Palma, Ajuntament de Palma, 2002.
- GINARD BAUZÀ, Rafel,** *Cançoner popular de Mallorca*, IV vol., Palma, Editorial Moll, 1966-1975.
- QUADRADO, José María:** *Forenses y Ciudadanos. Historia de las disensiones civiles de Mallorca en el siglo XVI*, Palma de Mallorca, Tipo-litografía de Amengual y Muntaner, 1895.
- MARQUÈS Y ORTEGAS, Sebastià:** *Literatura Popular Mallorquina 3: Gloses d'en Sebastià Marquès y Ortegas “de Sa Portella*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1900.

6. Annexes

TRAGINERS DE SÓLLER 1846 - 1870	
Nom	Anys
Amador Canals	1845-1850
Antoni Gamundí	1845
Antoni Joan Morell	1846-1862
Antoni Pastor	1846-1848
Antoni Rotger	1853-1855
Antoni Rullan <i>Coixí</i>	1845-1857
Bartomeu Miró	1845
Bartomeu Pastor	1853-1861
Bartomeu Rullan <i>Pauló</i>	1845-1846
Bernat Aguiló	1846-1852
Cayetano Forteza	1846-1848
Cayetano Pomar <i>Major</i>	1846-1850

TRAGINERS DE SÓLLER 1846 - 1870	
Nom	Anys
Cayetano Pomar <i>Menor</i>	1846-1852
Damià Crespí	1846
Francesc Arbona	1846
Francesc Enseñat	1845
Francesc Pomar <i>de Miquel</i>	1846-1852
Francesc Serra	1846
Guillem Canals	1850
Guillem Morell <i>Niu</i>	1846-1860
Jaume Arbona <i>Fle</i>	1846
Jaume Martí	1846
Jaume Mayol	1845-1846
Jaume Scarxell	1845-1856
Joan Arbona	1846
Joan Baptista Forteza	1846-1852
Joan Baptista Muntaner	1846
Joan Bernat	1845-1846
Joan Cardona	1853-1863
Joan Marquès <i>Pinoi</i>	1846-1857
Joan Mayol <i>Bosch</i>	1845-1863
Joan Oliver	1862-1863
Joaquim Forteza	1847-1852
José Frau	1846
Josep Pastor	1846
Josep Vicens	1845-1846
Juan Mayol	1845
Miquel Castañer	1845-1846
Miquel Coll	1845-1852
Miquel Forteza <i>de Francesc</i>	1846-1852
Miquel Pomar <i>de Cayetano</i>	1846-1855
Miquel Puig	1845-1846
Miquel Seguí	1845-1846
Pau Miró	1845-1846
Pere Antoni Alcover	1846-1851
Pere Antoni Colom	1862
Pere Antoni Marquès <i>Colomí</i>	1846
Pere Antoni Morell	1846
Pere Mayol <i>Bosch</i>	1845-1856
Pere Vicens <i>Bonjesús</i>	1848-1849
Rafel Aguiló	1846-1852
Viuda de Bartomeu Rotger	1856-1862

Celso Calviño Andreu

Aspectes generals i estructura del cos de carabiners a Sóller

Resum

La present comunicació és la primera part de tres que volen donar a conèixer el Cos de Carabiners a Sóller. Un Cos que va ser fundat l'any 1829 pel Mariscal de Camp José Ramón Rodil i Pampillo i que es va integrar, l'any 1940, a la Guàrdia Civil. Es descriu els motius pel que es va crear el Cos, la seva estructura a nivell de l'Estat i de Balears i de forma específica a Sóller. Els tres treballs es complementen i donen a conèixer l'objectiu primordial dels carabiners que era la persecució del contraban i el frau. Les altres dues parts no poden ser incloses en aquest apartat per motius d'espai. Mallorca i en el cas particular de Sóller i Fornalutx, municipis costaners, varen tenir una relació molt directe amb el Cos de Carabiners.

1. Introducció

La immensa majoria de gent ha sentit contar en una o altra ocasió alguna anècdota sobre el Cos de Carabiners, els quals tenien com a missió principal el combatre el contraban i el frau, però són poques ja degut a l'edat, que hagin vist amb els seus propis ulls, aquelles persones uniformades militarment quasi com la Guàrdia Civil que els distingia d'ells per la gorra de plat.

També és veritat que són pocs els estudis que s'han fet dels carabiners de Mallorca i més específicament dels de Sóller¹ i que en moltes ocasions són coneguts més que res pel rumors tan estesos popularment com era que es venien sempre als contrabandistes. Indubtablement no sempre era així ja que la immensa majoria d'ells eren d'una honradesa total.

Per conèixer que eren els carabiners, és necessari primerament saber quan es va formar el Cos i les raons que ho motivaren, així com estaven estructurats a nivell de tot l'Estat i de Balears en particular.

Seria interessant parlar del seu uniforme que va anar canviant des de la seva fundació, l'any 1829, fins que va acabar per la seva integració, l'any 1940, en el Cos de la Guàrdia Civil. Motius d'espai ens ho impedeixen. La peça més característica de l'uniforme va ser primerament el ros i amb posterioritat la gorra de plat, duien també una guerrera de color verdós els carabiners d'infanteria i cavalleria, mentre que els carabiners de mar la duïen de color blau.

Els carabiners pràcticament des de la seva fundació varen tenir una relació amb Sóller, degut principalment a ser un municipi costaner per on es podia desembarcar el contraban, per això va ser en diverses ocasions capçalera de companyia, essent sempre com veurem més endavant, capçalera de secció.

Aquesta comunicació sobre el Cos de Carabiners i la seva relació amb el terme municipal de Sóller és una primera part d'un bloc de tres, les pròximes seran exposades en les properes jornades de l'any 2017.

¹ Delgado, J. (2010). Relats dels fets ocorreguts als carabiners del Port de Sóller, el dia 19 i 20 de juliol de 1936. La història d'una repressió que perdura. IV *Jornades d'estudis locals de Sóller*. P. 320-337.

Mut, T. (2013). Secret d'en Marquès: Un nom de lloc Tràgic. VIII *Jornades d'estudis locals de Sóller*. P. 345-355.

2. Necessitat de crear un cos militar per a la millor repressió del contraban

El Cos de Carabiners neix per la necessitat que hi ha de controlar el contraban i el frau, que a començ del segle XIX perjudicava l'Hisenda estatal. Amb la guerra de la Independència o del Francès, es va incrementar el comerç il·lícit, ja que era necessari proveir de tot tipus de gèneres i mercaderies a la població, per això, en moltes ocasions hi havia gent que comerciava de forma lliure i sense control estatal de cap tipus. Aquesta gent, juntament amb la que havia format part de les partides, va seguir acabada la guerra practicant aquest tipus de comerç. L'únic organisme que combatia el contraban a principis del segle XIX era un Resguard civil, no militar i no era massa efectiu pel grau de corrupció dels seus agents.

Quan retorna el Rei Ferran VII es va intentar impedir la proliferació i augment del contraban, per això, deia que s'havia analitzat com impedir-ho i donava la culpa a les guerres i revolucions, seguia dient que els defraudadors no solament atacaven i perjudicaven a l'Estat sinó que destruïen i paralyzaven la indústria i comerç nacional de bona fe que eren els que complien amb les lleis de duanes. Degut a que s'havia estès molt, era necessari organitzar un eficaç instrument proporcionat a l'extensió i energia del que exercien els contrabandistes.

Respecte al Resguard civil deia que la lluita contra el contraban no era l'adequada i que els mitjans emprats eren insuficients, per això s'havia de crear una arma especial de nou temple, capaç de fer la guerra al contraban, que fos militar i sempre en servei actiu i dirigit per caps familiaritzats amb el comandament, amb rapidesa d'actuació en el servei i molt disciplinat i fonamentat en l'honor militar. Un cos amb ascensos i recompenses, així com en l'aplicació de penes en cas de no complir amb el seu deure. El Cos de Carabiners havia de ser un cos fixo i no passatger com fins aleshores havien estat els destacaments militars emprats.² El Resguard civil era sempre ajudat per l'Exèrcit però degut a l'augment del contraban l'any 1820 es planteja crear un organisme específic per combatre el contraban i es va militaritzar el resguard que va durar fins a 1823.

3. Fundació del Cos de Carabiners

Per un Reial Decret de 9 de març de 1829, signat en el Reial Sitio del Pardo, durant el regnat de Ferran VII, es va fundar i organitzar el Reial Cos de Carabiners de Costes i Fronteres. El militar escollit per organitzar el Cos de Carabiners fou l'Excel·lentíssim Mariscal de Camp José Ramón Rodil y Pampillo, designat Inspector general per la seva brillant fulla de serveis. Es diu que Rodil va començar a demostrar tendències liberals quan organitzava el Cos i que ho va transmetre a la tropa.³

El nom de carabiners l'adoptaren, segons deia l'article 10 del seu Reglament, perquè el seu primer armament va ser la carabina, encara que els d'infanteria també duïen una pistola i una espasa del mateix model com l'infanteria de l'Exèrcit, mentre que els de Cavalleria duïen sable de cavalleria lleugera. I l'apèndix, de Costes i Fronteres, per ser la seva funció primordial l'impedir l'entrada de mercaderies de contraban per aquestes zones.

Segons l'article 2 del Decret fundacional, el Cos havia de ser una organització militar forta i eficaç, i que tendria una Inspecció General separada de la Direcció general de Rendes. L'Inspector general del Cos també tenia relació amb el Secretari de l'Estat i del Despatx Universal d'Hisenda. A l'article 1º del Reglament militar del Cos es deia que era un dels cossos que integren l'Exèrcit i que com Organisme militar

² Gaceta de Madrid. N. 39. Dimarts 31 de març de 1829. P. 153.

³ Galería Militar Contemporánea de biografías y retratos de los generales que más celebridad han conseguido en los ejércitos liberal y carlista durante la última guerra civil. Ed. Sociedad Tipográfica de Hortelano y Compañía. Madrid. 1846. P. 15.

havia de desenvolupar el servei de guarnició i de campanya que li ordenassin les autoritats competents.⁴ Quan l'any 1829 es va fundar el Cos de Carabiners de Costes i Fronteres va seguir encara el Resguard Civil per a l'interior. Per cert que els sergents, cabos i carabiners quan pels anys de servei i per problemes de salut no podien continuar en el Cos de Carabiners eren col·locats en el Resguard Interior o de recaptació.

4. Reorganitzacions en el Cos de Carabiners

El Ministre Zambrano⁵ ja el dia 11 de setembre de 1831 deia que els individus del Cos de Carabiners de Costes i Fronteres havien d'acatar les ordres del Capità General de la seva província i que com a Cos Militar que era podien ser emprats per a la persecució dels revolucionaris i que havien de prestar la màxima cooperació a l'Exèrcit quan se'ls demanàs, per tant havien de cooperar en tots aquells fets bèl·lics en que se'ls necessitàs.⁶ Per això, l'any 1833 a la mort de Ferran VII i començar la Primera Guerra Carlista, molts de carabiners varen ser traslladats a les províncies del nord i de Catalunya que s'havien alçat, per ser una força molt preparada i veterana, ja que per ingressar en el Cos se requeria haver servit un mínim de quatre anys a l'Exèrcit, a més, la majoria dels seus membres eren de tendència liberal, i ells com la resta de l'Exèrcit es convertiren en la base i la força del manteniment de l'ordre constitucional. Es demanaren carabiners voluntaris de totes les comandàncies inclosa la de Mallorca.

El 24 de novembre de 1834 el Secretari d'Estat i el del Despatx d'Hisenda informaven a la Reina Governadora que degut a que el Cos de Carabiners de Costes i Fronteres depenia principalment d'una inspecció purament militar la Direcció General de Rendes i els Intendents es queixaven de que no tenien medis per combatre el contraban. Deien que no volia ser un atac ni queixa contra el Cos de Carabiners ja que aquests juntament amb l'Exèrcit havien participat en nombroses accions de guerra, ni tampoc es queixaven de la falta de zel i honradesa dels carabiners sinó de l'organització heterogènia existent. Per això es demanava que tots els Resguards es fusionassin en un tot sol i que s'havia de conservar el nom passant anomenar-se Carabiners de la Reial Hisenda. Amb aquesta fusió el Ministeri d'Hisenda s'estalviaria 13653636 reials. El Cos de Carabiners quedava desmilitaritzat.⁷ El nou Decret de reorganització del Cos de Carabiners es va signar en el Pardo el 25 de novembre de 1834 pel Comte de Toreno⁸.

A mitjan guerra civil, l'any 1837 es torna a militaritzar l'oficialitat però els seus components seguien essent paisans i depenien del Ministeri d'Hisenda.

El dia 6 d'agost de 1842 el Duc de la Victòria deia que degut al llastimos estat en que es trobava l'actual Cos de Carabiners i la seva lamentable organització, a fi d'impulsar l'Institut, d'acord amb el Consell de Ministres i com a Regent del Regne durant la minoria d'edat de la Reina Isabel II decretava que el cos de Carabiners de l'Hisenda Pública rebria una organització militar com la que tenia abans pel Reial decret de 9 de març de 1829 quan es va fundar. Es va tornar a crear altra vegada una Inspecció General i el càrrec va recaure, el dia 6 d'agost de 1842, en el Mariscal de Camp Martín José de Iriarte, passant a denominar-se Carabiners del Regne.⁹

Per Decret de 15 de maig de 1848, el Cos de Carabiners s'integra a l'Exèrcit i passa a dependre del Ministeri de la Guerra en quant a organització, règim i disciplina i del d'Hisenda en qüestió d'havers. Un dels objectius importants durant el regnat d'Isabel II fou el fortaleixement de l'Exèrcit i l'Hisenda.

Durant l'any 1887 hi havia un projecte de llei constitutiva del General Cassola¹⁰ que volia desmilitaritzar

4 Reglamento Militar del Cuerpo de Carabineros. Ed. Imprenta de Carabiners. Madrid. 1927. P. 13.

5 José Miguel de Ibarrola, Marquès de Zambrano fou Ministre de la Guerra des del juny de 1825 a octubre de 1832.

6 Gaceta de Madrid. N. 122. Dimarts 4 d'octubre de 1831. P. 535.

7 Gaceta de Madrid. N. 293. Dijous 4 de desembre de 1834. P. 1218.

8 José María Queipo de Llano, Comte de Toreno va ser Ministre d'Hisenda els anys 1834 i 1835 en el Govern de Martínez de la Rosa.

9 Biografía del Excmo Sr Teniente General D. Martín José de Iriarte. Inspector general del Cuerpo de Carabineros del Reino. Diputado a Cortes. Publicaciones del Estado Mayor del Ejército Español. Ed. Imprenta a cargo de D.Francisco del Castillo. 1856. P. 36.

10 Fou Ministre de la Guerra entre març de 1887 i juny de 1888. Va presentar una llei per reorganitzar l'Exèrcit que incloïa reformes en els Cossos de la Guàrdia Civil i Carabiners.

altra vegada el Cos però no va prosperar. Finalment l'any 1931, amb la proclamació de la República, l'Institut passa a denominar-se simplement Cos de Carabiners.

5. Estructura general del Cos de Carabiners a les Illes Balears durant el segle XIX i començament del XX

Quan es va fundar el Cos de Carabiners s'establiren a la Península 12 Comandàncies i una especial a Mallorca, i aquestes a la vegada es dividien en companyies, tenències, subtenències i brigades. El número de carabiners en cada una d'elles variava segons l'extensió, la població i circumstàncies topològiques del lloc. La brigada estava composta per vuit homes (un sergent, un caporal, i sis carabiners). A tot l'Estat hi havia 806 brigades de línia, 1160 brigades lleugeres i 600 brigades de cavalleria. Això amb el temps va canviar i la Comandància va passar a estar formada per companyies, seccions i posts.

La Comandància especial de Mallorca, els primers anys de la seva fundació, estava composta per un capità comandant, un tinent de Companyia, dos tinentes, dos subtenents, un ajudant sergent, cinc sergents de brigada lleugera, cinc caporals de brigada lleugera, i trenta carabiners; a més de desset sergents de brigada de línia, desset caporals de brigada de línia i 102 carabiners. Com podem veure aquesta força no bastava per complir el servei en tot el llarg litoral de les costes de les illes ja que sumaven un total de 183 individus. L'any 1831 el primer Cap que la comandava era el capità graduat de tinent Coronel de Cavalleria Miguel Polidoro.¹¹

El mes de desembre de 1834 amb la reestructuració del Cos de Carabiners les Balears passen a tenir, Mallorca, 2 brigades mòbils fixes, 3 brigades mòbils d'infanteria i 1 brigada mòbil de cavalleria. Les componien 1 capità, 1 tinent, 1 subtenent, 5 sergents, 12 caporals, 72 carabiners, a més de 3 cavalls pels oficials i 14 per a la tropa. Eivissa 1 brigada mòbil d'infanteria amb 1 subtenent, 1 sergent, 2 caporals i 12 carabiners, a més d'un cavall per a l'oficial. Menorca 1 brigada mòbil fixa i 1 brigada mòbil d'infanteria amb 1 tinent, 2 sergents, 4 caporals i 24 carabiners, a més d'un cavall per l'oficial.¹²

S'establien posts de 1ª línia a la zona litoral o fronterera com per exemple Sóller, Calvià, Andratx... que era el lloc per on s'introduïa el gènere de contraban des de l'exterior. Una 2ª línia darrera aquests, per controlar i aprehendre-lo quan era transportat per a l'interior de l'illa, com Porreres on està documentat que hi va haver post de carabiners entre 1893 i 1900 i eren de cavalleria,¹³ a Algaida on n'hi va haver els anys 1880 que eren d'infanteria,¹⁴ a Montuïri durant els anys 1920 també de cavalleria¹⁵... i una tercera línia on estaven destacats els esquadrans de cavalleria que eren mòbils com Palma, Santa Maria, Manacor, ses Salines...

6. Estructura del Cos de Carabiners a Sóller

Està documentat que el mes de setembre de 1860 a Sóller hi havia un post de carabiners i que perteneixia a la 3ª secció de la 1ª companyia de la Comandància de Mallorca,¹⁶ l'any 1864 el sergent que el comandava era Cipriano Poveda i l'any 1866 hi va ser destinat el sergent Antonio Pagés.¹⁷

A partir de l'any 1891 hi ha la Subinspecció de Mallorca que englobava a les comandàncies de Castelló,

11 Estado Militar de España. 1831. Ed. Imprenta Real. Madrid. P. 93.

12 Gaceta de Madrid. N. 293. Dijous 4 de desembre de 1834. P. 1218.

13 Calviño, C. Carabiners i contraban a Porreres a finals del segle XIX i començaments del XX. *Llum d'Oli*. N. 145. Març 2016. P. 22 i 23.

14 Calviño, C. El Cos de Carabiners a Algaida. *Es Saig*. N. 417. Gener 2016. P. 34 i 35.

15 Calviño, C. El Cos de Carabiners a Montuïri. *Bona Pau*. N. 757. Març 2016. P. 26.

16 L'any 1833 és la data més antiga que he pogut trobar sobre el Cos de Carabiners a Sóller.

17 AMS. Carpeta 3364.

Tarragona i Mallorca amb la capçalera de la subinspecció a Palma.

Des d'aquest any la formaven tres companyies, la 1^a a Palma, la 2^a a Inca i la 3^a a Manacor amb una secció de cavalleria amb la capçalera a Santa Maria. La secció de Sóller pertanyia a la 2ª Companyia.

El mes de gener de 1899 el segon tinent de carabiners Manuel Aragonés Rodríguez¹⁸ va destinat a Sóller per comandar la secció.¹⁹

El mes de juny de 1903, el cap de la secció de Sóller, Ángel Sánchez Alonso²⁰ per haver ascendit a primer tinent de carabiners es destinat a la Comandància de Guipúzcoa.²¹

Sóller el gener de l'any 1911 perteneixia a la 2ª Secció que la comandava el 2° tinent Ricardo Lemaury Sánchez²² de la 2ª Companyia que fou substituït el mes de maig pel 2° tinent Antonio Mora Vallori²³. La secció a la vegada estava constituïda pel post de Sóller comandat pel sergent Antonio Piorno Santiago, el post de Deià comandat pel cabo José Pérez Caballero i el preferent Cirilo Sánchez Herrada i posteriorment pel preferent Matías Silvestre Haro²⁴. A més, hi havia els Carabiners veterans, que estaven en el Port de Sóller i els comandava el cabo Simón Martínez Campoy i els Carabiners mariners comandats pel sergent Juan Ignaci Terradas²⁵. A cada companyia de carabiners hi havia un corneta durant aquest any era Basilio Baltasar García²⁶.

Entre els anys 1919 i 1921 passa a anomenar-se Comandància Exenta de Mallorca ja que no depenia de cap Subinspecció, i a partir de 1922 hi torna haver una reestructuració i es formen quatre companyies, la 1ª segueix a Palma, la 2^a a Sóller, la 3^a a Santa Margalida i la 4^a a Felanitx passant la capçalera de la secció de cavalleria a Manacor.

El mes de juny de 1927 es torna a reestructurar canviant les capçaleres de les companyies la 1ª segueix a Palma, la 2ª des de Sóller passa a Esporles, la 3ª des de Santa Margalida a Alcúdia i la 4ª des de Felanitx a Artà. Es crea una companyia nova, la 5^a de Felanitx i la secció de cavalleria segueix a Manacor. En virtut de la nova reorganització des d'1 de juliol de 1927 Sóller deixa de ser capçalera de Companyia i queda solament com a capçalera de secció comandada pel tinent Carlos Simarro Medina.

El mes de febrer de 1927 els posts han canviat i els formen Sóller comandat pel suboficial Pablo Manzano Chicote²⁷, el de Tuent comandat pel cabo José Pérez Fernández i el preferent Ángel Fraile Fernández²⁸ i el de Deià pel sergent Eduardo Mateos Vázquez²⁹. La duana de Sóller la comandava el cabo Vicente Adell Bonilla i als carabiners mariners el cabo de mar Antonio Rodríguez Gutiérrez³⁰. El corneta era Antonio Palazón López³¹.

18 Va néixer el 14 de juliol de 1862 ingressant a l'Exèrcit el 31 de març de 1882. Va estar destinat a la Comandància de Mallorca des de l'any 1899 fins a 1902. El mes de març de 1901 juntament amb uns carabiners a les seves ordres varen fer una aprehensió de 13 fardells de tabac a les immediacions des Gall a la costa de Deià.

19 Setmanari de Sóller. N. 616. Dissabte 21 de gener de 1899. P. 3.

20 Havia nascut el dia 1de març de 1877 i havia ingressat a l'Exèrcit el dia 13 de desembre de 1890, passant després a Carabiners. Era el cap de la secció de Sóller quan va desaparèixer el sergent de carabiners Eleuterio García Palacín.

21 Setmanari de Sóller. N. 847. Dissabte 27 de juny de 1903. P. 2.

22 Nascut el dia 10 de febrer de 1862, va ingressar a l'Exèrcit i posteriorment el 10 de juliol de 1880, va passar al Cos de Carabiners. El mes de maig de 1909 va ascendir a 1° tinent i va ser destinat a Sóller (1910-1912). El mes de desembre de 1912 de 1° Tinent ascendeix a Capità i des de la Comandància de Mallorca va destinat a la d'Almeria

23 Va néixer el 29 d'agost de 1864 i va ingressar en el Cos de Carabiners el 20 de gener de 1888. Va estar destinat a Sóller fins a l'any 1914.

24 Nascut a Vera (Almeria). Del mes d'agost a setembre de 1900 va estar destinat a la 3ª Companyia, 2ª Secció de la Columna Volant de Manacor. L'any 1912 va ascendir a Preferent i va passar a la 2ª Companyia, 2ª Secció del post de Deià. Posteriorment des del mes d'agost de 1920 al mes de maig de 1921 va ser destinat a la 1ª Companyia, 1ª Secció (Lluçmajor) del post de la Torre d'en Pau (Coll d'en Rabassa). L'any 1940, als 70 anys, com a carabiner retirat estava empadronat a Palma.

25 El mes d'agost de 1905 va ascendir a sergent i l'any 1911 se li va concedir el retiro a Palma.

26 L'any 1911 destinat en el post de Sóller de la 2ª secció de la 2ª Companyia. Els anys 1930-1931 destinat en el post del Llamp (Andrats) a la 1ª secció de la 2ª Companyia. El mes de novembre de 1931 va ser destinat a la 1ª Companyia a Palma i l'any 1935 encara hi estava destinat.

27 Del mes de febrer de 1927 a febrer de 1931 va estar destinat a la 2ª Companyia, 3ª Secció del post de Sóller. Els mesos de gener i febrer de 1931 va gaudir de llicència per malalt. Es va retirar el mes de gener de 1933 quan duia 32 anys de servei.

28 El mes de febrer de 1927 estava ingressat a l'Hospital Militar.

29 De sergent, va estar destinat des del mes de febrer de 1927 al mes d'agost de 1929, en el post de Deià a la 3ª secció de la 2ª companyia. El mes d'octubre de 1935 ascendeix de sergent a brigada i des de la 5ª Comandància de Balears va destinat a la 9ª Comandància de Castelló.

30 Destinat des de febrer de 1927 a maig de 1930 en el Port de Sóller a la 2ª Companyia, 3ª Secció. El juny de 1940 estava destinat com a cabo a la 1ª Companyia, 3ª Secció del post de Paguera.

31 De febrer de 1927 al mes d'agost de 1932 destinat en el post de Deià a la 3ª secció de la 2ª Companyia. El mes de maig de 1933 va rebre el premi de constància de 33 pts per dur més de 6 anys de servei.

L'any 1930 i 1931 comandava la 2ª Companyia, de la que depenia la 3ª secció de Sóller el capità Félix Marco Díez.³²

A finals de l'any 1932 per disposició de la Inspecció General de Carabiners hi torna haver una nova reestructuració de companyies i queda com sempre la 1ª Companyia amb capçalera a Palma, la 2ª des d'Esporles passa la capçalera altra vegada a Sóller, la 3ª torna a Santa Margalida i d'ella depèn la secció de Cavalleria, la 4ª torna a Felanitx i la 5^a a Inca.

Degut a la nova reestructuració foren traslladades a Sóller les oficines de la Línia del Nord de Mallorca de les forces de Carabiners i per això hi tenien la seva residència un capità, un suboficial, un cabo i varis números del Cos. El capità destinat és Ricardo Lerín Ferrer.³³

Un altre canvi, a finals de 1932, per atendre millor el servei de vigilància fou el trasllat a Fornalutx del post de Tuent. Des del dijous dia 8 de desembre de 1932 Fornalutx va tenir un post de carabiners. Aquests havien d'irradiar el seu servei al districte de la seva antiga residència de Tuent. Segons la premsa aquesta mesura era bona pel poble de Fornalutx ja que la instal·lació del quarter augmentaria bastant el consum de la població degut a les famílies que tenien els carabiners, la majoria d'ells casats.³⁴

La darrera reestructuració és la de 1933, que es va fer efectiva l'any 1934, i que va durar fins a 1940, quan el Cos de Carabiners s'integra en el Cos de la Guàrdia Civil, quedant la capçalera de la 1ª Companyia a Palma, la 2ª passa d'Esporles a Sóller, la 3^a d'Alcúdia a Santa Margalida, la 4^a d'Artà a Felanitx i la 5^a de Felanitx a Inca. L'any 1935 era cap d'ela secció de Sóller Francisco Villarubia Fernández i el capità que comandava la 2ª Companyia de Sóller l'any 1936 era Juan Ripoll Oliver.³⁵ El novembre de 1937 comandava la secció de Sóller el tinent Manuel Pérez García³⁶ i pel mes d'abril de 1938 fins a gener de 1939 comanda la 2ª Companyia de Sóller el capità José Cardona Riera.³⁷

7. Quarters i cases de Carabiners a Sóller

Els Carabiners no sempre estaven aquarterats, en molts de llocs els carabiners vivien a cases particulars i en cas d'haver-hi quarter eren cases llogades. En ell solament hi pernoctaven els carabiners fadrins mentre que els carabiners casats vivien normalment a cases llogades. També a molts indrets hi havia cases o case-tes que servien d'oficines o d'aixopluc quan feien la guàrdia per la costa.

L'any 1858 es va voler construir un quarter per al destacament de carabiners que hi havia en el port de Sóller. Per determinar i avaluar la situació del lloc si va desplaçar el comandant de carabiners de la comandància i juntament amb el batle varen trobar com a idonis els terrenys situats a veïnat del Fortí que eren propietat de l'Ajuntament. Les obres no es varen realitzar com s'havia planificat en un principi.³⁸ Però trobam que el 26 de setembre de 1859 el Ministeri de la Guerra va concedir autorització a la Direcció General d'Enginyers de Balears sobre la petició que s'havia fet per construir una casa per a la força de carabiners en el Port de Sóller.³⁹

L'any 1866 com veiem, l'edifici que tenien els carabiners a Sóller, era una casa llogada, segons es desprèn del comunicat que el 29 d'octubre de 1866 d'Antonio Pagés, sergent de la 1ª Companyia i 3ª secció del post de Sóller, que es dirigeix al batle dient-li que per ordres del tinent coronel els carabiners havien de ser

32 Nascut el dia 1 de novembre de 1880. Va ingressar a Carabiners el 4 d'octubre de 1917.

33 Setmanari Sóller. N. 2433. 11 de novembre de 1933. P. 7.

34 Setmanari Sóller. N. 2384. 3 de desembre de 1932. P. 10.

35 Arrel dels incidents de Muleta fou apartat del Cos.

36 Nascut a Girona el 11-VII-1890. El mes de novembre de 1934 ascendeix a brigada. L'any 1935 destinat a Palma. Aquest any tenia un sou de 4500 ptes anuals. El mes de febrer de 1936 de Brigada ascendeix a Alferes de la 5ª Comandància de les Balears i passa a les ordres del Ministeri d'Hisenda de la mateixa Comandància. El juliol de 1936 addicte als Nacionals. Ascendeix a tinent i passa a la 1ª Companyia, 2ª Secció. Consta en el full de revista de Lluçmajor del mes de juny a setembre de 1940. Estava en comissió a s'Arenal

37 El mes de gener de 1906 es va concedir el seu ingrés en el Col·legi d'Educants de l'Escorial com a supernumerari. L'any 1936 era tinent de la 5ª Comandància de Balears, comandava la secció d'Eivissa. Addicte als nacionals. Es va poder amagar durant l'ocupació republicana fins que l'illa fou ocupada pels nacionals.

38 Setmanari Sóller N. 2626. 24 de juliol de 1937. P. 3.

39 AIM. Comandància d'Obres 523.

traslladats del local que ocupaven per estar en aquells moments en estat ruïnós. Encara que hi havia cases buides per llogar, els veïnats s'oposaven a llogar-les.⁴⁰

La Direcció General d'Obres Públiques el 18 de maig de 1892 a les 11'00 hores publicava que s'havia de fer una pública subhasta per dur a terme les obres per a la reparació de les casetes de carabiners del Port de Sóller per 1779'27 pts, la del Port d'Alcúdia per 975'48 pts i la de la Pobra per 1648'40 pts. La subhasta s'havia de fer en la secció de Foment.⁴¹

El 9 de gener de 1920 el Comandant del Detall de la Comandància de Carabiners de Balears Francisco Maldonado García i de la que era el Primer Cap el tinent Coronel Juan Rendón Sanjuán feia saber que havent de procedir al lloguer d'una casa situada a la Ciutat de Sóller que reuneixi les condicions necessàries per a servir d'oficines a la Segona Companyia i poder allotjar a cinc individus casats i dos cavalls convidava als propietaris d'edificis que per la seva capacitat reunissin aquests requisits i les volguessin llogar presentassin les proposicions a les oficines a la Comandància de Carabiners de Palma ubicades en el carrer Montenegro número 4 o a la Casa Consistorial de Sóller. El lloguer era per tres anys prorrogables d'any en any i el preu del lloguer no podia excedir de 420 pessetes anuals. Si el propietari volia rescindir el contracte ho havia de fer saber en dos mesos d'antelació. També havia d'anar a compte del propietari els desperfectes que es produïssin i que l'edifici s'havia d'entregar en el moment del lloguer en perfectes condicions. Ara bé, cada any, el propietari s'havia de cuidar de l'emblanquinat de l'edifici i de netejar els pous negres. El Cos de Carabiners es comprometia a retornar l'edifici com l'havia trobat en el moment de fer-se càrrec.⁴²

Es coneix que no s'havia trobat cap edifici que reunís les degudes condicions, ja que el 7 d'octubre de 1920, el Tinent Coronel primer Cap de la Comandància de Balears Eugenio Bonet Cortés es dirigia al batle complimentant el que deia la RO de 24 d'octubre de 1881 i vigent a la Llei d'Administració i Comptabilitat de l'Hisenda Pública de 1 de juliol de 1911 on li expressava que es volia llogar una casa quarter a Sóller i que era necessari exposar-ho al públic durant vint dies consecutius.⁴³

El dia 1 de març de 1921, el Tinent Coronel Primer Cap de la Comandància de Balears Eugenio Bonet Cortés, torna dirigir-se altra vegada al batle complimentant el que deia la RO de 24 d'octubre de 1881 i vigent a la Llei d'Administració i Comptabilitat de l'Hisenda Pública de 1 de juliol de 1911, on li expressava que es volia dur a terme el lloguer d'una casa quarter a Sóller i que era necessari exposar-ho al públic durant vint dies consecutius.⁴⁴

El 19 de febrer de 1923 el Tinent Coronel i Primer Cap de la Comandància de Balears Ambrosio de Lamo García notificava al batle perquè fes arribar a tots els propietaris que segons RO de 22 d'octubre de 1881 i vigent la Llei d'Administració i Comptabilitat de l'Hisenda Pública de 1 de juliol de 1911 es feia públic el llogar una casa-quarter a Tuent i que s'exposava al públic durant vint dies consecutius per fer-ho saber als propietaris interessats.⁴⁵

De l'estudi dels domicilis dels carabiners del Port de Sóller, que consten en els padrons municipals de 1925, he pogut deduir que el quarter de carabiners podria estar en el carrer Llevant número 6 del port (illeta 190). Hi ha constància que els carabiners Faustino Blanco Rios⁴⁶, Joaquín García Peláez⁴⁷ i Antonio

40 AMSóller. Carpeta 3364.

41 Boletín Oficial de la Provincia de las Baleares. Núm. 3960. Dijous 16 de juny de de 1892. P. 1.

42 AMSóller. Carpeta 3364.

43 AMSóller. Carpeta 3364.

44 AMSóller. Carpeta 3364.

45 AMSóller. Carpeta 3364.

46 Nascut el 15 de febrer de 1896 a Ayamonte (Huelva). El mes de gener de 1925 s'havia d'incorporar al post del Torrent des Jueus que pertanyia a la 1ª Secció de la 1ª Companyia. Posteriorment en el mateix any fou destinat a Sóller, 2ª Companyia 3ª Secció. Cobrava 2372'40 pts. El dia 10 de gener de 1933 va aprovar a la seva Comandància l'examen per fer el curs de cabo i s'havia de presentar en els Col·legis del Cos a l'Escorial per fer l'examen definitiu.

47 Nascut el 24 de maig de 1905 a Oviedo. L'any 1925 estava destinat a Sóller a la 2ª Companyia 3ª Secció. Cobrava 2372'40 pts. De març a octubre de 1933 destinat a la 5ª Companyia, 3ª Secció en el post de Cala Pi (Llucmajor). El mes de novembre de 1933 va ser destinat a la 4ª Companyia. L'any 1935 tornava estar destinat a la 2ª Companyia de Sóller. El mes de juliol de 1936 estava destinat en el Port de Sóller i el dia 21 estant de guàrdia a l'Estació de Muleta va voler fugir amb una barca. Fou condemnat a cadena perpetua i expulsat del Cos de Carabiners.

García Jiménez⁴⁸ hi vivien.⁴⁹

Un altre edifici que ocuparen en el Fossaret, els carabiners de Sóller, a partir del mes d'agost de 1927, fou la segona escola nacional de nins que va servir posteriorment com a oficines de Carabiners, i després es va establir el col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes.⁵⁰

El mes de desembre de 1933 el Comandant del Detall de la Comandància de Carabiners Rafael Gual Llinás⁵¹ feia saber que es volia llogar una casa per a quarter de Carabiners a Sóller, aquesta havia de reunir les condicions necessàries per instal·lar-hi les oficines de la 2ª Companyia i també disposar d'un allotjament per a un matrimoni. Els propietaris que volien llogar un edifici havien de presentar les proposicions a les oficines de la Comandància de Palma situades en el carrer Montenegro n. 6 dins els vint dies hàbils següents a la publicació en el Butlletí Oficial de la Província. S'advertia que el lloguer era per tres anys prorrogables, d'any en any. El concurs es va celebrar a Sóller a les 12'00 del dia en que es complien els vint-i-cinc dies hàbils de la publicació en el periòdic oficial de referència davant l'oficial i cap de Carabiners. Es deia que seria adjudicat a la postura que fos més favorable per al Cos de Carabiners o que satisfés els interessos de l'Estat. El lloguer no podia excedir de 60 pts mensuals.⁵²

Arrel dels fets de juliol de 1936 i per les ordres rebudes del Primer Cap de la Comandància de Carabiners de Palma manant que tots els carabiners de cada secció, en el cas de Sóller eren una trentena, comandats pel capità Juan Ripoll, havien d'estar concentrats, es va condicionar de forma provisional el Teatre de la Defensora Sollerense per a quarter. Allà disposaven de llits i oficines i anaven a menjar al quarter de la Guàrdia Civil encara que posteriorment habilitaren com a menjadors la Cantina Escolar.⁵³

8. Accidents i altres fets luctuosos ocorreguts a carabiners de la secció de Sóller

Sempre que hi havia una desgràcia, accident o mort d'un carabiner s'obria un sumari per clarificar el motiu o causa que l'havia provocat, tant si hi havia indicis de que fos premeditat o ocorregut de forma casual. A la Comandància de Palma s'anomenava un jutge instructor i un secretari que normalment era un comandant o capità. Moltes vegades en cas de mort d'un carabiner la gent especulava i donava interpretacions a vegades errònies ja que ho relacionaven amb temes de contraban.

Un cas va ser l'ocorregut el 20 de juny de 1888 quan es va trobar un cadàver a vora de mar en el lloc conegut com les Puntetes, resultant ser el d'un carrabiner, el preferent Jesús Conde Pouzas,⁵⁴ que estava juntament amb un altre de ronda. Per aclarir el que havia passat el jutge militar va obrir diligències quedant l'altre carrabiner detingut de forma preventiva.⁵⁵ Posteriorment varen ser detinguts dos carabiners més relacionats en el sumari amb els fets que es va conèixer popularment a Sóller com es Crim de ses Puntetes. Ara bé el jutge no degué trobar indicis de criminalitat ja que el mes d'abril de 1889 foren posats en llibertat els tres carrabiners.

48 Nascut el 8 de juny de 1899 a Arahall (Sevilla). Com a fill de carabiner va ser educat en el Col·legi de Carabiners Joves de l'Escolial i estava adscrit a la Comandància de Lleida, després ja de carabiner d'infanteria va ser destinat a la Comandància de Guipúscoa i l'any 1925 ho va ser a la de Balears. L'any 1931 estava destinat a la 5ª companyia. D'octubre de 1938 a juny de 1940 destinat a la 2ª Companyia, 1ª Secció d'Estellencs. El mes de setembre de 1940 era carabiner a Sóller ja perteneixia a la 2ª Companyia de la 61 comandància de la Guàrdia Civil.

49 AMSóller. Carpeta 2925.

50 Setmanari Sóller. N. 2109. 27 d'agost de 1927. P. 10.

51 El mes de juny de 1902 va ser promogut a 2° Tinent, era alumne del Col·legi de Carabiners de l'Escolial. El mes de març de 1904 se li concedeix dos mesos de llicència cap a Madrid, Barcelona i Palma. El mes de maig de 1904 se li concedeix llicència per matrimoni. El mes de març de 1906 ascendeix a 1° Tinent i va ser destinat a la Comandància de Granada. L'any 1934, de comandant, estava destinat a la 5ª Comandància de Balears. Es va retirar de Tinent Coronel. L'any 1940 amb 65 anys estava empadronat a Palma.

52 Setmanari Sóller. N. 2440. 30 de desembre de 1933. P. 6.

53 Setmanari Sóller. N. 2577. 14 d'agost de 1936. P. 6.

54 De gener a desembre de 1886 va estar destinat a la 3ª Companyia, 3ª Secció de Lluçmajor. El mes de març de 1887 encara estant destinat a Lluçmajor volia permutar amb un altre Carabiner de 1^a de la Comandància de Girona, Lleida, Navarra, Guipúscoa o amb qualsevol altre de Galícia.

55 Almudaina. N.º 199. Dissabte 23 de juny de 1888. P. 2.

Un altre episodi com l'anterior fou l'ocorregut el dematí del 11 de setembre de 1902 quan va desaparèixer el sergent de carabiners Eleuterio García Palacín⁵⁶ que era el comandant de post del Port de Sóller. L'únic indicatiu de la seva desaparició era la gorra de l'uniforme que es va trobar a prop de la Torre Picada.⁵⁷ El cercaren durant una sèrie de dies no tan sols els carabiners sinó també personal de la Marina, Guàrdia Civil i veïnats del poble. No es va saber res d'ell i passat un temps el dia 29 de setembre de 1902 el jutge militar nomenat a l'efecte citava, cridava i emplaçava al sergent de carabiners Eleuterio García Palacín perquè en el terme de trenta dies es presentàs en el quarter de Carabiners a l'objecte de declarar en la causa que se li seguia per part de la jurisdicció militar per deserció. Es demanava que qualsevol persona que sapigués o tengués indicis de la seva desaparició ho notificàs al tinent Ángel Sánchez Alonso.⁵⁸

Un altre fet tràgic va ocórrer, el 20 d'agost de 1914, a Juan Mora Ferrer, de 20 anys, fill del tinent de carabiners que comandava la secció de Sóller, Antonio Mora Vallori.⁵⁹ Aquest jove juntament amb Jaume Llabrés i Josep Niell que eren dependents i feien feina en un negoci regentat pels germans Jaume i Antoni Oliver Rullan foren tots morts quan les tropes alemanyes ocuparen Liege (Bèlgica). El seu pare estava destinat a Sóller des de l'any 1912 i segons la premsa de l'època, era molt conegut i apreciat per la gent.⁶⁰ El mes d'agost de 1915 el Governador Civil de les Balears Martínez Campos va rebre un telegrama del Director General de carabiners manifestant que havia concedit llicència per a Palma per recollir la part proporcional que li corresponia al tinent de carabiners Antonio Mora Vallori que es trobava destinat a Girona i al qui afusellaren el fill. Martínez Campos va dirigir un telegrama al Cap de la Comandància de Carabiners de Girona pregant-li que el tinent anàs, quan abans millor, a Mallorca. En el despatx del Governador es va fer el repartiment del que havia donat el govern alemany. La viuda d'Oliver com indemnització per la mort del seu home va rebre 57562 francs (o sigui 49291 pts), la mateixa dona per haver estat destruït el seu magatzem de Liege 50000 francs (42815 pts), a cada un dels fills d'Oliver per l'afusellament del seu pare 25000 francs (24407 pts), a la família de cada un dels altres tres mallorquins afusellats 15000 francs (12844 pts). El govern alemany va entregar els diners a l'Ambaixador espanyol Marqués de Lerma. El Governador Civil de Balears Martínez Campos tenint en compte la baixa dels valors alemanys va dir als familiars si volien esperar que aquests augmentassin per evitar la pèrdua de diners al canvi de divisa espanyola.⁶¹

El Capità Ajudant i Jutge Instructor Fernando Piña Aguiló el dia 1 d'agost de 1918 es dirigia la batle dient-li que per haver decretat, per processament, el Jutjat militar presó preventiva a Concha Rodríguez Domínguez, esposa del carabiner Antonio Gallego Salvador i amb objecte de conduir-la a Palma i ser entregada a la presó li demanava que disposàs per fer-ho d'una parella de la Guàrdia Civil.⁶² Amb la mateixa data el Capità Ajudant i Jutge Instructor Fernando Piña Aguiló es dirigia al batle dient-li que pel sumari que instruïa pel dispar per arma de foc que havia fet l'esposa contra el seu marit, el carabiner Antonio Gallego Salvador, li pregava que li enviàs a la Comandància de Carabiners de Palma nota dels antecedents que tenia l'Alcaldia referents a la vida privada i la moral que va observar l'esposa del carabiner.⁶³

Sobre les 19'00 hores de l'horabaixa del dia 13 de gener de 1925 el carabiner Antonio García Sánchez que havia de practicar el servei nocturn a l'estació radiotelegràfica de Muleta es va sorprendre quan va descobrir dins la barraca que habitaven el cadàver del seu company, Pablo Santamaria Expósito. Tot d'una va anar a avisar als seus superiors, al capità de carabiners Domingo Arjonilla Piñar⁶⁴ i al tinent de

56 El mes de novembre de 1900 va ascendir a sergent i va ser destinat a Mallorca.

57 Almudaina. N.6335. Dimarts 23 de setembre de 1902. P.2.

58 Setmanari Sóller. N. 807. 20 de setembre de 1902. P. 2.

59 Va néixer el 29 d'agost de 1864 i va ingressar a l'Exèrcit el 28 d'agost de 1880. L'any 1911 va ascendir a 2º tinent i va ser destinat a la Comandància de Màlaga i l'any 1912 ho va ser a la Comandància de Mallorca (Secció de Sóller de la 2ª Companyia), l'any 1915 va ser destinat a la Comandància de Girona. Quan es va retirar va anar a viure a Sóller.

60 Quetglas, A. (2009). Els sollerics durant la Gran Guerra (1914-1918). *III Jornades d'estudis locals a Sóller*. Ed. Ajuntament de Sóller. P. 311.

61 Diàrio de Ibiza. N. 8125. Divendres 13 d'agost de 1915. Pag. 3.

62 AMSóller. Carpeta 3364.

63 AMSóller. Carpeta 3364.

64 Va néixer el 24 de març de 1878 i va ingressar a l'Acadèmia Militar el dia 1 d'agost de 1897. Posteriorment va passar al Cos de Carabiners. Va comandar la 2ª Companyia de Sóller fins a l'any 1926.

carabiners Carlos Simarro, a més del metge Jaime Antonio Mayol, que va confirmar la mort del carabiner que estava tirat a terra, amb el seu fusell a veïnat, deduint-se que s'havia disparat feia poc temps. Donat avís a la Comandància es va presentar el Capità Ajudant Andrés Surís Miró⁶⁵ en funció de jutge instructor de la causa i com a secretari Facundo Elvira Parpal⁶⁶. Es va fer l'autopsia al cadàver que tenia un orifici de bala a la part dreta del pols del cap amb cremades al seu voltant i a la part esquerra orifici de sortida. Aquest carabiner, Pablo Santamaria Expósito, va néixer el dia 10 de juny de 1899 i era natural de Burgos, fadrí. Havia ingressat en el Cos de Carabiners el dia 23 d'abril de 1923 i procedia del Regiment d'Infantes de la Lleialtat n 30 i tenia concedit el passador de Larache pels serveis en que havia participat a Àfrica, i era molt ben considerat en el Cos.

Un cas no tan tràgic, però que va sortir a la premsa, fou el que va ocórrer el dia 18 de novembre de 1928, quan el cabo de carabiners del post de Tuent, Eleuterio Domínguez, estava col·locant amb la força a les seves ordres uns taulons per facilitar el pas a la font des Vergeret degut a que les aigües del torrent que desemboca a la platja l'havia espenyat, es va ferir a l'espatlla, passant una mala nit amb forts dolors que varen alarmar als altres carabiners. El dematí el varen traslladar com pogueren a la Fonda Palmesana i allà després que el veié el doctor Antonio Mayol, en una camilla de la Creu Roja, fou traslladat a l'estació del ferrocarril i conduït en el tren a Palma per ser ingressat a l'Hospital Militar.⁶⁷

Un altra tragèdia relacionada amb un membre del Cos de Carabiners fou l'ocorregut l'any 1934 a una filla del tinent Francisco Villarubia Fernández⁶⁸, va passar quan va arribar a Sóller on havia estat destinat, acompanyat de la seva dona i els seus fills. Venia des de Las Palmas, allà tenien un canet amb el que els seus fills, dos nins i una nina, sempre hi jugaven. Durant el viatge a Mallorca el tinent va saber per un telegrama que el canet havia mort d'hidrofòbia, però el telegrama va arribar amb retard ja que la família s'havia aturat uns dies a Barcelona. Tot d'una a l'arribar a Sóller avisaren als doctors Gabriel Mayol i a Rovira perquè els vacunassin, però la nineta ja presentava símptomes de la malaltia. Als pocs dies va morir. Varen assistir al funeral el Capità de Carabiners Juan Ripoll Oliver i el sergent de la Guàrdia Civil Bardisa.

9. Incidències entre carabiners i paisans

El capità de la 1ª companyia de la Comandància de Mallorca informava que l'alferes cap de la 2ª secció de la dita companyia Ramón Teso Fidalgo⁶⁹ li havia notificat que el dia 8 d'abril de 1886 quan feia el seu servei a la bateria de Caputxins el carabiner Bartolomé Guardiola Morey va observar que entrava en el Plantó de Santa Margalida situat en la mateixa, un paisà i dirigint-se cap a ell va veure que estava forçat el pany de la porta detenint-lo i conduït-lo al quarter. Interrogat va dir que nomia Miguel Forteza Ferrer natural de Sóller i amb residència a Palma. Va estar detingut esperant que el Capità General decidís. Se li va obrir sumari.⁷⁰

A les primeres hores del dematí dia 28 de juliol de 1907 va arribar al punt de registre de la Ronda, en el Camí de Sóller, lloc que des de feia un temps els carrabiners havien establert un control, un carro carregat de senalles amb pomes i quan els carrabiners ho reconeixien, un d'ells va clavar casualment la baioneta a la cuixa del conductor i li va produir una ferida d'uns tres centímetres. El conductor va baixar del carro, com era natural protestant per les poques mires del carrabiner i aquest amb la baioneta li va començar una

65 Nascut el 24 de gener de 1889, va ingressar a l'Acadèmia Militar el 12 de febrer de 1903. L'any 1936 era comandant a Màlaga, i segons Carles Engels, a l'entrada dels nacionals fou afusellat.

66 Va estar destinat al post de la Torre d'en Pau (Coll d'en Rabassa) a la 1ª secció de la 1ª companyia de setembre a octubre de 1922 i al post de Regana (Llucmajor) pel novembre de 1922. Ja de sergent estava de comandant de post a s'Arracó (Andratx) a la 3ª secció de la 1ª Companyia des del maig de 1937 a juliol de 1938.

67 Almudaina. N.15982. Dimarts 20 de novembre de 1928. P. 4.

68 Va néixer el 2 d'abril de 1904 i va ingressar a l'Exèrcit el 31 de desembre de 1922 i després va passar al Cos de Carabiners. De Balears fou destinat a la 17ª Comandància de Pontevedra i el juliol de 1936 fou addicte als nacionals.

69 L'any 1884 era alferes i cap de la Secció de Carabiners Veterans de Maó i el dia 3 d'octubre en la visita d'inspecció al bergantí francès Reine de Sugés aprehengué 5 caixes, dos sacs de teixits i una caixa de licors.

70 AIM. Almudaina 960-64.

altra vegada a pegar per l'espatlla i li va produir ferides de caràcter reservat. El fet va indignar a tots els que ho varen presenciar i ho varen posar en coneixement del jutge. El ferit era de Sóller i vivia en el Camp de sa Mà.⁷¹

El 9 de novembre de 1916 quan a mitja nit sortia la gent dels cafès i del cine es va sorprendre perquè per la plaça corria la gent des del carrer de la Mar on s'havien sentit tirs de fusell. Tot va ser que un jove carabiner Emilio Garcia López, natural de Granada, havia amenaçat primer i disparat després contra uns joves que es retiraven cada un a casa seva, ferint a un d'ells a la cuixa. Avisada la Guàrdia Civil es va presentar tot d'una a la plaça ja que en un dels carrers apropats s'havia vist al carabiner, on des del cantó del carrer del Vent, va disparar contra els guàrdies civils. Posteriorment el carabiner va fugir. Una de les bales va ferir a la cuixa a un dels joves i una altra bala va entrar en una de les habitacions d'una vivenda on dormia una jove incrustant-se la bala en el sòtil. Corria el rumor per tot Sóller que el carabiner havia fugit a la muntanya i per agafar-lo sortiren en la seva persecució el cap de la Ronda amb vint carabiners més. Després es va saber que el carabiner seguint la ruta de Deià i Valldemossa havia arribat a Palma en un carro. Tot el dia va donar voltes pel bosc de Bellver i el vespre va anar a Palma on va sopar en una fonda apropada al Quarter de Carabiners, allà va deixar el fusell i el corretjam i va anar a dormir a una casa del carrer de la Soledat. Quan la policia va saber que un carabiner dormia en aquella fonda varen avisar tot d'una al quarter de Carabiners i allà el retén el va detenir sense que aquest oposés resistència als seus companys.⁷² El mes de març de 1917, el Capità Ajudant i Jutge Instructor Fernando Piña Aguiló⁷³ instruïa la causa contra aquest carabiner, natural de Granada, per abandonó del servei i lesions inferides a paisans i es dirigia al batle dient-li que a les 09'00 hores del dia 19 de març es presentassen en el Jutjat Militar de la Comandància, en el carrer Montenegro número 4 de Palma, Miguel Sabater Palmer, Bernardo Arbona Casasnovas i Guillermo Arbona Bauzá per determinar les indemnitzacions pels perjudicis ocasionats per les lesions sofertes. El mateix 19 de març, es dirigia al batle on s'ordenava la presentació en el Jutjat de la Comandància de Carabiners als veïns de Sóller Antonio Martí Frontera, Juan Pons Ferrer, Martín Cifre Cerdá i Francisco Rotger Oliver per declarar com a testimonis el dijous dia 22 de març a les 09'30 hores. El 21 de març es dirigia altra vegada al batle dient-li que a les 09'00 hores del dia 24 de setembre es presentassin a la fonda de Cas Pentinat de Sóller els pares o en el seu defecte les mares o els germans dels residents avui a França Miguel Sabater Palmer, Bernardo Arbona Casasnovas i Guillermo Arbona Bauzá també per a prestar declaració en el mateix sumari. I el 8 de juny de 1917 el mateix Instructor es dirigia la batle dient-li que adjuntava els documents del metge Juan Marqués Frontera per fer-los arribar a Catalina Bauzá Vicens mare del que fou ferit per arma de foc el vespre del dia 9 de novembre de 1916 Guillermo Arbona Bauzá.⁷⁴

El 9 d'octubre de 1920 el Tinent Coronel Primer Cap de la Comandància Eugenio Bonet Cortés notificava al batle que des de la Comandància de Carabiners s'havia donat les respectives ordres perquè la força posàs especial cura en extremar la cortesia i no causar molèsties ni vexacions a ciutadans pacífics i honorats. L'incident ocorregut a Sóller entre un carabiner i un paisà titllat de contrabandista es tramitava de forma legal per un tribunal ordinari. El fet també ocorregut a Deià encara que no corresponia a aquest ajuntament també estava resolt ja que els fets varen passar per un lamentable error. El Tinent Coronel expressava el desig de tots perquè no passessin casos que poguessin deteriorar les relacions entre els membres del Cos i els veïns de la localitat.⁷⁵

El fet ocorregut a Deià, al que feia referència el tinent Coronel, va passar el 25 de setembre de 1920 al pintor Junyer, que estiujava a Lluc-Alcari, quan anava per la carretera en direcció a Deià. Allà es va trobar amb un carabiner que posat genoll a terra i sense avisar de res li va disparar passant-li la bala a prop del

71 Setmanari Sóller N. 1061. 3 d'agost de 1907. P. 2.

72 Almutaina. N.12009. Dissabte 11 de novembre de 1916. P. 2.

73 L'any 1910 era 1° Tinent. El mes d'agost de 1912 va ascendir a Capità. El mes de desembre de 1913 formava part del tribunal que examinava als aspirants a cabo. El mes de gener de 1936 estava de coronel a la 5ª Comandància de Balears a les ordres del Ministeri d'Hisenda. Addicte als Nacionals. Va morir de malaltia durant la guerra.

74 AMSóller. Carpeta 3364.

75 AMSóller. Carpeta 3364.

cap. De l'impressió va caure en una marjada i el carabiner sempre en to amenaçant li va voler disparar una altra vegada no fent cas de les súpriques del pintor i de demanar-li el motiu del que passava, a més, d'identificar-se. Tot va ser perquè el carabiner pensava que era un confident dels contrabandistes. Gràcies a la dona del pintor que anava acompanyada per altres la cosa no va anar a més. Les autoritats varen haver de prendre mesures ja que la gent del poble de Deià volia agafar la justícia per la seva mà contra el carabiner, a més es va reunir en sessió extraordinària el Foment del Turisme per demanar disculpes a aquest gran pintor que havia retratat i donat a conèixer tantes vegades els paisatges de Mallorca.

L'altre incident va ocórrer el dia 26 de setembre de 1920 quan un jove, Jaime Colom, que anava acompanyat amb uns altres, a prop del port, varen ser advertits per un carabiner que va detenir a Jaime. Aquest va voler fugir i es va posar a córrer i el carabiner li va disparar travessant-li la bala el cap. El jove va quedar estès enmig de la carretera però en aquell moment passava el doctor Rovira i li va prestar els primers auxilis conduint-lo a l'hospital on fou curat. Malgrat les greus ferides es va salvar.⁷⁶

10. Pràctiques de tir al blanc

Cada any era pràctica habitual que la força de carabiners i Guàrdia Civil de la Comandància de Mallorca practicassin exercicis de tir al blanc. Era una obligació per part del cap de la secció informar al batle dels dies i hores en que es realitzarien, i ell a la vegada, avisava amb un bàndol a la població per així evitar possibles accidents. A l'Arxiu Municipal de Sóller hi ha constància de qui comandava la força i d'alguns anys en que es varen realitzar aquests exercicis.

El 2º tinent de carrabiners Manuel Aragonés Rodríguez⁷⁷ feia saber a tots els veïnats de Sóller que la força a les seves ordres havia de fer exercicis de tir al blanc els dies 21 i 22 de juny de 1899, els dematins de 7 a 12, en el polígon comprés des de la desembocadura del torrent Major en direcció al Lazareto, aquesta zona per la seva perillositat estaria marcada amb banderes vermelles, per això quedava prohibida la circulació per tota ella.⁷⁸ L'any 1901 es tornaven realitzar les mateixes pràctiques en el mateix lloc, però per causes imprevistes no varen tenir lloc els dies assenyalats, per això es passaven als dies 3, 4 i 5 de juny.⁷⁹

El 12 d'octubre de 1917 el sergent José Aparicio Cap Accidental del Post de Sóller es dirigia al batle informant que degut a que la força de carabiners dels posts de Sóller i del Port havien d'efectuar exercicis de tir al blanc en el Lazareto, a l'esquerra de la carretera que condueix al port, els dies 22 i 24 d'octubre, era necessari que ho publicués amb el fi de que tots els pescadors de la comarca i gent de les possessions de la contrada estassin assabentats a fi d'evitar lamentables desgràcies. S'havien de realitzar a partir de les 07'00 hores.⁸⁰

L'alferes Francisco Mengot Borrel⁸¹ de la 2ª secció, el 13 de setembre de 1918, era el que informava que la força de carabiners els dies 20 i 21 de setembre havien de dur a terme les pràctiques de tir al blanc a la platja del Lazareto.⁸² El dia 22 d'octubre de 1919 el mateix alferes informava al batle que la força de carabiners els dies 29 i 30 d'octubre i de 08'00 a 12'00 hores havien de dur a terme les pràctiques de tir al blanc i li demanava que avisàs amb un bàndol i que després li passés rebut del present ofici.⁸³

El 2 d'octubre de 1920 el sergent i Cap accidental de la Secció de Sóller informava al batle que la força de Carabiners havia d'efectuar pràctiques de tir al blanc a la platja del Port els dies 23 i 24 de setembre des

76 Almudaina. N.13364. Dimecres 29 de setembre de 1920. P. 1.

77 Nascut el 14 de juliol de 1862 ingressant a l'Exèrcit el 31 de març de 1882. Va estar destinat a la Comandància de Mallorca des de l'any 1899 fins a 1902. El mes de març de 1901 juntament amb uns carabiners a les seves ordres varen fer una aprehensió de 13 fardells de tabac a les immediacions des Gall a la costa de Deià.

78 Setmanari de Sóller. N. 637. Dissabte 17 de juny de 1899. P. 2.

79 Setmanari de Sóller. N.739. Dissabte 1 de juny de 1901. P. 3.

80 AMSóller. Carpeta 3364.

81 Nascut el dia 1 d'abril de 1870, ingressant a l'Exèrcit el 5 de març de 1890. Va estar destinat a la Comandància de Mallorca de 1919 a 1920.

82 AMSóller. Carpeta 3364.

83 AMSóller. Carpeta 3364.

de les 08'00 hores. Esperava que es fes extensiu a totes les persones per evitar lamentables desgràcies.⁸⁴ El 31 de maig de 1922 era el sergent i Cap accidental de la Secció de Sóller Marcelino Sánchez el que informa al batle que la força de carabiners havia de realitzar exercicis de tir al blanc el dia 2 de juny a les 06'00 hores.⁸⁵ El 2 de setembre de 1923 va ser el sergent Comandant del post de Sóller José Olivares que informa al batle que la força de carabiners havia de realitzar exercicis de tir al blanc els dies 7 i 8 d'octubre a la Platja del Port, de 09'00 a les 12'00 hores.⁸⁶

L'alcaldia, el 22 d'octubre de 1924, va publicar un bàndol participant a la població que la Guàrdia Civil i els carabiners efectuarien pràctiques de tir al blanc en el lloc comprés entre la Torre i el Camí del Far de Punta Grossa. Les forces de la Guàrdia Civil ho havien d'efectuar el matí del dia 23 i els carabiners el divendres 24 d'octubre.

11. Sobre alguns carabiners sollerics

El 14 de gener de 1876 el tinent coronel primer cap de la Comandància de Mallorca Antonio Horcasitas Bermúdez es dirigia al batle de Sóller perquè li enviàs els documents del pare del carabiner cabo de mar José Magraner Ensenyat que havia mort i així el pare, Francisco Magraner, podria cobrar com hereu el que li corresponia. El tinent coronel es queixava del batle per no haver enviat els papers quan li havia demanat per això el tinent coronel els feia arribar al pare per un altre conducte ja que era urgent realitzar els tràmits.⁸⁷

El tinent coronel i primer cap de la Comandància de Mallorca Pelayo i el capità José Moltó, el 10 de juny de 1878, es dirigeixen al batle de Sóller dient-li que fes arribar al paisà de la localitat, Antonio Bauzá Escalas, que havia cursat una instància a l'Inspector General del Cos de Carabiners, que aquesta havia estat acceptada i que era admés el seu ingrés com a carabiner d'Infanteria i amb destí a la Comandància de Mallorca i que per aquest motiu havia de presentar tots els documents pertinents de forma urgent per a ser filiat.⁸⁸

El 24 de juliol de 1879 el tinent coronel es dirigeix al batle de Sóller dient-li que notifiqui al paisà i veí del poble Antonio Bernat que havia de presentar per ser filiat com a carabiner la fe de baptisme legalitzada per tres notaris a més de la partida de casament o certificat de fadrí i certificat de bona conducta dels dos consorts en cas d'estar casat.⁸⁹

Des de la Direcció General de Carabiners i del 2º Negociat, el 14 d'octubre de 1921, es dirigia a la Comandància de Carabiners de Balears una notificació que per a resoldre les instàncies que havia fet l'aspirant a entrar en el Cos Antonio Ensenyat Riutort era necessari presentar informe dels seus caps militars.⁹⁰

12. Estudi topogràfic i desprendiment de terres

El dia 1 de març de 1899 a les sis de l'horabaixa varen arribar a Sóller els comandants d'Estat Major Antonio Tudela, Eduardo García i Antonio Roca que venien amb un caporal i vint individus de la Brigada Obrera i Topogràfica i quatre ordenances muntats, formant part d'una comissió encarregada d'aixecar el plànol topogràfic de les Balears, més concretament de la zona de Sóller i Escorca. El dia 2 pujaren al Puig Major punt elegit com a vèrtex per a la formació de la xarxa topogràfica i el dematí sempre acompanyats per l'oficial de carrabiners Manuel Aragonés, que coneixia molt bé la zona, varen anar al far de Punta

84 AMSóller. Carpeta 3364.

85 AMSóller. Carpeta 3364.

86 AMSóller. Carpeta 3364.

87 AMSóller. Carpeta 3364.

88 AMSóller. Carpeta 3364.

89 AMSóller. Carpeta 3364.

90 AMSóller. Carpeta 3364.

Grossa per prendre dades.⁹¹

La matinada del dia 17 de desembre de 1924 hi va haver un important enderroc de terres en el terme de Fornalutx, en el lloc conegut com els Marroigs, en el camí que des de Biniaraix va al Puig Major per Monnàber. El lloc està a uns 520 metres d'altura i comprenia una extensió d'unes vint quarterades. Hi va haver pèrdues materials però no personals, encara que es tenia temor de que se'n poguessin produir més. Els propietaris eren de Fornalutx i Sóller i varen demanar indemnitzacions al Govern ja que varen desaparèixer oliverars, destrossaren bancals, casetes,... es deia que des de temps antics hi havia moviments en aquells terrenys i les cisternes es cruiaven amb facilitat. Ja el dia abans, dia 16, ja s'havien obert clivelles en alguns llocs de més d'un metre. Va visitar la zona per estudiar el fet i els danys el geòleg Bartolomé Darder, el primer i segon batle i el tinent de carabiners Simarro.⁹²

13. Assistència de la força de Carabiners en actes públics

En aquest apartat es recollen els actes públics, tant militars com civils i religiosos, que es varen dur a terme en el municipi de Sóller i en el que d'una manera o altra hi va assistir una representació del Cos de Carabiners, tant caps de secció o de posts, com de tropa.

El divendres dia 20 d'agost de 1897 per acord de l'Ajuntament es celebraren honres fúnebres en sufragi d'Antonio Cánovas del Castillo, hi assistiren a més de totes les autoritats municipals, el Comandant de post de la Guàrdia Civil, el cap de la secció de carrabiners amb les forces dels dos Instituts fora de servei, representació de les forces de Guardacostes i de la Companyia Arrendatària.⁹³

Les forces de carrabiners de la secció de Sóller francs de servei amb l'oficial que era el segon tinent Manuel Aragonés Rodríguez varen anar el dimecres 21 de març de 1899 a la Parròquia per complir el precepte pasqual.⁹⁴

El dia 13 d'octubre de 1918 l'alferes de carabiners i Cap de la Secció de Sóller informava al batle que degut a trobar-se malalt no podia assistir al descobriment de la làpida de l'Avinguda Cristóbal Colón.⁹⁵

L'any 1923 el Tinent Coronel i Primer Cap de la Comandància de Balears Ambrosio de Lamo García⁹⁶ es dirigia al batle constitucional P. Castanyer comunicant-li que havia autoritzat al carabiner Sanmartín perquè pogués participar en la funció que patrocinava l'Ajuntament i que es feia a benefici de l'escriptor Juan B. Ensenyat i que s'havia de celebrar en aquest ciutat.⁹⁷

L'horabaixa del diumenge 4 de maig de 1924 es va inaugurar el nou edifici de la Creu Roja hi assistiren les autoritats locals i el capità de Carabiners Domingo Arjonilla. En el saló d'actes el capità va pronunciar un discurs que va ser molt aplaudit.⁹⁸

El Capità General de Balears Francisco Carbó també va visitar Sóller el mes de maig de 1924, ho va fer de forma particular, i va arribar en tren i a l'andana de l'estació l'esperaven les autoritats i el capità de carabiners Domingo Arjonilla i el tinent de la Guàrdia Civil Isaac Gabaldón. Va visitar la vall i després el port.⁹⁹

El diumenge dia 21 de desembre de 1924 va visitar de forma particular Sóller el Capità General de Balears José Calvacanti i Albuquerque, Marquès de Cavalcanti. Va arribar en automòbil a l'Hotel del Ferrocarril on va dinar i on va ser complimentat per les autoritats assistint el capità de carabiners Domingo Arjonilla

91 Setmanari Sóller. N. 622. Dissabte 4 de març de 1899. P. 2.

92 Setmanari Sóller. N. 1969. 20 de desembre de 1924. P. 5.

93 Setmanari Sóller. N. 542. 21 d'agost de 1897. P. 3.

94 Setmanari Sóller. N. 625. 24 de març de 1899. P. 2.

95 AMSóller. Carpeta 3364.

96 Nascut el 10 de juny de 1865 i va ingressar a l'Acadèmia Militar el 27 de març de 1885. Segurament es va retirar l'any 1924 ja que no consta a l'Anuari Militar.

97 AMSóller. Carpeta 3364.

98 Setmanari Sóller. N. 1937. 10 de maig de 1924. P. 5.

99 Setmanari Sóller. N. 1937. 10 de maig de 1924. P. 4.

i el tinent de carabiners Simarro, també hi era el tinent de la Guàrdia Civil Isaac Gabaldón. Seguidament varen visitar el port.¹⁰⁰

El Capità General Calvacanti, l'any 1925, va tornar en una altra ocasió a Sóller acompanyat de l'Embaxador de Gran Bretanya i va visitar els mateixos llocs de l'anterior anada. Va demanar al batle si podien visitar a senyores que duguessin la vestimenta tradicional.¹⁰¹

El mes de maig de 1925 va visitar Sóller el Governador Civil José Pérez García Argüelles. L'esperaven a l'andana del tren el batle José Ferrer Oliver, el capità Domingo Arjonilla i el tinent Joaquín Herrero Álvarez¹⁰² de carabiners, a més del tinent de la Guàrdia Civil Isaac Gabaldón i altres autoritats. Varen anar amb cotxe a la finca del batle. L'horabaixa anaren al port per veure el simulacre del desembarcament dels moros. Amb el tren de les 20⁰⁰ hores varen retornar a Palma.¹⁰³

El dimarts 20 de desembre de 1925 es va celebrar a l'església parroquial un funeral per la mort del polític Antoni Maura que era fill adoptiu de Sóller. Els bancs estaven ocupats per les autoritats locals amb el capità de carabiners Domingo Arjonilla.¹⁰⁴

El diumenge horabaixa, 24 de gener de 1926, a les 18⁰⁰ hores, va tenir lloc a la Sala Capitular de la Casa de la Vila l'annual i reglamentària revista d'armes del somatén local. Hi varen assistir tots els que hi havia inscrits a la Institució i una vegada formats el caporal del Districte Francisco Jofer Villegas els va passar revista juntament amb el batle Miguel Casesnoves, el capità de carabiners Domingo Arjonilla i el tinent de la Guàrdia Civil Isaac Gabaldón. El capità Arjonilla va dirigir unes paraules al somatén exposant quins eren els seus deures i citant alguns articles del seu reglament i per acabar va dirigir unes paraules d'alabança al caporal del somatén que varen ser contestades per aquest.¹⁰⁵

El diumenge, 31 de gener de 1926, es va celebrar la missa de dotze en honor i sufragi dels dos sollerics morts a la guerra d'Àfrica. I assistiren totes les autoritats a més del capità Domingo Arjonilla i el tinent de la Guàrdia Civil Isaac Gabaldón, així com tots els soldats llicenciats procedents del Marroc.¹⁰⁶

Dins l'ordre del dia, del Ple de l'Ajuntament de 29 de maig de 1926, es va donar lectura a una carta rebuda de Francisco Arjonilla, germà del capità Domingo Arjonilla que havia mort feia poc, agraint al batle i a tota la Corporació Municipal les atencions i solemnitat per l'enterro que se li havia fet.¹⁰⁷

El dia 9 de juny de 1926 es va fer una amollada de coloms missatgers a 65 milles del Port de Sóller i el dia següent es va fer el concurs Barcelona-Sóller de coloms missatgers. Els coloms foren transportats a Barcelona. A la casa Consistorial es va constituir un Jurat Qualificador format per Vicente Reigosa Brea¹⁰⁸ capità de carabiners, uns regidors, a més de Juan Marcús Coll que entenia molt de colomòfila.¹⁰⁹

El diumenge, dia 11 de juliol de 1926, es va constituir oficialment la representació local del Tir Nacional. I es va donar possessió a la Junta Directiva. El Capità General va delegar la presidència en el general Romero president de la Representació Balear. El general fou rebut a l'arribada a Sóller per les autoritats locals pel capità de Carabiners i tinent de la Guàrdia Civil.¹¹⁰

El dia de l'Assumpció de la Verge Maria va correspondre amb el quincuagèsim aniversari del paísà de Sóller MI Antonio Canals, canònic. Per prendre part en la festa es va desplaçar a Sóller el Capità General Luís Aizpuru Mondéjar (va passar a la reserva l'any 1927) i el Governador Civil Llosas que juntament amb les autoritats civils i religioses, a més del capità de Carabiners Vicente Reigosa Brea i el tinent de la

100 Setmanari Sóller. N. 1970. 27 de desembre de 1924. P. 8.

101 Setmanari Sóller. N. 1982. 21 de març de 1925. P. 8.

102 Va néixer el 15 de Febrer de 1995 i va ingressar en el Cos de Carabiners el 7 de gener de 1925. Va estar destinat a Sóller de 1925 a 1927.

103 Setmanari Sóller. N. 1990. 16 de maig de 1925. P. 8.

104 Setmanari Sóller. N. 2022. 24 de desembre de 1925. P. 8.

105 Setmanari Sóller. N. 2027. 30 de gener de 1926. P. 11.

106 Setmanari Sóller. N. 2028. 6 de febrer de 1926. P. 10.

107 Setmanari Sóller. N. 2046. 12 de juny de 1926. P. 5.

108 Va néixer el 16 de març de 1875 i va ingressar en el Cos de Carabiners el 17 de febrer de 1921. Va ser destinat a Sóller a la mort del Capità Domingo Arjonilla.

109 Setmanari Sóller. N. 2046. 12 de juny de 1926. P. 10.

110 Setmanari Sóller. N. 2051. 17 de juliol de 1926. P. 10.

Guàrdia Civil Perelló, varen esperar a l'estació al Capità General.111

L'horabaixa del dia 25 de març de 1927 va tenir lloc en el Saló d'Actes de l'Ajuntament la reunió per crear a Sóller, l'Obra dels Homenatges a la Vellesa dels Mariners. Hi havia el comandant de Marina Carlos Coll Blanca, les autoritats locals encapçalades pel batle, el capità de Carabiners Vicente Reigosa Brea. L'objectiu era recaptar fons per auxiliar als mariners pobres.112

El dimecres, dia 12 d'octubre de 1927, es va celebrar la Festa de la Raça, era un dia feriat i les oficines públiques i bancàries es varen tancar. Va coincidir, a més del Descobriment d'Amèrica, amb l'acabament de la Guerra d'Àfrica i es va celebrar una missa en memòria de les víctimes. Ocuparen la presidència l'Ajuntament, el Comandant de Marina Coll, el tinent de carabiners Carlos Simarro Medina i el de la Guàrdia Civil Pedro Fiol Sbert.113

El dilluns dia 4 de juny de 1928, varen visitar Sóller les autoritats de Barcelona que havien vingut a Mallorca per turisme. El trajecte de Barcelona a Palma el feren amb el vaixell Infanta Beatriz i de Palma a Sóller en automòbil passant per Esporles, Deià i Valldemossa. Formava part de l'expedició, el Capità General de Catalunya Emilio Barrera, que anava acompanyat del Governador Civil Joaquin Milans del Bosch. A l'arribada foren complimentats per les autoritats i pels tinent de la Guàrdia Civil Pedro Fiol Sbert i pel de Carabiners Carlos Simarro Medina.114

El dijous, 5 de juliol de 1928, a les 16'00 hores va arribar a Sóller amb automòbil Valeriano Weyler Nicolau, Duc de Rubí i Capità General de l'Exèrcit. L'acompanyava els seu fill i ajudant Marquès de Tenerife. Foren rebuts per les autoritats i una comissió de Carabiners i una altra de la Guàrdia Civil.115

El diumenge dia 15 de juliol de 1928, en el tren de les 12'40 va arribar a Sóller Enrique Marzo, Capità General de les Illes. Anaren a l'estació a complimentar-lo, a més del tinent de carabiners Carlos Simarro Medina, el cabo de la Guàrdia Civil i comandant del post Antonio Campins Morey. Es va allotjar en el Restaurant del Ferrocarril.116

El Rei D. Alfonso XIII, la primera setmana del mes de novembre de 1928, va visitar Mallorca per revistar l'esquadra que havia fet maniobres en aigües de les Balears. Després de revistar-la havia de desembarcar al Port de Pollença però degut a l'estat de la mar que ho dificultava va acabar per fer-ho al Port d'Andratx. El dijous dia 8 de novembre, en automòbil, va visitar l'illa. Havia d'anar a Sóller el dimecres però no ho va poder fer degut a la pluja. El dijous va visitar Sóller i tot el poble va anar a veure el Rei, per complimentar-lo, a més de les autoritats hi havia el tinent de carabiners Carlos Simarro Medina. El Governador Pedro Llosas Badia va presentar el Rei al batle de Sóller Antonio Castañer Bernat i aquest a la vegada li va presentar a tots els altres regidors.117

El diumenge, 21 d'abril de 1929, va tenir lloc l'amollada dels coloms missatgers que havien transportat des de València. A les 09'30 foren amollats 110 coloms des de la finca Cas Canonge del Port. Entre els convidats hi havia el tinent de carabiners Carlos Simarro Medina, el tinent de la Guàrdia Civil Pedro Fiol i el comandant del post de la Guàrdia Civil de Sóller Antonio Campins Morey.118

Entre el dijous 31 de març i el dissabte 2 d'abril de 1932 el President de la República D. Niceto Alcalá Zamora i Torres va visitar Mallorca. Una de les localitats on va anar va ser a Sóller, passant primerament per Valldemossa on li rendiren honors les forces de carabiners i Guàrdia Civil, des d'allà va anar a Deià on també li rendiren honors forces dels dos Cossos, per últim la comitiva es va dirigir a Sóller, on a l'arribada un piquet de carabiners li va presentar armes, en el Port li oferiren un lunch amb l'assistència del tinent

111 Setmanari Sóller. N. 2056. 21 d'agost de 1926. P. 10.

112 Setmanari Sóller. N. 2090. 26 de març de 1927. P. 10.

113 Setmanari Sóller. N. 2116. 15 d'octubre de 1927. P. 11.

114 Setmanari Sóller. N. 2150. 9 de juny de 1928. P. 10.

115 Setmanari Sóller. N. 2154. 7 de juliol de 1928. P. 10.

116 Setmanari Sóller. N. 2156. 21 de juliol de 1928. P. 7.

117 Setmanari Sóller. N. 2172. 10 de novembre de 1928. P. 6.

118 Setmanari Sóller. N. 2196. 27 d'abril de 1929. P. 11.

Carlos Simarro Medina.¹¹⁹

El dijous dia 6 de juliol de 1933, a les 7'45 hores, va visitar Sóller el Ministre de Marina Lluís Companys acompanyat del Governador Civil Ciges Aparicio, el Comandant Militar de la Divisió de Catalunya General Batet i varis capitans d'infanteria. Foren rebuts pel batle accidental José Forteza Forteza pel tinent de carabiners Carlos Simarro Medina i pel tinent de la Guàrdia Civil Guillermo Palmer.¹²⁰

Els carabiners també foren presents quan el conde Rossi va anar a Sóller el 9 de setembre de 1936. Primerament va visitar Esporles, on a més de les autoritats que el reberen, i va assistir el tinent de carabiners que comandava la secció, des d'allà es va desplaçar a Sóller on en el Port li oferiren un lunch en el que hi va assistir el Capità Joan Ripoll Oliver.¹²¹

119 Tomás, P. Visita a Sóller, l'any 1932, del President de la II República, Niceto Alcalá Zamora. *XI Jornades d'estudis locals de Sóller i Fornalutx*. (En premsa).

120 Setmanari Sóller. N. 2415. 8 de juliol de 1933. P. 10.

121 Tomás, P. La multitudinària visita del Conde Rossi a Sóller. (1936). Context i diada. *XI Jornades d'estudis locals de Sóller i Fornalutx*. (En premsa).

Visita a Sóller, l'any 1932, del president de la II República, Niceto Alcalá Zamora

Pau Tomàs Ramis

Resum

L'any 1932, entre el 31 de març i el 2 d'abril, el president de la II República, Niceto Alcalá Zamora, visità oficialment Mallorca. Després passaria també per Menorca i Eivissa. El president, que venia acompanyat pels Ministres de marina, José Giral i pel Ministre d'Obres Públiques, Indalecio Prieto, a més d'altres personalitats de menor rellevància, en els tres dies que estigueren a Mallorca tengueren una agenda realment atapeïda. Visites i excursions per tota l'illa.

Dia 31 de març, el mateix dia que el president arribà a Mallorca, l'horabaixa tenia programada una visita, entre d'altres llocs, a Sóller. La rebuda que tengué a la Vall fou multitudinària i entusiasta. Aquesta comunicació és un intent de posar en context aquella visita dins les demés que el president féu aquells tres dies i exposar amb el màxim de detall possible la visita d'Alcalá Zamora a Sóller

1. Preparatius

Entre el dijous 31 de març i el dissabte 2 d'abril de 1932, el President de la República, Niceto Alcalá Zamora, visità oficialment Mallorca. El 23 de març el governador civil de les Illes Balears, després d'haver tengut una conversa telefònica amb el secretari de presidència, Rafael Sánchez Guerra, acceptava el programa d'actes oficial elaborat per entitats, ajuntaments, societats, ... que li havien proposat.

Després de la visita a Mallorca passaria també per Menorca i Eivissa. Alcalá Zamora amb tot el seu sèquit, entre els que hi destacaven els Ministres de Marina, Sr. José Giral (que entre el 19 de juliol al 5 de setembre de 1936 seria cap de Govern), i el Ministre d'Obres Públiques, Sr. Indalecio Prieto, en els tres dies que estaren a Mallorca tengueren una agenda realment atapeïda i plena d'activitats, visites i excursions¹, tot i que el setmanari humorístic-satíric *Foch y fum* pensava que; *Serán muchas ses cosas que li mostrarán y encara mes, ses que li amagarán* i feien promesa de publicar una poesia *donantli sa benvenguda y versant lo que ha vist y lo que heuria d'havé vist*².

Pel que fa a Sóller aquest era el fragment del programa que en parlava, amb l'acte previ i posterior de la visita a la Vall:

A las 14. Almuerzo en el Mediterráneo Hotel, obsequio del Excmo. Ayuntamiento.

A las 16'15. Excursión a Sóller por Valldemosa y Deyá.

¹ Vegeu el programa complet a SÓLLER; <<Pròxima visita a Sóller del Presidente de la República>>. 26-III-1932, p. 10.

² FOCH Y FUM; 26-III-1932, p.1. La poesia, signada per Es Mascle Ros, fou publicada dia 9 d'abril. Títolada *D'es viatge d'es President de sa República*, es dividia en dues parts. La primera es titulava *Lo que ha vist*, la segona *Lo que hauria d'havé vist*, on d'una forma magistral es mostraven les dues Mallorques existents. La Mallorca hermosa i bucòlica que s'havia mostrat al president i la Mallorca precària per on no havia passat la seva comitiva. En el poema no fa cap referència explícita a Sóller.

*A las 19'30. Concierto en la plaza de Cort, a cargo de los Orfeones de aquella localidad y de la Banda del Regimiento de Infantería número 28.*³

Quan es confirmà la visita, Francesc Villalonga, batle de Palma, convocà a l'Ajuntament de Ciutat als representats d'entitats, corporacions, societats i empresaris d'espectacles i premsa de l'illa per informar-los de la visita i demanar-los implicació.

Palma de Mallorca, 16 de marzo de 1932.

Señor Alcalde de Soller

Mi estimado amigo y colega:

Para asunto relacionado con el proximo viaje de S.E. el Presidente de la República, le agradeceré que a la mayor brevedad, pase a Palma y por el despacho de la Alcaldía para tener el gusto de hablar con V. Gracias anticipadas y mande siempre a su afmo. amigo y S.S.

q.e.s.m.

[Signat] F. Villalonga⁴

En nom del batle solleric hi assistí el regidor Josep Serra Pastor⁵ que seria l'encarregat de translladar al conjunt del seus companys de consistori les impressions, els pregs i els acords presos. Tots els assistents a la reunió a l'Ajuntament de Palma oferiren la seva cooperació i suport i des de les companyies de ferrocarril varen oferir trens especials pels viatges que es projectassin a Sóller, Manacor i Artà, dels que finalment només s'arribà a fer el trajecte Sóller-Palma. També hi hagueren almenys dues reunions amb Joan Manent, el Governador Civil, on, gràcies a la sessió plenària de l'Ajuntament de Sóller del 22 de març⁶, sabem que a la primera reunió hi acudiren els regidors Eugeni Losada i Josep Serra i a la segona el propi batle, i que fou en aquelles quan s'havia fixat la visita del president a Sóller el dijous 30 de març a les sis de l'horabaixa.

D'una d'aquestes reunions, possiblement de la darrera, en tenim un telegrama enviat dia 19 a les dues i quart de l'horabaixa i conservat a l'AMS, on el Governador convoca al batle de Sóller i on li indica que:

*Sírvase pasar por este Gobierno el próximo lunes 21 para conferenciar sobre asuntos relacionados con el próximo viaje de S.E. el señor Presidente de la República de once a una.*⁷

La comitiva que acompanyava al president era extensa. Les personalitats més destacades, a banda dels ja comentats ministres, eren el Secretari General de Presidència D. Rafael Sánchez Guerra, el segon Cap de la Casa Militar del President el Contraalmirall D. Ángel Ruíz de Rebolledo, el Tinent Coronel D. Juan Mateu i el Capità de Fragata D. Fernando Navarro com a ajudants del president. També el secretari par-

3 SÓLLER; <<Próxima visita a Sóller del Presidente de la República>>. 26-III-1932, p. 10.

4 AMS, Sig. 2389. Carpeta 4. 1932. Correspondencia particular del Sr. Alcalde.

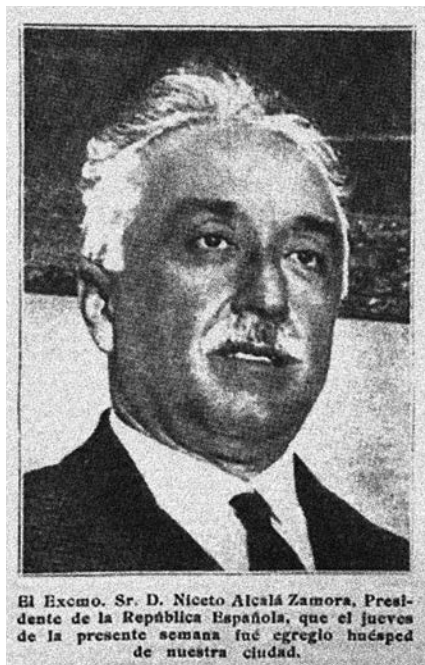
5 Les fervents setmanes posteriors a la visita del President a Sóller, Serra Pastor, membre del partit d'Unió Republicana, publicà una interessant carta al setmanari *Sóller* on defensava que la República no l'havia privat mai de seguir exercint el seu catolicisme practicant. La carta és signada com a *En Pep Serra Pastor. Endreça: Carrer de Serra, n. 9*. La carta, escrita en català, venia com a contesta a una sèrie d'altres escrits i retrets referents a la visita del President Alcalá Zamora. Vegeu-ho a SÓLLER; <<A "Una veu del poble" i a una "altra" que no sap del que va">. 23-IV-1932, p.5. La carta és contestada per G. Ripoll Deyà (Guillem Ripoll), del partit *Unió de Dretes*, en una altra interessantíssim escrit. Vegeu-ho a SÓLLER; <<Com més va. Més s'erra>>. 30-IV-1932, p. 4. Només són dues de les opinions, escrits i interessantíssimes cartes que s'intercanviaren a través del *Sóller* per conèixer l'animada realitat política del moment a la Vall.

Un cop produït l'*Alzamiento Nacional* de l'any 1936, Josep Serra Pastor, que en aquells moments era batle de Sóller, es detingut i l'1 de juny de 1938 s'ha d'enfrontar a un Consell de Guerra a Palma amb l'acusació d'auxili a la rebel·lió, juntament amb altres sollerics, entre ells, Andreu Pizà Arbona, Joan Casanovas Escalés, Pere Coll Bauzá i Rafel Mesquida Marí que per un motiu o un altre apareixen en aquest relat de la visita d'Alcalá Zamora que aquí us ofereixo. També hi havia al mateix consell de guerra com acusats Pere Rullan Rullan (d'Unió Republicana), Ramon Colom Colom, Maties Colom Beltran, Francesc Valls Forteza (obrer de la brigada municipal), Joan Campins Fontclara i Josep Girbent Sabater. Alguns d'ells foren condemnats a mort, entre ells el propi Josep Serra Pastor, però el novembre del mateix any reberen l'indult d'aquesta pena per part de Franco i finalment foren condemnats a uns anys de presó. Serra Pastor restà a la presó fins l'any 1943.

6 AMS, Sig. 79. Pàg. 142r.

7 AMS, Sig. 2389. Carpeta 2. 1932. Gobierno Civil y Juntas Provinciales de el dependiente.

ticular del president, el fill del Sr. Indalecio Prieto, Luis Prieto Cerezo, l'ajudant del Ministre de Marina Andrés Pradas o el cap de premsa de la presidència Emilio Herrero entre d'altres. A més, venien amb ells, tot un sèquit de periodistes i fotògrafs que cubriren la visita per la premsa nacional.

Fotografia d'Alcalá Zamora apareguda al setmanari Sóller dia 2 d'abril en motiu de la visita a la Vall.

Els diputats Alexandre Jaume, Antoni M. Sbert, Francesc Carreras, Josep Teodor Canet i l'exministre d'economia (1931) i fundador d'Acció Catalana, el barceloní Lluís Nicolau D'Olwer, també es trobaven a Mallorca. Havien vingut a l'illa uns dies abans amb motiu de la visita del president. Al manco dos d'ells, els diputats a Corts per Balears Francesc Carreras Reura i Alexandre Jaume, havien estat a Sóller no feia gaire. El primer en el míting que Unió Republicana havia fet al saló del *Café Central* dimarts, dia 9 de febrer d'aquell 1932 acompanyat d'altres diverses autoritats⁸ i el segon, advocat de professió, en el míting de l'Agrupació Socialista fet al *Teatro Victoria* de la Vall, també acompanyat per altres representants del partit, el diumenge dia 6 de març⁹. També s'enviaren a l'illa, en motiu de la visita del president, 38 guardies d'assalt baix comandament del capità Antonio Zegade i del tinent Jacinto Merino.

La premsa donava la benviguda a les autoritats i mostrava la seva bona predisposició. A *La Última Hora* (31-III-1932, p.1) hi llegim:

Como mallorquines agasajamos con nuestra más cordial simpatía al huésped ilustre. Como españoles fervientemente patriotas rendimos el homenaje de nuestro respeto al Jefe de Estado, al que ostenta la más alta magistratura de Nuestra Nación.

I a *Foch y Fum* (2-IV-1932, p.1) s'escivia: *Foch y Fum dóna sa benvenguda a n'es President de sa República y sa Ciutat está orgullosa de s'entusiasme demostrat p'es Poble VIRIL, p'es Poble conscient, p'es Poble lleal, p'es Poble net de fantasies cavernaries, per aquell mateix Poble que amb sos seus vots va sebre du sa República a España y amb so seu entusiasme sebrá també mantenirle consolidada. Inclús sa Providencia ha pres part amb tant memorable diada, mostrant un cel blau y una temperatura rient y de plena Primavera. Per aquesta vegada, es CORCATS l'han perduda. Rêbin ets organísadós y es Poble, sa nostra mes entusiasta felicitació.*

2. Des de Múrcia a una Mallorca entusiasta

Després d'haver visitat diferents ciutats de la comunitat murciana, de les que la premsa mallorquina se'n

⁸ Vegeu la crònica de l'acte a SÓLLER; <<Mítin de "Unión Republicana">>. 13-II-1932, p. 5. També hi fou el mes de gener d'aquell 1932. Tenim recollit al respecte a l'AMS Sig. 79, pàg. 143r. un compte presentat per Guillem Puigrós de 397735 pessetes *por la comida servida en su establecimiento para obsequiar al Diputado por Baleares D. Francisco Carreras Reura, al visitar esta ciudad el mes de Enero último, (...)*. Potser fos quan vengué a la inauguració de l'escola de les Marjades, fet que anunciava en un telefonema des de Madrid el 15 de gener; *Considéreme presente solemne acto inauguración Escuelas Marjadas, saludos y abrazos. Francisco Carreras. Abonado 41014.* AMS. Sig. 2390. Carpeta 6. Correspondència particular del Sr. Secretario.

⁹ Vegeu la crònica de l'acte a SÓLLER; <<El mítin de la "Agrupación Socialista">>. 12-III-1932, p. 6. A l'AMS. Sig. 2390. Carpeta 4. 1932. Autoridades y entidades locales, es conserva la carta que Victor R. Agulló envia al batle per informar-lo d'aquest acte; *(...) el día seis del actual se celebrará en el "Cine Victoria" de esta localidad un acto de afirmación y propaganda socialista.* Signat el 2 de març i amb marca de segell de goma de l'*Agrupación Socialista Obrera. Soller (Balears).*

feia ressò de vegades de forma extremadament breu; *Murcia.- El señor Alcalá Zamora ha visitado la Vega*¹⁰ i d'altres més extensament¹¹, dia 31 de març d'aquell 1932, devers les deu del dematí, Alcalá Zamora arribava al Port de Palma des de Cartagena amb l'*Almirante Cervera*, el creuer ràpid que portava al President, on pernoctaria els vespres que fos a Palma i que havia sortit de la ciutat murciana a les set de l'horabaixa del 30 de març. Fou una arribada i recepció realment multitudinària i entusiasta; *Ha vist un recibiment / populá y amb tota llei. / Recibiment que ni el rey / el va veure en cap moment.*¹² L'*Almirante Cervera* arribava escortat pels destructors *Sánchez Barcaiztegui*, *el Churruca*, *l'Almirante Ferrándiz* i el *José Luis Díez* i del moll de Ciutat havien salpat primer la motonau *Ciudad de Alicante* i després la *Ciudad de Barcelona*, propietat de la companyia *Transmediterranea*, plenes de gent, unes 750 persones, per sortir fins a Cala Figuera a l'encontre del creuer que portava al President, a més de moltíssims altres vaixells, vapors i fins a 80 barques de bou amb banderes de la república i les xarxes penjades als seus màstils. Dia 30, un dia abans, també havien arribat al port de Palma, a la zona de la Riba baixa, dos submarins el C1 i el C3, comandats per Pablo Suances i Rafael Hernández de Bobadilla per si el president volia presenciar les maniobres d'immersió que havien de dur a terme¹³. Al port de Ciutat sonaven les sirenes dels vaixells que hi eren fondejats i dues canonades d'ordenança disparades des del Castell de Sant Carles. El batle de Palma i el president de la Diputació Provincial, Francesc Julià Perelló, l'esperaven al mateix moll, devora la seu de la Comandància de Marina, on onejava la bandera tricolor, tot vestit amb murta i ramellers, i on s'hi havia concentrat una gentada, que saludava al vaixell del president fent onejar mocadors blancs en senyal d'alegria. Varis orfeons republicans oferien també al president cants de benvinguda.

Diversos batles representatius de l'illa, responen a la convidada que el Governador Civil els havia fet¹⁴, el de Lluçmajor, Bartomeu Sastre, el d'Inca¹⁵, Antoni Mateu Ferrer i el de Manacor, Antoni Amer, també eren presents al port de Palma per rebre al president, amb alguns regidors de cada un dels ajuntaments i diverses al.lotes vestides de pageses amb grans rams de flors pel cap d'estat¹⁶.

Segons deia l'enviat especial del diari *La Libertad* (1-IV-1932, p.5), que havia acompanyat al President a les visites a d'altres ciutats de l'estat; *Palma de Mallorca ha eclipsado la grandiosidad de los recibimientos tributados al presidente desde que inició sus visitas a las provincias de España.*

L'ambient de Ciutat ja havia estat escalfat hores abans de l'arribada de les autoritats republicanes amb passacarrers de bandes de música, caparrots, gegants, xeremiers, amollada de mortarrets, diferents cossos militars desfiant i formant a diferents punts de la ciutat... Els militants d'Acció Republicana de Mallorca que havien acudit a Palma des dels diversos pobles de l'illa s'havien aplegat a la seva seu de Ciutat, al carrer Miñonas, núm. 6, per sortir tots plegats cap al moll. El mateix farien els socis del Centre Republicà Federal, Juventud Republicana Federal i Orfeó Republicà Balear que partirien tots junts des del carrer Sans, núm. 11, on hi havia un casino-domicili social del Partit Federal de Mallorca. La Cambra de Comerç havia acordat convidar als establiments de Palma a tenir tancat des de les nou a la una i mitja i la Inspecció de Primer Ensanyament havia concedit vacances escolars durant els dies 31, 1 i 2 esperant que per on passés la comitiva del President els mestres fossen presents amb els seus alumnes per saludar-lo, com així va passar. De fet, a Sóller, els escolars, foren protagonistes de molts dels moments de la visita del president. Fins i tot el Cine Victoria organitzà una funció de cinema gratuïta pel menuts de la ciutat amb motiu de la visita.

10 LA ALMUDAINA; <<En la Presidencia>>, 30-III-1932, p. 7.

11 Vegeu per exemple LA ALMUDAINA de dia 31-III-1932, p. 6, on es relata la visita a diferents punts de Cartagena.

12 Inici de la composició signada per Es Mascle Ros, pseudònim de Jordi Martí i Rosselló, director de la publicació: <<Lo que ha vist>>. FOCH Y FUM; <<D'es viatge d'es President de sa República a Mallorca>> 9-IV-1932, p.1

13 Al 1936, quan esclatà la revolta feixista, al submarí C3 hi era l'alfere de navili, el solleric, Antoni Arbona Pastor. Els mariners es van mantenir fidels a la República i després de detenir els oficials Arbona va quedar-li com a oficial de més graduació. Tot i tenir clares idees pròximes a la Falange, no va entregar el submarí i es va mantenir fidel a la República. L'antic comandament del submarí, Hernandez de Bobadilla, en un telegrama li retregué que no s'havia afegit al *Movimiento* per ser un covard. Podeu llegir el telegrama a Quetglas (2012) p. 171. El cert és que el C3 fou enfonsat el desembre d'aquell 1936 davant les costes de Màlaga, acció a la que morí Antoni Arbona.

14 AMLL LA-61, 79.

15 Des d'Inca també s'hi desplaçà el Batalló d'Infanteria comandat pel comandant en cap Andreu Cifre.

16 LA ALMUDAINA; <<En la Presidencia>>, 30-III-1932, p. 7.

El batle, dia 2 d'abril, envià una carta al propietari del cinema per agrair-li-ho:

El Ayuntamiento que me honro en presidir, en la sesión celebrada el día 29 de marzo próximo pasado, acordó dar á Vd. las más expresivas gracias por haber organizado una función de cine gratis para todos los alumnos y alumnas de las escuelas de esta ciudad, con motivo de la venida de S.E. el Presidente de la República Española y que tuvo lugar por la tarde del jueves último.

*Lo que tengo el gusto de comunicarle para su conocimiento y satisfacción.*¹⁷

Un cop Alcalá Zamora fou ja a terra, i després de la recepció i salutacions pertinents i de l'amollada de més de 7.000 coloms de diferents societats colomòfiles de Mallorca, començà la frenètica agenda d'actes que, en darrera instància, havia aprovat la junta d'autoritats dia 29 de març reunida a la seu del Govern Civil a Palma. Prèviament el programa ja havia estat acordat, dia 17 de març, entre autoritats i la comissió designada per elaborar-lo i havia rebut el vist i plau, com ja s'ha comentat, del Secretari de Presidència el sr. Sánchez Guerra.

Una gran comitiva l'acompanyà pels carrers de Ciutat, endiumenjats amb garlandes de murta i amb il·luminació preparada per encendre el vespre. El carruatge que portava al President es posa en marxa amb gran esforç, *la gran gernació, impossible de contenir pels guàrdies*¹⁸, havia romput el cordó de la força pública, i s'havia abocat cap al president. Anaven amb Alcalá Zamora els ministres i el batle de Palma que es dirigiren a Cort, on contemplaren la desfilada de les tropes militars. Seguidament, a l'Ajuntament, s'hi féu una recepció oficial amb les diferents autoritats de l'illa, entre elles el Bisbe de Mallorca, Josep Miralles, que es retirà immediatament, i el batle i Alcalá Zamora, des del balcó de l'Ajuntament, sortiren a saludar i a fer un primer parlament, fet que fou aclamat de forma efusiva des d'una plaça de Cort estibada. El diari *La Voz de Menorca* (1-IV-1932, p.3) calculà que que hi havia més de 20.000 persones. El Ministre Giral telefonà a Manuel Azaña, president del Consell de Ministres, que es trobava a Madrid, per manifestar-li la gran rebuda que havia tengut el President a Palma, fet que Azaña translladà al Congrés dels diputats. A partir d'aquí al·lotes vestides de pagesa, visites oficials, Himne de Riego, ovacions, bandes de música, discursos, desfilades de diferents seccions de les tropes militars... i visites, moltes visites. Precisament era per aquell primer dia d'estada a Mallorca quan s'havia programat la visita a Sóller del President. Però abans d'arribar a la Vall hi havia encara un extens programa d'actes per complir. Abans de dinar, s'havia programat visitar el Castell de Bellver i Porto Pi i en haver dinat una excursió que els duria fins a Valldemossa, Deià i Sóller, i que serví també per fer aturades curtes a Son Sardina, Miramar i arribar fins al Port de Sóller. Pel segon, dia 1er. d'abril, l'excursió programada, després d'haver visitat la Seu, era a Pollença, Port de Pollença i Formentor, però també és feren aturades al Pont d'Inca, Marratxí, Santa Maria del Camí¹⁹, Consell, Binissalem, Inca, Campanet, Selva, Búger o Sa Pobla. I pel tercer i darrer dia, 2 d'abril, es programà una visita a les Coves d'Artà, a les Coves del Drac i a Petra per visitar la casa on havia nascut Fra Juniper Serra, però igualment s'aprofità per visitar Son Servera, Manacor, Porto Cristo, Sineu, Maria de la Salut –on hi hagué crits de *Viva Alcalá Zamora!, Viva el señor Prieto!, ¡¡Duro con March!! ¡¡Fuera caciques!*²⁰–, Vilafranca, Montuïri o Algaida.

Després d'aquesta darrera jornada, ja passada la mitjanit, el Sr. Alcalá Zamora, s'embarcà cap a Menorca on hi va estar una dia i on va visitar Maó, Ciutadella, Alaior, Ferrereis, Es Mercadal i Fornells i el dia següent a Eivissa on passà per la ciutat d'Eivissa, Ses Salines, Sant Antoni i Santa Eulàlia del Riu. Acabada la visita oficial a les Illes Balears el President s'encaminaria cap a València per prosseguir les visites programades a les diverses regions de l'estat.

17 AMS. Sig. 2636. Comunicació 261.

18 LA NOSTRA TERRA; <<La venguda a Mallorca del President de la República>>. Abril, 1932, p. 177.

19 Per conèixer detalls d'aquesta visita vegeu TOMÁS RAMIS, Pau; <<D'un arc de murta per Niceto Alcalá Zamora a les galletes, tabac i licor per el Conde Rossi>>. *V Jornades d'Estudis Locals de Santa Maria del Camí*, en premsa.

20 FOCH I FUM; <<Su Excelencia el Presidente de paso por Maria de la Salud>>. 9-IV-1932, p.4.

3. S'incia la diada de dia 30 de març

La metereologia acompanyava, feia sol i es preveia que seria un dia esplèndit. Les façanes i blacons de les cases i carrers de Ciutat presentaven un aspecte hermós. Balcons coberts de domassos, garlandes de flors, banderes nacionals i senyeres quatribarrades²¹. Una gentada anava arribant, ja de bon matí a Ciutat, amb cotxes, camions, tren... Les fondes, cafès i allotjaments estaven plens a vessar, militars vestits de gala i molta gent dirigint-se al port per rebre al president i la seva comitiva; *En una palabra: un conjunto lleno de animación, actividad y entusiasmo.*²²

Després de l'arribada, recepció al moll, arribada a Cort i recepció era l'hora de començar les visites que havien de dur la comitiva fins a Sóller. La primera del dia era al Castell de Bellver on hi anaren directament des de Cort i on fou rebut per tres milenars d'infants de les escoles municipals de Palma amb banderetes i aclamacions. Després de visitar el castell, on s'aturà a contemplar l'estança a la que havia estat pres durant sis anys Jovellanos, es dirigiren a la fàbrica d'adobs situada a Porto Pi propietat de la Societat Anònima Cros on recorren les instal·lacions. D'aquí, devers les dues, es dirigiren al *Meditarraneo Hotel* on l'Ajuntament de Palma obsequià a la comitiva amb un dinar que acabà a les quatre i quart. Abans de reemprendre la marxa Alcalá Zamora, segons conta *El Dia* (1-IV-1932, p.3), sabé que a la terrassa de l'hotel s'hi trobava Joan Rullan Frau²³, un republicà veterà, *seguramente de los mas viejos de la isla* que ja havia servit a la primera república espanyola. Joan Rullan, tenia 71 anys i era conegut com *Mestre Sóller*, i Alcalá Zamora volgué saludar-lo. Feren una encaixada de mans, i mentre els fotògrafs feien la seva feina²⁴, el president li digué a Mestre Sóller, que estava visiblement emocionat, *que esta República no era como la otra que él conoció; que esta era incommovible*, fet que li suposà elogiosos comentaris. Acte seguit es despediren dels allà presents i pujaren als cotxes que acompanyarien al president, i a la llarguíssima comitiva a Valldemossa, Deia i Sóller d'on tornarien el vespre amb el tren. Quan faltava un quart per les cinc Alcalá Zamora arribava a Valldemossa on se li oferí una recepció entusiasta. Just en aquest moment a Sóller es reb la notícia de què el president ja era a Valldemossa i la comitiva que l'havia de rebre sortí cap al punt on s'havien de trobar amb ell per esperar-lo. Mentre tant a Valldemossa rebé al president el batle valldemossí Pere J. Pons, el jutge, el cap de telègrafs, el metge, el cap de correus, el secretari de l'Ajuntament i els nins i mestres de les escoles públiques. Les forces de carrabiners i de la Guardia Civil reteren honors als il·lustres visitants que es dirigiren cap a l'Ajuntament. Allà li oferiren un *lunch*, del que no varen tastar gaire cosa, i Alcalá Zamora sortí al balcó a saludar a la gent que l'esperava. Després de passejar uns moments pels carrers ben engalants, on s'hi trobaren un arc de triomf i moltes més mostres d'afecte, i només tres quarts d'hora després d'haver arribat, tornaven a entrar als cotxes i posaren rumb cap a Deia. Durant el camí el president elogià les vistes i panorames de Miramar i la costa, fins que arribaren al poble. A l'entrada s'havia aixecat un arc de benvinguda que *hi deia Dejà al primer ciudadano de España*. Pere Ignasi Mas, el batle de Deia, acompanyat dels regidors i el jutge, fou qui rebé al president i les forces de carrabiners i benemèrita els tornaren retrer honors. A l'ajuntament tenien preparat un refresc servit per algunes jovenetes deianenques vestides de pagesa que cridaren molt l'atenció d'Alcalá Zamora. I un cop cumplit el protocol la comitiva es dirigí cap a Sóller mentre els nins de les escoles cantaven l'Himne de Riego.

La premsa nacional publicà a les seves pàgines detalls de les vistes que Alcalá Zamora havia realitzat aquesta diada. En trobam referències més extenses o més breus a publicacions com *El Sol*, p. 3, *La*

21 L'única font que he trobat que parli d'aquestes senyeres als blacons de les ciutats és LA NOSTRA TERRA; <<La venguda a Mallorca del President de la República>>. Abril, 1932, p. 178. "Venturosament, verem augmentat el nombre de senyeres barrades que llüiren aquells dies els balcons i façanes."

22 LA ULTIMA HORA; <<El Presidente de la República en Mallorca>>. 31-III-1932, p.4.

23 Solleric, el major de 12 germans, vivia al barri palmesà de Santa Catalina. Vegeu una biografia i estudi dels articles que escrigué el seu germà Jaume, amb algunes referències a Joan, a LLADÓ i ROTGER, F.; <<Jaume Rullan Frau. Un lliurepensador sollerí de principis del segle XX>>. *VII Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, 213. Pp. 61-83.

24 Les revistes *Mundo Gráfico*, (6-IV-1932, p. 37) i *Nuevo Mundo* (8-IV-1932, p. 19) publicaren una imatge de la trobada. A ambdós casos és la mateixa fotografia. Una altra instantània diferent del mateix moment fou publicada a la pàgina 64 del llibre *La Segona República a Mallorca* d'Albert Herranz i Joana Maria Roque. En el peu de foto s'anomena a Joan Rullan com *Mestre Sollé*.

Voz, p. 4 i p. 8, *El Heraldo de Madrid*, p. 9, *La Época*, p. 2, *El Luchador*, p. 2, *Luz*, p. 16, *La Libertad*, p.5, *La Voz de Asturias*, p. 2, *El Adelanto*, p. 5, *La Vanguardia*, p. 21, o a *La Voz de Menorca*, p. 3, que ho menciona només molt de pasada, però anomena a Sóller com *la floreciente ciudad enclavada en el muelle ideal de los naranjos*, tots publicats dia 1 d'abril. Dia 2 surt publicat a les pàgines de l'ABC, p. 24. Dia 6 d'abril *Mundo Gráfico* ho du en portada i a les pàgines 35 i 36, dia 13 d'abril, p. 16 i dia 20, p. 10, publicà un magnífic reportatge fotogràfic amb diversos moments de la visita mallorquina del President, però que no inclou cap fotografia de la seva estada a Sóller. També *Nuevo Mundo* oferí a la p. 19 de la seva publicació de dia 8 d'abril un reportatge fotogràfic sobre la visita on tampoc hi ha cap imatge del moment en que el president fou a Sóller.

4. Arriba el moment esperat. Alcalá Zamora a Sóller

A Sóller l'activitat política bullia des de feia temps. Durant els mesos previs a la visita d'Alcalá Zamora tenim notícies continuades de mítings i actes de diversa índole per part de les diferents forces polítiques de la Vall; mítings d'Unió Republicana, inauguració, a Can Codony, de la Casa del Poble per part de l'Agrupació Socialista Obrera com a *centro donde los obreros se liberarán en gran parte de todo aquello que es causa directa de su estado de inferior condición*²⁵ i fet que era una de les accions que *Hace tiempo que la clase obrera de Sóller tiene entre sus mas vehementes deseos*²⁶, inauguració d'un local d'Unió Republicana i constitució del seu nou consell directiu, mítings i actes diversos del partit *Unión de Derechas de Sóller* amb la participació dels diputats Dimas Madariaga i Andrés de Arroyo²⁷, mítings de l'Agrupació Socialista que presidia Joan Casanovas Escales.

Quan la possible visita era encara només un rumor ple d'incognites els sollerics en tengueren notícia a través del setmanari Sóller, a la pàgina 10, de dia 5 de març:

Desde hace algunos días se viene hablando de la posibilidad de que el Presidente de la República Española, D. Niceto Alcalá Zamora, visite en breve Mallorca.

El señor Gobernador civil de esta provincia manifestó ayer a los periodistas que, efectivamente, el Jefe del Estado español visitará esta isla, y al hacer dicha manifestación dijo haber recibido un telegrama de los señores Jaume y Carreras en el cual dicen:

<<A principios de Abril el Presidente visitará Baleares. Semana entrante iremos a palacio a ultimar detalles>>.

Esta mañana hemos hablado con algunos señores del Ayuntamiento de esta ciudad y tratando de este asunto nos han dicho que si efectivamente el Presidente de la República viene a Mallorca, es probable, casi seguro, que vendrá a Sóller, y que en caso de confirmarse la noticia se invitará a todas las entidades de esta ciudad para organizar algunos actos en honor del señor Alcalá Zamora, los cuales, de celebrarse, serán dignos de quien ejerce la primera magistratura de España.

De cuanto ocurra, procuraremos tener al corriente a nuestros lectores.

25 SÓLLER; <<"Casa del Pueblo" de Sóller>>. 13-II-1932, p. 11.

26 AMS. Sig. 79, p. 116. En aquesta referència, corresponent al ple de dia 23 de febrer, es tracta el tema de la subvenció demanada a l'Ajuntament per part dels compradors del local on s'instal·laria la Casa del Poble. Informen que tenien ja, a base de donacions fetes, una recaptació de 1250 pessetes. Finalment l'Ajuntament concedí una subvenció de 500 pessetes amb la justificació que la Casa del Poble no era una institució política, sinó cultural. Ho remarcava el Sr. Casanovas al ple de l'Ajuntament de dia 1 de març. *El señor Casanovas hizo constar que la Casa del Pueblo no tiene ni tendrá color político y que si se cree que el conceder algún donativo para ella es sentar un mal precedente que él desiste de la petición y retirará la instancia.* (AMS. Sig. 79, p. 123).

27 A FAMS. Sig. 2390. Carpeta 4. 1932. Autoridades y entidades locales, es conserva la carta datada el 22 de febrer que G. Ripoll envia al batle per informar-lo d'aquest acte on especifica que *Al tener el honor de ponerlo en su conocimiento para los efectos consiguientes, complázeme en invitarle a dicho acto.* En una altra carta, dins la mateixa signatura de FAMS, datada a Sóller dia 15 de juliol, s'informa al batle de la inauguració oficial del local de la societat situada al carrer de Pablo Iglesias, número 8. Aquesta carta porta logotip del partit que inclou els cinc pilars que regien la seva ideologia: *Religión, Familia, Libertad, Propiedad i Trabajo.*

Entre esperes i expectació dels sollerics per si es confirmava la notícia, i l'inici de preparatius per part de les autoritats²⁸, arribà el dia que s'anuncià per part del *Sóller* (18-III-1932, p.10) que el president visitaria la Vall. Dues setmanes abans de l'il·lustre visita i encara sense haver-hi un programa oficial, s'anunciava:

Se ha confirmado la noticia que adelantamos en nuestro número correspondiente al día 5 de este mes, referente a la venida a esta isla del Presidente de la República Española, Sr. Alcalá Zamora, y hoy podemos añadir a ello que nuestra ciudad se verá honrada con la visita de tan ilustre personalidad.

A continuació la notícia explicava que el president arribaria procedent de Cartagena dia 31 devers les 10 del matí i ja anunciava que seria aquell mateix dia que, després d'estar el matí a Palma, l'horabaixa visitaria Sóller i hi afegia alguns detalls tècnics relacionats amb les característiques del vaixell en que viatjava el Alcalá Zamora.

A falta de programa oficial tancat i amb els treballs organitzatius en marxa el *Sóller* (18-III-1932, p. 10) no podia translladar als seus lectors cap acte o activitat en concret però ja s'especulava amb la possibilitat que a la seva arribada a Sóller, abans d'entrar a la població, l'acompanyarien a visitar el Port i després aniria a la Casa Consistorial on hi hauria una recepció a la que es convidarien *a las fuerzas vivas de esta localidad, a cuantos representen algún sector de la Industria, Comercio, Agricultura o Profesionales*. I ja anunciava, això sí, que després el president tornaria a Palma amb un tren especial, fet que pareix que ja quedà tancat en aquella reunió duita a terme a l'Ajuntament de Palma on hi assistí el regidor Josep Serra.

I quan el gruix del programa fou aprovat per governació civil encara s'havien de detallar les activitats que es durien a terme quan el President posàs peu a Sóller, activitats que en la seva gran majoria foren plantejades i aprovades en la sessió plenària de l'Ajuntament de dimarts dia 22 de març essent el batle accidental el membre de la Dreta Liberal Republicana Josep Mª Puig Morell. El regidor Josep Serra explicà a la resta del consistori que s'havia demanat que el President passas per Sóller el més prest possible, amb llum del sol, perquè pogués contemplar la bellesa del paisatge i que el tinent de batle de Palma, Josep Tomàs Renteria, l'informà *que el deseo de todos es que vea bien S.E. la costa Norte que harán cuanto sea posible para que llegue con sol a esta ciudad*.²⁹ Al ple solleric s'acordaren bàsicament 7 punts per dur a terme;

1º Que una Comisión que se designará en la próxima sesión, compuesta de dos Concejales y del Secretario de la Corporación esperen, a las 17'45 a S.E. el Presidente de la República a la entrada del término municipal.

2º Ofrecer un lunch al Sr. Presidente, debiendo fijar en la próxima sesión el sitio donde ha de tener lugar.

3º Celebrar una recepción en la Casa Consistorial a la cual se invitará a concurrir a las fuerzas vivas de esta localidad.

4º Que mientras se celebre la recepción, por los niños y niñas de las escuelas de esta ciudad sean cantadas algunas canciones y que dé un concierto la banda de música de la "Lira Sollerense".³⁰

5º Que por la Comisión de Festejos se proceda al adorno e iluminación de las calles por donde ha de pasar S.E., o sea desde el puente llamado d'En Barona hasta la Estación del Ferrocarril, cuyo trayecto comprende las calles del Mar, Via 14 de Abril, Rectoría, Pablo Iglesias, Plaza de la Constitución y calle

28 La mostra de fins a quin punt les autoritats pretenien que tot anàs com una seda la tenim en una intervenció que fa el sr. Puig, en relació a un assumpte de Rendes Públiques relacionades amb el Convent, al ple de l'Ajuntament de dia 5 d'abril, on diu *que no quiso dar cuenta del mismo en la última sesión porque consideró que era asunto que traería cola y podría excitar los ánimos y como medida de prudencia, a fin de que reinase la mayor armonía entre los concejales el día de la venida de S.E. el Presidente de la República, lo hizo retirar de la orden del día. Aseguro que no hubo por su parte mala voluntad ni deseos de entorpecer, sino que lo hizo por el motivo que ha dicho*. AMS. Sig. 79, p. 148 r.

29 AMS. Sig. 79, p. 142r.

30 El setmanari *Sóller*, quan es refereix a aquest punt, ja afegeix també que després de la recepció alguns nins vestits de pagès, oferirien al president un ramellet de flors i un ramellet de fruites *símbolo de nuestro valle*. SÓLLER; <<Próxima visita a Sóller del Presidente de la República>>. 26-III-1932, p. 10.

de la República, debiendo levantarse: un arco monumental en la plaza de la Constitución, otro en la calle de la República frente a la estación del Ferrocarril y otro en la calle del Mar.

6° Encender unas bengalas y disparar unos cohetes de gran efecto cuando el tren presidencial llegue al punto conocido por Pujol d'En Banyà, y

*7° Celebrar una reunión antes del sábado [dia 26 de març] en que el señor Presidente debe comunicar al Sr. Gobernador los actos a celebrar en esta población al objeto de fijarlos definitivamente.*³¹

Al proper ple l'Ajuntament, el de 29 de març³², encara quedaven alguns temes per aclarir, entre d'altres, qui formaria part de les comissions de recepció al president tant a Palma com a l'arribada a Sóller. El batle titular, Bonaventura Mayol (*a. Falet*) havia représ el seu càrrec després de tornar de terres levantines³³ i presidia la sessió:

Pasando a tratar de los actos a celebrar con motivo de la próxima venida a esta ciudad de S.E. el Presidente de la República Española, el señor Colom (D. Antonio) propuso nombrar una Comisión compuesta del señor Alcalde, dos Concejales y el Secretario del Ayuntamiento para que vayan al límite del término municipal a esperar a S.E.

Aprobase la proposición del señor Colom y a propuesta del Señor Casanovas fueron nombrados los señores Concejales de la Comisión de Festejos D Pedro Rullán Pastor y D. Bartolome Mayol Mayol.

El señor Puig dijo que al hablar con el señor Gobernador de la visita a esta ciudad del señor Presidente habiale invitado al acto de la recepción que ha de celebrarse en Palma en honor del Jefe de Estado, a la cual han de concurrir Comisiones de todos los pueblos. Añadió que al ser invitado contestó que probablemente él debido a sus ocupaciones no podría concurrir, pero que de todas maneras asistiría una representación de este Ayuntamiento.

El señor Serra dijo que el Alcalde de Palma y varios Concejales habianle recomendado que la Comisión fuese lo mas numerosa posible y a este efecto propuso designarla y que esté integrada por el señor Alcalde y uno o dos concejales de cada minoría.

Por unanimidad resolvióse que asista a la recepción el señor Alcalde y que a él se sumen cuantos señores Concejales lo tengan a bien.

Però aquell dia la discussió forta no fou per cap d'aquests assumptes. On va sorgir la pol·lèmica fou per decidir on s'havia de celebrar el *lunch* que s'oferiria al President. Hi havia un bloc de regidors que volien que es fes a l'*Hotel Costa Brava* del Port de Sóller per la seva magnífica situació topogràfica, perquè era un lloc modern, confortable i amb un bon servei. Un altre bloc volia que es celebràs al Saló Capítular per no dividir la gent que havia de trobar-se amb el president entre el Port i Sóller. Finalment, i després de discussions fins i tot pujades de to, s'otorgà per majoria, però no per unanimitat, un vot de confiança al batle perquè fos ell qui decidís on fer aquest controvertit *lunch*. Finalment el lloc escollit fou l'*Hotel Costa Brava*. I finalment, en relació al tema dels actes per portar a terme durant la recepció del President; *También resolvió la Corporación conceder un voto de confianza a la Comisión de Festejos para que organice los adornos é iluminación de la ciudad en la forma que considere mejor.*

Fins que tot quedà fermat amb el ban que publicà el batle Bonaventura Mayol per convidar als sollerics als

³¹ AMS, Sig. 79, p. 142r i 142.

³² AMS, Sig. 79, p. 143 i 144 r.

³³ Bonaventura Mayol, batle titular de Sóller, havia estat un temps fora de Mallorca. El 29 de març, només dos dies abans de l'arribada d'Alcalá Zamora, havia retornat de passar un mes a les seves finques de Vila-real on tenia un negoci d'exportació de taronges. Durant la seva absència ocupà el càrrec de batle accidental Miquel Arbona Colom (*a. Simó*), que a l'hora fou substituït dia 10 de març pel segon tinent de batle Josep Maria Puig, que només hi estaria fins al retorn del batle titular. Bonaventura Mayol havia estat anomenat batle el 16 d'octubre de 1931 substituïnt al dimitit Antoni Mayol (*a. Patí / des Molé*). Tant Miquel Arbona, que tornà a ser batle de Sóller durant uns mesos l'any 1933, com Bonaventura Mayol, un cop s'inicià la guerra civil, foren empresonats, però gràcies a una carta que el batle de Sóller d'aquells moments, Jaume Casanovas (*a. Cremat*), dirigí al Governador Civil, els seus noms foren llevats del llistat de membres destacats del Front Popular i pogueren sortir-ne fent el donatiu *voluntari* d'una forta quantitat de doblers. A Mayol també li confiscaren els béns. Morí de malaltia al 1939.

actes festius de recepció del President:

Correspondiendo a la amable invitación que le hizo el Alcalde de Palma, mañana, jueves, llegará a Mallorca S.E. el Presidente, D. Niceto Alcalá Zamora, y el mismo día de su llegada, por la tarde, a las seis, honrará esta ciudad con su visita.

Es ello un magno acontecimiento que debe llenar de satisfacción a todos los sollerenses, porque por primera vez desde que fue proclamado el Sr. Alcalá Zamora Jefe del Estado se pone en contacto directo con el pueblo en franco espíritu democrático, base fundamental de la República Española a la cual espero que todos demostraréis incondicional adhesión acudiendo a saludar efusiva y sinceramente al Primer ciudadano español.

Vuestro Alcalde espera que todos, sin distinción de clases sociales, daréis vida con vuestra presencia a las calles y plazas que ha de recorrer nuestro ilustre visitante a su paso por esta población y que le aclamaréis cual merece, poniendo en vuestras aclamaciones todo el fervor que sentís por el nuevo régimen y dando palmarias pruebas de la nobleza de sentimientos, singular característica de esta hidalga ciudad de Sóller.

A todos los vecinos, y de manera particular a los de las calles del Mar, Via del 14 de Abril, Rectoria, Pablo Iglesias, plaza de la Constitución y calle de la República, que son las vías que han de recorrer el Primer Magistrado de la Nación y sus distinguidos acompañantes, ruego que pongan colgaduras en las ventanas o balcones de sus casas, como acto de respetuosa simpatía y demostración de cariño por Su Excelencia.

*Pueblo de Sóller: Honra a tus huéspedes ilustres y te honrarás a ti mismo.
Sollerenses: ¡Viva el Presidente de la República Española!*

*Sóller, 30 de Marzo de 1932.- B. Mayol.*³⁴

A grans trets els actes a celebrar els recollia el secretari en un full manuscrit, pareix que per ús propi o com recordatori del que s'havia de fer, on hi deia:

Actes:

El Batle i un [manuscrit a llapis dos] retgidor esperarán [manuscrit a llapis ininteligible] el President a l'entrada del terme municipal.- 17'45

Anada al Port a ont se celebrarà un Lunch, invitant a éll a las autoritats locals. Lloch del Lunch. Costa-Brava.

Acabat aquest: 18'40 - Entrada a la població. Recepció a las Casas de la Vila. Cants Escolars i música a la Plaça.

Anada a peu a l'Estació i sortida cap a Ciutat amb el tren. 19.50

A la recepció serán oferits al President un ramell de fruits i un altre de flors caracteristic del nostro vall per nins i nines de pajes.

*[Línea escrita a llapis en part ininteligible].*³⁵

I el moment de rebre *a la persona modesta i afable de quien ocupa la primera magistratura del país*³⁶ va arribar.

Després d'abandonar Deià la comitiva del president es dirigí cap a Sóller. Durant tot el dia, Alcalà Za-

³⁴ SÓLLER; <<El Presidente de la República en Sóller>>. 2-IV-1932, p. 3.

³⁵ AMS, Sig. 2390. Carpeta 6. 1932. Correspondencia particular del Sr. Secretario.

³⁶ SÓLLER; <<El Presidente de la República en Sóller>>. 2-IV-1932, p. 3.

.....
 Fotomontatge amb alguns dels moments del viatge del President a Mallorca. En una de les imatges el veim amb Mestre Sóller. (Revista Nuevo Mundo 8-IV-1932, p.19)
 .....

mora, viatjà amb el cotxe de l'acaudalat propietari solleric Bernat Marquès Rul·lan, un magnífic *Lincoln* conduït pel xòfer Bernat Verdera, i ara era hora d'acompanya-lo fins a la seva ciutat. El mateix Bernat Marquès, acompanyat pel seu fill Joan Marquès Mayol, poc més d'un mes abans ja havia fet d'amfitrió-xòfer a altres autoritats del republicanisme que havien visitat Sóller en motiu del míting d'Unió Republicana de dia 9 de febrer que hem referit ja abans. I és que l'autoritat que representava Bernat Marquès i el seu magnífic cotxe³⁷ donaven una pinzellada d'encara més impotència a aquells trajectes. En aquella ocasió portà entre d'altres a Francesc Carreras Reura (diputat a Corts pel Partit Republicà Federal), Eduardo Gómez Ibáñez (catedràtic de l'Institut de Palma), Vincente Gaspar (secretari polític del partit d'Acció Republicana

37 Com a curiositat diré que el míting celebrat per part de l'Agrupació Socialista dia 6 de març a Sóller, i del que ja n'he donat referències, es va retardar degut a una averia o *panne en el auto que traía a los oradores* sense que se'ns informi de qui era el conductor o el propietari del cotxe però ben segur que no era el de Bernat Marquès sinó d'algú més pròxim al partit socialista. SÓLLER; <<El míting de la "Agrupación Socialista">>. 12-III-1932, p. 6.

na), Mateo Hernández Barroso (director general de Telègrafs) o a Mariano Ruiz Funes (catedràtic de dret penal de la Universitat de Múrcia).

Bernat Marquès, pertanyent al Partit Federal Republicà de Mallorca, també afiliat a Esquerra Republicana Balear, era una autoritat important també dins el món del republicanisme solleric i mallorquí. Havia emigrat a Puerto Rico devers l'any 1885, moment d'auge de l'emigració de sollerics a aquest país, tal i com afirma Antoni Quetglas (QUETGLAS (2012) pàg. 36), on féu fortuna amb un magatzem de comestibles i finques de cafè. Quan retornà a Mallorca, vivia entre Palma i Sóller, i ja com un home amb doblers i prestigi, fundà *Frio Industrial*, la primera empresa mallorquina dedicada a fabricar gel i cambres frigorífiques destinades a la conservació de productes alimentaris i a Ciutat era propietari de Cafès Marquès. Durant la II República, en assemblea celebrada dia 14 de febrer de 1932, es nomenat president d'Unió Republicana a Sóller i serà el president del Centre Republicà Federal de Sóller. Quan esclatà la guerra civil, i arrel de l'assassinat dia 20 de juliol a Sóller, per part del carrabiner José Gil Romero, del tinent de Cavalleria Francisco Javier Lizasoain Muguero quan aquest anava a ocupar l'estació de radio de Muleta, el 27 d'agost és detingut per un comentari que en féu al respecte³⁸ i és empresonat. Posteriorment entre l'11 i el 12 d'octubre també es detindria a la seva dona Catalina Mayol Lafouge, els seus fills Bernat i Josep, les filles Maria Lluïsa, Catalina i Joana i el seu gendre Josep Rovira. Bernat Marquès serà sancionat a pagar una fortíssima multa econòmica (160.000 ptes) i porteriorment, en un consell de guerra ple d'irregularitats celebrat el 15 de gener de 1937, Bernat, la seva esposa i les dues filles majors, Maria Lluïsa i Catalina, seran condemnades a mort tot i que el seu advocat demanava l'absolució al·legant que eren d'esquerres però catòlics. El fiscal, durant el consell, retirà l'acusació contra Josep Rovira i els altres fills, encara menors d'edat, Joana, Bernat i Josep³⁹. A l'hora de la veritat només fou executat el cap de família. L'assassinaren al fort d'Illetes el 5 de juny de 1937. Tenia seixanta-set anys. Els altres membres de la família compliren penes de presó i Bernat i Josep enviats a lluitar al front al bàndol dels nacionals⁴⁰.

A la delimitació del terme municipal entre Deià i Sóller, el batle Mayol, encapçalant una comitiva de benvinguda formada per ell mateix, pels regidors Pere Rullan i Bartomeu Mayol i el secretari de l'Ajuntament, Guillem Marquès Coll⁴¹, devers les sis de l'horabaixa, quan casi ja començava a fer fosca, reberen el president i tota la seva caravana. Fou una recepció diferent a les que fins ara havia tengut pel fet que es produí en plena carretera, a dalt del coll de *Casteió*, devora les cases de la possessió de Ca'n Bleda. Allà l'esperaren fins que venen uns cotxes de policia que obrien la comitiva i al darrera el *Lincoln* on viatjava el president, que anava acompanyat també pel batle de Palma. Els cotxes s'aturaren i el batle de Sóller es dirigí cap al president, encara dins l'automòbil, i amb una encaixada de mans li donà la benvinguda a la Vall. Després els batles de Palma i Sóller es saludaren efusivament i Alcalà Zamora davallà del cotxe. És produir intercanvis d'encaixades de mans i presentacions dels que formaven les dues comitives i el President va manifestar que s'estimava més arribar a Sóller en el cotxe que la comissió del batle havia utilitzat per arribar fins allà. L'automòbil era de Bernat Castañer Alcover i, seguint els desitjos d'Alcalá Zamora, pujà al cotxe i l'acompanyaren el batle i el secretari de l'Ajuntament solleric i els regidors Pere Rullan i Bartomeu

38 Se l'acusà a ell i a la seva família d'estendre roba blanca al terrat de la seva possessió de Son Palou, dins el terme de Bunyola, per saludar als avions republicans que venien a bombardejar l'illa. (MASSOT I MUNTANER (1998) p. 78), d'haver-se manifestat en una reunió contrari al Moviment quan digué que *era una lástima que no hubieran caído también los demás oficiales*, referint-se a l'incident Lizasoain, (QUETGLAS (2012) p. 137) i d'haver deixat el seu cotxe descapotable perquè hi passés Niceto Alcalá Zamora quan fou de visita a Mallorca (MONER (2011) p. 257). Vegeu el relat de la mort de Lizasoain Muguero i les condemnes als acusats que fa Antoni Quetglas (2012), pàgs. 106-109 i 140-141. Podeu llegir la carta que escrigué Bernat Marquès hores abans de ser afusellat despendint-se de la seva família a QUETGLAS (2012), Annex documental, 1. Vegeu també en aquestes mateixes Jornades d'Estudis Locals l'estudi de Pau Tomàs Ramis «La multitudinària visita del Conde Rossi a Sóller (1936). Context i diada», a la nota a peu de pàgina número 50, una carta enviada des de la Comandància Militar de les Balears, remesa pel Capità jutge Jerónimo Saiz Gralla, demanant informes de conducta i polítics de Bernat Marquès, la seva dona, cinc dels seus fills i de Josep Rovira Sellarés conservada a l'AMS, Sig. 2398. Carpeta 2, Incautacions. Aduanes, Jutjats militar d'ordre públic. Policia.

39 Tot depenent de les fonts consultades les dades de peticions de pena, conclusions finals del tribunal i condemnes d'aquest procés varien. Aquí hem pres les que ofereixen Josep Massot i Muntaner i Pietro Copiz a les anotacions que fan al llibre de Bernanos (1981), pp. 107-108 i 137.

40 Catalina Mayol està 6 anys a la presó, Maria Lluïsa 1 any i 10 mesos, Josep Rovira romangé 104 dies tancat a la presó de can Mir. Els fills de Bernat Marquès, Bernat i Josep, foren enviats al front per lluitar al bàndol dels nacionals. Josep va desertar i va passar a les files dels republicans, fet que ocasionà encara més problemes a la seva família, però Bernat quedà a les files nacionals.

41 Fou sotmès a dos consells de guerra acusat d'auxili a la rebel·lió. El primer dia 4 de juny i el segon dia 1 de novembre de 1938. Resultà absolt.

Mayol passaren a acompanyar el batle de Palma. Darrera ells una vintena de cotxes, els que formaven el sèquit del president, entre els que hi havia els dos ministres que l'acompanyaven.

La comitiva es dirigí en primer lloc cap al Port de Sóller. Durant el trajecte el President, segons conta la crònica del *Sóller* (2-IV-1932, p.4), demanà al batle qüestions relacionades amb l'agricultura i la indústria de l'oli de Sóller, indústria que Alcalá Zamora coneixia bé, ja que ell era natural de Priego, a la província de Còrdova, on la producció d'oli era molt important i de qualitat. Bonaventura Mayol, que també coneixia bé com funcionava la indústria i producció d'oli, li explicà com s'elaborava a les almàsseres existents a Sóller i el modern funcionament de la *Tafona Cooperativa*, explicacions que pareix van comploure al president. Davant l'interès de l'il·lustre convidat el batle li explicà que Sóller, a banda de l'agricultura, hi havia indústria de teixits, d'embutits i fins feia poc de sabates i que *la principal fuente de riqueza de Sóller la constituye la emigración* que es dirigia sobretot a França, però també a Bèlgica, Suïssa, Alemanya i una petita part a Amèrica. Arrel d'aquest comentari del batle, Alcalá Zamora, li explicà una curiosa anècdota; *Alcalá Zamora explicó cómo tenía conocimiento de ella, por medio de una señora alemana a quien él había enseñado a hablar español y que en su residencia de Wiesbaden tenía ocasión de practicarlo con un mallorquín que era precisamente de Sóller.*

De camí al Port, a l'alçada del revolt devora la possessió de Son Angelats, des d'on es contemplava tota la Vall i la ciutat, la comitiva féu una aturada per convidar al president a que contemplàs la vista. *¡Magnífico! ¡Soberbio! ¡Es lo mejor que he visto en mi vida!* foren les seves paraules i elogià els diversos matisos i colors que des d'allà es podien contemplar. Un altre cop la comitiva es posa en marxa i arribà al Carreró de'n Figa on ja hi havia sollerics que l'esperaven i aplaudien al seu pas. Al Pont de'n Barona més aplaudiments del públic que s'hi havia concentrat i un arc de beninguda on es podia llegir *Sóller saluda a S.E.* Les cases lluien domassos i els veïns saludaven al president mentre passava amb el cotxe. Després d'una altra breu conversa entre el president i el batle sobre agricultura i la floració dels arbres fruiters que veïen pel camí arribaren, casi sense esperar-ho, al Port, on la magnífica visió d'aquell paratge natural, corprengué a Alcalá Zamora, que no dubtà a dedicar-li efusius elogis.

Eren les sis i deu minuts i els expedicionaris es dirigiren a l'*Hotel Costa Brava* on s'hi havia concentrat una grandíssima quantitat de públic que desitjava veure a Alcalá Zamora d'aprop, donar-li la beninguda i que li dedicà una forta i llarga ovació. Quan davallaren dels cotxes el batle presentà a Alcalá Zamora a les personalitats que formaven part de la comissió de recepció d'aquell punt; regidors de l'Ajuntament, fiscal Baltasar Marquès, el jutge Pere A. Alcover, el Comandant de Marina Carlos Coll, carrabiners, Guardies Civils, representants de Duanes, presidents de diverses entitats, mestres d'escola, representació de l'Ajuntament de Fornalutx, diverses personalitats més i, tal i com deia el *Sóller* a la mateixa crònica, *una brillante representación del bello sexo*. A l'entrada de l'hotel un piquet de carrabiners va presenta-li armes mentre les mambelletes no s'aturaven.

La comitiva entrà a l'Hotel i es prengué un moment de repòs. El president era acompanyat d'autoritats i d'un ramell de distingides solleriques; Catalina Mayol de Marquès, esposa de Bernat Marquès, i la seva filla Juanita, Josefa Morey de Rovira, Josefina Garau de Losada, Josefina Ortigosa de Trias, Francisca Casanovas de Mayol, Catalina Mayol de Mayol, Maria Noguera de Serra, Joana Rosselló de Rullán i la sra. de Guash. Després d'haver-se refrescat a l'ampli saló de l'Hotel, i haver elogiat les belleses de l'illa afegí que *“si hiciera como Figueras, que renunció al cargo, en vez de trasladarme a París vendría a vivir en Mallorca”*.⁴²

Després del breu descans, els assitents varen prendre lloc a la taula on l'Ajuntament els obsequiaria amb el *lunch* previst a base de pastes, dolços i *chamapagne*. A la dreta del president s'asseguren el batle de Sóller, el ministre d'Obres Públiques i el secretari del President. I a l'esquerra el ministre de Marina, el

42 SÓLLER; <<El Presidente de la República en Sóller>>. 2-IV-1932, p. 4. El President, amb aquest comentari, és referia a Estanislao Figueras y Moragas, primer president de la Primera República Espanyola, que al 1873 va fugir, segons les cròniques de forma esperpèntica, d'Espanya cap a França, essent president i fora previ avís, per la mala i complicada situació que es vivia al país. Com a president fou substituït per Francesc Pi y Margall.

Governador Civil de Balears, el comandant militar Nuñez de Prado i el comandant de Marina, sr. Domínguez. A les demés taules nombroses i importants autoritats: l'Almirall de l'Esquadra; comandants dels vaixells de guerra i submarins; l'ajudant del president, Fernando Navarro; el tinent coronel de Cavalleria Juan Mateu; el president de l'Audiència de Palma, Gil de Tejada; el Delegat d'Hisenda, sr. Aroca; l'enginyer en cap d'Obres Públiques, Manrique de Lara; els enginyers srs. Pascual i Dicenta; l'enginyer d'obres del Port Joan Frontera; com a representant de Cultura Films hi havia Antón de Pruneda; els diputats Carreras, Canet, Jaume i Sbert; el president de la Diputació, Francesc Julià; els diputats provincials srs. Fernández i Alemany-Villalonga; els regidors de l'Ajuntament de Palma srs. Renteria, Ferretjans, Bauzà, García, Aguiló, Jofre, Tejada i López Juncosa; el fill d'Indalecio Prieto, Luis Prieto; el cap de prensa del gabinet presidencial, Emilio Herrero; els periodistes venguts de Madrid Sánchez Moreal de *La Voz*, Chavez Nojales d'*Ahora*, Cristián Hozzana de l'*Agencia Havas*, el sr. Marsa d'*El Liberal*, Luis Armiñan de l'*Heraldo de Madrid*, el sr. Prats de *La Libertad*, el sr. Amata de l'*Agencia Fabra*, el sr. Casares d'*El Sol*, els fotògrafs srs. Alonso, Campúa y Vilaseca; els periodistes de Palma srs. Alomar d'*El Dia*, Piña de *La Almudaina*, Santos Esquivias del *Correo de Mallorca* i Tous de *La Ultima Hora*, a més d'altres convidats i visitants.

El llistat de personalitats locals no era més breu. A més de les senyores i senyorettes que ja hem anomenat abans, allà hi havia els tinents de batle Josep Maria Puig Morell i Josep Forteza Forteza, els regidors Eugeni Losada Fiol (Partit Republicà Federal), Salvador Frontera Oliver, Josep Aguiló Pomar (d'Unión de Derechas de Sóller), Joan Casanovas Escalles⁴³ (Agrupació Socialista Obrera de Sóller), D.F. Forteza, Ramon Pastor Arbona, Miquel Colom Mayol (a. *Pellicer*, de professió fuster, pertanyent al Partit Republicà de Centre i cosí del batle Bonaventura Mayol. L'any 1933, després de la dimissió de Miquel Arbona seria nomenat batle de Sóller fins que al 1936 fou substituït per Bonaventura Mayol), Pere Coll Bauzà (Agrupació Socialista Obrera de Sóller)⁴⁴ i Josep Serra Pastor, que anys després seria batle de Sóller (just ostentava la batlia quan al juliol de 1936 esclatà la guerra civil). Serra, l'1 d'abril, també acudiria al dinar que es celebrà amb el President a l'*Hotel Formentor*, on aprofità per proposar al Ministre d'Obres Públiques la construcció d'una carretera des d'Andratx a Alcúdia i des d'aquesta ciutat a *Ca'ls Reis*, tan necessari perquè els turistes *puedan disfrutar de los soberbios panoramas que desde Els Colls se dominan*⁴⁵, projecte del que el Ministre Prieto es mostrà molt favorable. També eren al *lunh* de l'*Hotel Costa Brava* el jutge municipal sr. Alcover; el fiscal sr. Marquès; els suplents srs. Coll i Enseñat; el secretari del jutjat sr. Sanchís; el notari sr. Jofre; l'Administrador de Duanes sr. González; el cap d'estació radiotelegràfica sr. Blanco; el Comandant de Marina, sr. Coll; el Cap de Telègrafs, sr. García de Paredes; els metges srs. Rovira Sellarés i Gabriel Mayol; l'odontòleg Josep Mayol; el farmacèutic don Martín Torrens; el president de la Sucursal del <<Crèdit Balear>>, Jaume Colom; el tinent de carrabiners, sr. Simarro; l'Interventor sr. Campins; els mestres Cristòfol Barceló Pons, Vicenç Moratal⁴⁶ i segons la crònica del *Sóller* el sr. Guasch, possiblement es refereix a Baltasar Guash, veterinari; i els senyors Bonaventura Mayol Coll, Jaume Bennàssar, Arnau Casellas, Josep Bauzà, Cristòfol Noguera, Alfons Castañer i Pere Serra⁴⁷; l'enginyer en cap de la companyia <<*Puertos y Pantanos S.A.*>>, Francisco Escurza, empresa a la que a començaments d'aquest 1932 se li havia adjudicat, entre d'altres obres, la de la construcció d'uns nous molls comercials, la voladura dels esculls i la construcció d'una platja artificial al Racó de s'Argentera; i el director del setmanari *Sóller*, Joan Maquès Arbona.

43 Sabater d'ofici i president en la junta directiva fundadora de la *Sociedad Obrera Socialista de Zapateros* de Sóller. S'enfrontà al mateix consell de guerra que Josep Serra Pastor explicat en la nota núm. 5 d'aquest treball.

44 Fou el president en la junta directiva fundadora de *La Fraternidad*. També present al consell de guerra citat a l'anterior nota.

45 SÓLLER; 2-IV-1932, p. 10.

46 Cristòfol Barceló, dirigent de la UGT, al 1936 fou un mestre depurat pel *movimiento* amb separació momentània del servei, traslladat a fora de la província i inhabilitat per exercir càrrecs directius. El juliol de 1957 una revisió del seu expedient deixà sense efecte a sanció. Vicenç Moratal, afiliat a l'Associació Balear de Treballadors de l'Ensenyament (ABTE) fou supès de sou i feina l'any 1936. Es traslladat de forma forçosa a l'Alcúdia de Carlet (València) i no pot tornar a Mallorca fins al 1945, concretament a l'escola de Sineu. Anys després es reincorporà a l'escola del Fossaret. (QUETGLAS (2012) pàgs. 141-142).

47 Possiblement es refereixi a Pere Serra Pastor, solleric que feia de mestre a Inca.

Un cop acabà el *lunch*, que es celebrà en un ambient de franca cordialitat, la llarga comitiva es dirigí cap a la ciutat abandonant el Port entre grans aplaudiments oferits per la gent que l'havia anat a veure. En motiu de la visita s'havien aixecat varis arcs de trionf en commemoració i per celebrar la visita, tant per part de l'Ajuntament com per part d'altres societats. L'arc de l'Ajuntament situat just davant la Casa de la Vila era molt gran. A un costat tenia la inscripció *La ciudad de Sóller* i a l'altre s'hi podia llegir *Al Presidente Marzo 1932* i estava rematat per escuts d'Espanya i Sóller i banderes i gallardets espanyols i mallorquins. Sóller presentava un aspecte esplèndid. Tant per part de les autoritats com per part de molts particulars, tal i com demanava el batle en el seu ban, s'havien encarregat d'embellir carrers, balcons, voravies, ... Tot ben endiumenjat amb garlandes de murta, banderes, domassos i il·luminació elèctrica. L'Ajuntament havia adornat i il·luminat els carrers per on havia de passar la comitiva.

A l'AMS es conserva un full manuscrit, dins la carpeta pròpia del secretari, on s'apunten les quatre linees mestres a tenir en compte per l'endiumengement de la ciutat:

*Programa de las Festas que Sóller ferá per la vinguda del President de la República
Adornar el carrer de la Mar Plaça de la Constitució [escrit a llapis Gran Via] i Carrer de la República.*

Consisteix l'adornament:

Carrer Mar: Un senzill arc en el Pont d'En Barona; Bandarolas en els arbres.

Plaça Constitució: Un arc monumental davant les Casas de la Vila. Iluminació voltant la Plaça. Bandarolas i murta. Colocar en els sis angles del cadafal uns gallardets que podrán servir per senyalar els dies de música.

Carrer de la República.

Continuació de l'adornament i iluminació de la Plaça. Arc senzill a l'Estació. ⁴⁸

Així, segons contenen les cròniques, des del Pont de'n Barona fins a la plaça d'Amèrica de tots els arbres penjaven banderes amb els colors nacionals. A l'Avinguda 14 d'abril, antiga Gran Via, també hi havia banderes penjades als arbres, amb una profusa il·luminació i garlandes de murta. La magnífica il·luminació s'extenia pels carrers de la Rectoria i de Pablo Iglesias, antic carrer de Bauzà, fins arribar a la plaça de la Constitució que es convertia en una cosa mai vista a Sóller. Aquesta magnífica il·luminació donava tota la volta a la plaça i arribava a l'estació del tren on a cada costat de les vies es formava una triple filera de llums amb els tres colors de la bandera nacional que es subjectaven amb pals recoberts de murta rematats amb banderoles espanyoles i mallorquines. Allà també s'hi havia aixecat un arc on s'hi podia llegir *Viva el Presidente!* Al carrer de la Mar, des de la delimitació de la carretera vella del Port fins al carrer de Cetre, els veïnats havien tret al carrer cossiols amb ramellers i flors que hi donaven molta vistositat. La plaça de la Constitució presentava un aspecte totalment remodelat segon el projecte que havia presentat l'arquitecte Guillem Forteza. L'obra de remodelació i engrandiment encara estava en marxa, tot i que ja en la seva darrera fase. Feia només mig més hi havien col·locat un surtidor nou i pulimentat, uns pedrissos de pedra també pulimentada, un enrejolat nou, faroles a punt de col·locar... La plaça, a banda del seu nou aspecte, presentava, com explicavem, una vistósíssima decoració amb milers de bombetes de colors enceses, donant-li un aspecte quasi màgic, de plena festa i alegria. Al centre s'hi havia situat un palc pels músics també amb vistosos ornaments i il·luminacions. Amb les colorides bombetes elèctriques s'havien fet raïms amb els colors nacionals; vermell, groc i lila, com si es tractes d'un verger de llums multicolors que restaren penjades a la plaça almanco fins a les festes de dia 14 d'abril per la commemoració del primer any de la República, on, segons les cròniques; *hubo iluminación general de la plaza de la Constitución y de la calle de la República, luciendo la misma tricolor instalada cuando la visita del Presidente*⁴⁹, fent bo l'acord de l'Ajuntament quan, entre d'altres mesures, acorden que durant aquesta festa hi hauria *pasacalles por la banda de*

48 AMS. Sig. 2390. Carpeta 6. 1932. Correspondència particular del Sr. Secretario.

49 SÓLLER; <<La fiesta del 14 de abril>>. 16-IV-1932, p. 10.

*música, iluminación de la plaza de la Constitución y de la calle de la República, velada musical, (...)*⁵⁰ La il·luminació després es retirà, però fou tornada a col·locar mesos més tard, tant a la plaça de la Constitució com al carrer de la República, a les festes del 1r de maig. També es renovaren les decoracions de murta. Pel que fa a les decoracions amb il·luminació elèctrica de particulars fetes en motiu de l'arribada del President, al *Sóller* llegim que destacaren les de les cases de Bonaventura Mayol i Coll, al carrer de la Mar, la de la casa del batle Bonaventura Mayol o la de Josep Bauzá Llull, al carrer de 14 d'abril. També eren destacables les d'Andreu Pizà Arbona, Damià Deyà, *Círculo Sollerense*, *Unió Republicana* a la plaça de la Constitució, les del *Centro de Derecha Liberal Republicana*, les de *La Unión* i les del *Café Bar del Turismo* (seu del Centre Republicà Federal, al carrer Príncep, núm. 18). Però d'entre totes destacava la colocada a l'arc monumental de la societat El Gas davant la seva fàbrica. A banda de l'habitual ornamentació vegetal i/o floral d'aquests tipus d'arcs, s'havia inclòs una inscripció amb bombetes elèctriques de colors que deia *El Gas al Presidente de la R.E.* i rematava tot el conjunt un escut de Sóller fet amb llums de gas. Quan el president hi passà per davant amb el cotxe, en el trajecte del Port a la ciutat, li dedicà paraules d'elogi. El *Sóller* de dia 2 d'abril, p.4, ho explicava així:

Pero cuando la admiración del Sr. Alcalá Zamora llegó al límite fué al llegar a la plaza y presenciar el aspecto imponente que ofrecía aquella con sus miles de lámparas eléctricas y la ingente muchedumbre que la llenaba en su totalidad. Entonces fue cuando exclamó: <<Pero, señor Alcalde, ¿Qué ha hecho? ;Esto es demasiado!>> a lo que el señor Mayol respondió <<Lo que se merece su Excelencia>>.

La comitiva es dirigí, amb certa dificultat per la quantitat de gent que hi havia i per un estret passadís que la multitud formava, a la casa consistorial, on hi arribaren quan faltava un quart d'hora per les set. Els cotxes, per arribar a l'Ajuntament, havien de passar per davant el *Círculo Sollerense*, el *Café Central*, l'Església i per davall l'arc que l'ajuntament havia aixecat a la plaça. Quan hi foren esclatà d'entre el públic una espectacular ovació que es confonia amb les notes de l'himne nacional que interpretava la *Lira Sollerense* i amb les cançons dels escolars que eren concentrats a la plaça mentre feien honejar banderetes espanyoles i mallorquines. Ja a la casa consistorial entrà primer al vestíbul i llavors pujaren a la sala capitular on s'hi havia de fer la recepció oficial. Entre d'altres personalitats, allà l'esperava el bisbe d'Osca Mateu Colom⁵¹, solleric de naixament. La plaça de la Constitució, així com els carrers per on havia passat la caravana, era plena a vessar. El setmanari *Sóller* (2-IV-1932, p.3) deia; *Nuestro pueblo, en su casi totalidad, ha salido a la calle a recibirle, a vitorearle, a estrechar su mano generosa, que se alargaba democráticamente a cuantos se la demandaban. Las autoridades locales prepararon un recibimiento digno de la alta personalidad a quien iba dirigido y de sus ilustres acompañantes; pero quien puso en el homenaje de bienvenida ese hábito de emoción y de cordialidad que no tiene precedentes en esta población en actos semejantes, fue el vecindario en masa, que con este motivo ha exteriorizado el afecto que siente por la figura del Presidente y su adhesión al régimen que éste encarna.* Al carrer formava la força de carrabiners. L'escala del vestibul a la sala capitular lluia una hermosa estora i la sala capitular, on es trobaven les autoritats, estava molt ornamentada amb domassos vermells, palmeres als cantons i garlandes de murta. Allà l'esperaven els nins *Antoñito Palou Ferrer* i *Catalinita Bennassar Alcover* vestits de pagès i pagesa que, tal i com ja havia previst la comissió de festes, li entregaren un ram de taronges⁵² i un ram de flors, mentre el petit pageset li

50 AMS. Sig. 80, p. 5.

51 Fou responsable de la diòcesi d'Osca des de 1922 a 1933. Havia nascut a Sóller l'any 1879 d'on n'és fill il·lustre des de l'any 1921. Al 1932 abandonà Osca on es sentia amenaçat després de la proclamació de la II República. Va morir el desembre de 1933 i fou enterrat a l'església de Sant Bartomeu després d'una negociació entre el batle de Sóller i el Governador Civil perquè aquest darrer li donàs el seu consentiment. Darrerament ha sorgit alguna notícia des d'Osca que parla de la possibilitat d'exhumar les seves restes per enterrar-les a la ciutat d'on fou Bisbe. Vegeu la notícia de www.radiohuesca.com de 12 de març de 2016 consultada en xarxa el 14 de setembre de 2016 i referida a la bibliografia.

52 Al *Sóller* de dia 9 d'abril de 1932, p. 3, es reproduïx un article escrit al diari *Ahora* per Manuel Chaves Nogales on, en relació al viatge del president, es fa lloança de la indústria de la fruita de Sóller, de la riquesa que suposa per la Vall i de l'orgull que senten els sollerics de ser d'on són. Fa referència també a altres

dirigia aquestes paraules, que recollia el *Sóller* a l'edició de 2 d'abril, p.3:

Excelentísimo señor:

Dignaos aceptar este pequeño obsequio, que os ofrezco en nombre del pueblo de Sóller.

Es el producto de sus tierras que ponemos en vuestras manos, y al mismo tiempo os prometemos que nuestras obras irán encaminadas a honrar la República y enaltecer España.

¡Viva España!

El president acceptà el present de molt bon gust i féu algunes preguntes als dos menuts. Però milers de persones esperaven veurer-lo comparèixer per la finestra, fins que així ho féu acompanyat pel batle. Alcalá Zamora sortí a saludar a tots els sollerics que l'esperaven, el victorejaven i l'aplaudien. Després tornaren entrar a la sala, el batle mostrà al president els retrats dels fills il·lustres de la vila, el president, com a bon catòlic practicant que era, parlà breument i de forma afable amb el Bisbe d'Osca, amb el pàrroc D. Rafael Sitjar, amb els presidents de les entitats, les autoritats locals i les destacades persones que omplien la Sala Capitular. Alguns representants d'entitats obreres convidats a la recepció no havien pogut accedir a l'interior de l'Ajuntament, segons deien per l'*actitud poco correcta y anti-democrática que usó un guardia municipal*⁵³, tot i estar-hi oficialment convidats.

Des del carrer les ovacions no s'aturaven i després d'haver conversat una estona amb les autoritats el president tornà a sortir a la finestra a saludar a tothom. Una forta ovació ressonà just en aquell moment i es sentiren alguns crits de *vivas al salvador de España y a la República*.⁵⁴ El batle convidà al president a que digués unes paraules i ell acceptà. Però la diada havia estat llarga i les energies començaven a fallar. Alcalá Zamora va anunciar que no faria cap discurs des del balcó perquè estava realment fatigat i *Limitose a cantar las bellezas de la tierra mallorquina y a saludar al pueblo*.⁵⁵ El batle Bonaventura Mayol, anuncià als sollerics que el President els dirigiria unes breus paraules per mostrar el seu agraïment i a la plaça s'hi féu un silenci sepulcral. Les primeres paraules, però, foren del batle Mayol, i per indicació del propi Alcalá Zamora, foren en català. Després parlà el president. Tal i com transcrivia *La Almudaina* (1-IV-1932, p.2);

El señor Alcalá Zamora pronunció elocuente parlamento, manifestando que nada podía el cansancio natural de la excursión, ante aquella entusiástica recepción a su persona, siendo elocuente demostración de que la corriente de opinión, movilizaba sus voluntades para secundar la labor de los gobernantes en el nuevo régimen.

Aquí la imagen del campo, la maravilla del puerto, la hermosura de la ciudad se sienten casi inferiores ante la bondad de este pueblo. Gracias por vuestro agasajo.

El *Sóller* (2-IV-1932, p. 6) en feia una transcripció més llarga i per ventura més fidel:

Las palabras del Alcalde que yo le he rogado pronunciara en vuestra dulce lengua y que he comprendido perfectamente, me obligan a pronunciar unas palabras de agradecimiento. No he de pronunciar un discurso porque de ello me priva el cansancio. Además, los discursos sirven para determinar corrientes de aproximación, para captar voluntades, para convencer a los indecisos, y esto aquí es superfluo. La aproximación es un hecho. La adhesión se ha logrado. La metáfora es innecesaria. Aquí la Naturaleza es espléndida: la imagen del campo, la maravilla del puerto, la hermosura de la ciudad, con ser imponentes, resultan aún inferiores a vuestra bondad. Ante tanta belleza y tanta bondad, que superan

aspectes com el turisme o l'estat de les carreteres a Mallorca.

53 SÓLLER; <<Comunicados>>. 2-IV-1932, p. 7. Ho denunciaven en una carta al director del setmanari *Sóller*. L'escrit anava signat pels agraviats; José Valladolid, Miguel Payeras, Mi[g]uel Morro, Onofre Fornés, R. Mesquida, Melchor Capó, Pedro Vives, Mariano Valencia, Rafael Morey.

54 LA ALMUDAINA; <<Visita del Presidente de la República a Baleares>>. 1-IV-1932, p.2.

55 EL DIA; <<El Presidente de la República en Mallorca>>. 1-IV-1932, p.3.

cuanto pueda concebirse, el hombre no manda, el hombre se somete y os da las gracias.

Aquestes paraules d'Alcalá Zamora provocaren unes delirants i fortíssimes mambelletes i crits a favor de la República, del President, d'Espanya i de Sóller.

Sobre aquestes mostres d'entusiasme i els visques cap al president J. Bona-Ventura escrivia, setmanes després de la visita, un interessant article al Sóller on deixava palès que tot i ser de faccions republicanes diferents s'havien cridat visques al President com a representant de tots. En un fragment de l'article diu:

Quan, ara fa unes setmanes, vérem el President de la República no poguérem estar nos d'exclamar: <<Visca el President>>. Sí, amics, visca el President per molts anys pel bé de la República. Aquell crit que en mallorquí vibrà als nostres llavis pujà del cor empès a la noble expansió per la simpatia, per la democràcia, pel somriure afable ple de intel·ligència del senyor Alcalá Zamora. En el <<visca>> i en els nostres aplaudiments hi havia l'homenatge a la República i a l'home d'exemplar dignitat. Un homenatge corrent, un homenatge vulgar si tan voleu, però amb tot un homenatge espontàniament sincer, l'únic que en aquell moment teníem al nostre abast. I poguérem constatar com la nostra exclamació tenia un magnífic ressò entre la multitud, mentres les mans balletes omplien l'àmbit de música triomfal.⁵⁶

Joan Manent, el Governador, va fer notar en aquest punt que s'haurien d'anar acabant els actes perquè a Palma els esperaven algunes activitats més amb les que complir i, tot i que segur que les ganes de tenir més temps el President a la Vall eren moltes, no varen poder-s'hi negar.

Des del l'edifici del consistori l'acompanyaren cap a l'estació del ferrocarril per poder reemprendre viatge de retorn cap a Palma en un tren especial. No fou un trajecte fàcil el que hagué de recórrer des de l'Ajuntament a l'estació. *La Almudaina* diu que *a empellones y materialmente estrujado, siendo inútiles los esfuerzos de la fuerza pública, llegó a la estación (...)* entre més aplaudiments i encaixades de mans. La gent estava realment emocionada de veurer-lo i poder-lo saludar. Allà l'esperava i el rebé el director gerent de la companyia *Ferrocarril de Sóller*, Jeroni Estades⁵⁷, que ben segur comentà amb el Ministre d'Obres Públiques, Indalecio Prieto, la mesura presa feia poc menys d'un mes de suprimir els passis gratuïts a les línees ferroviàries suprimint així el que ells consideraven *abusos y favoritimos al mismo tiempo que restaba ingresos al estado*⁵⁸ i pel que des de l'*Asociación de Accionistas del Ferrocarril de Sóller* ja li havien fet arribar un telegrama d'agraïment. També esperaven la comitiva presidencial nins i nines de les escoles públiques que, mentre remenaven amb les mans unes banderetes nacionals, entonaren l'Himne de Riego amb una lletra ben especial.

*En la Escuela nos dice el Maestro
que el que un hombre ha de llegar a ser
es preciso esté siempre dispuesto
a cumplir y acatar su deber.*

*Siempre firmes, constantes y fuertes
lograremos que llegue una edad
en que Amor, Libertad y Justicia
sean norma de la Humanidad.*

56 SÓLLER; <<Aspectes. Una adhesió i un homenatge>>. 16-IV-1932, p. 4.

57 A FAMS es conserva una esquila que anuncia la mort de Jeroni Estades Llabrés, que morí dia 1 de desembre d'aquell mateix any de 1932. Finà a Madrid i des d'allà, dia 6, s'havia de dur el seu cadàver fins a Ciutat i d'allà a Sóller amb un tren especial on s'efectuaria l'enterrament i dia 9 el solemne funeral. AMS, Sig. 2390. Carpeta 4. 1932. Autoridades y entidades locales.

58 SÓLLER; 12-III-1932, p. 12.

*Somos los sucesores
de la generación
que, sin sangre ni mancha,
salvó nuestra Nación.*

*Aprendiendo lo que nos enseñan
como normas que hemos de seguir,
procuremos ir siempre adelante
laborando por el porvenir.*

*Trabajemos sin paz ni descanso
persiguiendo como galardón
que, por culta, social y gloriosa,
sea España la primer Nación.*

*Somos los sucesores
de la generación
que, sin sangre ni mancha,
salvó nuestra Nación.⁵⁹*

El President felicità al mestre Antoni Rotger i saludà amorosament als menuts i menudes que li dedicaren “visques”. Les andanes de l'estació estaven materialment replenes d'entusiastes sollerics. A les set i deu minuts de l'horabaixa, un cop que el President, amb els seus dos ministres, s'havia acomodat al vagó de luxe, el tren es posava en marxa en direcció a Palma. La gent, com era esperat, li oferí un magnífic i efusiu acomiat amb aplaudiments i més “visques”.

Però aquesta no seria la darrera visió que tendria el President i la seva comitiva de la Vall. Quan el tren que es dirigia a l'estació de Bunyola fou al Pujol de'n Banyà s'aturà perquè Alcalá Zamora pogués contemplar des d'allà dalt el meravellós espectacle de veure Sóller il·luminada per uns hermosos focs artificials⁶⁰ amollats en honor seu. Els cohets s'amollaren des de la torre del rellotge de la casa Consistorial, a la plaça de la Constitució, on la *Lira Sollerense* havia seguit tocant peces del seu repertori des de que el president havia abandonat Sóller fins pocs moments abans de l'amollada dels cohets. La desgràcia, a la que Alcalá Zamora fou aliè, va fer que les restes d'un dels cohets ferissen a la cama de Maria Noguera Mayol, de 50 anys i resident al carrer de Palma. L'impacte li provocà una fractura i varies lesions musculars al peu esquerra⁶¹ i fou atesa en primera instància pel doctor Damià Deyà. La gravetat de la lesió provocà a la llarga que no pogués anar a fer feina durant unes setmanes a la fàbrica de *La Solidez* i vist que els guanys d'aquesta feina eren el substent d'ella i de la seva germana, que vivia amb ella, l'Ajuntament va acordar en ple abonar-li la quantitat corresponent al jornal dels dies que va estar impedida sense poder anar a treballar. A banda s'havia enviat des del mateix Ajuntament una carta al jutge municipal de Sóller, dia 2 d'abril, per averiguar els detalls del que havia succeït, tot i que la mateixa carta ja deia que *no medio culpa ni negligencia por parte de persona alguna puesto que aparece comprobado que hallándose la referida mujer en la plaza de la Constitución presenciando las fiestas con motivo de la visita del Exmo. Sr. Presidente de la República, una de las cuales consistía en el disparo de fuegos artificiales, le cayeron sobre el pie los retos de uno de los cohetes eleva-*

59 SÓLLER; <<El Presidente de la República en Sóller>>. 2-IV-1932, p. 6.

60 No sabem quina companyia fou l'encarregada de l'espectacle pirotècnic. El que tenim d'aquest 1932 és una carta escrita des de Xàtiva i datada dia 30 de març del pirotècnic Daniel Arnal Espiau, amb local al carrer de Sant Miquel de Palma, número 12, on ofereix els serveis al secretari Guillem Marqués amb una comissió del 20% i li assegura que tant ell com el poble quedarien satisfets amb els seus serveis. (AMS. 2390. Carpeta 6. Correspondència particular del Sr. Secretari).

61 Podeu veure l'informe detallat fet pel metge a SÓLLER; 9-IV-1932, p. 11.

*dos; sin que el pirotécnico que disparaba los fuegos pudiera preveer el sitio en que caerían dichos restos, ni la misma lesionada pudo librarse apartándose, ya que el gentío que se hallaba en la plaza lo dificultaba (...)*⁶²

La diada no havia acabat encara per el president i la seva comitiva. El tren s'aturà a Bunyola on el reberen l'Ajuntament, presidit per Vicenç Rosselló, i diverses autoritats, a més dels escolars i una gran quantitat de gent que havia anat a rebre-lo a l'estació que estava engalanada amb banderes nacionals. A l'entrada del poble hi tornava haver un altre arc de triomf.

A les vuit de l'horabaixa el tren arribava a Palma. El president es despedí de Jeroni Estades, qui l'acompanyà durant el trajecte, *expresándole que su estancia en Sóller y el recibimiento que le había dispensado perduraría en su recuerdo como cosa excepcional*.⁶³ Paraules que refermaren totes les persones de la comitiva. De l'estació, on ja esperaven els cotxes de la caravana presidencial, partiren cap a l'Ajuntament, un altre cop envoltats i seguits per una gentada, on assistirien a un concert a la plaça de Cort ofert per diversos orfeons i per la Banda del Regiment d'Infanteria núm. 28. El concert havia començat a les set i quan el president arribà a Cort, un poc després de les vuit, entrà dins l'edifici. Després d'un breu descans sortí al balcó de l'Ajuntament i els orfeons⁶⁴ cantaren el *Gloria a España* de Clavé, interpretació que fou ovacionada. Tant el President, com els Ministres, com altres membres de la comitiva estaren una estona al balcó fins que es retiraren i es dirigiren cap al moll, amb el mateixos honors de quan foren rebuts. Però els actes del dia encara no havien acabat. Devers les onze i mitja del vespre Alcalá Zamora, acompanyat pels seus dos ministres, pel secretari de presidència i pel batle de Palma, a banda d'altres membres del seu sèquit, féu acte de presència a la funció de gala del *Teatre Principal* que es feia en el seu honor on s'interpretava l'Òpera *La Favorita* cantada per Hipólito Lázaro. Al carrer, tant a l'entrada com a la sortida, es demostraren al president grans mostres d'afecte per part del públic que s'hi congregava, tot i l'hora que era.

La diada a Sóller havia estat un èxit. A la sessió de l'Ajuntament solleric de dia 5 d'abril, a l'apartat de pregs i preguntes, el batle fa constar en acta *su satisfacción por el gran recibimiento tributado por Sóller a S.E. el Presidente de la República y propuso que se acordara dar las gracias de oficio a todas las personas que de una u otra forma coayudaron a la brillantez alcanzada por los actos celebrados*.

El Ayuntamiento acordó de conformidad con lo propuesto por el señor Alcalde.⁶⁵

A banda d'aquest agraïment d'ofici, des de l'Ajuntament, dia 11 d'abril, s'enviaren algunes cartes personalitzades per agraïr l'ajuda i participació. La primera anava dirigida al *Rvdo. Sr. Cura párroco* de Sóller i deia:

El Ayuntamiento que me honro en presidir, en la sesión celebrada el día 5 del actual, acordó dar las mas expresivas gracias a todas las personas que de una forma ú otra coayudaron a la brillantez de la recepción verificada en honor de S.E. el Presidente de la República Española con motivo de su venida a esta ciudad, y habiendo Vd. cedido algunos objetos para adorno de la Casa Consistorial me es grato trasladarle dicho acuerdo para su conocimiento y satisfacción.⁶⁶

Les demés cartes van dirigides al Rector de l'església de l'Hospital, al Pare Superior dels P.P. dels Sagrats Cors, a la Mare Superiora de les Filles de Maria Escolàpia, al sr. D. Joan Pons Estades, al sr. D. Mariano Rovira Sellarés, al sr. D. Jaume A. Mayol Busquets, al sr. D. Pere Joan Serra Cañellas i al sr. D. Vicent Bauzá Colom.⁶⁷

De totes formes, cal esmentar que a través del setmanari *Sóller* hi hagué qui manifestà el desacord i el descontent amb la visita del President. Des d'Únió de Dretes, el metge Guillem Ripoll Deyà (*a. Puça*), escrivia una carta on manifestava que la fastuositat amb que s'havia rebut al president ja s'havia utilitzat per

62 AMS. Sig. 2636. Comunicació 258.

63 LA ALMUDAINA; <<Visita del Presidente de la República a Baleares>>. 1-IV-1932, p.2.

64 Els orfeons participants a aquest acte foren l'Orfeó Mallorquí, l'Orfeó Republicà del 6è districte, l'Orfeó La Protectora, l'Agrupació Artística Federal del districte 7è i l'Orfeó Republicà Balear.

65 AMS. Sig. 79, p. 150.

66 AMS. Sig. 2636. Comunicació 283.

67 AMS. Sig. 2636. Comunicacions des de la 284 a la 291.

rebre al S.M. el rei –en una clara defensa de la monarquia–, que els focs artificials que il·luminaven l'església devien recordar al president les esglésies i convents cremats pels republicans l'11 de maig o que només Déu sap de quin color seria l'auba del demà. Carta que fou contestada per algú que signava com *Una veu del poble* on, en un to dur, rebatia els arguments i les opinions del conservador Ripoll i feia una encoratjada defensa de la República, del President i dels actes que s'havien duit a terme a Sóller aquells dies.⁶⁸

Un cop acabat tot, amb el president ja a Madrid, quan tot ja havia quedat tranquil i la vida havia tornat a ser el que era abans de la visita d'Alcalá Zamora, el president envià un telegrama al Governador Civil, on no s'oblidava de la rebuda i la bellesa dels pobles que havia visitat;

*Al regresar a Madrid, complázcome en reiterarle mi reconocimiento a sus atenciones personales, a las autoridades y pueblos todos de su jurisdicción en viaje de tan gratos recuerdos.*⁶⁹

Fonts consultades

AMS (Arxiu Municipal de Sóller), AMLL (Arxiu Municipal de Lluçmajor) i les publicacions referides al text i als peus de pàgina.

Bibliografia

BERNANOS, George; *Els grans cementiris sota la lluna*. Curial. Barcelona, 1981.

CAPELLÀ, Llorenç; *Diccionari vermell*. Editorial Moll. Mallorca, 1989.

MASSOT I MUNTANER, J.; *El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936*. Biblioteca Serra d'Or, 61. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.

MONER MORA, Catalina; <<La vinculació d'Emili Darder i Sóller>>. *V Jornades d'estudis locals de Sóller i Fornalutx*. 2011

QUETGLAS, Antoni; *Sóller. La desfeta de la burgesia progressista*. Edicions Documenta Balear Palma, 2012.

TOMÀS RAMIS, Pau; <<República i feixisme. Alcalá Zamora (1932) i el Conde Rossi (1936) visiten Manacor>>. *Religiositat i moviments socials a Manacor. VIII Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Ajuntament de Manacor, 2015. Pp. 291-313.

V.V.A.A.: *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (GEM). Edita Promomallorca Edicions, S.A. Palma, 1989-1991. Toms I a XVIII.

Consulta en xarxa; <http://www.radiohuesca.com/noticia/559857/Iniciativa-en-un-pueblo-mallorquin-pa-ra-exhumar-los-restos-del-Obispo-Mateo-Colom-y-traerlo-a-Huesca> [consulta en xarxa 14/set/2016].

68 Vegeu la carta de G. Ripoll a SÓLLER; <<Tot passa...>>. 2-IV-1932, p. 4 i la carta d'Una veu del poble a SÓLLER <<El lector diu... Tot passa... manco un duro fals i altres coses>> 9-IV-1932, p. 4.

69 SÓLLER; <<Crònica Balear. Palma>>. 16-IV-1932, p.12. També n'envià un al batle de Palma on també citava *el gratísimo recuerdo de esos pueblos y mi deseo de servirles en sus aspiraciones*.

Pau Tomàs Ramis

La multitudinària visita del Conde Rossi a Sóller (1936). Context i diada

Resum

L'any 1936, Arconovaldo Bonacorsi, més conegut com el Conde Rossi, un feixista italià enviat per Mussolini a Mallorca per tal d'organitzar i controlar les seccions de la Falange Espanyola a l'illa, es convertia en una autèntica figura mítica entre els mallorquins. Arribà a Mallorca dia 26 d'agost de 1936 i en molt poc temps, degut al seu caràcter i a la seva faceta de comunicador de masses, es convertí en un mite i un model per bona part del poble mallorquí.

Una de les tasques que duagué a terme fou la de visitar diferents ciutats i pobles de Mallorca per fer-hi proclames i discursos feixistes, des dels balcons de l'Ajuntament de cada localitat, a un públic que estibava les places per veurer-lo i escoltar-lo, i que l'aclamava de forma frenètica i entusiasta.

Dia 16 de setembre el Conde Rossi, acompanyat per altres destacats feixistes, visità el Port de Sóller i Sóller, on li oferiren una desfílada dels elements propers al nou règim i on, com als altres llocs on anava, féu un discurs des de l'Ajuntament ple de propaganda feixista i anticomunista que fou aclamat pels sollerics que omplien la plaça.

En aquesta comunicació intentaré contextualitzar el Conde Rossi en el seu moment i exposar els detalls d'aquella diada a Sóller.

1. Arconovaldo Bonacorsi, el Conde Rossi

Arconovaldo Bonaccorsi, autodenominat Conde Rossi, era un advocat criminalista bolonyès nascut el 1898 i pretès *Console Generale de la Milizia Volontaria Sicurezza Nazionale* de l'exercit feixista italià. Es feia anomenar general sense ser-ho. A petició de les autoritats falangistes mallorquines i d'alguns elements italians com el cònsol italià a Palma, Abraham Facchi, o algun militar destinat a l'illa, arribà a Mallorca el 26 d'agost del 1936, una mica més d'un mes després de l'aixecament militar feixista del 18 de juliol. Després d'unes gestions fetes entre el marquès de Zayas i el capità de fragata italià destinat a Mallorca Carlo Margottini fou enviat a l'illa per Mussolini i Galeazzo Ciano, gendre del *Duce* i Minsitre italià d'Afers Estrangers i amb qui Rossi tenia una relació directa. Famós per les seves excentricitats i malifetes a Itàlia, fins el punt que el mateix Mussolini l'havia expulsat del partit feixista italià al 1934, tot i que més tard seguí formant part d'aquest moviment feixista, era un ferm admirador del Duce com demostrava a algunes de les seves declaracions:

Benito Mussolini: Duce del Fascismo italiano, es considerado como la Cabeza Espiritual del Movimiento Fascista Mundial.

*El Fascismo, que en el actual momento histórico, representa en el Mundo al Partido del orden contra el Partido del desorden, al bien contra el mal, es, indudablemente creación de Mussolini: por la misma razón porque ha sido útil a Alemania, a Austria y a otras naciones, será también de gran ayuda para España.*¹

A Mallorca va aconseguir ser respectat i honrat com a cap de les milícies de la Falange, fins al punt de convertir-se en un símbol del feixisme a l'illa. Basant-se en mentides, invencions i exageracions que anava explicant aquí i allà s'arribà a formar una aura llegendària al seu voltant. Deia tenir gran amistat amb el *Duce*, fet que no era cert; lluïa el títol nobiliari de Comte, cosa que no posseïa ni de lluny i que ell mateix s'havia adjudicat; exagerava les accions contra els comunistes que havia duit a terme al seu país i s'arribà a autoproclamar a Mallorca *Inspectore Generale della Truppe Operante...* Però gràcies a això i a la seva atraient figura i personalitat acabà per convertir-se en un mite que provocava per igual odi i animadversió en uns que pensaven que només parlava de ximpleries o que tenia massa poder, també entre part dels falangistes, i admiració i embruixament en altres. En un article de l'època el qualifiquen com a *Héroe del casco de acero y puñal en el cinto*² i la premsa, amb simpaties pro-italianes³, fascinada amb la seva figura i controlada per la censura, l'arribà a declarar virrei de Mallorca, tot i que en moltes ocasions es censuraven parts dels seus discursos i moltes de les seves accions. Fundador de la companyia *Dragones de la Muerte*, que exhibia com a emblema dues túbies que servien de peanya a una calavera sobre fons negre, va adquirir tanta popularitat entre els mallorquins que la seva sola presència a algun acte determinat, moltes vegades acompanyat pel Maqués de Zayas -Cap Provincial de Falange i que no tenia cap poder ni autoritat si hi era Rossi-, el revestia d'una importància especial. Participà en el refús de l'intent de desembarc de les tropes republicanes a Porto Cristo comandades pel republicà General Bayo, on es guanyà l'apel·letiu de el *León de Servera*⁴, que s'iniciaren la matinada de dia 16 d'agost, abans que ell fos a Mallorca. Tot i que probablement ell sempre n'exagerà la seva participació real al fets de Manacor i s'enrevoltà d'una aura mítica que sorgia de fets i accions inventades i exgerades fou considerat com a *salvador de Mallorca*⁵ i se l'associava amb els avions i aviadors italians que havien refusat l'atac republicà. Juga un paper principal en l'*organització del Terror*⁶, a la dura i cruel repressió i depuració de rereguarda contra les persones sospitoses de no sentir afecció cap al nou ordre imposat o no pensar com ells, de les que digué; *El mejor sistema es eliminarlos; así desaparece el peligro y el Estado se libra de una carga penosa*,⁷ i tot i que es vantava de ser seguidor dels deu manament de Déu⁸, ordenà personalment molts assassinats i excusions, com els de tots els

1 EL LUCHADOR; <<España e Italia. Interesante "Interview" celebrada con el Conde Rossi>> 31-X-1936, p.1.

2 LA ALMUDAINA; <<De Porreras>>, 17-IX-1936, p.2.

3 J. Massot escriu que el cònsol A. Hillgarth diu que la causa d'aquesta actitud era perquè Rossi havia convocat al quarter general de la Falange els propietaris dels diaris i els havia amenaçat (1995, p. 97 i 103). Hi havia 4 diaris; 2 que sortien el matí: *El Día* propietat de Joan March i *La Almudaina*; *La Última Hora* que sortia a la tarda; *El Correo de Mallorca* que apareixia al migdia.

4 SÓLLER; <<Después de terminadas las operaciones>>. <<El león de Servera>>, 12-IX-1936, p. 5. *Hoy hablaremos del brillantísimo ataque realizado para la toma de la casi inexpugnable posición de Juan Servera en Porto Cristo por la heroica Legión de Mallorca. Fue una pugna de valor e intrepidez destacando muy singularmente el brillantísimo comportamiento del legionario Conde Rossi, a quien desde entonces llaman, con razón el <<León de Servera>>*.

5 Dins l'organització de la Falange tenia amics i enemics. Aquests darrers, en realitat, el qualificaven com a *un fatxenda covard*. (BERNANOS (1981) p. 132).

6 Expressió utilitzada per l'escriptor d'ideologia falangista Jorge Bernanos (1981), p. 133, al llibre que escrigué al 1938 i en el que posa de manifest, de forma contemporànea als fets, el que vegé i sentí en aquells moments.

7 MASSOT MUNTANER, J.; *El primer franquisme a Mallorca*. Pàg. 248. Josep Massot ho transcriu de paraules de Manuel Pérez, pertanyent a la CNT, i del seu opuscle *Cuatro meses de barbarie*, Pàgs. 11-12. Sabem que Pérez havia pogut fugir de Mallorca el 18 de novembre de 1936.

8 A una entrevista digué;

"Si cumpliáramos fielmente los diez Mandamientos de la ley de Dios, habríamos alcanzado una idílica perfección y la humanidad tendría la satisfacción de ver disminuidas tantas penas y tantos sufrimientos. Pero, por desgracia, dada la especial y voluble naturaleza del hombre esto no es así; por lo cual es necesario que los Pueblos busquen la manera de aproximarse lo más que puedan a las enseñanzas del Cristianismo. El Fascismo de Benito Mussolini es doctrina de religión cristiana, es doctrina de colaboración, de amor, de patriotismo, de fe, de equidad, de justicia, de disciplina. El Socialismo, por el contrario en amigable compadrazgo con la Masonería y el Comunismo forman una triada perniciosa y deletérea para los intereses de los pueblos y de su civilización: sin Dios y por ende sin conciencia son incapaces de sentir Patriotismo. *El que no tiene religión, no tiene conciencia, el que no ama a su Patria, no se ama a sí mismo, no ama a su propia familia.*" EL LUCHADOR; <<España e Italia. Interesante "Interview" celebrada con el Conde Rossi>> 31-X-1936, p.1.

presoners, incloent dones, agafats després del reembarcament de Bayo (MASSOT MUNTANER (1995) p. 63) fent bones unes de les seves frases, que pronunciades en més d'una ocasió, van passar a la memòria col·lectiva per recordar-lo; *Fucilate, fucilate* (afusellat, afusellat), *Tutti i rossi fucilati* (tot els rojos afusellats) o *Fucilate subito* (afusellament immediat). Bonaccorsi arriba a escriure “*El número de presos ha disminuido mucho desde que llegué. Todos los días se hace una limpieza de lugares y personas infectas.*”⁹ El seu passat turbulent, amb un nombre important de pressumptes homicidis a Itàlia, -els seus mateixos amics el consideren *valeroso combattente ma anche squadrista tra i più duri e violenti*¹⁰-, la seva actitud de superioritat poc diplomàtica, inclús enfrontant-se en ocasions als alts càrrecs feixites de l'illa i amb alguns dels mallorquins més rics com amb Joan March (fill del financer) al que volia tancar a la presó, el seu afany de poder, la pompositat, ampul·lositat i jactanciositat i el seus tripijocs l'arribaren a convertir amb només un parell de mesos en un destorb per als afers interns i per les relacions exteriors del règim (els diplomàtics francesos i anglesos, sobretot el consol britànic Alan Hillgarth que el considerava extremadament perillós per el seu país, no el veien amb bons ulls). Volgué actuar com a cap d'operacions i donar lliçons als comandaments militars de l'illa amb els que topà frontalment, sobretot amb el coronel i governador militar accidental per la marxa del general Manuel Goded a Barcelona Aureliano Díaz de Freijoo, amb el tinent coronel i governador civil i més tard nou governador militar Luís García Ruiz¹¹ o amb el governador militar que el substituï, el coronel Trinidad Benjumeda de Rey¹². S'autoatribuïa fets heroics absurds, imaginaris i extravagants, com extravagant era ell, en algunes operacions militars en les que havia participat, com a les operacions de Porto Cristo o a la conquesta d'Eivissa, on es conquerí l'illa el 20 de setembre sense disparar un sol tret, tot i les històries que contava l'italià. Totes aquestes circumstàncies varen fer que el 23 de desembre del mateix 1936 fos retornat a Itàlia per ordre del comte Ciano. S'assegura que el general Franco també havia dictat una ordre d'expulsió contra ell mogut per una combinació de pressions internacionals i dels propis militars i feixistes descontents amb els mètodes, formes i ego de l'italià¹³. Retornà així a Roma, després seria enviat a Màlaga¹⁴, on tornà a fer mostra de les seves arbitrerietats i excessos, i finalment enviat a Abisínia, on prengué part a la II Guerra Mundial i morí a Roma al 1962.

2. El llegendari Conde Rossi i la fascinació que en sentien els feixistes i part del poble mallorquí.

El admirado Sr. Conde de Rossi, hombre inteligente si los hay, activo cual ninguno y caballero de prestancia reconocida y admirada por todos los mallorquines (...) Així començava l'entrevista que *El Luchador* li havia fet al Conde Rossi i que publicava dia 31 d'octubre de 1936, pàgs. 1-2, i que demostra com n'era d'idoltrat i l'encisament que provocava.

Era reconegut com a bon orador, fort i atraient, ferm enemic del comunisme, home vàlid per la conducció

9 Carta sense número de Bonaccorsi a Ciano, 20 d'octubre de 1936, MAE, Ufficio Spagna, b. 2. Recollit a COVERDALE, J.F.; *Levantao contra la invasión italiana en España*, p. 137.

10 MASSOT MUNTANER, J.; *Vida i miracles del <<Conde Rossi>>*. Pàg. 15. Fragment d'una carta d'Umberto D'Aragona.

11 A la sessió plenària de dia 30 de setembre de l'Ajuntament de Sóller es llegeix una carta de Pedro Vidal representant a Balears de *La Equitativa* on s'informava que, arrel dels fets de Manacor, s'havia obert subscripció pública al *objeto de regalar un bastón de mando al jefe de Ingenieros Sr. D. Luís García Ruiz, por su mérito al frente de las tropas en operaciones contra la horda marxista que intentó pisar nuestro bendito suelo. (...) para que se refleje la gratitud de Mallorca entera ante el salvador de nuestra querida Roqueta*. AMS. Sig. 87. Pàg. 8.

12 Tot i enfrontar-s'hi o voler ocupar un espai de poder restant-li autoritat al propi Benjumeda, de cara al públic mostrava una unitat i admiració indiscutible; “Existe un Comandante Militar Coronel Trinidad Benjumeda, quien durante el corto tiempo de su mandato, ha dado ya pruebas manifiestas de estar a la altura del cargo que le ha encomendado el General Franco, y de tener dotes de inteligencia, de capacidad y de amor a España, dignos de admiración. *Al Comandante Militar, todos y repito, absolutamente todos deben obediencia, confianza, estima y disciplina.*” EL LUCHADOR; <<España e Italia. Interesante “Interview” celebrada con el Conde Rossi>> 31-X-1936, p.2.

13 És diu que fins i tot el tinent coronel i comandant de les forces aèries de les Illes Balears Ramón Franco Bahamonde havia anat a la península a queixar-se dels mètodes i l'actitud de Rossi al seu propi germà, Francisco Franco, futur dictador.

14 A la caiguda de Màlaga en mans dels rebels a principis de 1937 les tropes feixistes italianes hi tengueren un paper importantíssim, vegeu l'article de TENORIO GARCÍA, Rafael; <<La caída de Málaga y sus trágicas enseñanzas>>. *Tiempo de Historia*, núm. 90, pp. 14-27. Maig, 1982.

de milícies i tropes i un agitador sense gaire escrúpols. El seu discurs i accions intimidatòries feren que gran part de l'estament militar li arribés a tenir por i als no feixistes ben segur que els inspirava més que por, horror. És revestia sempre d'un cert aire de popularisme i exhibicionisme amb actituds i consignes propagandístiques i exaltades que exaltaven i agitaven alhora als auditoriums populars i militars¹⁵ que es congregaven a veure-lo i escoltar-lo, comportant-se com a xots de cordeta per la seva sola presència; *Siguióse un silencio sepulcral y profundamente respetuoso. El Conde Rossi va a hablar; el pueblo le escucha presa de viva e intensa emoción.*¹⁶ Massot i Muntaner (1996, p. 52) diu que Bonaccorsi es convertí en una vedette a Mallorca, referint-se a la campanya sistemàtica de propaganda feixista que desplegà sobretot a partir de la segona setmana de setembre quan inicià tot un seguit de visites pels pobles de l'illa, que durarien fins ben entrat el desembre, seguint les directrius rebudes per Mussolini i Ciano. La seva intenció era la d'enfortir la Falange, crear un sentiment filofeixista, convertir-la en l'eix vertebrador de la vida política mallorquina i la d'estrenyar els lligams entre Espanya i Itàlia, tot encaminat a, tal i com Massot Muntaner escriu (1996, p. 157), la feixistització de Mallorca amb tot el que això implicava. Algunes personalitats de l'època, entre elles el cònsol anglès a l'illa, Alan Hillgarth, inclús s'arribaren a plantejar que Rossi treballa a Mallorca per tal de, quan les circumstàncies ho permetessin, prendre l'illa a l'estat espanyol i anexionar-la a Itàlia, extrem que ens confirma D. Josep Massot quan ens diu que *La idea hi era* però que no hagués estat possible pel propi nacionalisme de Franco (TOMÀS RAMIS (2009) p. 38). Tot respondria a una idea de Mussolini per utilitzar les Illes com a base estratègica en una possible guerra europea, tot i que el Duce no ho admití mai (SCHALEKAMP (1997) pp. 151-157). Ben expressiu de la preocupació existent ne's el següent titular *Los italianos no se proponen romper el <<statu quo>> de las Baleares.*¹⁷ I tot i que pareix que no s'hauria arribat a produir aquesta anexió de l'illa per part d'Itàlia, el cert es que la fascinació que sentiren aquells mesos els mallorquins pels italians, en especial pel Conde Rossi, fou extrema.

*Italia la imperial y España la invencible solo pueden tener realciones de íntima amistad. La historia pasada y su puesto en la historia del día, las están invitando a un abrazo fraternal.*¹⁸

El mateix cònsol Hillgarth, en un gest de preocupació, informa que el batle de Palma, Mateu Zaforteza Musoles, a un dinar amb Rossi, havia anunciat que l'Avinguda de la Rambla canviava el seu nom per passar a anomenar-se Via Roma, fet que en realitat, des de certs sectors, fou pres com a més que una simple anècdota. El dinar s'havia celebrat a l'*Hotel Formentor* i així recollia el Sòller les paraules de Zaforteza; *A las palabras del Conde Rossi contestó el Alcalde de Palma, Sr. Zaforteza, (...) que quería sellar la amistad fraterna a que había aludido el Conde Rossi cediendo el nombre de una vía de Palma a Italia; esta vía será el actual paseo de la Rambla, que se llamará <<Vía Roma>>.*¹⁹ També algunes publicacions com el setmanari *El Luchador* posaven de manifest de forma constant i efusiva aquest agermanament i admiració entre Espanya i Itàlia; *¡Italia... España! ¡Naciones hermanas queridas! ¡Siempre nobles! ¡Siempre baluarte del honor y la fe! ¡¡Arriba Italia!! ¡¡Arriba España!!*²⁰ *A Mussolini hay que oírlo, se quiera o no se quiera. Su pensamiento profundo, conciso, claro y tajante en torno a los grandes problemas internacionales, se impone necesariamente.*²¹

Així, el Conde Rossi, poc després d'haver arribat a l'illa ja s'havia convertit en un personatge llegendari,

15 De totes formes, i com ja he comentat, sempre hi hagué excepcions a l'estament militar, però també al civil i popular, que el veien com un home perillós i amb intencions poc clares.

16 LA ALMUDAINA; <<De Porreras>>. 17-IX-1936, p.2.

17 SÓLLER; 19-XII-1936, p.2. La declaració sorgeix com a resposta del Ministre de Negocis Extranjers anglès, Eden, a la pregunta d'un diputat socialista a la càmera anglesa. Eden afirmà que el govern italià li havia assegurat que no tenien intenció d'apoderar-se de les illes.

18 EL LUCHADOR; <<España e Italia. Interesante "Interview" celebrada con el Conde Rossi>> 31-X-1936, p.1.

19 SÓLLER; <<El paseo de la Rambla se llamará <<Vía Roma>>>> 10-X-1936, p.3.

20 EL LUCHADOR; <<¡Italia! España! Baluartes inexpugnables de la civilización cristiana de Occidente>> 10-X-1936, p.1. Aquest article és molt bona mostra d'aquesta admiració cap a tot allò que representa Itàlia.

21 EL LUCHADOR; <<Europa colgada del pensamiento de Mussolini>> 7-X-1936, p.1.

casi deïficat per gran part del poble i sobretot pels feixistes mallorquins,²² i es dedicava a escampar als vuit vents, en una barreja d'italià, espanyol i catatà²³, les seves proclames propagandísticofeixistes que exercien com una mena d'influència hipnòtica entre els oients i seguidors. Fins i tot molts d'homes, segons paraules del major Norman Bray, es deixaren la mateix barba que portava ell (SCHALEKAMP (1997), p. 155). Visità una gran part dels pobles de l'illa i sempre era rebut amb els màxims honors i una expectació mai vista. D'algunes d'aquestes visites s'en feren cròniques a la premsa que ens permeten conèixer-lo una mica més d'aprop.

La primera visita que féu d'aquesta *tourné* fou a Esporles el dimecres dia 9 de setembre al matí. El mateix dia, a mig matí, aniria cap a Sóller, on s'hi congregaren també representants de Falange de Valldemossa, Deià, Fornalutx i Bunyola i on es posà en marxa tota la maquinària propagandística del Conde Rossi. A Esporles una gentada s'havia congregat a la Plaça Major. Repicada de campanes a l'arribada, formacions militars i totes les autoritats per rebre-lo (batle, comandant militar, rector, tinent de carrabiners...). Després de passar revista a les tropes pujà al balcó de l'Ajuntament i féu un discurs qualificat de formidable. *Con toda maestría habló de la misión de luchar contra las hordas bárbaras del comunismo, ya que se trata del enemigo de la humanidad. Describió las atrocidades cometidas y exhortó a formar un solo haz para hacer frente a tanta barbarie.*²⁴ Les mamballetes i mostres d'adhesió eren frenètiques. Després d'un discurs del seu fidel acompanyant, el Marqués de Zayas, farcit també de propaganda i doctrina falangista, el Conde Rossi, verteder protagonista i en aquells moments ja "ídol de masses" pels afectes al nou estat de coses, entregà un ram de flors al rector de la localitat i es mostrà interessat en l'ensenyament religiós a l'escola i en tornar a dotar les aules de la imatge de Jesús Crucificat.²⁵ Fou obsequiat amb una manta feta a la vila i *Despidiéndose de todos muy afablemente y entre vivas al Conde Rossi y al Marqués de Zayas y sobre todo a España la mártir, una, libre y grande emprendió su regreso a Palma.*²⁶

Dia 11 anà el matí a Lluçmajor i l'horabaixa a Porreres. Dia 12 visità Sa Cabeneta, Pòrtol, Santa Maria del Camí, on li regalaren unes xeremies²⁷, Consell, Binissalem i Inca. Dia 13 anà a Capdepera i en dies posteriors a Alcúdia, Santa Margalida, Felanitx, Muro, Lluç...

Diumenge dia 13, durant la jornada diurna visita Manacor²⁸ i assisteix als funerals oficials pel Bisbe Josep Miralles per les víctimes del bàndol nacional que moriren al front de Porto Cristo i aprofita per fer-hi un altre discurs lloant als mallorquins i la seva valentia, a Espanya, a Itàlia, al feixisme o a l'Església, mostrant la voluntat d'alliberar els germans d'Eivissa i Menorca,... Els combatents nacionals al front de Manacor eren tenguts com a herois de la patria i eren presents a les desfilades i discursos, com també passà a Sóller, que es feien durant les visites del Conde Rossi als pobles com a exemple a seguir. A l'Ajuntament de Sóller, en la sessió plenària feta dia 26 d'agost, l'únic punt del dia que es tractà deia:

22 Si tenni oportunitat vegeu l'escrit de J. Ferrà a *La Almudaina* de 4-X-1936, p.2. <<Al Conde de Rossi en tributo de admiración y simpatía>> en motiu de la visita de l'italià a Santa Margalida.

23 Com a traductor solia acompanyar a Rossi el sacerdot teatí Julià Adrover que li solia traduir els discursos i li feia d'interpret, tot i que a cap de les cròniques periodístiques, al manco les que fan referència a Sóller, se'n parli.

24 LA ALMUDAINA; <<El Conde Rossi en Esporlas>>. 13-IX-1936, p.2.

25 A Sóller, seguint les mateixes directrius que invocava Aldo Rossi, sabem que l'Ajuntament, el mes de setembre de 1936, pagà *A D. Salvador Elias, cincuenta pesetas, importe de tres crucifijos adquiridos para colocar en las escuelas nacionales de esta ciudad.* AMS. Sig 87. Pàg. 10r. No és estrany trobar a la premsa del moment pobles mallorquins que recuperen les creus per les seves escoles. En són dos exemples <<En Son Ferriol>> (17-XII-1936, p. 2) i <<De Lluçmajor>> (6-X-1936, p. 8), ambdues notícies de *La Almudaina*. La circular del Governador Civil Antonio A. Ossorio referent al primer ensenyament, signada el 8 de setembre, ho deixava ben clar al seu punt 5è c) *Si se conserva la antigua bandera y el mismo Santo Cristo que sean ellos los que vuelvan al lugar de donde jamás debían haber sido quitados. En caso contrario espero se abra una suscripción entre las familias de los niños para adquirirlos.* (El Dia, 11-IX-1936, p. 3).

De la relació Estat-Església durant la II República Espanyola en matèria educativa o de festes vegeu la ressenya que faig a l'apartat "Les festes, l'església i la II República" a TOMÁS RAMIS, Pau; <<Les festes de Santa Margalida a Santa Maria del Camí entre els anys 1931-1936. Actes, despeses i compratives>>, a les *V Jornades d'Estudis Locals de Santa Maria del Camí*, en premsa.

26 LA ALMUDAINA; <<El Conde Rossi en Esporlas>>. 13-IX-1936, p.2.

27 Per més informació sobre aquesta visita vegeu TOMÁS RAMIS, Pau; <<D'un arc de murta per Niceto Alcalá Zamora a les galletes, tabac i licor per el Conde Rossi>>, a les *V Jornades d'Estudis Locals de Santa Maria del Camí*. En premsa.

28 Per més informació sobre aquesta visita vegeu TOMÁS RAMIS, Pau; <<República i feixisme. Alcalá Zamora (1932) i el Conde Rossi (1936) visiten Manacor>>. *Religiositat i moviments socials a Manacor. VIII Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Ajuntament de Manacor, 2015. Pp. 291-313.

(...) *el señor Presidente propuso, en atención a las víctimas ocasionadas por las hordas marxistas en Manacor, levantar la sesión para celebrarla el próximo miércoles, a la hora de costumbre.*²⁹

El setmanari *El Luchador* alabava així a aquests soldats;

La noble, la españolísima, la inconquistable Mallorca se ha encontrado a si misma.

La flor de su juventud: Los requetés intrépidos, las nobles milicias de Acción Popular y los ardientes falangistas, se han batido como leones en los campos de Manacor admirando al mismo ejercito por su serenidad, por su valor y por su arrojo ante el traidor enemigo. Las hordas catalanas han sido aplastadas, han sido aniquiladas por el empuje de nuestras valientes tropas.

*Manacor, la ínclita Ciudad de Manacor, la escogida para mártir por los enemigos de Dios y de España, se ha cubierto de gloria. Nuestro indomable ejército y nuestras queridísimas milicias, no olvidarán jamás su amor de madre y su generosidad de Reina atendiendo espléndidamente a nuestros luchadores.*³⁰

3. El Conde Rossi a Sóller

*En la semana pasada visitó este pueblo el infatigable luchador Señor Conde Rossi, y tan pronto como se conoció la noticia de su llegada, el pueblo en masa se lanzó a la calle para hacerle objeto de un entusiasta recibimiento, en prueba de agradecimiento y simpatía.*³¹ D'aquesta forma recordava el setmanari *Sóller* la visita que Aldo Rossi féu a la Vall i de la que ja havia oferit una extensa crònica en el seu número de dia 12 de setembre.

Dimecres, dia 9 de setembre d'aquell 1936³², procedent d'Esporles, el Conde Rossi visità Sóller.³³ Just aquells dies, des de dia 9 a dia 21, als plenaries de l'Ajuntament no s'hi tracta cap tema ni es discuteix cap assumpte, fet que no vol dir, ni molt manco, que a Sóller no passàs res, però aquests dies els gestors municipals consideraren que no hi havia temes d'urgència o simplement no volien tractar els assumptes locals.

*Antes de continuar el despacho de los asuntos relacionados en la orden del día, y en vista de que en la misma no figuraba ningún asunto de urgencia, los señores Gestores acordaron aplazar la discusión de los mismos hasta la sesión de la próxima semana.*³⁴

Segons les cròniques de la vistia de Rossi de *La Almudaina* i *El Dia* (és el mateix escrit a ambdós diaris) ho feia *con objeto de admirar las bellezas que encierra nuestro valle, las que justamente le habían ponderado*³⁵. I tot i que és un fet indiscutible que la Vall de Sóller és un indret realment hermós, no era aquesta la finalitat que en realitat perseguia el Conde Rossi quan la visità.

Els discursos propagandístics i encendre la població en contra de tot allò que era vist com un perill per el règim feixista establert a l'illa era el que realment volien els dirigents i militars feixistes. I s'ha de reconèixer que ho feien d'una forma pràcticament perfecte i sense fissures, almanco de cara a la gent. El setmanari *El*

29 AMS. Sig. 87. Pàg. 1.

30 EL LUCHADOR; <<La noble, la españolísima, la inconquistable Mallorca se ha encontrado a si misma>> 22-VIII-1936, p.1.

31 SÓLLER; <<Sóller ejemplo de patriotismo>> 26-IX-1936, p.7.

32 De vegades s'ha confós la data de la visita de Rossi dient que fou dia 10 o fins i tot, jo mateix (2009), dia 16. Però puc assegurar que la visita fou dia 9 després d'haver visitat Esporles. Les cròniques als diaris d'ambient illenc no es publicaren fins dia 17 de setembre a *La Ultima Hora*, *El Correo de Mallorca* i *El Dia* i fins dia 20 a *La Almudaina*. Si agafem aquests articles i intentam situar temporalment la visita ens faran arribar a conclusions errònies. El *Sóller* dissabte dia 12, p.6, publica ja la notícia dient: *A las once y media de la mañana del miércoles (...)*. Per tant queda clar que hem de situar la visita dia 9.

33 Es solia desplaçar en un cotxe esportiu que conduïa ell mateix i del que Bernanos diu que els altres cotxes de la comitiva s'havien d'esforçar a seguir enmig d'un nuvol de pols (BERNANOS (1981), p. 133). Segurament així arribà també a Sóller, però les cròniques no en parlen i no ho puc assegurar.

34 AMS. Sig. 87. Pàg. 4r.

35 EL DIA; <<Sóller>>. 17-IX-1936, p. 3 i LA ALMUDAINA; <<El Conde Rossi en Sóller>>. 20-IX-1936, p. 3.

El Conde Rossi a Sóller.
Fotografia de l'AMS

Luchador demanava als oradors, entre ells, i el principal, al Conde Rossi, que aquesta eloqüència i facilitat de paraula i transmissió d'idees no s'acabàs:

*Vuestro verbo levanta las multitudes, caldea los espíritus y arranca el aplauso de las gentes, porque hablais a nuestro pueblo de lo que lleva en el alma, de su Dios y de su España, de sus dos grandes e inextinguibles amores, de los ideales por los que está dando generoso el descanso, la hacienda y la vida. No modifiqueis vuestra elocuencia, no alteréis el pensamiento que hoy os inspira, porque entonces nuestro pueblo que os aclama, permanecerá mudo.*³⁶

Sóller es mostrà molt hospitalària i tributà a l'ídol de masses feixista una rebuda a l'alçada del personatge que representava el Conde Rossi. Els sollerics ja tenien experiència recent en rebre dirigents de Falange a la Vall. Dia 7 d'agost el Coronel Inspector de les Milícies Ciutadanes de Balears, el coronel Emilio Ramos Unamuno, havia visitat Sóller on se li havia tributat una fervorosa rebuda i multitudinària festa³⁷ després de convidar al poble amb el següent ban on es feia saber que Ramos Unamuno:

*(...) ha accedido gustosamente a dirigir la palabra a este culto y patriótico pueblo de Sóller. Al tener la satisfacción de participarlo a este Vecindario, le encarezco asista a oír la muy autorizada palabra del señor Coronel-Inspector de las Milicias Ciudadanas la cual les dirigirá desde el balcón de esta Casa-Consistorial, hoy, a las doce. Espera esta Alcaldía de este vecindario, que tantas pruebas tiene dadas de su exaltado patriotismo, asistirá al acto, al cual se le invita por medio del presente bando y por su asistencia anticipa a todos las más rendidas gracias.*³⁸

És curiós saber per les cròniques dels diaris la gentada que acudí a aclamar als representants feixistes en aquesta visita i a la del Conde Rossi i com a contrapunt llegir a la *Ligera historia de la Falange de Baleares*, escrita pel Cap de la Falange de Balears Canuto Boloqui, que a les eleccions de febrer d'aquell mateix any, només uns set mesos abans, a Sóller, on hi havia més de 10.000 habitants, la candidatura de José

36 EL LUCHADOR; <<¡Italia! España! Baluartes inexpugnables de la civilización cristiana de Occidente>> 10-X-1936, p.1.

37 Vegeu la crònica detallada d'aquesta visita al SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 8-VIII-1936, p. 6-7.

38 AMS. Sig. 2398. Carpeta 9, Varis.

Antonio Primo de Rivera, candidat de Falange, només havia obtingut 1 vot, el vot que segons Boloqui, corresponia a l'únic falangista que hi havia. (MASSOT MUNTANER (1996) p. 172). I es que si llegim el contemporani Bernanos comprovam que mentre que els seguidors de Falange abans del conflicte no eren més de 500 a tota Mallorca, dos mesos després de l'aixecament passaven els 15.000 (BERNANOS (1981) pp.91-92). Aquest augment del sentiment filofeixista pot respondre en part al paper que jugà la policia paral·lela de Falange, una mena de policia auxiliar de l'exercit en la que Rossi juga un paper cabdal, després de l'aixecament que actuà a tota l'illa, i com no a Sóller tal i com afirma R. Forteza, *Jefe de P. y P. de Sóller*, a la *Historia de la falange en Sóller*, quan diu que durant els dies successius al 20 de juliol, la Falange de Sóller s'havia imposat al poble. Arribaven molts falangistes de fora que juntament amb els de la ciutat anaven pels carrers de Sóller i quan cridaven *Grupo ¡Arriba España!*, els grups de gent que eren a les places, carrers, cafés i societats havien de respondre amb el braç enlaire, amb la típica salutació feixista (MASSOT MUNTANER (1996) p. 258).

A Sóller, aquell dia 9, des de Valldemossa, Deià, Fornalutx i Bunyola s'hi havien desplaçat membres tant de la Falange masculina com femenina desitjosos de veure, admirar i escoltar al que, de qualque forma, s'havia convertit en el seu líder. Tots aquets falangistes es dirigiren al Quarter general de les Milícies de Sóller per sortir tots plegat en formació cap al Convent, on s'esperava que arribàs el Conde Rossi. Segur que dins la memòria duien al tinent de Cavalleria Francisco Javier Lizasoain Muguero (*a. Jinete de Alaclá*), mort a Sóller, durant un tiroteig, per un carrabiner³⁹ dia 20 de juliol, quan anava a ocupar l'estació de ràdio de Muleta, quan a Sóller encara no s'havia declarat l'estat de guerra, tot i que el setmanari Sóller titllava l'assumpte de desgraciad accident *a consecuencia de una trágica confusión con un número del Cuerpo de Carabineros*.⁴⁰ També devien estar ben presents les diverses incursions o intents d'incursions aèries per part de l'aviació republicana i avions que sobrovolaven la ciutat provinents de Barcelona i que tant podien tirar bombes com paquets de diaris escrits al bàndol republicà amb la finalitat que qui els trobàs pogués llegir les notícies des d'un punt de vista diferent, tot i que moltes vegades aquests dairis o els panflets, que també es llançaven, eren interceptats per milicians, falangistes o requetés abans que arribassin a la població i eren destruïts o cremats. O els bombardejos republicans que feia poc menys d'un mes, el 13 d'agost, el vaixel *Almirante Antequera* i el creuer *Libertad*, manat pel capità de corbeta Miguel Buiza, havien fet sobre el port, o els que s'hi produïren l'1 de setembre, per part del bombarder *Xauen* o el *Tetuán* (no està molt clar quin fou dels dos, el *Sóller* el qualificava de *buque pirata*⁴¹) havien efectuat també sobre el Port de Sóller.

Tot i això l'inici de la guerra a Sóller havia estat tranquil si entenem la tranquil·litat com a una tensa calma a l'espera d'aconteïments⁴². L'horabaixa de dia 20 de juliol el Capità de carrabiners Joan Ripoll Oliver havia llegit a les escales de l'Ajuntament el ban que declarava l'estat de guerra i la gent que l'escoltà li tributà una forta ovació. Per ordre del Governador Civil, García Ruiz, el 21 de juliol s'havia substituït la comissió gestora de l'Ajuntament:

Por razones de orden público he acordado se haga Ud. cargo del Gobierno, facultándole para constituirlo en la forma que estime conveniente con cinco vecinos de esa, además de Ud. que ostentará la presidencia de la nueva Comisión Gestora. = Palma de Mallorca, a 21 de Julio de 1936. = El

39 El cos de carrabiners, tot i que el seu cap, el tinent coronel Riutort deia que eren *adictos e incondicionales* al nou règim, s'insubordinaren a Manacor, sa Pobla i a Sóller. (MASSOT MUNTANER (1996) p. 61, 132 i 238). Tant és així que en una comunicació enviada pel Comandant Jutge Mateu Bosch des del Jutjat eventual de la Comandància Militar en relació a investigar a Bernat Rubert Ferrer, d'Inca, per desafecció al *Moviment Nacional*, i refugiat a l' *Hotel Costa Dor o Costa Brava* des de dia 19 fins dia 23 de juliol, dia de la seva detenció, una de les preocupacions de les autoritats era que durant els dies *que estuvo escondido en el mencionado hotel con quién se relacionaba y si observó que mantuviera relaciones con carabineros (...)*. AMS, Sig 2397. Carpeta 2, Militar.

40 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 1-VIII-1936, p. 6.

41 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 5-IX-1936, p. 7. *Bombardeo de Sóller por un buque pirata*.

42 A Fedició de dia 1 d'agost de 1936, p. 6, del setmanari *Sóller*, al subtítular de la crònica setmanal de <<El estado de guerra en Sóller>> afirmava que *La tranquilidad más absoluta y un entusiasmo esperanzado son la nota más característica de esta ciudad*. La notícia afegeia "Creemos excusado decir que la tranquilidad en Sóller es absoluta, sólo turbada por el natural movimiento de las juventudes en armas, que en este aspecto da un nuevo matiz a nuestra población."

*Gobernador, García Ruiz.*⁴³

L'acte es realitzà a la Sala Capitular de l'Ajuntament i el formalitzà el secretari Guillem Marquès Coll⁴⁴. Jaume Casanovas Pastor (*a. Cremat*) seria el nou batle de Sóller substituïnt a Josep Serra Pastor, que només uns mesos abans, l'abril, havia substituït al batle Bonaventura Mayol després de la dimissió d'aquest com a president de la Comissió Gestora que en aquells moments governava a Sóller. El transpàs de poders, si hem de fer cas del que s'anotà al llibre d'actes de la sessió, fou tranquil i calmat: *Seguidamente el señor Serra, Alcalde saliente, hizo entrega de las insignias correspondientes al señor Casanovas (...)*⁴⁵ El canvi de Serra per Casanovas, que seria batle fins al 1941, es féu baix l'auspici i vigilància del comandant d'artilleria Lluís Cerdó Pujol, qui havia convocat als assistents a l'acte de transpàs.

Un cop feta la substitució de batle, passades les deu del vespre, sortiren a la finestra de l'Ajuntament a comunicar-ho de viva veu al poble que s'havia aplegat davant l'Ajuntament i, un altre cop, ressonaren els aplaudiments de forma formidable. El nou batle Casanovas es dirigí als assistents. Digué que ell mai havia ambicionat el càrrec que ara el destí li havia procurat i que si havia *aceptado el encargo en momentos tan críticos como los actuales es con objeto de secundar el movimiento nacional que ha de regenerar la nación.*⁴⁶

A partir de llavors forces de carrabiners i de la guardia civil, rellevats en ocasions per membres de falange i dels requetés, feien guardia permanent al vestíbul de l'Ajuntament. Dia 20 s'havia clausurat la Casa del Poble com a tal i s'havia convertit en la seu i quarter de les milícies, falangistes i altres organitzacions afins al nou règim.⁴⁷ El batle, tal i com li havia manat el governador, anomena als cinc vocals-gestors que serien els que, amb ell, formarien el nou ajuntament; Josep Bauzà Pizà, Jaume Scarxell Muntaner, Lluç Miquel Cuart, Guillem Morell March i Francesc Castañer Mayol.

Es reorganitzà el cos de guardies municipals i per ordre del Comandant Militar es destitueixen els guardies Manuel Sáez García i Joan Tomàs Tomàs i s'anomenaren interinament a Gabriel Vives Gamundí i Joan Ferrer Riera. És produïen les primeres detencions d'elements esquerrans o càrrecs públics i/o administratius, entre ells l'interventor de l'ajuntament Joan Campins Fontclara *por haber sido reclamado por la Autoridad Militar*⁴⁸ que seria substituït per Joan Vallcaneras Vidal.⁴⁹ I a mitjan mes d'agost, degut al gran nombre de retenguts, s'havia hagut d'habilitar un espai a la Casa Consistorial per utilitzar-lo com a presó, concretament al pis superior on hi havia hagut el Jutjat Municipal que es translladava al carrer de la Lluçna, núm. 12. A l'Ajuntament, reconvertit en presó, hi restà detingut el darrer batle republicà Josep Serra Pastor. Dies més tard s'habilità també com a presó, per tal de descongestionar els espais ja existents fins al moment, el recinte de les escoles municipals del carrer de Santa Teresa i un garatge al carrer de Cetre confiscat al destacat republicà Bernat Marquès.⁵⁰ Aquests presos, tal i com eren reclamats per l'autoritat

43 AMS, Sig. 86. Pàg. 95.

44 Havia tret la palça de secretari de l'Ajuntament a principis dels anys vint. A la sessió plenària de l'Ajuntament de dia 5 d'agost, tant ell com l'interventor, *aseguraron a la Comisión Gestora que ellos y el personal de las Oficinas municipales que dirigen prestarían sus servicios, como de costumbre, con toda lealtad* (AMS, Sig. 86. Pàgs. 95 i 96r). Però poc després de l'esclat de la guerra civil seria destituït i s'hauria d'enfrontar a dos consells de guerra, el primer dia el 4 de juny de 1938 acusat d'auxili a la rebel·lió i el segon, pels mateixos càrrecs, dia 1 de novembre. Resultà absolt.

45 AMS, Sig. 86. Pàg. 95.

46 SÖLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 24-VII-1936, p. 7.

47 Els quadres de comandament de les principals organitzacions armades eren aquestes; El comandament de les Milícies l'exercien el tinent Francisco Pérez Rojo i el sargent Víctor Ledano Orells. El de la *Falange Española* corresponia a Antoni Castañer, als sargents Joan Mayol i Urbano Rosselló, al secretari de l'organització Joan Bauzà i a l'ajudant Antoni Colom. I el comandament dels Requetés locals era exercit per Bartomeu Darder ajudat pel sargent Antoni Sagristà.

48 AMS, Sig. 86. Pàg. 101.

49 Al ple de l'Ajuntament de dia 7 d'octubre s'informa de la suspensió de sou i feina d'una dotzena d'empleats municipals per tenir expedient obert al Decret del Govern Nacional de dia 13 de setembre que gestionava les investigacions de les afecions polítiques dels investigats. Aquests treballadors municipals destituïts foren; Mariano Rovira Sellarés (metge titular), Gabriel Mayol Trias (metge titular tocòleg), Martí Torrens Pastor (farmacèutic titular), Gabriel Trias Roig (1r Inspector de Sanitat Veterinària), Baltasar Bosch Ensenyat (2n Inspector de Sanitat Veterinària), Francisco Castro Mesalla (enterrador municipal), Juan Fernández Azúar (Auxiliar de l'Administració Municipal d'Arbitris), Pere Vives Carbonell (agent de l'Administració d'Arbitris), Antoni Rullan Binimelis (agent de l'Administració d'Arbitris), Jordi Serra Pons (agent de l'Administració d'Arbitris), Andreu Puig Puig (colaborador de l'Administració d'Arbitris) i Antoni Rotger Femenias (professor municipal de cant escolar). AMS, Sig. 87. Pàg. 11r i 11.

50 Vegeu en aquestes mateixes Jornades d'Estudis Locals l'estudi de Pau Tomàs Ramis <<Visita a Sóller, l'any 1932, del President de la II República, Niceto Alcalá Zamora>> per conèixer una brevíssima ressenya referida a la biografia i procés portat a terme contra Bernat Marquès. Un procés que portava el Capità jutge Jerónimo Saiz Gralla que el 20 d'octubre envia una carta des de la Comandància Militar de Balears a l'Ajuntament de Sóller on expressava que; *Para su unión a la*

militar eren enviats a Palma.

Es demanava or als veïns per sufragar despeses que ocasionava l'estat de les coses⁵¹, i tot i que les cròniques de la premsa del moment parlen de donacions en massa del preuat metall, el cert és que no era tan així. Tal i com relata Massot i Muntaner (1991), p. 173, el vicari de Sóller, Josep Pastor (*a. vicari Fiquet*), de pensament liberal, precisament quan el Conde Rossi va a Sóller diu a alguns amics que hi anava per demanar-los que entregassin l'or que tenguessin, però ell els recomana que només en donassen un poc per tal de no ser vists com a sospitosos. Alguns de les amistats del vicari Fiquet així ho feren, altres en canvi, per por, ho donaren tot.⁵² Es prohibia tenir portes i finestres obertes el vespre mentre hi hagués llum dins la casa, l'alluminat públic es pintava de verd o blau per reduir-ne la lluminositat, el tramvia també havia disminuït la seva lluminositat apagant-la totalment a la intersecció de Sa Roca Rotja, al Port es suprimia totalment l'enllumenat de les faroles de la platja i dels carrers, tot per evitar que es pogués localitzar el poble durant el vespre, tant des de la costa com des de l'aire, restriccions que duraren fins dia 8 de setembre. El teatre de la *Defensora Sollerense* es reconverteix en quarter general dels carrabiners comandats pel capità Joan Ripoll que havia llegit el ban de guerra dia 20 a les escales de l'Ajuntament i que havia estat present a la sessió de l'Ajuntament feta el 21 per confirmar el canvi de batle. A mitjan mes d'agost, degut a l'aïllament que començava a patir l'illa, començava a faltar cotó per les fàbriques de teixits, carbó per la fàbrica *El Gas* o aliments i suministres com el sucre⁵³, la farina⁵⁴ o el bacallà. Es reincorporaven a files els soldats llicenciats de quota ordinari dels reemplaçaments de 1933 i 1934⁵⁵ que a Sóller foren 59 joves *quienes deben salir esta misma tarde para Palma llenos de entusiasmo y patriotismo, conforme se desprende del espíritu militar que les anima*.⁵⁶ Dies més tard ho farien també els dels reemplaçaments de 1929 i 1930 i els excedents de quota del reemplaçament de 1933 i 1934, en total 62 joves que s'endugueren escapularis de la Nostra Senyora del Carme que havien fet algunes jovenetes de la ciutat. S'instal·laven canons i ametralladores a la costa. Després del desembarc de Porto Cristo, viscut a Sóller –segons el *Sóller*– amb

---

Causa n° 937 que sigo contra Bernardo Marqués Rullán y otros, como supuestos autores de manifestaciones y actividades contrarias al Movimiento Nacional Salvador de España, ruego a V.S. que envíe a este Juzgado a la brevedad posible, nota de los antecedentes de conducta y políticos que se posean de los individuos anotados al margen, todos ellos con residencia habitual en Palma, pero vecinos de Sóller, donde pasan largas temporadas, excepto Catalina Marqués, cuya residencia habitual es Sóller. I al marge s'especifiquen els noms dels investigats; Bernat Marqués Rullán, Catalina Mayol Lafouge (la seva esposa), els fills d'aquest matrimoni Joana, Bernat, Josep, Catalina i Maria Lluïsa i Josep Rovira Sellarés (espòs de Maria Lluïsa). AMS. Sig. 2398. Carpeta 2, Incautacions. Aduanes. Jutjats militars d'ordre públic. Policia. Bernat Marqués havia estat detingut el 27 d'agost, però la resta de la família l'havien detinguda entre l'11 i el 12 d'octubre, per tant només 8 dies abans d'escriure-se aquesta comunicació.

51 Per agrair a les persones que entregaven l'or des del *Centro de Incautación de Oro y Valores* es crearen unes creus que s'entregarien a qui hagués contribuït. A Sóller, el 22 de desembre de 1936, s'envia una carta remesa per l'Auditor delegat de Palma a on s'informa de quines condicions han de reunir les persones que han de rebre aquestes *cruces de hierro con que se quiere significar el agradecimiento a los generosos mallorquines que donaron su oro para la Patria*. Això sí, es demanava que *A fin de no minorar los beneficios de la recaudación de oro con el valor de estas cruces regaladas, se invita a las personas que han de poseerlas a que hagan un donativo de, por lo menos, el valor intrínseco de la misma que es de una peseta (...)* AMS. Sig. 2398. Carpeta 2, Incautacions. Aduanes. Jutjats militars d'ordre públic. Policia.

52 La història del Vicari Fiquet la conta Josep Estades al Sóller (3-IV-1982), p. 16. A banda de relatar com era el mètode per casar que tenia mossèn Pastor, ens relata aquest fragment de la diada en que vengué Rossi a Sóller. Estades afegeix que Josep Pastor morí al 1940 i quan s'obrí la seva *Caixa de caudales*, per part del delegat del Banco de España, *solo el valor del oro que se llevó el funcionario representaba una fortuna*. I afegeix que *Los honorarios y las generosas dádivas de sus agradecidos clientes le enriquecieron*.

53 Al ple de l'Ajuntament de dia 19 d'agost, Jaume Scarxell, diu que *la mayoría de tiendas de comestibles carecen de azúcar, y al objeto de que se disponga de dicho artículo para lo más necesario, interés se limite a los domingos la confección de dulces y pasteles*. AMS. Sig. 86. Pág. 102r i 102. Ja el mes de setembre la Junta Municipal de Sanitat de Palma posava les bases per posar en circulació extracte de garrova i suc concentrat de raïm com a substituïts del sucre que ja escassejava. (EL CORREO DE MALLORCA, 8-IX-1936, p.4).

54 Al ple de l'Ajuntament de dia 30 de setembre, Jaume Scarxell, diu que *en las tiendas de esta ciudad se vende trigo para alimento de las aves que el considera bueno para moler y hacer harinas, y como de persistir la actual anomalía es probable que haga falta harina para el consumo de este vecindario, interés se prohíba la venta de dicho cereal con destino a la manutención de las aves y obligar a sus tenedores y guardarlo o bien a convertirlo en harina para la elaboración de pan*. AMS. Sig. 87. Pág. 9r. Ja a principis d'agost s'havia fet fer declaració jurada de les *Existencias de trigo, paja, cebada, harina y aceite* a diversos propietaris d'establiments de la Vall que tenien als seus locals. N'es un exemple la declaració jurada del former Jaume Orell Alcover, amb establiment al carrer Serra, núm. 16, que dia 1 d'agost declara tenir un total de 14.000 quilograms de farina, AMS, Sig. 2398. Carpeta 8, Varies alcaldies. La situació del blat a tot l'illa era tan precària que el 13 d'octubre el Comandant Militar, Trinidad Benjumeda del Rey, ha de fer un ban dirigit als ajuntaments per regular la gestió i distribució d'aquest cereal. Se'n conserva una còpia a l'AMS. Sig. 2397. Carpeta, 2 Militar.

55 La crida a aquests joves es féu a través d'un ban signat per el Coronel Comandant Militar Aurelio Díaz de Freijó conservat a l'AMS. Sig. 2397. Carpeta 2, Militar i on deixava ben clar en el seu punt 4t. que: *Los que no hicieren su presentación serán considerados como desertores al frente del enemigo y juzgados en juicio sumarísimo, si no demuestran la absoluta imposibilidad de hacerlo*.

56 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 14-VIII-1936, p. 6.

una encesa vibració patriòtica, es requisen totes les bicicletes i motocicletes, en total foren entregades a les autoritats 498 bicicletes i 3 motocicletes. El 24 d'agost, dia de sant Bartomeu, els carrabiners de la Comandància de Sóller⁵⁷ es desplaçarien cap al front de Manacor a lluitar contra les forces republicanes de Bayo i quan la notícia de la victòria nacional es comunicà a través de la pissarra de l'Ajuntament *la banda municipal de música recorrió nuestras calles esparciendo por doquier la alegre noticia*⁵⁸, Josep Mora, membre de les Milícies Urbanes, féu un parlament des de la finestra de l'Ajuntament dirigit a la gentada que s'aplegava a la plaça, Emili Despujol llegí el telegrama que li havia enviat el Comandant Militar, llavors parlà el capellà castrense Valentín Herrero i el batle Casanovas. Des de Manacor, el 29 d'agost, s'enviava una carta al batle de Sóller d'agraïment prou significativa:

*Muy sr. mio: Las autoridades y Jefe Deposito de Manacor, muy agradecidos por la generosidad con que contribuyen al movimiento nacional de la salvación de España, dan las gracias a ese Ayuntamiento y pueblo en general de Sóller por su esplendido donativo y les saludan con un grito de
¡Viva España!*

Su affm. y S.S. q.e.s.m.

El Jefe de Deposito

[Signatura ininteligible]⁵⁹

I el 15 de setembre una carta des de la batlia de Manacor a la sollerica per *expresar a todos los pueblos hermanos sus mas sinceras gracias por su desprendimiento y repetidos envios en especies a esta ciudad, destinados al sostenimiento de los combatientes*.⁶⁰

Retornem però a dia 9, el dia que Rossi havia de posar peu a Sóller. Les milícies urbanes foren encarregades de fer guardar l'ordre a la ciutat mentre s'esperava l'arribada dels caps de la Falange. Acorronaren els carrers d'Isabel II, la plaça del Ferrocarril, el carrer d'Antoni Maura, el carrer Vent, el carrer de la República i la plaça de la Constitució, que poc després canviaria el nom per plaça de Calvo Sotelo, indrets per on havia de passar la comitiva que, per altra banda, estaven profusament decorats i guarnits amb domassos. La plaça i el Born solleric estaven plens a vessar. No és descartable que hi hagués un bon nombre de gent de fora de Sóller, sobretot de Palma, que també hagués acudit a l'acte. Sabem que durant el més d'agost un gran nombre de sollerics que residien habitualment a Palma, i també un bon grapat de palmesans, havien tornat a residir a la Vall per deixar enrera la por, la inestabilitat i les freqüents incursions d'avions que es vivien a la capital de l'illa, segons deia el *Sóller* aquests havien *optado por marchar a los pueblos del resto de la isla, de preferencia a los del litoral, más adecuados en esta época veraniega*.⁶¹ Mentre tant molts d'extrangers residents o de vacances a Sóller, fent cas a les recomanacions dels diversos consolsats, havien retornat cap als seus països d'origen. A un telegrama conservat a l'AMS dirigit al batle dia 29 de juliol es demana que: *Avise Garnillos (?) Campo Conde y Pons Pi y Maragall 92 y otros franceses particularmente hoteles Puerto salida Marsella mediodia contesten antes venir consulado*.⁶²

A la plaça del Ferrocarril, devora l'abeurador del Castellet, s'havia habilitat una tribuna des d'on les autoritats i, evidentment, el propi Conde Rossi, havien de gaudir d'una fervorosa desfilada afecte al règim.

57 En total eren 26 carrabiners més els seus comandaments. Podeu veure el llistat complet amb nom i llinatges a SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 29-VIII-1936, p. 6. En l'edició d'aquest mateix setmanari de dia 12-IX-1936, p. 5, l'alferes de carrabiners Zacarias Gimeno relata com foren els dies que estaren al front i parla d'Antonio Sánchez Sedas, carrabiner de la secció de Sóller, com a única baixa que va tenir aquesta unitat. Tot i que el *Sóller* afegíex que hi ha rumors que Sánchez donà senyals de vida per ràdio des de Barcelona.

58 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 5-IX-1936, p. 6.

59 AMS. Sig. 2397. Carpeta 2, Militar. Al setmanari Sóller hi trobam sovint llistats de persones que aporten algún donatiu per fer arribar al front de Manacor; doblers, arròs, llaines de sardines, síndries, sucre, porcelles, llimones, sopa, fideus, oli, cebes, olives, sobrassada, llet, ous, llegums, vi, licor, sabó, llençols, teles blanques, mocadors... Més tard, a la Sig. 2397. Carpeta 5, Particular Batle, hi trobam una altra carta datada el 7 de setembre i remesa pel Cap de Dipòsits de Manacor on s'informa al batle solleric *que hasta la fecha no ha llegado a mi poder el expresado giro* dels doblers que se li havien de fer arribar.

60 AMS. Sig. 2398. Carpeta 8, Varies alcaldies.

61 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 1-VIII-1936, p. 6.

62 AMS. Sig. 2398. Carpeta 9, Varis.

El Equipo Quirúrgico de Falange Española que actuó en el Hospital de Sangre de Manacor, y que practicó en los días de lucha 326 intervenciones. Aparecen en el grupo juntamente con el Dr. Deyá los doctores Monjo, Serra, Caldentey, Oliver y Comas, juntamente con los Practicantes y Enfermeras que formaron dicho Equipo.

.....
 Damià Deyà i altres membres de l'equip mèdic de Falange Española al front de Manacor (La Última Hora 12-IX-1936, p.1).
 .....

A l'hora prevista del dematí, a les onze i mitja, la comitiva del Conde Rossi arribava a Sòller per la carretera de Palma. Devora el Convent fou rebuda per les autoritats locals, civils i militar de la Vall. Les senyorettes solleriques Joana J. Lladrés i Maria Frontera, ambdues falangistes, feren entrega a Rossi d'uns bells rams de flors. I la comitiva es posà en marxa. Acompanyat per les autoritats solleriques, encapçalades pel batle Jaume Casanovas Pastor, entre un clamorós entusiasme, féu entrada a peu pels carrers de la Vall l'altívol falangista italià. Camisa obscura maniga llarga arroman-

gada fins als colzes i amb els dos primers botons del coll desembotonats, calçons curts més clars per sobre dels genolls, amb el seu típic barbó i cinturó d'on hi duia i hi exhibia una pistola. Una planta imponent, acord amb el que hom esperava. Es dirigiren fins a la plaça del Ferrocarril i allà prengueren lloc a la tribuna presidencial preparada. Poc després la desfilada de les forces falangistes començà. El públic, nombrosíssim, s'havia situat als carrers per on havia de passar aquesta desfilada i just al pas dels falangistes es retien i dedicaven fortes ovacions d'admiració. El Comandant Militar era qui encapçalava la desfilada, els seguien els falangistes que es desplaçaren a la batalla de Porto Cristo, que havien retornat a Sòller dia 5 de setembre, on se'ls tributà una rebuda excepcional, i que ara eren vists com uns autèntics herois⁶³, darrera ells una secció de *balillas* que anaven amb bicicleta i *balillas* a peu, l'instructor dels quals era el mestre nacional de l'escola de ses Marjades, *Grupo Escolar Bisbal*, el falangista, Miquel Guillem Monferrer⁶⁴, i que

63 Pareix que a Sòller la possible arribada d'una invasió d'*anarco sindicalistas catalanes* havia encès els ànims, o així ho anunciava el *Sóller* a la notícia referida a aquesta referència. En un exercici d'exageració extrema, davant l'encara hipotètic desembarc republicà, diu: *Puede decirse que todo Sóller ha tomado las armas para acudir a la defensa de la patria amenazada y que no queda un solo varón que no se apreste a prestar el servicio que las circunstancias de él demanden.* SÓLLER: <<El estado de guerra en Sóller>>. 14-VIII-1936, p. 6. A l'edició del *Sóller* de dia 29-VIII-1936, p. 6, llegim que havia mort al front de Son Servera el solleric Vicente Sanchis Tomàs, caporal d'amatrelladors. En realitat el seu nom era Vicente Sánchez Tomàs, fill del carrabiner Francisco Sánchez, a qui trobam a un llistat de *Relación de los donativos efectuados en Sóller para el ejército en Manacor*, on, un altre cop amb el llinatge Sanchis, hi diu: *Francisco Sanchis, Carabiniro, que perdió un hijo en Manacor en defensa de la patria, dos canastos legumbres* (Sóller, 5-IX-1936, p. 10). I al de dia 5-IX-1936, a la pàgina 7, llegim el ban del batle Casanovas anunciant el retorn a Sòller dels milicians després del combat; *Cabe a esta alcaldía la grata satisfacción de participar a los sollerenses que los valerosos Milicianos que hace unos días partieron para Manacor al objeto de expulsar de nuestra amada Isla a las hordas marxistas que osaron pisar tierra mallorquina, después de batirse bravamente y de haber alcanzado gloriosa victoria, regresarán sobre la una y media de hoy a esta ciudad. (...) Espera esta Alcaldía que todos los sollerenses querrán aplaudir a los victoriosos Milicianos de esta población y que acudirán a tributarles el homenaje que se merecen por su patriótico comportamiento al rechazar al invasor. ¡Arriba España! Por la Patria, ¡Viva España!*. Signat a Sòller 5 de setembre de 1936 per *Jaime Casanovas*.

64 Miquel Guillem, tot i formar part d'un grup de mestres nacionals reconeguts com a *adictos al Movimiento y de conducta moral intachable* fou acusat, entre d'altres fets, de ser deficient en la seva tasca i de promoure la insubordinació entre els alumnes, per la qual cosa patí represalies. (QUETGLAS (2012) p. 141) tot i que des de l'Ajuntament es defensava que era de justícia que no es llevàs la plaça de mestre a Miquel Guillem. Un escrit de la batlia de Sòller, datat el 20 de novembre de 1936, signat pel batle i conservat a l'AMS, Sig. 2397, Carpeta 9, Varis, n'es molt aclaridor respecte a aquest assumpte:

Se ha enterado esta Alcaldía de que el Maestro Nacional de la Escuela de Niños del "Grupo Escolar Bisbal, don Miguel Guillem Monferrer había sido declarado apto por la Comisión Provincial de Primera Enseñanza, habiendo sido publicado su nombramiento en el Boletín Oficial de Baleares número 10.912, correspondiente al día 10 del actual, pero que no se le había concedido plaza, e ignorando los motivos que han privado se le confirmara en el cargo que desempeñaba en esta ciudad y por si puede ser de interés a V.E. me honro en informarle:

Que el señor Guillem desempeñó su cargo de Maestro de la Escuela que antes se ha dicho durante el curso escolar último a satisfacción de esta Alcaldía y de todo el vecindario, por la labor pedagógica realizada.

eren a punt d'estrenar la seva seu social a Ca'n Fumat, al carrer *Buen Año*, número 3. Els seguien membres de la Falange Femenina⁶⁵ amb al·lotes de Sóller i Fornalutx, que amb l'assistència a una missa celebrada el dia 9 d'agost havien celebrat el seu primer acte oficial degudament uniformades. Bàrbara Mateu n'era la presidenta i Magdalena Sampol la secretària. Les seguien uns 300 integrants de la *Falange Española* de Valldemossa, Deià, Fornalutx, Bunyola i tancava la de Sóller⁶⁶ precedits per la banda de música *Lira Sollerense*, dirigits per Mateu Oliver, tot i que a la crònica del *Correo de Mallorca* digui que els músics eren la *Lira Esporterense*, efecte segur d'un error a l'hora de transcriure la notícia. Darrera els falangistes hi anava una partida de cotxes sanitaris i equips mòvils.

Un cop la desfilada acabà, les autoritats que eren a la tribuna presidencial, amb el bon gust d'haver vist una magnífica desfilada, una més de les que havia contemplat el Conde Rossi, es dirigí cap a l'Ajuntament. *Durante todo el recorrido desde la tribuna hasta la Casa Ayuntamiento, que hicieron a pie, fueron vitoreados los visitantes entusiastamente por un gran gentío, apretujado inverosímilmente.*⁶⁷ El mateix poble que quatre anys abans s'estrenyia per anar a veure a Alcalá Zamora i l'ovacionava, el president de la II República que havia estat destituït⁶⁸ el vespre de dia 7 d'abril de 1936, i que ara es trobava a l'exili, primer a Noruega, després a França i finalment a Argentina, ara s'estrenyia just al mateix lloc, a la plaça de davant l'Ajuntament, per ovacionar i admirar al Conde Rossi.

La comitiva entrà a la casa consistorial, on a la façana devien onejar les banderes bicolor i mallorquina que s'havien penjat amb una gran festa dia 31 d'agost, i poc després el Conde Rossi sortia a la finestra per saludar i fer el seu discurs al poble sollerenc. La primera salutació de l'il·lustre convidat fou fortament ovacionada però el primer en parlar no fou ell. En primer lloc parlà el sollerenc Damià Deyà⁶⁹, que havia estat director dels serveis de sanitat i cap de l'equip quirúrgic de *Falange Española de Baleares* al front de Manacor, on hi tengué un destacat paper, sobretot manant d'un dels hospitals de sang de Manacor. Allà ja havia coincidit amb el Conde Rossi i ell mateix ho relata així en una crònica oferida al setmanari *Sóller*; estant a la plaça de Sa Bassa de Manacor (...) *vino el Conde Rossi y plantándose frente a la Comandancia desfilamos ante él, que nos alentaba con los puños cerrados como queriendo decirnos que debíamos tenernos fuertes. Antes nos había conminado enérgicamente para que no quedara ningún catalán en nuestro suelo. Seguidamente nos pusimos en marcha, no tardando en adelantarse a nuestra columna el Sr. Rossi, y con él al frente nos dirigimos a Artá y de allí hacia el Puig d'En Mi, donde estaba emplazada nuestra artillería.*⁷⁰ Damià Deyà, en el seu parlament des de la Casa Consistorial, a banda de presentar el Conde Rossi a una massa enfervorida i d'elogiar la seva figura, començà dient que era un gran honor per ell poder dirigir-se a la gent del seu poble en representació de *Falange Española*. Que estava encantat d'agrair *su valiosa cooperación para el triunfo del Movimiento Salvador de España y de felicitarle por el heroísmo de sus hijos, que en el Ejército y Falange han sabido cumplir con su deber en los frentes de Manacor i Son Servera.*⁷¹ Féu menció

Que desde que empezó el Movimiento Nacional de salvación de España ha estado al servicio de Falange Española, ayudando en los trabajos de organización y posteriormente ha verificado la agrupación de Balillas que ha dirigido con singular acierto y sigue dirigiendo en estos momentos, habiendo podido constatar el creciente aumento de dicha agrupación, mereciendo por sus trabajos la felicitación entusiasta de esta Alcaldía.

Que a fin de que el señor Guillem pueda seguir la formación de Balillas es del todo punto necesario que obtenga plaza en alguna de las Escuelas de Niños de esta población, pues, en el caso de no obtenerla, es muy posible que la agrupación que él fundara y dirige dejase de tener la lozanía e incremento que hoy tiene.

Que esta Alcaldía considera de justicia el que se conceda por el organismo correspondiente la misma plaza de Maestro del "Grupo Escolar Bisbal" de esta ciudad al señor Guillem, siendo este el motivo por el cual se eleva a V.E. el presente informe, esperando que V.E. haciéndose cargo de las razones que asisten al mencionado Maestro se dignará acceder a la petición que le dirige.

65 La seva missió consistia fomentar el entusiasme per el moviment patriòtic que realitza el Ejército y atender los servicios sanitarios si el caso llegara. SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. 8-VIII-1936, p. 6. A mitjan del més d'agost la formaven unes 70 afiliades.

66 El 15 d'agost, Díaz de Freijó, cumplint ordres de Franco havia reorganitzat les forces auxiliars, les milícies ciutades i *Falange Española* creant cinc batallons; Santanyí, Manacor, Santa Margalida, Inca i Palma, i deu companyies entre les que trobaven les d'Artá, Andratx, Esporles, Pollença, Alcúdia, Lluç, Valldemossa i Sóller. (MASSOT I MUNTANER (1987) pp. 148-149).

67 EL DIA; <<Sóller>>. 17-IX-1936, p. 3 i LA ALMUDAINA; <<El Conde Rossi en Sóller>>. 20-IX-1936, p. 3.

68 Podem llegir una interessant reflexió sobre aquesta destitució al setmanari *Sóller* d'11-IV-1936, p. 1.

69 El número del *Sóller* de dia 19-IX-1936, pàg. 3 i 4, a l'article <<Los falangistas de Sóller en Son Corps>> Damià Deyà ofereix un interessant relat de primeríssima mà de les seves vivències al front de guerra.

70 SÓLLER; <<Los falangistas de Sóller en Son Corps>>. 19-IX-1936, pàg. 3.

71 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. <<La venida del Conde Rossi>>, 12-IX-1936, pàg. 6 i EL CORREO DE MALLORCA; <<El Conde Rossi en

a que el Conde Rossi ja havia tengut ocasió de felicitar personalment pel seu patriotisme a alguns soldats sollerics quan visità els hospitals on es recuperaven de les *honroses* ferides de guerra. Que l'actual lluita que havia nascut anava encaminada a anul·lar el marxisme, edificant en el seu lloc una nova societat civilitzada. I seguí amb un discurs amb un clar enfocament propagandístic amb idees com que el moviment victoriós de l'Ejèrcit i Falange s'encaminaven a enfortir el patriotisme, cap a la consolidació d'aquella Espanya *una, grande y libre que todos debemos anhelar, arrancándola al dominio de quien han pretendido envilecerla, haciéndola esclava del comunismo ruso*⁷² i va recalcar que el lema de Falange era Dios y Patria. Elogià al poble de Sóller per la gran ajuda material i moral que els seus veïns oferien als que lluitaven en el bàndol nacional i seguidament pronuncià paraules d'alabança cap al seu poble, Sóller, i elogis cap al seu progrés. Acabà el parlament cridant *Vivas* a l'Ejèrcit, a Espanya, a la Falange, a Mallorca, a Sóller, a aquells que havien contribuït a l'èxit de les forces nacionals i falangistes a l'illa de Mallorca i com no podia ser d'altra manera al Conde Rossi.

Un cop acabat el seu discurs es girà cap a Aldo Rossi i es fongueren en una fraternal abraçada. I arribà el moment més esperat per tots els assistents, el clímax, el moment culminant de la jornada. El *León de Servera*, el Conde Rossi, sortí a la finestra de l'Ajuntament per dirigir-se a la població. La seva presència fou rebuda amb nous i entusiàstics *vivas* i aclamacions. Les mambelletes i crits al discurs de Deyà es confongueren i s'entrellaçaren amb els que es dedicaven en aquells moments a la presència del *gloriós visitant*, Arconovaldo Bonaccorsi. El seu discurs, ple d'al·lusions a les *hordas marxistas*, a la Generalitat de Catalunya, a la unitat d'Espanya, a Déu... començava. Es de suposar que a la plaça tothom escoltava, ningú parlava, ni tan sols murmurava. El silenci devia ser absolut.

Començà saludant al poble i agraint les enormes i desbordants mostres de simpatia que fins a aquells moments havia rebut i inicià la soflama de propaganda falangista que habitualment exhibia als seus discursos. Va recriminar la *insana expedició marxista* que havia vengut a Mallorca i que havia provocat els enfrontaments en el front de Manacor:

Los separatistas, sindicalistas y comunistas catalanes volcaron sobre el suelo mallorquín numerosas hordas, muchos miles de hombres, que, aprovechándose de momentánea superioridad de medios ofensivos, llegaron a ocupar una parte del suelo de Mallorca. Pero Mallorca se ha sabido defender con los dientes y con las uñas y les ha obligado a dejar el terreno libre, dejando en poder nuestro abundante botín, recogido en parte.

La rápida victoria nos ha librado de conocer en gran escala los horrores de una guerra civil como la que se libra en otras regiones del territorio español, en el que se calcula que han perecido más de cien mil personas, y en el que han padecido las mayores salvajadas.

*Por doquiera hayan pasado los feroces comunistas han cometido asesinatos, han devastado, han incendiado, han robado, todo eso en nombre de la malhadada civilización marxista con que pretendían infestar Mallorca una odiosa aglomeración de bandidos procedentes de Barcelona, de Francia y de Rusia.*⁷³

Va assenyalar que el final de la Generalitat de Catalunya arribaria aviat. *España quiere ser grande, va dir, y no quiere guerras fratricidas que la menoscaben. Se ha señalado un camino que cumplirá; será única y no esclava y dividida.*⁷⁴

La gent seguia escoltant, aplaudint i meravellant-se. Per fi el Conde Rossi es feia present en carn i os; *No queremos que Rusia tenga dominio sobre nuestras voluntades. ¡Ay del que toque vuestro territorio! Pero, para defenderlo, debemos tener todos bien afilado el puñal y cargado el mosquetón para enérgica defensa de la Patria. Y es necesaria la unión entre todos los patriotas contra el común enemigo, y elevar los corazones a*

Sóller>>. 17-IX-1936, p. 3.

72 Ídem

73 Ídem

74 EL DIA; <<Sóller>>. 17-IX-1936, p. 3 i LA ALMUDAINA; <<El Conde Rossi en Sóller>>. 20-IX-1936, p. 3.

*Dios Todopoderoso y Protector para que nos ayude en nuestros propósitos.*⁷⁵

Segons conta el membre de la CNT Manuel Pérez, durant el seu parlament, el feixista italià, animà a la població a assassinar a tots als roigs, fins i tot als nins,⁷⁶ per com digué també el rector de Son Rapinya dia 18 d'octubre “*Tots els roigs han d'ésser morts, fins i tot els nens que són llavor, perquè no puguin créixer i tenir els vicis dels seus pares.*”⁷⁷ o el que, segons unes declaracions de la sra. Vda. Ulmar, digué el Bisbe de Mallorca Josep Miralles una de les vegades que donava la benedicció al poble, que no bastava con exterminar a los “*rojos*”, *sino que había que aniquilar también a su progenie.*⁷⁸ I un testimoni de qui no es dona el nom li contà a Josep Massot i Muntaner (1995), p. 87, que a la plaça de Cort de Palma sentí també al Conde Rossi dir coses semblants. Aquesta part del discurs fet a Sóller no fou recollit per les cròniques periodístiques que cobriren l'acte.

Segons diu Manuel Pérez i transcriu Massot i Muntaner, just a Sóller, el Conde Rossi digué:

*Italia y España son hermanas de raza, de ideas y de religión. La cultura, la civilización y el engrandecimiento de la raza latina exigen que exterminemos hasta el último marxista, y, si es necesario, mataremos a padres, madres y a hijos, para que esta semilla maldita no fructifique...*⁷⁹

Aquestes proclames no estarien molt enfora del que el mateix Aldo Rossi manifestà a l'entrevista concedida a *El Luchador* on fa una proclama, mig encoberta, de la repressió feixista que s'estava duent a terme a Mallorca contra tot aquell que fos sospitós de ser contrari al nou règim i que ell mateix controlava:

La represión contra el Comunismo, contra la Masonería, y contra los traidores a la Patria debe ser inexorable, completa, total.

Es necesario hacer operación de policía: pero, en el verdadero sentido de la palabra, con hechos y no sólo con palabras.

A los cabecillas, a los que eran sabedores del mal, que hacían a su patria es necesario demostrarles que se tiene la decisión de obrar sin piedad y sin atenuantes. Porque, demasiado mal ha hecho el Comunismo a España y a la humanidad entera.

Con los trabajadores, y con aquéllos que no sabían lo que se hacían, porque eran ignorantes, es preciso usar de la clemencia y devolverlos a sus familias, con la advertencia de que sean prudentes para el porvenir, y precaverse de ciertas doctrinas y de ciertas actividades dañosas y perniciosas.

*¡VIVA ESPAÑA, HERMANA DE ITALIA!*⁸⁰

Segons publicà el cenetista Manuel Pérez a l'opuscle *Cuatro meses de barbarie. Mallorca bajo el terror fascista*, baix les ordres del Conde Rossi, fins dia 18 de novembre, s'havien assassinat a Palma 3250 treballadors i que afegint-hi Sóller, Alcúdia, Campos, Manacor, Pollença, etc... la xifra pujava als 5250⁸¹. I, dins tota aquesta repressió, segons conta Massot i Muntaner, tal i com li varen confirmar alguns ermitans vells, els falangistes sollerics portaven a terme els afusallament prop de l'ermita de Valldemossa i llavors llançaven els cossos a la mar. (MASSOT I MUNTANER (2002) p. 324).

75 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. <<La venida del Conde Rossi>>, 12-IX-1936, pàg. 6 i EL CORREO DE MALLORCA; <<El Conde Rossi en Sóller>>. 17-IX-1936, p. 3.

76 MASSOT i MUNTANER, J.; *El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939)*. Pàg. 87.

77 Ídem.

78 MASSOT i MUNTANER, J.; *El bisbe Josep Miralles i l'església de Mallorca*. Pàg. 107. Aquestes declaracions estan extretes de l'article <<Los crímenes del fascismo en las Baleares>>, del *Servicio de Información* republicà, de dia 10 de gener de 1938 a partir d'unes declaracions fetes a *Arbeiterbladet* de Copenhaguen.

79 MASSOT i MUNTANER, J.; *Vida i miracles del "Conde Rossi"*. Pàg. 83

80 EL LUCHADOR; <<España e Italia. Interesante "Interview" celebrada con el Conde Rossi>> 31-X-1936, p.2.

81 MASSOT i MUNTANER, J.; *Aspectes de la Guerra Civil a les Illes Balears*, p. 77. Les xifres que ofereix Pérez són sempre segons la seva experiència i de les informacions que li havien anat arribant de companys i simpatitzants de l'organització de la CNT.

Però el discurs a Sóller del Conde Rossi seguia i continuà dient; *Debemos estar y estamos dispuestos para la guerra, pero nuestro deseo es la paz y la prosperidad de vuestro hermoso país.* - i quan es referia a que ells volien la pau, es referia als italians, a les tropes italianes desplegades al territori mallorquí. - *No más madres sin hijos, ni esposa sin esposo, no más ansiedades ni sobresaltos. No toleraremos que gente criminal venga a molestaros ni a asesinaros. Y los que lo intenten, llevarán su castigo.*⁸²

Finalment va acabar elogiant una atra vegada la bellesa natural de Sóller i la cordial i entusiasta rebuda que havia tengut cridant *Vivas* a Espanya, a la Falange, a Mallorca i a Sóller que varen ser resposts per la multitud que l' escoltava i que durant el discurs l'havia interromput per ovacionar-lo en varies ocasions. El poble li agraià, segons les cròniques, les paraules *consoladores i patriòtiques*.

Un cop acabat el discurs va tenir lloc un acte que també era habitual que es repetís als pobles i ciutats que visitava. Un estol de jovenetes li feren entrega de rams de flors com a mostra d'agraïment i admiració. Maria Ignàsia Llabrés i Maria Frontera Cardona, membres de la Falange, i Maria Borràs Colom i Anita Enseñat Canals, de les *Margaritas*, la secció femenina dels requetés, foren les encarregades de fer entrega d'aquests rams de flors a Rossi que es mostrà agraït pel gest.

Seguidament les autoritats solleriques i els membres de la comitiva del Conde Rossi es dirigiren al Port de Sóller per admirar aquella joia del Mediterrani, on durant el conflicte civil hi hauria una base de submarins i una d'hydroavions, i retornaren a Sóller per anar a dinar al *Gran Hotel del Ferrocarril* on es serví un abundant tiberi. Durant aquest dinar acompanyaren a Rossi, entre d'altres, el batle de Sóller Jaume Casanovas; el Comandant militar Emili Despujol; el capità de carrabiners Joan Ripoll; els metges Deyà i Oliver; el cap de les milícies de Falange, el metge natural d'Esporles, Mateu Palmer i Ferrer, que havia estat un dels falangistes més actius i compromesos amb la causa nacional des del mateix 18 de juliol organitzant ja des de llavors, fusell en mà, grups de milicians a l'illa, comandant de la secció *Dragones de la muerte* que havia impulsat el propi Conde Rossi, i participant actiu als aconeximents del front de Manacor; el tinent Francisco Pérez Rojo, que entre d'altres accions havia donat instrucció militar a falangistes i requetés al camp d'esports *Sociedad Deportiva Sollerense* i al pati del *Teatro Victoria* i havia participat en el front de Porto Cristo dirigint als falangistes sollerics als que *infundia valor a todos con su heroísmo y desprecio a las balas*⁸³, tal i com deia el soldat Damià Morell; l'alferes de carrabiners Zacarias Gimeno; el cap de *Falange Española* de Sóller Antoni Castañer Casanovas (a. Batach), que a principis d'agost ja comandava quatre escuadres de falangistes, compostes cada una de vuit efectius, nombre que aniria augmentant amb el temps, manades cada una per un caporal, on també s'integraven els falangistes de Fornalutx i que seria qui substituïria al 1941 com a batle a Jaume Casanovas i seria el titular d'aquest càrrec fins al 1948; el capellà castrense de les Milícies Ciutadanes de Sóller el Rd. Valentín Herrero⁸⁴ que a la Vall havia celebrat moltes misses on els milicians, falangistes, requetés i demés faccions pròximes al moviment hi acudien uniformats i que no era estrany que després d'oïr missa desfilassin marcialment pels carrers de la vila.

Durant els brindis s'afegí a la comitiva el cap provincial de Falange, el Marquès de Zayas que havia arribat en aquell moment amb la seva escolta personal i diversos membres destacats de les milícies i dels falangistes que prengueren cafè amb la resta d'assistents.

Durant el dinar la banda municipal de música, dirigida per Mateu Oliver, va interpretar varies peces i un cop acabat l'àpet part de l'*Agrupación Folklórica Sollerense*, amb música posada per part de la banda municipal, va oferir als assistents algunes ballades típiques mallorquines.

82 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. <<La venida del Conde Rossi>>, 12-IX-1936, pàg. 6 i EL CORREO DE MALLORCA; <<El Conde Rossi en Sóller>>, 17-IX-1936, p. 3.

83 SÓLLER; <<La odisea de nuestros expedicionarios. III>>. 12-IX-1936, p. 4.

84 En una de les cròniques de les seves misses, plenes de milicians, falangistes i requetés uniformats, es posa de manifest l'entusiasme del capellà vers el moviment nacional; Fue el celebrante el capellán castrense D. Valentín Herrero, quien, después del Evangelio, dirigióles entusiasta i patriótica plática. SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>, 8-VIII-1936, p. 6. Tot i això no tots els membres religiosos veuen amb bons ulls el que passava, sobretot quan va avançant la repressió i els assassinats. De la Vall, Massot i Muntaner (1991), p. 171, ens transllada una cita de l'obra Històries i memòries, de Miquel Gayà, on explica que un vicari de Sóller, de qui no dona el nom, però diu que era un dels fundadors del Requeté -potser Josep Pastor (a. Vicari Fiquet) - és sentia torbat per aquella situació i tot i el suport inicial que havia donat al moviment ara s'empenedia de no haver protestat a temps.

.....
 L'altívola figura del Conde Rossi que es convertí en un autèntic fenomen de masses.
 .....

Feren parlaments el batle de Sóller, qui sufragava el dinar en nom de l'Ajuntament, Antoni Castañer, Emili Despujol, Damià Deyà, el Marquès de Zayas, que ja havia estat a Sóller un mes abans, el 9 d'agost, a l'encontre que tengueren la secció femenina de Falange de Palma amb la secció femenina de Falange de Sóller, on hi fé un entusasta parlament des de la finestra central de la Casa Consistorial, i com no podia ser d'altra forma el propi Conde Rossi, *que brindaron por el éxito de las armas españolas en este salvador movimiento*⁸⁵ i manifestaren la seva satisfacció per l'organització, l'ordre i l'entusiasme que havien trobat a Sóller.

Després del dinar el Conde Rossi i la seva comitiva es feren unes fotografies i anaren cap a Biniaraix, segurament a can Ribera, a visitar a Juliette Vernie

d'Harcout, filla del comte d'Harcout i esposa del Marquès de Zayas. Seguidament varen anar a Fornalutx, on visità el poble i sortí en direcció a Palma per la carretera de Deià i Valldemossa, tal i com deia la crònica del *Sóller; encantados de la agradable excursión realizada a nuestro pueblo*.⁸⁶

La diada de Sóller fou tan entusasta i fervorosa que Carlo Margottini considerà que tenia prou rellevància com per informar a través d'un telegrama al Ministeri de Marina italià de les visites als pobles que feia Rossi des del 9 de setembre, posant de relleu precisament la visita a Sóller i la delirant i entusasta acollida que allà se li reté amb exhibició de banderes espanyoles i italianes.

*Console BONACCORSI iniziato oggi con Zajas [sic] giro propaganda. A Soller [sic] accoglienza deliranti entusiastiche et molte acclamazioni Italia et esposizione bandiere spagnole et tricolori*⁸⁷

4. Rossi es despedeix de Mallorca al Port de Sóller

Quan degut a les presions internes i externes es decideix fer que el Aldo Rossi deixàs l'illa, per tal d'agrair-

85 LA ALMUDAINA; <<El Conde Rossi en Sóller>>. 20-IX-1936, p. 3.

86 SÓLLER; <<El estado de guerra en Sóller>>. <<La venida del Conde Rossi>>, 12-IX-1936, pàg. 6.

87 MASSOT i MUNTANER, J.; *Vida i miracles del "Conde Rossi"*. Pàgs. 85-86. L'autor extreu aquesta cita d'*ACS, Marina, Gabinetto, Busta 164, vol. II, telegrama 04371*.

li d'alguna forma els casi quatre mesos que havia estat a Mallorca i el treball i haver escampat la idea feixista arreu, el goverandor militar Trinidad de Benjumeda, ferm enemic de l'italià, dia 22 de desembre, li oferí un dinar de despedida al Port de Sóller. Fou a l'*Hotel Marina La Playa*. Assisitiren al dinar, entre d'altres, les primeres autoritats de Palma i de Sóller, el cònsul italià, la plana major militar italiana destinada a l'illa, el Cap Provincial de Falange. Segons la crònica Bejumeda oferí un breu i sentit brindis en honor a Rossi i ell contestà amb frases plenes d'estima. El *Sóller* deia que *Mallorca no olvidará jamás al que en horas de prueba fué el primero en darnos su testimonio personal de simpatía y entusiasmo por nuestra causa*.⁸⁸ El batle de Palma, Mateu Zafortesa, li regalà a Rossi una estora feta al taller de Pollença de Pere Bosch Oliver com a mostra d'agraïment.

Un dia després, el matí de dia 23, dia en que la majoria de la premsa mallorquina publicava la notícia del dinar i la carta d'agraïment de Rossi⁸⁹, el *León de Servera* abandonaria l'illa en hidroavió rumb a Itàlia.

El mes de gener de 1937 Franco otorgà a Rossi la Gran Creu del Mèrit Militar amb distintiu roig pels serveis prestats a l'illa. Buonaccorsi seguí en contacte epistolar amb varis membres destacats de la branca política i de la militar de Mallorca i tornà a l'illa almanco en tres ocasions més, no de bades era la terra que segons ell deia li havia donat fama mundial i que considerava com a la seva segona patria:

*“Penso con tanta nostalgia alle giornate trascorse a Mallorca e ad Ibiza e vorrei ora essere al fianco di coloro che nella mia seconda Patria, si battono per vincere o per morire.”*⁹⁰

Fonts consultades:

AMS (Arxiu Municipal de Sóller) i les publicacions referides al text i als peus de pàgina.

Bibliografia

BERNANOS, George; *Els grans cementiris sota la lluna*. Curial. Barcelona, 1981.

CAPELLÀ, Llorenç; *Diccionari vermell*. Editorial Moll. Mallorca, 1989.

COVERDALE, John F.; *Levantaos contra la invasión italiana de España!*. Alianza Editorial S.A. Madrid, 1979. Pàgs. 127-145.

QUETGLAS, Antoni; *Sóller. La desfeta de la burgesia progressista*. Edicions Documenta Balear Palma, 2012.

MASSOT I MUNTANER, J.; *El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936*. Biblioteca Serra d'Or, 61. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.

Vida i miracles del <<Conde Rossi>>. Mallorca, agost-desembre 1936. Màlaga, gener-febrer 1937. Biblioteca Serra d'Or, 72. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

El bisbe Josep Miralles i l'església de Mallorca. De la Dictadura a la guerra civil. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939). Biblioteca Serra d'Or, 142. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

El primer franquisme a Mallorca. Biblioteca serra d'Or, 162. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

⁸⁸ SÓLLER; <<En honor del Conde Rossi>>. 24-XII-1936, p. 2.

⁸⁹ Dia 23 de desembre publiquen la notícia del dinar al Port de Sóller i la carta d'agraïment *El Correo de Mallorca, El Dia i La Almudaina. La Ultima Hora* ja ho publicà el mateix 22 de desembre i el *Sóller* ho feu a les pàgines de l'edició de dia 24. La notícia del dinar titulada <<En honor al Conde Rossi>> és exactament la mateixa en totes les publicacions. La carta d'agraïment de Rossi anava dirigida al seu amic el marquès de Zayas i la facilità a la premsa la *Jefatura de Propaganda y Prensa de F.E.* Parla de la seva arribada a Mallorca i la missió que tenia per combatre el comunisme, de la redenció i depuració iniciada a l'illa, la seva naturalesa combativa i la tristesa que sent per haver de partir.

⁹⁰ MASSOT I MUNTANER, J.; *Vida i miracles del “Conde Rossi”*. Pàgs. 201. Fragment d'una carta que envià Rossi a Francesc X. Sans Roselló, secretari del marquès de Zayas.

Els bombardeigs de Mallorca durant la Guerra Civil (1936-1939). Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

Aspectes de la guerra civil a les Illes Balears. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

SCHALEKAMP, Jean; *Mallorca any 1936. D'una illa hom no en pot fugir*. Premsa universitària. Palma, 1997 (Segona edició).

TOMÀS RAMIS, Pau; <<Entrevista amb Josep Massot i Muntaner a la presentació d'Escriure sense context>>. Lluçmajor de Pinte en Ample, núm. 315. Novembre, 2009. Pàgs. 36-38.

<<D'un arc de murta per Niceto Alcalá Zamora a les galletes, tabac i licor per el Conde Rossi>>. Presentat a les *V Jornades d'Estudis Locals de Santa Maria del Camí*, en premsa.

<<República i feixisme. Alcalá Zamora (1932) i el Conde Rossi (1936) visiten Manacor>>. *Religiositat i moviments socials a Manacor. VIII Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Ajuntament de Manacor, 2015. Pp. 291-313.

V.V.A.A.; *Gran Enciclopèdia de Mallorca (GEM)*. Edita Promomallorca Edicions, S.A. Palma, 1989-1991. Toms I a XVIII.

L'emigració sollerica entre 1949-1970

Julia Joy Marroig

Resum

Sens dubte, l'emigració dels sollerics fora de les fronteres de les Illes Balears i de l'Estat espanyol ha estat un dels elements més característics de la història de Sóller, motiu pel qual és un tema d'especial atractiu pels tots els estudiosos de la història local. En aquest article es vol realitzar una anàlisi del fenomen emigratori solleric més enllà de les fronteres de l'estat espanyol entre els anys 1949 i 1970, elaborat a partir del buidatge dels padrons municipals, construint, al mateix temps, una visió panoràmica de la situació social, política i econòmica del poble durant aquests anys, elaborat gràcies a les notícies del Setmanari Sóller.

1. Sóller entre el 1950-1970

1.1. Economia

Des del 1949, es segueixen disposant noves normes de repartiment seguint amb els preceptes de les cartilles de racionament, un dels elements més característics de la postguerra.¹ Ja en el 1952 aquestes publicacions sobre la restricció dels aliments bàsics desapareixen del setmanari local.²

Contrastat amb aquest aspecte autàrquic, hi ha un exemple que demostra els inicis de la recuperació econòmica balear i sollerica, com és una de les moltes excursions de turistes que es feien a la Vall.³ Aquest turisme també es veurà ajudat pel restabliment de la línia aèria entre França, Algèria i Palma, el que restableix unes comunicacions que ja s'havien donat anteriorment.⁴ També es restablirà la comunicació anual marítima amb Barcelona durant les primeres setmanes del novembre del 1950.⁵

En aquest mateix any, Sóller viurà un avanç important amb la instal·lació d'un nou generador elèctric per part de l'empresa local "El Gas" que aturarien els continus retalls energètics que patia la Vall, els quals no ajudaven gens al desenvolupament industrial, i en conseqüència econòmic, de la societat sollerica.⁶ Així i tot, el diari esmenta que les dificultats que patia Sóller pel que fa al subministrament elèctric no es poden comparar amb els que es produïen a la resta de l'estat espanyol.⁷

En matèria turística segueixen arribant viatgers, com els 226 metges francesos i belgues que visitaren Sóller i el Port, a més dels municipis dels voltants com Deyà o Valldemossa, tot organitzat per les Agències de Viatges de Palma. Aquí hi té un protagonisme destacat "l'hotel Marisol", el qual rep freqüentment aquestes grans masses de viatgers.⁸ L'any 1951, s'instal·larà a Sóller una delegació del Foment de Turisme, arribant el mateix any arriben contingents considerables de turistes estrangers⁹ que poc temps després

1 Setmanari Sóller, 3.226, 22 de gener del 1949, 3

2 Setmanari Sóller, 3.380, 4 de gener del 1952, 2.

3 Setmanari Sóller, 3.226, 22 de gener del 1949, 2.

4 Setmanari Sóller, 3.230, 19 de febrer del 1949, 2.

5 Setmanari Sóller, 3.318, 4 de novembre del 1950, 4.

6 Setmanari Sóller, 3.328, 5 de gener del 1951, 3.

7 Setmanari Sóller, 3.273, 21 de gener del 1950, 1.

8 Setmanari Sóller, 3.246, 11 de juny del 1949, 2.

9 Setmanari Sóller, 3.340, 30 de març del 1951, 3.

farien les primeres excursions marítimes cap a zones conegudes del litoral com el “Torrent de Pareis” o “Sa Calobra”.¹⁰

Iniciat el 1961 i relacionat amb el turisme, es projectà a Alemanya un film realitzat per Joseph Kulzer sobre Sóller on s'inclouien comentaris sobre els aspectes més rellevants de la vall, tot amb la cooperació dels comerços, així com de la indústria hotelera del poble.¹¹ També serà en aquest any quan 35 parelles de casats arribaran per passar les seves llunes de mel al poble, moltes de les quals s'allotjaran al “Hotel Mare Nostrum” del Port de Sóller.¹²

Seguint amb l'economia, cal esmentar un fet importantíssim a la vall; la celebració dels 50é aniversari de la inauguració del Ferrocarril de Sóller, celebrat l'abril del 1962, moment en què el “Setmanari Sóller” recorda un dels grans impulsors com fou Jeroni Estades.¹³ La mateixa empresa compraria més endavant una màquina dièsel per millorar el seu servei de transport.¹⁴

Més endavant, s'inauguraria una carretera important tant pels sollerics com pels turistes, la coneguda carretera que va de Sóller a Lluch, en el juliol 1961,¹⁵ en la qual més endavant, es viuria la inauguració d'un dels restaurants més coneguts pels sollerics, el “Mirador de Ses Barques”.¹⁶

Referent al turisme, durant la visita de Manuel Fraga Iribarne, ministre d'Informació i Turisme, al municipi, el batle Juan Bauzá li feu arribar una carta on demandava tota una sèrie de mitjans econòmics que Sóller necessitava urgentment, atès que la gran massa de turistes que venia precisava d'una transformació d'infraestructures que el poble, per ell tot sol, no podia costejar.¹⁷

Un dels exemples, seria la carretera de Desviament, començada a construir a principis del 1962¹⁸ o la construcció i millora del clavegueram del Port de Sóller, tot per fer front a un turisme que anava in *crescendo*.¹⁹ En la carretera de Desviament seria on durant les darreries del 1966 s'instal·laria l'estació de servei que actualment es troba al mateix lloc, just abans de la costa de Ca'n Llorenç.²⁰ Molt relacionat amb aquesta carretera, estan les contínues demandes dels sollerics d'un túnel que connectes Sóller amb Palma i viceversa, salvant la carretera del Coll.^{21 22}

Sense deixar les carreteres, a prop de la carretera de Sóller a Lluc, vora Montnàber, es construiria durant el 1964 el conegut hotel²³ i més amunt, es construiria en el 1965 l'embassament del Gorg Blau.²⁴

En matèria turística, les excursions cap a “Sa Calobra” i el “Torrent de Pareis” s'iniciarien el diumenge 30 de maig del 1965, quan un grup d'armadors sollerics compraria una barca de 22m amb capacitat per 106 passatgers, amb la qual es podia fer viatge d'anada i tornada per 75 pessetes.²⁵ Una setmana després, el diumenge 6 de juny, es celebraria el primer concert, en aquest cas a càrrec de la Coral Polifònica de Sóller, a “Sa Calobra”, una idea impulsada per Josep Coll Bardolet.²⁶

Com que això provocava l'arribada de més turistes, Sóller necessitava més infraestructures i una d'aquestes fou la depuradora de Son Puça, començada a construir al 1967²⁷. I, dintre d'aquesta llista de construc-

10 Setmanari Sóller, 3.723, 2 d'agost del 1958, 1.

11 Setmanari Sóller, 3.864, 8 d'abril del 1961, 6.

12 Setmanari Sóller, 3.865, 15 d'abril del 1961, 7.

13 Setmanari Sóller, 3.920, 5 de maig del 1962, 2.

14 Setmanari Sóller, 4.234, 11 de maig del 1968, 5.

15 Setmanari Sóller, 3.880, 29 de juliol del 1961, 6.

16 Setmanari Sóller, 3.889, 30 de setembre del 1961, 8.

17 Setmanari Sóller, 3.960, 9 de febrer d'abril del 1963, 1.

18 Setmanari Sóller, 3.904, 13 de gener del 1962, 6.

19 Setmanari Sóller, 3.970 20 de abril del 1963, 1.

20 Setmanari Sóller, 4.159 3 de desembre del 1966, 7.

21 Setmanari Sóller, 3.863, 1 de abril del 1961, 1

22 Setmanari Sóller, 4210, 25 de novembre del 1967, 5

23 Setmanari Sóller, 4.014, 23 de febrer del 1964, 9.

24 Setmanari Sóller, 4.101, 23 d'octubre del 1965, 7.

25 Setmanari Sóller, 4.080, 29 de maig del 1965, 8.

26 Setmanari Sóller, 4.187 17 de juny del 1967, 1.

27 Setmanari Sóller, 4.186 10 de juny del 1967, 1.

cions o reformes, cal fer esment, primer, a l'oficina actual de Correus inaugurada el 1967²⁸ i de l'enderrocament de l'ajuntament anterior, què datava del segle XVIII, per donar pas a la nova casa consistorial²⁹

1.2. Política

El dia 6 de febrer de 1949 es constitueixen els nous ajuntaments, entre els quals hi entra el de Sóller on els batles designen els Tinents de Batle i als presidents de les diferents comissions (jurant fidelitat a Espanya i al cap d'Estat), d'acord amb la Llei de Bases d'Administració Local.³⁰ La batlia l'ocuparia Don Nicolau Arbona Oliver³¹ a partir de la sessió d'investidura del 6 de febrer del 1949, en la qual també es marca com entren a formar part del nou consistori gent de la representació sindical, entitats econòmiques culturals i professionals, així com pel grup de caps de família.

El batle elegit ho era des del 1947, encara que només amb caràcter accidental, atès que ja en el juny del 1948 obtingué a càrrec a títol efectiu. Entre els seus èxits en la gestió es troba la finalització de la construcció del escorxadador municipal o el mercat cobert,³² a més d'arribar a ser diputat Provincial el mes de març del 1949.³³ Moriria al gener del 1956.³⁴

Dintre de la mateixa sessió, es designa el personal de les vuit comissions (enllumenat, policia i sanitat, abastiments i consums, obres, cementiris, hisenda, arbitris i comptabilitat, beneficència, clavegueram i aigües i, per acabar, les festes).³⁵

Nicolau Arbona Oliver seria el batle solleric fins el 1952, quan, ja en el novembre de l'any en qüestió, surt Celestí Bonnín Piña com a batle accidental.³⁶ Celestí Bonnín fou rellevat per Don Jaume Colom Casasnovas, el qual prendria possessió del seu càrrec el dijous dia 16 de gener del 1953, davant la presència del llavors governador civil de les Illes Balears Alejandro Rodríguez de Valcarcel.³⁷

Durant el seu mandat, concretament en el 1957, tingué lloc un assumpte què afectà a Sóller a causa del tractat firmat per l'estat espanyol amb els EUA en el 1953, com fou la instal·lació d'un nou radar en l'estació militar del Puig Major.³⁸ A més, en el 1959, l'Ajuntament de Sóller rebé la notícia de què es construïren dos embassaments en la Serra de Tramuntana, al voltant del Puig Major.³⁹

Finalment, en el setembre del 1959, seria designat el darrer batle d'aquesta dècada, Joan Bauçà Ripoll, què havia actuat com a Primer Tinent durant el període del seu predecessor, el qual tingué que deixar l'activitat política per qüestions d'incompatibilitat amb altres tasques socials,⁴⁰ arribant a governar durant 10 anys.⁴¹

Ell, juntament amb els altres membres del consistori, seria el que rebria la visita del batle de París, Julien Tardieux, en una mostra més de què, primer, els contactes entre Sóller i França seguien endavant, i, segon, l'obertura què experimentava el règim franquista cap a la política internacional, es deixava veure també a la vall.⁴² Fins i tot, el mateix batle Joan Bauçà seria convidat pel seu homònim de París a visitar la ciutat.⁴³

Més endavant, en el mes de juny del 1961, Sóller rebria la visita del ministre de Marina, Felipe Albarzuza,

28 Setmanari Sóller, 4.183, 20 de maig del 1967, 1.

29 Setmanari Sóller, 4.224 2 de març del 1968, 1.

30 Setmanari Sóller, 3.227, 29 de gener del 1949, 2.

31 Setmanari Sóller, 3.228, 5 de febrer del 1949, 2.

32 Setmanari Sóller, 3.591, 21 de gener del 1956, 1.

33 Setmanari Sóller, 3.235, 26 de març del 1949, 3.

34 Setmanari Sóller, 3.591, 21 de gener del 1956, 1.

35 Setmanari Sóller, 3.229, 12 de febrer del 1949, 1.

36 Setmanari Sóller, 3.424, 8 de novembre del 1952, 3.

37 Setmanari Sóller, 3.434, 10 de gener del 1953, 3.

38 Setmanari Sóller, 3.673, 17 d'agost del 1953, 5.

39 Setmanari Sóller, 3.759, 11 de abril del 1959, 8.

40 Setmanari Sóller, 3.780, 5 de setembre del 1959, 1.

41 Setmanari Sóller, 4.301, 23 d'agost del 1969, 5.

42 Setmanari Sóller, 3.853, 21 de gener del 1961, 6.

43 Setmanari Sóller, 3.862, 18 de març del 1961, 10.

el qual visitaria el port i la seva base militar⁴⁴ i, dintre de les relacions que mantenia Sóller amb l'exterior, la vall rebé una important visita, la de Manuel Fraga Iribarne, ministre d'Informació i Turisme, el a principis de febrer del 1963, concretament el dimarts 5, enmig d'una excursió programada on visità Valldemossa i Deià, acompanyat per personalitats tan rellevants com el mateix governador civil de les Balears, Plácido Álvarez Buyla.⁴⁵

Aquesta vinguda seria seguida per la del ministre d'Indústria i Comerç, el senyor Gregorio López Bravo, concretament el dimecres 29 de maig del mateix any.⁴⁶ No seria la darrera, atès que durant la darrera setmana de juny del 1967, la vall rebria la visita del ministre d'Obres Públiques, Federico Silva Muñoz.⁴⁷ No tot serien bones noves a la vall, atès que durant aquest període arribaria la trista notícia de que un dels ciutadans morí víctima d'un atemptat terrorista a Algèria el 1962, durant el procés d'independència del país respecte de França.⁴⁸ Un mes després, arribaria una altra notícia, considerada tràgica en aquells anys, la mort de Joan March Ordinas, víctima d'un accident de tràfic a Madrid el 10 de març del 1962.⁴⁹ Parlant de tragèdies, el Setmanari Sóller també dedicaria una portada al president John F. Kennedy quan fou assassinat el 22 de novembre a Dallas, Texas (EUA)⁵⁰, així com una referència a la mort del seu germà Robert Kennedy.⁵¹

Seguint amb la política, el diumenge 3 de novembre del 1963, es celebrarien les eleccions al terç de representació familiar a Sóller on es presenten com a candidats: Antoni Aguiló Alzina, Gabriel Bover Cerdà, Onofre Caldés Morlà, Bartomeu Dols Sampol, Josep Maria Got Bujosa i Miquel Antoni Lladó Arbona.⁵² Una setmana després, es celebrarien les eleccions de representants del terç sindical, places a les que optaven Miquel Soler Deyà, Rafael Vicens Desclaux, Pere Magraner Bernat i Miquel Ribes Panteno.⁵³ Els guanyadors serien Gabriel Bover Cerdà i Miquel Antoni Lladó Arbona, pel que fa als primers comicis,⁵⁴ i respecte als segons, els elegits serien Miquel Soler Deyà i Rafael Vicens Desclaux.⁵⁵ Els guanyadors formarien part del nou ajuntament en l'any següent, el 1964.⁵⁶

L'any 1964 es celebraven els famosos 25 anys de pau de la dictadura, sobre els quals es publicà un article en català al "Setmanari Sóller", un fet que no deixa de ser sorprenent per l'època en què s'emmarca.⁵⁷ També seria l'any en què visitaria, per juny, la vall la viuda del tinent de cavalleria Francisco Lizasoain, María Josefa Lasera Cabeza de Vaca on visitaria el lloc on el seu marit, en el qual ja hi havia col·locada la creu en la seva memòria, acompanyada de les autoritats locals, tant polítiques com militars.⁵⁸

No està de més recordar que Lizasoain morí quan el carrabiner del port de Sóller, José Gil Romera, li disparà en defensa pròpia el 20 de juliol del 1936, quan els soldats anaren a l'estació telegràfica de Muleta per aturar els soldats que havien vingut a confiscar-la en nom de l'autoritat militar.⁵⁹

Tornant a la política, en el desembre del 1969, Joan Bauçà Ripoll presentaria la seva dimissió com a batle del municipi al governador civil de les Illes Balears⁶⁰, essent substituït per Miquel Antoni Lladó Arbona, el qual prendria possessió del càrrec el 22 de juny del 1970.⁶¹ Més endavant, Joan Bauçà rebria un home-

44 Setmanari Sóller, 3.875, 24 de juny del 1961, 6.

45 Setmanari Sóller, 3.960, 9 de febrer del 1963, 6.

46 Setmanari Sóller, 3.975, 25 de maig del 1963, 7.

47 Setmanari Sóller, 4.191, 8 de juliol del 1967, 10.

48 Setmanari Sóller, 3.904, 13 de gener del 1962, 6.

49 Setmanari Sóller, 3.913, 17 de març del 1962, 1.

50 Setmanari Sóller, 4.002, 30 de novembre del 1963, 1.

51 Setmanari Sóller, 4.002, 8 de juny del 1968, 7.

52 Setmanari Sóller, 4.238, 2 de novembre del 1963, 5.

53 Setmanari Sóller, 3.999, 9 de novembre del 1963, 6.

54 Setmanari Sóller, 3.999, 9 de novembre del 1963, 6.

55 Setmanari Sóller, 4.000, 16 de novembre del 1963, 6.

56 Setmanari Sóller, 4.020, 4 d'abril del 1964, 1.

57 Setmanari Sóller, 4.020, 4 d'abril del 1964, 5.

58 Setmanari Sóller, 4.029, 6 de juny del 1964, 7.

59 Antoni Quetglas, *Sóller, La desfeta de la burgesia progressista*. Edicions Documenta Balear, Palma de Mallorca, 2012, 107.

60 Setmanari Sóller, 4.317, 13 de desembre del 1969, 5.

61 Setmanari Sóller, 4.345, 27 de juny del 1970, 6.

natge per la seva tasca al front del municipi durant una dècada.⁶² Iniciada la dècada dels 70, el creuer de guerra *Almirante Miranda* sortiria de Sóller, rumb a Cartagena on seria desfet.⁶³

1.3. Cultura

En el 1949, es donen notícies sobre la participació de gent en bregues de galls què es feien en la ciutat de Palma, aportant galls de la seva pròpia producció, un fet impressionant.⁶⁴ Serà també durant aquest any quan el *Setmanari Sóller* dona molt de ressò a la visita de la Verge de Lluc a Sóller,⁶⁵ que finalment estaria a la Vall la setmana del 21 al 27 de març del 1949.⁶⁶ Més endavant, el 8 de juliol de 1949 s'inaugurà un dels teatres i cinemes més importants de la vall, el *Patio Fantasio*, com un cinema a l'aire lliure què funcionaria a ple rendiment durant els estius.⁶⁷ També, quasi un any després es reformaria per complet el "Teatro Alcazar".⁶⁸

A part del *Fantasio*, també es celebraven balls i reunions socials en altres locals com el mateix teatre "Defensora" o "La Unión" amb actuacions de les orquestres originàries de la vall. Aquestes festes sovint provocaven que els carrers del poble estiguessin plens de gent, el que conduïa al batle a haver d'aprovar un ban on suspenia les celebracions del carrer.⁶⁹ En qüestions culturals, també destaca el gran protagonisme què assolí el poeta Guillem Colom, al qual fins i tot, li feren homenatges a la Vall,⁷⁰ a més de les exposicions de pintura i els cursos d'arqueologia i prehistòria.⁷¹ Altra homenatge rellevant a la Vall fou el realitzat en nom de Pau Noguera, assassinat pels anarquistes a Barcelona el 1936.⁷²

També a Sóller sorgirà un nou setmanari local anomenat "Ecos de Sóller" en el 1953,⁷³ encara que per contrapartida, un any després el poble perdria una de les seves personalitats més rellevants, la poetessa Francisca Alcover⁷⁴, a la qual li farien nombrosos homenatges anys més tard.⁷⁵ Després, en el 1955, concretament el 19 d'agost, moriria Joan Marqués Arbona, fundador del *Setmanari Sóller*.⁷⁶ Per cert, aquest mitjà de comunicació celebraria el 1960 les seves bodes de diamant, és a dir, el seu 75è aniversari.⁷⁷

En el 1960, arribaria al cinema "Fantasio" una de les millors pel·lícules d'aquella època, "Los Diez Mandamientos", dirigida per Cecil B. De Mille i protagonitzada per Charlton Heston, una notícia a la qual el "Setmanari Sóller" hi dedicà tota una pàgina, fent referència al gran paper de l'actor nord-americà en el film, així com la escenografia i la música.⁷⁸

Tal fou l'èxit què tingué aquesta pel·lícula entre els ciutadans de Sóller què el cinema va allargar la seva projecció una setmana més, davant la gran quantitat de gent què anà a veure-la.⁷⁹ Es sobrepassaren tots els rècords de dies de projecció, gent i recaptació dels cinemes sollerics presents en aquell moment.⁸⁰ Aquesta gran estrena es veié acompanyada anys més endavant per la de James Bond contra Goldfinger al cinema Alcázar⁸¹ o la de "Doctor Zhivago".⁸²

62 *Setmanari Sóller*, 4.347 11 de juliol del 1970, 5.

63 *Setmanari Sóller*, 4.328, 28 de febrer del 1970, 10.

64 *Setmanari Sóller*, 3.298, 12 de febrer del 1949, 2.

65 *Setmanari Sóller*, 3.232 5 de març del 1949, 1.

66 *Setmanari Sóller*, 3.235 26 de març del 1949, 1.

67 *Setmanari Sóller*, 3.250 8 de juliol del 1949, 2.

68 *Setmanari Sóller*, 3.284 4 de març del 1950, 1.

69 *Setmanari Sóller*, 3.282 18 de febrer del 1950, 3.

70 *Setmanari Sóller*, 3.308 19 de agost del 1950, 3.

71 *Setmanari Sóller*, 3.311 9 de setembre del 1950, 3.

72 *Setmanari Sóller*, 4.132 28 de maig del 1966, 5.

73 *Setmanari Sóller*, 3.440 28 de febrer del 1953, 4.

74 *Setmanari Sóller*, 3.494 13 de març del 1954, 3.

75 *Setmanari Sóller*, 4.079 22 de maig del 1965, 8.

76 *Setmanari Sóller*, 3.568 20 d'agost del 1955, 9.

77 *Setmanari Sóller*, 3.839 15 d'octubre del 1960, 1.

78 *Setmanari Sóller*, 3.851 7 de gener del 1961, 6.

79 *Setmanari Sóller*, 3.851 7 de gener del 1961, 8.

80 *Setmanari Sóller*, 3.852 14 de gener del 1961, 8.

81 *Setmanari Sóller*, 4.163 7 de gener del 1967, 9.

82 *Setmanari Sóller*, 4.353 22 d'agost del 1970, 9.

A part del cinema, a Sóller comencen a tenir un paper rellevant personalitats destacades d'altres arts, com la pintura o la fotografia, com ben bé poden ser Bernardí Celià i Joan Deyà Castañer.⁸³ Referent a cultura i entreteniment, tampoc es poden oblidar les primeres carreres automobilístiques en la carretera de Sóller a Lluc.⁸⁴ Tampoc cal passar per alt què en aquesta època ja es feien les primeres excavacions al poblat talaiòtic d'Almallutx.⁸⁵

2. Emigració sollerica en la dècada: anàlisi dels padrons municipals per anys

2.1. Classificacions per sexe i edat

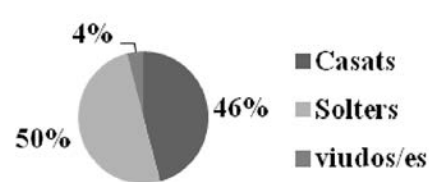
En tot el padró municipal del 1949, respecte als emigrants, es veu clar que el nombre de dones sempre és inferior al d'homes, encara que la diferència no és molt ampla. Dintre d'aquests nombres, es distingeixen 51 casats, 55 solters i 6 viudos, els quals dividits per sexes donen 24 dones casades, 5 viudes i 18 solteres, mentre que pels homes es distingeixen 27 casats, 37 solters i 1 viudo.⁸⁶

Respecte al padró del 1950, no es fa cap esment específic, atès que les xifres es mantenen iguals, el que vol dir que l'emigració durant dos anys fou constant. En el padró del 1950 tan sols s'han comptat els militars provinents de la península què s'enregistraven al municipi durant la seva estança en la base militar del Port de Sóller durant una sèrie de mesos.⁸⁷

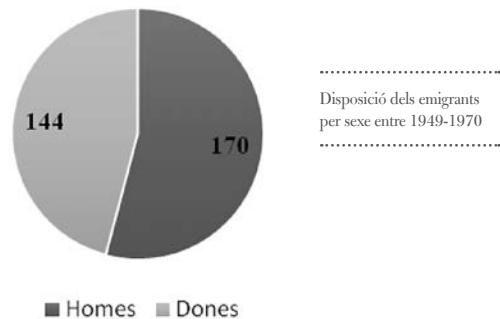
Entre el padró del 1949, 1950 i el 1956 les diferències tan sols són d'una persona, Juan Enseñat Julià, nascut al 1925 a Sóller, el qual treballava de negociant, residint a Brasil, essent l'únic emigrant trobat en aquest país.⁸⁸

Un cop més en el 1960 distingint entre dones i homes, hi ha 42 dones per 16 homes, trencant amb la tònica habitual dels padrons respecte al nombre superior d'homes respecte al de dones. D'aquestes 42 dones, es recompten unes 21 casades i 21 solteres, mentre que en els homes es distingeixen 3 casats i 13 solters.⁸⁹

En el 1965, es compten 39 dones i 60 homes, donant un total de 99 persones. 19 dones casades, 18 solteres i dues viudes, homes 32 casats, 26 solters i 2 viudos.⁹⁰ Arribant al 1970 es compten 14 dones per 30 homes, donant un total de 44 persones. Del total de dones es compten 3 casades, 3 solteres i 8 viudes, mentre que en els homes hi ha 13 casats i 17 solters.⁹¹

Disposició dels emigrants per estat civil entre 1949-1970

Disposició dels emigrants per sexe entre 1949-1970

83 Setmanari Sóller, 3.966 23 de març del 1963, 6.

84 Setmanari Sóller, 4.097 25 de setembre del 1965, 6.

85 Setmanari Sóller, 4.258 26 d'octubre del 1968, 1.

86 Arxiu Municipal de Sóller (AMS), Secció 12: Estadística. Padrons de veïns. Habitants i censos electorals (1949-1970). Cens de població 1949, 2967-2969.

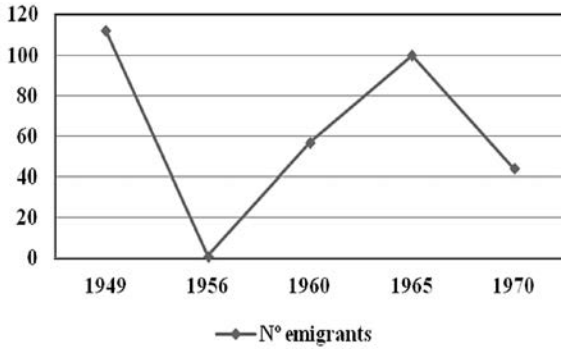
87 AMS, Cens de població, 1950, 2970.

88 AMS, Secció 12, Cens de població, 1956, 2975.

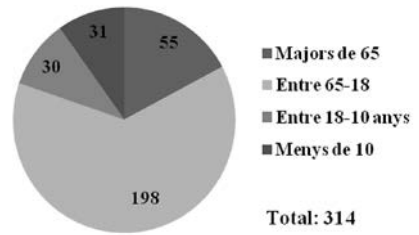
89 AMS, Cens de població, 1960, 2977-2981.

90 AMS, Cens de població, 1965, 2982-2987.

91 AMS, Cens de població, 1970, 2988-2995.

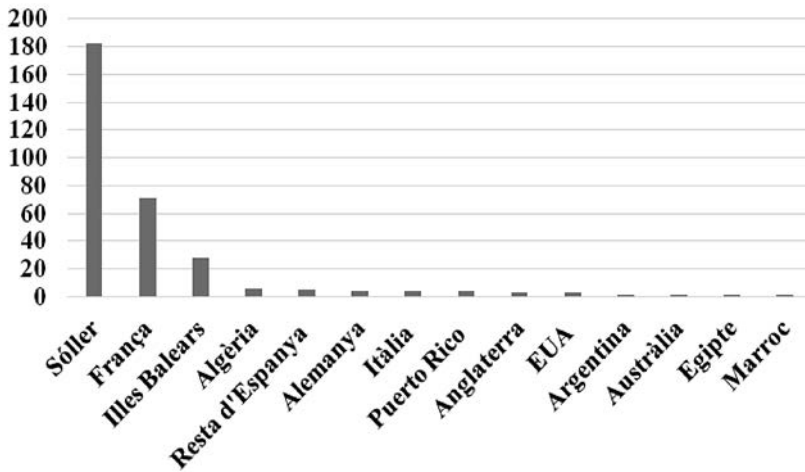

.....
Evolució del nombre d'emigrants entre 1949-1970
.....

.....
Classificació total per edats dels emigrants
.....

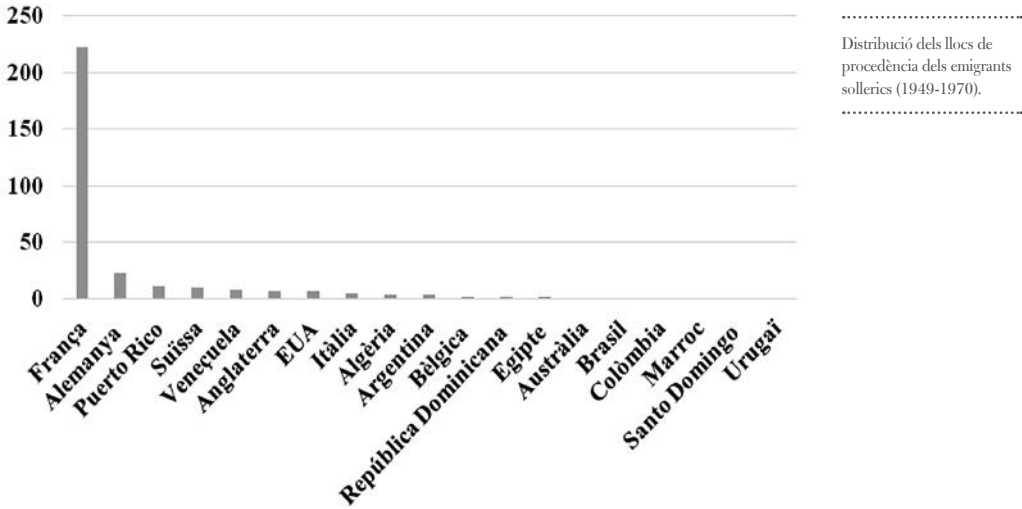
2.2. Classificació per destinacions i lloc de procedència

.....
Distribució dels llocs de procedència dels emigrants sollerics (1949-1970).
.....

Primer, queda clar amb el gràfic anterior que la principal procedència dels emigrants és la Vall, a més d'altres, com la resta de les Illes Balears i algunes que aporten poca quantitat, però així i tot cal posar-les. Una de les quals convé parlar és França, perquè 71 dels 314 emigrants provenen d'un dels destins emigratoris per excel·lència de la societat sollerica, el que condueix a pensar que molts dels emigrants d'aquests anys podien ser fills o parents dels que partiren anys abans i que retornaven a Sòller o bé havien nascut aquí.

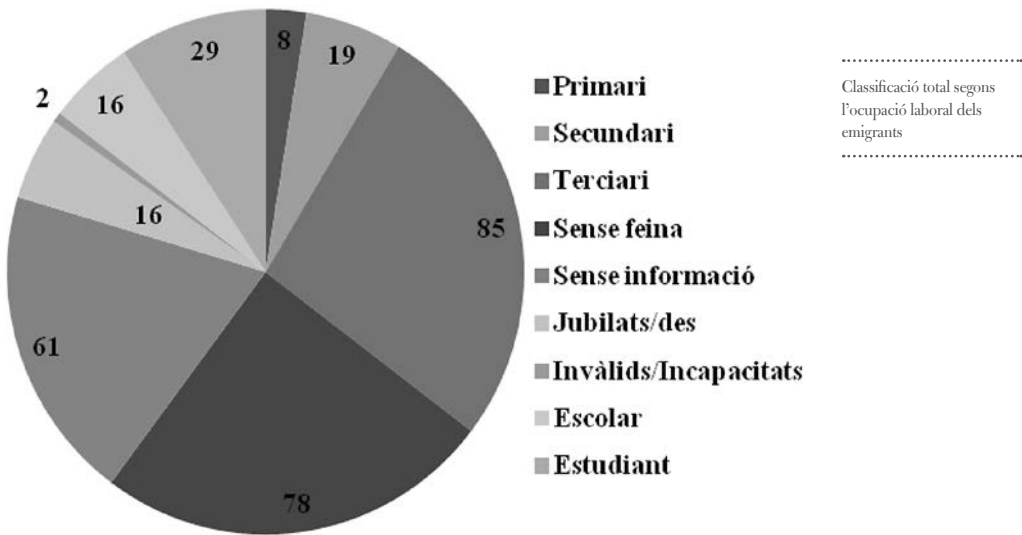
Segon, cal esmentar respecte a aquesta figura, que França segueix essent el principal centre receptor d'emigrants durant aquests anys, com ja havia estat en els períodes anteriors. Sens dubte, la connexió entre França i la Vall segueix essent destacada, encara que el nombre de persones ha minvat molt, ja que en els estudis emigratoris anteriors les persones que anaven a viure al país gal es comptaven per milers. Alguns dels emigrants que parteixen ja hem vist que poden ser descendents dels sollerics que partiren al

país gal, vingueren uns anys a la Vall i després partien cap allà per continuar amb els seus negocis o per inaugurar-ne de nous. A més, els qui viatjaven per primer cop a França, segons opinió pròpia, seguien les línies o camins que agafaren els seus avantpassats.⁹²

Per acabar, es veu com Puerto Rico o Santo Domingo, llocs predilectes de l'emigració mallorquina del segle XIX i principis del XX, ja han davallat molt com a destí d'aquestes persones, mentre que zones poc comunes com Alemanya o Suïssa comencen a gaudir d'un petit protagonisme, així com Veneçuela, Argentina o Brasil.

2.3. Classificació per sectors econòmics

⁹² Per més informació sobre l'emigració sollerica a França en èpoques anteriors mirar Quetglas Cifre, Antoni, *Societat, cultura i política a l'època dels moviments migratoris cap Amèrica i Europa. El cas de la Vall de Sóller (1830-1936)*, (tesis doctoral no publicada), Universitat de les Illes Balears, Palma, 2013,

3.-Bibliografia

3.1.-Fonts d'arxiu

Setmanari Sóller: exemplars del 1949 fins a 1970

-Arxiu Municipal de Sóller (AMS). Secció 12: Estadística. Padrons municipals i censos electorals (1949-1970).

4.-Annex dels emigrants sollerics entre 1949-1970

Adrover Marí, Juan	Balaguer Bauzà, Pedro	Bisbal Estades, Pablo
Adrover Mayol, José	Ballester Arbona, Jaime	Bisbal Grimalt, Francisca
Albertí Colom, Catalina	Batle Arrom, Simón	Bota Ripoll, Juan
Alcover Bauzà, Pedro A.	Batle Oliver, Antonio	Bota Saavedra, Juan Carlos
Alcover Coll, Guillermo	Batle Oliver, Antonio	Bretín, Ona
Alomar Payeras, Margarita	Batle Rullán, Antonio	Bujosa Arbona, Margarita
Alomar Siquier, Lucas	Batle Rullán, Lucas	Bujosa Bernat, Bartolomé
Aragón Rueda, José	Batle Rullán, Miguel	Cabezas Morro, Josefa
Aragón Sacares, Francisca Josefina	Bauzà Crespí, Bárbara	Cabrer Far, Damián
Aragón Sacares, Isabel	Bauzà Crespí, Juan Sebastián	Cabrer Far, Juan
Aragón Sacares, María Catalina	Bauzà Crespí, Juana	Cabrer Oliver, Bartolomé
Arbona Bauzà, Jaime	Bauzà Mayol, Sebastián	Calvo Folch, Vicente
Arbona Bernat, Miquel	Bennassar Alcover, Catalina	Calvo Marqués, Catalina
Arbona Canals, Francisco	Bennassar Riutort, Juan	Calvo Marqués, Esperanza
Arbona Canals, Juan	Bennassar Vicens, Isabel	Canals Suau, Andrés
Arbona Canals, Juan	Bernat Arbona, Miguel	Cañellas Magraner, Magdalena
Arbona Colom, Margarita	Bernat Arbona, Pablo	Carbonell Cerdà, Antonia
Arbona Mayol, Francisca	Bernat Colom, Francisco	Cardell Vicens, Jaime
Arbona Mayol, Rosa Isabel	Bernat Deyà, Pedro	Cardell Vicens, José Alfonso
Arbona Mayol, Rosa Isabel	Bernat Mayol, Antonia	Casasnovas Bernat, Guillermo
Arbona Oliver, Catalina	Bernat Pastor, Margarita	Casasnovas Bernat, Juan
Arbona Oliver, José	Bernat Vicens, Damián	Casasnovas Ferrer, Juana
Arbona Vidal, Francisca	Bernat Vicens, Ona	Casasnovas Goheo, Guillermo
Arbona Vidal, Juan	Bernstone Mari, Catalina	Castañer Canals, Miguel
Arbona Vidal, Ramón	Bernstone, Robert	Castañer Caparó, Ramón
Arbona Vives, Catalina	Bestard Colom, Margarita	Castañer Deyà, José
Arbona Vives, Francisco	Bestard Martí, Jaime	Castañer Mayol, María
Arbona Vives, Jorge	Bibiloni Reynés, José	Castañer Oliver, Miguel
Arbona Vives, José	Bisbal Bauzà, Ramón	Castañer Vich, Magdalena
Arbona Vives, Juan	Bisbal Estades, Francisco	Castañer Vich, María
Arbona Vives, Ramón	Bisbal Estades, María	Centenero Suñer, Ramona

Coll Arbona, Francisco	El Din Fouad, Salah	López Coll, Dolores
Coll Arbona, Francisco	Ensenyat Moyá, Antonio	López, José María
Coll Colom, Cristòfol	Enseñat Julià, Juan	Magraner Deyà, Catalina
Coll Darder, Gabriel	Enseñat Rullán, Jaime	Magraner Ferrer, Francisca
Coll Deyà, Francisca	Escalas Oliver, Catalina	Mari, Mary Anne
Coll Lladó, Miquel	Espino Pérez, María	Marqués Colom, Antonia
Coll Lladó, Sebastián	Estades Fontanet, Rafael	Marqués Pons, Catalina
Coll Pascual, Miguel R.	Estades Ros, Catalina	Marroig Bernat, Miquel
Coll Rotger, Damián	Estades Ros, Catalina	Marroig Bernat, Miquel
Coll Rotger, Damián	Far Sastre, Antonia	Martí Bibiloni, Catalina
Coll Rullán, Leonor	Ferrer Alcover, Cayetano	Martí Bibiloni, Rosa Maria
Coll Simarro, Bartolomé	Ferriol Vanrell, Casemiro Juan	Martoriell Rebas, Miquel
Coll Simarro, Bartolomé	Ferriol Vicens, Antonio	Mas Coll, Vicente
Coll Simarro, Francisco	Ferriol Vicens, Bartolomé	Mas Coll, Vicente
Coll Simarro, Francisco	Ferriol Vicens, José	Mas Miquel, Paula
Coll Trias, Bartolomé	Ferriol Vicens, Juan	Mas Miquel, Paula
Colom Albertí, Antonia María	Ferriol Vicens, Miquel	Mayol Albertí, Margarita
Colom Albertí, José Pedro	Forrandell Vives, Antonia	Mayol Albertí, Margarita
Colom Alberti, María	Frontera Alcover, Catalina	Mayol Arroyo, Jaime
Colom Anfer, Pedro A.	Frontera Enseñat, Jaime	Mayol Coll, Antonia
Colom Magraner, José	Frontera Frontera, José	Mayol Coll, José
Colom Magraner, Juan	Frontera Frontera, Margarita	Mayol Darder, Simón
Colom Magraner, Magdalena	Frontera Frontera, Ramón	Mayol Enseñat, Mateu
Colom Magraner, María	Frontera Llabrés, María	Mayol Fiol, Juan
Colom Magraner, María	Frontera Rotger, Jaime	Mayol Mayol, Rosa
Colom Mas, Francisco	Frontera Rotger, José	Mayol Pons, Francisca
Colom Morell, Pedro A.	Frontera Rullán, Margarita	Mayol Pons, María Antonia
Colom Roqueta, María A.	Fuster Pomar, Ana	Mayol Soler, Margarita
Colom Sastre, Gabriel	Gallard Martínez, Maria	Mayol Vicens, Francisco
Colom Sastre, Gabriel Luis	Magdalena	Mayol Vila, Miquel
Colom Sastre, Margarita	Galmés Martí, Andrés	Mercedes Bujosa, María
Colom Suñer, Catalina	Gamundí Amengual, Jeronimo	Miquel Arbona, Magdalena
Cortés Simó, Antonia	Gelabert Forrandell, Antonia	Miquel Arbona, Magdalena
Crespí Muntaner, Isabel María	Gelabert Forrandell, Pedro	Miró Aguiló, Joaquim
De Marchi Piacentini, Mario	Gelabert Gras, Pedro	Mora Bauzá, José
De Marchi, Bruno	Gual Bestard, Francisca	Mora Cañellas, Antonia
De Marchi, Innocencio	Gual Casellas, Arnaldo	Morey Vicens, Antonio
De Marchi, Michel	Gual Casellas, Martí	Morey Vicens, Mouverrate
de Sine Deaney, Justine	Keller Hauner, Bárbara	Navarro Rico, Miquel
Deyà Canals, Margarita	Ledesma Oliver, Rosa	Oliver Arbona, Sebastián
Deyà Casasnoves, Esperanza	Long Collin, George	Oliver Enseñat, Antonia
Deyà Trias, María	Long Rosaleen, Leonara	Oliver Oliver, José

Oliver Oliver, Juan	Valcaneras Bernat, Jaime
Oliver Timoner, Paula	Valcaneras, Serra, Juan
Omozás Espino, Genoveva	Valles Reus, Mateo
Paredes Moreno, Pedro	Valles Serra, Antonia
Payeras Mascaró, Catalina	Valles Serra, Antonio
Perelló Frontera, Martina	Vallés Serra, Isabel
Perelló Frontera, Miguel	Vicens Enseñat, Juan
Phillips, L. Trenus	Vicens Magraner, Catalina
Piña Cifuentes, Antonio	Vicens Magraner, Juan
Piña Cifuentes, Antonio	Vicens Mayol, Antonia
Pons Borrás, Antonio	Vicens Mayol, Bartolomé
Pons Coll, Margarita	Vicens Rios, Margarita
Pons Coll, María	Vicens Rotger, Josefina
Puigserver Arbona, José	Vicens Rullán, Rosa
Reynés Arbona, Catalina	Vicens, Pedro A., Cardell
Rotger Mestre, Consuelo	Vich Sastre, Maria
Rotger Mestre, Sofia	Vives Frau, Maria
Rullán Castañer, Antonio	Vives Magraner, Lorenzo
Rullán Coll, Leonor	Vives Vicens, Isabel
Rullán Coll, Teodoro	
Rullán Hilger, Antonio	
Rullán Hilger, Domingo	
Rullán Legüens, Catalina	
Rullán Legüens, Catalina	
Rygas Coll, Elena	
Saavedra Barnets, Carmen	
Sacares Escalas, Francisca	
Sánchez Ferrer, Maria	
Sastre Campins, María	
Sastre Castañer, Salvador	
Sastre Colom, Catalina	
Sastre Colom, Juan	
Sastre Colom, Paula	
Scarxell Lricola, Jaime	
Seguí Capó Tomás	
Seguí Torres, Carlos Luis	
Serra Canals Francisca	
Serra Canals, Francisca	
Serra Colom, Jaime	
Simarro Marqués, María	
Simarro Marqués, María	
Torres Marí, Maria	

Francesc Lladó i Rotger

Un exministre romanès a l'Horta dels anys cinquanta

Resum

Gregoriu Manoilescu vengué a habitar a l'Horta l'any 1955. L'any 1944 havia sortit de Romania quan hi havien entrat les tropes russes i s'havia refugiat a l'Alemanya nazi. De jove havia participat com a voluntari en la Primera Guerra Mundial i el 1943 havia participat com a comandant en el front de Rússia i havia arribat a Stalingrad. Poc temps després formà part del Govern Nacional Romanès a l'exili presidit per Horia Sima i amb el suport personal de Hitler. Acabada la guerra mundial, va passar d'Alemanya a Itàlia i després a l'Argentina. Finalment va recalcar a Sóller. Abans havia estat membre de la Guàrdia de Ferro romanesa i director del seu òrgan d'expressió el periòdic *Buna Vestire*. La Guàrdia de Ferro fou un moviment feixista, ultranacionalista, clericalista i antisemita romanès que es convertí després en un partit polític anomenat *Tot per la pàtria*. Aquí, a Sóller, va ser recepcionista a l'hotel Marbell i va publicar, a l'editorial Atlanta, un *Diccionari de minutas* que serví molt als hotelers d'aquell temps.

Va morir l'any 1963 no sabem bé on. A partir de les necrològiques aparagudes a l'*ABC* i a *La Vanguardia* i d'una entrevista al Sóller hem intentat esbrinar qui era aquest personatge que, com molts altres, es refugiaren a l'Espanya de Franco per fugir del comunisme o del judici dels aliats.

1. Introducció

L'any 1955 vingué a habitar a Teniente Pérez Rojo 2, la casa que hi ha just passat el pont de'n Barona, Grigore Manoilescu. Era veïnat de la meva padrina. Jo sabia que era romanès, que havia estat ministre al seu país i que havia hagut de partir perseguit pels comunistes que el volien matar. Havia deixat allà, a més de moltes altres coses menys importants, el seu germà, la seva dona i una filla de vuit anys. Tenia un gran afecte per la meva germana i ell mateix manifestava que li recordava la filla que havia hagut d'abandonar quinze anys abans.

El 1963, jo ja tenia 13 anys i l'anunci, per radio nacional d'Espanya, de la seva mort a Alacant em va fer adonar de la importància del personatge. Efectivament la necrològica que, provinent de Cifra, va publicar en aquells moments l'*ABC* de Madrid, el de Sevilla i *La Vanguardia* i que em permet traduir, deia així:

Alacant, 30. Ha mort en aquesta capital Don Gregorio Manoilescu exministre del govern nacional romanès. Va ser director del periòdic *Buna Vestire* de Bucarest, òrgan de la Guàrdia de Ferro i exdirector de l'Institut Romanès de Cultura a Berlin. Va participar com a voluntari en la Primera Guerra Mundial i, malgrat la seva edat, combaté a la segona amb el grau de comandant d'artilleria. Va prendre part destacada a les batalles de Stalingrad i Sebastopol. Era autor de llibres interessants, notable orador i conferenciant. A l'entrada de les tropes soviètiques a Romania va aconseguir fugir. Visqué a Alemanya, Itàlia i Argentina i des de fa vuit anys residia a Espanya.¹

El *Sóller* de 4 de maig de 1963 també se'n feu ressò i deia que durant la seva estància a Sóller com a refugiat es va dedicar, al principi a la col·laboració en diverses publicacions espanyoles i estrangeres i a la

¹ *ABC*, Madrid 1 de maig de 1963

publicació d'algunes obres de fons interès polític i d'altres especialitats i que atenia a la seva subsistència amb el treball personal al front de la recepció dels hotels Mare Nostrum i Edén. Després parlava de les dues obres que va publicar a l'editorial Atlante de Palma de les quals parlarem més endavant i que el llibre de minuts seguia sent sol·licitat a tots els centres d'hoteleria d'Espanya.

Fa dos anys vaig conèixer a les Jornades d'Inca Antoni Mir un important guitarrista que feia una comunicació sobre música. Es dedicava a l'hoteleria, era recepcionista, em va dir que, fa anys, havia utilitzat un diccionari de minuts que l'havia escrit un senyor que vivia a Sóller i que es deia Gregoriu. Vaig pensar en Manoilescu i va resultar que aquest llibre l'havia fet i escrit ell. Antoni Mir me va parlar molt bé del llibre i de com els havia facilitat la tasca als de l'hotel. El diccionari fou editat el 1959 per l'editorial Atlanta de Pere A. Serra. El nom de l'autor que el llibre du a la portada és MIGUEL GREGORIU i en el copyright de l'interior posa Miguel Gregoriu Manoilescu. Té 304 pàgines, és escrit en castellà i tradueix cada un dels plats o productes que els integren al francès, anglès i alemany.

Pere Antoni Serra conta que també va publicar a la mateixa editorial una *Tabla de intereses*. Recorda que era un home confiat, simpàtic i presumit. Abans de viure a Sóller havia viscut a Palma i a Valldemossa. A aquest darrer poble assistia a una tertúlia formada pel mateix Pere A. Serra, Federico Díaz Falcón, Antonio Carlo Carrión, Josep Coll Bardolet i Gregoriu Manoilescu.²

2. Qui era Manoilescu?

Però qui era i d'on provenia Manoilescu. L'amic Antoni Quetglas em va assabentar que en el *Sóller* de 14 de desembre de 1957 hi havia una entrevista a aquest personatge. A través d'ella, he pogut saber moltes més coses d'ell, però sempre des del seu punt de vista i del que contava ell o la persona que l'entrevistà. Després de parlar de tot això caldrà intentar esbrinar, en la mida del possible, la vertadera identitat d'aquest personatge peculiar.

L'entrevista —que em permet parafrasejar i traduir al català, llevat d'alguns fragments— apareix al *Sóller* de 14 de desembre de 1957. Surt a la portada del setmanari, amb el títol *Grigore Manoilescu, Político rumano en el exilio, confía en la futura unión de la Iglesia ortodoxa Rumana con Roma*, acompanyada d'una foto de Manoilescu. L'entrevista va signada per G. Celià Colom, el que posteriorment seria missioner dels Sagrats Cors. Celià fa una retòrica introducció a l'entrevista de les que s'usaven en aquells anys. A continuació parla de la biografia de Manoilescu —segons ell— agitada i interessantíssima. Diu que roman allunyat de la seva pàtria “*por las conocidas y dolorosas circunstancias políticas que hace trece años la tienen sometida a una ignominiosa y temible esclavitud.*” Després presenta Manoilescu com un home de presència senyorial i típicament europea. Diu que és membre d'una família romana de bona nissaga que ha donat al país prestigiosos polítics i científics. De jove es va ocupar de l'administració del patrimoni familiar. Un germà seu havia estat ministre d'assumptes exteriors i director del Banc Nacional. Seguidament diu que fou un dels vells components del “*Movimiento Nacional Rumano --La Guardia de Hierro-- partido político de ideales semejantes a los de nuestra Falange y se ocupó de la dirección del diario Buna Vestire (La buena nueva), portavoz del citado partido.*”

Ocupà a Berlín durant dos anys el càrrec de Director de l'Institut Cultural Romanès. Després, el 1939, es va declarar la guerra i “*después de unos meses de expectante neutralidad, fue invadida parcialmente por Rusia y con ello entró directamente en la sangrienta conflagración.*” Diu que Manoilescu com a comandant d'Artilleria va anar al front de Rússia i va arribar fins a Stalingrad. Quan l'Eix va perdre aquella batalla va començar la retirada. L'assassinat d'Antonescu [dictador] i la formació d'un nou govern romanès que va capitular immediatament davant Rússia, va significar la fi d'aquella nació.

Aquí Manoilescu comença a parlar i diu que els russos entraren el 24 d'agost de 1944 i, aquell mateix dia

² Entrevista a Pere A. Serra l'octubre de 2016 feta per Josep Morell González al qual agraesc la informació.

.....
 Grigore Manolescu
 .....

va haver de sortir de la seva pàtria, perseguit i acossat per aquells que es deien els seus llibertadors. Diu que Romania havia capitulat però ell es sentia moralment obligat a continuar la lluita contra el comunisme i es va presentar als alemanys. Llavors a Viena, formà part del contra-govern instal·lat allà, símbol de la resistència romanesa contra l'invasor —diu— arribaren a formar un exercit de 20.000 homes.

El maig de 1945, en acabar la guerra comenta que es trobava a Alemanya. Es va refugiar a una granja i va treballar allà com a simple peó agrícola. Després va passar a Itàlia on va residir dos anys i es va acollir a l'asil territorial de Castel Gandolfo. De Itàlia va passar a l'Argentina on va treballar activament en l'edició romanesa d'uns llibres. Diu que tornà a Alemanya i, asserenats els ànims de vencedors i vençuts, intentà fundar el Cercle Cultural Romanès i això confessa que li fou impossible. No sabia on dirigir-se i va recordar que, feia uns trenta anys, havia estat a Sóller, aprofitant una escala d'un creuer pel Mediterrani i va venir aquí. Havia arribat a principi de 1955. En aquest punt l'entrevistador li demana si es penedeix d'alguna cosa de les que ha fet. Ell contesta que va obrar seguint els dictats de la seva consciència cristiana i patriòtica igualment que els seus companys d'exili. Prova d'això, diu, és que cap romanès fou declarat criminal de guerra. Pel que fa a ell, comenta que sap que els russos l'han condemnat per tres vegades a la pena capital.

Després li demana si es troba bé a Sóller i diu que completament. Que aquí ha trobat la pau i la tranquil·litat tan desitjades. Parla després de la cortesia de la gent d'aquí que diu que surt del cor i que no és només producte de l'educació. Després comenta que li encanta i li agrada el nostre humor, els nostres costums i tot el que és nostre. Afirmar seguidament que hi ha més cultura aquí que a Nova York. Però manifesta el seu temor que això arribi a perdre's algun dia i que seria una llàstima.

L'entrevistador li demana a continuació si existeix alguna similitud entre Sóller i la seva pàtria. Ell contesta que bastantes i que això el sorprengué agradablement. Fa notar que l'idioma romanès i el mallorquí (el qualifica d'aquesta manera), els dos d'origen llatí, tenen paraules de pronunciació i significat exactes: Nascut, bou, hores, corn, mort, perdut, entre moltes altres, signifiquen el mateix en els dos idiomes. Alguns girs de les frases, així com també la seva musicalitat i pronúncia són igualment molt paregudes.

Després Celià li demana si hi ha algun fonament o és simple coincidència. Manolescu contesta que no creu que sigui coincidència. Explica que Romania —l'antiga Dàcia— fou incorporada a l'Imperi Romà per l'emperador espanyol Trajà el qual se'n va dur amb ell nombrosos colons ibèrics per a colonitzar aquelles terres. I diu que pot ser que això sigui l'origen d'aquesta similitud lingüística.

Seguidament li pregunta si ha escrit alguna cosa últimament. I li confia que una de les causes que el dugueren a Sóller fou el desig d'escriure un treball extens del qual tenia recopilades moltes dades i idees. Diu que aquí els ha posat en ordre i ja té el manuscrit acabat a punt d'entregar-lo a l'editor. Diu que es tracta d'un documentat estudi sobre la vida religiosa en la Romania del demà i de les possibilitats d'unió amb Roma de l'Església Ortodoxa Romanesa, arribat el moment de l'alliberació. Comenta que el va escriure

en romanès i que el P. Taillez S. J.³ l'ha traduït al francès.

L'entrevistador li demana què és que el du a confiar en aquesta unió. Ell contesta que precisament les causes que motivaren la separació. Romania fou declarada província romana l'any 106 i, malgrat els orígens del cristianisme siguin encara borrosos, s'han trobat proves que testimonien la predicació de l'evangeli poc més o manco en aquelles dates. Després va haver de sofrir les nombroses i vandàliques invasions bàrbares i, és un miracle que encara, després de tantes dominacions i esclavituds, es conservi allà la mentalitat llatina.

L'entrevista té una bona part dedicada a la unió de les esglésies catòlica i ortodoxa que no tenim espai per explicar. La propera pregunta fa referència a si és lliure la religió al seu país. Contesta que els comunistes toleren tot el cerimonial extern, però treballen activament en buidar-la interiorment, en corroure les seves bases i fonaments. Els bisbes existents són els que gaudeixen de les simpaties del partit. Els que s'oposaren, foren acusats d'espies i sabotejadors i foren eliminats. Ells no volen màrtirs de la religió.

Després li demana per què els fou tan fàcil als comunistes apoderar-se del poder. Diu que ho aconseguiren gràcies a les baionetes russes que invadiren el territori. El partit comunista romanès, en el moment de la invasió, tenia 1200 afiliats en una població de vint milions. Els que ara ocupen els llocs rectors no són comunistes convençuts, sinó oportunistes, tenallats sempre per una por feroç, que després del que ha passat a Hongria ha assolit caràcters quasi risibles.

A continuació li demana quin nivell de vida tenen allà els obrers. Contesta que dolentíssim. Els exigeixen una jornada laboral pesada i mal retribuïda, amb hores extraordinàries a benefici dels seus "germans" coreans, algerins, etc. i les poques hores lliures que els queden les han de dedicar als ensenyaments polítics que els dirigeixen els comissaris. L'obrer romanès viu, es vesteix i menja pitjor que fa vint anys.

La pregunta següent és si el poble conserva la fe i l'esperança en un futur millor. Li respon que fa tretze anys que sofreix sota la bota soviètica. Encara es pot dir que conserva intacta l'esperança, però si la situació actual es prolonga vint anys més, creu que tot s'haurà perdut irremissiblement. Els russos treballen —i ho saben fer— en suprimir nacionalitats, costums i tradicions que es puguin oposar, com ho fan efectivament, al seu intent de crear un tipus perfecte de "homo sovieticus", fred, calculador, inhumà i, sobre tot, indiferent.

Per acabar Celià li demana en què confien per assolir l'ansiada llibertat. Li diu que en la guerra, que es pot declarar demà mateix com d'aquí a quinze anys. Sabem —diu— el terrible que és la guerra, però és la nostra única esperança...

Tot això era el que confessava el mateix Manoilescu i el seu entrevistador Celià. Però qui era realment aquest personatge? "Per poder entendre un poc millor la trajectòria de Manoilescu abans de la seva vinguda a Sóller, necessitarem conèixer algunes dades que contextualitzin la informació que tenim, tant de les seves necrològiques com de l'entrevista del *Sóller*".² En primer lloc caldrà conèixer què era la Guàrdia de Ferro a la qual Manoilescu va pertànyer i segons algunes dades en fou un membre prominent,⁴ després conèixer un poc més de la seva biografia, en tercer lloc saber qui va ser la seva filla, la seva dona i el seu germà, després saber què era *Buna Vestire*, la revista que ell dirigia i, finalment, tenir accés a un dels pocs escrits que hem trobat de Manoilescu.

3. Legió de Sant Miquel Arcàngel, Guardia de Ferro, Tot per la Pàtria⁵

En primer lloc intentarem contextualitzar i saber com era el moviment al qual va pertànyer Manoilescu,

3 Fr. Maurica de la Taille, S.J. Entre el 1916 i 1918 va ser capellà de l'armada canadense.

4 https://en.wikipedia.org/wiki/Sextil_Pu%C8%99cariu

5 [https://es.wikipedia.org/wiki/Guardia_de_Hierro_\(Rumania\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Guardia_de_Hierro_(Rumania))

la Guàrdia de Ferro.⁶ Fou un moviment feixista, ultranacionalista, clericalista i antisemita romanès que es convertí després en un partit polític anomenat *Tot per la pàtria*. Existí des de 1927 fins a 1941. Fou fundat i dirigit fins el 1938 per Corneliu Zelea Codreanu sota el nom de Legió de Sant Miquel Arcàngel. Els adeptes al moviment eren anomenats legionaris. El seu símbol era una creu inspirada en els barrots d'una presó. Els seus membres duïen camises verd obscur, símbol de rejuveniment i per això foren anomenats "camises verdes". Es saludaven entre ells amb el braç en l'aire, com els romans, de manera semblant a altres moviments similars a Europa. Es diferencia d'altres moviments feixistes del moment, pel seu caràcter religiós i per la seva manera d'acceptar i aplicar el cristianisme ortodox romanès. Els simpatitzants i militants eren principalment camperols i estudiants. Tenien en comú amb els feixistes europeus el seu caràcter violent. Feien èmfasi en el sacrifici i el sofriment i també eren fanàtics i considerats terroristes. Tenia una estructura jeràrquica. Eren anticomunistes, antiliberals, anticapitalistes i antiparlamentaris i es presentaven com una alternativa patriòtica als partits considerats corruptes i clientelistes. També practicaven el culte a la personalitat. Uniren dues idees centrals de la política romanesa: el nacionalisme i la religió i obtingueren un gran poder d'atracció social. Eren antisemites perquè creien que els jueus atacaven el cristianisme sota les formes de franc-massoneria, freudianisme, homosexualitat, ateisme, marxisme i bolxevisme. Per això, a Espanya, estaven a favor dels nacionals i alguns dels seus dirigents, com Ion Mota i Vasile Marin, participaren i moriren en la guerra civil i tenen un monument a Majadahonda.

El 1937 *Tot per la pàtria* s'erigeix en la tercera força política més votada però el rei Carol II aconseguí mantenir-los fora del govern fins el 1940. A partir de 1938 son perseguits per la dictadura del rei i, el 1939 assassinen el primer ministre i això causa una forta repressió cap a la Guardia de Ferro. Després tornen al govern quan Romania s'uneix a l'Eix el juny de 1941, malgrat que estaven dividits. Entre setembre del 1940 i gener de 1941 endureixen la legislació antisemita i comencen una campanya d'assassinats polítics. La Guàrdia adquirí notorietat per la seva extrema crueltat durant l'Holocaust. L'aniquilació dels jueus de l'est de Romania tengueren més el caràcter de pogrom que de deportació i internament en camps de concentració. El gener de 1941 són expulsats del govern per evitar que fessin un cop d'estat. Molts membres de la Guàrdia es refugiaren a Alemanya i altres foren empresonats. Horia Sima, el principal dirigent després de la mort de Codreanu, fugí a Espanya on va col·laborar a la dictadura franquista amb el nom fals de Radu Barbulescu Georgescu. Josep Bargalló i Montserrat Palau, el febrer d'enguany, publicaren a *Sapiens* "El nazi de Torredembarra" un ampli estudi sobre la seva persona. Diuen que va publicar alguns llibres, el més important d'ells *¿Qué es el comunismo?* De la primera edició en publicaren 14.000 exemplars i Carro Blanco havia promès que el faria arribar a les escoles i instituts de tot l'Estat. Morí a Alemanya el 1993 i fou traslladat i enterrat a Torredembarra.

Quan el dictador Antonescu va caure i Romania fou alliberada pels russos, la Guàrdia de Ferro fou oficialment il·legalitzada per les noves autoritats.

4. Biografia⁷

Grigore Manoilescu va néixer el 1898 a Iasi, una ciutat de l'est de Romania. Industrial, economista, periodista i polític. Fou també Ministre de Premsa i Propaganda en el govern nacional de Viena. Va néixer en una família amb profundes arrels en la història romanesa. La seva mare, Natalia Grigoreanu, era descendent de l'aristòcrata moldau Ioan Tautu, conseller de l'emperador Stefan el Gran. Entre els elements més destacats de la família Tautu hi ha l'autor de la constitució de 1821. El seu avi era sindicalista, partidari de la unió de Moldàvia amb Valaquia. El seu pare era Constantin Manoilescu, quart fill de la família del sacerdot George Manoilescu, partidari als 23 anys del moviment socialista de Moldàvia. Era germà de Mihail

⁶ Per un estudi en profunditat de la Guàrdia de Ferro vegeu: Francisco VEIGA, (1989). La mística del ultranacionalismo. Historia de la Guardia de hierro, Rumania, 1919-1941. Publicacions de la Universitat autònoma de Barcelona (Bellaterra). ISBN 9788474884975.

⁷ La informació d'aquesta biografia surt a partir de informacions traduïdes de: https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Manoilescu

(1891), home important en la política romanesa com veurem.

Es coneixen molts pocs detalls de la vida de Manoilescu les primeres dècades del segle XX. Sabem que el 17 novembre de 1927 és el protagonista a Bucarest d'un duel segons el *The Scranton Republican* de Scranton Pennsylvania de dia 18 del mateix mes.⁸

Horia Sima recordarà⁹ més tard que era un oficial de la reserva, un tinent que havia participat en la Primera Guerra Mundial, prenent part en el setge de Sebastopol.¹⁰

Eren propietaris, amb el seu germà, de les mines de carbó Sorecani, al comtat de Cluj i varen aixecar una església ortodoxa, tota de fusta, a la Colònia minera de Sorecani. L'església fou consagrada el 29 de setembre de 1935. Hi posaren un sòtil d'una antiga església de Tamas, un poble de Transilvània, com a homenatge a aquesta regió i el seu passat, diu el seu germà Mihail.

El 1937, va tenir una estreta relació amb Corneliu Codreanu. Manoilescu dugué a la caserna general de la legió una màquina calculadora que només ell sabia fer funcionar i la va instal·lar en una habitació contigua a la de Codreanu per tal d'obtenir els resultats de les eleccions al país. També hem trobat un article seu en romanès que és una exaltació de Codreanu del qual parlarem més endavant.

Va ser director del diari pro-legionari *Buna Vestire* que havia sortit el 1937 finançat per ell i el seu germà Mihail. Posteriorment Grigore fou nomenat director de l'Institut Romanès a Alemanya fundat per Sextil Puscariu, el seu sogre, que en aquells moments n'era el president. Constantin Noica, professor de filosofia de Heidegger, fou nomenat revisor dels assumptes de literatura i filosofia.

El 13 de gener de 1941, dia de la mort de Ion Mota i Vasile Marin, capitans legionaris caiguts a la guerra el 1936 a Majadahonda, Grigore Manoilescu dugué a terme a l'Institut un homenatge als legionaris. A la celebració hi assistiren delegats a nivell nacional, nacionalsocialistes alemanys i Sextil Puscariu va fer un petit discurs d'obertura. Aquest institut havia estat creat per Puscariu l'agost de 1940, immediatament després de l'ultimatum soviètic de 6 de juny de 1940 i pocs dies abans del segon arbitratge de Viena. Pensem que en aquests moments Alemanya era governada per Hitler.

L'agost de 1941 publicà l'article "Das Rumänische Volk und der Bolschewismus" a la revista *Europäische Revue*. Més enllà del compromís ideològic, intentà defensar amb esforços culturals i de propaganda els interessos de Romania a la capital alemanya. Només un any més tard va partir a lluitar amb els alemanys a Stalingrad com diu ell mateix a l'entrevista que hem vist. A Iasi, ciutat natal de Manoilescu, hi va haver una gran matança de jueus quan les tropes romaneses es traslladaven a lluitar a Rússia.

També el trobam relacionat amb els famosos intel·lectuals de l'època: Cioran i Mircea Eliade. Cioran el cita en una carta a Sextil Puscariu, sogre de Manoilescu, en la qual li dona records per a ell¹¹ i Manoilescu publica, el 1951, *Ifigènia* un llibre de Mircea Eliade a l'editorial Editura Cartea Pribegiei¹² que va crear i dirigia a L'Argentina. Al contrari de Manoilescu, tant Cioran com Eliade es desdigueren posteriorment de les idees que professaren en aquell temps.

El 10 de desembre de 1944 a l'hotel Imperial de Viena es va formar el Govern Nacional Romanès en resposta al govern establert al país després del cop d'Estat del 23 d'agost de 1944. L'objectiu principal del nou govern fou organitzar un exèrcit que va lluitar contra l'invasor soviètic. Un exèrcit de voluntaris reclutat entre els presoners de guerra capturats pels alemanys o els emigrants que havien vingut a treballar a Alemanya. Manoilescu s'uní al govern com a membre de Premsa i Propaganda. El govern de Viena va desaparèixer en el moment de la rendició Alemanya el 8 de maig de 1945. Cap a finals d'abril, amb l'entesa de les tropes soviètiques i americanes, Sima va decidir que se dispersassin lliurant a cada un, un passaport

8 *The Scranton Republican* de Scranton Pennsylvania, 18-11-1927, p. 1. La notícia diu: "Gregory Manoilescu brother of Mihail Manoilescu, who was recently acquitted on the charge of conspiracy against the state, fought a duel today with Victor Rapacostea, brother of the man who is alleged to have betrayed Mihail to the government. The combatants exchanged two volleys in a heavy rain, but, like most Balkan duellists, their aim was wide, and the duel passed into the realms of Balkan comic opera."

9 Horia SIMA, : *Guvernul Național Român de la Viena*, Ed. Gordian, Timișoara, 1998, citat a https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Manoilescu

10 Aquesta darrera data possiblement és equivocada car el setge de Sebastopol fou a la Segona Guerra Mundial i no a la primera.

11 <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=1530>

12 https://openlibrary.org/publishers/Editura_Cartea_Pribegiei

i diversos centenars de marcs. De la mateixa manera que ho va fer amb el govern, que tenia una quantitat de 10.000 dòlars. Entre els exmembres del govern, només Manoilescu va romandre amb ell després de la fuga creuant les muntanyes, juntament amb un petit destacament Wehrwolf¹³ dirigit per Adolf Eichmann que es trobava sota les ordres d'Otto Skorzeny¹⁴ i que intentà una resistència a les muntanyes. Amb el suïcidi del Führer l'operació fou cancelada i Sima i Manoilescu es varen haver de valer per ells mateixos.

Mircea Dimitriu ex cap dels estudiants legionaris a Timisoara diu¹⁵ que Sima amb dues persones més va anar a Friburg i d'allà a Itàlia. Dimitriu va anar a Baviera amb Manoilescu del qual va haver de tenir cura, a un camp de presoners dels Estats Units del qual aconseguiren escapar. Caminant varen passar un pont del riu Salzach¹⁶ i després de dues nits dormint amb camperols, es varen aturar a ca un altre agricultor de Baviera on varen quedar un temps. Es varen contractar per aliment i casa però com que Manoilescu era vell i no podia treballar, Dimitriu va pagar perquè tengués allotjament i menjar. Manoilescu fou contractat però no treballava. Això va durar fins a novembre de 1945 quan van tornar a Àustria i aquí varen cercar com anar a Itàlia de forma clandestina. A través de la Vall de Salzach, amb neu fins a la cintura, anaren amb Manoilescu fins a Itàlia, concretament al Tirol Sud, on van passar la nit amb un alemany. I, amb aquest alemany, amb un omnibus arribaren a l'estació ferroviària i amb el tren anaren a Roma. Pel que fa a Manoilescu fou rebut per una comtessa a Castel Gandolfo. Fins aquí les declaracions de Dimitriu.

Després de l'ocupació del país per les tropes soviètiques, els periodistes van ser inclosos en el primer grup d'acusats que comparexeren davant el tribunal de les noves autoritats comunistes, a petició de la Unió Soviètica. El nou ministre comunista de justícia, Patrascanu va presentar al Consell de Ministres una llista de "criminals de guerra", que inclou, entre altres noms, coneguts en les lluites dels mitjans de comunicació, la figura de Gregory Manoilescu que fou condemnat a mort.¹⁷ Segons La Vanguardia de dia 1 de juny de 1945 un Tribunal Popular fa un judici a acusats que són només periodistes en el qual hi ha Grigore Manoilescu. El periodista diu que tots hi són presents llevat de dos que fugiren a temps però cap dels dos és Manoilescu.¹⁸

Així mateix, a l'exili, s'establirà primer a Buenos Aires, possiblement fins a l'any 1952. Allà crearà i dirigirà l'editorial Editura Cartea Pribegeii on editarà i imprimirà alguns dels seus llibres. Estant a l'exili no aconseguí veure mai la seva família.¹⁹

El 16 de juny de 1947, el trobam a Nàpols com a descobridor del sepulcre de Jon Kostist, un capuchí romanès que fou beatificat el 1983 per Joan Pau II i és el primer sant romanès²⁰.

Dia 12 de juny de 1952 el veim a Madrid, a l'Institut de Cultura Hispànica. Parla en un acte en homenatge, al poeta romanès Aron Cotrus que publicava el seu primer llibre de poemes en espanyol. Ho fa com a director de l'editorial romanesa de Buenos Aires. Cotrus havia vingut l'any 39 com a conseller de premsa de Romania. En aquells moments i des de la caiguda del règim d'Antonescu, era un refugiat polític a l'Espanya de Franco i fou president de la Comunitat Romanesa a l'exili. Fou també editor de la revista prolegionària *Carpatii* publicada a Madrid on Manoilescu escrigué el seu article d'exaltació de Codreanu.²¹ Per tant participa de les activitats dels refugiats romanesos a Espanya.²² És molt possible que tengués rela-

13 Werwolf, pla nazi ideat el 1944, abans del final de la Segunda Guerra Mundial per a crear una força irregular que ajudaria a la Wehrmacht en la defensa d'Alemanya amb una guerra de guerrilles contra els Aliats. "Werwolf" es la traducció alemanya de home llop, ademés d'un joc de paraules amb "Wehrwolf" ("llop de defensa").

14 Skorzeny després d'una vida agitada passà els seus darrers anys a El Clot, Alcedua. Morí el 1975. https://ca.wikipedia.org/wiki/Otto_Skorzeny i també <http://www.levante-emv.com/portada/3794/nazi-vivio-alcudia/398714.html>

15 Liviu VĂLENAS: Convorbiri cu Mircea Dimitriu. Mișcarea Legionară - între adevăr și mistificare. Ed. Marineasa, Timișoara, 2000, citat a https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Manoilescu

16 Riu que fa frontera entre Alemanya i Àustria

17 https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Manoilescu

18 Deu ser un error del periodista Fernando del Moral que comença dient "Acabo de enterarme...". Tal volta es tractava del seu germà Mihail que havia finançat el periòdic.

19 https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Manoilescu

20 <http://www.franciscanos.org/santoral/jeremiasvalaquia.html>

21 https://en.wikipedia.org/wiki/Aron_Cotru%C8%99

22 ABC 15 juny 1952.

ció amb la Missió Catòlica Romanesa a Espanya que va establir la seu a Madrid el 1951 i va assistir a dos esdeveniments importants, el congrés Eucarístic de Barcelona el 1952 i la setmana romanesa a Madrid el 1953. Per altra part el Grup Legionari a Espanya va assistir al funeral de Manoilescu el 3 de maig de 1963, a la pàgina del moviment legionari hi ha una foto d'aquest funeral.²³

Després de viure uns anys a Sóller,²⁴ i en data que no podem determinar, Manoilescu se'n va, suposadament a Alacant on, segons la necrològica que hem vist va morir repentinament. Altres fonts situen la seva mort a Madrid.²⁵ Varem sol·licitar un certificat de defunció a Alacant i ens contesten que no hi ha tal inscripció. Ho hem demanat a Madrid i tampoc hi és inscrit.

5. La dona, la filla i el germà de Grigore Manoilescu

La dona de Manoilescu era la lingüista Lia Puscariu filla de Sextil Puscariu, important lingüista romanès. La filla, de la qual Manoilescu parlava, era Magdalena Vulpe Manoilescu que va néixer el 1936, era lingüista i inspirant-se en uns manuscrits trobats en el soterrani de la casa familiar de Bran publicà quatre volums de memòries entre 1968 i 1998²⁶.

El germà de Grigore, Mihail era amic de Carol II. Era admirador de Mussolini. El 1929 publica a París la primera versió del seu treball fonamental *The theory of protectionism and international exchanges*. Era un famós teòric del corporativisme. Quan Carol II obté el poder ell esdevé ministre d'Economia i posteriorment governador del Banc Nacional de Romania. Entre 1932 i 1937 fou senador. El juliol de 1940 fou ministre d'Affers Exteriors amb el govern profeixista de Jon Gigurtu. L'Estat legionari va impedir que Mihail Manoilescu agafàs cap posició de lideratge. L'octubre de 1944 amb la invasió soviètica fou empresonat durant 14 mesos. Va fer d'advocat i el desembre del 48 les autoritats comunistes romaneses el tornaren empresonar i va morir a la presó a final de 1950 i fou enterrat a una fossa comuna. L'abril de 1952 fou condemnat en absència a 15 anys de presó.²⁷

6. Diari *Buna Vestire*²⁸

Hem vist que va ser director del diari pro-legionari *Buna Vestire*. En un dels números va publicar un article titulat "Els guants" en el qual culpa el govern de comportar-se amb massa suavitat, de ser massa tolerant amb els assassins del capità (Codreanu) i de membres de la Guàrdia. A causa d'això Antonescu, el president del govern el llevà de la direcció.

El diari va començar el 1937 i es va organitzar com una societat anònima finançada pels germans Manoilescu i la seva família. El diari va de 1937 al febrer del 38 que el rei aboleix els partits i Codreanu ho ha de dissoldre tot. Un escrit de Horia Sima²⁹ deia que el periòdic havia estat de gran ajuda en la lluita contra les velles estructures de l'Estat. Després diu que el 8 de setembre (1940), tres dies després de l'expulsió del rei Carol van tenir l'alegria de donar la benvinguda al renaixement del diari. La seva gloriosa carrera havia començat el 1937 i després va ser escanyat per la dictadura carlista. Quan torna

23 http://www.miscarea-legionara.net/cd_garda_de_fier/02%20Legiunea%20in%20imagini/06%20Marele%20exil/065%20Spania/Spania.html

24 Consta al padró de 1960 com a habitant de Teniente Pérez Rojo, 2, 1°. A l'apartat "*Tiempo que lleva residiendo en este municipio*" posa 6 anys. En canvi, no consta en aquesta casa en el padró de 1955.

25 https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Manoilescu

26 https://en.wikipedia.org/wiki/Sextil_Pu%C8%99cariu

27 https://en.wikipedia.org/wiki/Mihail_Manoilescu

28 La informació d'aquest apartat, si no es diu el contrari, surt a partir de informacions traduïdes de: https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Manoilescu

29 Sima, Horia: *Era Libertății*, Statul Național Legionar, vol 1,2, Ed. Gordian, Timișoara, 1995. Aquesta informació surt a partir de informacions traduïdes de: https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Manoilescu

a sortir el 1940 molts dels antics empleats són morts. Diu que varen morir assassinats per ordre del rei Carol el 21 de desembre de 1939. De la nova etapa fou director Grigore Manoilescu i editor primer, Constantin Noica. Després de l'article "Els guants" de Manoilescu el diari va ser suspès per una setmana i el general Antonescu va donar la direcció a Alexander Constant, ministre de propaganda. Manoilescu deixà el diari i fou reemplaçat per Horia Stamatu.

Però l'article de Manoilescu no quedà sense efecte. Es va nomenar una comissió d'investigació especial per jutjar els delictes penals durant la dictadura de Carol (3 octubre de 1940), que va ordenar la detenció dels principals culpables. Després del 23 de gener de 1941 Buna Vestire fou tancat.

7. L'article d'exaltació de Codreanu (1958)³⁰

Una altra manera d'acostar-nos a la personalitat de Manoilescu són els seus escrits però hem de dir que n'hem trobat pocs i estan en romanès per la qual cosa presenten una dificultat en el moment de la seva comprensió. Però hi ha l'article "Corneliu Codreanu. Un home d'un altre llevat" que defineix molt bé el que pensava Manoilescu, l'opinió que tenia del cap de la Guàrdia de Ferro i la relació que va tenir amb ell. Possiblement aquest article fou creat al seu exili de Sòller car fou escrit l'any 1958.

En aquest escrit comença parlant del homes singulars que sobreviuen a la seva pròpia mort i encara creixen més, desenes i a vegades centenars d'anys després de la seva mort, arribant a guiar la vida de la nació, inclús a vegades la de la major part de la humanitat. Posa per exemple S. Francesc d'Assis, Bethoven i Aristòtil. Quan baixam de les altures a la humanitat romanesa veim que aquells que vertaderament viuen després de la mort no brillen només per la seva intel·ligència, la seva cultura o la seva capacitat política, a vegades la tengueren però la seva principal qualitat és una forma de realització misteriosa que constitueix les aspiracions permanents o, almenys, durables de la nació. Després posa exemples d'aquests homes entre els quals destaca Mihai Eminescu.

La grandesa d'aquests homes, durant la seva vida, impedeix als seus contemporanis veure'ls en la seva totalitat. Com més amunt estan més perspectiva històrica necessiten per conèixer-los i entendre'ls. Alguns s'atreveixen a dir que Déu els ha fet d'una altra pasta, d'un altre llevat, d'una altra classe, fets a la seva semblança. Déu hi ha posat alguna cosa més que a les altres persones com ho va posar als sants.

Després es demana si es poden entendre els sants i conclou que, a vegades, els podem sentir però mai explicar. De la mateixa manera que els homes excessivament grans ens entenen a tots i cada un de nosaltres millor que nosaltres mateixos però són un llibre tancat per als seus contemporanis. Perquè van veure el seu rostre i van escoltar la seva veu, els van mirar menjar i esternudar, i han cregut que ells són en la seva totalitat com nosaltres. El seu aspecte quotidià impedia veure que les seves profunditats eren diferents d'altres persones.

Aquesta és la raó per la qual, vint anys després de la mort, a Corneliu Codreanu no se li pot fer el retrat definitiu com no se'l pot fer a un jove o a un nin. Codreanu es troba encara en plena evolució. Comenta que s'atreveix a dir que tot just ara començarà a conduir de veritat la nació.

Per descomptat, la vida política de Romania entre les guerres es basa en gran mesura en la seva acció, però tota aquesta agitació té un caràcter de menor importància, era massa trivial per a la seva personalitat. Durant la seva vida estava pres en una xarxa d'esdeveniments diaris que li impedia moviments per a manifestar la seva vertadera personalitat. No va ser fins després de la seva mort que va començar a mostrar-se el veritable Codreanu. No amb paraules, i no per escrit, sinó amb fets. Si el poble romanès passa amb honor la prova de l'opressió comunista, es deu en gran part a Codreanu, que no només prepara la joventut del

30 <http://www.miscarea.net/carpatii-codreanu-alta-plamada.htm> Ens hem permès, amb l'ajuda d'una persona romanesa, traduir lliurement aquest article al català.

país per aquest tipus de coses, sinó que continua avui en dia per ajudar i guiar la nació en un dels moments més difícils de la història romanesa.

Diu que va veure Codreanu moltes vegades i en diferents circumstàncies. Que el primer any de *Buna Vestire* el va veure gairebé cada dia durant un any. Comenta que malgrat això no s'atreveix a dir que el coneixia de veritat car Codreanu no deixava sortir la seva vertadera personalitat. El que intentarà, amb aquest article, diu, és reunir algunes pedres desconegudes per bastir els fonaments del seu monument. Després diu que va conèixer els caps de diverses revolucions nacionals: Hitler, Mussert,³¹ Degrelle,³² Doriot³³..., que també va conèixer molts científics, grans empresaris, eclesiàstics, artistes i escriptors, però que només davant Codreanu va sentir que havia nascut gran. Que és la única persona que va conèixer instintivament des de les profunditats de l'ànima i que sentia que pertanyia a una altra dimensió. Que, no obstant això, era d'una modèstia increïble. Diu que Codreanu imposava sense adonar-se'n, tenia un sentit innat de la jerarquia. Era molt respectuós amb les persones grans o amb els que pensava que havien servit el país: els mestres, els polítics, els militars, els diplomàtics i que era especialment respectuós amb els sacerdots. No tenia cap mena de complex d'inferioritat de cap als estrangers. Comenta que per a ell era molt més important el caràcter que la intel·ligència, la saviesa més que la ciència, però era molt feliç quan les trobava totes en una persona i s'esforçava molt per desenvolupar-les. L'home nou legionari existí de veritat però sobretot gràcies al reflex de la personalitat de Codreanu en les ànimes de les persones que el seguien. Molts d'ells, quan morí Codreanu tornaren a ser el que havien estat abans quan va deixar d'il·luminar-los la seva forta llum. Comenta que això explica, en gran part, les desgràcies del moviment legionari en els darrers vint anys. La gent, va atribuir als líders que no existirien sense Codreanu, unes qualitats pròpies que no existien sense ell. Sense el suport de Codreanu molts legionaris caigueren però molts es mantingueren fermes. Diu que mentre va viure, tenia un do extraordinari per treure qualitats amagades de les persones. Sabia, com ningú, entrar en les més obscures profunditats de l'ànima de la gent. En el cor i la ment de cada un, trobava tresors que ningú sospitava, els treia i feia que la persona dominàs la seva pròpia personalitat i fos capaç de fer coses que mai havia somniat. I posa l'exemple de Nicolae Totu en el qual sabé descobrir la tendresa de l'escriptor i la capacitat del polític.

A la legació diplomàtica de què formava part, despertà l'heroisme dels guerrers d'antany i la calor de la camaraderia de tots els romanesos. Va despertar la fibra de l'heroisme en l'intel·lectual refinat i escèptic que era Mihail Polihroniade i el va fer viure la bellesa del perill, malgrat que no el volgués. En el metge i jurista Ion Banea va treure una llum i energia política i un esperit d'organització que ningú havia sospitat. Comenta que es poden donar mils d'exemples.

És rar el fet, diu, que la seva acció sembla durar més després de la mort en les persones que l'han vist menys o en els legionaris que no l'han vist mai que en els seus col·laboradors directes. Tal volta perquè a la majoria els va educar i els va regalar, d'aquesta manera, una part de la seva personalitat, però a les persones del seu voltant els dominà i els va conduir prestant-los només una part de les seves qualitats. El seu ascendent era tant fort que anul·lava els seus col·laboradors immediats si no tenien un caràcter suficientment precís i fort, així com el tenien els millors: Mota, Corneliu Georgescu, Belgea... Codreanu tenia el poder de fer treballar en equip les persones especials i d'aquests sortien coses molt profitoses. Sota el seu comandament, ajuntà, donant-li sentit i un propòsit comú, la gent que semblava treballar en direccions divergents o lluitar en camps contraris. Els mètodes d'educació de Codreanu i el control dels seus resultats eren diferents dels ordinaris.

Seguidament conta com el 1937 Mihail Polihroniade era el cap de l'organització legionària de Bucarest i el redactor en cap de *Buna Vestire*. Manoilescu conta que un dia hi va anar molt enfadat a dir-li que Codreanu li havia dit que l'havia destituït de les seves funcions com a cap de la capital i que ni tan sols no tenia

31 Anton Mussert, un dels fundadors i líder formal del feixista Moviment Nacional Socialista dels Països Baixos.

32 Leon Degrelle, polític belga col·laborador dels alemanys des del 1940.

33 Jaques Doriot, primer comunista, després feixista, figura cabdal del col·laboracionisme francès.

permís per seguir treballant, que se n'anava a Predeal a esperar noves ordres. El càstig havia de ser secret i només el podien saber dues persones: Manoilescu per poder prendre les mesures necessàries en el periòdic i la persona que l'havia de reemplaçar com a cap de la capital. No les va dir la raó del càstig i, malgrat que els dos tractaren de trobar-la, no pogueren. Mihail no es va queixar ni protestà, ni va invocar la seva innocència, només va executar l'ordre. Després d'una setmana Codreanu el va cridar a Bucarest i li va demanar si sabia per què l'havia castigat i ell va contestar que no i Codreanu li va dir que ell tampoc perquè no va ser un càstig sinó una prova.

Codreanu sabia com ser treballador entre els treballadors, llaurador entre els camperols, senyor entre els senyors, príncep entre els prínceps. Era especialment bo i molt comprensiu però això no li impedia ser bruscat amb les persones equivocades, tempesta davant els dolents i malvats. Va mostrar moltes vegades en paraules i escrits el fàstic davant els farsants però era especialment sensible al problema de la traïció i dels traïdors. Comenta que Codreanu deia una vegada que arribaria a Romania un règim que compliria els seus desitjos nacionals, polítics socials... De tota manera li quedava una missió que només ell i la legió podien complir adequadament: el càstig dels traïdors i apolítics venedors de la nació. Pareixia que pressentia els temps que hem viscut i que vivim. Sabia captar, abans que altres més experts, les conseqüències llunyanes d'un acte polític. Ve't aquí un exemple: En la nit de les eleccions de desembre de 1937 Manoilescu diu que va organitzar un servei de transmissió i organització dels resultats que va permetre a la Legió tenir els percentatges totals una hora abans que el ministre de l'interior. A mida que eren coneguts, els resultats es projectaven en la seu de la Legió. Quan al llarg de la nit els percentatges mostraren clarament que el govern de Tatarescu no arribaria al 40% dels vots necessaris per tenir la majoria absoluta i que, per tant renunciaria i tothom estava content amb aquesta victòria legionària, Codreanu es va enfadar i aparegueren al seu front les rües que eren anunci d'un gran enfado. El que havia passat era massa gran, la reacció del rei Carol arriscava de ser extrema com de fet ho va ser. En lloc d'un govern dèbil amb un parlament en el que dominarien els legionaris venia aviat la lluita entre la vida i la mort. Va donar ordre que no fossin publicades aquelles xifres i es va sentir disposat a deixar que el govern robàs cent mil vots o els que necessitàs per a salvar-se però era massa tard. El mes d'abril es va veure clarament la raó que tenia Codreanu de no gaudir dels excel·lents resultats de les eleccions. Es va evaporar la decoració provisional del govern Goga i va començar una gran persecució.

Un dels aspectes més curiosos de la personalitat de Codreanu —continua Manoilescu— era l'extraordinari poder de penetració enmig d'uns problemes que tal vegada no el preocupaven fins llavors. Codreanu no va llegir molt, no tenia una cultura d'home de biblioteca però sabia moltes coses i comprenia ràpid i bé el que li deies. Comenta que tenia el do d'usar la ciència dels altres de tal manera que arribava a enriquir-la. Manoilescu diu que se'n recorda d'una discussió sobre el somni d'una nova capital de Romania en el qual les preguntes que els feia als tècnics donaven una llum al problema que ells no sabien trobar. Manoilescu manifesta que mai es va adonar tan bé de la ciència innata de Codreanu com en una junta de Sextil Puscariu i Lucian Blaga a casa de Manoilescu. Varen parlar un capvespre sencer sobre els problemes més tendres del ser, de la cultura i de l'espiritualitat romana. Com més amunt pujava el nivell de la discussió, els matisos eren més subtils i els arguments més potents. Primer —diu Manoilescu— no vaig gosar aficar-m'hi, també caigué Puscariu. Codreanu i Blaga pujaven més amunt i més amunt en cada frase, en cada pregunta, en una espiral de pensament que semblava sempre arribar a dalt de tot però ells no s'aturaven. Per a poder-los seguir t'havies de concentrar totalment, malgrat que el pensament de tots dos era d'una claredat que Manoilescu diu que no coneixia en Blaga i d'una precisió en les formulacions molt rara en els dos. En realitat no era ni tan sols una discussió sinó una totalitat recíproca en la qual es donaven suport un a l'altre per pujar més i més amunt. Manoilescu diu que només en la música hi va trobar aquesta superació imparable que sembla que no es pugui superar. També Puscariu pensava, com el mateix Blaga, que aquesta tarda havia estat una de les més formoses de la seva vida. Puscariu metòdic, redactà sovint

.....
 Funeral Grigore Manoilescu.
 ([http://www.miscarea-
 legionara.net](http://www.miscarea-
  legionara.net))
 .....

les conversacions en les seves notes diàries, avui, per suposat perdudes.³⁴ Blaga, malgrat que es va trobar altres dies amb Codreanu, semblava que aquest dia l'havia descobert. En el curs d'aquesta conversació formulà Codreanu encara més clara, tal vegada, la seva gran concepció del cristianisme.

Manoilescu continua contant que Codreanu era una persona profundament religiosa, no només en les profunditats del seu cor sinó també en la vida de cada dia. Duia una vida d'extrema sobrietat i una gran moralitat. Manoilescu no creu que passàs un sol dia sense que fes llargues oracions. Respectava amb severitat els dejunis. Durant molt de temps respectà el dejuni negre [absolut] tots els divendres. Tenia un gran respecte envers els sacerdots, fins i tot quan el seu comportament com a persones no ho mereixia.

Comenta que cada decisió important la passava per un triple filtre: si servia la Legió, si era pel bé de la nació i si agradava a Déu. La sinceritat i el poder de la seva fe estan fora de qualsevol dubte. Les *Reflexions de Jilava* són un himne cristià. A continuació Manoilescu es demana com conciliar això amb algun dels seus actes. La clau per entendre la motivació interior de les accions de Codreanu “reals o aparents” a vegades culmina en desacord amb els manaments cristians, ens dona el seu punt de vista sobre la nació i el seu propòsit. Per a ell la nació no és un conglomerat de persones sinó una creació de Déu amb vida pròpia, amb el seu propòsit donat per Déu al món amb la seva ànima pròpia però de la qual nosaltres en som responsables. L'objectiu final de la nació no és la vida sinó la resurrecció en el nom de Jesús. La creació, la cultura, la lluita són només medis per acostar la nació a aquesta resurrecció. “Vindrà un temps en què totes les nacions de la terra ressuscitaran amb tots els morts i els reis i emperadors de les nacions tenint cada una el seu lloc davant el tron de Déu.” Va escriure a *Per als legionaris*. Aquest judici diví imposa a cada nació un examen a través dels criteris cristians. L'objectiu final de la vida de Codreanu —continua Manoilescu— no era la seva salvació sinó la salvació de la nació. “Déu! Duim sobre nosaltres els pecats d'aquesta nació, rep el nostres sofriments, fes que el fruit d'aquest sofriment sigui un dia millor per a la nació!” Escrivia en la presó Vacaresti el 1923. “Estic preparat per bullir deu mil anys en una olla de brea per ajudar la nació romana a donar un pas en la seva salvació.” Li deia a Blaga el 1937. El cristià està destinat a ser dur amb si mateix fins a l'ascetisme, ha d'estar llest per a consagrar no només el cos sinó també posar en perill la salvació de la seva ànima en la lluita per a la resurrecció de la seva nació. Així s'explica el fet que en el seu cor i en el dels seus seguidors s'han pogut reconciliar la transgressió del cinquè manament amb la més profunda religiositat com en el cor d'uns soldats escollits de la guerra. El que té fe ha d'estar disposat a sacrificar aquesta vida en vistes a la vida futura. Saben molt bé això els romanesos que duen quinze anys lluitant i morint en tots els racons del país. Quan en les cabanes de les muntanyes on la neu penetra a través de les retxilleres, s'hi afixa la desesperació, quan els lluitadors no saben si els seus sofriments tenen algun sentit, si el seu sacrifici es perd en va, escolten a vegades una veu que els dóna nous ànims: “A partir de les festes i la vida pacífica una nació no va guanyar mai res, però a partir del sofriment sempre en surt alguna

³⁴ Pel que sembla els temors de Manoilescu no es realitzaren gràcies a la seva filla Magdalena Vulpe que va trobar aquests papers i els plasmà en quatre llibres. (<http://www.miscarea-legionara.net>)

cosa bona.” Llavors ells entenen —diu Manoilescu— que el seu sacrifici no és en va, que ells poden dir tranquils als enemics: “No m’importa si veurem o no el dia de la victòria però estam segurs que els nostres sacrificis duren la derrota dels enemics. La cabana s’omple de llum, el fum del dubte es va dissolvent, les ànimes se fan clares, les persones que lluiten ja no estan soles: El capità està amb nosaltres.”

Fins aquí l’escrit de Manoilescu. Hem de comentar que tot i que està fet a l’exili i pretén animar la gent que, com ell, ha perdut la batalla a favor de la seva nació, és una vertadera hagiografia de Codreanu. Una mostra del culte a la personalitat tan típica de la Guàrdia de Ferro. El tracta com si fos un déu amb uns poders omnipotents. És de remarcar també la justificació que fa d’aquells que assassinen en nom de la nació i de Déu en nom dels qual es pot fer qualsevol barbaritat com les que perpetraven els legionaris.

8. Conclusions

1) Era un home molt religiós com ho mostren la construcció de l’església, alguns dels llibres que va escriure i la descoberta del sant romanès a Nàpols. Aquesta religió estava fortament entroncada amb el seu nacionalisme com ho solia estar en els membres de la Guàrdia de Ferro com dos elements bàsics d’aquest moviment. Però era una religió perillosa per als que no combregaven amb ella o els que no defensaven les mateixes idees que ells, car en nom de la religió i la nació era possible l’assassinat dels contraris. Aquesta forta defensa de la tradició, de la religió i de la nació són trets típics del feixisme.

2) Pel lloc de naixença a Iasi, per la seva participació en la primera guerra mundial i pels seus possibles estudis a la universitat de Iasi, té moltes semblances amb Codreanu, cap de la Guàrdia de Ferro. Podrien haver-se conegut de joves, recordem que en l’entrevista al *Sóller* el presenten com un dels *vells* membres de la Guàrdia. Per altra part, sembla que el 1937 treballa estretament amb ell en el recompte dels vots de les eleccions. Finalment hem d’esmentar l’article “Corneliu Codreanu. Un home d’un altre llevat”, que és un clar elogi al líder ja mort.

3) També sembla que la relació amb Horia Sima, el segon dirigent de la Guàrdia no és esporàdica, especialment des de que forma part del seu govern a l’exili. Manoilescu és l’únic que fuig amb ell.

4) Tant Codreanu com Sima eren dos personatges que estaven disposats a tot en pro del seu moviment, la seva nació o el seu Déu. Codreanu morí assassinat el 1938 però Sima va continuar la seva labor a l’exili i a l’Espanya franquista protegit pel dictador que li va concedir el privilegi de tenir dues identitats per poder fer el que volia.

5) Per la seva participació en la Primera i la Segona Guerra Mundial, en el Govern Nacional Romanès, la solució bèl·lica que dóna per arreglar el problema de Romania, caiguda en mans dels comunistes i la participació en un duel el 1927, hem de deduir que era un home bel·licista, convençut que molts problemes greus es solucionen amb les armes.

6) Manoilescu va fer, a Alemanya, un homenatge als herois de Majadahonda. Quan va venir a Espanya degué tenir contacte amb la gent romanesa refugiada i degué participar en alguna ocasió dels seus actes que eren visites al Alcazar de Toledo o Valle de los Caídos o a actes més culturals com l’homenatge al poeta romanès Aron Cotrus. Encara que no ho podem confirmar, possiblement tenia contactes amb Falange i l’extrema dreta espanyola.

7) Manoilescu va tenir possiblement el paper d’intel·lectual i mentor, especialment a partir de la direcció de *Buna Vestire*. De fet, no sabem quina va ser la seva actitud, ni si durant la seva vida participà en els actes violents de la formació de la que formava part, però li podem atribuir la responsabilitat que tenen els intel·lectuals en la inspiració dels actes que després executen uns altres. No sabem que se desdigués de les seves idees i l’article sobre Codreanu ens indica que, només cinc anys abans de la seva mort, seguia pensant el mateix de sempre.

8) L’article sobre Codreanu conté la majoria de trets feixistes que caracteritzaven la Guàrdia de Ferro, llevat de l’antisemitisme que hi podria ser inclòs indirectament si consideram que en nom de Déu i la nació

es podia assassinar els enemics del cristianisme i els traidors.

10) El fet que, després d'Itàlia passàs a l'Argentina i allà hi creàs i dirigís una editorial ens fa pensar que va a països que protegeixen els feixistes i que té medis per arribar-hi, desplaçar-se i crear l'editorial de Buenos Aires.

11) El llenguatge utilitzat en l'article sobre Codreanu que hem comentat té les característiques del llenguatge feixista i té semblança amb els discursos dels teòrics de la Falange Española d'aleshores.

12) No sabem quines actuacions criminals concretes va poder fer Manoilescu o si en va fer cap. De tota manera és sospitosa la seva declaració que va actuar segons la seva consciència cristiana quan sabem per l'article dedicat a Codreanu que aquesta permetia la transgressió del cinquè manament en nom de Déu o de la pàtria.

13) El llibre de Francisco Veiga *La mística del ultranacionalismo* ens dona una visió ampla i profunda de la Guàrdia de Ferro romanesa que ens ha ajudat a entendre en profunditat el feixisme proteic, com tots, d'aquesta formació. Aquesta capacitat de transformació del feixisme és allò que fa que s'amagui i sigui, tant altre temps com avui, tan mal d'identificar.

Sóller a la *Historia de Lluçmajor*

Pau Tomàs Ramis

Resum

La *Historia de Lluçmajor*, del desaparegut Bartomeu Font Obrador, és una obra que consta de 9 volums, més de 5.200 pàgines en total de texts, llistats, transcripció de documents, mapes, plànols, dibuixos,... que recullen la història de la ciutat des de temps prehistòrics fins al segle XX. Evidentment la història de la vila llucmajorera està relacionada amb la història dels altres pobles, ciutats i viles de Mallorca. El propòsit d'aquest treball, que es presenta aquí, és extreure de l'obra de Font Obrador aquelles notícies que facin referència a Sóller i classificar-les segons la graella que es presenta a continuació. És cert que el novè volum de la *Historia de Lluçmajor*, és el volum que recull els índex de la resta de 8 toms, però simplement s'hi reflecteix la pàgina i tom on es poden localitzar entrades com per exemple *Sóller*. En aquest treball, per facilitar d'alguna forma la recerca a altres investigadors interessats en temes concrets, en èpoques concretes, en fets específics... s'ha intentat, de forma breu i concisa, recollir aquestes notícies i exposar-les de forma classificada.

L'accés a l'obra *Historia de Lluçmajor* es senzilla a moltes biblioteques de Mallorca, però considero que tenir aquest índex de notícies relacionades amb Sóller pot facilitar, en un futur, la consulta de l'obra a aquells punts específics que en cada moment es vulguin estudiar.

En total he localitzat 119 entrades que pot ser serveixin per acabar de conformar o completar altres històries, altres estudis, altres investigacions.

Al cap davall de la graella podreu trobar també la correspondència de les abreviatures que fan referència a la temàtica o temàtiques on s'emmarquen cada una de les notícies localitzades i consignades.

Graella de classificació de notícies relacionades amb Sóller

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V. I, p. 84	Conquesta de Mallorca	MUS	Peu de pàgina	La distribució dels "juz" de Mallorca segons el <i>Còdice lat. Jaime I en Feits darm.</i> , 42.
V. I, p. 87	1383	TES TOP	Text i peu de pàgina	Alqueria La Lluçmajora de Sóller. El notari de Sóller Pedro Bernat en concedeix heretat i legitma a Pericono Bernat. Extret d' <i>AHM</i> , <i>Prot (Notario Juan Aviñó, 1365, 25-27)</i> .

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V. I, p. 107	1248	ESG	Peu de pàgina	Transcripció de la butlla del Papa Innocenci I, que posa baix la seva protecció i la de Sant Pere totes les parròquies de l'illa amb els seus béns annexos. S'anomena a <i>S. Bartholomei de Soler</i> . Extret d' <i>Armario LV, Tabla III, n.20 del ACM. Catálogo Capitular, III, 22.</i>
V. I, p. 137	Segle XII	HAB	Text / Peu de pàgina	S'anomena a Pedro de Balig, i al peu de pàgina especifica que era de Sóller.
V. I, p. 156	Segona dècada del segle XIV	CON	Text	Part del document encarregat per Jaume II al dominic <i>Padre Marsilio</i> , en el qual es reconstruïren els fets de la conquesta de Jaume I. Apareix <i>Soyler</i> (Sóller) com una de les parts en que <i>la yla lavors era departida</i> concretament de <i>la part de las montanyas</i> , juntament amb <i>Andraig, Calviá, Puigpunyent, Esporlas, Vayldemusa, Escorca, Pollensa, Beylveher</i> . Extret de <i>Conquista Mall.</i> , 81-2.
V. I. p. 205	1390	PRO	Text	Joan Villalonga de Sóller com a propietari d'una alqueria a Lluçmajor. Extret d' <i>AHM, LC (60), 63.</i>
V. I, p. 219	Segle XIV i 1875	BIB ESC	Peu de pàgina	Es refereix a l'obra de <i>José Rullán, Historia de Sóller, Palma 1875, I, 318-19</i> per tema relacionat amb esclaus.
V. I p. 223	1369	AGR	Text i peu de pàgina	Per cobrir les necessitats d'oli a Lluçmajor es recorria al de Sóller. S'anomena una comanda que havia fet Pedro Bellver a Bernardo Valls de Sóller de 52 <i>cuartanes</i> d'oli. Extret d' <i>AHM, Prot. T. 1368-9.</i>
V. I, pp. 236 - 237	1350	AGR	Text	Totals dels delmes reials. Desglossat de vi, bestiar i oli de diferents tipus. Total de Sóller: 142 lliures i 10 sous. Extret d' <i>AHM, RP (3789), VII-XXI v.</i>
V. I, p. 241	1329	DEM	Gràfic	Índex general de població. Gràfic de J. Masacaró Passarius. Sóller està en el 4t. lloc amb aproximadament 2.460 habitants.
V. I, p. 242	1329	ECO	Text	Transcripció de <i>Reebuda del Monedatge de la ciutat e de fora</i> . Extret d' <i>AHM, RP (3772), 130-54.</i>

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V. I, p. 244	1329	DEM	Text	Població de Sóller: 2.466 habitants. La 4a. localitat més poblada de l'illa.
V. I, p. 245	1350	ECO	Text	Transcripció del llistat <i>Monedatge (1350)</i> . Extret d' <i>AHM, RP (3788)</i> , 32-46.
V. I, p. 246	1348	DEM	Text	Se situa Sóller com una de viles les més importants de l'illa
V. I, p. 247	1364	ECO	Text	Transcripció del llistat <i>Morabatí del 1364</i> . Extret d' <i>AHM, RP (3797)</i> , 119-129 v.
V. I, p. 250	Segle XIV	DEM	Text	Moviments de població. Guillem Olives de Sóller va a viure a Lluçmajor. Extret de <i>Datos procedentes de notarios de Lluçmajor (XIV): Bernardo y Miguel Tomàs, G. Cardell, Estrany Bonet y J. Despuig del AHM</i> .
V. I, p. 252	Segle XIV	DEM CAS	Text	Dones de Lluçmajor casades amb homes de Sóller que residien a Lluçmajor: Antònia, filla de Bernat Pascual, casada amb Ramon Esteve de Sóller.
V. I, p. 270	1374	ECO ESC	Peu de pàgina	S'anomena a Ramon Mosqueroles de Sóller en una ordre de tributació per la tinença d'esclaus. Extreta de <i>SUMA (6)</i> , 836.
V. I, p. 281	1382	GGC GOV	Peu de Pàgina	Composició del Gran e General Consell. Sóller gaudia de 2 consellers. Extret d' <i>AHM, LC (48)</i> , 197-200 v.
V. I, p. 283	Segona meitat segle XIV	DEF GOV	Text i peu de pàgina	Jurament del mandat del batle de Sóller, entre els d'altres localitats, privilegi del batle de mantenir cavall i armes habituals, signe del seu poder, i obligatorietat d'assistir a la <i>mostra</i> . Extret d' <i>AHM, LC (65)</i> , 188 v-89.
V. I, p. 367	1359	DEF	Text	Homes d'armes. Sóller comptava amb 244 homes d'armes. Extret d' <i>ADM, Sección Suelos Manuscritos, sig. (28) 2931</i> .
V. I, p. 374	1358	DEF	Peu de pàgina	Participació de Sóller a la construcció de les murades d'Alcúdia (30 homes i 3 animals). <i>Similis litera fuit directa bajulo et juratis de Silla de XXX hominibus et III animalibus</i> . Extret d' <i>AHM, LC (19)</i> , 164 r-v.

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V. I, p. 378	1392	DEF	Peu de pàgina	Contribució per armar galeres davant un possible atac sarraí. Sóller ha d'aportar 20 homes. Extret d' <i>AHM, LC (64), 202v - 203</i> .
V. I, p. 379	1398	DEF- ECO	Peu de pàgina	Despeses per pagar galeres armades. Sóller 355 lliures. Extret d' <i>AHM, LC (73), 50-52</i> .
V. I, p. 380	1398	DEF - ECO	Peu de pàgina	Despeses per defensa. Obligació de pagar un emprèstic de deute. Sóller 260 lliures. Extret d' <i>AHM, LC (19), 52-53</i> .
V. I, p. 387	1395	MONQ	Text	Arribada a Sóller procedent de Barcelona del rei Joan I, la reina Violant i demés <i>estol reial</i> . Extret de <i>José M^a. Quadrado, Recuerdos del real Palacio de Mallorca, Palma 1860, 17</i> .
V. II, p. 22	Segle XV	TOP	Text	S'anomena el <i>Born</i> de Sóller.
V.II, p. 48	1477	ECO	Text	Entre els censos que percebia l'heretat de Miquel Despuig, de Lluçmajor, hi ha el de Fransoy Bisbal de Sóller de 4 lliures durant la festa de Nadal. Extret d' <i>AHM, Prot. Tomo de los años 1463 a 1487, 165 a 171 v</i> .
V.II, p. 77	1418	PRO	Text	Lluç Bisbal de Sóller com a propietari de la possessió llucmajorera de l'Aljub Sec.
V. II, pp. 84 - 85	Mitjan segle XV	LLIM PRO VEN(t)	Text	Antoni Olives, d'una família originària de Sóller, era propietari, juntament amb Miquel Tomàs, de Iusana i de Benicalvell, dues alqueries llucmajoreres. Procés de venda i menció a que 2 quarteres de blat d'aquestes terres les rebia l'almoina de Sóller.
V. II, p. 93	1414	PRO	Text	Lluç Bisbal i la seva esposa, de Sóller; com a propietaris de la possessió llucmajorera de l'Aljub Sec que constava d'una alqueria i un rafal.
V.II, p. 144	Segle XV	TRA BES	Text	Comparativa per calcular el temps de trajecte del bestiar en transhumància entre Lluçmajor i Sóller.
V. II, p. 144	1440	BES COM VEN(b)	Peu de pàgina	Pagament per haver portat una carta de Lluçmajor a Sóller (2 dies de trajecte) a Jaume Ponç on s'ordenava la venda d'una mula enregistrat al <i>Llibre de Registre de Lletres de la Curia Real de Sóller</i> .

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V.II, p. 159	1441	AGR ALI	Peu de pàgina	Sóller com a “ <i>paraiso</i> ” de la producció de préssecs i la provisió que en feien als soberans. Extret d’ <i>AHM, RP (3523)</i> .
V.II, p. 169	Segle XV	AGR	Text	Suministre de blat per part de Sóller a la botiga de Lluçmajor.
V. II, p. 170	1469	AGR MET	Peu de pàgina	Neu i vent que havien destruït les oliveres de Sóller.
V. II, p. 174	1478	VEN (b)	Text	Cristòfol Reines i Pere Freixa de Sóller compren 100 xots a Joan Salvà i Guillem Talladas. Extret d’ <i>ARM Prot, (323), 77</i> .
V. II, p. 182	Segle XV	ALI MONQ	Text	Préssecs i oli de Sóller com a aliments dels reis des de Juan I fins a Alfons V.
V.II, p. 189	Segle XV	BES	Text	La mula com a animal preferit per fer el camí entre Lluçmajor i Sóller. Extret d’ <i>AHM, AGC (10), 86</i> .
V. II, p. 200	1489	BIB – DEM - ECO	Peu de pàgina	Part de la comunicació <i>La població de Mallorca desde Alfonso V hasta Fernando el Católico</i> presentada al IX Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Sóller és de les poblacions consignades amb més de 300 morabatins.
V. II, pp. 213-214	1458, 1464	DEM	Graella	<i>Lluçmajorenses avencindados fuera de su villa y termino</i> . Trobam a Pedro Ros, any 1458 i a Llorenç Tries, any 1464, ambdós amb lloc de residència a Sóller.
V.II, p. 217	1498	DEM ECO	Gràfica	<i>Morabatín de toda la Isla correspondiente al año 1498</i> . Sóller aproximadament 345. Gràfic de J. Mascaró Pasarius.
V.II, p. 220	1510	DEM EPI	Peu de pàgina	Aquest any el morabatí de Sóller passa de 347 a 471, prova que la pesta no va tenir la mateixa repercussió que altres llocs de l’illa.
V. II, p. 221	1422-1496	ECO	Taula	<i>Computo del morabatín equivalente al número de fuegos de la población mallorquina</i> . Extret d’ <i>AHM, RP (187), f. 1-195v</i> .
V.II, p. 251	1453	CAS ESC	Text	Juana, que havia estat esclava de Joan Ferrer, es casa amb Martí Rovellat que havia estat esclau de Pere Rovellat de Sóller, amb la dot corresponent. Extret d’ <i>AHM, Prot. P (638), 94 v</i> .

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V.II, pp. 258- 259	1450	GGC	Text i peu de pàgina	Sóller representat al Gran i General Consell per un síndic i un conseller. Extret de <i>BSAL</i> , VIII (1899), 106-108.
V.II, p. 386	Segle XV	FAM GGC	Text	Diversos membres de la família Olives, procedents de Sóller, com a ciutadans destacats de Lluçmajor.
V.II, p. 415	Segle XV	GGC GOV	Text	Composició del Gran e General Consell. Sóller compta amb dos síndics.
V.II, pp. 416- 417	1472 - 1479	GOV	Text	Procés per conservar representació al Síndic de les viles foranes. Extret d' <i>AMLL</i> , <i>Clavariato</i> , 1472; <i>AMLL</i> , <i>Clavariato</i> , 1476; <i>AHM</i> , <i>Prot., Not. Nicolás Mataró</i> , Tomo 1411-1517 i <i>BSAL</i> , VIII, 1899, 107.
V.II, p. 426	1450	REVF	Text	Sóller com un dels pobles on la revolta forana té força.
V.II, p. 434	1405	FES	Text	Enviament d'homes per part de Sóller a l'homenatge que es reté a Martí el jove, rei de Sicília. Extret d' <i>AHM</i> , <i>AGC (I)</i> , 73 r-v.
V.II, p. 439	1413	ESG SVF	Text	Visita de Sant Vicenç Ferrer.
V.II, p. 443	Segle XV	ESG	Text	Pare Bartomeu Catany com a fundador del nucli conventual de la observància de Jesús Extramuros de Sóller, entre d'altres.
V.III, p. 4	1578-1579	EST	Text	<i>Estim General</i> de la vila de Lluçmajor on s'anomena l'Estim General de Sóller comprès en el volum AH-2058 de l'ARM.
V.III, p. 193	1420	ESTb FAM	Peu de pàgina	Anomena a Guillem Petro, tutor dels fills de Joan Arbona de Sóller, que estableix la possessió llucmajorera de Lluçamet a Pere Salvà.
V.III, p. 204	S.XVI	NOB	Text	Sóller y Valdemossa com a noves viles on la noblesa cerca terres i s'instal·la.
V.III, p. 212	1585	BES	Gràfica	<i>Ganadería local (relación de Vic en 1585)</i> de Jaume sastre Moll. Bestiar de llana. Sóller hi surt consignat amb aproximadament 5000 animals.

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V.III, p. 212	1585	BES	Gràfica	<i>Ganadería local (relación de Vic en 1585)</i> de Jaume sastre Moll.. Mules i ases. Sóller hi surt consignat amb aproximadament 40 animals.
V.III, p. 213	1585	BES	Gràfica	<i>Ganadería local (relación de Vic en 1585)</i> de Jaume sastre Moll.. Bestiar porquí. Sóller hi surt consignat amb aproximadament 190 animals.
V.III, p. 213	1585	BES	Gràfica	<i>Ganadería local (relación de Vic en 1585)</i> de Jaume sastre Moll. Vaques. Sóller hi surt consignat amb aproximadament 60 animals.
V. III, p. 218	1560	CON(b)	Text	Llorenç Sastre de Païssa (Llucmajor) lloga 200 ovelles a Lluç Estada de Sóller per 30 lliures i 24 formatges cada any. Extret d' <i>ARM, Prot. M-1022, 74 y ss.</i>
V. III p. 244	1530	DEM MED OFI	Text	Bartomeu Pastor <i>cirujano barbero</i> establert a Sóller.
V.III, pp. 292- 293	1530, 1555	DEM	Graella	<i>Llucmayorers avecindados fuera de su villa y termino.</i> Bartomeu Pastor, cirurgià, any 1530. Gabriel Ballester, any 1555. Ambós afincats a Sóller.
V.III, p. 296	1554	DEM	Graella	<i>Los forasters de Llucmajor.</i> Antoni Barceló, any 1554, procedent de Sóller. Extret d' <i>AMLL, LA-3, 307 bis.</i>
V.III, p. 370	1523	GER	Llistat	Llistat de 3 sollerics caporals a les Germanies. Bartomeu Borasa, Bartomeu Ripoll i Nadal Perpinyà.
V.III, p. 409	1524	BIB GER	Text i peu de pàgina	La suma de multes imposades per la revolta de les germanies a Sóller sumà 22.000 lliures, citat a F. Pérez Ferrer, <i>Les Germanies i Sóller, Palma, 1976, 61.</i>
V. III, p. 491	Segle XVI	REL	Text	Fundació del Convent de Jesús a Sóller a imatge del Convent de Jesús de Palma.
V.III, p. 514	1561	COR RAZ	Text	Desembarc turc a Sóller.
V. III, p. 531	1561	COR DEF RAZ	Text	Capità Angelats de Sóller

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V. III, p. 534	1551	MON OBR	Text	Contribució de 100 sollerics a les obres de fortificació de Ciutat. Extret d' <i>ARM, AH-315, 53 r-v.</i>
V. III, p. 535	1575-76	DEF MON OBR	Text	Contribució de 120 sollerics i 10 ases procedents de la vila a les obres de fortificació de Ciutat. Extret d' <i>ARM, AH-344, 170 r-v i 171.</i>
V. III, p. 536	1585	DEF	Text	Sóller amb 738 arcabussers, per ordre del Virrei Luis Vic y Manrique, és la segona població que més en té.
V. IV, p. 3	1685	CAD	Peu de pàgina	Anomena la referència <i>ARM, D 1254 (II)</i> com el lloc on es registra la Capbreuació de Sóller.
V. IV p. 18	1685	CAD	Text	Reunió de Bartomeu Mayol (peraire) i Antoni Josep Ballester, ambdós de Sóller, a Lluçmajor, per aixecar acta dels estims d'aquell any a la vila llucmajorera.
V. IV, p. 317	1767	CON(II) EDU	Text	Anomena una renda del Col·legi de Montision d'una possessió de Sóller.
V. IV, p. 385	1591	BIB DEM	Text	Sóller al grup de viles amb més de 2000 habitants. Extret de <i>Llabrés, G.: Habitantes de Mallorca en 1591, BSAL XVI, 442.</i>
V. IV, p. 386	1592	AGR ALI		Es comptabilitza la capacitat de cereals pel proveïment de la població, contant només la necessitada. Sóller necessita 14 quarterades. Extret de <i>Lo que gasta cada die entre la Ciutat y la part forana contant tan solament los qui tenen necessitat fins vuy a 5 de febrer 1592, ARM, AH 1395, 72.</i>
V. IV, p. 386	1592	ALI	Text	Nombre de persones a les quals corresponien 9 unces de pa diàries. A Sóller hi havia 830 homes i 1805 dones i nins en aquesta situació. Extret de <i>Lo que se es menester cada dia en la part forana donant un pa per persona de 9 unzes tant home com dona, ARM, 89 r-v.</i>
V. IV, p. 389	1652-53	PES	Text	Sóller com una de les viles més afectades per la pesta.
V. IV, p. 396	1652-53	PES	Text	Llistat de morts per població degut a la pesta. A Sóller n'hi hagué 1.064. Extret d' <i>ARM, AH 6562.</i>

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V.IV, p. 397	1652-53	PES	Text	Progressió de la pesta a través de les viles de Mallorca. “Comenzó este accidente en Sóller (...)”
V.IV, p. 397	1683	GRE	Text	Menció a que Josep Rullán, historiador de Sóller, publicà un instrument de resolució favorable referit a trencadors i picapedrers de Llucmajor.
V. IV, p. 461	1652-53	PES REL	Text	Menció als franciscans llucmajorers que donaren assistència als malalts de pesta a Sóller, a Palma i a Inca.
V. IV, p. 518	1697	REL	Peu de pàgina	Convent de Jesús de Sóller
V.IV, p. 553	1603	BIB ECO	Llistat	Talla general de 1603. Sóller, 271 lliures, 18 sous i 6 diners. Extret d' <i>Estudio Archivístico-Histórico de las fuentes fiscales de Mallorca, desde el siglo XV al XIX. Gabela de la Sal, Tallas y Derechos del Aceite, Palma 1981. ARM.</i>
V. V, p. 22	1705	JUS	Text	En el <i>Noticiari de Matia Mut</i> , escrit entre l'any 1700 i el 1715, dia 7 de maig de 1705 Mut escriu: <i>la Justicia feu penjar un home de Soller Joseph Arbona per haver mort un cuñat seu per los intereses y esser hereu y no lo enterraren, fonch aportat en el Pont de Incha.</i>
V. V, p. 31	1707	MONQ NOB VIA	Text	En el <i>Noticiari de Matia Mut</i> , escrit entre l'any 1700 i el 1715, dia 14 d'octubre de 1707 Mut escriu: <i>al matí se partiren els cavallers que el Rey enviave a demanar qui era a Barcelona y se partiren de así per anarsen a Sóller a embercarsé, qui son dits cavallers primo Gual, D. Ramon Brondo, dos Puigdorfilas, Don Poyo y el Sr. Pere Net. Deu los do lo que mereixen. A 25 Agost 1709 foren arribats los demunt dits cavallers en les seus cases a Mallorca, estigueren fora de Mallorca 1 any, 10 y 8 dies.</i>
V.V, p. 39	1709	GUE MONQ	Text	En el <i>Noticiari de Matia Mut</i> , escrit entre l'any 1700 i el 1715, dia 29 de juny de 1709 Mut escriu: <i>a la nit per via de Soller vingue noves de Barcelona certa que teniam paus: gracias a nel Señor, y a la fi no se li doná crèdit perquè no sen pot fiar del Rey de France.</i>

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V.V, p. 45	1711	DEF ESG	Text	En el <i>Noticiari de Matia Mut</i> , escrit entre l'any 1700 i el 1715, dia 10 de juny de 1711 Mut escriu: <i>a la nit se va sebre nova certa a Soller que el Sr. Obisbe de Mallorca era pasat desta a millor vida D. Antoni de Portillo y a 11 a la nit tocaren las campanes de totes las parròquies y convents de morts tres dies.</i>
V.V, p. 47	1712	MONQ NOB VIA	Text	En el <i>Noticiari de Matia Mut</i> , escrit entre l'any 1700 i el 1715, dia 20 de gener de 1712 Mut escriu: <i>se partí de la ciutat per anar a Soller per haverse de embarcar pera Barsalona de ordre de la Reina D. Juan Sureda cavaller de la llave deurada.</i>
V.V, p. 89	1715	VIRR	Text	Visita del virrei a Sóller acompanyat de varis cavallers.
V.V, p. 260	1784	OBR URB	Peu de pàgina	Andreu Coll de Sóller, com un dels capatassos als camins de Son Garcias de la Mel i de l'Aljub de Lluçmajor. Extret d' <i>AMLL, LA-9, 64.</i>
V.V, pp. 378- 379	1791	FAM GRE OFI	Text	Es descarta que la família de Margalida Busquets de Sóller tengués <i>línea de moro; judío ni bastardina</i> , en l'expedient obert a Antoni Aulet, fill de Margalida, per si podia ser declarat Mestre Confiter. Extret de l'Arxiu Salvà de La Llapassa, custodiat per D. Mariano Salà i Truyols.
V.V, pp. 445- 446	1753	SMO	Text	Guillem Palau de Sóller immers en un plet contra la designació de Jaume Corró de Campanet com a Síndic de Montanya. Extret d' <i>AMLL, LA-10, 4.</i>
V.V, p. 503	1776	ESG	Text	Acció pastoral i homelètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament d'1 lliura i 10 sous per un sermó fet a Sóller dia 3 de setembre. Extret d' <i>ARM, C-1061, C-1063, C-1064.</i>
V.V, p. 504	1786	ESG	Text	Acció pastoral i homelètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament de 2 lliures i 4 sous per dos sermons fets a Sóller dia 17 de maig. Extret d' <i>Ídem.</i>

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V.V, p. 504	1788	ESG	Text	Acció pastoral i homelètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament de 6 lliures i 9 sous del Novenari de Sant Antoni de Viana de Sóller, dia 27 de gener. Extret d' <i>Ídem</i> .
V. V. p. 507	1729	ESG	Text	En el Convent de Jesús de Sóller es presenta l'Altar del Sant i Venerable Crucifix al Papa Benedicte XIII per la concessió de privilegis.
V. V. p. 561	1786	ESG OBR CAL	Text	El <i>Mtro.</i> Antoni Pelegrí de Sóller construeix un forn de calç a la possessió de Galdent per la construcció de la nova església de Lluçmajor.
V. V. p. 578	1769	ESG OBR CAL	Text	Ramon Oliver, de Sóller, construeix un forn de calç a Lluçmajor per obtenir calç per l'obra del Santuari de Gràcia.
V.VI, p. 3	Segle XIX	COM	Text	Comerciants de Sóller acudeixen a fires i mercats amb oli i fruita de tota casta. Extret d' <i>AMLL, LA-16, 76-77</i> .
V. VI, p. 69	Segle XIX	ESP FES	Text	Implantació d'una carrera ciclista a Sóller entre la vila i el port durant les festes del desembarc.
V.VI, p. 455	1814	CONS	Text	Divisió dels partits en què podrien dividir-se les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa. Sóller, que es consigna amb 1420 habitants, pertanyia al partit d'Esporles. Extret d'un " <i>Documento impreso cortesía del professor J. Lladó Ferragut</i> ".
V. VI, p. 583	1853	BIB ESG EXC	Facsimil	Estadística dels regulars exclaustats. Extret d' <i>Almanaque para las Islas Baleares, 1881</i> . Hi apareixen els franciscans de Sóller.
V. VI, p. 710	1912-19	ESG	Text	Elecció de Sor Victòria de la Cruz Salvà com a Superiora General de les Germanes de la Caritat de Sóller i mort a aquell mateix lloc.
V.VI, p. 710	1902	ESG	Peu de pàgina	Menció de la casa que tenien a Sóller les germanes de la Caritat. Extret d' <i>ARM, S, C-117, núm. 358-400</i> .

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V. VI, p. 723	1894	ESG FAM	Text	Bateig a Lluçmajor de Sor Maria dels Àngels Ginard. El seu padrí matern era Antoni Canals de Sóller. Extret d' <i>APLL, Bautismos 1893-95, 76 núm. 70.</i>
V. VII, pròleg	Segle XX	BIB	Text	Anomena l'obra de Josep Rullan sobre la Història de Sóller.
V. VII, p. 1	Darreres dècades del s. XIX i primeres del s. XX.	GEO	Text	Otorgament de la categoria de Ciutat a Felanitx, Inca, Sóller, Manacor i Lluçmajor.
V. VII, p. 85	1927	MON	Text	Presència a Lluçmajor del batle de Sóller, entre d'altres autoritats, durant la inauguració del monument a Jaume III.
V. VII, p. 129	1912	FERR	Text	Menció al diari <i>Lluçmajor</i> a la inauguració del tren de Sóller i dona detalls sobre preus i altres qüestions.
V. VII, p. 158	1924-25	ESP	Text	El CD Lluçmayorens es sol·licitat per jugar el partit d'inauguració del camp de futbol de Sóller.
V. VII, p. 163	1928	ESP	Text	Pla de vol d'un concurs de la Societat Colombòfila Local Lluçmayorens. La ruta comprenia S'Arenal, Coll de'n Rabassa, Palma, Bunyola i Sóller. Extret del testimoni de Sebastià Mas Veny, president de la Federació Balear de Colombofilia.
V. VII, p. 326	1917-18	EPI	Llistat	Número de morts els mesos d'octubre de 1917 i octubre de 1918 a causa del Grip del 18. A Sóller 11 i 82. Extret de <i>La Almudaina</i> , 13 de novembre de 1918.
V. VII, p. 413	1933	GLO	Text	Glosadors de Sóller anomenats a un article d'Antoni Salvà de S'Allapassa.
V. VII, p. 420	1933	ALI	Text	Típus de pasta de pa cuita que a Sóller en diuen prima. A altres llocs refenta o esclafada.
V. VII, p. 459	1931-1933	FES MUS	Text	Orquestrina Marvel de Lluçmajor al programa de les festes de Sóller.

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V.VIII, p. 110	1931	ASS	Text	Abundant presència d'associacions de Sóller a l'Assamblea per discutir i aprovar l'Estatut de les Illes Balears per l'Associació per la cultura de Mallorca.
V. VIII, pp. 395- 96	1918	POE	Text	<p>S'anomena Sóller al poema de Maria Antònia Salvà i Ripoll, publicat al setmanari <i>Sóller, An en Guillem Colom agraint-li la dedicatòria de son llibre <<Juenalia>></i>.</p> <p><i>Record un abril llunyà, abril xalest, que a ma vida per primer cop li mostrà la vall de Sóller florida. (...) Amb l'olor forta i subtil dels tarongers en florida. fèu de <<Sóller>> i d'<<Abril>> un sol record per ma vida.</i></p> <p><i>Abril i Sóller! Quin bé m'han duit en nova escomesa! Ton present de juvenesa la doble essència en conté.</i></p> <p><i>Salut, Poeta gentil! Per mercè tan exquisida, que Déu mantenga ta vida fresca, amb frescor d'Abril.</i></p> <p><<Sóller>>, 30-11-1918, p.5 (24-IV-1918)</p>

Llistat d'abreviatures utilitzades a la classificació de la graella

AGR: Agricultura	DEF: Defensa	FES: Festes	MUS:	TEL: Telèfon
BES: Bestiar	DEFU: Defunció	GER: Germanies	Musulmana (època)	TES: Testament
BIB: Bibliografia	DEM: Demografia	GGC: Gran i General Consell	MUSI: Música	TOP: Toponímia
CAL: Calç, form de claç	ECO: Economia	GOV: Govern	NOB: Noblesa	TRA: Transhumància
CAS: Casaments	EDU: Educació	GRE: Gremis	OBR: Obres	URB: Urbanisme
CAD: Catastre	EPI: Epidèmia	GUE: Guerra	OFI: Oficis	VEN(b):
COM: Comerç	ESC: Esclaus	HAB: Habitants	PES: Pesta	Venda de bestiar
CON: Conquesta	ESG: Església	JUS: Justícia	PRO: Propietaris	VEN(t):
CON(b):	ESP: Esport	LLIM: Llimosna	RAZ: Razzia	Venda de terres
Contracte bestiar	EST: Estim	MED: Medicina	REL: Religió	VIA: Viatge
CON(ll):	ESTb: Establit	MET: Metereologia	REVF: Revolta Forana	VIRR: Virrei
Contracte lloguer	EXC: Exclaustració	MON: Monument	SMO: Síndic de Montanya	
COR: Corsarisme	FAM: Famílies	MONQ: Monarquia	SVF: Sant Vicenç Ferrer	
	FERR: Ferrocarril			

Patrimoni

Josep A. Morell González

Eixamplament i extrem eixamplament del cementeri de Sóller

Resum

Aquest treball pretén completar el que ja es va fer a les VIII Jornades d'Estudis Locals sobre el cementeri Vell de Sóller. Amb el nom d'Eixamplament es coneixen les dues terrasses orientades cap al sud, que trobam a continuació del cementeri Vell. L'extrem Eixamplament és el nom que rep la tercera terrassa situada a continuació de les esmentades. També hem trobat altres obres de l'escultor Cristòfol Quintana Colom, propietat de particulars, que no es troben al cementeri. Aprofitarem l'avinentesa per donar a conèixer aquesta altra obra artística del "Mut" Quintana.

1. Les obres de l'Eixamplament i l'Extrem Eixamplament

1.1. Generalitats

Les dades que a continuació es manifesten s'han extret de la signatura 4443 de l'Arxiu Municipal de Sóller i del setmanari *Sóller*.

El 25 de novembre de l'any 1912 el Consistori solleric encomanà a l'arquitecte Josep Alomar Bosch la redacció d'un projecte d'eixamplament del cementeri. Trobam aquest projecte signat i amb la data d'1 d'agost de 1913.

Per dur a terme el projecte d'Alomar s'hagueren d'expropiar els següents terrenys:

A.- Un hort de tarongers i ametllers d'una superfície de 25 àrees i 75 centiàrees propietat de Margalida Colom i Miró. La propietària cobrà 4.627 pessetes i 27 cèntims.

B.- Un hort de tarongers, ametllers i oliveres de 25 àrees i 75 centiàrees propietat de Magdalena Miró i Morell. La propietària cobrà per l'expropiació 5.069 pessetes i 86 cèntims.

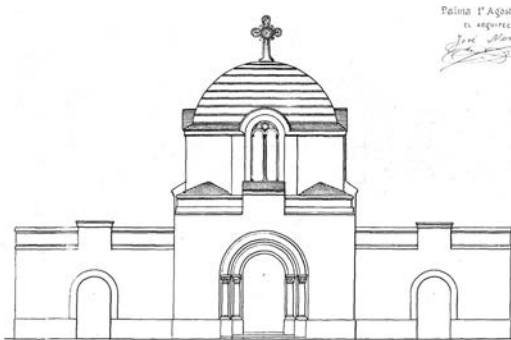
C.- Un hort d'oliveres i ametllers de 25 àrees i 75 centiàrees propietat de Jaume Colom i Miró. No hem pogut aclarir la quantitat que cobrà per l'expropiació aquest propietari.

Les tres finques esmentades formaven part abans d'una sola propietat que va pertànyer a Josep Miró Pastor. El 25 de gener de 1915 el batle de Sóller, Joan Puig Rullan, i el secretari, Amador Canals Pons, certificaren que al llarg del termini d'exposició pública relativa a l'expropiació dels terrenys esmentats no es presentà cap reclamació en contra a les oficines municipals.

Al projecte d'eixamplament de l'arquitecte Josep Alomar datat, com ja hem dit, l'1 d'agost de 1913 es contempla una primera terrassa, la que es troba a continuació del cementeri Vell amb unes dimensions de 70 metres de llarg i 36 metres d'ample i una segona terrassa de 60 metres de llarg i 22 metres d'ample. La terrassa que trobam a continuació és la que es coneix amb el nom d'Extrem Eixamplament tot i que està numerada com si formàs part de l'Eixamplament.

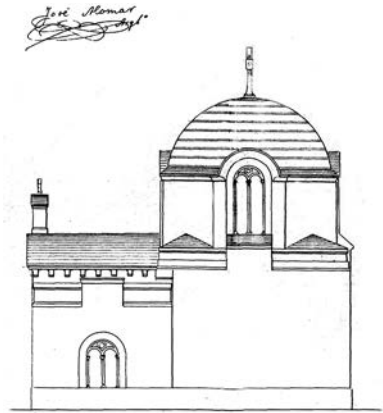
L'arquitecte tenia intenció de col·locar a la primer marjada una nova capella que substituís la del cemen-

teri Vell la qual cosa no s'arribà a dur a terme. Aquesta capella s'havia de trobar a continuació de l'escala semicircular que uneix el cementeri Vell amb la primera terrassa de l'Eixamplament. També s'havia d'aixecar una creu a l'interior del cementeri i una altra a l'entrada, obres que tampoc es dugueren a terme.

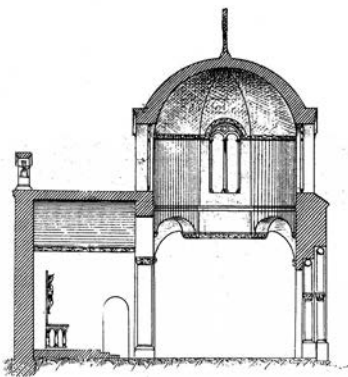
Façana principal de la capella

Palma l'Agosto 1913
el arquitecte
José Alomar

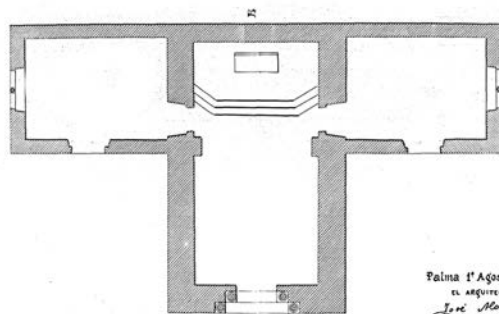
Façana lateral de la capella

José Alomar

Secció de la capella per A-B

Projecte de capella al cementiri de Sóller

Planta

Palma l'Agosto 1913
el arquitecte
José Alomar

1.2. Les escales

El 25 de març de 1917 l'arquitecte elaborà el document *Pliego de condiciones y presupuesto de las escalinatas interiores en el ensanche del cementerio católico de la ciudad de Sóller*. En aquest document es preveu un cost per a la construcció de les escales de 4.984,21 pessetes. Sortí a pública subhasta i s'hi presentaren dues empreses. Guanyà mestre Miquel Català Caimari que es comprometé a realitzar l'obra per 4.347,11 pessetes. Se li adjudicà definitivament el treball a aquest mestre el 18 de novembre de 1918 i així ho signen en els documents respectius el secretari de l'Ajuntament, Amador Canals, i mestre Miquel Català.

El 13 de maig de 1919 en una instància dirigida al batle per mestre Miquel Català Caimari es sol·licita una pròrroga de 2 mesos per acabar les obres:

(...) según el pliego de condiciones capítulo primero artículo tercero, el plazo para la ejecución de las obras referidas es de seis meses en que se dé principio los trabajos; y como en el caso presente no ha podido ser posible el cumplimiento de la citada obligación a consecuencia de que el infrascrito ha es-

tado más de dos meses enfermo de la gripe, como también casi todos sus oficiales, cuya epidemia desgraciadamente como es público y notorio azotó cruelmente esta población, constando positivamente a este ayuntamiento y razón de lo dicho, es por lo que,

SUPLICO A V.E., que atendidas las razones expuestas y previa consideración de la imposibilidad legal de no haber podido cumplir dentro del plazo señalado la construcción total de las referidas obras a consecuencia de la causa de fuerza mayor aludida de la epidemia de la gripe de la cual desgraciadamente el exponente estuvo gravemente enfermo; se sirva ordenar se imprima a esta el curso correspondiente y en su día concederme una prórroga de dos meses (...).

El 20 de maig de 1919 l'Ajuntament li concedeix la prorroga sol·licitada.

El 10 de maig de 1920 es liquidaren les obres i es donaren per acabades.

Amb la data de 19 d'abril de 1926 trobam el següent document: Proyecto de nichos en el ensanche del cementerio de Sóller, signat per Josep Alomar. Aquests nínxols no es dugueren a terme.

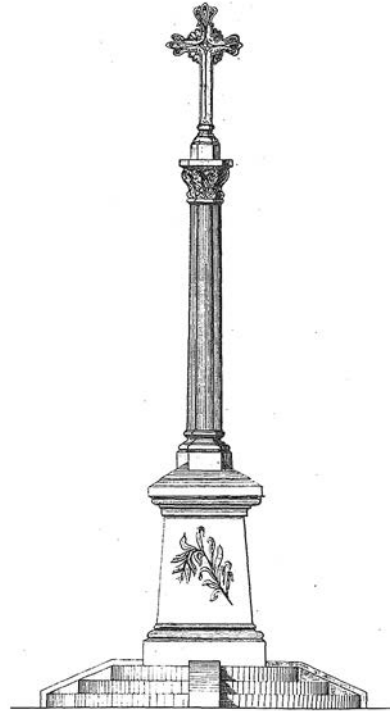
Amb la data d'1 d'agost de 1913 trobam el plànol de l'Eixamplament. En aquest treball es preveu un pressupost de 45.008,21 pessetes per a l'esmentat Eixamplament.

1.3. Les parets de tancament i el portal modernista de dalt

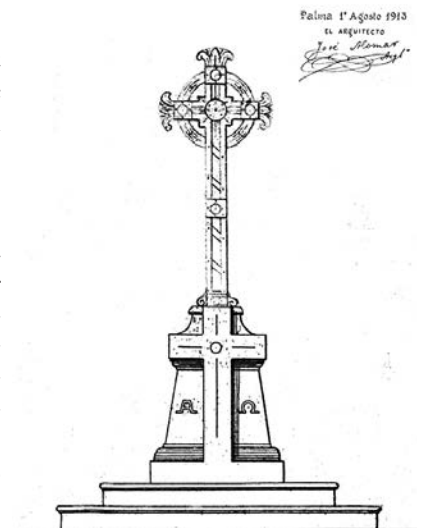
Les obres d'ampliació, aixecament de les parets de tancament i portal de dalt modernista s'adjudicaren a mestre Francesc Colom i Gamundí. Començaren l'any 1915 i es beneïren el diumenge 7 de maig de 1916. Al setmanari Sóller de 13 de maig de 1916 podem llegir:

(...) tomaron parte en la religiosa ceremonia además del clero parroquial con cruz alzada, las autoridades locales y un público numerosísimo. Celebrándose el acto con la mayor solemnidad. Actuó de Preste el Rvdo. D. Rafael Sitjar, cura-Párroco, quien después del canto de la letanía de todos los Santos y demás preces del ritual, bendijo aquellos terrenos todavía plantados de almendros, recorriendo los bancales uno por uno y llegando hasta el ángulo superior del vasto triangulo que forma la finca teniendo por lados el primitivo ensanche y el camino y el torrente de Sa Coma (...).

Mestre Francesc Colom i Gamundí es comprometé a fer les obres per 13.250 pessetes. 40 pessetes menys que mestre

Creu interior

Creu de l'entrada

Mateu Modesto Ramis de Palma. L'11 de febrer de 1916 signen la conformitat de les obres el secretari, Amador Canals, i mestre Francesc Colom. El 3 de juny de 1916 llegim la següent instància:

Francisco Colom y Gamundí, natural de Deyá y vecino de Sóller, contratista de este Ayuntamiento por ciertas obras en el ensanche del cementerio católico de esta ciudad, provisto de cédula personal de clase 11ª que exhibe bajo el número 4756, expedida el 17 de junio último por el arrendatario de dicho impuesto, á Vª Magnificencia con la mayor consideración y respeto debido acude en súplica que le concedan dos meses más de plazo, a contar de primero de junio próximo en que espira el plazo de cuatro meses fijado en el pliego de condiciones de la subasta, para terminar la construcción de un muro de contención entre el primero y el segundo cuadro del proyecto de ensanche del cementerio católico de esta ciudad y terminación del muro de cerca; pues por las dificultades que ha hallado en el desarrollo y ejecución de las obras, nacidas de circunstancias imprevistas para el acopio de piedra labrada, le resultaran insuficientes los días que restan para terminar dichas obras dentro del expresado plazo de cuatro meses. Es gracia que desea alcanzar de su recta justicia é ilustrado proceder (...).

Signat Francesc Colom. El 16 de juny de 1916 l'Ajuntament autoritzà una pròrroga de 45 dies.

L'11 d'agost de 1916 mestre Francesc Colom sol·licità una pròrroga d'un mes.

Diu a la instància:

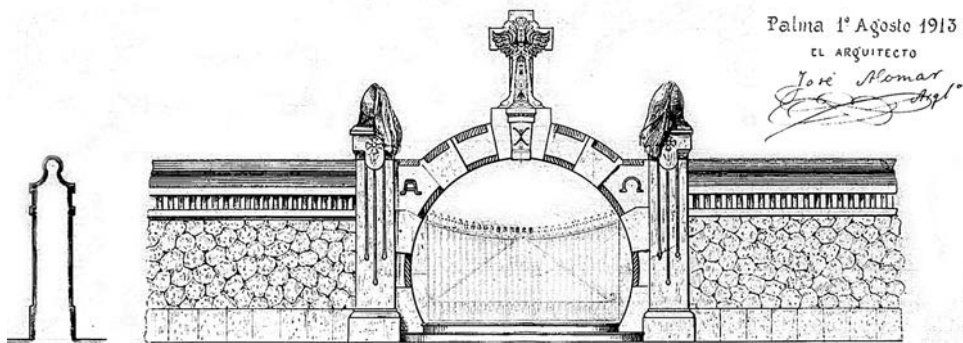
(...) que debido á la insuficiencia de las canteras de esta localidad, de las que no ha sido posible extraer las piedras de las dimensiones señaladas por el señor arquitecto-director de las obras, para la hilada de coronación del muro de cerramiento y portales de entrada, conforme podrán atestiguar todos los labradores de piedra de esta localidad á los que el exponente ha acudido para entregarles el trabajo (...).

El 21 d'agost de 1916 un escrit de l'Ajuntament especifica:

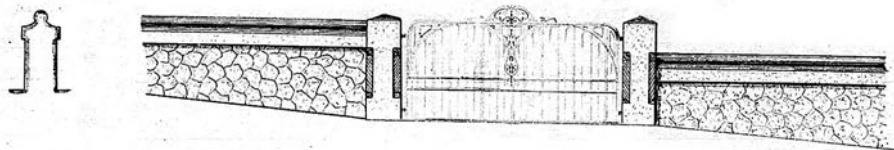
El Ayuntamiento en la sesión celebrada el día 15 del actual acordó acceder a lo solicitado.

Ho signen el batle, Jaume Morell Mayol, i el secretari, Amador Canals.

La recepció definitiva d'aquestes obres va tenir lloc el 23 de març de 1917.

Mur de tancament i porta principal

Tancament i porta jardí d'entrada

1.4. El portal de dalt

Ja hem dit que va ser dissenyat per l'arquitecte Josep Alomar Bosch. L'escultura s'encarregà a Pere Magraner Noguera conegut com a mestre Pere Coc i també hi treballà un dels millors professionals de mestre Pere Magraner, com era mestre Bartomeu Colom Oliver.

Es tracta d'un conjunt de pedra calcària, grisenca que forma un arc de ferradura. Hi podem observar en relleu les lletres alfa i omega. L'arc està culminat per una creu que presenta al seu interior un àngel amb una trompeta que ens anuncia el judici final. Els pilars laterals tenen una sòbria decoració de tres incisions estriades i un escut amb la creu grega. Culminen els pilars sengles taüts coberts amb un drap funerari. A la porta, hi podem veure una combinació de trets modernistes i neoclàssics.

1.5. La urbanització de l'Eixamplament i l'Extrem Eixamplament

A partir de l'any 1916 començà la compra dels solars per a la construcció de les tombes. Hi ha tombes que ocupen més d'un solar. Aquesta informació la trobam al llibre on s'annotaven els compradors d'aquests espais. Molts compren una certa quantitat de solars per edificar-los ells mateixos o per fer-hi edificar les tombes per vendre-les posteriorment ja llestes.

La majoria d'aquests compradors són mestres d'obra que feien ells mateixos la feina. Entre els majors compradors de solars hi trobam Gabriel Pascual Bisquerra de Campanet, Antoni Servera Pons –*Senoble*–, Miquel Català Caimarí, Bernat Galmés Mir de Manacor, Antoni Reynés Rotger de Fornalutx, Antoni Colom Casanovas de Ca s'Àngel de Biniarix, Joan Matheu Cabot de Bunyola, Francesc Bujosa Serra d'Esporles, Llorenç Mascaró Mut d'Algaida, Francesc Colom Gamundí de Deià, Josep Morell Colom –*Cit*–, Joan Casanovas Casanovas, Joan Bover Sitjar i Josep Bauzá Llull –*Pellos*–.

1.6. Les capelles

Tot i que al llibre esmentat es parla de nou capelles només n'hi trobam set, ja que les anomenades 7 i 8 formen una sola construcció i la 9, que ocupa la mateixa superfície d'una capella, és una tomba normal.

El solar de la capella número 1 el comprà Antoni Servera Pons –*Senoble*– el 31 de gener de 1946. Construï la capella Josep Morell Casanovas, conegut com a mestre Pep *Putxa*. El 19 d'agost de 1949 compraren la capella el matrimoni format per Sebastià Oliver Arbona i Catalina Reynés Arbona amb domicili a *Villa Anita* a n'Es Través del Port de Sóller.

Antoni Canals Rullan –*s'Armero*– comprà el solar de la capella número 2 el 31 de maig de 1947. La construcció la realitzà mestre Damià Llabrés *s'Inquero*. L'any 1959 trobam que els propietaris són el matrimoni format per Francesc Oliver Coll i Francisca Ensenyat Morell.

El solar de la capella número 3 el comprà, el 6 de juliol de 1940 Jaume Trias Vicens. L'any 1947 era de Pere Joan Suau Borràs i el 9 de gener de 1961 passà a Margalida Frontera Rullan. Construï aquesta capella mestre Josep Morell Bennàssar –*Putxa*–. Les columnes i les pedres de davant de la capella les varen treballar els mestres Pere i Antoni Vallès Reus de Binissalem, coneguts pel malnom de *Ca s'Esquerrà*.

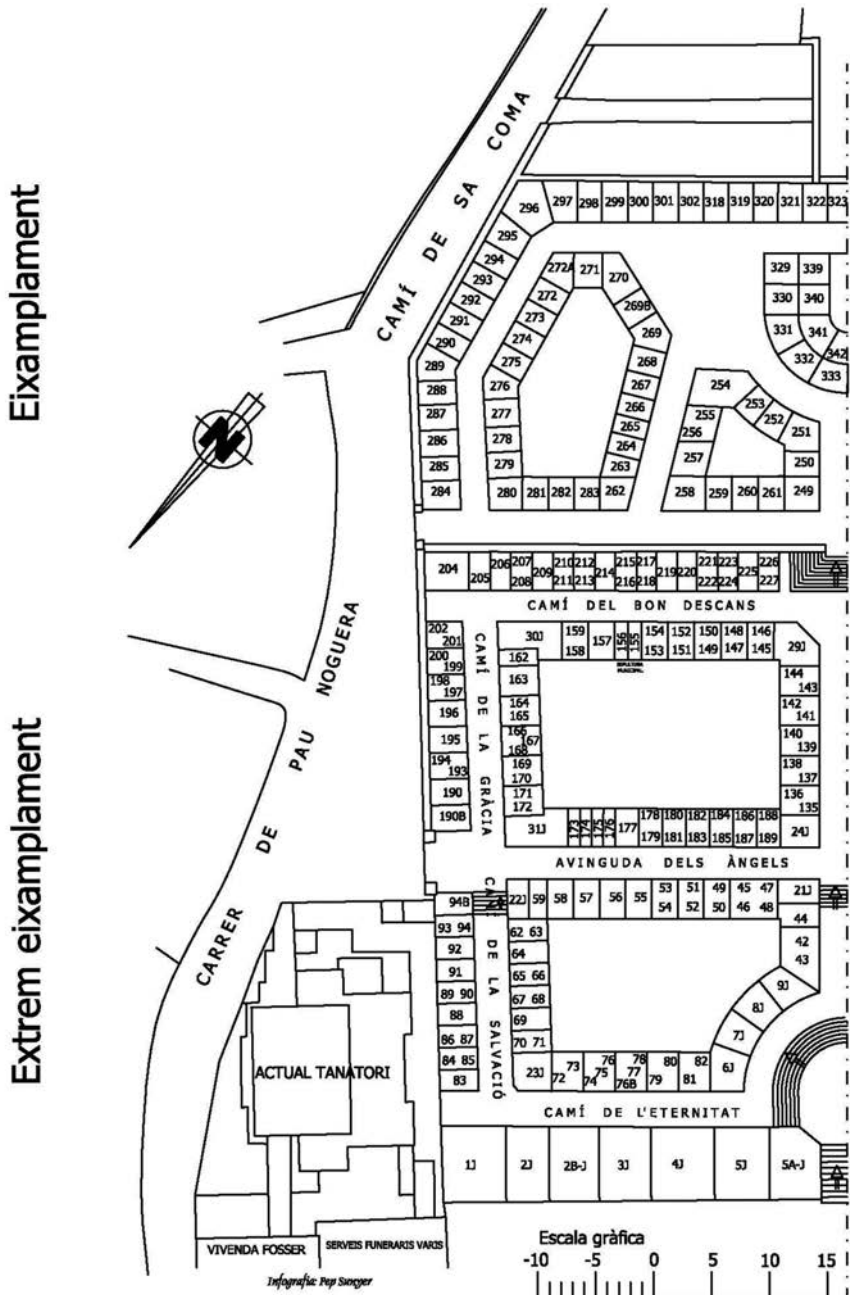
El solar de la capella número 4 el comprà Antoni Canals Rullan –*s'Armero*– el 31 de juliol de 1947. L'any 1964 era d'Antoni Casanovas Soberats i el 1965 de Francesc Mayol Arbona de *Can Realí*. El 17 de gener de 1976 la propietat passà al matrimoni format per Antoni Sampol Isern i Magdalena Albertí Salas. El 25 de juny de 1980 trobam que el propietari és Gabriel Vidal Garau de *Can Vinagre*. Va ser construïda per mestre Bartomeu Colom Ferrer, conegut a Sóller com mestre *Tolo Punta*.

El solar de la número 5 el comprà Josep Ripoll Magraner –*Pelat*– el 30 de juliol de 1919. El 4 de febrer de 1941 passà als seus fills Catalina, Josep i Joan Ripoll Canals. El 16 de gener de 1989 trobam que els propietaris són Cristòfol Oliver Castañer i M^a del Carme Marroig Rigo. La construï l'empresa dels germans Sampol.

El solar de la número 6, el comprà Josep Lloret Ferrer el 13 de desembre de 1938 i el 15 de setembre de 1982 passà a nom de *Seguros Lloret*. Construï aquesta capella mestre Jaume Llabrés, fill de *s'Inquero*.

Antoni Canals Rullan -s'Armero- comprà el 31 de maig de 1947 els solars 7 i 8. Construï la capella mestre Tomàs París. El 5 d'octubre de 1970 la comprà Miquel Capó Navarro.

El solar de la que havia de ser la capella número 9 està ocupat per una tomba que comprà Antoni Serra Pons -Senoble- el 31 de gener de 1946. El 27 de maig de 1966 passà la propietat a Bartomeu Colom Mayol i al seu nebot Francesc Company Estades. Construï la tomba Joan Oliver Oliver conegut com a mestre Joan Villon.

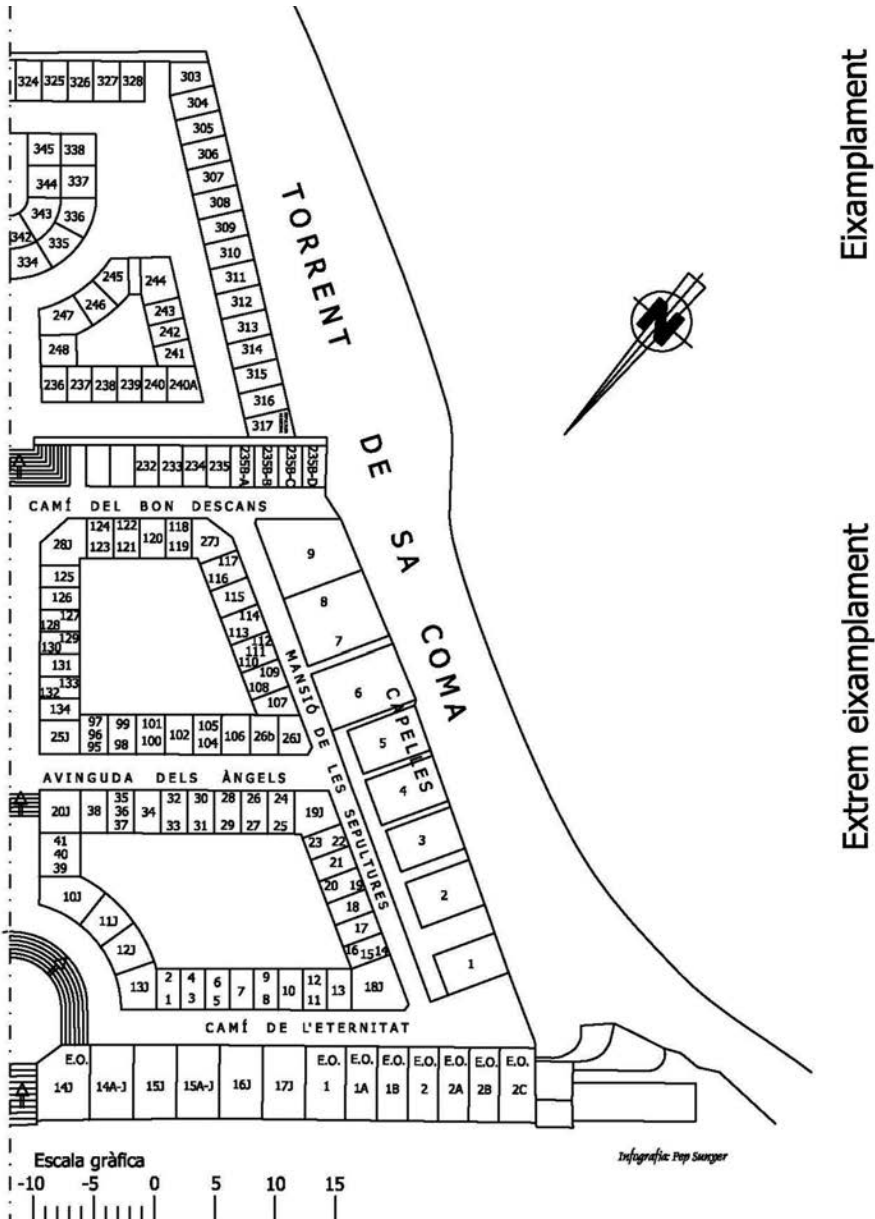

1.7. El nou cementeri protestant

Al sud del cementeri i a continuació de l'Extrem Eixamplament trobam una terrassa que no està connectada amb el cementeri catòlic. Només compta amb un accés al camí de Sa Coma. Es tracta del cementeri protestant. Degut a l'augment del turisme i a les súpliques dels consolats d'Anglaterra i Alemanya, recolzades per l'interès de l'alemany afincat a Sòller conegut com a Don Pablo Esch-Oerle l'Ajuntament accedí a construir un nou cementeri civil (l'altre estava ple).

L'octubre de 1963 l'arquitecte Antoni Coll Sancho presentà un projecte per construir 42 tombes *para la inhumación de los difuntos que en vida no pertenecieron al gremio de la Iglesia Católica.*

Executà les obres mestre Pere Suau Canals i foren rebudes pel consistori el mes d'abril de 1965.

2. Itinerari pels conjunts escultòrics de les tombes de l'eixamplament

2.1. Visita a la primera terrassa

Si entram pel portal modernista del cementeri que es troba al costat del tanatori i giram a la dreta trobarem:

Aturada número 1:

Tomba de Miquel Trias Adrover. Es troba al camí de la Salvació. És una columna decorada amb garlandes i corones de flors als seus peus. A la part superior, hi podem veure un taüt cobert amb un drap funerari. Del taüt, en surt l'ànima del difunt amb l'aparença d'un foc. Es tracta d'una de les tombes que tenen boca subterrània. S'anomena així a aquelles tombes que tenen la seva entrada al mateix camí als peus de la tomba.

Aturada número 2:

Tomba de la família Ballester Ripoll. La trobam al camí de la Salvació. És obra de l'escultor Tomàs Vila. Aquest conjunt escultòric va ser restaurat per l'escultor Miquel Quintana Morell, fill del *Mut* Quintana, l'any 1929. Podem veure aquest jove escultor a la foto treta el 19 de juliol de 1929.

L'escultura representa una dona desesperada enfront de la mort: porta una creu al pit i als costats podem veure-hi garlandes de roses i cascalls.

Aturada número 3:

Tomba de Miquel Ballester Serra. Es troba a la jardinera número 23 fent cantó entre el camí de la Salvació i el camí de l'Eternitat.

Número 1

Número 2

Representa un àngel de marbre portador de flors. És obra de l'escultor Miquel Arcas. En aquesta tomba s'hi troben les despulles del fill il·lustre de Sóller, el meteoròleg Miquel Ballester Cruelles. A l'àngel li falten les dues ales i les podem trobar actualment al terra darrere l'escultura. Al front de l'àngel hi podem observar una creu que representa la importància de la vida eterna. Crist mor i ressuscita per oferir-nos una altra vida amb Ell.

Aturada número 4:

Tomba de la família Arbona Riutort de *Cas Sant*. Representa una columna de pedra decorada amb garlandes i un relleu de la cara de Crist. Culmina la columna un taüt cobert amb un drap funerari i l'ànima del difunt que surt del taüt. Aquest conjunt escultòric el va realitzar mestre Macià Vidal Colom. Es troba a la jardineria número 1 que fa cantó entre el camí de la Salvació i el camí de l'Eternitat. El trespòl de pedra és obra de mestre Pep Bernat i mestre Biel Magraner -Coc-.

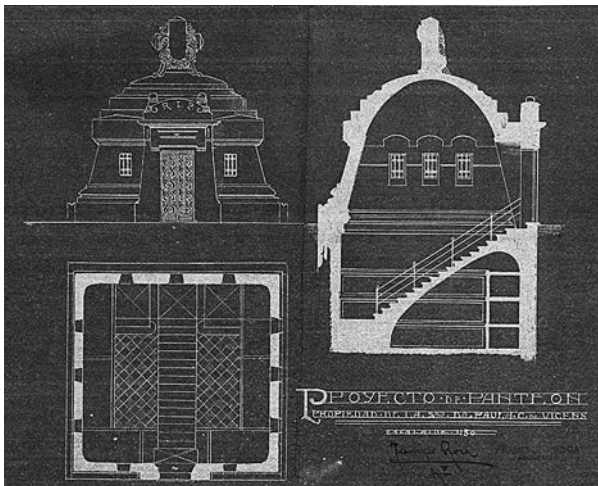
Número 3

Aturada número 5:

Panteó de la família Vicens Casanovas de can Cremat. És obra de l'arquitecte Francesc Roca, que també va fer la residència d'aquesta família a la Gran Via de Sóller. Adjuntam el projecte de l'arquitecte. Corona el panteó una creu que porta una corona de flors. Es troba al camí de l'Eternitat. En aquesta tomba, s'hi troben les despulles del jesuïta Lluís Rodés Campderà (Santa Coloma de Farnés, Girona, 1881-Biniarix, Sóller, 1939). Fou un important científic i investigador. Va ser director de l'Observatori Astronòmic de l'Ebre. L'any 2015 es publicà el seu llibre pòstum "Diario en tiempo de guerra" on es dona a conèixer també els seus trets com a religiós i científic. Morí a can Ribera, residència de la marquesa

Número 4

Número 5

de Zayas, el 7 de juny de 1939, on havia anat a passar una llarga temporada de descans. S'havia previst que batiaria la filla de Francesc d'Alós i Fontcuberta i Maria del Pilar de Zayas i de Bobadilla; la filla nomia Maria del Pilar Montserrat Augusta Francisca de Paula Maria del Carme i de Tots els Sants. Finalment va ser batejada a l'església de Biniraix per mossèn Jeroni Pons el 16 de juliol de 1939.

Aturada número 6:

La que havia de ser la tomba de Josep Oliver Coll, qui va ser Canonge de la Seu de Mallorca i conegut a Sóller com el canonge de Cas General, es troba al costat de l'escala semicircular que comunica el Cementeri Vell amb la primera terrassa de l'Eixamplament. Hi podem veure el bust de Mn. Josep Oliver a la part superior d'una columna on es pot llegir la seva biografia. És obra de l'escultor Miquel Arcas. Es troba a la jardinera número 6. El canonge de Cas General es troba enterrat a la segona terrassa del Cementeri Vell a la tomba propietat de Cas General.

Número 6

Número 7

Tomba de Josep Puig i família. A l'altre costat de l'escala semicircular, hi podem localitzar una creu de fusta sobre una gran roca que representa el Gòlgota. La pedra està estreta de les proximitats del cementeri.

Aturada número 8:

Tomba de Miquel Puig i família. Es troba a l'altre costat de l'escala semicircular. S'hi pot veure una creu de pedra amb una piràmide quadrangular aplanada on s'hi troben els dos braços de la creu. Aquest fet ens fa pensar que es tracta d'una obra de l'escultor Cristòfol Quintana. De la creu penja una corda, un mantell funerari i un ram de flors.

Número 8

Número 9

Aturada número 9:

Tomba de la família Ballester Coll. Es troba al camí de l'Eternitat, a l'altre costat de l'escala semicircular. Es tracta d'un baldaquí on podem veure una escultura de la mare de Déu sobre un taüt. Al taüt hi ha una làmpada d'oli que dona una llum simbòlica. Al sostre del baldaquí hi ha una creu i un fruit de cascall i en destaquen les rajoles de color maragda que donen cobertura al temple.

Aturada número 10:

Tomba de Joan Coll Ferrà. Es troba a la jardineria número 18 que fa cantó entre el camí de l'Eternitat i la Mansió de les Sepultures.

El conjunt escultòric està format per un monòlit de pedra amb una creu sobre una flor. Els costats del peu del monòlit hi podem contemplar sengles gerros amb flames.

Aturada número 11:

Tomba de la família Bernat Ozonas. Es troba a la Mansió de les Sepultures. Conjunt escultòric de pedra. Culmina el conjunt una creu sobre un Gòlgota en relleu. De la creu pengen una garlanda de flors i un mantell funerari. Té un estil que es podria atribuir a Cristòfol Quintana Colom. En aquesta tomba, s'hi localitzen les despulles del pintor Miquel Llabrés Grimalt (Manacor, 1930 – Palma, 1983). Aquest famós pintor estava casat amb una sollerica.

Número 10

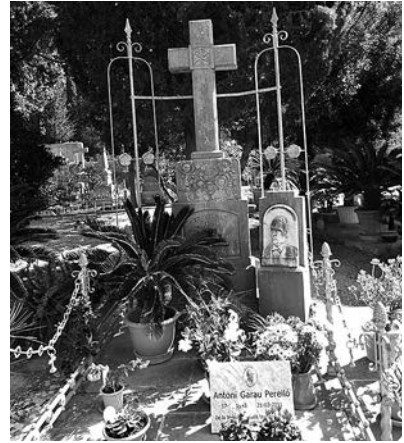
Número 11

2.2. Visita a la segona terrassa

Pujam una petita escala seguint el camí.

Aturada número 12:

Tomba de Josep Estades i família. Es troba a l'Avinguda dels Àngels. Es tracta d'una creu de pedra que té als seus peus un conjunt de flors. On es creuen els dos braços, hi podem veure els tres claus de la passió de Crist a l'interior d'un quadrat. És obra de Miquel Quintana Morell. A la dreta, s'hi pot observar un relleu fet amb marbre de Carrara on s'hi representa la cara d'un dels enterrats a la tomba. El relleu té tot l'aspecte de ser de l'escultor Joan Alcover.

Número 12

Aturada número 13:

Tomba d'Antònia Noguera i família. És un preciós conjunt escultòric obra de l'escultor Cristòfol Quintana Colom. Es troba a l'Avinguda dels Àngels. La creu tota de pedra simbolitza que està feta amb dos troncs. Al creuer dels braços s'hi troba la piràmide quadrangular. Per tota la creu baixa una garlanda de flors. Als peus de la creu podem contemplar-hi un llibre amb les lletres Alfa i Omega. Aquesta tomba va pertànyer a l'escultor Quintana i a la seva dona Isabel Maria Morell Noguera. El matrimoni i els seus fills Maria i Miquel estan enterrats en aquesta tomba.

Si observem l'altra fotografia on hi ha un grup de persones enfront d'aquest conjunt escultòric hem de dir que les dones segona i quarta començant per l'esquerra són Maria i Antònia Martí, nebodes de l'escultor.

Número 13

Aturada número 14:

Tomba de la família Frontera Pizà. Es troba a l'Avinguda dels Àngels. És un conjunt escultòric de pedra obra de Cristòfol Quintana. Al creuer trobam la piràmide quadrangular. A l'arbre de la creu s'hi pot observar una àncora amb la seva corda i branques. Al peu de la creu hi ha una corona de flors i a la part superior

Número 15

una altra piràmide quadrangular sota un corbatí.

Aturada número 15:

Tomba de la família Arbona. La forma una creu de pedra amb els braços trilobulats. De la creu penja una garlanda de flors i fruits de cascall. Està situada al cantó format per l'Avinguda dels Àngels i el passadís central.

Número 14

Aturada número 16:

Tomba de la família Colom Sampol. El conjunt el forma una creu de pedra amb els braços trilobulats de la qual penja una corona de flors amb l'aparença d'un rosari. A la part inferior de la corona s'hi observen unes fulles col·locades estratègicament; podrien ser la creu del rosari. Es troba a l'Avinguda dels Àngels.

Aturada número 17:

Tomba de la família Colom Frontera. Es troba a l'avinguda dels Àngels. La forma una tanca de pedra amb relleus corbs que es troba amb una creu grega de què penja una corona de flors tan ample que quasi no deixa veure els braços de la creu. Als dos extrems de la tanca trobam sengles taüts des d'on surten les ànimes dels morts. Destaca el reixat modernista amb elements florals que tanca el conjunt escultòric.

Número 17

Número 16

Aturada número 18:

Tomba de la família Colom Magraner. Es troba al cantó format per l'avinguda dels Àngels i el camí de la Salvació. Un àngel porta un ram de flors al peu d'una creu. Al punt on es troben els dos braços de la creu s'hi pot distingir el relleu d'un crismó a l'interior d'un quadrat.

Aturada número 19:

Tomba de la família Darder Ferrer. Es troba al camí del Bon Descans. A la part superior d'una columna podem contemplar-hi un àngel que porta un ram de flors. De les flors cauen pètals representats en relleu sobre la columna. Una garlanda de flors envolta la fotografia d'un difunt. Al peu del conjunt escultòric una dona agenollada plora els seus difunts. Observau el reixat modernista que tanca el conjunt escultòric.

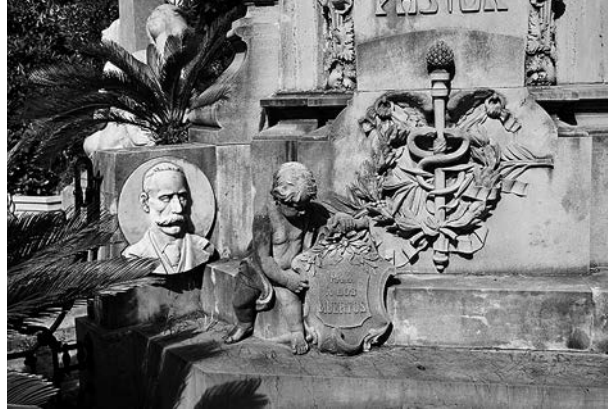
Número 18

Número 19

Aturada número 20:

Tomba de la família Rullan Pastor. Es troba entre el passadís central i el camí del Bon Descans, a la jardineria número 29. Es tracta d'un conjunt escultòric obra de Sebastià Alcover de l'any 1920. Probablement l'escultor Alcover es basà en un altre conjunt de similars característiques dissenyat per l'arquitecte Francesc Roca que es troba al cementeri de Palma. Representa una dona coberta amb un mantell que allarga la seva mà dreta a un infant mort. Ens recorda l'obra de d'Antoni Parera i Saurina (Barcelona, 1868 – 1946) anomenada La Caritat (de l'any 1907). En aquest cas la dona coberta pel mantell deixa els seus pits al descobert i amb la mà esquerra subjecta el seu pit dret amb la intenció de donar aliment al nin que sembla mort. L'escultura de Parera és molt més expressiva que la de Sebastià Alcover. Sens dubte, l'obra de Parera serví d'inspiració a l'arquitecte Francesc Roca. Segons Blanca Castaldo Suau a l'obra de Parera el nin no és mort sinó que l'han abandonat a una porta. Això ens faria comprendre el perquè la dona del conjunt li vol donar de mamar.

Número 20

Als peus del conjunt escultòric podem veure un complex relleu on s'hi pot distingir una palma que recorda la victòria sobre la mort i el símbol d'Asclepi. Conta la llegenda que quan Glauc es trobava mortalment ferit en companyia del metge grec

Asclepi va aparèixer una serp que Asclepi matà amb la seva vara. De cop entrà a la cambra una altra serp que portava herbes a la boca i les donà a la serp morta que va reviure. Imitant aquest gest Asclepi salvà la vida a Glauc. El símbol d'Asclepi són dues serps enroscades a una vara que es troba subjectada per un parell d'ales. Sobre tot aquest conjunt es pot veure una corona de llozer que encara ens explicita més el triomf. Una escultura d'un nin als peus del conjunt subjecta un cartell amb la llegenda *Paz a los muertos*.

Aturada número 21:

Tomba de la família Alcover. Es troba al passadís central. És un conjunt esquemàtic format per una creu i dues dones ploradores als seus peus.

Número 21

Aturada número 22:

Tomba de la família Coll de *Can Foguera*. Es troba al cantó format pel camí del Bon Descans i el passadís Central a la jardineria número 28. Podem veure-hi un àngel que porta una

Número 22

creu amb la mà esquerra i amb la mà dreta assenyalant el cel. És una clara simbologia de la transcendència de la nostra ànima.

Aturada número 23:

Tomba de la família Llinàs. Es troba al camí del Bon Descans. Podem veure-hi una columna de pedra culminada per una creu de la qual penja un drap funerari. La piràmide quadrangular que podem veure al creuer dels dos braços i al peu de la creu ens fa pensar que es tracta d'una obra de l'escultor Cristòfol Quintana Colom.

3. Itinerari pels conjunts escultòrics de les tombes de l'Extrem Eixamplament

L'Extrem Eixamplament està format només per una terrassa. S'urbanitzà en posterioritat a l'Eixamplament ja que primitivament va ser un jardí, tot i que la numeració dels seus solars continua a partir de la numeració de l'Eixamplament.

Els carrers d'aquesta marjada no tenen nom. Per aquest motiu us convidam a passejar i admirar, entre d'altres, les creus de pedra viva, magníficament treballades per Gabriel Magraner Bernat conegut com a mestre *Biel Coc*. Entre tant podeu anar fent les aturades que us suggerim:

Aturada número 24:

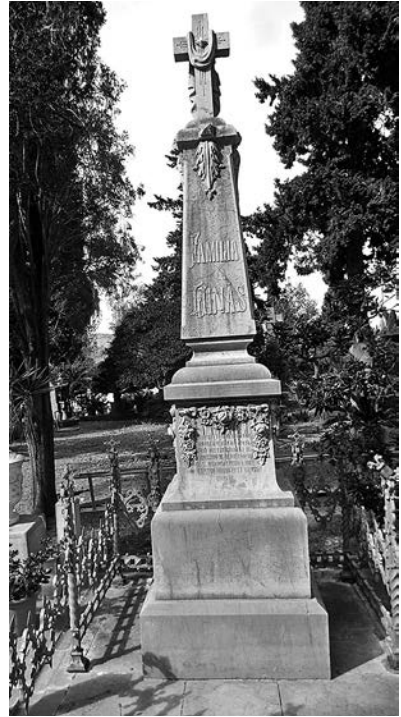
Tomba de Jaume Oliver Mayol de *Can Terés*. Podem veure-hi un àngel que porta un ram de flors al peu d'una creu. Al creuer dels dos braços de la creu distingim un Crismó a l'interior d'un cercle. Es tracta d'un conjunt escultòric probablement obra del mateix artista que treballà a la tomba de la família Colom Magraner (aturada 18).

Número 25

Aturada número 25:

Tomba de Jaume Scarxell i família. Es tracta d'un conjunt de pedra culminat per una creu. On es troben els dos braços de la creu podem distingir-hi els tres claus de la passió

Número 23

Número 24

de Crist a l'interior d'un quadrat en relleu. Als peus de la creu podem veure una garlanda simètricament col·locada.

Aturada número 26:

Tomba de la família Servera Rullan de *Can Senoble*. Podem veure una creu trilobulada sobre un monòlit. Al creuer dels braços de la creu, hi trobam el Crismó a l'interior d'un quadrat. Al monòlit podem veure-hi fotografies dels difunts i, a la part inferior, un relleu emmarcat amb línies poligonals amb el nom de la família propietària.

Número 26

Aturada número 27:

Tomba de la família Frontera Boscana. Podem observar-hi una creu que destaca sobre un monòlit i que ens recorda la manera de treballar de mestre Gabriel Magraner –Coc-. On es troben els braços de la creu es distingeix una cara de Crist. Als quatre braços de la creu s'hi pot llegir en llatí “Salve oh creu, única esperança”. Al peu del conjunt escultòric es pot veure un relleu d'una cara en marbre de Carrara obra de mestre Joan Alcover.

Aturada número 28:

Tomba de l'amo *En Nofre de Sa Bleda*, el nom del qual era Onofre Bauzá Castañer. Podem veure-hi un àngel fet amb marbre de Carrara que porta una corona de flors. És obra de l'escultor Miquel Arcas. El propietari d'aquesta tomba encarregà aquesta escultura en motiu de la mort de la seva filla Maria Magdalena que finí de meningitis als nou anys. Es pot observar que l'àngel, amb els ulls tancats, porta una corona de morts i enmig d'aquesta corona s'hi pot llegir “A María Bauzá Rosselló de los padres”.

Número 27

Número 28

Número 29

Aturada número 29:

Tomba de la família Adrover.

Una escultura d'un nin assenyala el nom de la família propietària de la tomba. La imatge del nin és la més treballada de tot aquest conjunt funerari. Aquest nin representa un angelet de Déu. És un àngel custodi dels difunts de la família. A la part superior una flama a manera de l'esperit dels morts surt d'una urna. L'angelet infant controla tota l'operació. A l'esquerra del nin i sota un relleu amb motius florals podem veure-hi una creu de ceràmica d'estil modernista.

Aturada número 30:

Tomba de la família Coll Bauzà. Sobre un monòlit de pedra que perfectament podria ser de mestre Gabriel Magraner Bernat –Coc- s'hi pot distingir una creu en relleu que porta un Crismó al creuer de la creu. Els braços tenen relleus florals. A la part inferior del monòlit podem distingir-hi els noms dels propietaris de la tomba.

Número 30

Número 31

Aturada número 31:

Tomba de la família Albelda Fornés o de *Cas Furo*. El conjunt està format per un monòlit del qual penja una corona de flors que representa el triomf de la vida sobre la mort. Unes estries insinuen una creu. Al punt on es troben els braços de la creu hi trobam un relleu de la cara de la Mare de Déu que ens recorda que ella, amb el seu patiment de mare, participà de la Passió de Crist. Als peus hi podem observar una pedra abujardada on se'ns indica els noms de la família propietària de la tomba.

Número 32

Aturada número 32:

Tomba de Bartomeu Payeras i família. Hi podem observar una creu de pedra al peu de la qual podem veure-hi la cara de la Mare de Déu dolorosa a la manera d'una pietat. A la part inferior, hi trobam gravat a la pedra el nom del propietari.

Aturada número 33:

Tomba de Miquel Miquel Castañer. Es tracta d'un conjunt escultòric coronat per una creu trilobulada de la qual penja un drap funerari. Un cercle que envolta part de la creu per darrera ens recorda que podria ser una corona de flors esquemàtica. Una piràmide quadrangular formada amb motius vegetals ens fa pensar que podria tractar-se d'una obra de Cristòfol Quintana. Als peus de la creu, hi destaca la cara de Crist i per darrera d'aquesta cara sobresurt el que sembla el vel de la Verònica. A sota, gravat en una espècie d'estendard podem llegir-hi el nom del titular de la tomba. Més avall una placa en relleu sobre la pedra del conjunt escultòric probablement duia el gravat del nom de l'anterior propietari.

4. Interpretacions iconogràfiques dels conjunts escultòrics

Del llibre *Arte y arquitectura funeraria. Los cementerios de Asturias, Cantabria y Vizcaya (1787-1936)*, obra de Carmen Bermejo Lorenzo i publicat per la *Universidad de Oviedo* l'any 1998 hem extret la següent informació:

Les corones de flors representen el triomf de la vida sobre la mort. Són un atribut dels triomfadors. En aquest cas ens recorden la immortalitat.

L'àncora que veiem en qualque tomba del nostre cementeri és l'esperança, una virtut teològica.

El llibre que pot dur els noms dels difunts o les lletres Alfa i Omega sol representar la Bíblia.

Els draps funeraris sovint representen el Sant Sudari i són el símbol de la presència de Crist.

L'àngel simbolitza el triomf sobre la mort ja que és un ésser eteri que no es descompon. Representa el desig de conservació. Ens anuncia els desitjos de Déu que no són altres que fer-nos partícips de la vida eterna. A tot el cementeri només trobam un àngel apocalíptic i és el que es troba al portal modernista.

Als conjunts escultòrics del cementeri de Sóller s'hi poden veure multitud d'àngels, creus i flors. Les tres iconografies ens parlen de l'eternitat. Per tant podem afirmar que els conjunts escultòrics no fan més que manifestar una clara Fe en la religió catòlica de les famílies o persones que els erigiren.

La Mare de Déu la trobam representada al cementeri de Sóller quatre vegades. Dues com a pietat, una compartint la Passió de Crist i l'altra com a coredemptora. Aquesta darrera és la que trobam dreta sobre un taüt sota un templet o baldaquí. En aquest cas representa el triomf sobre la mort.

Els nins solen ser angelets de Déu.

5. Cristòfol Quintana Colom i la seva família.

5.1. Informació sobre els Quintana

Cristòfol Bonaventura Quintana Colom va néixer a Palma l'any 1867. Era fill de Miquel Agustí Quintana Nadal i de Maria Colom Joy. El seu pare era natural de Palma i la seva mare sollerica. Pensam que quan ell era petit es traslladaren a treballar i viure a Sóller. Al padró de 1893 trobam al matrimoni empadronat a l'Alqueria del Comte, núm. 11 amb el seu fill Cristòfol i els seus germans Catalina (nascuda a Palma l'any 1869), Maria (nascuda a Sóller l'any 1873) i Miquel (nascut a Sóller l'any 1877). La família menys el seu fill Cristòfol degueren partir de Sóller, ja que no trobam cap d'ells al llistat de difunts a la Vall de Sóller.

Cristòfol Quintana aprengué del seu pare l'ofici de fuster. Al certificat de naixement del seu fill Miquel Agustí, l'any 1912, s'especifica que el seu ofici és el de fuster. En canvi al certificat de naixement de la seva filla Maria, l'any 1906, manifesta que és escultor. Sabem i demostrarem que dominava els dos oficis.

A la seva necrològica publicada a *La Voz de Sóller* del 20 d'abril de 1929 podem llegir:

«El señor Quintana era mudo de nacimiento; su familia púdole costear estudios, y se dedicó al dibujo y a la escultura, estudiando lo primero en una academia de Barcelona y lo segundo en otra academia de Málaga. Durante unos 17 años vivió en París, Marsella y Roma, donde se dedicó al trabajo de escultura dejando en dichas poblaciones hermosos trabajos debidos a su cincel.

Después regresó a su pueblo nativo (tot i que hem dit que va néixer a Palma es refereix a Sóller), donde su labor ha sido extensa: la mayoría de monumentos existentes en el cementerio son debidos a su ingenio, además ha producido importantes esculturas para diversas casas particulares de esta ciudad, entre ellas, la fachada del magnífico edificio de don Juan Magraner, sito en la calle de la Luna (es tracta de Can Prunera). También es autor de las esculturas que adornan la fachada del Banco de Sóller.

Su muerte ha sido muy sentida por la multitud de personas que lo apreciaban por su carácter bondadosos.

Descanse en paz nuestro amigo, y roguemos a Dios para que derrame sobre su familia el bálsamo de la resignación cristiana.»

Tot i que va néixer a Palma els sollerics el consideraven nascut a la nostra Vall. La seva mare era sollerica. Pensam que la fusteria del seu pare es traslladà a Sóller quan ella encara era un nin. També devia tractar-se d'una família benestant pels estudis que pogueren donar al seu fill. També al certificat de naixement del seu fill Miquel s'especifica que la mare del nostre artista era *«natural y vecina que fué de esta ciudad»*. El Mut Quintana devia de fer d'escultor i de fuster, ja que dominava els dos oficis, segons les demandes de cada moment.

El 7 d'octubre de 1906 nasqué la seva filla Maria Quintana Morell. La declaració del naixement la va fer al jutjat la comare Margalida Colom Arbona. Aquesta comare, natural de Fornalutx, va atendre el part. Del certificat de naixement de Maria podem deduir que els seus pares encara no estaven casats:

Maria va néixer a la Illeta 32 número 40 de la nostra ciutat. En canvi el domicili habitual de la seva mare, Isabel Maria Morell Noguera, era al carrer de Moragues número 33 on devia viure amb la seva mare, Maria Noguera i Pizà, coneguda a Sóller per *Sa Salera*. El part ja hem dit que no tingué lloc a aquest domicili. Per si hi ha dubtes Cristòfol Quintana vivia a l'Alqueria del Comte número 30.

Imaginam que posteriorment es degué produir el casament. La que seria la seva esposa, Isabel Maria Morell, va néixer a Sóller el 19 de juliol de 1880. Filla d'Antoni Joan Morell i Barceló i Maria Noguera i Pizà. Antoni Joan figura als documents més antics com a teixidor i a la documentació posterior el seu ofici era el de traficant.

El segon fill de Cristòfol i Isabel Maria va ser Miquel Agustí Quintana Morell. Va néixer el 28 de juny de 1912. El part el va atendre la comare Margalida Colom Arbona, que ja havia tingut cura del naixement de la seva germana. Ara sí, el certificat diu: *«Nació en casa de sus padres, calle de Moragues número veinte y ocho»*.

Quintana treballà de fuster i escultor indistintament. També sabem que dominava la pintura.

L'any 1924 (segons la signatura 2923 de l'Arxiu Municipal de Sóller) trobam el matrimoni i els dos fills empadronats al carrer de Moragues número 27. En aquest mateix document s'especifica que Cristòfol Quintana porta 55 anys de residència a Sóller, el que confirma la nostra teoria que essent encara un infant la seva família es traslladà a la nostra Vall.

El 13 d'abril de 1929 el nostre escultor morí a Sóller al carrer de Moragues número 33. El certificat de defunció especifica que la seva professió és la de propietari i es diu que té 60 anys (aquesta darrera informació està equivocada).

Maria Quintana Morell morí el 15 d'agost de 1930 al mateix domicili del carrer de Moragues. Els darrers anys feia de jornalera i era fadrina.

Per altra banda Miquel Quintana seguí els passos del seu pare. Als 5 anys guanyà un concurs de pintura on es pot veure el Port de Sóller pintat sobre una soca de garrover i al fons es distingeix el far de la Creu.

Sabem que va aprendre el treball d'escultor de mans del seu pare. De fet al cementeri de Sòller hi ha un conjunt escultòric realitzat per ell. També tenim constància que ajudava al seu pare i que realitzà una restauració a una tomba que porta una escultura de Tomàs Vila.

Miquel Agustí morí a la casa familiar del carrer de Moragues número 33 el 19 de maig de 1931.

D'aquesta manera Isabel Maria Morell Noguera quedà tota sola en pocs anys. Sabem que als anys de la Guerra Civil feia i venia fideus al seu domicili. A l'entrada de la casa encara tenia escultures funeràries venals.

Anys després es casà amb Pere Antoni Coll Colom de Can Corona. Aquest home era conegut a Sòller, degut al seu ofici, com el *Municipal Corona*. Pel mes de juny de 1945 Isabel Maria Morell tornà a enviuar. La gent que l'ha coneguda diu que era una dona poc sociable i no gaire expressiva. Segurament les circumstàncies de la seva vida l'havien feta així.

Morí al carrer de Moragues número 33 dia 16 de març de 1948. Tenia 67 anys.

5.2. Documentació gràfica sobre els Quintana

Escultor Cristòfol Quintana Colom

.....
L'escultor Quintana amb la seva dona Isabel Maria i la seva filla Maria
.....

.....
Al centre podem veure l'escultor Cristòfol Quintana amb (segons el seu renebot polític) una sèrie d'artistes
.....

Escultor Quintana amb la seva dona Isabel Maria i els seus fills Maria i Miquel

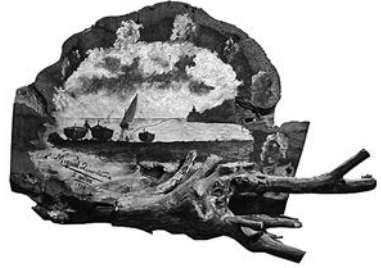

Canterano i mirall realitzats per Cristòfol Quintana

Pintura de Sant Francesc d'Assís, obra de Cristòfol Quintana

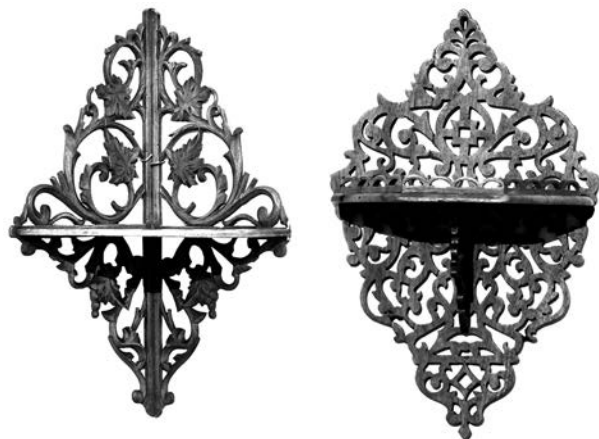
Pintura realitzada per Miquel Quintana Morell als 5 anys

Marc i treball artístic del nostre escultor

Mare de Déu

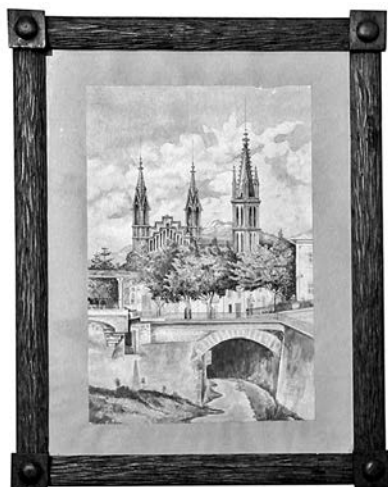
.....
 Cantoneres treballades pel
 nostre artista
 .....

.....
 Marc en forma de paleta
 de pintor que conté una
 fotografia de Cristòfol
 Quintana
 .....

.....
 Marc de fusta realitzat per Quintana. Conté un dibuix de
 l'arquitecte Francesc Roca dedicat al nostre artista.
 .....

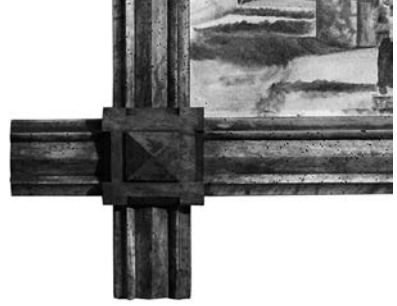
.....
 Marc i aquarel·la que
 representa Sóller obra del
 Mut Quintana
 .....

.....
 Marc en forma de paleta
 de pintor que conté una
 fotografia d'Andreu Martí
 Morell, nebot polític de
 Quintana
 .....

.....
Marc realitzat per Quintana
que conté una fotografia
de la seva reneboda Maria
Magdalena Massanet Martí
que morí als quatre mesos
.....

.....
Detall de la piràmide quadrangular aplanada que utilitzava
sovint Quintana a manera de signatura
.....

.....
Cor de Jesús obra del nostre artista
.....

.....
Marc i pintura a l'oli que representa Palma obra del nostre escultor
.....

.....
Marc i obra artística de Quintana
.....

Agraïments

Damià Bestard Seguí
Lluc García Socias
Joaquim Golart Urgell
Rafel Àngel Massanet Martí
Isabel Maria Morell González
Guillem Puig Mascaró
Antoni Quetglas Cifre
Josep Suñer Ribas
Blanca Castaldo Suau
Joan Rodés Parellada

Moble realitzat per Quintana

Les pintures de velers de Sóller del pintor de Marsella Louis François Prosper Roux

---

Michel Waller

Traducció i adaptació:

Aina Mora Vives

Resum

Format a l'escola romàntica francesa, aquest pintor es va dedicar primer a fer pintures històriques i retrats. Llavors, va pintar vaixells que feien escala a Marsella. Famílies de Sóller descendents dels patrons i armadors de barques posseeixen aquarel·les d'aquest artista que representen velers sollerics davant Marsella. Tenim una llista d'una desena d'aquestes pintures, sis originals a Sóller i la resta es reproduïxen en documents bibliogràfics o a pàgines web d'art¹.

1. Introducció

El comerç marítim entre Sóller, Mallorca, i les costes franceses va tenir el seu apogeu al final del segle XIX. El trànsit estava assegurat per velers. El primer vapor de Sóller, el Leon d'Oro, va començar el seu servei el 1892. La flota era composta per llauts, xabecs, pailebots, algunes Pollacra-goletes i bergantins. Aquests darrers, en canvi eren més aviat assignats al tràfic transatlàntic.

Aquests vaixells feien cabotatge entre les costes catalanes i tots els ports a la costa francesa, Port Vendrés a Niça, Marsella i Seta eren les escales més freqüents.

A Marsella, els patrons d'aquests vaixells trobaven una varietat de "Schipchandlers" (magatzems de nàutica), fusters, ferrers, fabricants de vela on podien comprar o reparar la seva embarcació. Dins aquest Port existia una tradició de pintor de marines en particular les quatre generacions de la família Roux, la més coneguda i la més prolífica, car la seva activitat s'estén des de la meitat del segle XVII fins al 1882.

D'altres artistes, competidors d'aquells, menys coneguts practicaven també aquesta forma pictòrica a demanda. Es passejaven pels molls proposant als patrons i capitans dels velers de pintar els seus vaixells. És així que els trobam a moltes cases de Sóller, a casa de descendents de patrons o armadors, aquesta mostra d'aquarel·les de bona qualitat, més d'un segle després, de la rica història del nostre comerç marítim.

En comparació amb d'altres obres que representen els vaixells d'una manera més artística però a vegades amb una mica de fantasia, aquestes són sistemàticament vistes de perfils complets d'una gran precisió tècnica. Així acompleixen els desitjos del mariner patrocinador que volia una veritable representació verídica de la nau, situada en un entorn perfectament identificable.

Als anys 80, un francès d'origen solleric, Michel Mayol, va descobrir a casa dels seus cosins de la nostra vila una bella aquarel·la d'un xabec, "El Corazón de Jesús". Juntament amb un amic, René Burlet, expert en arqueologia naval i expert en vela llatina, van elaborar un estudi molt complet sobre aquest veler. L'estudi fou publicat a la revista *Neptunia* del Museu de la Marina de París. En aquesta mateixa aproximació,

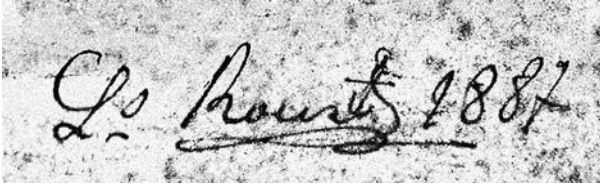
---

¹ Traducció i adaptació: Aina Mora Vives

Michel Mayol fou capaç de completar la biografia de la família Mayol. El seu avi, Salvador Colom, era el patró del xabec al 1887.

D'altres recerques i contactes directes amb famílies de Sóller han permès descobrir successivament altres cinc aquarel·les, totes elles signades per L. Roux. Sens dubte existeixen encara d'altres pintures per descobrir. Per a alguns vaixells hem estat capaços de traçar la seva història, sovint ignorada pels propietaris de l'obra.

A la pintura del Xabec "Corazón de Jesús", la firma del pintor i la data de realització són ben llegibles. Són més difícils de desxifrar les seves signatures en altres obres, però l'estil del pintor és perfectament identificable.

Signatura del pintor a la
pintura del Corazón de Jesús.

-Però qui és aquest L. Roux?

Investigacions, comparacions i una cridada a un gestor cultural de la Cambra de Comerç i de Indústria de Marsella, propietària del famós diccionari Bénézit² ens revela breument la seva identitat i la seva carrera, en una de les seves entrades:

2. ROUX (Louis François Prosper)

“Nascut a París el 14 de febrer de 1817, morí el 6 d'abril de 1903 a la mateixa ciutat.

Deixeble de Paul Delaroche, exposà al Salon de 1839 a 1877. Segon al Gran Premi de Roma al 1839. Medalla 3a classe el 1846 i medalla 2a classe 1857, 1859. El Museu d'Avinyò alberga: Sant Francesc d'Assís i els ocells. El Museu del Puy: St. Tomàs d'Aquino i l'ofici del Sant Sacrament. Registre de vendes d'obres del pintor:

- **Bernat Palissy**, 1872 venut a la Sala Pereire de París per 5.300 francs francesos.
- **Veler Tubal Caïn**, data venut a Nova York per 2.200 dòlars.

Louis Roux fou format a l'estudi de Paul Delaroche, pintor de qualitat de l'escola neo-clàssica. Fou sovint comparat a Jacques Louis David, pintor oficial de Napoleó d'estil ostentós molt més que el seu col·lega, menys conegudes i més reials.

Figura 1

2 Diccionari d'artistes plàstics, pintors, escultors, dibuixants i gravadors de tot el món i de tots els temps. Fou publicat per primera vegada al 1911 a París. El títol complet és *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays par un groupe d'écrivains spécialistes français et étrangers*. D'aleshores ençà hi ha quatre edicions publicades amb més de 14 volumens, amb un total de 13.440 pàgines i uns 175.000 articles. La primera edició anglesa fou publicada al 2006. Fou comprat per la Oxford University Press que el incorporà a Internet al 2011.

Louis Roux comença la seva carrera d'acord amb la seva formació, fent retrats i pintures d'escenes històriques i religioses com aquesta obra de 1859. “*Andächtige Gläubige lauschen dem Kirchenchor in effectvoll beleuchteter Kirche*”, 1859³ (Fig. 1)

Però des de 1865 pinta marines, com aquesta escena de regates del 1878 (Fig. 2) i continua amb els retrats dels vaixells de totes les nacionalitats que fan escala a Marsella. Ell s'especialitzarà en aquestes pintures molt en voga en el segle XIX, activitat pictòrica probablement més lucrativa que la gran pintura clàssica passada de moda.

En la dècada de 1880, Louis Roux camina pels molls al port vell de Marsella, on els vaixells de Sóller venen a descarregar les seves taronges i repartir les càrregues dels diferents productes; blat, ciment, guano... Els mariners mallorquins són coneguts per la seva fortalesa i la seva habilitat per maniobrar les grans magnífiques veles llatines. Aquests vaixells d'aparell arcaic són el tema elegit pel pintor i els patrons de Sóller estan orgullosos de la seva reputació. Se'n duran amb ells el quadre del seu vaixell que tendran a casa a

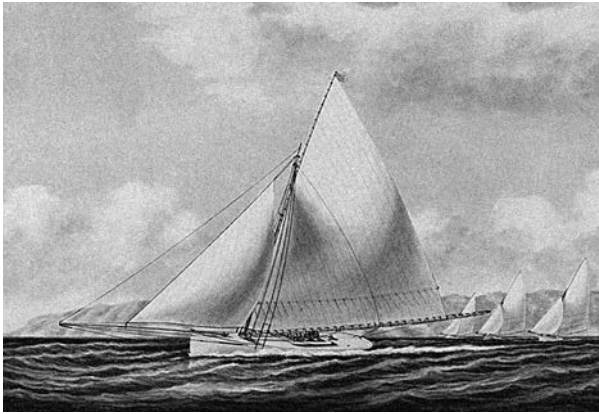

Figura 2

un lloc destacat i a la memòria de tota la població sollerica.

La representació de cada veler és sempre quasi idèntica, aquestes aquarel·les tenen un caràcter repetitiu. A més, cada tipus de vaixell té la mateixa silueta: llaut, xabec, pailebot. Així les variacions d'un quadre a l'altre són els colors del buc, la posició dels membres de la tripulació i el medi marí. El pintor afegeix detalls de fons d'altres velers mallorquins i un esbós de la costa llunyana, l'Arxipèlag de Frioul o més sovint el far de Planier, situat a algunes milles al sud-est de Marsella.

3. Aquarel·les que pertanyen a famílies de Sóller

Pintures trobades per ordre d'aparició a diverses cases de Sóller que els propietaris han posat a disposició per tal de poder estudiar i examinar.

Xabec “*Corazón de Jesús*”

Aquest veler fou construït a Sóller al 1874 per el mestre d'Aixa Antoni Fiol. El seu primer patró fou Antoni Arbona Pons, titular i copropietari d'una part d'aquest vaixell. Costà 7.500 pessetes i porta 45 tones. Les seves mides aproximades són:

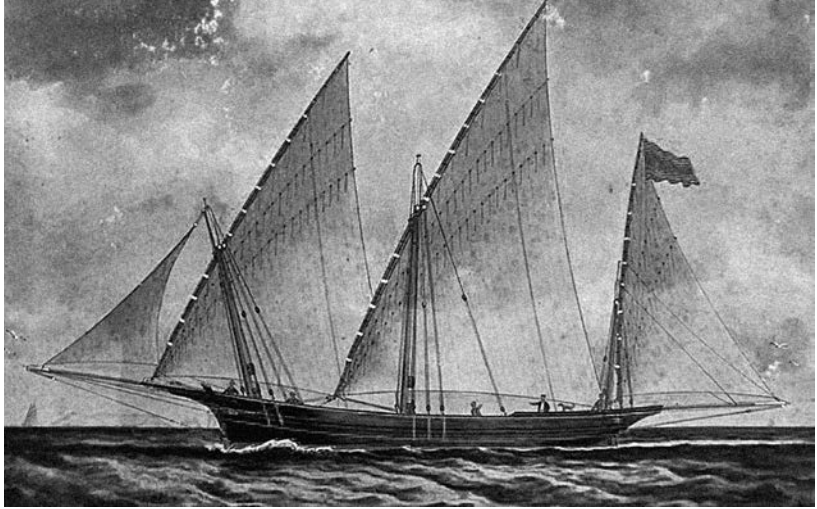
- Buc: 24 metres de llargària.
- Bauprès, botaló 40metres
- L'antena fa la llargària del buc i la superfície total del velam avarca 300 a 350 metres quadrats.

El 1886 el patró és Salvador Colom. En 1890, deixa la navegació per muntar un comerç de fruits a Chateauroux, una activitat més lucrativa i menys perillosa.

El xabec entra en carena en 1895 a les drassanes dels germans Joan i Francesc Mateu, probablement per a una gran revisió després d'una averia. En 1923. El trobam dins una nova llista d'inscripcions de Sóller, matrícula F°29°2.

³ “Devots creients escoltant el cor de l'església, en església il·luminada amb gran efecte” del pintor francès Louis François Roux, actualment a Berlín.

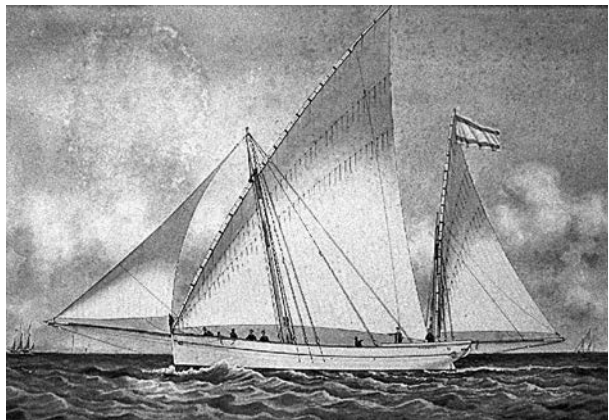
.....
 Xabec Corazón de Jesús
 .....

A les anotacions enumerades del diari “*La Vanguardia*” de Barcelona, “*Movimientos del Puerto*” el “*Corazón de Jesús*” apareix una vintena de vegades entre 1881 i 1928. Les seves càrregues són molt tradicionals: Tàronges de Sóller i garroves d’Alcúdia. El 20 de novembre de 1920 carrega porcs a Palma cap a Barcelona. Després de 1923 hi ha set anotacions del “*Corazón de Jesús*” als moviments del Port de Barcelona, venent de València, Menorca, Alcúdia...El dia 12 de gener de 1928, hi ha el darrer apunt, carrega escorça cap a Barcelona.

Llaüt Aurora

Aquest llaüt de 70 tones fou construït a Sóller per Miquel March i Cañellas al 1871. El patró del veler, Jaume Rullán esdevé propietari amb dues actes notariaus successives, el 29 d’octubre de 1887, comprà 28 de 32 parts del seu valor als deu copropietaris del llaüt per 2.375 pessetes. El 15 de febrer de 1890 va comprar 4 de les 32 arts restants per 1.000 pessetes a les dues filles i a l’esposa hereva d’Antoni March i Cañellas. El llaüt navegarà entre 1887 i 1906 en nom de Jaume Rullán. Patró a més d’armador i negociant, és accionista de successives societats amb els sollerics Rullán, Alcover, Vicens, Aguiló... amb seu central a Castres. Practicarà el tràfic clàssic de cítrics de temporada i diverses mercaderies entre la costa catalana, valenciana, les Balears i el port francès Port Vendrès a Niça. Després de la mort de Jaume Rullán, al 1907, el seu soci esdevindrà el propietari del llaüt Aurora, per l’adquisició de la part de la vídua. Naufragà en una tempesta davant el Port de Seta.

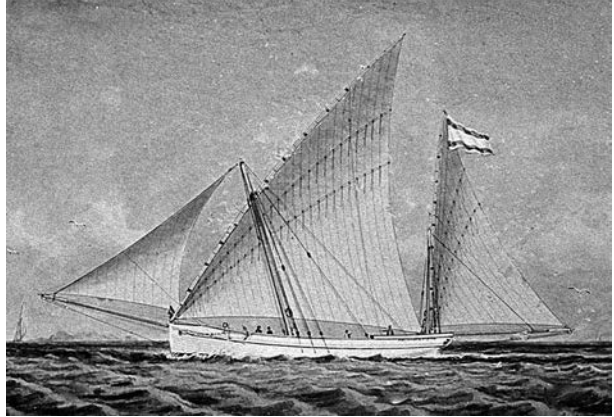
.....
 Llaüt Aurora
 .....

.....
 Llaüt Nuestra señora del
 Carmen
 .....

Llaüt

“Nuestra Señora del Carmen”

Hermosa aquarel·la molt colorista de petit format. Fou construïda a Sóller al 1866 pel mestre d'aixa Antoni Roca. D'aquest vaixell encara no s'ha pogut reconstruir la seva trajectòria.

Xabec “América”

Duu marcat ; propietat d'Antonio Vicens 1886. Construït a Sóller el 1866 pels germans Marc i Cañellas. Fins aleshores no tenim informació sobre la trajectòria d'aquest vaixell. Una revisió meticulosa i clara dels detalls del quadre permet identificar al fons, dos xabecs i una goleta i la típica silueta del far “Planier”.

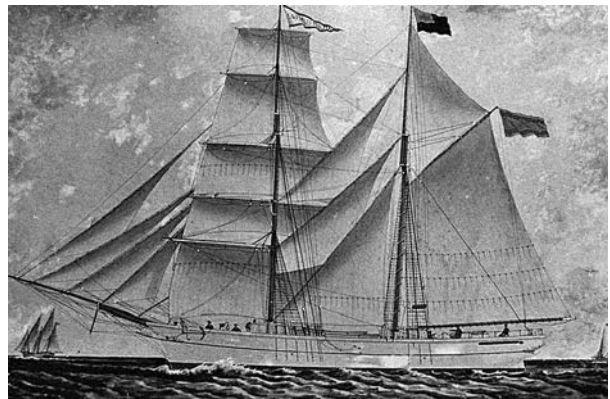
Xabec América

Bergantí-goleta

“Sífide-Isabelita”

Quadre de gran format datat de 1890. Aquesta nau fou construïda a Palma a les drassanes de Bartomeu Griso i Miquel Puig per a Miguel Capdebou per la quantitat de 4.458 lliures. Va pertànyer a nombrosos armadors de Sóller. En 1887, Antoni Vicens Gallart el comprà a Lluís Fuster per 14.000 pessetes. Amb el seu aparell de bergantí-goleta (o pollacra-goleta) de veles quadres al pal principal, aquest veler s'adapta bé a les grans travessies transatlàntiques amb vent a favor.

Existeix poca informació sobre els inicis de la seva trajectòria. Però a l'hemerote-

Sífide Isabelita

ca de “*La Vanguardia*” sota la rúbrica de “*Movimientos del Puerto de Barcelona*” en trobam senyals com la de “*Silfide Isabelita*” ha arribat el 26 de febrer de 1884 provinent de Ponce, Puerto Rico amb un carregament de 944 sacs de cafè. Així el veler fou explotat per comerciar a les amèriques, probablement fins als desastres militars i navals d'Espanya al 1898, causant la pèrdua de les colònies Filipines, Cuba i Puerto Rico i gairebé la total interrupció del tràfic transatlàntic dels vaixells espanyols.

Aquesta flota mercantil es replega per Europa i practica per la Mediterrània la navegació de cabotatge.

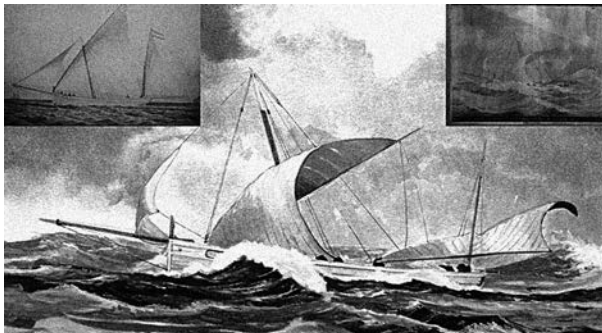
Al 1903 canvia de nom i molt probablement el propietari, es converteix en la “*Providencia*”. Adopta l'aparell de vela cangrea o aurica del pailebot, aparell més eficaç en angles cenyits de vent i reduir la tripulació. A la dècada de 1920 és equipat amb un motor, forma part de la flota de la societat empresarial Ripoll, freqüentant els ports habituals de les costes catalanes, franceses a més de Menorca i Mallorca amb algunes escales a Sóller.

5. Aquarel·les de Louis Roux reproduïdes en documents bibliogràfics

El Llaüt Union.

Un petit llibre publicat per edicions Cort al 1974 de l'autor J. Nicolau Bauza, « *El llaüt Union, pequeña historia de un velero* » explica la història d'aquest veler i del seu patró Bonaventura Vicens. Duu inclosa la reproducció en blanc i negre d'un quadre d'aquest vaixell pintat per Louix Roux on l'origen del mateix no està explicat, però en un cambril de l'esglèsia del Convent de Sóller un exvot representa el llaüt durant una tempesta al golf de “*San Jorge*” el gener de 1891.

El primer llaüt amb el nom de « *La Unión* » fou construït pels germans Mateu per el patró i armador Juan Rullan Piza. Al 1869 el patró és Antoni Vicens Gallard que embarca el seu fill Bonaventura Vicens Mayol. El llaüt participa activament a l'exportació de taronges a Marsella o Seta. A un quadern de comptabilitat que avarca el període 1859 a 1876, hi ha transcrits els contractes de noliejament⁴ i els comptes de fi de viatge. Aquest valuós document permet conèixer la comptabilitat i els detalls marítims de cada viatge, la composició de la tripulació i la forma de compartir els guanys. Durant la temporada de la taronja eren creades empreses temporals on diversos socis, mariners, productors i negociants aporten la seva part de capital dins la societat creada que arriba a explotar fins a sis velers. Això permet coordinar millor l'empresa comuna: les compres, lliuraments de càrregues i rotacions de viatge. Al final de la campanya els beneficis són repartits en proporció a les aportacions de capital individuals que després són retornades als socis. Al 1874, als vint-i-quatre anys, Bonaventura obté el títol de patró i es casa el mateix any. Continua nave-

.....
Aquarel·la Facsímil del Llaüt
Unión R.Hernandez
.....

⁴ Llogar una nau per conduir mercaderies o persones

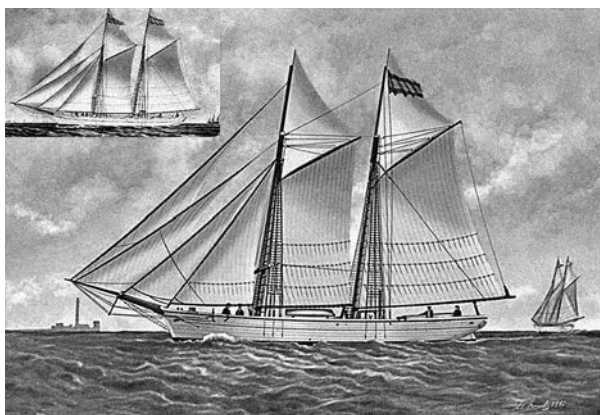

gant amb la Unió però el 1879 el buc del veler està acabat. Bonaventura fa construir a Palma un llaüt amb més capacitat, un nou "Unión" i comparteix la propietat amb dos socis.

Durant les campanyes de taronges es constitueixen, com s'acostuma, societats temporals. Els llaüts de Sóller: "America", "Providencia", "Constante", "Belisario", "Humilde", "Bienvenida", s'uneixen o abandonen successives societats.

Al 1890, Bonaventura és patró d'un bergantí-goleta el "Joven Temerario" però retorna al seu llaüt al 1892. Durant aquesta època de transició, e patró és Cristobal Vicens, el veler pateix un cop de mar davant de les costes catalanes. La tripulació invoca al Sant Cristet, i sobreviuen aquest naufragi i ofereixen aquest exvot en acció de gràcies. Està exposat al cambril del Sant Cristet a l'església del Convent de Sóller. El valent veler no suporta la prova següent a que es sotmès, al 1895, per un cop de mar de migjorn queda encallat i es trenca als bancs d'arena del Delta del Roine, la tripulació es salva.

Bonaventura deixa la navegació i s'instal·la a Carcaixent, al sud de València, com a exportador de taronges. Als quaranta nou anys, malalt, retorna a Sóller i mor el 16 de març de 1899 a casa seva, al número 40 del carrer Isabel II^a.

Facsimil gràfic de M.Pinto

Pailebot Roberto

El retrat de Louis Roux d'aquest famós veler està reproduït a nombroses obres. És part d'una sèrie dels darrers pailebots en activitat, amb el « *Nuevo corazón* », el Cala Mondragó, el Cala Virgili i el "Miguel Caldentey". Aquest darrer és l'únic que ha sobreviscut a la destrucció i està en procés de restauració. Al 1873, els mestres d'aixa, Juan Mateu Magraner i Francisco Mateu Mas construïren a les seves drassanes del mollet a Palma un pailebot el "San Miguel" per a un armador de Sóller. Dos pailebots més són construïts pels mateixos mestres d'aixa per els comerciants, armadors de Sóller. El primer és el "Nuevo Corazón" per Antoni Arbona Pons, el segon fou el "Roberto" vaixell germà del primer, construït el 1886 per l'armador i comerciant de Joan Oliver Busquets. El primer patró fou Joan Oliver. Les mesures del veler són 25,50 m. de llargària, màniga 7.28, calat 2,77 i costà 16.000 pessetes. Fou matriculat a Palma, després al 1923 a Sóller, a F^o 22' 2'A. Als anys 1920 el seu propietari, Puigserver, reduí el seu velam i l'equipà amb un motor. Molt prest va pertànyer a la Naviliera Mallorquina, després a un armador de València, de la casa Ortiz. Va continuar fent navegació de cabotatge habitual pels pailebots per les dàrsenes de la Mediterrània occidental i durant la temporada va transportar taronges de la plana de València. Com a gran exportador va també transportar cereals, maïs, faves i ciurons a Nord Àfrica. El novembre de 1964, partint de València carregat d'arena, fou abordat davant Barcelona per el creuer holandès De Ruyter i s'enfonsà. Va perdre un dels set membres de la seva tripulació.

6. Altres quadres de velers de Sóller

D'altres velers són citats a diferents arxius de Sóller ; el Xabec « *Providencia* », el « *Humilde* » « *Belisario* », el pailebot « *Roberto* », la polacra goleta « *Joven Temerario* » però no hem trobat cap quadre seu a Sóller, ni cap reproducció als documents que d'ells hem consultat.

Per saber si d'altres obres eren presents a museus, a col·leccions privades, hem demanat sense èxit, a diferents museus de la Marina o Belles Arts i a correus de lectors de revistes especialitzades.

Finalment, l'únic mitjà per descobrir altres obres de Louis Roux ha estat la consulta al web: <http://artnet.com>, que recull per autor totes les pintures que han estat objecte d'una transacció per subhasta a tot el món, on trobam més d'una vintena obres del pintor, de retrats i de marines que abracen des de 1820 a 1889, gràcies a la cerca s'han trobat els quadres dels xabecs Antonieta, Libertad i el Providencia i el pailebot Roberto, present a molts de documents bibliogràfics, a més de :

- A French man o'war in company with a U,S brig off Cape Horn 1820.
- The English barque "*Pondichery*" 1846.
- La navire mixte "Lafarge" 1874.
- "Barbary" Capitain Baskfill, Navire mixte, pavillon anglais 1875.
- The American brigantine Tubai Cain , 1877.
- Le tros mâts "Svisda Mimubelli", 1877.
- Voiliers en mer (pair), 1878.
- Bark "Mathilde Armateur Mr de Pavison Capn. N. Sicherick" vor Marseille, 1880
- St. Marguerite off Le Chateau d'Ife, 1880.
- Therese of New York, Capt. D.F. Worth, 1881.
- Régates de Marseille du 5 juin, 1881.
- Natal, 1882.
- Georg Nicolaus, Kaptén Persson, inkommande till Marseille, 1883-1883
- The Spanish trading xebec "Antonieta" off Marseilles, 1885
- The Spanish xebec "Libertad" in the Mediterranean, 1886-1887
- Hamburger Bark: "Justine Helene." Hamburg. Capt. Richtstiege, 1888-1888
- Providencia Capt Damian Vicens, 1889

Quadres de Louis Roux que no tenen data:

- Portrait of a French Brigantine
- The wreck of the Hampton
- Trois mâts grec devant le port de Marseille
- An armed xebec sailing off a headland
- The Spanish brigantine Nicolas amidst Mediterranean craft off the coast
- Portrait of a two-masted Spanish Chebec (+ Chebec in a calm; pair)
- The Spanish trading schooner "Roberto" heading into Marseilles
- La goélette
- Yacht mixte croisant au large de Marseille
- Brick vu sous deux angles
- Le brick Golette 'Anaïs', 1861

Xabec “*Providencia*”

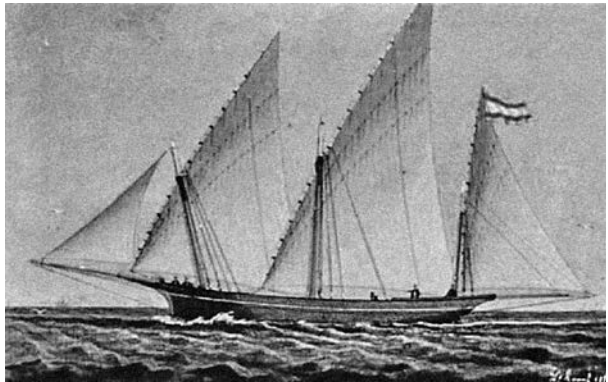
Aquest Xabec fou construït a Sóller en 1865 per Rafel Planas. Fins aleshores no s’han trobat informacions complementàries sobre aquest Xabec. Als arxius de comptes d’una família sollerica trobam entrades comptables on queda palès que el “*Providencia*” i el “*América*” formaren part de la flota de velers noliejats, llogats per a les campanyes de taronja de la dècada de 1880.

Xabec Providencia

Xabec “*Libertad*”

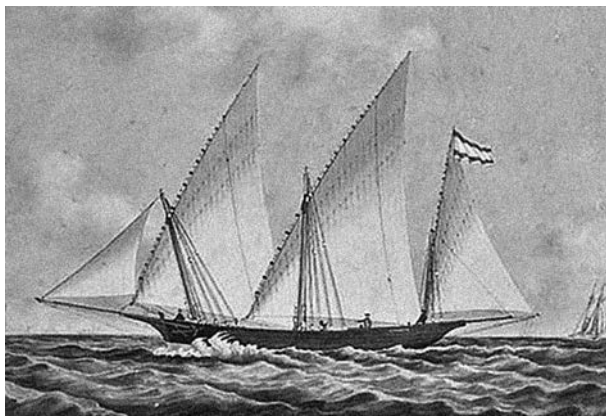
Aquest Xabec fou construït al 1874 pels germans March i Cañellas. L’hemeroteca de la “*Vanguardia*” relata el naufragi del veler a la Barra del Trabucador de l’Ebre, quan anava de Marsella a Cullera.

Xabec Libertad

Xabec Antonieta

No hi ha cap dubte que, aquest és el darrer Xabec que va navegar. El juny de 1932 va partir de Barcelona a Cartagena amb una càrrega de ciment. Aquest tipus de veler tenia molt bona reputació per la seva velocitat: el 29 de setembre de 1928, l’Antonieta efectuà el trajecte Sóller-Barcelona en 12 hores, és a dir a una mitjana de 8 nusos. Pel març de 1908, va carregar taronges a Gandia, en destinació a un port francès. No sabem on ni quan fou construït, ben segur que fou abans de final del segle XIX, potser a Sóller

Xabec Antonieta

7. Conclusió

Els quadres dels grans velers de Sóller tenen un gran interès històric i iconogràfic per la precisió del dibuix, la qualitat de la pintura, a més de les valuoses referències a la data en que foren pintats.

Cal remarcar que les primeres fotografies de vaixells han aparegut després del 1900. La primera mostra fotogràfica que tenim de les naus de Sóller és el vapor “*León de Oro*”, al port. Més tard, els vapors: “*Villa de Sóller*” i a continuació, el “*Maria Mercedes*” que han estat molt reproduïts i amb molta bona estampa i efecte. Tot al contrari que amb els velers on la qualitat de les imatges fotogràfiques són mediocres. Es troben imatges de velers en aquesta època però de mala qualitat. A més, el vaixell gairebé mai és fotografiat amb l'aparell de vela estès, més sovint surten sense armes al port. L'obra del nostre pintor, com moltes marines similars, són molt apreciades pels entusiastes coneixedors, es troben disperses pel món, a museus o més freqüentment en cases particulars. Probablement existeixen un nombre perdut d'obres de Roux, pel desconeixement del seu titular i també pel desconeixement del seu valor, ignorant el passat marítim i gloriós de la nostra ciutat de Sóller. Potser puguem trobar altres pintures de Louis Roux i treure-les fora de l'oblit per completar el coneixement de la nostra història i del tarannà d'aquest pintor francès.

Agraïments a les famílies propietàries dels quadres.

José Francisco Bauzá Pastor
Pedro i Jaime Darder Rullán
Antoni Rullán Palou
Bernard Gambini Busquets

Bibliografia

E. BÉNÉZIT. Diccionari Bénézit. *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays par un groupe d'écrivains spécialistes français et étrangers*. Volum 12. Pàg. 146.

BURLET, R ET MAYOL, M., *Le Corazon de Jesus chébec de Soller : analyse du commerce entre la France et Majorque durant le XIXe siècle*. Revista Neptunia. N.182. Amis du Musée de la Marine de Paris. Paris, juny 1991. N. 182. Pàg

MAYOL, M., *Petita història que no vol acabar : el xabec “Corazón de Jesús”*. Butlletí informatiu XABEC Agost 1994 Associació d'Amics d'el Museu Marítim de Mallorca.

NICOLAU BAUZA, J., “*El laud Unión, pequeña historia de un velero*”. Temas mallorquines. Editorial Cort. Palma 1947.

POU MUNTANER, J., “*La marina en las Islas Baleares*”. Caja de Ahorros. 1977.

WEBS:

arnet. <http://www.artnet.com/>

Asensi Jou, F. Els vells velers, pollacre goleta de Sóller. Setmanari Sóller. <http://chapucensis.com/camareta/viejosveleros.pdf>

<http://hemeroteca.lavanguardia.com/search.html>

